JOHN DOUGLAS & MARK OLSHAKER

MINDHUNTER

NU EEN NIEUWE SERIE OP NETFLIX

ACHTER DE SCHERMEN BIJ DE SERIAL CRIME UNIT VAN DE FBI

'John Douglas is een pionier van de FBI en een meester op het gebied van daderprofilering.'
PATRICIA CORNWELL

Aan de mannen en vrouwen van de afdelingen gedragswetenschappen en ondersteuning opsporingsonderzoek van de FBI, Quantico, Virginia, die van vroeger en die van nu – medeonderzoekers, reisgenoten.

‘Wat snoods verricht
En diep in de aard’ bestelpt zij,
’t komt aan ’t licht!’
WILLIAM SHAKESPEARE
Hamlet 1.2.256

John Douglas en Mark Olshaker
Twintig jaar later

Er is veel veranderd in de twintig jaar nadat ons eerste boek Mindhunter – Achter de schermen bij de serial crime unit van de FBI is verschenen. Maar er is ook veel hetzelfde gebleven.

Meerdere dierbare vrienden en collega’s die voorkomen in dit boek hebben we verloren: profielschetser Robert Ressler, Johns oorspronkelijke partner in het onderzoek naar seriemoordenaars, Roy Hazelwood, FBI-expert op het gebied van zedenzaken en een van de meest getalenteerde collega’s in Quantico, en Ken Baker, de oudgediende van de Secret Service die samenwerkte met Johns Investigative Support Unit (ISU), en die zoveel heeft bijgedragen aan het in kaart brengen van de moorddadige persoonlijkheid. Onze ouders zijn sindsdien eveneens overleden, dus nu zijn wij de ‘oude generatie’.

Wat dat betreft heeft de FBI er een hele nieuwe generatie profielschetsers bij gekregen, die niet langer twintig meter onder de grond begraven zijn in een of ander kantoor (tien keer zo diep als de doden, zeiden wij altijd), maar die nu gestationeerd zijn in een overheidsgebouw langs US Route 1 op de marinebasis in Quantico. De eenheid daderprofilering wordt nu Behavorial Analysis Unit genoemd: BAU.

Net als de geneeskunst bevindt daderprofilering zich ergens in het schemergebied tussen kunst en wetenschap. En net zoals bij artsen zijn sommige profielschetsers meer ervaren en beter in hun werk dan anderen. In de eerste jaren nadat Mindhunter was verschenen, waren op tv en op internet allerlei mensen te vinden die zich profielschetsers noemden, van wie de meesten geen degelijke opleiding hadden genoten of niet over daadwerkelijke ervaring beschikten. Vaak deden ze meer kwaad dan goed, en er zijn diverse zaken geweest waarbij academisch georiënteerde profielschetsers verkeerde conclusies hebben getrokken met betrekking tot het bewijs, en ofwel het onderzoek, ofwel de onderzoeksstrategie in de verkeerde richting hebben gestuurd. Men moet zich echt realiseren dat een getalenteerde en ervaren profielschetser, samen met een zeer professionele plaatselijke politie-eenheid, resultaten kan bereiken die tot een snellere arrestatie en een succesvollere vervolging van de dader leiden.

Diverse verdachten in de zaken die wij hebben besproken zijn inmiddels opgepakt, en we zullen het hier hebben over de arrestatie van de Unabomber, de Green River-moordenaar, en – enige tijd later – die van de BTK-moordenaar. Larry Gene Bell is geëxecuteerd voor de brute moord op de zeventienjarige Shari Faye Smith en de negenjarige Debra May Helmick. De lustmoordenaars Jerome Brudos, Joseph Christopher en Arthur Shawcross zijn samen met James Earl Ray, de moordenaar van Martin Luther King jr., allen overleden in de gevangenis. John Hinckley jr. en Arthur Bremer, die beiden een poging tot moord deden, zijn vrijgekomen. De Californische Trailside-moordenaar David Carpenter en de monsterlijke Charles Manson zijn nu in de tachtig en zitten op het moment van schrijven nog steeds achter de tralies. En Joe Del Campo, Johns partner in (het oplossen van) crime uit de tijd dat ze nog als agent op Milwaukee Street werkten, was onlangs te zien in de reality-tv-serie Survivor. Je weet nooit wat zo'n ouwe FBI-agent in zijn mars heeft.

Elke schrijver zou zich gelukkig prijzen met een boek dat na meer dan twintig jaar nog steeds herdrukt en verkocht wordt, en wij zijn daarop geen uitzondering. De reacties van lezers zijn altijd fantastisch geweest; ze vervullen ons én onze familie met trots en plezier. We mogen graag denken dat het voortdurende succes van Mindhunter, de boeken die daarop volgden, de tv-programma's en films die erdoor zijn geïnspireerd, en ook de dramaserie van Netflix allemaal te maken hebben met de meeslepende verhalen over leven en dood die wij met de wereld hebben gedeeld. Hoewel de wetenschap en technologie en bepaalde onderzoekstechnieken grote sprongen voorwaarts hebben gemaakt in de afgelopen twintig jaar, zijn de menselijke drijfveren nog altijd hetzelfde, en die zullen vermoedelijk nooit veranderen.

Dikwijls krijgen we de vraag waarom lezers en tv-kijkers zo gefascineerd zijn door true crime, gezien het feit dat het toch vaak gaat over naargeestige zaken met een gruwelijke afloop. Wij geloven dat het antwoord ligt in de manier waarop true crime in feite de essentie raakt van wat wij deftig de 'condition humaine' noemen. Hiermee bedoelen we de instincten en gevoelens waar we allemaal over beschikken: liefde, haat, jaloezie, wraak, ambitie, lust, vreugde en verdriet, angst, teleurstelling en wanhoop, en niet te vergeten zelfoverschatting en de overtuiging ergens recht op te hebben… vaak gecombineerd met een net zo sterke mate van diepgewortelde gevoelens van tekortkoming en zelfhaat. True-crimeverhalen geven deze

condition humaine versterkt weer: doodgewone mensen die handelen uit de diepste en meest afschrikwekkende extremen van hun instincten en emoties. Op deze manier wordt elk mysterie waarover we vertellen, elke zaak, elke uitkomst een zinnespel, compleet met helden, schurken en slachtoffers.

Sinds zijn pensioen, bij elke zaak waar John werd ingeschakeld, of dat nu voor de aanklager of de verdediging was, of hij bezoldigd advies gaf of pro Deo, luidt zijn motto: ‘U heeft mij dan wel aangenomen, maar ik werk voor het slachtoffer.’ Dat is onze eerste verantwoordelijkheid – altijd.

Laten we nu eens kijken naar een aantal zaken die sinds de eerste verschijning van Mindhunter zijn afgesloten.

Onze gruwelijkste zaak, waarbij John immers bijna om het leven kwam, zal altijd die van de Green River-moordenaar uit de staat Washington blijven. Al met al bekende deze Gary Leon Ridgway schuld aan de moord op achtenveertig vrouwen, en uiteindelijk gaf hij toe er ten minste eenenzeventig te hebben vermoord – het betrof vooral vrouwen die van huis waren weggelopen, prostituees en andere kwetsbaren – allen rond de zogenaamde Sea-Tac Strip van de Pacific Highway.

In eerste instantie was het profiel van de UNSUB (UNknown SUBject of an investigation) vrij helder: een loner uit de arbeidersklasse, waarschijnlijk een vrachtwagenchauffeur die lange afstanden aflegde, makkelijk lifters kon oppikken en een discrete cabine had waarin hij zijn slachtoffers kon wurgen en hun lijken vervolgens kon dumpen in de Green River Gorge of andere plekken op zijn route. Maar de waarschuwing die John en zijn FBI-collega’s de politie gaven luidde dat het profiel niet doorslaggevend was, maar het gedrag dat de dader vertoonde na de misdrijven. Dit was iemand die zichzelf introduceerde in het onderzoek door steeds terug te keren naar de plaatsen delict en/of de plaatsen waar hij het lichaam had gedumpt, om zijn fantasieën over deze vrouwen te herbeleven.

Omdat het onderzoek zo veelomvattend was, dacht John dat er een grote kans bestond dat we de UNSUB daadwerkelijk zouden tegenkomen en dat hij op zeker moment verhoord zou worden, vooral als hij binnen ons profiel paste. Waarschijnlijk zou hij een haat-liefdeverhouding hebben met prostituees en vrouwen die waren weggelopen, en zou hij zich daarom gerechtvaardigd voelen om hen te ‘straffen’. Om die reden gaf John het advies om geen leugendetector te gebruiken voor het uitsluiten van verdachten. Dit apparaat is bovendien niet altijd betrouwbaar, en daarom worden de resultaten ervan ook zelden als wettig bewijs gebruikt. Een

leugendetector werkt misschien prima bij normale mensen, maar voor een sociopaat is het geen probleem om te liegen tegen een metalen apparaat waar draadjes uitkomen.

Gary Ridgeway werd gearresteerd op 30 november 2001, nadat hij was vertrokken uit de Kenworth-vrachtwagenfabriek, waar hij werkte als spraypainter. Hij werd opgepakt op verdenking van het benaderen van prostituees en werd toen in verband gebracht met vier van zijn slachtoffers door middel van DNA-onderzoek, waarmee gelijk ook de waarde van deze nieuwe techniek werd bewezen. De voormalige vrachtwagenchauffeur was in 1982 al eens gearresteerd wegens betrokkenheid bij prostitutie, en in 1983 werd hij verdachte in de Green River-zaak. Hij doorstond met succes een leugendetectortest, waardoor hij niet langer in het vizier van de politie bleef. In een nieuwe analyse van zijn resultaten werd gewezen op de mogelijkheid dat deze niet juist geïnterpreteerd waren. (Zo zie je maar!)

De autoriteiten onderzochten hem opnieuw in 1987, iets wat niet ongebruikelijk is in een zaak die lang onopgelost blijft, en toen hebben ze haar- en speekselmonsters bij hem afgenomen. Doordat men vierentwintig jaar later deze monsters uit het dossier aan DNA-onderzoek onderwierp, kon de zaak alsnog opgelost worden. In 2003 bekende Ridgway schuld aan negenenveertig aanklachten van moord met voorbedachten rade onder extra bezwarende omstandigheden. In ruil daarvoor kreeg hij voor elke zaak levenslang zonder voorwaardelijke vrijlating, in plaats van de doodstraf.

Achteraf gezien was de grootste fout in het daderprofiel de aanname dat de UNSUB vrijgezel was. Ridgway was namelijk drie keer in het huwelijk getreden en had diverse vriendinnen, die allen spraken over zijn onstilbare libido. Tijdens de Vietnamoorlog was hij marinier geweest, en daar had hij diverse keren prostituees bezocht. Het feit dat Ridgway daar een druiper opliep, zou kunnen verklaren waarom hij vond dat hij het recht had om prostituees af te straffen – het soort gebeurtenis dat niet zelden een trigger vormt bij dit soort seriemoordenaars.

Naarmate de jaren vorderden en er steeds meer onderzoeksgegevens werden verzameld, werden profielschetsers voorzichtiger in hun conclusie dat een zeer actieve seriemoordenaar – zelfs als deze vaak van huis was – vast vrijgezel moest zijn. In hoofdstuk 13 (‘Een heel gevaarlijk spel’), zullen we het hebben over Robert Hansen, een bakker uit Alaska, die zijn huwelijk compleet wist af te schermen van zijn behoefte om prostituees op

te pikken, hen door middel van zijn privévliegtuigje in de wildernis achter te laten, en vervolgens op ze te jagen alsof ze beesten waren.

De zelfbenoemde BTK-moordenaar, Dennis Rader uit Wichita, Kansas, was ook een soort jager, alleen zat hij zijn prooien achterna in hun eigen huizen. Hij was trots op de artistieke prestatie waarmee hij hele gezinnen vastbond, martelde en wurgde (bind, torture, kill) en maakte gedetailleerde tekeningen van de plaatsen delict. John en zijn FBI-collega’s Roy Hazelwood en Ron Walker beseften dat deze tekeningen, en het taalgebruik dat Rader hanteerde bij het beschrijven van de moorden, wezen op een losgeslagen of voormalige politieagent, of, waarschijnlijker, een wannabe-agent. Seriemoordenaars kicken op de controle die ze hebben over hun slachtoffers en zijn daarom vaak jaloers op de macht die politieagenten in hun optiek hebben.

Het vreemde aan de BTK-zaak, in vergelijking met andere gevallen, was dat er eerst een reeks moorden werd gepleegd, waarna deze weer ophield. Normaal gesproken denken we in zo’n geval dat de UNSUB wel verhuisd zal zijn, een gevangenisstraf moet uitzitten voor een andere misdaad of overleden is.

In de BTK-zaak daarentegen begon het moorden opnieuw, nadat de dader enkele jaren niet actief was geweest. In 1974 vermoordde hij vijf mensen, in 1977 twee, toen hield hij zich een tijd stil en in 1985 en 1986 sloeg hij opnieuw toe. Het zou nog vijf jaar duren voordat hij zijn laatste slachtoffer maakte in 1991. Slechts weinigen van dit soort moordenaars hebben het morele besef om te stoppen met hun gedrag, dus er moest een andere verklaring zijn. Kon Rader zichzelf beheersen? Haalde hij met steeds langere tussenpozen genoeg voldoening uit het herbeleven van zijn eerdere misdaden?

De BTK-moordenaar liet opnieuw van zich horen in 2004. Hij schepte op over zijn daden en claimde verantwoordelijkheid voor een misdrijf waarin zijn betrokkenheid nooit overtuigend is bewezen. Het verbaasde ons niets dat Rader het niet laten kon zich tot de media te wenden. Voor dit soort seksuele roofdieren die herhaaldelijk toeslaan, gelden hun misdaden als de belangrijkste, succesvolste en meest bevredigende gebeurtenissen in hun leven. En als het hun stijl is om contact te zoeken met de autoriteiten of de pers – datgene wat hun de meeste voldoening geeft – dan is het niet waarschijnlijk dat ze daarmee ophouden.

Eind 2004 leek deze UNSUB last te krijgen van geldingsdrang en stuurde hij het rijbewijs van een van zijn slachtoffers naar de politie van Wichita, alsook een vrouwenpop, die gekneveld was en een plastic zak over het hoofd droeg – een fraai staaltje van zijn ‘kunst’. In een van zijn alsmaar groeiende stroom brieven aan de autoriteiten vroeg de BTK-moordenaar of het mogelijk was om zijn locatie te achterhalen door middel van een floppydisk, die hij naar een plaatselijk tv-station wilde sturen. Via een van tevoren afgesproken communicatiesysteem moest de politie door middel van een advertentie in de Wichita Eagle toegeven dat ze hem niet konden traceren.

Op 16 februari 2005 ontving televisiezender KSAS, een plaatselijk station dat onder Fox valt, een pakje dat afkomstig zou zijn van de BTK-moordenaar. Het bevatte een gouden ketting, een fotokopie van het omslag van een thriller over een moordenaar die zijn slachtoffers vastbond en voorzag van een prop in de mond, meerdere systeemkaarten, waarvan één instructies bevatte voor verder contact via de Wichita Eagle… en een Memorex-diskette. De inhoud van de diskette stelde nogal teleur: niets over de moorden, alleen een bestand met daarin de tekst ‘Dit is een test’, en een instructie aan de politie om de systeemkaarten te bekijken.

In tegenstelling tot wat ze de BTK-moordenaar lieten weten, wist de politie van Wichita de metadata van de floppy te analyseren – een term waarvan we nog nooit hadden gehoord toen we Mindhunter schreven – en ontdekten ze dat het schijfje gebruikt was op een computer die toebehoorde aan de Christ Lutheran Church en als laatste gewijzigd was door ‘Dennis’. Een zoektocht op internet leidde naar ene Dennis Rader, die voorzitter van de kerkraad was. Raders auto, een zwarte Jeep Cherokee, kwam overeen met het voertuig dat was weggereden bij de plek waar hij een van zijn pakjes had achtergelaten.

Om te kunnen bepalen of er een DNA-match was met Rader, vaardigde de officier van justitie een bevelschrift uit om een uitstrijkje te onderzoeken dat was afgenomen bij Raders dochter, toen zij een medische opleiding volgde aan de universiteit van Kansas. Het Kansas Bureau of Investigation analyseerde het resultaat en kwam tot de conclusie dat zij familie moest zijn van degene van wie erfelijk materiaal was aangetroffen op een van de slachtoffers. Na zijn arrestatie bekende Dennis Rader uiteindelijk schuld, en net als Gary Ridgway deed hij dat om de doodstraf te ontlopen.

Aan de hand van het oorspronkelijke daderprofiel dat de Investigative Support Unit had geschetst van de BTK-moordenaar, voorspelden zij dat de dader van dergelijke sadistische misdrijven waarschijnlijk vrijgezel was, maar zij meldden ook: ‘Als de UNSUB een vrouw of vriendin heeft, dat zal zij zich waarschijnlijk zeer passief, toegeeflijk en/of afhankelijk opstellen ten opzichte van haar man.’ Dit bleek aardig te kloppen.

Dennis Rader was geen politieagent, maar een gemeentelijk ambtenaar die voor handhaving werkte in Park City, Kansas – iemand die erop toeziet dat je je gras niet te lang laat groeien, je hond aangelijnd houdt en de stoep keurig sneeuwvrij houdt. Hij bracht bij het minste of geringste een dagvaarding uit, en een gezin beklaagde zich erover dat hij hun hond zonder enige reden had laten inslapen. Vóór deze baan had hij bij de luchtmacht gezeten, een bachelor in rechten gehaald aan Wichita State en gewerkt voor een bedrijf dat alarminstallaties verzorgde. Begint hier al een patroon zichtbaar te worden?

Verder bleek uit een reeks ondervragingen in de gevangenis dat Rader als kind kleine diertjes had gemarteld, en ondergoed had ontvreemd van zijn vrouwelijke slachtoffers.

Na het proces en de uitspraak kreeg John de gelegenheid om Rader te interviewen in de penitentiaire inrichting van El Dorado, Kansas. De vraag die John bleef achtervolgen was waarom Rader herhaaldelijk was opgehouden en toen weer opnieuw was begonnen met zijn brute moordpartijen.

Rader vertelde dat het vrij simpel was, en in zekere zin ook iets ‘menselijks’ had. Op een middag kwam zijn vrouw Paula onverwacht thuis, waar ze hem aantrof in dameskleding en het ondergoed van zijn slachtoffers – hoewel Paula niet kon weten waar de bh en het slipje vandaan kwamen. Ze was geschokt en walgde van hem. Hij probeerde zijn ‘onschuldige’ fetisj goed te praten en verklaarde dat hij worstelde met zijn gevoelens, maar dat hij eroverheen probeerde te komen. Zij dreigde bij hem weg te gaan als het ooit nog eens gebeurde.

Het is niet met zekerheid te zeggen of dit genoeg was om hem weer op het rechte pad te krijgen, maar Rader realiseerde zich in ieder geval dat als hij Paula ooit een reden gaf om de politie of een andere instantie te bellen, het niet lang zou duren voor iemand hem en zijn souvenirs in verband wist te brengen met de BTK-moorden.

Een tijdlang kon hij zichzelf zoethouden met zijn herinneringen, tekeningen en aandenkens, maar uiteindelijk werden zijn driften te sterk en begon hij opnieuw bij mensen in te breken en hervatte hij ook zijn vastbind- en martelpraktijken. Bovendien betrapte Paula hem weer op het dragen van kleding van zijn slachtoffers. Gelukkig voor hem viel bij haar het kwartje nog steeds niet. Hoewel zijn vrouw aan ons profiel voldeed – de passieve, afhankelijke partner – wist ze genoeg moed te verzamelen om na het vernemen van de waarheid over haar man een scheiding aan te vragen.

Doordat Dennis Rader voor zichzelf een soort artiestennaam claimde, dacht John ook dat deze BTK-moordenaar andere seriemoordenaars zou volgen en bewonderen. Rader bleek inderdaad een idool te hebben: Harvey Glatman, de 'Lonely Hearts Killer' die in de jaren vijftig in Los Angeles vrouwen naar zijn appartement of elders lokte, onder het voorwendsel dat ze konden werken als fotomodel voor pulpbladen, waarna hij hen vastbond, seksueel misbruikte, wurgde en uiteindelijk hun levenloze lichamen in de woestijn achterliet. In 1958 werd hij gearresteerd toen een vrouw die hij probeerde te ontvoeren, wist te ontsnappen en naar de politie vluchtte. Glatman werd berecht en veroordeeld, en werd op 18 september 1959 geëxecuteerd in de gaskamer van de San Quentin State Prison.

Dennis Rader haalde een citaat van Harvey Glatman aan: 'Alles draaide om het touw.' Wat houdt dat in? Het touw symboliseerde totale controle. Hun ultieme fantasie was om de slachtoffers in leven te houden en voorgoed de baas over hen te spelen, hoewel beide mannen wisten dat dat niet kon.

Dat Rader veel langer kon doorgaan met moorden dan Glatman was ook een kwestie van geluk. Noch Rader, noch bijvoorbeeld Gary Ridgway was bijzonder intelligent. Ze waren gewoon compleet geobsedeerd door hun eigen misdrijven, en hadden de mazzel dat niemand in eerste instantie de optelsom wist te maken. Ironisch genoeg vertoonde Raders ondergang veel gelijkenissen met dat van de seriemoordenaar wiens identiteit nog onbekend was toen Mindhunter verscheen. Waarschijnlijk was hij een stuk slimmer dan al deze drie moordenaars bij elkaar.

In hoofdstuk 17 ('Iedereen kan een slachtoffer zijn') brengen we verslag uit van de toen nog onbekende Unabomber, die meerdere zeer vernuftige bombrieven verstuurde naar academici en mensen die werkzaam waren in de tech-industrie. Hij maakte drie dodelijke slachtoffers; drieëntwintig mensen raakten gewond. De Unabomber wist zelfs een van zijn apparaten

in het laadruim te krijgen van een American Airlines-passagiersvliegtuig, dat vertrok vanuit Chicago, maar voordat het pakket kon ontploffen begon het te roken, en de zeer oplettende piloot kon een goed getimede noodlanding maken.

In tegenstelling tot Dennis Rader voorzag de Unabomber zichzelf niet van een publieke identiteit. Zijn naam was afkomstig van de codenaam die de FBI hanteerde voor de zaak: UNABOM, voor University en Airline Bomber. Toen we een daderprofiel schetstsen voor deze UNSUB, was er binnen de FBI en de alsmaar uitdijende taakgroep onenigheid over de vraag of het iemand kon zijn die te maken had met de luchtvaartmaatschappij – zoals een mechanicien die over de technische vaardigheden beschikte om een bom te bouwen – of toch eerder iemand die voldeed aan Johns profiel, namelijk iemand die waarschijnlijk verbonden was aan een universiteit, aangezien hij met zijn aanpak en skills blijk gaf van buitengewone intelligentie. Deze UNSUB zou ook valse aanwijzingen kunnen achterlaten en misleidend bewijsmateriaal, zoals stukjes hout en boombast.

Toen de Unabomber eenmaal brieven begon te sturen naar The New York Times, waarin hij zich beklaagde over de strategieën van grote bedrijven en milieuschandalen zoals de olieramp met de Exxon Valdez, raakte John er des te meer van overtuigd dat het om een academicus moest gaan, vanwege zijn toon en schrijfstijl. Zijn specifieke aanklachten, en het feit dat hij hout gebruikte in zijn bommen, leidden tot de conclusie dat het om een zogenaamde ‘neo-Luddite’ moest gaan, een zelfverklaard tegenstander van technologische vooruitgang. Uiteindelijk, na jarenlang met tussenpozen bomaanslagen te hebben gepleegd, stelde de Unabomber de New York Times een ultimatum: hij zou zijn activiteiten staken, mits de Times en de Washington Post zijn manifest over technologie zouden plaatsen. Anders zou hij blijven doorgaan.

Er werd uitvoerig gediscussieerd over deze eis, zowel binnen journalistieke kringen en de autoriteiten als onderling. De redacties van de Times en de Post maakten zich zorgen over het precedent dat ze hiermee schiepen. Konden kranten voortaan gegijzeld worden door elke gevaarlijke gek die een podium zocht? De politie was eveneens bezorgd, omdat men, zoals altijd, niet wilde toegeven aan de eisen van de moordenaar en voorkomen wilde dat anderen hem gingen nadoen.

Bij de Investigative Support Unit in Quantico waren de meningen eenduidiger: het publiek is vaak onze waardevolste partner. Als alle

logische en redelijke aanwijzingen eenmaal zijn opgevolgd, moeten gewone burgers een kans krijgen om de zaak te helpen op te lossen. Minister van Justitie Janet Reno steunde dit advies.

Deze manier van denken had zich al eerder bewezen. Zoals later is te lezen doen we in Mindhunter verslag van het werk van special agent en profielschetser Jana Monroe, die bij het oplossen van een drievoudige moord in Tampa Bay op het idee kwam om een aantal aanwijzingen die waarschijnlijk door de UNSUB zelf geschreven waren, op reclamezuilen weer te geven. Dit leidde tot de arrestatie, vervolging en veroordeling van Oba Chandler, die uiteindelijk de doodstraf kreeg.

De afloop van de Unabomber-zaak is inmiddels bekend. Toen de kranten erin toestemden om zijn essay van 35.000 woorden, ‘Industrial Society and its Future’, in een speciaal katern te plaatsen, wist een vrouw genaamd Linda Patrik haar echtgenoot David Kaczynski, een maatschappelijk werker, ervan te overtuigen dat de ideeën in de tekst erg leken op de denkbeelden van zijn oudere broer, Ted, die ze al verdacht vond. Theodore ‘Ted’ Kaczynski was een doctor in de wiskunde die aan Harvard en de universiteit van Michigan had gestudeerd, en die al tientallen jaren als een kluizenaar leefde in de afgelegen bossen van Montana in een hutje zonder stromend water en elektriciteit.

In een gesprek met Mark vertelde David Kaczynski over de tweestrijd waarin hij en Linda verkeerden nadat ze moesten besluiten of ze zijn broer zouden aangeven of niet. Voordat David de identiteit van zijn broer prijsgaf, wist hij bij de autoriteiten te bepleiten dat Ted niet de doodstraf zou krijgen. Hoewel we allebei vinden dat de doodstraf bij sommige extreme moordenaars en seriemoordenaars terecht is, kunnen we David en Linda niet kwalijk nemen hoe ze gehandeld hebben – dat was een sterk staaltje heldenmoed. Ted zit nu meerdere malen levenslang uit in een maximaal beveiligde federale gevangenis in Florence, Colorado.

Zou een strategie zoals bij Oba Chandler of het Unabomber-manifest hebben gewerkt om de BTK-moordenaar eerder te identificeren en tegen te houden? Dat zullen we wel nooit weten, maar we denken dat dat heel goed het geval had kunnen zijn. Hoewel hun misdaden sterk van elkaar verschillen, beschikte zowel het onaangepaste genie Ted Kaczynski als de platvloerse, maatschappelijk minder geslaagde sadist Dennis Rader over een bijzonder groot ego. Geen van beiden kon het laten om hun briljante geest kenbaar te maken aan het publiek, en dat betekende hun ondergang.

Natuurlijk is het makkelijk achteraf je twijfels uit te spreken, en als er iets is wat je leert in dit vak, dan is het wel dat elke zaak, eenmaal opgelost, ontzettend voor de hand lijkt te liggen. Rechercheurs maken begrijpelijkerwijs niet graag de details bekend van een zaak waar alleen de dader weet van heeft. Maar als de politie van Wichita enkele schetsen van de BTK-moordenaar had vrijgegeven, alsook beschrijvingen van de plaatsen delict en andere feitelijkheden, dan is het goed mogelijk dat een collega van Dennis Rader of iemand uit zijn kerkgemeenschap of sociale kring, of zelfs iemand thuis, zijn werk zou hebben herkend of achterdochtig genoeg zou zijn geworden om de politie in te schakelen.

Sinds het voltooien van Mindhunter heeft er een verschuiving plaatsgevonden in de mate waarin bepaalde misdaden gepleegd worden. Zeer gewelddadige misdrijven komen over het algemeen steeds minder vaak voor, maar het aantal agressieve lustmoorden is ongeveer hetzelfde gebleven. Wij denken dat dit komt omdat deze pathologische vorm van criminaliteit niet zo sterk wordt beïnvloed door maatschappelijke ontwikkelingen of verbeteringen in misdaadbestrijding, zoals bij andere vormen van criminaliteit wel het geval is. In de afgelopen zestien jaar zijn we ons veel meer gaan richten op binnenlands en internationaal terrorisme, een fenomeen dat pas in 1995 begon met de bomaanslag op een gebouw van de federale overheid in Oklahoma. Sindsdien zijn massale schietpartijen een gemeenplaats geworden, wat nog niet het geval was toen Charles Whitman in 1966 een bloedbad aanrichtte vanuit de toren van de universiteit van Texas. (Hoewel in Whitmans autopsieverslag melding werd gemaakt van een kleine hersentumor, wist een vooraanstaand neuroloog die wij bezochten, te bevestigen dat een tumor op deze plek geen invloed kon hebben op de gebieden die dit soort gedrag bepalen.)

We lieten het al eerder doorschemeren: ook al is het soort misdaden dat gepleegd wordt aan verandering onderhevig, de manier waarop daders gedreven worden blijft hetzelfde.

Of het nu gaat om iemand die bombrieven verstuurt, zoals Ted Kaczynski, of Charles Whitman, of iemand die een school overhoopschiet, of de massa religieuze terroristen die de wereld tegenwoordig in hun greep houden; we zien steeds dezelfde psychische drijfveren. Deze daders gebruiken massaal geweld als een uiting van hun persoonlijke opvattingen of politieke overtuiging om hun eigen tekortkomingen teniet te doen – wanhoop, zwakte, mislukking en/of een gebrek aan een doel in het leven.

Nogmaals: die innerlijke wanhoop kan constant in conflict zijn met een soort persoonlijke zelfverheerlijking en het onbevredigde gevoel ergens recht op te hebben, maar deze individuen zijn allen, zonder uitzondering, onbeholpen nietsnutten die graag belangrijk willen worden en op zoek zijn naar de zin van hun bestaan. Soms zijn ze dapper – tenslotte is je leven willen geven voor een bepaalde overtuiging geen alledaagse beslissing – maar ze zijn er ook achter gekomen dat geweld de enige vorm van macht is die ze hebben.

In de jaren na zijn pensioen nam John ook zaken van buiten de FBI aan, waardoor hij een breder perspectief ontwikkelde. Dit gebeurde eveneens bij Mark, en dat is terug te zien in onze volgende boeken. Bij de Investigative Support Unit konden agenten alleen werken aan gevallen die waren binnengekomen via de politie, niet via de advocaten van daders. Maar toen John zijn werkgebied uitbreidde, zagen we zaken ook van een andere kant en beseften we dat niet alle officiële onderzoeken compleet of nauwkeurig zijn.

Het gaat dan bijvoorbeeld om de moord op drie achtjarige jongetjes in Arkansas in 1993, een zaak die werd toegeschreven aan de zogenaamde West Memphis Three; de nog altijd onopgeloste moord op de zesjarige JonBenét Ramsey in Boulder, Colorado in 1996; en de moord op de eenentwintigjarige Britse uitwisselingsstudente Meredith Kercher in 2007 in het Italiaanse Perugia, waarvoor de Amerikaanse studente Amanda Knox en haar Italiaanse vriendje Raffaele Sollecito werden aangeklaagd en veroordeeld. Al deze zaken laten op gruwelijke wijze zien wat er allemaal mis kan gaan als een politieonderzoek vanaf het begin gestuurd wordt door verkeerde aannames en vooroordelen, in plaats van door het bewijs dat wordt aangetroffen. Slordig omspringen met de plaats delict en het bewijsmateriaal; dubieuze verhoortechnieken die tot valse bekentenissen kunnen leiden; pseudowetenschappelijk onderzoek verrichten en gebruikmaken van verklikkers in de gevangenis die het voor hun eigen gewin niet zo nauw nemen met de waarheid – al deze factoren kunnen en zullen leiden tot onterechte veroordelingen.

Onlangs stonden we weer stil bij een paar zaken uit Mindhunter die echt eyeopeners waren geweest. Daarbij werden we geconfronteerd met een aantal ideeën en indrukken die we al heel lang koesteren. In hoofdstuk 7, ‘Het hart van de duisternis’, lees je over het verhoor dat John en Bob Ressler afnamen bij William Heirens in de Stateville-gevangenis in Crest

Hill, Illinois, toen zij hun eerste onderzoek naar seriemoordenaars deden. Heirens was de beruchte ‘lipstickmoordenaar’ die naoorlogs Chicago onveilig maakte. Hij werd schuldig bevonden aan de beestachtige moord op de zesjarige Suzanne Degnan en het in stukken hakken van haar lichaam.

Na het verhoor was John dusdanig geraakt door het feit dat Heirens zo sterk vasthield aan zijn onschuld, dat hij het volgende erover schreef: ‘… toen we terug waren in Quantico, dook ik weer in zijn dossiers. Naast zijn bekentenis en ander overtuigend bewijsmateriaal, zag ik dat zijn vingerafdrukken waren gevonden op de plek waar Degnan was vermoord. Waarschijnlijk had Heirens zo lang in zijn cel zitten nadenken, dat hij een heel nieuw verhaal had verzonnen en ik vermoed dat als ze hem een test met de leugendetector hadden afgenomen, hij die zonder problemen zou hebben doorstaan.’

De reden die hij daarvoor destijds gehad moest hebben was, zo concludeerden wij jaren later in een uitvoerig onderzoek, dat er een meer dan redelijke kans bestond dat William Heirens onschuldig was. Goed, het was bewezen dat hij tijdens zijn studiejaren inbraken pleegde, maar ondanks het feit dat hij een vuurwapen bezat, maakte hij niet de indruk een gewelddadige man of een lustmoordenaar te zijn. Hij paste zeker niet in het profiel dat John zou hebben geschetst als hij aan die zaak gewerkt zou hebben. Maar na de arrestatie van Heirens leek de politie niet langer geïnteresseerd in hun meest waarschijnlijke verdachte, en het publiek was opgelucht dat er een gestoorde moordenaar was opgepakt.

Als we kijken naar de enorme onderzoekservaring van John, die immers meer dan twintig jaar fulltime profielschetser was; de reputatie van de politie van Chicago in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw (vaak sloegen ze bekentenissen uit verdachten, onder meer bij William Heirens en een onschuldige Afro-Amerikaan die ze daarvoor hadden gearresteerd), in de wetenschap dat het heel makkelijk kan zijn om vals bewijs achter te laten of er anderszins mee te knoeien; en als we begrijpen dat het schetsen van daderprofielen staat of valt bij de informatie en het bewijs die het plaatselijke politiebureau aanlevert, dan wordt de mogelijkheid dat Heirens inderdaad onschuldig was, steeds overtuigender.

Zoals echter maar al te vaak het geval is, werd de zaal uiteindelijk niet opgelost. Toen de drieëntachtigjarige William Heirens, inmiddels in rolstoel, op 5 maart 2012 aan zijn einde kwam in de gevangenis van Dixon,

Illinois, had hij er de voor Amerikaanse begrippen langste gevangenisstraf ooit uitgezeten.

Hoewel we soms van tijd tot tijd de neiging voelden om bepaalde aspecten van ons verhaal bij te stellen of te updaten, staan we nog steeds achter de Mindhunter die we halverwege de jaren negentig schreven, en we zijn ervan overtuigd dat we het boek meer recht doen door deze inleiding toe te voegen dan dat we de oorspronkelijke tekst herzien. De menselijke drijfveren zullen niet veranderen, en dat geldt ook voor degelijk onderzoek naar geweldsmisdrijven. We mogen dan de vruchten plukken van de vooruitgang in technologie, computers, DNA-onderzoek, serologie en onderzoek naar brandstichting, en profiteren van het herzien van standaardmethoden zoals onderzoek van vingerafdrukken en ballistiek, toch wegen deze dingen niet op tegen ouderwets speurwerk en goede onderzoeksanalyses. Dan gaat het om het bestuderen van de plaats delict en al het bewijs, victimologie, het simpelweg aankloppen bij mensen en volgen van elke steekhoudende aanwijzing. Het komt erop neer dat we nooit het menselijke aspect uit het onderzoek zullen halen.

Wat we twintig jaar geleden al schreven geldt vandaag nog steeds, en zal dat in de toekomst, voor zover wij kunnen zien, blijven doen:

Gedrag weerspiegelt persoonlijkheid. Toekomstig geweld laat zich het beste voorspellen door eerder geweld. Als je de kunstenaar wilt begrijpen, moet je naar het schilderij kijken. Je moet de misdaad als geheel bekijken. Ervaring is onvervangbaar, en als je wilt weten hoe een crimineel denkt, moet je direct naar de bron gaan en leren ontcijferen wat hij aan jou prijsgeeft. En, boven alles: Waarom + Hoe = Wie.

Nu nodigen we je uit om opnieuw met ons op jacht te gaan.

Noot van de auteurs

Dit boek is het resultaat van teamwerk, en het had nooit geschreven kunnen worden zonder het talent en de toewijding van alle leden van dat team. Boven aan die lijst staan Lisa Drew, onze redacteur, en Marks vrouw Carolyn Olshaker, onze projectcoördinator en uitvoerend producent. Vanaf het prille begin hebben zij allebei onze visie gedeeld en hun liefdevolle begeleiding heeft ons de kracht en het zelfvertrouwen gegeven die we nodig hadden om dit boek te schrijven. Onze oprechte dank en bewondering gaan ook uit naar Ann Hennigan, onze talentvolle researchmedewerker, Marysue Rucci, Lisa’s kundige, onvermoeibare en altijd vrolijke assistente, en onze agent Jay Acton, die als eerste ons plan op waarde wist te schatten en ervoor zorgde dat wij het konden realiseren.

Onze speciale dank gaat ook uit naar Johns vader Jack Douglas, voor al zijn waardevolle herinneringen en de uitgebreide documentatie die hij over de carrière van zijn zoons heeft bijgehouden, wat de voorbereiding aanzienlijk heeft bekort, en Marks vader dr. Bennett Olshaker, voor al zijn begeleiding en adviezen op het gebied van forensische geneeskunde, psychiatrie en recht. We zijn allebei bevoorrecht met de gezinnen die we hebben en die ons altijd met hun liefde en grootmoedigheid hebben omringd.

Ten slotte willen we onze waardering, bewondering en oprechte dank uitspreken voor al Johns collega’s op de FBI-academie in Quantico. Zij hebben de carrière die in dit boek is vastgelegd, mogelijk gemaakt, en daarom is dit boek aan hen opgedragen.

JOHN DOUGLAS en MARK OLSHAKER

juli 1995

Proloog:

Op bezoek in de hel

Ik moest in de hel zijn.

Dat was de enige logische verklaring. Ik was vastgebonden en naakt. De pijn was ondraaglijk. Mijn armen en benen waren opengereten met een of ander mes. In al mijn lichaamsopeningen waren voorwerpen gestoken. Ik kreeg nauwelijks adem en kokhalsde door iets wat in mijn keel was geschoven. Scherpe voorwerpen staken in mijn penis en anus en voelden aan alsof ze me uit elkaar wilden scheuren. Ik baadde in het zweet. Toen besefte ik wat er gebeurde: ik werd doodgemarteld door de moordenaars, aanranders en kinderverkrachters die ik tijdens mijn carrière achter de tralies had gezet. Nu was ik het slachtoffer en ik kon er niets tegen doen.

Ik kende de methoden die deze kerels hanteerden: ik had ze vaak genoeg gezien. Ze hadden de behoefte om hun slachtoffers te manipuleren en te domineren. Ze wilden voortdurend kunnen beslissen of ze hun slachtoffer in leven zouden laten of zouden laten sterven, en op welke manier dat zou gebeuren. Ze zouden me laten leven zolang mijn lichaam het uithield, me bijbrengen als ik het bewustzijn verloor of op het punt stond te sterven, wat altijd met zo veel mogelijk pijn en lijden gepaard ging. Sommigen konden zo dagenlang doorgaan.

Ze wilden me laten zien dat ze me volledig in hun macht hadden, dat ik compleet was overgeleverd aan hun genade. Hoe meer ik het uitschreeuwde van de pijn en om genade smeekte, des te meer prikkelde ik hun duistere fantasieën. Als ik zou smeken me in leven te laten of op het punt stond het loodje te leggen of om mijn vader of moeder zou roepen, zouden ze daar pas echt een kick van krijgen.

Nu moest ik de prijs betalen voor de jacht die ik de afgelopen zes jaar had gemaakt op de wreedste mannen ter wereld.

Mijn hart sloeg razendsnel en ik merkte dat ik opgebrand begon te raken. Ik voelde een afgrijselijke steek toen ze de scherpe pen nog een paar centimeter dieper in mijn penis duwden. Mijn hele lichaam schokte van pijn.

Alstublieft, God, als ik nog leef, laat me dan snel sterven. En als ik al dood ben, verlos me dan snel van deze helse martelingen.

Toen zag ik een fel wit licht, zoals sommige mensen zien – had ik wel eens gehoord – op het moment dat ze sterven. Ik verwachtte dat ik Jezus Christus of engelen of de duivel zou zien – over hen had ik ook wel eens gehoord. Maar het enige wat ik zag was dat felle, witte licht.

Ik hoorde wel een stem – een troostende, geruststellende stem, de meest geruststellende stem die ik ooit had gehoord.

‘Maak je geen zorgen, John. We gaan proberen je weer beter te maken.’

Dat was het laatste wat ik me herinnerde.

‘John, hoor je me? Maak je geen zorgen. Blijf rustig liggen. Je bent in het ziekenhuis. Je bent heel erg ziek, maar we gaan proberen je weer beter te maken.’ Dat was wat de zuster in werkelijkheid tegen me zei. Ze had geen idee of ik haar kon horen of niet, maar toch bleef ze het herhalen, heel rustig en vriendelijk, steeds weer opnieuw.

Op dat moment had ik echter geen idee dat ik in coma lag op de intensive care van het Swedish Hospital in Seattle, en kunstmatig in leven werd gehouden. Mijn armen en benen waren aan het bed vastgegespt. Mijn hele lichaam zat vol buisjes, slangen en infusen. Men verwachtte niet dat ik het zou overleven. Het was begin december 1983 en ik was achtendertig jaar.

Het verhaal begon drie weken eerder, aan de andere kant van de Verenigde Staten. Ik was in New York en hield een lezing over daderprofilering voor een gehoor van driehonderdvijftig leden van de politie van New York, de Transit Police en de Nassau en Suffolk County-korpsen van Long Island. Ik had deze lezing al honderden keren gegeven en kon de hele tekst vrijwel op routine opdreunen.

Plotseling begon mijn aandacht af te dwalen. Ik was me ervan bewust dat ik gewoon doorpraatte, maar het koude zweet was me uitgebroken en ik zei tegen mezelf: hoe moet ik in godsnaam al die zaken oplossen? Ik had net de laatste hand gelegd aan de Wayne Williams-kindermoorden in Atlanta en de racistische .22-moorden in Buffalo. Mijn hulp was ingeroepen bij de zaak van de Trailside-moordenaar in San Francisco. Ik had besprekingen met Scotland Yard over het onderzoek rond de Yorkshire Ripper in Engeland. Ik vloog herhaaldelijk naar Alaska om te werken aan de Robert Hansen-zaak, waarin een bakker uit Anchorage prostituees oppikte die hij met een vliegtuig de wildernis in vloog, om daar vervolgens jacht op ze te maken. Ik had een pyromaan die synagogen in Hartford, Connecticut, in brand stak. En over twee weken zou ik naar Seattle vliegen om de Green River-taakgroep te adviseren in wat zich aan het ontpoppen was als een van de

grootste seriemoorden in de Amerikaanse geschiedenis, een moordenaar die het voornamelijk gemunt had op prostituees en reizigers in het havengebied tussen Seattle en Tacoma.

De afgelopen zes jaar had ik me beziggehouden met het ontwikkelen van een nieuwe benadering van de misdaadanalyse en ik was de enige van de afdeling gedragswetenschappen die fulltime aan dit soort zaken werkte. Al mijn collega's van deze afdeling waren in de eerste plaats wetenschappelijk medewerkers. Ik behandelde ongeveer honderdvijftig lopende zaken tegelijk, zonder assistentie, en was ongeveer honderdvijfentwintig dagen per jaar onderweg, in plaats van op mijn kantoor op de FBI-academie in Quantico, Virginia. Ik werd voortdurend onder druk gezet door de plaatselijke politie, die op haar beurt door de gemeenschap en de familieleden van de slachtoffers – met wie ik altijd erg te doen had – onder druk werd gezet om de zaken op te lossen. Ik bleef proberen om mijn werklast zo goed mogelijk te verdelen, maar elke dag bleven de nieuwe aanvragen binnenstromen. Mijn collega's in Quantico zeiden vaak dat ik net een hoer was: ik kon tegen mijn klanten geen nee zeggen.

Tijdens mijn lezing in New York bleef ik doorpraten over criminele persoonlijkheidstypen, maar mijn gedachten dwaalden steeds weer af naar Seattle. Ik was me ervan bewust dat niet iedereen van het korps mijn aanwezigheid daar op prijs stelde, maar dat was niets nieuws. Zoals in elke grote zaak waarbij mijn hulp werd ingeroepen voor een nieuwe vorm van dienstverlening die de meeste agenten en veel FBI-functionarissen nog steeds vonden grenzen aan hekserij, wist ik dat ik mijn benadering aan hen moest 'verkopen'. Ik moest hen overtuigen, zonder al te zelfverzekerd of belerend over te komen. Ik moest hun duidelijk maken dat ik vond dat ze een grondig, professioneel onderzoek hadden verricht terwijl ik tegelijkertijd de sceptici ervan moest overtuigen dat de FBI hen misschien kon helpen. En wat waarschijnlijk het meest angstaanjagende was, was dat mijn werk me dwong om me bezig te houden met opinies, in tegenstelling tot de traditionele FBI-agent, die zich beperkte tot 'alleen de feiten, mevrouw'. Ik verkeerde voortdurend in de wetenschap dat als ik het mis had, ik een heel moordonderzoek om zeep kon helpen en ervoor verantwoordelijk zou zijn dat er nog meer slachtoffers vielen. En wat minstens even erg was, het zou het nieuwe programma van misdaadanalyse en profilering van misdadigers, dat ik al enige tijd van de grond probeerde te krijgen, beslist geen goed doen.

En dan was er het reizen zelf. Ik was al verscheidene keren naar Alaska gevlogen, waarbij we vier tijdzones passeerden en na een vlucht vlak boven water, die ik elke keer met het zweet in mijn handen meebeleefde, landdden in het duister. Vrijwel meteen nadat ik op de plaats van bestemming was aangekomen en met de plaatselijke politie had gesproken, stapte ik dan weer in het vliegtuig om terug te vliegen naar Seattle.

Mijn duizelingwekkende angstaanval duurde misschien een minuut. Ik bleef tegen mezelf zeggen: Hé, Douglas, hou vol. Probeer jezelf te beheersen. En het lukte me. Ik geloof niet dat iemand in de zaal heeft gemerkt dat er iets mis was. Maar ik kon het gevoel dat me iets vreselijks te gebeuren stond niet van me afzetten.

Ik raakte het angstige voorgevoel niet meer kwijt en toen ik terug was in Quantico, ging ik meteen naar personeelszaken om een aanvullende levensverzekering en pensioenverzekering af te sluiten, voor het geval ik daar straks misschien niet meer toe in staat zou zijn. Ik kan niet precies verklaren waarom ik dit deed, afgezien van dat vage, maar voortdurend aanwezige gevoel van onbehagen. Fysiek was ik aan het eind van mijn Latijn; ik trainde te veel en vermoedelijk dronk ik meer dan goed voor me was, zeker in combinatie met de stress waaraan ik blootstond. Ik sliep erg slecht, en als ik uiteindelijk in slaap viel, werd ik vaak gewekt door een telefoontje van iemand die onmiddellijk mijn hulp nodig had. Als ik daarna weer ging slapen, probeerde ik mezelf te dwingen om te dromen over die zaak, in de hoop dat ik er op die manier een beter inzicht in zou krijgen. Als ik nu terugkijk op die tijd, is het heel eenvoudig om te zien waarop het zou uitdraaien, maar op het moment zelf scheen ik er niets aan te kunnen veranderen.

Voordat ik naar het vliegveld reed, deed iets me stoppen bij de basisschool waar mijn vrouw Pam les gaf aan kinderen met leerstoornissen, om haar te vertellen over de extra verzekeringen.

‘Waarom vertel je me dit?’ vroeg ze bezorgd. Ik had een vreselijke pijn aan de rechterkant van mijn hoofd. Ze zei dat ik vreemd uit mijn ogen keek en dat mijn ogen bloeddoorlopen waren.

‘Ik wilde je alleen laten weten dat ik alles geregeld heb voordat ik vertrek,’ antwoordde ik. We hadden twee jonge dochters. Erika was acht en Lauren was drie.

Op de trip naar Seattle werd ik begeleid door twee nieuwe special agents, Blaine McIlwain en Ron Walker, die zouden meewerken aan de zaak. We

arriveerden die avond in Seattle en namen onze intrek in het Hilton in de binnenstad. Toen ik mijn koffer uitpakte, merkte ik dat er maar één zwarte schoen in zat. Of ik was vergeten die andere in te pakken of ik was hem onderweg verloren. Ik zou de volgende dag een presentatie houden voor de politie van King County en vond dat ik daar niet zonder zwarte schoenen naartoe kon. Ik heb me altijd tamelijk zorgvuldig gekleed, en in mijn vermoeide, enigszins overspannen toestand werden die zwarte schoenen die ik bij mijn pak wilde dragen een pure obsessie voor me. Dus ik ging de straat op en zocht net zo lang tot ik een schoenwinkel vond die nog open was, en keerde terug in het hotel, nog vermoeider dan ik al was, met een paar redelijk ogende zwarte schoenen.

De volgende morgen – het was woensdag – hield ik mijn presentatie voor de politie en een team met enkele vertegenwoordigers van het havenbestuur van Seattle en twee plaatselijke psychologen die waren ingeschakeld om te helpen bij het onderzoek. Iedereen was geïnteresseerd in mijn profielschets van de moordenaar, in de mogelijkheid dat er sprake was van meer dan één dader, en wat voor soort individu hij, of als het er meer waren: zij, zouden zijn. Ik probeerde hun duidelijk te maken dat in dit soort zaken het profiel van de dader eigenlijk helemaal niet zo belangrijk was. Ik was er tamelijk zeker van dat ik wist wat voor soort man de dader zou zijn, maar ook van het feit dat er waarschijnlijk honderden mannen waren die aan die beschrijving beantwoordden.

Belangrijker in een dergelijke cyclus van moorden, vertelde ik hun, was de proactieve benadering, waarbij de politie samenwerkte met de media om de dader in een val te lokken. Als voorbeeld stelde ik een reeks ontmoetingsavonden voor, georganiseerd door de plaatselijke politie om over de moorden te praten met de inwoners van de stad. Ik was er vrij zeker van dat de dader op een of meer van die avonden zijn neus zou laten zien. Ik dacht dat het wellicht ook de vraag zou beantwoorden of we te maken hadden met één of met meer daders. Een andere truc die ik de politie wilde laten proberen was tegenover de pers verklaren dat er getuigen waren van een van de ontvoeringen. Ik had het gevoel dat het de moordenaar ertoe zou brengen zijn eigen ‘proactieve strategie’ te bepalen en dat de kans bestond dat hij zich zou blootgeven om te verklaren waarom hij in die omgeving was gesignaleerd. Het enige wat ik vrijwel zeker wist was dat degene die achter deze moorden zat er voorlopig niet mee op zou houden.

Vervolgens adviseerde ik het team over de manier waarop ze hun potentiële verdachten moesten ondervragen – zowel de verdachten die ze zelf op het spoor waren gekomen als de vele zielige gekken die zich altijd zelf aanmelden bij belangrijke zaken als deze. McIlwain, Walker en ik besteedden de rest van de dag aan een toer langs de locaties waar de lijken waren gedumpt en tegen de tijd dat we ’s avonds terug waren in het hotel, was ik werkelijk doodop.

Toen we bij een drankje in de hotelbar onze indrukken van die dag bespraken, zei ik Blaine en Ron dat ik me niet goed voelde. Ik had nog steeds hoofdpijn en dacht dat ik misschien een fikse griep te pakken had, en vroeg hun of ze me de volgende dag bij de politie wilden verontschuldigen. Ik dacht dat ik misschien zou opknappen als ik de hele dag in bed bleef, dus we wensten elkaar welterusten, ik hing het NIET STOREN-bordje aan mijn deur en beloofde mijn twee collega’s dat ik me vrijdagmorgen weer bij hen zou voegen.

Het enige wat ik me nog herinner van toen ik op de rand van het bed zat en me begon uit te kleden, is dat ik me bijzonder beroerd voelde. Mijn twee collega’s gingen die donderdag terug naar het gerechtsgebouw van King County om de strategieën die ik de vorige dag had voorgesteld, verder uit te werken. Zoals ik hun had verzocht, lieten ze me de hele dag met rust om uit te zieken.

Maar toen ik vrijdagochtend niet aan het ontbijt verscheen, begonnen ze ongerust te worden. Ze belden naar mijn kamer. Er werd niet opgenomen. Ze gingen naar de kamer en klopten op de deur. Niets.

Verontrust gingen ze terug naar de receptie en vroegen de manager om de sleutel. Ze kwamen weer naar boven en maakten de deur open, maar kwamen algauw tot de ontdekking dat ik de veiligheidsketting erop had gedaan. Maar ze hoorden ook een zwak gekreun uit de kamer komen.

Ze trapten de deur in en stormden naar binnen. Ze troffen me aan op de vloer in een – zoals ze later beschreven – ‘kikkerachtige’ houding, nog gedeeltelijk gekleed en blijkbaar op weg naar de telefoon. De linkerkant van mijn lichaam stuiptrekte en Blaine zei dat ik gloeiend heet was.

De hotelmanager belde het Swedish Hospital, dat onmiddellijk een ambulance stuurde. In de tussentijd bleven Blaine en Ron telefonisch in contact met de intensive care en gaven hun een opsomming van de feiten. Mijn temperatuur was 41,7 en mijn pols 220. De linkerkant van mijn lichaam was verlamd en in de ambulance bleef ik nieuwe beroertes krijgen.

In het medisch rapport stond dat ik poppenogen had: wijd open, recht vooruitstarend maar niets ziend.

Toen we in het ziekenhuis aankwamen, werd ik meteen in ijs gepakt en kreeg ik enorme doses fenobarbital toegediend in een poging de beroertes onder controle te krijgen. De arts vertelde Blaine en Ron dat de hoeveelheden die ik kreeg toegediend, groot genoeg waren om heel Seattle in slaap te krijgen.

Hij vertelde de twee agenten ook dat ondanks de verwoede pogingen van iedereen, ik waarschijnlijk zou sterven. Een CAT-scan had aangetoond dat mijn rechter hersenhelft door de hoge koorts talloze scheuringen vertoonde en ernstig bloedde.

‘In klare taal komt het erop neer,’ zei de dokter hun, ‘dat zijn hersenen praktisch gaar gestoofd zijn.’

Het was 2 december 1983. Mijn nieuwe verzekering was de vorige dag in werking getreden.

Mijn afdelingshoofd Roger Depue reed naar Pams school om haar persoonlijk van het nieuws op de hoogte te brengen. Pam en mijn vader Jack vlogen naar Seattle om bij mij te zijn en de meisjes bleven bij mijn moeder Dolores. Rick Mathers en John Biner, twee agenten van de FBI-afdeling in Seattle, haalden ze van het vliegveld en brachten ze rechtstreeks naar het ziekenhuis. Toen zagen ze pas hoe ernstig de situatie was. De artsen probeerden Pam voor te bereiden op mijn overlijden en vertelden haar dat als ik zou blijven leven, ik vermoedelijk blind zou zijn en als een soort plant zou moeten vegeteren. Pam was van huis uit katholiek, dus belde ze een priester om mij de laatste sacramenten toe te dienen. Toen deze echter ontdekte dat ik presbyteriaan was, weigerde hij. Dus Blaine en Ron werkten hem de deur uit en belden een andere priester, die minder last bleek te hebben van dit soort vooroordelen. Ze vroegen hem voor mij te komen bidden.

De hele week zweefde ik in mijn coma tussen leven en dood. Volgens de regels van de intensive care mocht ik alleen bezocht worden door familieleden, dus werden vanaf dat moment mijn collega’s uit Quantico en Rick Mathers en de anderen van het Seattle-bijkantoor opgenomen in onze familie. ‘U hebt wel een grote familie,’ sprak een van de zusters op droge toon tegen Pam.

Dat idee van ‘een grote familie’ was niet helemaal onwaar. In Quantico hadden enkelen van mijn collega’s, onder leiding van Bill Hagmaier van de

afdeling gedragswetenschappen en Tom Columbell van de National Academy, een inzameling gehouden om te zorgen dat Pam en mijn vader bij mij in Seattle konden blijven. Ze hadden inmiddels al bijdragen ontvangen van politiemensen uit het hele land. Op hetzelfde moment echter werden er al regelingen getroffen om mijn lichaam terug te vliegen naar Virginia voor de begrafenis op de militaire begraafplaats in Quantico.

Aan het eind van de eerste week hadden Pam, mijn vader, de agenten en de priester een kring rondom mijn bed gevormd, elkaars handen vastgepakt, de mijne in die van hen genomen en voor me gebeden. Vlak voor middernacht kwam ik uit mijn coma.

Ik herinner me dat ik heel verbaasd was om Pam en mijn vader te zien en ik vroeg me af waar ik in hemelsnaam was. Eerst kon ik nog niet praten; de linkerhelft van mijn gezicht hing slap naar beneden en de hele linkerzijde van mijn lichaam was nog steeds totaal verlamd. Toen mijn spraakvermogen terugkeerde, kon ik in het begin alleen een onverstaanbaar gebrabbel voortbrengen. Na enige tijd merkte ik dat ik mijn been weer kon bewegen en heel geleidelijk begon mijn bewegingsvermogen weer terug te keren. Mijn keel deed erg pijn van de beademingsslang die erin had gezeten. Ik schakelde van fenobarbital over op Dilantin om de beroertes te onderdrukken. Na een reeks van tests, scans en ruggenmergpuncties kwam men uiteindelijk tot een klinische diagnose: virale encefalitis ten gevolge van, en verhevigd door stress, algehele verzwakking en een kwetsbare gezondheidstoestand. Ik mocht blij zijn dat ik nog leefde.

Maar het herstel verliep moeizaam en pijnlijk. Ik moest opnieuw leren lopen. Ik had problemen met mijn geheugen. Om me te helpen de naam van mijn behandelend arts dr. Siegal te herinneren, had Pam een van schelpen gemaakte meeuw op een stuk boomschors voor me gekocht. De eerstvolgende keer dat de dokter kwam om mijn mentale toestand te onderzoeken en me vroeg of ik me herinnerde hoe hij heette, brabbelde ik: ‘Natuurlijk, dokter Seagull.’

Ondanks de geweldige steun die ik kreeg, raakte ik vreselijk gefrustreerd door mijn trage herstel. Ik was nooit in staat geweest om rustig af te wachten en alles zijn tijd te gunnen. FBI-directeur William Webster belde me op om me een hart onder de riem te steken. Ik vertelde hem dat ik niet dacht dat ik ooit nog zou kunnen schieten.

‘Maak je daar maar geen zorgen over, John,’ antwoordde hij. ‘We hebben altijd meer belangstelling gehad voor je hersens.’ Ik zei hem maar niet dat

ik bang was dat daar ook niet veel meer van over was.

Uiteindelijk werd ik ontslagen uit het Swedish Hospital en twee dagen voor Kerstmis kwam ik weer thuis. Voor mijn vertrek gaf ik alle leden van de eerste hulp en het intensive care-team een oorkonde om mijn oprechte dankbaarheid te tonen voor alles wat ze hadden gedaan om mijn leven te redden.

Roger Depue haalde ons af van vliegveld Dulles en reed ons naar ons huis in Fredericksburg, waar een Amerikaanse vlag en een enorm spandoek met daarop WELKOM THUIS, JOHN op ons wachtten. Ik was bijna twintig kilo afgevallen en woog nog maar tachtig kilo. Mijn dochters Erika en Lauren schrokken zo van mijn verschijning en het feit dat ik in een rolstoel zat, dat ze nog lang daarna bang werden als ik weer eens op reis ging.

Kerstmis verliep dat jaar in een tamelijk droefgeestige sfeer. Ik zag niet veel vrienden; alleen Ron Walker, Blaine McIlwain, Bill Hagmaier en nog een agent uit Quantico, Jim Horn. Ik mocht uit mijn rolstoel, maar lopen ging nog steeds erg moeilijk. Ik had moeite om gesprekken te volgen, merkte dat ik gauw begon te huilen en kon niet vertrouwen op mijn geheugen. Als ik met Pam of mijn vader door Fredericksburg reed en een bepaald gebouw zag, kon ik niet zeggen of het nieuw was of niet. Ik voelde me alsof ik een hartinfarct had gehad en vroeg me af of ik ooit nog zou kunnen werken.

Ik was ook boos op het Bureau omdat ze me dit hadden laten doormaken. In februari van dat jaar had ik nog met adjunct-directeur Jim McKenzie gesproken. Ik had hem verteld dat ik bang was dat ik het tempo niet kon bijhouden en had hem om een paar extra mensen ter assistentie gevraagd.

McKenzie was een sympathiek maar realistisch man. ‘Je weet hoe het hier gaat,’ had hij me verteld. ‘Je zult net zolang moeten doorgaan tot je erbij neervalt, voordat er een kans is dat iemand het opmerkt.’

Ik kreeg niet alleen geen steun, ik had ook niet het gevoel dat ik gewaardeerd werd. Het tegendeel was eerder waar. Het jaar daarvoor, toen ik me het lazarus had gewerkt aan de Atlanta-kindermoorden, was ik door het Bureau officieel berispt vanwege een artikel dat kort nadat Wayne Williams was gearresteerd in een krant in Newport News, Virginia, was verschenen. De reporter had me gevraagd wat ik vond van Williams als verdachte, en ik had geantwoord dat hij er ‘goed’ uitzag en dat als hij de

juiste man bleek te zijn hij goed zou zijn voor in elk geval een aantal van deze moorden.

Hoewel de FBI me zelf had gevraagd dat interview te doen, stelden ze nu dat ik me op ontoelaatbare wijze had uitgelaten over een zaak die nog niet was afgerond. Ze beweerden dat ik gewaarschuwd had moeten zijn door het interview dat ik een paar maanden daarvoor voor People Magazine had gedaan. Het was een typisch geval van overheidsbureaucratie. Ik moest verschijnen voor de Raad voor Beroepsverantwoordelijkheid op het hoofdkantoor in Washington en na een halfjaar bureaucratisch geharrewar kreeg ik een officiële berisping. Later zou ik een eervolle vermelding krijgen voor mijn werk aan deze zaak, maar op dat moment was het de enige waardering die ik van het Bureau kreeg voor het helpen openbreken van de zaak die door de pers de ‘misdaad van de eeuw’ werd genoemd.

Veel van wat een wetshandhaver doet is moeilijk te delen met iemand anders, zelfs met de echtgenote. Als je je dagen doorbrengt met het kijken naar dode, verminkte lichamen, zeker als het om kinderen gaat, is dat niet iets wat je graag mee naar huis neemt. Je kunt tijdens het avondeten moeilijk zeggen: ‘Ik had vandaag zo’n fascinerende lustmoord. Laat me je daar eens alles over vertellen.’ Dat is de reden waarom politiemensen zich vaak aangetrokken voelen tot verpleegsters en vice versa; mensen die zich op een of andere manier kunnen vereenzelvigen met het werk van de ander.

En toch, als ik met mijn dochters in het park of in het bos was, gebeurde het vaak dat ik iets zag en bij mezelf dacht: dat lijkt sprekend op die-en-die moordlocatie, waar we dat acht jaar oude kind hebben aangetroffen. Hoe bezorgd ik ook was om hun veiligheid door alles wat ik had gezien, ik vond het ook moeilijk om me emotioneel betrokken te voelen bij de lichte, maar voor hen belangrijke kwetsuren en verwondingen die elk kind nu eenmaal oploopt. Als ik thuiskwam en Pam vertelde me dat een van de meisjes van haar fiets was gevallen en gehecht moest worden, dan flitsten mijn gedachten terug naar de autopsie van een kind van haar leeftijd en dacht ik aan de hechtingen die de patholoog-anatoom moest aanbrengen om alle wonden te sluiten voordat het kind begraven kon worden.

Pam had haar eigen vriendenkring, die zich bezighield met de plaatselijke politiek, iets wat mij absoluut niet interesseerde. Vanwege mijn drukke reisprogramma kwam het grootste deel van de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de kinderen, het betalen van de rekeningen en het runnen van het huishouden, op haar schouders terecht. Dat was een van de vele

problemen waar ons huwelijk op dat moment onder leed en ik weet dat in ieder geval onze oudste dochter Erika de spanning voelde.

Ik kon de verbolgenheid over het feit dat de leiding van het Bureau me dit had laten overkomen nog steeds niet van me afzetten. Ongeveer een maand nadat ik thuis was gekomen, was ik op een middag bladeren aan het verbranden in de achtertuin. In een opwelling liep ik het huis in, zocht alle kopieën van profielen en artikelen die ik ooit had geschreven bij elkaar, liep ermee naar buiten en gooide alles in het vuur. Het gaf me een reusachtig gevoel van opluchting om al deze rommel kwijt te zijn.

Enkele weken later, toen ik weer kon autorijden, reed ik naar de begraafplaats van Quantico om te kijken waar ik begraven had moeten worden. De graven liggen gerangschikt op datum van overlijden en als ik op 1 of 2 december overleden zou zijn, zou ik een waardeloze plek hebben gekregen. Mijn graf, zag ik, lag vlak bij dat van een jong meisje, dat niet ver van mijn huis op de oprijlaan van haar huis was doodgestoken. Ik had aan haar zaak gewerkt en de moord was nog steeds niet opgelost. Terwijl ik daar stond, in gedachten verzonken, dacht ik terug aan al die keren dat ik de politie had geadviseerd de graven van de slachtoffers in de gaten te houden omdat ik geloofde dat de kans bestond dat ze daar de moordenaar zouden kunnen aantreffen, en hoe ironisch het zou zijn als ze dat op dit moment deden en mij als mogelijke verdachte zouden oppakken.

Vier maanden na mijn beroerte in Seattle was ik nog steeds met ziekteverlof. Een van de complicaties van mijn beroerte en het te lang in bed liggen was dat zich in mijn benen en longen bloedstolsels hadden gevormd, en ik voelde me nog steeds zo ellendig, dat ik enorm mijn best moest doen om me door elke nieuwe dag heen te worstelen. Ik wist nog steeds niet of ik met mijn lichamelijke conditie ooit nog aan het werk zou kunnen gaan en of ik daar nog wel voldoende zelfvertrouwen voor had. In de tussentijd werd ik vervangen door Roy Hazelwood, een educatief medewerker van de afdeling gedragswetenschappen, die zich had belast met al mijn lopende zaken.

In april 1984 ging ik voor het eerst weer naar Quantico om een bijscholingslezing te houden voor een groep van ongeveer vijftig profielschetsers van diverse FBI-kantoren. Ik liep het klaslokaal in op mijn slippers, omdat mijn voeten nog steeds opgezwollen waren door de bloedstolsels, en kreeg een staande ovatie van al deze agenten uit het hele land. Het was een spontane, welgemeende reactie van mensen die beter dan

wie ook begrepen wat ik had gedaan en wat ik binnen het Bureau probeerde te bereiken. En voor het eerst sinds vele maanden voelde ik me geliefd en gewaardeerd. En ik voelde me alsof ik weer thuis was.

Een maand later ging ik weer fulltime aan het werk.

1

In de huid van de moordenaar

Plaats jezelf in de positie van de jager.

Dat is wat ik moet doen. Denk aan een natuurdocumentaire: een leeuw op de Serengeti-vlakte in Afrika. Hij ziet een grote kudde antilopen bij een drinkplaats. Maar om een of andere reden – dat kunnen we zien in zijn ogen – vestigt de leeuw, hoewel hij een keuze kan maken uit een paar honderd antilopen, zijn blik op één enkel dier. Hij heeft een uitstekende neus ontwikkeld voor zwakheid, kwetsbaarheid, voor datgene wat die ene antilope onderscheidt van de rest van de kudde, datgene wat hem hoogstwaarschijnlijk tot de beste prooi maakt.

Met sommige mensen is het net zo. Als ik een van die mensen ben, dan ben ik elke dag op jacht, op zoek naar mijn slachtoffer en een kans om toe te slaan. Laten we aannemen dat ik in een winkelcentrum ben waar duizenden mensen rondlopen. Dan ga ik de automatenhal binnen en als ik naar de ongeveer vijftig kinderen kijk die daar aan het spelen zijn, moet ik een jager worden, ik moet een profielschetser worden, ik moet in staat zijn mijn potentiële prooi ‘in te schatten’. Ik moet te weten zien te komen welke van die vijftig kinderen de kwetsbare is, wie van hen het meest voor de hand liggende slachtoffer is. Ik moet kijken naar de manier waarop het kind gekleed is. Ik moet mezelf trainen in het opvangen van alle non-verbale signalen die het kind uitzendt. En ik moet dit allemaal in een fractie van een seconde doen, dus moet ik er heel, heel erg goed in zijn. Dan, als ik mijn keuze heb gemaakt en in actie kom, moet ik weten hoe ik dat kind onopvallend en zonder enige argwaan te veroorzaken dat winkelcentrum uit krijg, terwijl zijn of haar ouders zich waarschijnlijk twee winkels verderop bevinden. Ik kan me geen enkele fout veroorloven.

Het is de opwinding van de jacht waar dit soort lieden een kick van krijgt. Als je in staat zou zijn een huidreactiescan van een van hen te maken terwijl hij zijn slachtoffer observeert, denk ik dat je dezelfde uitslag zou krijgen als van die leeuw in de wildernis. En het maakt niet uit of we het dan hebben over degenen die op kinderen jagen of op jonge vrouwen of ouderen of prostituees of welke andere definieerbare groep dan ook, of over degenen die wat hun slachtoffers betreft geen enkele voorkeur schijnen te hebben. In zekere zin zijn ze allemaal hetzelfde.

Maar het zijn juist de manieren waarop ze van elkaar verschillen en de sporen van hun individuele persoonlijkheden die ze achterlaten, die ons een

nieuw wapen hebben verschaft bij de interpretatie van bepaalde soorten gewelddadige misdaden en de werkwijzen van degenen die zich daaraan schuldig maken. Ik heb het grootste deel van mijn carrière als special agent van de FBI besteed aan het ontwikkelen van dat wapen en daarover gaat dit boek. Bij elke afschrikwekkende moord sinds het begin van de beschaving is altijd die ene brandende, fundamentele vraag gerezen: wat voor mens heeft zoiets kunnen doen? Het soort profilering en moordlocatie-analyse waar we ons bij de Investigative Support Unit van de FBI, een eenheid ter ondersteuning van het opsporingsonderzoek, mee bezighouden, moet een antwoord geven op die vraag.

Gedrag weerspiegelt persoonlijkheid.

Het is niet altijd makkelijk, en het is nooit plezierig, om in de schoenen van dit soort lieden te gaan staan – of in hun huid te kruipen. Maar dat is wat mijn mensen en ik moeten doen. We moeten proberen te voelen hoe het voor elk van hen was.

Alles wat we zien op een moordlocatie vertelt ons iets over de onbekende persoon – in FBI-jargon UNSUB of unknown subject – die de moord heeft gepleegd. Door zo veel mogelijk moordlocaties te bestuderen en door met de deskundigen te praten – de daders zelf – hebben we geleerd de sporen en aanwijzingen te interpreteren op ongeveer dezelfde manier waarop een arts de symptomen van een bepaalde ziekte of toestand evalueert om tot zijn diagnose te komen. En net zoals een arts bepaalde uiterlijke kenmerken van een ziekte gaat herkennen omdat hij of zij die eerder heeft gezien, kunnen wij een aantal conclusies trekken zodra we een patroon herkennen.

In het begin van de jaren tachtig, toen ik eens enkele veroordeelde criminelen interviewde voor een diepgaand onderzoek, zat ik in een kring met een aantal gewelddadige moordenaars in de oude, in gotische stijl gebouwde strafinrichting van Maryland in Baltimore. Elk van deze mannen was een interessant geval op zich – een politiemoordenaar, een kindermoordenaar, drugsdealers en andere criminelen – maar eigenlijk wilde ik het liefst met een verkrachter-moordenaar praten over zijn modus operandi, dus vroeg ik de andere gevangenen of er in deze gevangenis zo iemand was.

‘Ja, we hebben Charlie Davis,’ zegt een van de gedetineerden, maar net als de rest acht hij het onwaarschijnlijk dat Davis met een FBI-agent zal willen praten. Iemand gaat hem zoeken in de tuin van de gevangenis. Tot ieders verrassing komt Davis mee en neemt hij plaats in de kring,

vermoedelijk uit nieuwsgierigheid of verveling of om welke andere reden dan ook. Eén ding dat in ons voordeel werkt, is dat gevangenen tijd in overvloed hebben en vrijwel niets te doen hebben om die te doden.

Normaal gesproken, wanneer we interviews in gevangenissen houden – en dat hebben we vanaf het begin gedaan – proberen we vooraf zo veel mogelijk over die persoon te weten te komen. We bekijken het politiedossier, de foto's van de moordlocatie, het autopsierapport, het rechtbankverslag, kortom, alles wat een licht kan werpen op de motieven en de persoonlijkheid. Dat is ook de beste manier om er zeker van te zijn dat de ondervraagde de feiten niet verdraait of spelletjes met je speelt, en hij je gewoon de waarheid vertelt. Maar in dit geval had ik me op geen enkele manier voorbereid, dus ik besloot dat toe te geven en wilde proberen het in mijn voordeel te gebruiken.

Davis was een grote, stevige kerel van bijna twee meter, begin dertig, gladgeschoren en keurig gekamd haar. Het eerste wat ik tegen hem zeg is: 'Ik ben in het nadeel, Charlie. Ik weet niet wat je gedaan hebt.'

'Ik heb vijf mensen vermoord,' antwoordt hij.

Ik vraag hem om de moorden te beschrijven en wat hij met zijn slachtoffers heeft gedaan. Nu blijkt dat Davis parttime ambulancechauffeur was. Wat hij deed was het volgende: hij wurgt de vrouw, legt haar langs de kant van de snelweg in zijn eigen rayon, pleegt een anoniem telefoontje, reageert vervolgens op de melding en haalt het lichaam op. Op het moment dat hij het lichaam op de brancard legt, weet geen van de omstanders dat de moordenaar zich onder hen bevindt. Deze mate van controle en orkestratie was wat hem echt opwond en wat hem de grootste kick gaf. Algauw zou blijken dat dit soort informatie over technieken bijzonder waardevol was.

Uit de manier van wurgen leidde ik af dat hij een impulsieve moordenaar was en dat het hem in eerste instantie om de verkrachting te doen was.

Ik zeg tegen hem: 'Je bent een echte politiefan. Je zou het liefst zelf politieman zijn, in een machtspositie in plaats van een of ander oninteressant baantje dat ver beneden je mogelijkheden ligt.' Hij begint te lachen en zegt dat zijn vader vroeger politie-inspecteur was.

Ik vraag hem om zijn modus operandi te beschrijven. Hij volgt een aantrekkelijke jonge vrouw en ziet haar bijvoorbeeld het parkeerterrein bij een restaurant oprijden. Dankzij zijn vaders contacten bij de politie is hij in staat het kentekennummer na te gaan. Dan, als hij de naam van de eigenares kent, belt hij het restaurant en laat haar zeggen dat ze haar lichten heeft

laten branden. Als ze naar buiten komt, grijpt hij haar, duwt haar in zijn of haar auto, boeit haar en rijdt weg.

Hij beschrijft elk van de vijf moorden in chronologische volgorde, bijna alsof hij dierbare herinneringen ophaalt. Wanneer hij bij de laatste moord komt, vertelt hij me dat hij haar op de passagiersstoel heeft gelegd met iets over haar heen, een detail dat hij zich voor het eerst herinnert.

Op dat punt in het gesprek draai ik de zaken nog verder om. Ik zeg: ‘Charlie, ik zal jou iets over jezelf vertellen. Je had relatieproblemen met vrouwen. Je had financiële problemen toen je je eerste moord pleegde. Je was achter in de twintig en je wist dat je veel meer kwaliteiten had dan je kwijt kon in je werk, dus alles in je leven was frustrerend en je had er geen vat op.’

Hij knikt aarzelend. Tot nu toe zit ik goed. Maar ik heb nog niets gezegd wat bijzonder moeilijk te voorspellen of te raden is.

‘Je dronk te veel,’ vervolg ik. ‘Je had schulden. Je had voortdurend ruzie met de vrouwen met wie je samenleefde. [Hij had me niet verteld dat hij met iemand samenleefde, maar ik was er vrij zeker van dat dat zo was.] En op de avonden dat alles uit de hand liep, ging je op jacht. Je kon je eigen vrouw niet vermoorden, dus je moest je op iemand anders afreageren.’

Ik kan zien dat Davis’ lichaamstaal langzaam maar zeker verandert en dat hij opener wordt. Dus, voortbordurend op het beetje informatie dat ik heb, vervolg ik: ‘Maar je laatste slachtoffer is een veel zachtaardiger dood gestorven. Ze was anders dan die anderen. Nadat je haar had verkracht, stond je haar toe dat ze zichzelf weer aankleedde. Je hebt haar hoofd bedekt. Dat heb je niet met je vier voorgaande slachtoffers gedaan. In tegenstelling tot die andere vier, voelde je je niet prettig na de moord.’

Als ze heel aandachtig beginnen te luisteren, weet je dat je op het juiste spoor zit. Ik heb dat geleerd door interviews in de gevangenis en kon dat in ondervragingssituaties steeds weer opnieuw gebruiken. Ik merk dat ik nu zijn volledige aandacht heb. ‘Ze heeft je iets verteld waardoor je het vervelend vond om haar te vermoorden, maar je deed het toch.’

Plotseling wordt zijn hoofd zo rood als een biet. Hij lijkt in een tranceachtige toestand te raken en ik kan zien dat hij met zijn gedachten weer terug is op de plaats en het moment van de moord. Aarzelend vertelt hij dat de vrouw hem had verteld dat haar echtgenoot ernstige gezondheidsproblemen had en dat ze zich zorgen over hem maakte; hij was ernstig ziek en zou misschien sterven. Dit kan een truc van haar geweest

zijn, maar misschien was het dat niet – ik wist het echt niet. Maar blijkbaar had het Davis beïnvloed.

‘Maar ik had mezelf niet vermomd. Ze wist wie ik was, dus ik moest haar wel vermoorden.’

Ik wacht even en zeg dan: ‘Je hebt iets van haar afgenomen, is het niet?’

Hij knikt weer en geeft vervolgens toe dat hij in haar portefeuille heeft gekeken. Hij heeft er een foto uitgehaald van haar, haar echtgenoot en hun kind met Kerstmis en die gehouden.

Ik heb deze knaap nooit eerder ontmoet, maar ik begin een duidelijk beeld van hem te krijgen, dus ik zeg: ‘Je bent naar haar graf geweest, hè Charlie?’ Hij begint weer te blozen, wat ook bevestigt dat hij de krantenartikelen over deze zaak heeft gevolgd en daarom weet waar ze begraven is. ‘Je bent ernaartoe gegaan omdat je je in het bijzonder over deze moord niet goed voelde. En je hebt iets meegenomen naar de begraafplaats wat je op het graf hebt gelegd.’

De andere gevangenen zijn doodstil en luisteren ademloos toe. Zo hebben ze Davis nog nooit meegemaakt. Ik herhaal: ‘Je hebt iets op dat graf gelegd. Wat was het, Charlie? Het was die foto, nietwaar?’ Hij knikt alleen maar en laat zijn hoofd hangen.

Dit was niet bepaald de hekserij of het konijn uit de hoge hoed die het in de ogen van de andere gevangenen misschien was. Ik moet toegeven dat ik zat te raden, maar dat raden was gebaseerd op een enorme hoeveelheid research en ervaring die mijn medewerkers en ik tegen die tijd hadden opgedaan en die we nog steeds opdoen. We wisten bijvoorbeeld dat het oude cliché dat moordenaars de graven van hun slachtoffers bezoeken vaak waar was, hoewel niet altijd om redenen die we tot dusver hadden aangenomen.

Gedrag weerspiegelt persoonlijkheid.

Een van de redenen dat ons werk noodzakelijk is, heeft te maken met het veranderende karakter van de gewelddadige misdaden zelf. We kennen allemaal de drugsmoorden die de meeste van onze steden teisteren en de schietpartijen die zowel een alledaags verschijnsel als een nationale schande zijn geworden. Toch was het gebruikelijk dat de meeste misdaden, vooral de uiterst gewelddadige, zich afspeelden tussen mensen die elkaar op een of andere manier kenden.

Dat zien we tegenwoordig veel minder vaak. We hoeven maar terug te gaan tot de jaren zestig om te zien dat meer dan 90 procent van de moorden

in ons land werd opgelost. Dat zien we tegenwoordig ook niet meer. Ondanks de indrukwekkende groei die wetenschap en techniek hebben doorgemaakt, ondanks de zegeningen van het computertijdperk, ondanks het feit dat we meer en beter opgeleide politiemensen tot onze beschikking hebben, stijgt het aantal moorden nog steeds en gaat het oplossingspercentage nog steeds naar beneden. Steeds meer moorden worden gepleegd door en tussen ‘vreemden’, en in veel gevallen hebben we geen motief waarmee we kunnen werken, tenminste geen duidelijk of ‘logisch’ motief.

Vroeger waren de meeste moorden en gewelddadige misdaden voor onze gezagshandhavers vrij gemakkelijk te begrijpen. Ze waren het resultaat van het overschrijden van de kritische grens van gevoelens die we allemaal wel eens ervaren: woede, hebzucht, jaloezie, winstbejag, wraak. Als dit emotionele probleem eenmaal was bevredigd, dan zouden de misdaden of de aandrang daartoe ophouden. Er zou iemand dood zijn, maar dat was dat, en de politie wist meestal wel naar wie of wat ze moest zoeken.

Het is echter nog niet zo heel lang geleden dat een nieuw type gewelddadig misdadiger in de openbaarheid is getreden – de seriemoordenaar, die meestal pas ophoudt als hij gepakt of gedood wordt, die leert van zijn eigen ervaringen en de neiging heeft steeds beter te worden in wat hij doet, die naarmate hij meer moorden pleegt, zijn werkwijze steeds verder perfectioneert. Ik zeg met opzet ‘in de openbaarheid is getreden’ omdat hij in zekere zin allang onder ons was, waarbij we kunnen teruggaan tot het Londen van 1880 en Jack the Ripper, die algemeen wordt beschouwd als de eerste moderne seriemoordenaar. En ik zeg ‘hij’ omdat, om redenen waarmee we ons later zullen bezighouden, vrijwel alle echte seriemoordenaars mannen zijn.

De seriemoord is waarschijnlijk een veel ouder fenomeen dan we tot nu toe hebben aangenomen. Verhalen en legenden die de ronde deden over heksen, weerwolven en vampiers kunnen een manier zijn geweest om gewelddaden te verklaren die zo bizar waren, dat niemand in de kleine, dichtbevolkte steden van Europa en het oude Amerika de perversiteiten kon begrijpen die we tegenwoordig heel gewoon vinden. Zulke monsters moesten gewoon bovennatuurlijke wezens zijn. Ze konden niet zijn zoals wij.

Seriemoordenaars en -verkrachters hebben ook bewezen tot het verbazingwekkendste, zwaarst gestoorde en moeilijkst te pakken soort

gewelddadige misdadigers te behoren. Dat is voor een deel te wijten aan het feit dat zij gedreven lijken te worden door veel complexere factoren dan de basismotieven die ik zojuist heb opgesomd. Dit, en hun gebrek aan andere normale gevoelens zoals mededogen, schuldgevoel en berouw, maakt hun manier van denken nog moeilijker te doorgronden.

Soms zijn ze alleen te pakken door te leren denken zoals zij.

Mocht iemand denken dat ik hier zorgvuldig beschermde onderzoeksgeheimen ga prijsgeven die als handleiding kunnen dienen voor aspirant-daders, laat me u dan verzekeren dat dat niet het geval zal zijn. Waar ik het over wil hebben is hoe we de gedragswetenschappelijke benadering hebben ontwikkeld om tot criminele persoonlijkheidsprofilering, misdaadanalyse en gerechtelijke vervolgingsstrategieën te komen, en ik zou hier geen doe-het-zelfcursus van kunnen maken, zelfs al zou ik dat willen. Ten eerste kost het ons niet minder dan twee jaar om de al ervaren, uitstekend opgeleide agenten te trainen die voor onze afdeling zijn geselecteerd. Ten tweede, ongeacht hoeveel de crimineel ook denkt te weten, hoe meer hij zijn best doet om zijn arrestatie te vermijden en ons op een dwaalspoor te brengen, des te meer gedragswetenschappelijke aanwijzingen hij ons geeft om mee te werken.

Sir Arthur Conan Doyle liet Sherlock Holmes vele decennia geleden zeggen: ‘Uitzonderlijkheid is vrijwel altijd een aanwijzing. Hoe onopvallender en alledaagser een misdaad is, des te moeilijker is zij op te lossen.’ Met andere woorden: als we meer aanwijzingen hebben over het gedrag van de misdadiger, kunnen we een betere analyse maken en de plaatselijke politie een completer profiel geven. En als de politie een goed profiel heeft om mee te werken, kan ze het aantal potentiële verdachten aanzienlijk terugbrengen en zich concentreren op het vinden van de juiste man.

Wat mij brengt tot een ander misverstand over ons werk. In de Investigative Support Unit, die deel uitmaakt van het National Center for the Analysis of Violent Crime, het nationale centrum voor de analyse van geweldsmisdrijven van de FBI in Quantico, vangen we geen criminelen. Ik zal dat nog eens herhalen: wij vangen geen criminelen. Dat is het werk van de plaatselijke politiekorpsen, en gezien de enorme druk waaronder ze moeten werken, doen de meeste verdomd goed werk. Wat wij proberen te doen is de politie assisteren, door hun onderzoeken in een bepaalde richting te sturen en door het voorstellen van proactieve technieken, die tot doel

hebben de crimineel uit zijn tent te lokken. Als ze hem eenmaal te pakken hebben – en nogmaals leg ik de nadruk op zíj, niet wíj – proberen we een strategie te formuleren die de openbare aanklager moet helpen om tijdens de rechtszaak de ware persoonlijkheid van de verdachte naar boven te halen.

We zijn hiertoe in staat door onze research en onze gespecialiseerde ervaring. Een plaatselijk politiekorps in het Midwesten dat met een seriemoordenaar wordt geconfronteerd, ziet dergelijke gruwelijkheden misschien voor het eerst, maar mijn afdeling heeft vermoedelijk al honderden, misschien wel duizenden van dit soort zaken behandeld. Ik zeg altijd tegen mijn agenten: ‘Als je de kunstenaar wilt begrijpen, moet je naar het schilderij kijken.’ Wij hebben in de loop der jaren heel wat ‘schilderijen’ gezien en met veel uitzonderlijke ‘kunstenaars’ gepraat.

Op de afdeling gedragswetenschappen van de FBI begonnen we methodisch en systematisch de werkzaamheden te ontwikkelen die later, eind jaren zeventig, begin jaren tachtig, tot de Investigative Support Unit zouden leiden. En hoewel het merendeel van de boeken die ons werk dramatiseren en verheerlijken, zoals Thomas Harris’ gedenkwaardige De schreeuw van het lam, een beetje te mooi is en te veel op het dramatische effect gericht, liggen onze wortels toch eerder in de misdaadfictie dan in de misdaadfeiten. C. August Dupin, de amateurdetective in Edgar Allan Poe’s klassieke werk De moorden in de Rue Morgue uit 1841, is mogelijk de eerste profielschetser in de geschiedenis. In dit verhaal wordt door de profielschetser ook voor het eerst gebruikgemaakt van een proactieve techniek om een onbekende verdachte uit zijn schuilplaats te lokken en een onschuldig man te rehabiliteren, die voor de moorden was opgepakt.

Net als de mannen en vrouwen in mijn eenheid nu, begreep Poe honderdvijftig jaar geleden al de waarde van het profileren, als het forensisch bewijs alleen niet voldoende was om een bijzonder gewelddadige en schijnbaar motiefloze misdaad op te lossen. ‘Verstoken van de gewone hulpmiddelen,’ schreef hij, ‘tracht de analyticus zich in de geest van zijn tegenstander te verplaatsen; hij vereenzelvigt zich met die tegenstander, en niet zelden ontdekt hij aldus met één oogopslag de enige methode – die vaak belachelijk eenvoudig is – waarmee hij zal kunnen bereiken dat de vijand zich vergist of zich misrekent.’

Er is nog een kleine overeenkomst die het vermelden waard is. Monsieur Dupin werkte het liefst alleen, in een kamer met gesloten ramen en

dichtgetrokken gordijnen tegen het zonlicht en de opdringerige buitenwereld. Mijn collega’s en ik hebben wat dat betreft geen keus. Onze kantoren op de FBI-academie in Quantico bevinden zich een paar verdiepingen onder de grond, in een raamloze omgeving die oorspronkelijk ontworpen was als hoofdkwartier voor de federale autoriteiten in geval van een nationale noodtoestand. We noemen onszelf vaak de ‘Nationale Kelder voor de Analyse van Geweldsmisdrijven’. Op ruim twintig meter onder de grond zitten we ongeveer tien keer zo diep als de doden.

De Engelse schrijver Wilkie Collins borduurde voort op het profileren in grensverleggende werken als De vrouw in het wit (gebaseerd op werkelijke gebeurtenissen) en De maansteen. Maar het was Sir Arthur Conan Doyles onsterfelijke creatie Sherlock Holmes die de wereld deze vorm van criminele onderzoeksanalyse schonk vanuit het schemerige, gasverlichte Londen uit de Victoriaanse tijd. Het grootste compliment dat iemand van ons kan krijgen, vind ik, is vergeleken te worden met dit fictieve personage. Ik beschouwde het als een grote eer toen ik enkele jaren geleden, toen ik aan een moordzaak in Missouri werkte, in een krantenkop in de St. Louis Globe-Democrat werd omschreven als ‘de moderne Sherlock Holmes van de FBI’.

Het is een interessant gegeven dat in dezelfde tijd dat de fictieve Holmes aan zijn verbijsterende en complexe zaken werkte, een levensechte Jack the Ripper in het Londense East End prostituees vermoordde. Deze twee mannen, zowel aan weerszijden van de wet als van de grens tussen realiteit en verbeelding, hielden het publiek zo volledig in hun ban, dat in diverse ‘moderne’ Sherlock Holmes-verhalen, geschreven door bewonderaars van Conan Doyle, de meesterspeurder zich werpt op de onopgeloste Whitechapel-moorden.

In 1988 werd ik gevraagd om in een televisieprogramma de Ripper-moorden te analyseren. Op mijn conclusies over deze beroemdste UNSUB aller tijden zal ik later in dit boek terugkomen.

Het was pas een eeuw na Poe’s Rue Morgue en een halve eeuw na Sherlock Holmes dat gedragsprofilering de overstap maakte van de literatuur naar het echte leven. Halverwege de jaren vijftig werd New York opgeschrikt door de explosies van de ‘Mad Bomber’, die in een periode van vijftien jaar meer dan dertig bomaanslagen pleegde. Hij sloeg toe op drukke, openbare plekken zoals het Grand Central, en het Pennsylvania

Station en de Radio City Music Hall. Ik was nog een kind en woonde in Brooklyn en ik herinner me die zaak nog heel goed.

Ten einde raad riep de politie in 1957 de hulp in van dr. James A. Brussel, een psychiater uit Greenwich Village, die de foto's van de locaties en de uitdagende brieven van de dader aan de kranten zorgvuldig bestudeerde. Vanuit het algehele gedragspatroon dat hij in kaart had gebracht, kwam hij tot een aantal opmerkelijke conclusies, waaronder de feiten dat de dader een paranoïde man was die zijn vader haatte, een obsessieve liefde voor zijn moeder koesterde en woonde in een stadje in Connecticut. Aan het eind van zijn geschreven profiel gaf Brussel de politie het volgende advies:

Kijk uit naar een zwaargebouwde man. Middelbare leeftijd. Geboren in het buitenland. Rooms-katholiek. Vrijgezel. Woont samen met een broer of zuster. Als u hem vindt, is er een grote kans dat hij een double-breasted pak draagt. Dichtgeknoopt.

Op grond van aanwijzingen in enkele van de brieven leek het een goede gok dat de Bomber een ontevreden medewerker of ex-medewerker van Consolidated Edison was, het energiebedrijf van de stad. Door het profiel te koppelen aan deze doelgroep was de politie in staat de naam van George Metesky boven tafel te krijgen, die in de jaren veertig, voordat de bomaanslagen waren begonnen, voor Con Ed had gewerkt. Toen ze op een avond naar Waterbury, Connecticut waren gereden om de zwaargebouwde, in het buitenland geboren, rooms-katholieke vrijgezel van middelbare leeftijd te arresteren, was het enige verschil met zijn profiel dat hij niet met een broer of zuster samenwoonde, maar met twee ongetrouwde zusters. Nadat de politieagent hem had opgedragen zich aan te kleden voor de trip naar het bureau, kwam hij enkele minuten later zijn slaapkamer uit in een double-breasted pak – dichtgeknoopt.

Ter illustratie van de manier waarop hij tot zijn opmerkelijk nauwkeurige conclusies was gekomen, vertelde dr. Brussel dat een psychiater normaliter een persoon onderzoekt en vervolgens probeert te voorspellen hoe die persoon mogelijk zal reageren op een bepaalde situatie. Bij het samenstellen van zijn profiel, verklaarde Brussel, had hij dat proces omgedraaid en geprobeerd een persoon te voorspellen op grond van de aanwijzingen die zijn daden hadden achtergelaten.

Als we na veertig jaar vanuit een eigentijds perspectief terugkijken op de Mad Bomber-zaak, blijkt dat het een vrij eenvoudige zaak was om open te

breken. Maar in die tijd was het een echte mijlpaal voor de ontwikkeling van wat later gedragswetenschap in dienst van het criminele opsporingsonderzoek zou gaan heten. Dr. Brussel, die enkele jaren daarna met de politie van Boston zou samenwerken aan de Boston Strangler-zaak, was een echte pionier op dat vakgebied.

Hoewel het vaak 'deductie' wordt genoemd waar de fictieve Dupin en Holmes en de levensechte Brussel en allen die hem volgden zich mee bezighielden, was er in feite eerder sprake van 'inductie', aangezien het ging om het bestuderen van bepaalde facetten van een misdaad om daar conclusies over het geheel uit te trekken. Toen ik in 1977 naar Quantico kwam, waren de eerste pioniers van de afdeling gedragswetenschappen, waaronder Howard Teten, zojuist begonnen met het toepassen van Dr. Brussels ideeën op zaken die door de politie aan de National Academy waren gegeven. Maar op dat moment verkeerde alles nog in een theoretisch stadium en werd geen van de feiten ondersteund door research. Dat was de stand van zaken toen ik daar mijn opwachting maakte.

Ik heb verteld hoe belangrijk het voor ons is om in de huid en de geest van de onbekende moordenaar te kruipen. Door onze ervaring en research zijn we erachter gekomen dat het net zo belangrijk is – hoe pijnlijk en aangrijpend het soms ook kan zijn – om in de huid van het slachtoffer te kruipen. Alleen als we een goede indruk hebben van hoe een bepaald slachtoffer heeft gereageerd op de gruwelijke dingen die hem of haar overkwamen, kunnen we echt iets begrijpen van het gedrag en de reacties van de dader.

Om de dader te leren kennen, moet je de misdaad bekijken.

In het begin van de jaren tachtig kreeg ik van de politie van een klein plaatsje in het landelijke Georgia een lastige zaak toegeschoven. Een mooi, veertienjarig meisje, een majorette van de plaatselijke middelbare school, was gekidnapt bij de halte van de schoolbus, op nauwelijks honderd meter afstand van haar huis. Haar gedeeltelijk ontklede lichaam werd enkele dagen later gevonden, ongeveer vijftien kilometer verderop in het bos, op een plek die erg populair was bij verliefde paartjes. Ze was seksueel misbruikt en haar dood was veroorzaakt door een harde klap op haar hoofd met een stomp voorwerp. Niet ver bij haar vandaan lag een grote, met opgedroogd bloed bedekte kei.

Voordat ik mijn analyse kon maken, moest ik zo veel mogelijk over dit jonge meisje te weten zien te komen. Ik ontdekte dat hoewel ze erg leuk en

knap was, ze een veertienjarige was die er ook uitzag als een veertienjarige, en niet als eenentwintig zoals sommige tieners doen. Iedereen die haar kende, verzekerde me dat ze geen losbol was die op zoek was naar seksuele avontuurtjes, dat ze op geen enkele manier iets te maken had met drugs of alcohol, en dat ze iedereen die haar benaderde, warm en vriendelijk tegemoet trad. Autopsie toonde aan dat ze nog maagd was toen ze verkracht werd.

Dit was allemaal essentiële informatie voor mij, want het gaf me inzicht in hoe ze vermoedelijk tijdens en na de kidnapping gereageerd zou hebben en hoe de dader vervolgens op haar zou reageren in de situatie waarin ze zich plotseling bevonden. Uit deze gegevens kon ik concluderen dat de moord niet van tevoren gepland was, maar een paniekreactie was op de verbazing (gebaseerd op de kromme, perverse fantasieën van de dader), toen het jonge meisje niets moest hebben van zijn avances. Dit, op zijn beurt, bracht me dichter bij de persoonlijkheid van de moordenaar, en mijn profiel leidde de politie naar een verdachte in een verkrachtingszaak die een jaar daarvoor in een grotere stad in dezelfde omgeving had plaatsgevonden. Het begrijpen van het slachtoffer hielp me ook bij het opzetten van een strategie die de politie kon gebruiken bij het verhoren van deze lastige verdachte die, zoals ik al vermoed had, de test aan de leugendetector al had doorstaan. Ik zal later uitvoeriger ingaan op deze hartverscheurende maar fascinerende zaak. Voorlopig volsta ik met de mededeling dat de verdachte uiteindelijk zowel de moord als de verkrachting van een jaar daarvoor bekende. Hij werd veroordeeld, en terwijl ik dit schrijf, wacht hij in een gevangenis in Georgia op de doodstraf.

Wanneer we FBI-agenten en andere professionals van wetshandhavende organen de beginselen van daderprofilering en moordlocatie-analyse bijbrengen, proberen we hen te laten denken aan het hele verhaal van de moord. Mijn collega Roy Hazelwood, die voordat hij in 1993 met pensioen ging een aantal jaren de basiscursus profileren onderwees, had er een gewoonte van gemaakt de analyse in drie afzonderlijke vragen en fases in te delen: wat, waarom en wie.

Wat is er gebeurd? Dit omvat alle informatie over de misdaad die gedragswetenschappelijk van belang kan zijn.

Waarom gebeurde het op de manier waarop het gebeurd is? Waarom, bijvoorbeeld, werd het slachtoffer verminkt nadat de dood al was ingetreden? Waarom werd er niets van waarde meegenomen? Waarom

waren er geen deuren of ramen geforceerd? Wat waren de redenen voor elk gedragswetenschappelijk aspect van de misdaad?

En dit alles leidde uiteindelijk naar de vraag: Wie kan deze misdaad om deze redenen gepleegd hebben?

Dat is de taak die wij onszelf hebben gesteld.

2
Mijn moeders naam was Holmes

Mijn moeders meisjesnaam was Holmes, en mijn ouders hadden mij die naam bijna als tweede voornaam gegeven in plaats van het wat prozaïscher Edward.

Als ik terugkijk op mijn kinderjaren, was er naast dat feit niets wat wees op een toekomstige carrière als mindhunter of forensisch profielschetser.

Ik werd geboren in Brooklyn, New York, vlak bij de grens met Queens. Mijn vader Jack werkte als drukker bij de Brooklyn Eagle. Toen ik acht was en hij zich zorgen begon te maken over de toenemende criminaliteit, verhuisden we naar Hempstead, Long Island en werd hij lid van de Long Island Typographical Union. Ik heb één zus, Arlene, die vier jaar ouder is dan ik, en zij was van begin af aan de ster van het gezin, zowel wat betreft studieresultaten als op sportief gebied.

Ik was geen bijzonder goede leerling – een echte zesjes- en zeventjesstudent – maar ik was beleefd en gemakkelijk in de omgang zodat ik ondanks mijn middelmatige resultaten toch redelijk populair was bij de leerkrachten van de lagere school. Ik was erg geïnteresseerd in dieren en het kwam meerdere malen voor dat ik honden, katten, konijnen, hamsters en slangen hield, wat door mijn moeder allemaal werd getolereerd omdat ik haar had verteld dat ik dierenarts wilde worden. Aangezien deze plannen een belofte aan een goede toekomst inhielden, stimuleerde ze me in die richting.

Het enige waar ik tijdens mijn schooljaren een meer dan gemiddeld talent voor bleek te hebben, was het vertellen van verhalen, en dit kan er in zekere zin toe bijgedragen hebben dat ik opsporingsambtenaar ben geworden. Rechercheurs en analisten van moordlocaties worden geconfronteerd met talloze ongelijkwaardige en schijnbaar onsamenhangende aanwijzingen, waar zij een samenhangend geheel van moeten smeden. Dus is het verhalen vertellen een belangrijke vaardigheid, zeker in moordzaken, waarbij het slachtoffer niet in staat is zijn of haar eigen verhaal te vertellen.

In die tijd echter gebruikte ik dat talent voornamelijk om onder het echte werk uit te komen. Ik herinner me een gebeurtenis toen ik in de negende klas zat en te lui was om een boek te lezen voor een spreekbeurt die ik voor de klas moest houden. Dus toen ik aan de beurt was – ik kan nog altijd niet geloven dat ik het lef had om het zo te doen – verzon ik een titel van een niet-bestaand boek, geschreven door een niet-bestaande auteur, en begon

een verhaal te vertellen over een groep kampeerders die ’s nachts om het kampvuur zaten.

Ik laat me meeslepen door mijn eigen verzinsels en denk ondertussen: hoelang kan ik dit volhouden? Inmiddels heb ik een beer verzonnen die geruisloos de kampeerders besluipt en net op het punt staat om toe te slaan, en op dat moment raak ik ineens de draad kwijt. Ik begin te stamelen en heb geen andere keus dan mijn leraar te bekennen dat ik alles verzonnen heb. Het moet mijn geweten zijn geweest dat wilde bewijzen dat ik niet voor crimineel in de wieg was gelegd. Daar sta ik dan, betrapt als oplichter, wetende dat ik een slecht cijfer zal krijgen en dat ik mezelf voor al mijn klasgenoten voor gek heb gezet, en ik kan al ongeveer raden wat mijn moeder zal zeggen als ze dit hoort.

Maar tot mijn grote verbazing zaten mijn leraar en mijn klasgenoten helemaal in het verhaal! En toen ik bekende dat ik het verzonnen had, zeiden ze allemaal: ‘Ga door. Vertel ons hoe het afloopt.’ Dus dat deed ik en ik kwam thuis met een tien. Het heeft heel lang geduurd voordat ik dit verhaal aan mijn eigen kinderen heb verteld, want ik wilde niet dat ze het idee zouden krijgen dat misdaad loont. Maar ik heb er wel van geleerd dat als je in staat bent de mensen jouw ideeën te verkopen en hun interesse kunt wekken, je in veel gevallen hun medewerking kunt krijgen. Dit heeft mij ontelbare malen geholpen toen ik als profielschetser en moordlocatie-analist mijn meerderen of een plaatselijk politiekorps moest overtuigen van de waarde van onze diensten. Maar ik moet toegeven dat het tot op zekere hoogte hetzelfde talent is dat door oplichters en andere criminelen wordt toegepast.

Trouwens, het lukte mijn verzonnen kampeerders uiteindelijk om hun huid te redden, wat bepaald niet vanzelfsprekend was omdat mijn ware liefde meer op dieren dan op mensen was gericht. Om me voor te bereiden op het vak van dierenarts bracht ik drie zomers door op melkveehouderijen in de staat New York, in het kader van een landbouwproject in Cornell, dat werd gesponsord door de afdeling diergeneeskunde van de universiteit. Dit was voor stadskinderen een uitstekende kans om het leven op het platteland te leren kennen en in ruil voor dit voorrecht werkte ik zeventig tot tachtig uur per week voor vijftien dollar, terwijl mijn schoolvrienden lekker in de zon lagen op Jones Beach. Als ik nooit van mijn leven meer een koe hoef te melken, zal ik dat niet als een groot gemis ervaren.

Al dit zware werk bracht mij in een uitstekende lichamelijke conditie voor sportbeoefening, wat mijn tweede grote liefde was. Op Hempstead High School was ik pitcher in het honkbalteam en achterhoedespeler in het footballteam. En als ik erop terugkijk, denk ik dat dit de eerste keer was dat mijn belangstelling voor persoonlijkheidsprofilering echt tot uiting kwam.

Op het honkbalveld kwam ik al snel tot de ontdekking dat het om meer ging dan alleen hard en zuiver werpen. Ik had een solide snelle bal en een redelijk goede effectbal, maar dat hadden de meeste pitchers. De sleutel tot succes lag in het afbluffen van de slagman en ik kwam tot de ontdekking dat dat bereikt kon worden door jezelf een air van zelfvertrouwen aan te meten die ervoor moest zorgen dat de slagman zo onzeker mogelijk naast de plaat kwam te staan. Deze benadering heeft mij vele jaren later, toen ik mijn ondervragingstechnieken begon te ontwikkelen, heel goede diensten bewezen, met opvallend overeenkomstige resultaten.

Op de middelbare school was ik al een meter vijfentachtig, en ik gebruikte mijn lengte in mijn voordeel. Wat talent betreft waren wij een middelmatig team in een pittige competitie en ik wist dat het aan de pitcher was om de leiding in het veld op zich te nemen en de toon te zetten voor de overwinning. Voor een scholier had ik een redelijke zelfbeheersing, maar ik besloot de slagmensen van de tegenpartij daarover voorlopig in het ongewisse te laten. Ik wilde de indruk wekken dat ik een roekeloze, onberekenbare werper was, zodat de slagmensen bij de plaat niet in de aanval zouden durven gaan. Ik wilde ze laten denken dat als ze dat deden, ze het risico liepen om uitgegooid of geraakt te worden door die wildeman die op twintig meter afstand van hen stond.

Hempstead had een goed footballteam waarin ik als vijfentachtig kilogram zware lijnverdediger fungeerde. Opnieuw realiseerde ik me dat we het psychologische aspect van het spel in ons voordeel moesten aanwenden. Ik geloofde dat ik de grotere jongens wel aankon als ik maar genoeg gromde en kreunde en me als een regelrechte idioot gedroeg. Het duurde niet lang voordat de andere lijnverdedigers van ons team zich op dezelfde manier gedroegen. Later, toen ik regelmatig betrokken was bij rechtszaken waar ontoerekeningsvatbaarheid als verdediging werd aangevoerd, wist ik al uit eigen ervaring dat het feit dat iemand zich als een complete idioot gedraagt niet per se hoeft te betekenen dat hij niet precies weet wat hij doet.

In 1962 speelden we tegen Wantagh High voor de Thorpe Award, de prijs voor het beste school-footballteam van Long Island. De spelers van de

tegenpartij waren per persoon minstens twintig kilo zwaarder dan die van ons en er was een goede kans dat we voor een uitverkocht huis een enorm pak slaag zouden krijgen. Dus voor de wedstrijd deden we een uitgebreide warming-up die slechts één doel had: het afbluffen en intimideren van onze tegenstanders. We vormden twee rijen waarvan de voorste twee mannen elkaar keihard tackelden – zich praktisch in elkaars lichaam boorden – en op die manier gingen we beide rijen af. Dit hele gedoe werd begeleid door het gebruikelijke gegrom en gekreun en kreten van pijn. We konden aan de gezichten van de spelers van Wantagh zien dat we het beoogde effect sorteerden. Ze moeten hebben gedacht: als deze grapjassen in staat zijn elkaar zó hard aan te pakken, God weet wat ze dan met ons zullen doen.

In werkelijkheid was deze hele vertoning zorgvuldig gechoreografeerd. We hadden worstelworpen geoefend zodat het leek alsof we keihard tegen de grond werden gesmakt, maar geen van ons liep een blessure op. Toen de eigenlijke wedstrijd begon, hielden we ons idiote gedrag op een zodanige wijze vol, dat het erop leek dat we alleen voor deze middag uit de inrichting waren vrijgelaten en dat we er meteen na de wedstrijd weer opgesloten zouden worden. De wedstrijd was bijzonder spannend, maar toen het stof uiteindelijk was neergedaald, hadden we met 14 tegen 13 gewonnen en veroverden we de Thorpe Award van 1962.

Mijn eerste contact met ‘het gezag’ en mijn eerste ‘echte’ ervaring met profileren deed ik op toen ik achttien was en een baan kreeg als uitsmijter in Gaslight East, een bar in Hempstead. Ik voldeed zo goed dat ik later dezelfde functie kreeg in een surfclub in Long Beach. In beide zaken waren mijn twee voornaamste verantwoordelijkheden: het toegang weigeren aan personen die nog niet mochten drinken – met andere woorden: iedereen die jonger was dan ik – en het kortsluiten of opbreken van vechtpartijen die nu eenmaal onvermijdelijk zijn in gelegenheden waar alcohol wordt geschonken.

Staande bij de deur vroeg ik iedereen wiens leeftijd twijfelachtig was naar een legitimatiebewijs en vervolgens vroeg ik die persoon naar zijn of haar geboortedatum, om te kijken of die klopte met de datum op de kaart. Dat is een standaardprocedure die iedereen verwacht, dus ze zijn er allemaal op voorbereid. Zelden zal een jongere die de moeite heeft genomen om ergens een vals legitimatiebewijs te versieren, zo onvoorzichtig zijn om de geboortedatum die erop staat te vergeten. Recht in hun ogen kijken als ik hun die vraag stelde, bleek bij sommige personen een

effectieve techniek. Vooral bij meisjes, die over het algemeen op die leeftijd over meer sociaal geweten beschikken dan jongens. Maar degenen die echt naar binnen willen, zijn heus wel in staat hun geweten even te sussen en zich enkele momenten lang te concentreren op hun gedrag.

Wanneer ik het groepje jongeren ondervroeg die vooraan in de rij stonden, keek ik eigenlijk naar degenen die drie of vier plaatsen daarachter stonden. Ik observeerde ze heel discreet terwijl zij zich voorbereidden om ondervraagd te worden, ik keek naar hun lichaamstaal en of ze er onzeker en nerveus uitzagen.

Het beëindigen van gevechten was een grotere uitdaging, waarbij ik kon terugvallen op mijn ervaringen als lijnverdediger. Als ze een bepaalde blik in je ogen opmerken die hun vertelt dat je tamelijk onberekenbaar bent en als je je een beetje opgefokt gedraagt, dan bedenken zelfs de grotere mannen zich wel twee keer voordat ze met je in de clinch gaan. Als ze denken dat je je niet al te veel zorgen maakt over je eigen welzijn, dan word je in hun ogen een veel gevaarlijker tegenstander. Toen we bijvoorbeeld bijna twintig jaar later vraaggesprekken in gevangenissen gingen houden in het kader van ons onderzoek naar belangrijke seriemoordenaars, ontdekten we dat de gemiddelde gewelddadige crimineel een veel gevaarlijker persoonlijkheid heeft dan de gemiddelde seriemoordenaar. Want in tegenstelling tot de seriemoordenaar, die alleen slachtoffers kiest waarvan hij zeker weet dat hij ze aankan en die vervolgens alles in het werk zal stellen om te voorkomen dat hij wordt gepakt, is de gewone gewelddadige crimineel alleen maar obsessief geïnteresseerd in zijn ‘missie’ en is hij vaak zelfs bereid zijn leven ervoor te geven.

Iets anders dat we in overweging moeten nemen als we anderen een bepaald beeld van onszelf willen geven – bijvoorbeeld dat je irrationeel en gek genoeg bent om iets onvoorspelbaars te doen – is dat je die rol terwijl je aan het werk bent voortdurend moet blijven spelen en niet alleen als je denkt dat mensen naar je kijken. Toen ik in de federale gevangenis in Marion, Illinois de beruchte gewapende overvaller en vliegtuigkaper Gary Trapnell interviewde, beweerde hij dat hij elke gevangenispsychiater kon laten geloven dat hij leed aan elke mentale stoornis die ik hem kon noemen. De sleutel tot het succes, vertelde hij me, was om je voortdurend zo te gedragen, zelfs als je alleen in je cel zat, zodat je, als ze je kwamen ondervragen, niet hoefde na te denken over hoe je je moest gedragen, want dat laatste was altijd datgene waardoor je door de mand viel. Dus lang

voordat ik het voorrecht had om met dit soort ‘experts’ te praten, had ik blijkbaar al een soort instinct om te denken als een crimineel.

Als het mij niet lukte om de mensen in de bar genoeg vrees aan te jagen om een gevecht te voorkomen, dan gebruikte ik mijn amateurprofileringstechnieken om het op één na beste ding te doen voordat de zaken uit de hand liepen. Ik ontdekte dat ik, met de ervaring die ik toen had, door zorgvuldige observatie van het gedrag en de lichaamstaal de signalen kon herkennen die uiteindelijk tot het gevecht zouden leiden, zodat ik kon ingrijpen op het moment dat iemand op het punt stond moeilijkheden te gaan maken. In een dergelijke situatie, of in een twijfelgeval, sloeg ik altijd eerst en maakte ik gebruik van het verrassingselement om de potentiële dader de bar uit te werken, zodat deze meestal al op straat stond voordat hij precies wist wat hem overkomen was. Ik zeg altijd dat de meeste seksmoordenaars en serieverkrachters bedreven zijn in het domineren, manipuleren en controleren van hun slachtoffers – dezelfde vaardigheden die ik ook onder de knie probeerde te krijgen, zij het in een andere context. Maar ik leerde tenminste iets.

Na mijn eindexamen wilde ik nog steeds dierenarts worden, maar mijn cijfers waren bij lange na niet voldoende voor Cornell. De enige andere mogelijkheid was een soortgelijk studieprogramma volgen op Montana State. Dus in september 1963 liet ik mijn vertrouwde Brooklyn en Long Island achter me en vertrok naar het land van de weidse vergezichten.

De cultuurshock die ik kreeg toen ik in Bozeman aankwam had niet groter kunnen zijn.

‘Groeten uit Montana,’ schreef ik in een van mijn eerste brieven naar huis, ‘waar de mannen echte mannen zijn en de schapen nerveus.’ Net zoals Montana in mijn ogen scheen te voldoen aan alle stereotypes en clichés van het westerse platteland, scheen ik op de mensen die ik ontmoette over te komen als een typische oostkustbewoner. Ik werd lid van het plaatselijke studentencorps, dat vrijwel uitsluitend bestond uit jongens uit de omgeving, zodat ik daar nogal opviel. Ik kleedde me helemaal in het zwart, met een zwarte hoed en zwarte laarzen, en ik liet mijn bakkebaarden groeien, zodat ik eruitzag als een personage uit The West Side Story, wat naadloos aansloot bij het beeld dat men in die dagen van New Yorkers had.

Dus ik maakte er het beste van. Bij alle sociale bijeenkomsten droegen de lokale jongens steevast cowboykleren en dansten ze de twostep, terwijl ik me de voorafgaande jaren heel intensief had beziggehouden met het

bestuderen van Chubby Checker op tv tot ik elke bestaande variatie op de twist kende. Ik had jarenlang dienstgedaan als de vaste danspartner van mijn vier jaar oudere zus Arlene, zodat ik algauw werd aangesteld als dansinstructeur voor de hele universiteitsbevolking. Ik voelde me als een missionaris die een of andere afgelegen streek bezocht waar men nog nooit Engels had horen spreken.

Hoewel mijn reputatie als student toch al niet veel voorstelde, waren mijn cijfers lager dan ooit, omdat ik me met alles bezighield behalve mijn studie. Ik had al gewerkt als uitsmijter in een bar in New York, maar hier in Montana mocht je pas drinken als je eenentwintig was, wat een enorme tegenvaller voor me was. Helaas liet ik me daar niet door weerhouden.

Mijn eerste aanvaring met de wet vond plaats toen een van mijn corpsbroeders en ik op stap waren met twee prachtige meiden die elkaar hadden leren kennen in een tehuis voor ongehuwde moeders. Ze waren erg volwassen voor hun leeftijd. We stopten bij een bar en ik ging naar binnen om zes blikjes bier te kopen.

De barkeeper zegt: ‘Laat me je legitimatiebewijs zien.’ Dus ik laat hem mijn valse, zorgvuldig nagemaakte Selective Service Card zien. Door mijn ervaringen als uitsmijter had ik geleerd hoe ik de fouten en valkuilen moest vermijden.

De man kijkt naar de kaart en zegt: ‘Brooklyn, hè? Jullie daar in het oosten zijn flink uit de kluiten gewassen, is het niet?’ Ik probeer zo zelfbewust mogelijk te lachen, maar ik zie dat iedereen in de bar zich heeft omgedraaid, dus ik weet dat er nu getuigen zijn. Ik loop het parkeerterrein weer op en bier drinkend rijden we weg, zonder te weten dat een van de meisjes een paar blikjes op de kofferbak van de auto heeft laten staan.

Plotseling hoor ik de sirene van een politiewagen. Een agent dwingt ons te stoppen. ‘Uitstappen.’

Dus wij stappen uit de auto. Hij begint ons te fouilleren en zelfs dan al weet ik dat dit ongeoorloofd is, maar ik ben zeker niet van plan hem daarop te wijzen. Als hij zich vooroverbuigt, zie ik zijn pistool en wapenstok, en in een fractie van een seconde krijg ik het rare idee dat ik zijn wapenstok kan pakken, hem op het hoofd kan slaan, zijn pistool kan pakken en ervandoor kan gaan. Gelukkig voor mijn toekomst deed ik dat niet. Maar omdat ik weet dat hij het me moeilijk gaat maken, haal ik heel voorzichtig mijn identiteitskaart uit mijn portefeuille en laat hem in mijn onderbroek glijden.

Hij neemt ons alle vier mee naar het bureau en zet ons apart. Ik begin het benauwd te krijgen, want ik weet wat ze van plan zijn en ik ben bang dat mijn corpsbroeder me zal verraden.

Een van de agenten zegt tegen me: ‘Nou, knul, zeg het maar. Als die kerel in die bar niet om je identiteitskaart heeft gevraagd, rijden we er nu met z’n allen naartoe. We hebben eerder problemen met hem gehad.’

Ik antwoord: ‘Waar ik vandaan kom, verlinken we geen mensen. Dat soort dingen doen we niet.’ Ik speel George Raft, maar bij mezelf denk ik: natuurlijk heeft hij mijn legitimatiebewijs gevraagd, en ik heb hem een valse laten zien! Ondertussen is mijn kaart steeds verder naar beneden gezakt, zodat hij nu mijn edele delen afklemt. Ik weet niet of ze ons nog eens grondig zullen fouilleren. Ik bedoel, wat mij betreft bevinden we ons hier in het Wilde Westen, dus God weet wat ons te wachten staat. Snel schat ik de situatie in en doe of ik me niet goed voel. Ik vertel hun dat ik misselijk ben en vraag of ik even naar de wc mag.

Ze laten me alleen gaan, maar ik heb te veel films gezien, dus als ik de wc binnenga en in de spiegel kijk, weet ik zeker dat ze me vanaf de andere kant in de gaten houden. Ik pers mezelf helemaal in een hoek van de ruimte, steek mijn hand in mijn broek, haal de identiteitskaart tevoorschijn, loop naar de wastafel en doe net alsof ik overgeef, voor het geval ze me observeren. Daarna ga ik naar de wc, ik spoel mijn Selective Service Card door en keer met heel wat meer zelfvertrouwen terug in de meldkamer. Uiteindelijk krijg ik veertig dollar boete en een proeftijd.

Mijn tweede confrontatie met de politie van Bozeman vond een jaar later plaats en was een stuk ernstiger.

Ik ga naar een rodeo met twee andere jongens van de oostkust en een jongen uit Montana. Na afloop rijden we weg in een Studebaker ’62 en we hebben bier in de auto, dus daar gaan we weer. Het sneeuwt als een gek. De jongen achter het stuur komt uit Boston, ik zit op de passagiersstoel en die jongen uit Montana zit tussen ons in. Hoe dan ook, we rijden door rood en – u raadt het al – we worden gezien door een agent. Dat schijnt tekenend te zijn voor mijn leven in Montana. Wat men ook beweert over agenten die niet ter plekke zijn als je ze nodig hebt – voor de politie van Bozeman in 1965 gaat dat in ieder geval niet op.

Maar die idiote corpsbroeder van mij – ik kan het niet geloven – stopt niet! Hij trapt het gaspedaal in en de agent komt in een wilde achtervolging achter ons aan.

Elke keer als we een hoek omslaan en een paar seconden uit het zicht van de agent zijn, gooi ik blikjes bier uit de auto. We rijden door tot we in een woonwijk komen waar de straten vol snelheidsdrempels liggen: bonk, bonk, bonk. We komen bij een wegafzetting; blijkbaar heeft de agent via zijn radio om hulp gevraagd. We rijden om de afzetting heen, dwars door iemands voortuin, terwijl ik voortdurend roep: ‘Zet verdomme die auto stil! Laat me eruit!’ Maar die idioot blijft doorrijden. De auto slipt en draait in het rond; het sneeuwt nog steeds als een gek. En dan horen we plotseling de sirenes achter ons.

We komen bij een kruising. Hij gaat op de rem staan, de auto maakt een draai van 360 graden, het portier vliegt open en ik word naar buiten gegooid. Ik hang aan het portier en schuif op mijn billen over het besneeuwde wegdek, als ik plotseling iemand hoor roepen: ‘Rennen!’

Dus rennen we weg. Alle vier in een andere richting. Ik kom bij een steegje, waar ik een verlaten pick-up zie staan, en ik kruip erin. Mijn zwarte hoed was ik al onder het rennen verloren en ik draag een tweezijdig zwart met gouden jasje, dat ik uittrek en met de gouden kant naar buiten weer aantrek, in de hoop dat ze me niet zullen herkennen. Maar ik zweet en de ruiten van de auto beslaan. Ik denk: o, verdomme, ze kunnen me zien. Bovendien kunnen die lui van de pick-up elk moment terugkomen en ik vermoed dat iedereen in deze omgeving met wapens rondloopt. Dus ik veeg een klein stukje van de ruit schoon en zie dat het rondom de auto die we hebben achtergelaten een drukte vanjewelste is: politiewagens, speurhonden, noem maar op. En dan komen ze de steeg inrijden met hun schijnwerper op de pick-up gericht en ik sta op het punt om het in mijn broek te doen. Maar ik kan niet geloven dat ze me gewoon voorbijrijden en me geen blik waardig keuren!

Ik sluip terug naar school, waar iedereen al op de hoogte is van ons avontuur en ik kom te weten dat de andere twee oostkust-jongens en ik ontsnapt zijn, maar dat die knul uit Montana is gepakt en heeft gepraat. Hij noemt namen en we worden alle drie naar het bureau gebracht. Als ik aan de beurt ben, voer ik ter verdediging aan dat ik niet degene was die de auto reed, dat ik bang was en de bestuurder herhaaldelijk heb gevraagd om te stoppen. Ondertussen hebben ze de bestuurder uit Boston al in een cel gegooid, met een spiraal maar zonder matras, water en brood en de hele mikmak, terwijl mijn ongelofelijke geluk standhoudt en ik er afkom met

wederom veertig dollar boete en een proeftijd voor het in bezit hebben van alcoholhoudende dranken.

Maar ze lichten de school en de ouders in, die allemaal pisnijdig zijn, en wat studieresultaten betreft worden de zaken er ook niet beter op. Ik sta gemiddeld op een vijf en ik ben gezakt voor een spreekbeurt omdat ik de lessen nooit heb bijgewoond – wat een absoluut dieptepunt is omdat praten nog min of meer de laatste vaardigheid was waarover ik beschikte – en ik kan geen manier ontdekken om mezelf uit dit moeras te trekken. Aan het eind van het tweede jaar is het duidelijk dat mijn avontuur in het Wilde Westen ten einde is.

Als het erop lijkt dat al mijn herinneringen aan die tijd bestaan uit mislukkingen en persoonlijke blunders, dan komt dat omdat ik dat toen ook zo ervoer. Ik ging weer thuis wonen, onder de verwijtende blikken van mijn teleurgestelde ouders. Vooral mijn moeder was van streek, omdat het duidelijk was dat ik nooit dierenarts zou worden. Zoals altijd als ik niet wist wat ik met mezelf aan moest, viel ik terug op mijn sportverleden en in de zomer van 1965 nam ik een baantje als strandwacht. Toen de zomer ten einde was en ik niet terug naar school hoefde, ging ik werken als sportinstructeur op de fitnessclub in de Holiday Inn in Patchogue.

Niet lang nadat ik daar begonnen was, ontmoette ik Sandy, die in het hotel werkte als serveerster. Ze was een beeldschone jonge vrouw met een zoontje, en ik werd onmiddellijk verliefd op haar. Ze zag er fantastisch uit in haar kleine serveerstersuniformpje. Ik was nog steeds in een uitstekende lichamelijke conditie door mijn werk en al die fitnesstraining, en ze scheen mij ook wel aardig te vinden. Maar ik woonde nog thuis en ze belde me voortdurend op, zodat mijn vader tegen me zei: ‘Wie is dat toch die je verdomme dag en nacht opbelt? Ik hoor altijd dat kind huilen en schreeuwen op de achtergrond.’

Het feit dat ik nog thuis woonde, gaf me niet veel ruimte voor actie, maar Sandy vertelde me dat als je voor het hotel werkte, je er heel goedkoop een overgebleven kamer kon krijgen. Dus op een dag namen we samen een kamer.

De volgende morgen – het was nog vroeg – begint de telefoon te rinkelen. Ze neemt op en ik hoor haar zeggen: ‘Nee! Nee! Ik wil niet met hem praten!’

Nog half slapend vraag ik haar: ‘Wie is dat?’

Ze zegt: ‘De receptie. Ze zeggen dat mijn man hier is en dat hij onderweg is naar boven.’

Ik ben meteen klaarwakker. Ik zeg: ‘Je man? Wat bedoel je, je man? Je hebt me nooit verteld dat je nog getrouwd was!’

Ze wijst me erop dat ze me ook nooit heeft verteld dat ze dat niet was en verklaart vervolgens dat ze gescheiden leven.

Nou dat helpt, denk ik, terwijl ik die gek door de gang naar onze kamer hoor rennen.

Hij begint op de deur te bonken. ‘Sandy! Ik weet dat je er bent, Sandy!’

De kamer had een raam naar de gang, gemaakt van glasjaloezieën, die hij uit de sponning probeert te rukken. Ondertussen zoek ik naar een raam waar ik uit kan springen – we bevinden ons op de eerste verdieping – maar dat is er niet.

Ik vraag: ‘Draagt die kerel wel eens wapens of zoiets?’

‘Soms heeft hij een mes bij zich,’ zegt ze.

‘O, verdomme! Fantastisch! Ik moet hier weg. Doe de deur open.’

Ik ga in de starthouding staan. Sandy opent de deur. De echtgenoot komt de kamer binnenstormen. Hij komt recht op me af. Maar dan ziet hij mijn contouren in de schaduw en blijkbaar zie ik er nogal groot en stevig uit, want hij verandert van gedachten en stopt.

Maar hij schreeuwt nog steeds. ‘Jij smerige schoft! Donder als de sodemieter die kamer uit!’

In de veronderstelling dat ik macho genoeg ben geweest voor vandaag – en het is nog vroeg – zeg ik heel beleefd: ‘Ja, meneer. Ik stond net op het punt om op te stappen.’ Ik maakte dat ik wegkwam en had weer het geluk dat ik er zonder kleerscheuren van afkwam. Maar ik kon niet om de waarheid heen dat mijn hele leven een steeds grotere puinhoop werd. Overigens had ik ook nog de voorkant van mijn vaders Saab in de prak gereden in een wedstrijd tegen Bill Turners rode MGA.

Het was vroeg op een zaterdagochtend toen mijn moeder mijn kamer binnenkwam met een brief van Selective Service waarin stond dat ze me wilden spreken. Samen met driehonderd andere jongens ging ik naar Whitehall Place in Manhattan voor mijn dienstkeuring. Ze lieten me diepe kniebuigingen doen en elke keer als ik door mijn knieën zakte, kon je het gekraak horen. Ik had kraakbeen uit mijn knie laten halen toen ik nog football speelde, net als Joe Namath, maar die had waarschijnlijk een betere advocaat dan ik. Ze stelden hun beslissing over mij enige tijd uit, maar

uiteindelijk kreeg ik te horen dat Uncle Sam mij inderdaad wilde. In plaats van mijn kansen te wagen bij de landmacht, meldde ik me snel aan bij de luchtmacht, zelfs al betekende dat een diensttijd van vier jaar. Maar ik wist dat mijn opleidingskansen bij de luchtmacht beter waren en misschien was dat precies wat ik nodig had. Het was immers een feit dat ik van mijn opleidingen in New York en Montana niets had gemaakt.

Er was nog een andere reden waarom ik voor de luchtmacht koos. Het was 1966 en Vietnam begon uit de hand te lopen. Ik was niet erg politiek bewust en beschouwde mezelf meestal als Democraat, om de eenvoudige reden dat mijn vader als lid van de Long lsland-typografenbond dat ook was. Maar het idee om me voor mijn raap te laten knallen voor een zaak waar ik nauwelijks iets van begreep, vond ik weinig aanlokkelijk. Ik herinner me dat een monteur van de luchtmacht me vertelde dat zij het enige dienstonderdeel waren waarvan de officieren – de piloten – de oorlog in werden gestuurd, terwijl de dienstplichtigen achterbleven om hen te ondersteunen. Aangezien ik geen plannen had om piloot te worden, klonk dit me als muziek in de oren.

Ik werd naar Amarillo, Texas gestuurd voor mijn basistraining. Onze ‘vlucht’ (zo noemen ze in de luchtmacht een lichting rekruten) van vijftig man was vrijwel gelijk verdeeld over New Yorkers zoals ik en jongens uit het zuiden, uit Louisiana. De drilsergeant had het altijd voorzien op die noordelijke gasten en ik moet toegeven dat hij meestal nog gelijk had ook. Ik trok liever op met de zuidelijke jongens, die ik prettiger in de omgang vond en een stuk minder onhebbelijk dan mijn vroegere stadgenoten.

Voor veel jongemannen is de basistraining een ervaring die veel stress met zich meebrengt. Met alle discipline die mij was bijgebracht door sportcoaches, plus het feit dat ik mezelf moest toegeven dat ik me de afgelopen jaren als een regelrechte lamzak had gedragen, vond ik het geschreeuw van de drilsergeant bijna een lachertje. Ik doorzag zijn intimidatietrucs en was in een goede lichamelijke conditie, zodat de basistraining voor mij een soort uitje was. Al snel kwalificeerde ik me als scherpschutter met de MI6, wat ik vermoedelijk te danken had aan het richtinggevoel dat ik als pitcher in het schoolhonkbal had ontwikkeld. Voordat ik door de luchtmacht werd ingelijfd, bestond mijn enige ervaring met wapens uit het schieten met een luchtbuks op straatlantaarns als tiener.

Gedurende de basistraining kreeg ik de reputatie van iemand met wie je rekening moest houden. Met mijn opgepompte lijf van het trainen met

gewichten en mijn kaalgeschoren hoofd, raakte ik bekend als ‘de Russische Beer’. Een jongeman uit een andere ‘vlucht’ had een soortgelijke reputatie en iemand kreeg het lumineuze idee dat het goed zou zijn voor het moreel op de basis als we tegen elkaar zouden boksen.

Het gevecht werd het grote evenement op de basis. We waren zeer aan elkaar gewaagd en gaven elkaar geen centimeter toe. Uiteindelijk kwam het erop neer dat we elkaar helemaal lens sloegen en ik brak voor de derde keer mijn neus (ik had hem al twee keer gebroken bij het American football in mijn schooltijd).

Voor wat het waard was, sloot ik mijn basistraining af als derde van de vijftig van onze ‘vlucht’. Daarna moest ik een hele reeks tests doen en werd mij verteld dat ik goed gekwalificeerd was voor de opleiding voor het onderscheppen van radioberichten. Maar die opleiding zat al vol en ik had geen zin om op de volgende te wachten, zodat ze me benoemden tot typist, ondanks het feit dat ik niet kon typen. Er was een plaats op de afdeling personeelszaken op Cannon Air Force Base, ruim 150 km van Clavis, New Mexico.

Dus daar kwam ik uiteindelijk terecht. Dag in dag uit typte ik met twee vingers DD214’s – militaire ontslagpapieren – in opdracht van een of andere idiote sergeant en elke dag zei ik tegen mezelf: ik moet hier weg.

En weer reikte het geluk me de helpende hand. Naast personeelszaken was het kantoor van Special Services. De meeste mensen zullen hierbij misschien denken aan Special Forces, zoals de Groene Baretten. Maar dit was Special Services, wat inhield: sport. Met mijn achtergrond leek dit me een uitstekende manier om mijn land te dienen in deze moeilijke tijden.

Ik begin een beetje rond te neuzen en aan de tussendeur te luisteren, als ik een van die kerels daar binnen hoor zeggen: ‘Dit hele programma gaat naar de knoppen. We hebben gewoon de juiste man niet.’

Ik denk bij mezelf: dit is mijn grote kans! Dus ik loop de gang op, klop op de deur en zeg: ‘Hallo, ik ben John Douglas. Mag ik jullie misschien iets over mijn achtergrond vertellen?’

Terwijl ik aan het woord ben, speur ik hun gezichten af naar reacties en probeer het type man te ‘profileren’ dat ze nodig hebben. En ik weet dat ik goed zit, want ze zitten elkaar aan te kijken alsof ze willen zeggen: ‘Dit is een wonder! Hij is precies de man naar wie we op zoek zijn!’ Dus zorgen ze ervoor dat ik word overgeplaatst en vanaf die dag hoefde ik nooit meer een uniform te dragen, kreeg ik extra betaald voor het opzetten en begeleiden

van alle sportprogramma's, en kwam ik bovendien in aanmerking voor Operation Bootstrap; 75 procent studiekostenvergoeding van de overheid om 's avonds en in de weekends naar school te gaan. En dat deed ik, op Eastern New Mexico University in Portales, 40 km verderop. Met vijfjes en zesjes moest het echter afgelopen zijn; ik moest allemaal tienen halen, anders raakte ik mijn studiekostenvergoeding kwijt. Maar voor het eerst had ik het gevoel dat ik een doel in mijn leven had.

Ik deed het blijkbaar zo goed als vertegenwoordiger van de luchtmacht in sporten als tennis, voetbal en badminton, dat ze me uiteindelijk ook de leiding gaven over de golfcursus, hoewel ik nog nooit van mijn leven één hole gespeeld had. Maar ik zag er tijdens de vele toernooien heel overtuigend uit in mijn Arnold Palmer-sweaters.

Op een dag komt de commandant van de basis naar me toe en hij vraagt me welk type bal hij voor dit toernooi moet gebruiken. Ik had geen idee waar hij het over had en net als bij mijn spreekbeurt van tien jaar geleden, val ik door de mand.

'Hoe ben je hier verdomme terechtgekomen?' wil hij van me weten. De afdeling golf werd mij onmiddellijk uit handen genomen en ik kreeg daar handenarbeid voor vrouwen voor in de plaats, wat in eerste instantie heel opwindend klonk maar wat naderhand edelsteenslijpen bleek in te houden. Ik kreeg ook de cursus pottenbakken voor vrouwen in de schoenen geschoven plus het toezicht op het zwembad van de officiersclub. En ik denk: die officieren laten zich boven Vietnam voor hun raap schieten terwijl ik hier zorg voor de stoelen en de handdoeken van hun flirtende vrouwen en hun kinderen leer zwemmen en krijg daar extra voor betaald terwijl ik ook nog mijn universitaire graad kan halen?

Mijn andere verantwoordelijkheden sloten meer aan bij mijn verleden als uitsmijter. Het zwembad was naast de bar van de officiersclub, die meestal vol jonge piloten zat die hun opleiding volgden bij het Tactical Air Command. Meer dan eens moest ik wilde, dronken piloten uit elkaar halen of mezelf tegen hen beschermen.

Twee jaar later, terwijl ik nog steeds hard voor mijn graad studeerde, ontdekte ik een plaatselijke stichting die gehandicapte kinderen hielp. Ze hadden hulp nodig voor hun recreatieprogramma's, dus meldde ik me als vrijwilliger. In gezelschap van enkele andere vrijwilligers ging ik één keer per week met ongeveer vijftien kinderen rolschaatsen, midgetgolfen,

bowlen of een andere sport waarmee ze hun individuele vaardigheden en motoriek konden ontwikkelen.

Het merendeel van de kinderen leed aan aandoeningen zoals blindheid, het downsyndroom of ernstige motorische storingen. Het was tamelijk vermoeiend om alsmaar rondjes te schaatsen met aan beide armen een kind, terwijl je voortdurend moest opletten dat ze zichzelf niet bezeerden, maar ik vond het geweldig. Er zijn maar weinig dingen in mijn leven geweest waar ik zo intens van genoten heb.

Elke keer als ik mijn auto voor hun schooltje parkeerde, kwamen ze naar buiten rennen om me te begroeten, ze dromden samen rondom mijn auto en als ik was uitgestapt, wilden ze allemaal even geknuffeld worden. En elke keer als mijn wekelijkse bezoek ten einde was en ik weer wegreed, waren ze allemaal net zo bedroefd als ik. Ik had het gevoel dat ik zoveel terugkreeg, zoveel liefde en kameraadschap in een periode van mijn leven waarin ik die niet uit andere bronnen kreeg, dat ik ook vaak ’s avonds naar ze toe reed om ze verhaaltjes voor te lezen.

Deze kinderen vormden een enorm contrast met de gezonde, zogenaamd normale kinderen met wie ik op de basis werkte, die eraan gewend waren in het middelpunt van de belangstelling te staan en die van hun ouders alles kregen wat ze wensten. Mijn ‘bijzondere’ kinderen waardeerden alles wat voor ze werd gedaan zoveel meer en waren ondanks hun handicaps altijd vriendelijk, leergierig en ondernemend.

Zonder het te weten werd ik regelmatig geobserveerd als ik bij de kinderen was. Het zegt veel over mijn opmerkingsgave dat ik daar nooit iets van gemerkt heb! In ieder geval werd mijn ‘gedrag’ daar geëvalueerd door leden van de afdeling psychologie van de Eastern New Mexico University, die mij vervolgens een vierjarige studiebeurs voor speciaal onderwijs aanboden.

Hoewel ik oorspronkelijk van plan was bedrijfspsychologie te gaan studeren, was ik gek op mijn kinderen en ik dacht dat dit een goede keuze zou kunnen zijn. Ik dacht dat ik bij de luchtmacht kon blijven om me daar als officier met speciaal onderwijs bezig te houden. Ik stelde de door burgers gerunde afdeling personeelszaken van de basis op de hoogte van het aanbod van de universiteit, maar na lang overleg besloten ze dat de luchtmacht geen behoefte had aan iemand met een graad in speciaal onderwijs. Ik vond dat nogal vreemd vanwege de grote variëteit aan kinderen op de basis, maar dat was hun beslissing. Dus ik zag af van

speciaal onderwijs als toekomstige carrière, maar ik bleef wel het vrijwilligerswerk doen waar ik zo gek op was.

Het was 1969 en ik zou naar huis gaan om Kerstmis bij mijn ouders te vieren. Ik moest 165 km naar Amarillo rijden om daar het vliegtuig naar New York te pakken en mijn Volkswagen Kever was in zo'n slechte staat dat ik de rit niet aandurfde. Dus Robert LaFond, mijn beste vriend bij de luchtmacht, leent mij zijn Karmann Ghia. Ik vond het vervelend dat ik de kerstviering van de Special Services moest missen, maar dit was de enige manier om op tijd voor mijn vlucht in Amarillo te zijn.

Toen ik op La Guardia uit het vliegtuig stapte, stonden mijn ouders me op te wachten. Ze keken heel ernstig en leken in een soort shocktoestand, en ik had geen idee waarom. Ik had tenslotte mijn leven gebeterd en eindelijk was er voor hen geen reden meer om nog langer teleurgesteld in mij te zijn.

Wat er gebeurd was, was het volgende: ze hadden het bericht ontvangen dat een niet-geïdentificeerde bestuurder in een VW die voldeed aan de beschrijving van de mijne, zichzelf had doodgereden in de buurt van de luchtmachtbasis. Tot het moment dat ze me uit het vliegtuig zagen stappen, hadden ze niet geweten of ik dood of levend was.

Het bleek dat Robert LaFond, net als vele anderen, op het kerstfeest stomdronken was geworden. Mensen die erbij waren vertelden me dat een paar officieren en onderofficieren hem naar mijn auto hadden gedragen en hem, terwijl de sleutel in het contactslot zat, erin hadden geduwd. Toen hij weer bijkwam, had hij geprobeerd van de basis te rijden. Het vroor en het sneeuwde. Hij reed frontaal op een stationcar met een vrouwelijke militair en haar kinderen. Godzijdank bleven zij ongedeerd, maar Robert, in mijn gammele autootje, vloog over het stuur door de voorruit en raakte dodelijk gewond.

Dit bleef me achtervolgen. We waren heel goede vrienden geweest en ik werd geplaagd door de gedachte dat als hij me zijn goede auto niet had geleend, dit nooit gebeurd zou zijn. Toen ik weer terugkeerde op de basis, moest ik zijn papieren in orde maken en al zijn persoonlijke bezittingen bij elkaar zoeken om die naar zijn ouders te sturen. Keer op keer ging ik naar het wrak van mijn auto kijken en ik bleef dromen over Robert en het ongeluk. Ik was bij hem geweest op de dag dat hij een kerstcadeautje kocht voor zijn ouders in Pensacola, Florida, een cadeau dat ze per post hadden ontvangen op dezelfde dag dat twee luchtmachtofficieren naar hun huis kwamen om hun te vertellen dat hun zoon verongelukt was.

Ik was niet alleen kapot van verdriet, maar ook vreselijk boos. Net als de speurder die ik later zou worden, bleef ik net zo lang bij iedereen informeren tot ik twee mannen overhield die volgens mij verantwoordelijk waren. Ik vond ze in hun kantoor, trok ze een voor een uit hun stoelen, zette ze tegen de muur en begon op ze in te beuken. Omstanders moesten me in bedwang houden. Ik was zo woedend, dat het me weinig kon schelen of ik voor de krijgsraad gesleept zou worden. Het enige wat me op dat moment interesseerde was dat zij mijn beste vriend hadden vermoord.

Een krijgsraadzitting zou trouwens een onzekere zaak zijn geworden, aangezien ik over bewijzen moest beschikken om ze in staat van beschuldiging te laten stellen. Daar kwam nog bij dat dit zich afspeelde in dezelfde periode dat de Verenigde Staten zich langzaam maar zeker begonnen terug te trekken uit Vietnam en dat dienstplichtigen die nog maar een paar maanden voor de boeg hadden, vervroegd afzwaaien werd aangeboden. Dus om de zaak op de best mogelijke manier in der minne te schikken, ontsloeg personeelszaken me een paar maanden te vroeg van mijn verplichtingen.

Toen ik nog in dienst was, had ik mijn propedeuse afgerond en was ik begonnen aan mijn universitaire studie bedrijfspsychologie. Ik stond op wachtgeld van de luchtmacht en woonde in een raamloos kelderappartement van zeven dollar per week in Clovis, waar ik elke avond de strijd moest aanbinden met een legioen acht centimeter grote pissebedden, dat in slagorde stond opgesteld als ik thuiskwam en het licht aandeed. Aangezien ik geen toegang meer had tot de sportfaciliteiten van de basis, werd ik lid van een goedkope, armoedige sportschool waarvan de inrichting en atmosfeer in grote trekken overeenkwamen met die van mijn appartement.

In de herfst van 1970 ontmoette ik op de sportschool Frank Haines, die FBI-agent bleek te zijn. Hij runde een eenmanskantoor in Clovis. We trainden samen en raakten bevriend. Het bleek dat hij over me had horen praten door de inmiddels gepensioneerde commandant van de basis en hij probeerde me zover te krijgen dat ik zou solliciteren bij het Bureau. Eerlijk gezegd had ik nog nooit één seconde nagedacht over een betrekking bij een wetshandhavend orgaan. Ik had een carrière als bedrijfspsycholoog in gedachte, als ik mijn graad had behaald. Ik wilde bij een groot bedrijf gaan werken en me bezighouden met de persoonlijke problemen van het personeel en het omgaan met stress en dergelijke, wat mij een solide,

voorspelbare toekomst leek. Het enige directe contact dat ik tot dat moment ooit met de FBI had gehad, was die keer in Montana, waar een hutkoffer die ik naar huis had gestuurd, was gestolen. Een van de plaatselijke FBI-agenten ondervroeg me, omdat hij blijkbaar dacht dat ik de diefstal zelf had opgezet om het verzekeringsgeld op te strijken. Maar de zaak werd gesust en ik dacht: als dit het soort zaken is waar de FBI zich mee bezighoudt, dan stelt dat als baan ook niet veel voor.

Maar Frank was ervan overtuigd dat ik een goede special agent zou kunnen worden en hij bleef me aanmoedigen. Hij nodigde me herhaaldelijk uit om bij hem thuis te komen eten, stelde me voor aan zijn vrouw en zoon en liet me zowel zijn wapen als zijn loonstrookje zien, die beiden grote indruk op me maakten. Ik moest toegeven dat Frank, in vergelijking met mijn armoedige levensstijl, leefde als een koning. Dus ik besloot de kans te wagen.

Frank bleef in New Mexico en jaren later zouden onze wegen elkaar opnieuw kruisen, toen ik als getuige optrad tijdens een moordzaak waaraan hij had gewerkt, waarin een vrouw op brute wijze was vermoord en haar lichaam in brand was gestoken om de identificatie te bemoeilijken. Maar in de herfst van 1970 waren dit soort acties wel het laatste waar ik aan dacht.

Frank stuurde mijn sollicitatie naar het FBI-kantoor in Albuquerque. Ik kreeg de standaardtest rechtskennis voor niet-juristen. Ondanks mijn goede lichamelijke conditie en mijn gespierde bouw, was ik met mijn 100 kg volgens FBI-normen ruim 10 kg te zwaar voor mijn lengte van één vijfentachtig. De enige persoon binnen het Bureau die zich niet aan de gewichtsvoorschriften hoefde te houden was de directeur zelf, de legendarische J. Edgar Hoover. Dus ik at twee weken lang niets anders dan gelatinepudding en hardgekookte eieren om af te vallen. Er waren ook nog drie bezoeken aan de kapper voor nodig voordat mijn hoofd presentabel genoeg werd bevonden voor een foto voor mijn legitimatiebewijs.

Maar ten slotte, in november, werd ik op proef aangenomen tegen een beginsalaris van $ 10.869 per jaar. Eindelijk kon ik mijn deprimerende, raamloze kelderappartement verlaten. Ik vraag me af wat ik gedacht zou hebben als ik op dat moment had geweten dat ik het grootste deel van mijn carrière bij het Bureau zou doorbrengen in een andere raamloze kelder, met nog veel deprimerender verhalen.

3

Wedden op regendruppels

Velen melden zich aan, weinigen worden uitverkoren.

Dat was de mededeling die elke dag in de hoofden van de nieuwe rekruten werd gestampt. Bijna iedereen die belangstelling had voor een carrière bij het gezag, wilde special agent worden voor het United States Federal Bureau of Investigation, maar slechts weinigen kregen de kans dat ooit te bereiken. De lange, indrukwekkende geschiedenis van het Bureau gaat terug tot 1924, toen een onopvallende overheidsjurist met de naam John Edgar Hoover de corrupte, slecht functionerende dienst overnam. En dezelfde Mr. Hoover – toen ik bij de FBI kwam, was hij vijfenzeventig jaar oud – stond nog altijd aan het hoofd van de ontzagwekkende organisatie die het Bureau in de loop der jaren was geworden, en hij regeerde nog steeds met de kin vooruit en met ijzeren vuist. Dus konden we er maar beter voor zorgen dat we het Bureau niet te schande maakten.

Een telegram van de directeur vertelde me dat ik me op 14 december 1970 om negen uur in de ochtend moest melden op kamer 625 van het oude postkantoor op Pennsylvania Avenue in Washington, om te beginnen aan een veertien weken durende training die mij van een doodgewone burger zou transformeren in een special agent van de FBI. Een dag daarvoor ging ik mijn ouders opzoeken op Long Island, en mijn vader was zo trots op me, dat hij in de voortuin de Amerikaanse vlag had gehesen. Door mijn bezigheden van de afgelopen jaren had ik geen fatsoenlijke burgerkleding, dus kocht mijn vader drie ‘reglementaire’ pakken voor me – een donkerblauw, een zwart en een bruin – een paar witte overhemden en twee dassen, een zwarte en een bruine. En de volgende morgen reed hij me zelf naar Washington, om er zeker van te zijn dat ik mijn eerste werkdag op tijd zou komen.

Het duurde niet lang om gewend te raken aan de doctrine en rituelen van de FBI. De special agent die de leiding had over de kennismakingsceremonie, vertelde ons dat we onze gouden penningen tevoorschijn moesten halen en er goed naar moesten kijken terwijl we de eed aflegden. In koor, starend naar de geblinddoekte vrouw met de weegschaal, zwoeren we op ernstige toon dat we de grondwet van de Verenigde Staten zouden verdedigen tegen alle vijanden, zowel binnen- als buitenlandse. ‘Hou hem dichter bij je gezicht! Nog dichter!’ riep hij, totdat we allemaal met schele ogen naar onze penningen staarden.

Mijn rekrutenklas bestond uitsluitend uit blanke mannen. In 1970 waren er maar een paar zwarte FBI-agenten en helemaal geen vrouwen. Dat zou pas veranderen na Hoovers langdurige regime, dat zelfs na zijn dood nog een mysterieuze maar krachtige invloed op de dienst bleef uitoefenen. De meeste mannen waren tussen de negenentwintig en vijfendertig, zodat ik met mijn vijfentwintig een van de jongsten was.

Er werd ons ingepompt dat we voortdurend op onze hoede moesten zijn voor Sovjet-agenten, die ons in een kwaad daglicht wilden stellen en onze geheimen wilden stelen. Deze agenten konden overal zijn. Er werd ons verteld dat we vooral moesten oppassen voor vrouwen! Dit hersenspoelen was zo effectief, dat ik een afspraakje met een bijzonder aantrekkelijke vrouw, die in het gebouw werkte en me had uitgenodigd om met haar uit eten te gaan, heb afgezegd. Ik was bang dat het een valstrik was en dat ik werd uitgeprobeerd.

De FBI-academie op de marinebasis in Quantico, Virginia was nog niet helemaal bedrijfsklaar, zodat we daar alleen onze gevechts- en vuurwapentraining deden. De theorielessen deden we in een zaal van het oude postkantoor in Washington.

Een van de eerste dingen die een rekruut leert, is dat een FBI-agent alleen schiet om te doden. Het idee achter deze gedachte is hard maar logisch: als je je wapen trekt, heb je al besloten om te schieten. En als je hebt beoordeeld dat een situatie ernstig genoeg is om schieten te rechtvaardigen, is deze ook ernstig genoeg om een leven te beëindigen. In het heetst van de strijd heb je zelden tijd om je over te geven aan allerlei hersengymnastiek om je schot zo te plannen dat je je doelwit alleen verwondt of tot stilstand brengt, dat is veel te riskant. Je neemt geen enkel onnodig risico voor jezelf of een mogelijk slachtoffer.

We werden grondig getraind in strafrecht, vingerafdrukanalyse, gewelddadige- en witteboordencriminaliteit, vuurwapens, man-tot-man-gevecht, en de geschiedenis van de rol van het Bureau in de nationale wetshandhaving. Maar een van de onderdelen die ik me het best herinner, kwam vrij kort na aanvang van de opleiding. Het stond bij ons bekend als ‘vieze-woordentraining’.

‘Alle deuren dicht?’ vroeg de instructeur. Vervolgens gaf hij ons allemaal een lijst. ‘Ik wil dat jullie deze woorden goed bestuderen.’ De lijst, zoals ik me herinner, bevatte termen als kut, lul, neuken, beffen, pijpen, stront, kloten enzovoort en alle mogelijke variëteiten daarop. Van ons werd

verwacht dat we die woorden uit ons hoofd leerden zodat we, als ze tijdens de dienst ter sprake kwamen – bijvoorbeeld bij het verhoor van een verdachte – wisten wat ze betekenden. Bovendien werd van ons verwacht dat we ons ervan overtuigden dat verklaringen waarin één of meer van deze woorden voorkwamen, werden gestuurd naar het bureau ‘obsceen steno’ – ik maak geen grapje! – in plaats van naar de gewone secretaresses. Het bureau ‘obsceen steno’ werd meestal bemand door een wat oudere, rijpere dame, die de shock die dergelijke woorden en termen teweegbrachten, beter kon verwerken. Nogmaals, dit was een mannenwereld en in 1970 was het met de nationale gevoeligheid wat dit soort zaken betreft anders gesteld dan tegenwoordig, zeker binnen de FBI van Hoover. We kregen echt dictees met deze woorden, waarna de papieren werden verzameld en – ik neem aan – beoordeeld, voordat ze in een metalen prullenbak werden verbrand.

Ondanks dit soort onnozelheden waren we idealistisch over het bestrijden van de misdaad en we dachten allemaal dat we de wereld konden verbeteren. Toen we ongeveer halverwege onze rekrutentraining waren, werd ik op een dag ontboden op het kantoor van de adjunct-directeur opleidingen Joe Casper, een van Hoovers vertrouwelingen. De mensen van het Bureau noemden hem het Vriendelijke Spook, maar die bijnaam was eerder ironisch bedoeld dan hartelijk. Casper vertelde me dat ik het over het algemeen goed deed, maar dat ik onder het gemiddelde scoorde op het gebied van ‘Bureau-communicaties’, de methodiek en terminologie waarmee de diverse afdelingen van de organisatie met elkaar communiceren.

‘Nou, meneer, ik wil de beste zijn,’ antwoordde ik. Van mannen die dit soort gretigheid tentoonspreidden werd gekscherend gezegd dat elke keer als ze een scheet lieten, er blauwe vlammen uit hun reet kwamen. Het was een eigenschap die je vooruit kon helpen, maar die je ook tot een getekend man kon maken. Als een ‘vlammenwerper’ slaagde, lag de hele wereld aan zijn voeten, maar als hij het verknalde, was zijn afgang lang, pijnlijk en voor iedereen zichtbaar.

Casper mocht dan bekendstaan als een harde knaap, hij was zeker niet gek en hij had al heel wat ‘vlammenwerpers’ meegemaakt. ‘Dus jij wilt de beste zijn? Hier!’ zei hij, waarop hij me een dik handboek vol termen toewierp en me vertelde dat ik die allemaal uit mijn hoofd moest kennen als ik terugkwam van de kerstvakantie.

Chuck Lundsford, een van de twee studiebegeleiders van onze groep, had gehoord wat er gebeurd was en kwam naar me toe. ‘Wat heb je gezegd toen je bij hem was?’ vroeg hij me. Ik vertelde het hem. Chuck rolde alleen maar met zijn ogen. We wisten allebei dat ik het aan mezelf te danken had.

Ik bracht de kerstvakantie bij mijn ouders door. Terwijl de rest van de familie de geboorte van Christus vierde, zat ik met mijn neus in mijn communicatiehandboek. Van vakantie was geen sprake.

Toen ik begin januari terugkeerde in Washington, nog steeds gebukt onder de consequenties van mijn optreden als ‘vlammenwerper’, kreeg ik een schriftelijk proefwerk over datgene wat ik had geleerd. Ik kan nauwelijks uitdrukken hoe opgelucht ik was toen Charlie Price, onze andere studiebegeleider, me vertelde dat ik negenennegentig procent had gescoord. ‘Eigenlijk had je een score van honderd procent,’ vertrouwde Charlie me toe, ‘maar Mr. Hoover zegt dat niemand perfect is.’

Halverwege onze veertien weken durende training werd ieder van ons gevraagd zijn voorkeur kenbaar te maken voor een eerste stationering in een van de FBI-kantoren. Het grootste deel van de werknemers van het Bureau werkte op de negenenvijftig kantoren die over het hele land verspreid stonden. Ik vermoedde dat er aan het toewijzen een slimme speltactiek voorafging – een gigantische schaakpartij tussen de nieuwe rekruten en het hoofdkwartier – en zoals altijd probeerde ik me in mijn tegenstander te verplaatsen. Ik kwam uit New York en ik voelde er weinig voor daar weer gestationeerd te worden. Ik vermoedde dat L.A., San Francisco, Miami, en misschien Seattle en San Diego de meest gewilde standplaatsen zouden zijn. Dus als ik een wat minder populaire standplaats koos, was de kans groter dat mijn keuze gehonoreerd zou worden.

Ik koos Atlanta. Het werd Detroit.

Tijdens de diploma-uitreiking kregen we allemaal ons permanente legitimatiebewijs, een zesschots Smith & Wesson Model 10 .38-revolver, zes kogels en het verzoek om zo snel mogelijk uit de stad te verdwijnen. Ze waren op het hoofdkwartier altijd doodsbang dat nieuwe, onervaren agenten in Washington in de problemen zouden raken, vlak onder Mr. Hoovers neus, wat iedereen op het hoofdkwartier in een slecht daglicht zou stellen.

Een ander voorwerp dat mij werd uitgereikt was een boekje met de titel Hoe te overleven in Detroit. De stad bood onderdak aan de grootste verscheidenheid aan rassen van het hele land, sidderde nog steeds na van de gevolgen van de rellen van 1967 en kon met meer dan achthonderd

moorden per jaar bogen op de titel van de stad met het hoogste misdaadcijfer van het hele land. Het was zelfs zo dat er op kantoor werd gewed op het aantal moorden dat we aan het eind van het jaar konden noteren. Zoals de meeste nieuwe agenten begon ik idealistisch en energiek aan mijn werk, maar algauw besefte ik wie onze tegenstanders waren. Ik had vier jaar bij de luchtmacht gezeten, maar het dichtst bij de strijd ben ik geweest in een bed op de ziekenboeg van de basis, naast enkele gewonde Vietnam-veteranen, toen ik na de bokswedstrijd mijn neus moest laten opereren. Dus voordat ik in Detroit kwam, had ik me nog nooit in de positie van de vijand bevonden. De FBI werd in vele kringen gehaat; ze infiltreerden op universiteitscampussen en zetten netwerken van burgerinformanten op. Met onze sobere, donkere auto's waren we getekende mannen. Er waren buurten waar we met stenen werden bekogeld. De Duitse herders en dobermannpinchers daar mochten ons trouwens ook niet. Er werd ons verteld dat we ons beter niet in bepaalde delen van de stad konden begeven zonder wapens of assistentie.

Ook de plaatselijke politie had de pest aan ons. Ze beschuldigde het Bureau ervan dat ze zaken te snel openbaar maakte. We zouden persberichten uitgeven voordat zaken waren afgerond en met de eer strijken van zaken die door de politie waren opgelost. De ironie wilde dat in 1971, tijdens mijn eerste dienstjaar, de politie bijna duizend nieuwe agenten had aangenomen en dat het grootste deel van onze praktijktraining op straat niet van het Bureau kwam maar van de plaatselijke politie, die ons onder haar hoede nam. Een belangrijk deel van het succes van mijn lichting special agents is onmiskenbaar te danken aan het professionalisme en de bereidwilligheid van politieofficieren uit het hele land.

Bankroven waren schering en inslag. Op vrijdagen, als de banken veel geld in huis hadden om de lonen te betalen, hadden we gemiddeld twee à drie bankroven, maar soms ook vijf. Voordat de banken in Detroit kogelvrij glas gingen gebruiken, was het aantal doden en gewonden onder loketbedienden opvallend groot. We hadden een zaak waarbij de beroving was vastgelegd met een beveiligingscamera. De manager was achter zijn bureau doodgeschoten, in executiestijl, terwijl een doodsbang echtpaar dat een lening kwam aanvragen vanaf de andere kant van het bureau hulpeloos toekeek. De bankrover had de pest in gehad omdat de manager het tijdslot van de kluis niet kon openen. Maar het was niet alleen bankpersoneel, dat

toegang had tot tienduizenden dollars, dat gevaar liep. In bepaalde buurten liepen medewerkers van bijvoorbeeld McDonald’s evenveel risico.

Ik werd ingedeeld bij de Reactive Crimes Unit, wat inhield dat we ons bezighielden met misdaden die al hadden plaatsgevonden, zoals bankroof en afpersing. Binnen die eenheid werkte ik voor het UFAP-team: Unlawful Flight to Avoid Prosecution (onwettige vlucht om aan veroordeling te ontkomen). Dit bleek een uitstekende training te zijn, want er was nooit gebrek aan actie. Naast de weddenschap op het aantal moorden per jaar, waar het hele kantoor aan meedeed, hielden wij binnen onze eenheid een wedstrijd wie de meeste arrestaties per dag kon verrichten. Het was net zo’n soort wedstrijd als autoverkopers deden om te zien wie in een bepaalde tijd de meeste auto’s kon verkopen.

Een van de onderdelen waarmee we het in die dagen erg druk hadden, was iets wat bekendstond als Artikel 42: militaire deserteurs. Vietnam was in tweeën gescheurd, en de meeste van die jongens die eenmaal terug waren in de Verenigde Staten, wilden voor geen prijs meer terug. Er werden meer gewelddadigheden tegen wetsdienaren gepleegd in het kader van Artikel 42-acties dan door welk ander type voortvluchtige dan ook.

Mijn eerste confrontatie met een UFAP vond plaats toen ik een deserteur was gevolgd naar de garage waar hij werkte. Ik identificeer mezelf en denk dat hij rustig met me mee zal gaan. Dan trekt hij plotseling een vlijmscherp, zelfgemaakt, met zwart isolatieband omwikkeld mes en haalt naar me uit. Ik spring achteruit en kan maar net voorkomen dat ik word neergestoken. Ik grijp hem vast, gooi hem tegen de glazen garagedeur en leg hem vervolgens op de grond, met mijn knie in zijn rug en mijn revolver tegen zijn hoofd. Ondertussen staat de eigenaar van de garage woedend tegen me te schreeuwen dat ik een van zijn beste monteurs bij hem weghaal. En ik vraag me af waarmee ik in godsnaam bezig ben. Was dit nu echt de carrière die ik voor ogen had? Moest ik voortdurend mijn huid riskeren om dit soort minkukels op te pakken? Bedrijfspsychologie zag er plotseling weer verrekte goed uit.

Het opsporen van deserteurs bracht vaak emotionele beroering met zich mee en bovendien een regelrechte haat tussen het leger en de FBI. Soms gingen we op stap met ons arrestatiebevel, spoorden zo’n knaap op en plukten hem dan zonder pardon van de straat. Een keer worstelde zo iemand zich uitzinnig van woede los, hij klopte met zijn knokkels op zijn kunstbeen en vertelde ons dat hij daar in Vietnam een Purperen Hart en Zilveren Ster

voor had gekregen. Wat keer op keer gebeurde, was dat deserteurs die zich vrijwillig hadden gemeld of door het leger zelf waren opgepakt, voor straf gewoon weer naar Vietnam werden teruggestuurd. Veel van deze knapen hadden zichzelf meerdere malen onderscheiden in de strijd, maar daar had het leger ons niets over verteld. Voor zover wij wisten waren ze gewoon onreglementair absent. Daar waren we pisnijdig over.

Het ergste wat je kon gebeuren, was dat je bij het huis van een deserteur aanbelde en je van huilende, terecht woedende echtgenotes of ouders te horen kreeg dat je zogenaamde deserteur een heldendood was gestorven. We waren op jacht naar dode mannen, omgekomen in de strijd, en het leger had niet eens de moeite genomen ons in te lichten.

Ongeacht het beroep dat je uitoefent, pas in de praktijk dringen die grote en kleine dingen, waarover je tijdens je opleiding nooit hebt nagedacht, echt tot je door. Waar laat je je wapen in bepaalde situaties, bijvoorbeeld als je naar een openbare wc moet? Doe je je riem af en leg je die op de grond? Hang je hem aan de haak van de deur? Ik heb enige tijd geprobeerd mijn wapen op mijn schoot te houden, maar daar werd ik erg nerveus van. Het is iets waar ieder van ons mee te maken krijgt, maar niet iets waar je graag over praat met je meer ervaren collega's. Toen ik een maand aan het werk was, werd het een probleem.

Toen ik naar Detroit verhuisde, had ik weer een Volkswagen Kever gekocht, hetzelfde type auto dat ironisch genoeg erg populair werd bij seriemoordenaars. Ted Bundy had een Kever en dat was een van de redenen dat hij uiteindelijk geïdentificeerd kon worden. In elk geval, ik parkeer bij een plaatselijk winkelcentrum om in een herenmodezaak een nieuw pak te kopen. Omdat ik weet dat ik kleren moet gaan passen, lijkt het me beter dat ik mijn revolver op een veilige plek opberg. Dus ik stop hem in mijn handschoenenkastje en ga de winkel binnen.

Nu beschikt de Volkswagen Kever over een aantal interessante bijzonderheden. Twee daarvan zijn dat de motor achterin zit en het reservewiel onder de voorklep wordt bewaard. Aangezien het aantal auto's in die dagen fors toenam – en ze heel eenvoudig open te breken waren – werden er enorm veel reservebanden gestolen. Iedereen kon er wel een gebruiken. En ten slotte moet nog vermeld worden dat de voorklep werd geopend door een hendel die in het handschoenenkastje zat.

De rest kunt u wel raden. Ik kom bij mijn auto en zie dat het raampje is ingeslagen. Als ik deze uiterst ingenieuze misdaad reconstrueer, dan breekt

de bandendief mijn auto open, hij opent het handschoenenkastje om de voorklep open te doen, maar dan ziet hij daar een veel interessanter object liggen. Ik kom tot deze conclusie omdat mijn revolver weg is en het reservewiel er nog is.

‘O, verdomme!’ zeg ik tegen mezelf. ‘Nog geen maand in dienst en ik lever nu al wapens aan de vijand!’ En ik weet dat het kwijtraken van je wapen of je legitimatiebewijs onmiddellijk een officiële berisping oplevert. Dus ga ik naar Bob Fitzpatrick, de supervisor van mijn eenheid. Fitzpatrick is een grote kerel, een echte vaderfiguur. Hij gaat altijd keurig gekleed en is een soort levende legende op het Bureau. Hij weet dat mijn carrière aan een zijden draadje hangt en hoe beroerd ik me voel. De diefstal van mijn revolver moet gerapporteerd worden aan de directie, wat heel fijn is omdat het het eerste dienstfeit is dat in mijn persoonlijke dossier zal worden opgenomen. Hij zegt dat we met iets echt creatiefs zullen moeten komen en hij verzint een verhaal over hoe bezorgd ik was over het bewaren van de openbare orde en dat ik niet het risico wilde lopen de mensen in de winkel schrik aan te jagen als ze plotseling mijn revolver zouden zien en zouden denken dat ze werden beroofd. Fitzpatrick verzekert me dat aangezien ik de eerstkomende jaren toch nog niet voor promotie in aanmerking kom, een officiële berisping me niet al te veel kwaad zal doen, als ik er maar voor zorg dat ik me vanaf nu niet meer in de nesten werk.

Dus dat heb ik geprobeerd, hoewel dat incident met de revolver me nog lang bleef achtervolgen. De Smith & Wesson Model 10 die ik bijna vijfentwintig jaar later, toen ik met pensioen ging, op de wapenkamer in Quantico inleverde, was de vervanger van mijn oorspronkelijke wapen. Goddank is dat eerste wapen nooit bij een misdaad opgedoken. Het was weg en het bleef weg.

Ik woonde samen met twee andere ongetrouwde agenten, Bob McGonigel en Jack Kunst, in een gemeubileerd herenhuis in Taylor, Michigan, een zuidelijke voorstad van Detroit. We werden dikke vrienden en Bob zou later mijn getuige zijn toen ik trouwde. Hij was een echte maniak. Hij droeg fluwelen pakken en lavendelkleurige overhemden, zelfs bij de inspectie. Hij scheen de enige persoon binnen de hele FBI te zijn die niet bang was voor Hoover. Later ging Bob undercover werken, waar hij helemaal geen pakken meer hoefde te dragen.

Hij begon op het Bureau op de administratie en volgde de ‘interne route’ om special agent te worden. Sommigen van de beste mensen van de FBI

zijn begonnen op de administratie, ook enkele agenten die ik persoonlijk voor de Investigative Support Unit heb geselecteerd. Maar in sommige kringen werd neergekeken op deze mensen, alsof ze het recht niet zouden hebben om agent te worden.

Bob was een genie in het voeren van neptelefoongesprekken. Dat was een proactieve techniek die we ontwikkelden om verdachten uit de tent te lokken, en die vooral erg nuttig bleek te zijn als we een verrassingselement nodig hadden.

Bob was een ware artiest met accenten. Als de verdachte bij de maffia zat, sprak hij met een Italiaans accent. Voor de Black Panthers schakelde hij moeiteloos over op street slang. Maar hij kon ook een islamiet, een Ier, een joodse immigrant en een typische blanke Angelsaksische protestant of WASP nadoen. En hij sprak niet alleen de accenten, hij was ook zeer goed op de hoogte van het woordgebruik en de dictie die daarbij hoorde. Bob was er zo goed in, dat hij Joe Del Campo – een agent die in het volgende hoofdstuk aan bod zal komen – eens heeft opgebeld en hem ervan heeft overtuigd dat hij een zwarte militant was die FBI-informant wilde worden. In die tijd werd er veel druk op ons uitgeoefend om zo veel mogelijk informatiebronnen in de stad te vinden. Bob regelde een ontmoeting met Joe, die dacht dat hij iets groots op het spoor was. Maar er kwam natuurlijk niemand opdagen en Joe was de volgende dag pisnijdig toen hij op kantoor kwam en Bob hem met hetzelfde accent begroette.

Misdadigers arresteren was één ding, maar ik merkte al gauw dat ik geïnteresseerd raakte in de gedachteprocessen die aan de misdaden voorafgingen. Elke keer als ik iemand arresteerde, stelde ik hem een reeks vragen, zoals waarom hij juist die bank of dat speciale slachtoffer had uitgekozen. We wisten allemaal dat bankrovers het liefst op vrijdagmiddag toesloegen, want dat was het moment waarop de banken het meeste geld in huis hadden. Maar daarnaast wilde ik ook weten welke beslissingen werden genomen bij de planning en de uitvoering van de overval.

Blijkbaar kwam ik niet al te intimiderend over. Net als op school vonden mensen het prettig om openhartig tegen mij te zijn. Toen ik meer van dit soort vraaggesprekken had gedaan, leerde ik begrijpen dat succesvolle criminelen in feite goede profielschetsers waren. Allemaal hadden ze hun overval zorgvuldig overdacht en een goed gefundeerde profielschets gemaakt van de bank van hun keuze. Sommigen hadden een voorkeur voor banken in de buurt van belangrijke verkeersaders en uitvalswegen, zodat ze

gemakkelijker konden ontsnappen en al kilometers ver weg zouden zijn voordat de achtervolging kon worden ingezet. Anderen hielden meer van kleine, geïsoleerde banken, zoals de tijdelijke ‘noodbanken’ die in caravans waren gehuisvest. De meeste bankrovers zouden de bank vooraf bekijken om zich een indruk te vormen van de indeling, hoeveel mensen er werkten en hoeveel klanten ze op een bepaald tijdstip in de hal konden verwachten. Soms bleven ze net zo lang verschillende banken bezoeken tot ze er een hadden gevonden waar geen mannen werkten, en die zou dan hun doelwit worden. Gebouwen zonder ramen aan de straatkant waren het beste, omdat niemand dan van buitenaf kon zien dat er een overval aan de gang was en getuigen in de bank de vluchtauto niet konden identificeren. De vaklieden op dit gebied waren tot de conclusie gekomen dat een briefje met de mededeling dat dit een overval was beter was dan een publieke aankondiging, zwaaiend met een pistool, en ze zorgden er altijd voor dat ze het briefje weer meenamen, om geen bewijs achter te laten. De beste vluchtauto was een gestolen auto en in het allerbeste scenario werd deze al enige tijd van tevoren voor de bank geparkeerd, zodat niemand hem voor de bank tot stilstand zag komen. Je ging lopend naar de bank en als je klaar was met je werk, reed je weg. Een bankrover die bij een bepaalde bank een bijzonder succesvolle beroving had gedaan, zou deze een tijdje in de gaten houden en als de omstandigheden hetzelfde bleven, zou hij daar binnen een paar maanden nogmaals toeslaan.

Van alle openbare gelegenheden waren banken het best voorbereid op berovingen. Toch bleef het me bij vervolgonderzoeken verbazen hoe vaak men vergeten was een nieuwe cassette in de beveiligingscamera te doen, hoe vaak men het stille alarm had uitgezet en vergeten was het weer aan te zetten, of het zo vaak per ongeluk had laten afgaan, dat de politie traag reageerde omdat ze dacht dat het weer een vergissing was. Het was alsof ze uithangborden met BEROOF ME ALSJEBLIEFT! ophingen voor de geraffineerde crimineel.

Maar als je de zaken begon te profileren – een term die ik toen nog niet voor deze benadering gebruikte – kon je bepaalde patronen onderscheiden. En als je eenmaal patronen begon te zien, kon je beginnen met het nemen van proactieve maatregelen om de daders te pakken. Als je bijvoorbeeld zag dat een reeks bankroven bepaalde overeenkomsten vertoonde, en als je vaak genoeg met bankrovers had gepraat om te kunnen begrijpen wat het was dat de dader had doen besluiten die bank te kiezen, dan kon je in alle andere

bankgebouwen – behalve één – grondige en duidelijk zichtbare maatregelen nemen. En deze ene bank zette je natuurlijk onder voortdurende politie- en/of FBI-bewaking in burger. Op deze manier kon je een bankrover als het ware dwingen een bepaalde bank te kiezen en als hij dat deed, was je klaar voor hem. Toen we dit soort proactieve maatregelen gingen toepassen, schoot het percentage opgeloste berovingszaken omhoog.

Alles wat we in die tijd deden, gebeurde onder de waakzame blik van J. Edgar Hoover, net zoals onze voorgangers al sinds 1924 deden. Tegenwoordig, in deze tijd van politiek stoelendansen en de macht van de publieke opinie, is het nauwelijks voor te stellen hoeveel macht en controle Hoover uitoefende, niet alleen op de FBI, maar ook op regeringsleiders, de media en de gewone burgers. Als je een boek of een filmscript over het Bureau wilde schrijven, zoals Don Whitehead in 1950 deed met zijn gigantische bestseller The FBI Story, of de populaire James Stewart-film die erop gebaseerd was, of als je een tv-serie wilde maken, zoals Efrem Zimbalist jr. in 1960 deed met The FBI, moest je Mr. Hoovers persoonlijke goedkeuring en zegen hebben. Op soortgelijke wijze, als je een hoge regeringsfunctionaris was, leefde je voortdurend met de knagende angst dat de directeur ‘iets’ over je wist, vooral als hij je op minzame toon liet weten dat de FBI zojuist een akelig gerucht had ‘onderschept’ en dat hij alles zou doen om ervoor te zorgen dat het niet openbaar werd.

Nergens was Mr. Hoovers mysterieuze persoonlijkheid sterker voelbaar dan in de leidinggevende kringen van het hoofdkantoor en de andere kantoren van het Bureau. Het was een geaccepteerd feit dat de FBI prestige en bewondering genoot vanwege hém. Hij had de dienst praktisch eigenhandig opgebouwd tot wat die nu was en hij was onvermoeibaar in zijn strijd om budget- en salarisverhogingen. Hij werd zowel bewonderd als gevreesd, en als je je bedenkingen over hem had, dan hield je die voor je. De discipline was strak en de kantoorinspecties waren echte slachtpartijen. Als de inspecteurs niet voldoende zaken vonden die voor verbetering vatbaar waren, zou Hoover kunnen denken dat ze hun werk met te weinig enthousiasme deden. Het gevolg daarvan was dat ze bij elke inspectie een zeker aantal berispingen uitdeelden, of die nu gerechtvaardigd waren of niet. Het leken wel parkeerwachters die hun dagelijkse quotum aan bekeuringen moesten halen. Het werd zelfs zo erg, dat dienstdoende special agents, die bekendstonden onder de naam SAC’s, noodgedwongen hun slachtoffers zochten tussen degenen die de eerstkomende jaren niet voor

promotie in aanmerking kwamen, zodat een officiële berisping hun carrière niet zou schaden.

Op een keer, in een verhaal dat na de afgrijselijke bomaanslag op het FBI-kantoor in Oklahoma City in 1995 geen humoristisch tintje meer heeft, werd na een inspectie van een FBI-kantoor telefonisch gemeld dat zich in het gebouw een bom bevond. De melding bleek uit een telefooncel te komen tegenover het overheidsgebouw in de binnenstad waarin het FBI-kantoor gehuisvest was. Het hoofdkantoor stuurde een paar hooggeplaatste lieden die de hele telefooncel uit de grond lieten trekken en de vingerafdrukken op de muntjes in het toestel wilden vergelijken met die van alle driehonderdvijftig medewerkers van het overheidsgebouw. Gelukkig voor ons werden ze bijtijds tot rede gebracht en vond dat onderzoek nooit plaats. Maar het was wel een voorbeeld van de spanningen die Mr. Hoovers beleid kon veroorzaken.

Er waren standaardprocedures voor alles.

Hoewel ik nooit in de gelegenheid ben geweest om Mr. Hoover persoonlijk te ontmoeten, hing er in mijn kantoor wel altijd – en ik heb hem nog steeds – een door hem persoonlijk gesigneerde foto van hem. Er was zelfs een standaardprocedure om als jonge agent zo’n foto te krijgen. De SAC liet je dan door zijn secretaresse vertellen hoe je een ‘hielenlik-brief’ moest schrijven, over hoe trots je was dat je special agent bij de FBI was en hoezeer je Mr. Hoover bewonderde. Als je die brief goed schreef, kreeg je je foto, vergezeld van de hartelijke groeten, zodat iedereen kon zien dat je een persoonlijke band had met de grote leider.

Van sommige andere procedures wisten we niet zeker waar ze vandaan kwamen; of ze Hoovers persoonlijke richtlijnen waren of een overijverige interpretatie van zijn wensen door zijn ondergeschikten. Van iedereen op kantoor werd verwacht dat hij overuren maakte, maar er was nooit tijd om ze in vrije dagen om te zetten. U begrijpt het dilemma. Maand na maand groeide het aantal overuren door, en agenten die met het beste moreel en karakter op het Bureau waren begonnen, werden min of meer gedwongen ze niet langer te noteren. Er mocht op kantoor niet gerookt en geen koffie gedronken worden. En alsof we een leger huis-aan-huisverkopers waren, werd ons afgeraden om rond te hangen op kantoor, en zelfs om de telefoon te gebruiken. Daarom creëerde elke agent in zekere zin zijn eigen werkomgeving. Ik heb heel wat tijd doorgebracht in de openbare bibliotheek, waar ik mijn zaken bestudeerde.

Een van de grootste aanhangers van het Evangelie volgens Sint-Edgar was onze SAC Neil Welch, bijgenaamd ‘de Druif’. Welch was een grote kerel, ongeveer een meter negentig, en hij droeg een bril met een zwaar, hoornen montuur. Hij was een norse, stoïcijnse man en niet bepaald warm en hartelijk. Hij genoot een zekere faam op het Bureau en hij zou later de leiding krijgen over grotere kantoren in onder meer Philadelphia en New York. Er gingen geruchten dat hij Hoovers plaats zou overnemen als de tijd ooit daar was. In New York formeerde Welch een groep die als eerste met succes de RICO-statuten, Racketeer Influenced and Corrupt Organizations, tegen de georganiseerde misdaad zou toepassen. Maar toen, in Detroit, deed hij alles nog volgens het boekje.

Het was logisch en onvermijdelijk dat Welch en Bob McGonigel met elkaar in aanvaring zouden komen en dat gebeurde op een zaterdag, toen we thuis waren. Bob werd gebeld met de mededeling dat de Druif hem onmiddellijk wilde spreken, samen met Bob Fitzpatrick, onze team-supervisor. Dus McGonigel gaat naar hem toe en Welch vertelt hem dat iemand de telefoon heeft gebruikt om naar New Jersey te bellen. Het is tegen de regels om de telefoon voor privédoeleinden te gebruiken. Wat hij had gedaan, kon in feite op twee manieren geïnterpreteerd worden, maar bij de FBI nam je altijd het zekere voor het onzekere.

Welch, die heel fel kon zijn, begint hem heel rustig te ondervragen en hij gebruikt goede verhoortechnieken, totdat hij zijn verdachte heeft waar hij hem wil hebben. ‘Oké, McGonigel, hoe zit dat met die telefoontjes?’

Dus Bob begint elk telefoongesprek dat hij kan bedenken te bekennen, want hij is bang dat Welch hem misschien iets ernstigers in de schoenen wil schuiven en hij hoopt dat hij aan de woede van de SAC kan ontkomen door hem deze tamelijk onschuldige feiten te bekennen.

Welch komt overeind uit zijn stoel, richt zich op tot zijn volle een meter negentig, buigt zich over zijn bureau en wijst dreigend met zijn vinger naar de man tegenover hem. ‘McGonigel, ik zal jou eens iets zeggen. Jij hebt twee problemen. Ten eerste ben je een voormalige kantoorklerk. Ik heb de pest aan verdomde kantoorklerken! Ten tweede, als ik je ooit nog eens een lavendelkleurig overhemd zie dragen, zeker tijdens inspecties, dan schop ik je persoonlijk heel East Jefferson Street op en neer. En als ik je ooit nog eens in de buurt van een telefoon zie, dan gooi ik je in een liftschacht. En donder nu mijn kantoor uit!’

Bob komt thuis als een geslagen man en hij is ervan overtuigd dat hij ontslagen zal worden. Jack Kunst en ik hebben echt met hem te doen. De dag daarna vertelt Fitzpatrick me echter dat Welch en hij, nadat McGonigel het kantoor had verlaten, zich een deuk hebben zitten lachen.

Jaren later, toen ik de Investigative Support Unit had opgericht, werd mij gevraagd of iemand van ons, met alles wat we wisten over crimineel gedrag en moordlocatie-analyse, in staat zou zijn de perfecte moord te plegen. Ik heb dat altijd ontkend, want ik ben ervan overtuigd dat zelfs met alles wat we weten, ons gedrag na de moord ons zal verraden. Ik denk dat het incident tussen McGonigel en Welch bewijst dat zelfs een ervaren FBI-agent niet is opgewassen tegen de druk die een goede ondervrager op hem kan uitoefenen.

Trouwens, vanaf het moment dat Bob die zaterdagmiddag het kantoor van de SAC verliet, droeg hij de witste overhemden van heel Detroit… totdat Neil Welch werd overgeplaatst naar Philadelphia.

Een groot deel van Hoovers succes op het gebied van het lospeuteren van fondsen bij het Congres was te danken aan de statistieken die hij kon overleggen. Maar voordat de directeur met getallen kon gaan strooien, moesten wij in het veld ze wel eerst voor hem verzamelen.

In het voorjaar van 1972, zo gaat het verhaal, had Welch zijn baas beloofd dat hij 150 illegale gokkers zou arresteren. Blijkbaar was dat een categorie die op dat moment onvoldoende vertegenwoordigd was op Hoovers statistieken. Dus we zetten een omvangrijke operatie op met informanten, afgeluisterde telefoons en met militaire precisie geplande strategieën, die allemaal tot een hoogtepunt moeten komen op de zondag van de Super Bowl, de dag van het jaar voor illegale gokkers. De Dallas Cowboys, die het jaar daarvoor in een bijzonder spannende wedstrijd van de Baltimore Colts hadden verloren, speelden in New Orleans tegen de Miami Dolphins.

Het arresteren van bookmakers vergt een razendsnelle, nauwkeurige aanpak, want ze gebruiken flitspapier (dat meteen opbrandt) of aardappelpapier (dat in water oplost). De hele operatie beloofde toch al een zooitje te worden, want het regende al de hele dag.

We pakten die middag meer dan tweehonderd illegale gokkers op. Op een zeker moment had ik een geboeide verdachte achter in mijn auto zitten en waren we op weg naar de oude kazerne, waar ze allemaal tijdelijk opgesloten zouden worden. Mijn verdachte was een charmante, vriendelijke

kerel. Een knappe vent; hij leek op Paul Newman. Hij zei tegen me: ‘Over een tijdje, als dit allemaal achter de rug is, moeten we eens een partijtje squash spelen.’

Hij was heel benaderbaar, dus begon ik hem vragen te stellen, net zoals ik eerder bij die bankrovers had gedaan. ‘Waarom doe je dit?’ vroeg ik hem.

‘Ik ben er gek op,’ antwoordde hij. ‘Je kunt ons vandaag allemaal arresteren, John, maar veel verschil zal het niet maken.’

‘Maar voor iemand die zo intelligent is als jij moet het toch niet zo moeilijk zijn om op een legale manier geld te verdienen?’

Hij schudde zijn hoofd, alsof ik het nog steeds niet begreep. Het was harder gaan regenen. Hij keek opzij en leidde mijn aandacht naar het raampje van de auto. ‘Zie je die twee regendruppels?’ Hij wees. ‘Ik wed dat die ene aan de linkerkant eerder beneden is dan die aan de rechterkant. We hebben de Super Bowl niet nodig. Het enige wat we nodig hebben is twee simpele regendruppels. Jullie kunnen ons niet tegenhouden, John, wat jullie ook doen. We zijn nu eenmaal zo.’

Voor mij was deze korte ontmoeting als een donderslag bij heldere hemel, alsof ik plotseling mijn onschuld verloren was. Het klinkt achteraf gezien misschien naïef, maar plotseling werden al het onderzoek dat ik had gedaan en alle gesprekken die ik had gevoerd met bankrovers en andere criminelen, kristalhelder.

We zijn nu eenmaal zo.

Diep in de geest en psyche van de crimineel zat iets wat hem ertoe bracht de dingen op een bepaalde manier te doen. Later, toen ik onderzoek ging doen naar de gedachtewereld en motieven van seriemoordenaars, en toen ik moordlocaties ging analyseren op gedragsmatige aanwijzingen, zou ik zoeken naar dat ene element, of die ene reeks elementen, die de misdaad en de misdadiger onderscheidden van andere misdaden en misdadigers, die me vertelde wat hij was.

Uiteindelijk zou ik met de term signatuur komen, om dat ene unieke element en die persoonlijke aandrang, die beide constant bleven, te omschrijven. En ik zou het gebruiken als duidelijk waarneembaar element, in tegenstelling tot het traditionele concept van de modus operandi, die plooibaar is en kan veranderen. Dit werd de kern van wat we doen op de Investigative Support Unit.

Om even terug te komen op mijn verhaal, al die honderden arrestanten die we op Super Bowl-zondag hadden opgebracht, werden de rechtszaal uit

gegooid vanwege een procedurefout. Iedereen had zo’n haast gehad om deze operatie van de grond te krijgen, dat de assistent-procureur de arrestatiebevelen had ondertekend, in plaats van de procureur-generaal zelf. Maar SAC Welch had zich aan zijn belofte gehouden en Hoover aan zijn getallen voor zijn statistieken geholpen, in ieder geval lang genoeg om het gewenste resultaat op Capitol Hill te scoren. En ik was tot een inzicht gekomen dat bepalend zou zijn voor het verdere verloop van mijn carrière als wetshandhaver, simpelweg door te wedden op regendruppels.

4

Tussen twee werelden

Het was een berovingszaak op de snelweg waarbij een vrachtwagenlading J&B-whisky ter waarde van ongeveer honderdduizend dollar was gestolen. Het was het voorjaar van 1971 en ik werkte al een tijdje in Detroit. De voorman van het pakhuis had ons getipt over de plek waar ze de drank naartoe zouden brengen en hun geld zouden krijgen.

Het was een gezamenlijke operatie van de FBI en de politie van Detroit, maar beide organisaties hadden zelfstandig hun planning gemaakt. Alleen de meerderen hadden elkaar gesproken, maar wat ze hadden besloten, was ons in ieder geval niet bekend. Dus toen het moment was aangebroken om de arrestatie te verrichten, wist niemand precies wat de anderen zouden doen.

Het is nacht en we zijn in een van de buitenwijken van de stad, in de buurt van een spoorwegemplacement. Ik bestuur een van de FBI-auto’s en Bob Fitzpatrick, de team-supervisor, zit naast me. Fitzpatrick had de informant geregeld en Bob McGonigel was de dienstdoende agent.

Via de radio horen we: ‘Pak hem! Pak hem!’ Met piepende banden komen we tot stilstand naast een busje. De bestuurder gooit het portier open, springt eruit en begint te rennen. Tegelijk met een agent van een andere auto open ik het portier en stap uit, ik trek mijn revolver en begin de man achterna te rennen.

Het is donker en we dragen geen dienstkleding – geen donkere pakken en dassen en dergelijke – en ik zal nooit het wit van de ogen van de geüniformeerde agent vergeten die een geweer op me richt en roept: ‘Halt! Politie! Laat dat wapen vallen!’ De afstand tussen ons is nog geen tweeënhalve meter en ik realiseer me dat deze knaap op het punt staat de trekker over te halen. Ik blijf doodstil staan, ervan overtuigd dat als ik één verkeerde beweging maak, ik er geweest ben.

Ik wil net mijn revolver laten vallen en mijn handen in de lucht steken als ik Bob Fitzpatrick met een verschrikte stem hoor roepen: ‘Hij is van de FBI! Hij is een FBI-agent!’

De politieman laat de loop van zijn geweer zakken en ik ga weer achter de bestuurder van het busje aan. De adrenaline giert door mijn lijf terwijl ik mijn achterstand probeer goed te maken. De andere agent en ik bereiken hem tegelijkertijd. We tackelen hem, hij slaat tegen de grond, en ruwer dan noodzakelijk is, sla ik hem in de boeien, zo opgefokt ben ik. Maar die paar

seconden dat ik dacht dat ik elk moment overhoop geknald kon worden, was een van de meest beangstigende ervaringen die ik ooit heb gehad. Sindsdien heb ik vaak geprobeerd me te verplaatsen in de slachtoffers van moordenaars en verkrachters en mezelf gedwongen me voor te stellen wat ze dachten en voelden toen ze werden aangevallen, waarbij ik mijn eigen angst van dat moment opriep, en dat heeft me geholpen om zaken echt te leren begrijpen vanuit de visie van het slachtoffer.

Op hetzelfde moment dat wij als jonge agenten het vuur uit onze sloffen liepen om zo veel mogelijk arrestaties te verrichten, hielden veel oudere, opgebrande agenten er de instelling op na dat je best doen zinloos was, dat je toch hetzelfde betaald kreeg, of je nu je hele hart in de strijd wierp of niet, en dat initiatief iets voor zakenlieden was. Aangezien we werden bemoedigd om het grootste deel van onze tijd buiten het kantoor door te brengen, werden etalages kijken en de Wall Street Journal lezen op een bankje in het park voor veel agenten favoriete bezigheden.

Maar ik was nog steeds de uitslover die ik vanaf het begin was geweest, dus vond ik het nodig een memo te schrijven met het voorstel voor een ‘loon naar prestatie’-betalingssysteem, om de agenten te stimuleren meer initiatief en productiviteit te tonen. Ik stuurde mijn memo naar onze ASAC, Assistant Special agent in Charge, Tom Naly.

Tom laat me op zijn kantoor komen, doet de deur achter me dicht, pakt het memo van zijn bureau en glimlacht welwillend naar me. ‘Waar maak je je zorgen over, John? Je krijgt je schaal 11 wel,’ zegt hij en hij scheurt mijn memo in tweeën.

‘Je krijgt je schaal 12 wel,’ zegt hij en hij scheurt het papier nogmaals doormidden. ‘En je schaal 13 ook.’ Hij scheurt weer en zit inmiddels luidkeels te lachen. ‘Gooi geen knuppel in het hoenderhok, Douglas,’ is zijn laatste advies terwijl hij de papiersnippers in de prullenmand laat dwarrelen.

Vijftien jaar later, lang nadat J. Edgar Hoover was overleden en zijn geest iets minder nadrukkelijk door de gangen waarde, schakelde de FBI over op een ‘loon naar prestatie’-betalingssysteem. Toen ze dat ten slotte introduceerden, was het duidelijk dat ze mijn hulp daarvoor niet nodig hadden gehad.

Op een avond in mei – ik herinner me dat het de vrijdag na 17 mei was, om redenen die u straks duidelijk zullen worden – zit ik met Bob McGonigel en Jack Kunst in Jim’s Garage, een bar waar we vaak rondhangen, schuin tegenover ons kantoor. Er speelt een rockband en we

hebben er allemaal een paar te veel op, als er plotseling een heel aantrekkelijke vrouw binnenkomt, samen met een vriendin. Ze doet me denken aan een jonge Sophia Loren en ze is gekleed naar de mode van die tijd – een kort, blauw jurkje en go-go-laarzen die praktisch doorlopen tot haar kruis.

Ik roep: ‘Hé, blauwe! Kom eens hier!’, en tot mijn grote verrassing komen zij en haar vriendin naar ons toe. Ze heet Pam Modica en we beginnen te babbelen en grapjes te maken. Ze vertelt me dat ze vandaag eenentwintig is geworden en dat ze met haar vriendin aan het vieren is dat ze alcohol mag drinken. Ze blijkt hetzelfde gevoel voor humor te hebben als ik. Later hoor ik dat haar eerste indruk van mij was dat ze me wel aantrekkelijk, maar een beetje sullig vond met mijn door de dienst voorgeschreven korte haar. We verlaten Jim’s Garage en brengen de rest van de avond door in een groot aantal andere bars.

In de daaropvolgende weken leerden we elkaar beter kennen. Ze was opgegroeid in Detroit en had op Pershing High gezeten, een praktisch geheel zwarte school, waar de beroemde basketballer Elvin Hayes ooit schoolging. Toen ik haar ontmoette, studeerde ze aan de Eastern Michigan University in Ypsilanti.

De dingen tussen ons ontwikkelden zich tamelijk snel, hoewel niet zonder sociale gevolgen voor Pam. Het was 1971, de oorlog in Vietnam duurde maar voort en universiteitscampussen waren broedplaatsen voor argwaan ten opzichte van de FBI. Veel van Pams vrienden wilden niets met ons te maken hebben omdat ze ervan overtuigd waren dat ik een spion van de gevestigde orde was, die al hun activiteiten overbriefde aan een hogere autoriteit. Het hele idee dat deze jongeren belangrijk genoeg waren om te bespioneren was ronduit belachelijk, even afgezien van het feit dat de FBI dat soort dingen toen wel deed.

Ik herinner me dat ik ooit met Pam een sociologiecollege heb bijgewoond. Ik zat achter in de collegezaal te luisteren naar de docente, een jonge, radicale doctoranda; erg cool, zeer geëngageerd. Ik zat de hele tijd naar haar te kijken en keer op keer kruiste haar blik de mijne, en het was me duidelijk dat ze er echt last van had dat ik daar was. Iedereen van de FBI was de vijand, ook de vriend van een van haar studentes. Toen ik terugkeek op dat incident, besefte ik dat alleen al je aanwezigheid een verwarrende uitwerking kon hebben, zelfs terwijl je gewoon jezelf was, en mijn eenheid en ik hebben dat effect meer dan eens uitgebuit. In een gruwelijke

moordzaak in Alaska lukte het mijn collega Jud Ray, die zwart is, een racistische verdachte in de getuigenbank aan het praten te krijgen door naast zijn vriendin te gaan zitten en heel vriendelijk tegen haar te doen.

Tijdens Pams eerste jaren op Eastern Michigan University was er een seriemoordenaar actief, hoewel we die term toen nog niet gebruikten. Hij sloeg voor het eerst toe in juli 1967, toen een jonge studente genaamd Mary Fleszar van de campus verdween. Haar ontbonden lichaam werd een maand later gevonden. Ze was doodgestoken en haar handen en voeten waren afgehakt. Een jaar later werd in het nabijgelegen Ann Arbor het lichaam van Joan Schell gevonden, een studente aan de universiteit van Michigan. Ze was verkracht en had bijna vijftig steekwonden. Daarna werd nog een lichaam gevonden in Ypsilanti.

De moorden, die bekend raakten als de Michigan-moorden, vonden steeds korter op elkaar plaats en de vrouwen op beide universiteiten leefden in doodsangst. Elk lichaam dat werd gevonden, vertoonde sporen van gruwelijke wreedheden. Tegen de tijd dat in 1969 John Norman Collins, een student van de universiteit van Michigan, werd gearresteerd – heel toevallig door zijn oom David Leik, die bij de politie van Michigan werkte – hadden zes jonge vrouwen en een dertienjarig meisje een gruwelijke dood gevonden.

Drie maanden voordat ik voor het Bureau ging werken werd Collins tot levenslang veroordeeld. Maar ik heb me vaak afgevraagd of, als we toen hadden geweten wat we nu weten, we dat monster, dat verantwoordelijk was voor zoveel ellende, niet eerder hadden kunnen grijpen. Zelfs nadat hij was gepakt, bleef zijn geest nog rondwaren op de campussen van beide universiteiten, op dezelfde manier als Ted Bundy enkele jaren later de campussen van andere universiteiten zou teisteren. Omdat de herinneringen aan die gruwelijke misdaden zo’n belangrijk deel werden van Pams dagelijkse leven, werden ze dat ook van mij. En ik acht het meer dan waarschijnlijk dat, toen ik begon aan mijn studie van en vervolgens mijn jacht op seriemoordenaars, John Norman Collins en zijn beeldschone, onschuldige slachtoffers mij tenminste in mijn onderbewustzijn helder voor ogen stonden.

Ik was maar vijf jaar ouder dan Pam, maar omdat zij nog op de universiteit zat en ik me in de harde wereld van de wetshandhaving bevond, leek dat soms wel een generatiekloof. In gezelschap van mij en mijn

vrienden was ze vaak stil en verlegen, en ik moet u bekennen dat we daar soms misbruik van maakten.

Bob McGonigel en ik waren een keer met Pam gaan lunchen in een hotel-restaurant dat uitzicht bood over de binnenstad. Bob en ik dragen onze donkere pakken en dassen en Pam draagt enigszins gewaagde vrijetijdskleding. Na de lunch nemen we de lift naar beneden, maar die stopt op vrijwel elke verdieping. En elke keer stappen er meer mensen in.

We zijn ongeveer halverwege als Bob zich omdraait naar Pam en zegt: ‘We hebben echt genoten vandaag. De volgende keer als we in de stad zijn, zullen we je zeker bellen.’

Pam kijkt naar haar voeten en dwingt zichzelf er niet op te reageren, als ik plotseling zeg: ‘En volgende keer zorg ik voor de slagroom en jíj voor de aardbeien.’ De andere passagiers kijken elkaar aan en staan ongemakkelijk te draaien, totdat Pam ten slotte in lachen uitbarst. Dan kijken ze ons aan alsof we een stel perverselingen zijn.

Pam nam deel aan een uitwisselingsproject voor studenten en zou voor het herfstsemester naar Coventry in Engeland worden gestuurd. Eind augustus, toen ze vertrok, was ik er zeker van dat zij de vrouw was met wie ik wilde trouwen. Het kwam in die tijd niet in me op om haar te vragen of ze soortgelijke gevoelens ten opzichte van mij had. Ik ging er gewoon van uit dat dat zo was.

Toen ze weg was, schreven we elkaar voortdurend. Ik bracht veel tijd door in haar ouderlijk huis in Alameda Street, vlak bij het kermisterrein van Michigan. Pams vader was overleden toen ze nog heel jong was, maar ik maakte grif gebruik van de gastvrijheid die haar moeder Rosalie me aanbood. Ik at er een paar keer per week en zat ondertussen Pams moeder, broers en zusters te profileren om erachter te komen hoe mijn aanstaande echtgenote in elkaar zat.

In deze periode ontmoette ik een andere vrouw, die Pam, hoewel ze haar nooit had ontmoet, later zou omschrijven als de ‘golfjuf’. Ook haar ontmoette ik in een bar, en als ik nu op deze periode terugkijk, komt het me voor dat ik nogal veel tijd in bars doorbracht. Ze was begin twintig, heel aantrekkelijk en pas van school af. We kenden elkaar nog maar kort toen ze erop stond dat ik bij haar thuis zou komen eten.

Ze blijkt in Dearborn te wonen, waar het hoofdkantoor van Ford is gevestigd, en haar vader heeft een hoge functie in de auto-industrie. Ze wonen in een groot huis met een zwembad, prachtig meubilair en echte

kunst aan de muren. Haar vader is achter in de veertig en het prototype van de succesvolle zakenman. Haar moeder is vriendelijk en elegant. We zitten aan tafel en ik word geflankeerd door de jongere broer en zuster van mijn nieuwe vriendin. Ik profileer dit gezin en probeer hun netto-inkomen te schatten. Ondertussen doen zij hetzelfde met mij.

Het gaat allemaal iets te voorspoedig. Ze schijnen onder de indruk te zijn van het feit dat ik FBI-agent ben, wat een welkome afwisseling is op wat ik van Pams vriendenkring gewend ben. Maar deze mensen zijn natuurlijk zo conservatief als de pest. Ik begin heel nerveus te worden als ik besef dat ze praktisch mijn huwelijk zitten te regelen.

Haar vader informeert naar mijn familie, mijn achtergrond, mijn militaire diensttijd en ik vertel hem over mijn werk als sportinstructeur op de luchtmachtbasis. Dan vertelt hij me dat hij en zijn compagnon eigenaar zijn van een golfbaan in de buurt van Detroit. Hij praat nog een tijdje door over alle fairways en greens die hij bezit en ik besef dat hij veel rijker is dan ik oorspronkelijk had gedacht.

‘John, speel jij golf?’ vraagt hij.

‘Nee, meneer,’ antwoord ik zonder een spier te vertrekken, ‘maar ik zou het graag willen leren.’

En dat was het. We besluiten de avond. Ik blijf daar slapen, op de bank in een zijkamer. Midden in de nacht krijg ik bezoek van mijn vriendin, die toevallig naar beneden komt ‘slaapwandelen’. Misschien was het het idee dat ik in dat chique huis was, of de instinctieve angst die ik had sinds ik voor het Bureau werkte om in een val gelokt te worden, maar haar voortvarendheid schrok me af, net als die van de rest van de familie. De volgende morgen vertrok ik. Ik had genoten van hun gastvrijheid en een uitstekend diner, maar ik wist dat mijn kansen op het goede leven verkeken waren.

Pam keerde een paar dagen voor de kerst van 1971 terug uit Engeland. Ik had besloten haar ten huwelijk te vragen en had een verlovingsring met een diamant voor haar gekocht. In die tijd had het Bureau contacten voor ongeveer alles wat je wilde kopen. De juwelier van wie ik de ring kocht was de FBI dankbaar voor het oplossen van een juwelenkraak en gaf agenten zeer aantrekkelijke kortingen.

Zelfs met deze nettoprijs was de grootste diamant die ik me kon veroorloven 1.25 karaat. Maar ik had bedacht dat als ze hem voor het eerst zou zien op de bodem van een champagneglas, ze niet alleen enorm verrast

zou zijn, maar het ook zou lijken alsof de diamant minstens 3 karaat was. Ik nam haar mee naar een Italiaans restaurant aan Eight Mile Road, in de buurt waar zij woonde. Ik had me voorgenomen om de ring in haar glas te doen als ze naar de wc ging.

Maar ze ging niet. Dus de avond daarop nam ik haar opnieuw mee naar hetzelfde restaurant, helaas met hetzelfde resultaat. Ik had in die tijd talloze keren uren achtereen in de auto op de uitkijk gezeten, waarbij het ophouden van je behoefte een reusachtig probleem kon zijn, dus ik zat haar vol bewondering gade te slaan. Misschien was het wel een of ander subtiel teken dat ik nog niet klaar was om me halsoverkop in het huwelijk te storten.

De avond daarop was het kerstavond en we waren bij haar moeder thuis, samen met de rest van de familie. Het was nu of nooit. We dronken Asti Spumante, waar Pam gek op was. Eindelijk ging ze even de kamer uit om iets uit de keuken te halen. Toen ze terugkwam, ging ze op mijn schoot zitten, ze tikte haar glas tegen het mijne en als ik haar niet had tegengehouden, had ze de ring doorgeslikt. En dat allemaal om die diamant groter te doen lijken, iets wat haar trouwens nooit is opgevallen, totdat ik het haar vertelde. Ik vroeg me af of dit ook niet een teken was.

Waar het echter om ging, was dat ik mijn huwelijksaanzoek zorgvuldig geënsceneerd had, om het gewenste resultaat te krijgen. Door ons te omringen met haar broers en zusters en haar moeder, die gek op me was, liet ik Pam eigenlijk geen andere keuze. Ze zei ja. Een halfjaar later trouwden we.

Voor hun tweedejaars standplaats werden de meeste vrijgezelle agenten naar New York of Chicago gestuurd, met het idee dat het voor hen minder moeilijk zou zijn dan voor de getrouwde agenten. Ik had geen speciale voorkeur en kwam terecht in Milwaukee, wat mij een prima stad leek, hoewel ik er nooit was geweest en eigenlijk niet eens wist waar het precies lag. Ik zou er in januari naartoe gaan en daar gaan wonen, en Pam zou overkomen nadat we getrouwd waren.

Ik vond een woonruimte in de Juneau Village-appartementen op Juneau Avenue, niet ver van het FBI-kantoor in North Jackson Street. Dat bleek een tactische vergissing te zijn want wat er ook aan de hand was, de reactie was altijd: ‘Ga Douglas halen. Die woont hier maar drie blokken vandaan.’

Zelfs voordat ik in Milwaukee aankwam wisten de vrouwen op het kantoor al wie ik was, namelijk een van de twee vrijgezelle agenten. Tijdens

de eerste weken dat ik er was vochten ze met elkaar om mijn dictaten te mogen opnemen, ook als ik zelf weinig te doen had. Iedereen scheen in mijn omgeving te willen zijn. Maar toen na een paar weken bekend werd dat ik verloofd was, kwam daar snel een einde aan.

De sfeer op het kantoor in Milwaukee was vrijwel identiek aan die in Detroit, misschien nog iets erger. Mijn eerste SAC daar was een man die Ed Hays heette en die door iedereen ‘Snelle Eddie’ werd genoemd. Hij was zo rood als een biet – hij overleed kort nadat hij met pensioen was gegaan aan hoge bloeddruk – en liep altijd met zijn vingers te knippen en te schreeuwen: ‘Het kantoor uit! Schiet op! Naar buiten!’

Ik zei: ‘Maar waar moet ik dan naartoe? Ik ben hier net. Ik heb geen auto. Ik heb niet eens een zaak.’

‘Het kan me niet schelen waar je naartoe gaat,’ beet hij terug. ‘Als je het kantoor maar uit gaat.’

Dus ik vertrok. Het was in die tijd niet ongebruikelijk dat je de hele dag in de bibliotheek zat of op en neer kuierde over Wisconsin Avenue, waar je diverse andere agenten aantrof die etalages stonden te bekijken omdat ze nergens anders naartoe konden. Het was in deze periode dat ik mijn volgende auto kocht, een Ford Torino, bij een autohandelaar waarmee het Bureau goede contacten onderhield.

Onze volgende SAC, Herb Hoxie, kwam over van het kantoor in Little Rock, Arkansas. Personeelswerving was altijd een belangrijke taak van SAC’s, en toen Hoxie bij ons kwam, wist hij al wat er van hem verlangd werd. Elk FBI-kantoor moest maandelijks een bepaald aantal nieuwe personeelsleden rekruteren, zowel agenten als administratief personeel.

Hoxie liet me op zijn kantoor komen en vertelde me dat ik vanaf nu de leiding had over de afdeling personeelswerving. Dit soort taken ging meestal naar vrijgezelle agenten omdat er veel reizen aan te pas kwam.

‘Waarom ik?’ vroeg ik.

‘Omdat je voorganger het verknald heeft en hij blij mag zijn dat hij niet ontslagen wordt.’ Hij was de plaatselijke middelbare scholen afgegaan om meisjes te ondervragen voor administratieve functies. Hoover was nog in leven en er waren geen vrouwelijke special agents in die tijd. Hij stelde hun een aantal vragen, ogenschijnlijk van een lijst. Een van die vragen was: ‘Ben je nog maagd?’ Als ze nee antwoordde, vroeg hij haar mee uit. Maar er kwamen klachten van ouders en de SAC moest hem dumpen.

Ik begon personeel te werven in de hele staat. Al gauw bracht ik vier keer zoveel mensen binnen als het vereiste quotum. Ik werd de meest productieve rekruteur van het hele land. Het probleem was echter dat ik te goed was. Ze wilden me niet meer laten gaan. Toen ik Herb vertelde dat ik er echt geen zin meer in had en dat ik niet bij de FBI was gegaan om personeel te werven, dreigde hij me over te plaatsen naar ‘naleving burgerrechten’, wat inhield de inspectie van politiebureaus en agenten die werden beschuldigd van intimidatie van verdachten en gevangenen of discriminatie van minderheden. Dat was ook niet bepaald een van de populairste functies op het Bureau. Ik vond het een rotstreek om me op deze manier te belonen voor mijn goede werk.

Dus ik probeerde een deal met hem te sluiten. Mokkend stemde ik toe dat ik grote hoeveelheden nieuw personeel zou blijven rekruteren, onder voorwaarde dat Hoxie me tot zijn persoonlijke assistent of plaatsvervanger zou benoemen, ik de beschikking kreeg over een dienstauto en ik een aanbeveling kreeg voor een beurs om mijn universitaire studie af te maken. Want ik wist allang dat als ik niet mijn hele carrière van hot naar her gestuurd wilde worden, ik mijn doctorsgraad zou moeten halen.

Ik werd op het kantoor al met enige argwaan bekeken. Iemand die zo gretig was naar kennis, moest wel een verdomde liberaal zijn. Op de universiteit van Wisconsin in Milwaukee, waar ik ’s avonds en in de weekends onderwijspsychologie ging studeren, zag men mij echter als precies het tegenovergestelde. De meeste professoren vonden het verdacht dat een FBI-agent hun colleges bijwoonde en ik had nooit het geduld gehad voor al die zweverige, kleffe zaken die zo’n belangrijk deel van psychologie vormen (‘John, wil je jezelf voorstellen aan je buurman en hem vertellen wie John Douglas in werkelijkheid is?’).

Tijdens een college zaten we in een kring. Kringen waren erg ‘in’ in die tijd. Geleidelijk aan wordt het me duidelijk dat niemand tegen me praat. Ik probeer deel te nemen aan het gesprek, maar niemand zegt iets tegen me. Uiteindelijk zeg ik: ‘Wat is het probleem, jongens?’ Nu blijkt dat er uit de zak van mijn jasje een kam met een stalen punt steekt, waarvan iedereen denkt dat het een antenne is – dat ik het hele college opneem en doorzend naar het ‘hoofdkwartier’. De paranoïde zelfoverschatting van deze mensen slaagde er steeds weer in me te verbijsteren.

Begin mei 1972 overleed J. Edgar Hoover geruisloos tijdens zijn slaap in zijn huis in Washington. Vroeg in de ochtend vlogen de telexen van het

hoofdkwartier naar elk FBI-kantoor in het hele land. In Milwaukee werden we bij de SAC geroepen die ons het nieuws vertelde. Hoewel Hoover al achter in de zeventig was en hij al eeuwen op de aardbodem leek rond te lopen, had niemand er echt rekening mee gehouden dat hij ooit zou overlijden. Nu de koning dood was, vroegen we ons allemaal af waar men een nieuwe koning vandaan zou halen om zijn plaats in te nemen. L. Patrick Gray, een assistent-procureurgeneraal en Nixon-loyalist, werd tot nieuwe directeur benoemd. In het begin was hij erg populair vanwege zijn innovaties zoals het uiteindelijk toestaan van vrouwelijke agenten. Het was pas toen zijn loyaliteit ten opzichte van de regering in conflict begon te raken met de behoeften van het Bureau, dat de grond onder zijn voeten begon weg te zakken.

Een paar weken na Hoovers dood was ik aan het rekruteren in Green Bay, toen ik door Pam werd gebeld. Ze vertelt me dat de priester ons wil ontmoeten, een paar dagen voor de huwelijksvoltrekking. Ik ben ervan overtuigd dat hij denkt dat hij me tot het katholicisme kan bekeren en zo een paar punten kan scoren bij de kerkenraad. Maar Pam is een goed katholiek die van jongs af aan heeft geleerd alles wat een priester haar vertelt, te respecteren en te gehoorzamen. En ik weet zeker dat ze me het leven zuur zal maken als ik me niet onmiddellijk bereidwillig overgeef.

We gaan samen naar St. Rita’s Church, maar ze gaat eerst alleen naar binnen om met de priester te praten. Het doet me denken aan het politiebureau in Montana, toen ik nog op school zat, waar we allemaal apart werden verhoord om te controleren of onze verhalen klopten. Ik weet zeker dat ze een soort bekeringsstrategie zitten te bespreken. Wanneer ik eindelijk word binnengeroepen, is het eerste wat ik zeg: ‘En? Wat hebben jullie bekokstoofd voor deze protestantse jongen?’

De priester is een aardige, jonge vent, ik vermoed begin dertig. Hij stelt me een paar algemene vragen, zoals: ‘Wat is liefde?’ Ondertussen zit ik hem te profileren en probeer ik in te schatten wat het antwoord is dat hij van mij verwacht. Dit soort gesprekken doen me altijd denken aan de kennismakingsgesprekken om op een school te worden toegelaten; je weet nooit of je je goed hebt voorbereid.

We raken aan de praat over geboortebeperking en hoe onze kinderen zullen worden opgevoed en dat soort zaken. Ik vraag hem hoe het is om priester te zijn, om celibatair te leven en zelf geen gezin te hebben. De priester lijkt me een aardige vent, maar Pam heeft me verteld dat St. Rita

een strenge, traditionele kerk is en het lijkt erop dat de priester zich een beetje ongemakkelijk begint te voelen, misschien omdat ik niet katholiek ben; ik weet het niet. Ik denk dat hij het ijs probeert te breken als hij me vraagt: ‘Waar hebben jullie elkaar ontmoet?’

Altijd als ik onder druk sta, begin ik grapjes te maken om de spanning wat te breken. Hier is mijn kans, denk ik, en ik kan hem niet weerstaan. Ik schuif mijn stoel dichter naar hem toe. ‘Nou, eerwaarde,’ begin ik, ‘u weet dat ik FBI-agent ben. Maar ik weet niet of Pam u iets over haar achtergrond heeft verteld.’

Terwijl ik aan het woord ben schuif ik steeds dichter naar hem toe, kijk hem recht in de ogen en houd zijn blik vast, zoals ik geleerd heb bij verhoren te doen. Ik wil gewoon niet dat hij naar Pam kijkt omdat ik niet weet hoe ze zal reageren. ‘We hebben elkaar ontmoet in Jim’s Garage, een topless go-go-bar. Pam werkte daar als danseres en ze was behoorlijk goed. Wat echter vooral mijn aandacht trok, was dat ze danste met kwastjes aan haar borsten, en dat ze die tegen elkaar in kon laten draaien. Geloof me, het was de moeite van het bekijken meer dan waard.’

Pam is doodstil en weet niet of ze iets moet zeggen of niet. De priester luistert ademloos toe.

‘In ieder geval, eerwaarde, die kwastjes beginnen steeds sneller rond te draaien, tot er plotseling één losschiet en het publiek in vliegt. Iedereen grijpt ernaar. Ik spring op uit mijn stoel, vang het ding op, geef het aan haar terug en hier staan we dan.’

Hij zit me met wijd open mond aan te kijken. Nu ik hem zover heb dat hij me gelooft, kan ik me niet langer inhouden en barst in lachen uit, net als bij mijn nepspreekbeurt op de middelbare school. ‘Je bedoelt dat het niet waar is?’ vraagt hij. Inmiddels heeft Pams zelfbeheersing het ook al begeven. We schudden allebei alleen maar onze hoofden. Ik weet niet of de priester opgelucht is of teleurgesteld.

Bob McGonigel was mijn getuige. De ochtend van de huwelijksvoltrekking viel er een druilerige regen en ik begon het wachten een beetje zat te worden. Ik liet Bob naar het huis van Pams moeder bellen en Pam vragen of ze nog iets van me had gehoord of gezien. Ze zei natuurlijk nee, waarop Bob haar vertelde dat ik de afgelopen nacht niet was thuisgekomen en dat hij vermoedde dat ik op het laatste moment bang was geworden en ervandoor was. Als ik erop terugkijk, kan ik nauwelijks geloven hoe pervers mijn gevoel voor humor was. Uiteindelijk begint Bob

te lachen en vertelt haar dat hij haar op stang heeft willen jagen, maar ik ben een beetje teleurgesteld omdat ik nauwelijks enige reactie van haar krijg. Achteraf vertelt ze me dat ze in een soort algehele shocktoestand verkeerde door alles wat ze moest regelen en ze zo bezorgd was over hoe de krullen in haar haar zich in het vochtige weer zouden houden, dat de plotselinge verdwijning van haar aanstaande echtgenoot een zaak van ondergeschikt belang was.

Die middag in de kerk gaven we elkaar ons jawoord en de priester verklaarde ons tot man en vrouw, en tot mijn verrassing had hij zelf nog een paar vriendelijke woorden over mij te zeggen.

‘Ik heb John Douglas pas een paar dagen geleden voor het eerst ontmoet, maar hij heeft me erg aan het denken gezet over mijn eigen geloof.’

God weet wat ik heb gezegd om hem tot zulke diepe gedachten te brengen, maar soms zijn Zijn wegen duister en ondoorgrondelijk. De tweede keer dat ik het kwastjesverhaal vertelde, was aan de priester die Pam naar het ziekenhuis in Seattle had laten komen om voor me te bidden. En hij geloofde me ook.

We maakten een korte huwelijksreis naar Poconos – hartvormige badkuip, spiegels tegen het plafond, al dat soort dingen – en reden vervolgens naar Long Island, waar mijn ouders een feest voor ons hadden georganiseerd omdat zo weinig familieleden in staat waren geweest naar onze trouwerij te komen.

Kort daarna verhuisde Pam naar Milwaukee. Ze had haar studie afgemaakt en was nu lerares. Nieuwe leerkrachten werden altijd eerst enige tijd op de ruigste scholen in de binnenstad gestationeerd. Eén middelbare school had een bijzonder slechte reputatie. Leerkrachten werden regelmatig in elkaar geschopt en geslagen en er was meerdere keren geprobeerd jonge, vrouwelijke leerkrachten te verkrachten. Ik was eindelijk ontheven van mijn rekruteringswerk en maakte lange dagen bij een reactie-eenheid die zich voornamelijk bezighield met bankroven. Ondanks het constante gevaar dat mijn werk met zich meebracht, maakte ik me meer zorgen over Pams situatie. Ik had tenminste een wapen om mezelf te verdedigen. Op een dag hadden vier leerlingen haar een leeg klaslokaal in geduwd en haar bedreigd en beledigd. Ze begon te gillen en het lukte haar te ontsnappen, maar ik was woedend en wilde met nog een paar agenten naar die school gaan om die jongens een flink pak slaag te geven.

Mijn beste vriend in die tijd was een agent genaamd Joe Del Campo, met wie ik samenwerkte aan de bankroofzaken. We hingen vaak rond in een broodjeszaak aan Oakland Avenue, vlak bij de universiteit van Wisconsin. De zaak werd gerund door een echtpaar, David en Sarah Goldberg, en het duurde niet lang of Joe en ik raakten bevriend met de Goldbergs. Ze begonnen ons zelfs als een soort zoons te behandelen.

Soms waren we er ’s morgens al zo vroeg, dat we hen in hemdsmouwen en met onze schouderholsters om hielpen de bagels en ronde uienbroodjes in de oven te leggen. We ontbeten daar, gingen de straat op om een verdachte op te pakken en een paar aanwijzingen van andere zaken te onderzoeken en gingen vervolgens weer terug om daar te lunchen. Joe en ik trainden allebei in de sportschool van het Joods Gemeenschapscentrum en omstreeks Kerstmis en Chanoeka gaven we de Goldbergs een lidmaatschap cadeau. Na verloop van tijd kwamen er steeds meer andere agenten in ‘Goldbergs’, zoals we de zaak simpelweg noemden, en we hebben er ooit een feest gegeven, waar zowel de SAC als de ASAC aan deelnam.

Joe Del Campo was een intelligente knaap die meerdere talen sprak, en hij was een uitstekend schutter. Deze bekwaamheid speelde een cruciale rol in een gebeurtenis die misschien wel de merkwaardigste en meest verwarrende is waarbij ik ooit betrokken ben geweest.

Op een winterdag zijn Joe en ik op kantoor om een verdachte te verhoren die we die ochtend hebben opgepakt, als we een telefoontje krijgen dat de plaatselijke politie midden in een gijzelingszaak zit. Joe is de hele nacht op geweest omdat hij nachtdienst heeft, maar we laten onze verdachte wachten en rijden rechtstreeks naar de gijzeling.

Als we daar aankomen, bij een oud huis in tudorstijl, horen we dat de gijzelnemer, Jacob Cohen, een voortvluchtige is die een politieagent in Chicago heeft doodgeschoten. Hij heeft ook Richard Carr neergeschoten, een FBI-agent die hem wilde benaderen in zijn appartement, dat omsingeld was door een kersvers FBI SWAT-team, Special Weapons and Tactics. De man is door de SWAT-afzetting gebroken, waarbij hij door twee kogels in zijn achterwerk is geraakt, heeft een jongen die sneeuw stond te ruimen van straat geplukt en is dit huis binnengevlucht. Hij heeft nu drie gijzelaars: twee kinderen en een volwassene. Uiteindelijk laat hij de volwassene en een van de kinderen gaan. Maar de jongen, die vermoedelijk tien à twaalf jaar oud is, houdt hij bij zich.

Inmiddels is iedereen bloedlink. Het is ijzig koud. Cohen is door het dolle heen, een gemoedsstemming die bepaald niet verbeterd is door het feit dat hij nu met een reet vol lood rondloopt. De FBI en de plaatselijke politie zijn boos op elkaar omdat ze de zaak zo uit de hand hebben laten lopen. Het SWAT-team is pisnijdig omdat ze hun eerste echte opdracht hebben verprutst en hem door hun afzetting hebben laten glippen. De FBI wil bloed zien omdat hij een van hun mannen heeft neergeschoten. En de politie van Chicago heeft ten slotte laten weten dat ze onderweg zijn naar Milwaukee en dat als iemand het recht heeft de verdachte dood te schieten, zíj dat zijn.

SAC Herb Hoxie arriveert op de locatie en maakt – naar mijn idee – een paar fouten die toegevoegd kunnen worden aan alle fouten die al door iedereen zijn gemaakt. Ten eerste gebruikt hij een megafoon, wat hem doet klinken als een dictator. Een privételefoonverbinding zou hier beter zijn en hem bovendien een betere gelegenheid geven om ongestoord met Cohen te onderhandelen. Vervolgens maakt hij – wederom naar mijn idee – zijn tweede fout: hij biedt zichzelf aan als gijzelaar, in ruil voor de jongen.

Dus Hoxie neemt plaats achter het stuur van een FBI-auto. De politieagenten vormen een kring om de auto terwijl deze achteruit de oprijlaan oprijdt. Ondertussen vraagt Del Campo me of ik hem een kontje wil geven, zodat hij op het dak van het huis kan klimmen. Nogmaals, het is een tudorhuis met een steil aflopend dak dat spekglad is van het ijs, én Joe is de hele nacht op geweest. Het enige wapen dat hij heeft is zijn .357 Magnum met korte loop.

Cohen komt het huis uit. Hij heeft zijn arm om de nek van de jongen geslagen en drukt hem stevig tegen zich aan. Rechercheur Beasley van de politie van Milwaukee stapt uit de kring van agenten en zegt: ‘Oké, Jack, je krijgt wat je wilt. Laat die jongen nu gaan!’ Del Campo is nog steeds op weg naar de nok van het dak. De agenten zien hem en realiseren zich wat hij van plan is.

De verdachte en zijn gijzelaar naderen de auto. Overal ligt sneeuw en ijs. Dan, plotseling, glijdt de jongen uit op het ijs en moet Cohen hem loslaten. Del Campo heeft net de dakrand bereikt. Omdat zijn wapen een korte loop heeft en de kogel waarschijnlijk een licht stijgend traject zal afleggen, richt hij op Cohens nek en lost één schot.

Het is een voltreffer, een meesterlijk schot, midden in de nek van zijn doelwit. Cohen gaat neer, maar op dat moment weet niemand of híj is geraakt of de jongen.

Precies drie seconden later is de auto doorzeefd met kogels. In het kruisvuur wordt rechercheur Beasley in zijn achillespees geraakt. De jongen kruipt op handen en voeten naar de voorkant van de auto, die naar hem toe rolt omdat Hoxie door rondvliegend glas is geraakt en de macht over het stuur heeft verloren. Gelukkig blijft de jongen ongedeerd.

Zoals dat lijkt te horen bij FBI-acties, laat de lokale tv tijdens het avondnieuws beelden zien van SAC Herbert Hoxie die op een brancard met een bloedend oor de eerste hulp verlaat en terwijl hij door de gang wordt gereden een persverklaring aflegt: ‘Plotseling hoorde ik schieten en de kogels vlogen om mijn oren. Ik geloof dat ik geraakt ben, maar ik kom er wel weer bovenop,’ gevolgd door het gebruikelijke gebazel over de FBI, God, het moederschap, appeltaart enzovoort, enzovoort.

Maar daarmee is het nog niet afgelopen. Er breekt bijna een handgemeen uit als de politie met Del Campo op de vuist wil omdat hij eerst heeft geschoten. Het SWAT-team is evenmin erg ingenomen met zijn actie omdat deze hen in een slecht daglicht zet. Ze gaan naar ASAC Ed Best om zich te beklagen, maar Ed neemt het op voor Del Campo en zegt dat hij de situatie heeft gered die zij uit de hand hebben laten lopen.

Cohen had dertig tot veertig in- en uitgangswonden, maar hij was nog steeds in leven toen hij met een ambulance werd afgevoerd. Gelukkig voor alle betrokkenen was hij bij aankomst in het ziekenhuis overleden.

Special agent Carr overleefde het wonderwel. Cohens kogel drong door Carrs regenjas, kwam in zijn schouder terecht, schampte zijn luchtpijp en bleef in zijn long steken. Carr bewaarde zijn regenjas met het kogelgat erin en droeg hem vanaf die dag met trots.

Del Campo en ik vormden meestal een uitstekend team, behalve als we die lachbuien kregen waar we niet meer van afkwamen. We waren eens in een homobar, op zoek naar informatie over een moord op een homoseksueel. Het is er nogal donker en het vergt enige tijd voor onze ogen zich hebben aangepast. Plotseling worden we ons ervan bewust dat alle ogen op ons zijn gericht en we beginnen ruzie te maken over wie van ons tweeën het is voor wie ze de meeste belangstelling hebben. Op dat moment zien we die spreuk boven de bar hangen: WAT IS HET TOCH FIJN OM EEN HARDE KEREL TE ZIJN, en we beginnen allebei als een paar pubers te gieren van het lachen.

Er was nooit veel voor nodig. Het overkwam ons een keer toen we in gesprek waren met een oude man in een rolstoel in een verpleeghuis en nog

eens, toen we een keurig geklede winkeleigenaar van een jaar of vijfenveertig ondervroegen, wiens toupet tot halverwege zijn voorhoofd was afgezakt. Het maakte niet uit. Als er iets van humor zat in een situatie, waar dan ook, wisten Joe en ik het te vinden. Hoe hard en ongevoelig het ook mag klinken, in feite was het juist een heel bruikbaar talent. Als je je dag doorbrengt met het kijken naar moordlocaties en gedumpte lijken, zeker als het om kinderen gaat, als je met honderden en vervolgens duizenden slachtoffers en hun familieleden hebt gepraat, als je de absoluut onvoorstelbare dingen ziet die sommige mensen andere mensen kunnen aandoen, dan moet je blij zijn dat je nog kunt lachen als je af en toe iets grappigs tegenkomt. Anders word je hartstikke gek.

In tegenstelling tot vele anderen die voor wetshandhavende organen werken, ben ik nooit zo’n wapenliefhebber geweest, maar sinds mijn tijd bij de luchtmacht ben ik altijd een goed schutter geweest. Ik dacht dat het misschien interessant zou zijn om een poosje bij een SWAT-team te gaan. Elk FBI-kantoor had er een. Het was een parttime baan; de vijf teamleden werden alleen opgeroepen als ze nodig waren. Ik werd toegelaten tot het team en aangesteld als scherpschutter – degene die het verst van het gevaar blijft en van grote afstand zijn schot lost. De vier andere leden van het team hadden een gedegen militaire achtergrond – Groene Baretten, commando’s – en ik had zwemles gegeven aan de vrouwen en kinderen van piloten. De teamleider, David Kohl, zou later plaatsvervangend adjunct-directeur in Quantico worden en hij was degene die me voorstelde om de Investigative Support Unit op te richten.

In een zaak die wat ongecompliceerder was dan het extravagante Jacob Cohen-spektakel, had een man een bank beroofd, was de politie in een razendsnelle klopjacht achter hem aan gegaan, en had hij zich ten slotte verschanst in een gebarricadeerd pakhuis. Dat was de stand van zaken toen wij kwamen opdraven. In het pakhuis trekt hij eerst al zijn kleren uit en vervolgens trekt hij ze weer aan. Het lijkt erop dat we met een echte gek te maken hebben. Dan vraagt hij of we zijn vrouw kunnen laten komen, wat wordt gedaan.

Jaren later, toen we meer research hadden gedaan naar dit soort persoonlijkheidstypen, begrepen we dat je zoiets juist niet doet – je gaat niet in op dit soort verzoeken, want de persoon die ze willen zien is meestal degene die ze in eerste instantie verantwoordelijk achten voor het ontstaan van het probleem. Daarom stel je die persoon aan een groot gevaar bloot en

geef je de dader de gelegenheid om na de moord op die persoon tot een zelfmoordactie te komen.

Gelukkig laten ze haar in dit geval niet het pakhuis binnengaan, maar laten haar per telefoon met hem praten. En zoals voor de hand lag, zodra ze heeft opgehangen schiet hij zichzelf met een jachtgeweer voor zijn kop.

We hadden urenlang in positie gelegen, en plotseling was alles voorbij. Maar dat betekent niet dat je stress ook ineens verdwenen is, wat vaak tot een grimmig soort humor leidt. ‘Jezus, waarom heeft hij dat nu gedaan?’ merkt een van de teamleden op. ‘Douglas is scherpschutter. Die had het voor hem kunnen doen.’

Ik ben iets meer dan vijf jaar in Milwaukee gebleven. Na enige tijd verhuisden Pam en ik van het appartement aan Juneau Avenue naar een herenhuis aan Brown Deer Road, ver weg van het kantoor, vlak bij de noordelijke stadsgrens. Ik besteedde het grootste deel van mijn tijd aan bankroofzaken en kreeg een aantal eervolle vermeldingen voor het oplossen daarvan. Ik merkte dat ik de meeste kans op succes had als ik een ‘signatuur’ kon ontdekken die meerdere bankroven met elkaar in verband bracht, een factor die later de hoeksteen zou worden van onze seriemoordanalyse.

De enige grote blunder die ik in deze periode heb gemaakt, was toen Herb Hoxie als SAC werd vervangen door Jerry Hogan. Zoveel privileges bood deze functie niet, maar een daarvan was een dienstauto, en Hogan was apetrots op zijn splinternieuwe, smaragdgroene Ford. Op een dag had ik een auto nodig voor een onderzoek en er was er niet een beschikbaar. Hogan was weg voor een bespreking, dus vroeg ik aan onze ASAC Arthur Fulton of ik die van Hogan kon gebruiken. Met tegenzin stemde hij toe.

Het volgende dat ik me herinner, is dat ik op Jerry’s kantoor word geroepen en dat hij tegen me begint te schreeuwen dat ik zijn auto heb gebruikt, dat deze vuil is geworden en – het ergste van alles – dat ik hem heb teruggezet met een deuk erin. Die was me helemaal niet opgevallen. Nu konden Jerry en ik goed met elkaar opschieten, dus de hele tijd dat hij tegen me staat te schreeuwen, kan ik nauwelijks mijn lachen inhouden. Blijkbaar was dit een vergissing.

Later die dag word ik bij mijn teamsupervisor geroepen, die tegen me zegt: ‘Weet je, John, Jerry Hogan mag je heel graag, maar hij vindt dat hij je een lesje moet leren. Hij heeft je toegewezen aan het indianenreservaat.’

Het waren de dagen van de incidenten bij Wounded Knee en de golf van bewustwording over de rechten van de indianen. In de reservaten werden we net zo gehaat als in de getto’s van Detroit. De indianen werden schandalig behandeld door de overheid. Toen ik aankwam in het Menominee-reservaat aan Green Bay, kon ik de armoede en vuiligheid en ellende waarin deze mensen moesten wonen, nauwelijks geloven. Ze waren zoveel van hun eigen cultuur kwijtgeraakt, dat ze vaak een verdoofde, aangeslagen indruk op me maakten. In veel van de reservaten wemelde het van de alcoholisten, werden er vrouwen en kinderen misbruikt en werd er gevochten en gemoord, wat voornamelijk te wijten was aan de abominabele omstandigheden waarin ze leefden en de jarenlange vijandige en onverschillige houding van de regering ten opzichte van hen. Maar omdat ze die regering zo wantrouwden, was het voor een FBI-agent vrijwel onmogelijk om enige medewerking van getuigen te krijgen.

De medewerkers van het plaatselijke Bureau Indianenzaken konden ook niets doen. Zelfs familie- of gezinsleden van de slachtoffers wilden nergens bij betrokken raken, omdat ze bang waren om van collaboratie met de vijand te worden beschuldigd. Vaak, als je te weten was gekomen dat er een moord was gepleegd en de locatie had ontdekt, vond je daar een lijk dat er al dagen lag en half was weggevreten door de maden.

Ik bracht ruim een maand door in het reservaat, in welke tijd ik minstens zes moorden heb onderzocht. Ik had zo te doen met deze mensen, dat ik voortdurend depressief was, terwijl ik ook nog over de luxe beschikte om ’s avonds te vertrekken en naar huis te gaan. Ik had gewoon nog nooit mensen gezien die het als groep zo zwaar te verduren hadden. Hoewel het soms riskant was, had ik in het Menominee-reservaat voor het eerst de kans om een – zowel in tijd als plaats – geconcentreerde hoeveelheid moordlocaties te onderzoeken, wat een deprimerende ervaring was die later echter heel nuttig zou blijken te zijn.

Het beste wat me tijdens mijn verblijf in Milwaukee is overkomen, was ongetwijfeld de geboorte van ons eerste kind, Erika, in november 1975. We zouden met Sam en Esther Ruskin, vrienden van ons, naar een Thanksgiving-diner in de plaatselijke sociëteit gaan, toen Pam haar eerste weeën kreeg. De dag daarna werd Erika geboren.

Ik werkte keihard aan mijn bankroofzaken en de afronding van mijn studie voor mijn doctoraal en onze nieuwe baby betekenden nog minder slaap. Maar het is overbodig te zeggen dat Pam daar meer onder te lijden

had dan ik. Een gevolg van het vaderschap was dat ik een grotere verantwoordelijkheid voor ons gezin voelde en ik genoot ervan om Erika te zien groeien. Gelukkig voor ons allemaal, denk ik, werkte ik in die tijd nog niet aan kindermoorden en -verkrachtingen. Als dat zo geweest was, als ik me echt gerealiseerd had wat voor gestoorde types er op deze wereld rondliepen, geloof ik niet dat ik me als jonge vader zo prettig had gevoeld. Toen echter in 1980 Lauren, onze tweede dochter, werd geboren, zat ik er middenin.

Ik denk dat het vaderschap me ook heeft gemotiveerd om meer uit mezelf te halen. Ik wist dat wat ik deed, niet datgene was wat ik mijn hele carrière wilde doen. Jerry Hogan adviseerde me om tien jaar ‘in het veld’ te blijven werken voordat ik aan iets nieuws begon, zodat ik voldoende ervaring zou opdoen om ASAC en uiteindelijk SAC te worden, om daarna eventueel door te stoten naar het hoofdkwartier. Maar met één kind en hopelijk nog meer in het verschiet, kwam het leven als gewone special agent, die voortdurend van het ene naar het andere kantoor werd overgeplaatst, me niet als bijster aantrekkelijk voor.

Na verloop van tijd begonnen zich op het gebied van mijn werk nieuwe perspectieven te openbaren. De scherpschutterstraining en SWAT-acties hadden voor mij hun aantrekkelijkheid verloren. Met mijn achtergrond en interesse in psychologie – ik was inmiddels afgestudeerd – leek het mij een grotere uitdaging om te proberen de situatie onder controle te krijgen voordat deze in het schietstadium belandde. De SAC gaf me op voor een twee weken durende cursus onderhandelen in gijzelingssituaties, die pas sinds een paar jaar bestond.

Daar, onder de bezielende leiding van legendarische agenten als Howard Teten en Pat Mullany, kwam ik voor het eerst in aanraking met wat toen al bekendstond als gedragswetenschap. En dat was het grote keerpunt in mijn carrière.

5

Gedragswetenschappen of pretentieuze onzin?

Ik was niet meer in Quantico geweest sinds mijn training bijna vijf jaar geleden, en het was er in meerdere opzichten veranderd. In het voorjaar van 1975 was de FBI-academie een goed uitgerust, zelfstandig opleidingsinstituut, dat zijn plaats innam op de marinebasis in het beeldschone, vriendelijk glooiende heuvelland van Virginia, ongeveer een uur rijden ten zuiden van Washington.

Maar sommige dingen waren niet veranderd. De tactische eenheden dwongen nog steeds bewondering en ontzag af en daarvan was de vuurwapeneenheid het paradepaardje. Aan het hoofd ervan stond George Zeiss, de special agent die naar Groot-Brittannië was gestuurd om James Earl Ray op te halen en voor de Amerikaanse rechter te brengen na zijn aanslag op dr. Martin Luther King in 1968. Zeiss was een beer van een vent, die zo sterk was dat hij met zijn blote handen een paar handboeien van elkaar kon trekken. Ooit hadden enkele agenten van zijn eenheid de ketting van een paar handboeien vastgelast en die aan Zeiss gegeven met het verzoek om zijn truc te laten zien. Hij trok en draaide zo hard, dat hij zijn pols verstuikte en wekenlang in het verband heeft gelopen.

Onderhandelingstechnieken voor gijzelingssituaties werden onderwezen door de Behavioral Science Unit, de afdeling gedragswetenschappen, waar een groepje van zeven tot negen special agents als docenten optraden. Psychologie en andere ‘zachte’ wetenschappen waren nooit erg geliefd geweest bij Hoover en consorten, dus tot zijn dood werd de afdeling als een soort ongewenst kind beschouwd.

Het was zelfs zo dat het merendeel van de FBI, evenals de rest van de wetshandhavende wereld, psychologie en gedragswetenschappen als onderdeel van de criminologie als waardeloze onzin beschouwde. Hoewel ik dat nooit zo gevonden heb, moest ik toegeven dat veel van wat we wisten en wat ons werd geleerd, niet echt verband hield met het begrijpen en opsporen van criminelen, iets waar verscheidene personen op onze afdeling enkele jaren later verandering in zouden proberen te brengen. Toen ik de operationele kant van de afdeling gedragswetenschappen overnam, veranderde ik de naam algauw in Investigative Support Unit. En als me gevraagd werd waarom, dan gaf ik ronduit toe dat ik de term gedragswetenschap zo veel mogelijk uit onze bezigheden wilde weren.

Toen ik aan mijn training onderhandelen in gijzelingszaken begon, werd de afdeling gedragswetenschappen, onder leiding van Jack Pfaff, gedomineerd door twee sterke, intellectuele persoonlijkheden: Howard Teten en Patrick Mullany. Teten is ongeveer een meter negentig lang en heeft doordringende ogen achter een rond, metalen brilletje. Hoewel hij een ex-marinier is, is hij een echte denker, altijd honderd procent bezig met zijn werk, het prototype van een intellectueel. Hij kwam in 1962 bij het Bureau, na een carrière bij de politie van San Leandro, Californië, een klein plaatsje in de buurt van San Francisco. In 1969 begon hij met het onderwijzen van zijn grensverleggende cursus Toegepaste Criminologie, die uiteindelijk – ik vermoed na Hoovers dood – bekend zou worden als Toegepaste Criminele Psychologie. In 1972 ging Teten naar New York voor een ontmoeting met dr. James Brussel, de psychiater die de zaak van de ‘Mad Bomber’ had opengebroken, en die toestemde om Teten persoonlijk zijn profileringstechnieken bij te brengen.

Teten bouwde deze kennis uit door de vraag te stellen hoeveel je te weten kon komen over crimineel gedrag en criminele motieven door je te richten op het bewijsmateriaal op de locatie van een misdaad, wat zijn grote doorbraak werd. In zekere zin is alles wat we sindsdien hebben gedaan op het gebied van gedragswetenschap en criminele onderzoeksanalyse, gebaseerd op deze benadering.

Pat Mullany doet me altijd denken aan een kabouter. Hij is klein en dik, uitermate scherpzinnig en zeer energiek. Met zijn doctorale graad in de psychologie maakte hij in 1972 de overstap van het FBI-kantoor in New York naar Quantico. Kort voor het einde van zijn carrière in Quantico zou hij zich onderscheiden door zijn succesvolle optreden in enkele grote gijzelingszaken: in Washington, waar de Hanafi-moslimsekte het hoofdkwartier van de B’nai B’rith had gegijzeld, en in Warrensville Heights in Ohio, waar Cory Moore, een zwarte Vietnam-veteraan, een korpscommandant en zijn secretaresse had gegijzeld op het politiebureau. Teten en Mullany vertegenwoordigden de eerste stroming van de moderne gedragswetenschap en samen vormden zij een uniek en onvergetelijk paar.

Aan de cursus onderhandelingstechnieken voor gijzelingssituaties werd ook deelgenomen door andere docenten van de afdeling gedragswetenschappen. Onder hen bevonden zich Dick Ault en Robert Ressler, die kortgeleden naar Quantico waren gekomen. Als Teten en Mullany de belangrijkste vertegenwoordigers van de eerste stroming waren,

waren Ault en Ressler dat van de tweede. Ze bouwden de discipline verder uit tot iets wat van grote waarde kon zijn voor alle politiedepartementen in de Verenigde Staten en de rest van de wereld. Maar op dat moment kenden we elkaar nog slechts als student en docent. Bob Ressler en ik zouden kort daarna onze krachten bundelen voor een diepgaande studie naar seriemoordenaars, die uiteindelijk zou leiden tot de moderne versie van daderprofilering.

Aan de cursus onderhandelingstechnieken voor gijzelingssituaties namen ongeveer vijftig agenten deel. Er waren momenten dat de cursus meer amusant dan informatief was, en de twee weken vormden een welkome afwisseling op het gebruikelijke veldwerk. Tijdens de cursus bestudeerden we de drie typen gijzelnemers: de professionele crimineel, de geestelijk gestoorde en de fanaticus. We hielden ons ook bezig met enkele opvallende verschijnselen die tijdens gijzelingszaken konden ontstaan, zoals het zogenaamde Stockholmsyndroom. Twee jaar eerder, in 1973, had een mislukte bankroof in het Zweedse Stockholm geleid tot een hartverscheurend gijzelingsdrama waarbij tientallen klanten en bankmedewerkers betrokken waren. Maar na verloop van tijd gingen de gijzelaars zich met hun belagers identificeren, tot ze zich ten slotte samen met hen tegen de politie keerden.

We keken ook naar Sidney Lumets film Dog Day Afternoon, die onlangs was uitgekomen, waarin Al Pacino een man speelt die een bank berooft om zijn mannelijke verloofde met het geld een seksoperatie te laten ondergaan. De film is gebaseerd op een echte gijzeling die in New York heeft plaatsgevonden. Het was deze zaak, en de langdurige onderhandelingen die daar werden toegepast, die de FBI ertoe brachten om korpscommandant Frank Bolz en rechercheur Harvey Schlossberg van de politie van New York naar Quantico te halen om meer vaart te zetten achter de cursus onderhandelen, een terrein waarop de New Yorkers als specialisten werden beschouwd.

We bestudeerden alle facetten van het onderhandelen. Sommige richtlijnen, zoals proberen het aantal slachtoffers tot een minimum te beperken, waren overduidelijk. We hadden het voordeel dat we de beschikking hadden over video-opnames van echte gijzelingssituaties, maar het zou nog enkele jaren duren voordat de volgende generatie docenten hun studenten zouden betrekken bij het rollenspel, de meest praktijkgerichte benadering van onderhandelingstechnieken. Het was ook enigszins

verwarrend dat we vaak moesten werken met overgebleven materiaal van criminele-psychologiecolleges, zodat het niet altijd geschikt was. Ze gaven ons bijvoorbeeld foto’s en dossiers van kinderverkrachters en lustmoordenaars, aan de hand waarvan wij dan moesten bediscussiëren hoe dergelijke persoonlijkheden zouden reageren in gijzelingssituaties. Daarnaast was er natuurlijk ook vuurwapentraining, die nog steeds een van de belangrijkste lesonderdelen op Quantico was.

Veel van wat we uiteindelijk over gijzelingssituaties zouden onderwijzen was niet afkomstig van agenten in de klas, maar die in het veld. Zoals ik al zei, was een van de zaken waaraan Pat Mullany zijn faam te danken had, die van Cory Moore. Moore, die later gediagnosticeerd werd als een paranoïde schizofreen, had nadat hij in Warrensville Heights, Ohio, een korpscommandant en zijn secretaresse had gegijzeld in het kantoor van de politieman, een aantal eisen gesteld. Een daarvan was dat alle blanke mensen onmiddellijk deze aarde zouden verlaten.

Nu is het zo dat de strategie van het onderhandelen ons leert dat, als je dat tenminste kunt voorkomen, je beter geen eisen botweg kunt weigeren. Sommige eisen echter zijn absoluut onuitvoerbaar. De eis van Moore behoorde duidelijk tot deze categorie. De zaak kreeg zoveel publieke belangstelling dat de president van de Verenigde Staten, Jimmy Carter, aanbood om met Moore te praten, om te proberen een oplossing te vinden. Hoewel dit ongetwijfeld goed bedoeld was van Mr. Carter en tekenend voor de bereidwillige houding die hij tentoonspreidde ten aanzien van schijnbaar onoplosbare problemen over de hele wereld, is het geen goede onderhandelingsstrategie en zou ik het niet graag zien gebeuren in een gijzelingssituatie waarover ik de leiding had. Pat Mullany dacht er net zo over. Het probleem met het aanbieden van de man op de hoogste positie, is dat je op die manier al je speelruimte verliest en je bovendien andere wanhopige stakkers aanmoedigt hetzelfde te doen. Je moet ervoor zorgen dat je altijd onderhandelt via tussenpersonen, waardoor je in de gelegenheid komt om tijd te rekken en je geen beloften hoeft te doen waaraan je je niet van plan bent te houden. Wanneer je de gijzelnemer in een rechtstreeks contact brengt met iemand die hij beschouwt als de nemer van beslissingen, staat iedereen met zijn rug tegen de muur, en als je niet aan zijn eisen toegeeft, riskeer je dat het met de zaak snel bergafwaarts gaat. Hoe langer je ze aan de praat kunt houden, hoe beter.

In de tijd dat ik in het begin van de jaren tachtig in Quantico onderhandelingstechnieken voor gijzelingszaken onderwees, gebruikten we schokkende video-opnamen die enkele jaren daarvoor in St. Louis waren gemaakt. Uiteindelijk stopten we met het vertonen van deze beelden omdat de politie van St. Louis er niet langer tegen kon. Op de video zie je een jonge zwarte man een bar overvallen. De beroving mislukt, de politie verschijnt en de man zit als een rat in de val, samen met een flink aantal gijzelaars.

De politie stelt een team van zwarte en blanke agenten samen, die hem naar buiten moeten praten. Maar in plaats van hem objectief te benaderen, zoals de video laat zien, dalen ze af tot zijn niveau en beginnen in een soort street slang tegen hem te leuteren. Ze praten allemaal door elkaar, onderbreken hem voortdurend, luisteren niet naar hem en proberen niet te weten te komen wat hij met deze situatie wil bereiken.

De camera draait opzij als de hoofdcommissaris in de bar arriveert – nogmaals, ik zou het nooit laten gebeuren. Nu is de grote baas er, maar die weigert ronduit in te gaan op de eisen van de man, waarop deze zijn pistool tegen zijn eigen hoofd zet en zich onder het oog van de camera voor zijn kop knalt.

Vergelijk dat eens met Pat Mullany’s benadering van Cory Moores zaak. Het was duidelijk dat Moore knettergek was en het was eveneens duidelijk dat alle blanken de aarde niet zouden verlaten. Maar door goed naar hem te luisteren kon Mullany bepalen wat de man nu eigenlijk wilde en wat hem tevreden zou stellen. Mullany bood hem een persconferentie aan waarin hij zijn ideeën kon luchten en Moore liet zijn gijzelaars zonder bloedvergieten gaan.

Tijdens de cursus in Quantico was mijn naam doorgedrongen tot de afdeling gedragswetenschappen en Pat Mullany, Dick Ault en Bob Ressler bevolen me aan bij Jack Pfaff. Voor mijn vertrek liet de teamchef me naar zijn kantoor in de kelder komen voor een gesprek. Pfaff was een heel vriendelijke kerel. Hij was een onverbeterlijk kettingroker en leek een beetje op Victor Mature. Hij vertelde me dat de docenten nogal onder de indruk van me waren en vroeg me in overweging te nemen om terug te keren naar Quantico als studiebegeleider voor het opleidingsprogramma van de FBI-academie. Ik was zeer vereerd door dat aanbod en zei dat ik dat heel graag zou willen.

In Milwaukee zat ik nog steeds in de reactie-eenheid en het SWAT-team, maar het grootste deel van mijn tijd was ik op reis door Wisconsin. Ik leerde zakenlieden omgaan met pogingen tot kidnapping en afpersing, en bankmedewerkers met berovingen door één of meer gewapende criminelen, die het met name op de banken in de kleinere steden hadden gemunt.

Het was verbazingwekkend hoe naïef sommige zakenlieden waren als het ging om hun eigen veiligheid. Ze maakten hun reisschema's en vakantieplannen bekend in hun bedrijfscorrespondentie en lieten die soms zelfs publiceren in de plaatselijke kranten. In veel gevallen waren ze ideale doelwitten voor afpersers en kidnappers. Ik probeerde hun en hun secretaresses en medewerkers te leren hoe ze moesten omgaan met telefonische verzoeken om informatie en hoe ze konden bepalen of een afpersingstelefoontje echt was of niet. Het was bijvoorbeeld niet ongebruikelijk dat een staf- of directielid werd gebeld met de mededeling dat zijn vrouw of kind was gekidnapt en dat hij een bepaald geldbedrag op een zekere plek moest achterlaten. Het kwam regelmatig voor dat die vrouw of dat kind gewoon in veiligheid waren en dat ze ook geen moment in gevaar waren geweest, maar dat de afperser te weten was gekomen dat ze op dat moment om de een of andere reden niet bereikbaar waren. En als de afperser over één of twee overtuigend klinkende feiten beschikte, kon hij de bezorgde zakenman wel zover krijgen dat hij tegemoet kwam aan zijn eisen.

Op dezelfde manier waren we in staat het aantal succesvolle bankroven terug te brengen door de medewerkers een paar eenvoudige voorzorgsmaatregelen aan te leren. Een tactiek die vaak werd toegepast, was dat de bankrover 's morgens vroeg buiten ging staan wachten tot de filiaalchef kwam om het gebouw te openen. Hij sleepte de man mee naar binnen en als de andere, nietsvermoedende personeelsleden op hun werk verschenen, werden zij ook in gijzeling genomen. Zo zat je in een mum van tijd met een heel bankfiliaal vol gijzelaars en dus diep in de problemen.

Ik heb enkele bankfilialen een eenvoudig codesysteem bijgebracht. Als de eerste persoon 's morgens vroeg arriveerde en merkte dat de kust veilig was, zou hij of zij één simpele handeling verrichten – een gordijn een stukje open of dicht schuiven, een plant verplaatsen, een bepaald licht aandoen, wat dan ook, zolang de anderen het van buitenaf maar konden zien. Als dat teken ontbrak als de tweede persoon arriveerde, zou hij of zij niet naar binnen gaan maar onmiddellijk de politie bellen.

Op soortgelijke wijze leerden we kassiers, die altijd de sleutelfiguren zijn voor de veiligheid in een bank, waar ze op moesten letten en wat ze in panieksituaties moesten doen om te voorkomen dat ze dode helden werden. We leerden hun omgaan met exploderende bundels geld, die men toen juist begon te gebruiken. En naar aanleiding van de gesprekken die ik met een aantal succesvolle bankrovers had gevoerd, instrueerde ik de kassiers dat ze het DIT IS EEN OVERVAL-briefje altijd moesten aanpakken en in plaats van het terug te geven aan de overvaller, ‘van de zenuwen’ aan hun kant van de balie op de grond moesten laten vallen, wat de politie een belangrijk bewijsstuk opleverde.

Ik wist van mijn vraaggesprekken met bankrovers dat ze niet graag onvoorbereid banken binnenvallen, dus kon het van onschatbare waarde zijn om notities te maken van klanten die je nooit eerder had gezien, vooral als ze met een of ander simpel verzoek kwamen, zoals het wisselen van papiergeld in een rol kwartjes of iets dergelijks. En als de kassier in staat was een nummer van een rijbewijs of ander legitimatiebewijs te noteren, dan kon een eventuele beroving in een later stadium vaak heel snel worden opgelost.

Ik was vaak te vinden in de buurt van rechercheurs van de plaatselijke politie die zich met moordzaken bezighielden en bij het kantoor van de patholoog-anatoom. Elke patholoog-anatoom en de meeste goede rechercheurs zullen je vertellen dat het belangrijkste bewijsstuk in elke moordzaak het lijk van het slachtoffer is, en ik was gretig en wilde zo veel mogelijk leren. Ik weet zeker dat een deel van die fascinatie terug te voeren is op mijn jeugd, toen ik dierenarts wilde worden en het verband wilde leren begrijpen tussen weefsels en lichaamsfuncties en het leven. Hoewel ik met veel genoegen heb samengewerkt met zowel het team moordzaken als met de staf van de patholoog-anatoom, ging mijn echte interesse toch uit naar de psychologische kant van de zaak. Wat drijft een moordenaar? Wat maakt dat hij een moord pleegt onder de omstandigheden waarin hij zich bevindt?

Gedurende die weken in Quantico kwam ik in aanraking met enkele heel bizarre moordzaken, en een van de meest bizarre van allemaal was praktisch in mijn achtertuin gepleegd. In werkelijkheid was het op ruim tweehonderd kilometer afstand, maar dat vond ik dichtbij genoeg.

In de jaren vijftig leidde Edward Gein een teruggetrokken leven in de boerengemeenschap van Plainfield, Wisconsin, een dorpje met 642 inwoners. Hij begon zijn criminele loopbaan heel rustig, als grafrover. Zijn

voornaamste interesse ging uit naar de huid van de lijken, die hij verwijderde, looide en over zijn eigen lijf drapeerde en waarmee hij bovendien een paspop en enkele meubelstukken bekleedde. Op een zeker moment had hij een geslachtsoperatie overwogen, wat in het Midwesten van de jaren vijftig tamelijk revolutionair was, maar toen dat niet haalbaar bleek, besloot hij het op een na beste te doen: hij maakte voor zichzelf een vrouwenpak van echte vrouwenhuid. Sommigen beweren dat hij zijn overleden, dominante moeder probeerde te worden. Als deze zaak bekend begint te klinken: delen ervan werden gebruikt door Robert Bloch in zijn thriller Psycho – waar Hitchcock zijn beroemde film van maakte – en door Thomas Harris in zijn boek De schreeuw van het lam. Harris stuitte op het verhaal toen hij deelnam aan onze colleges in Quantico.

Vermoedelijk had Gein zijn gruwelijke, obscure levenswijze nog lang vol kunnen houden als zijn fantasie hem er niet toe had aangezet zelf meer lijken te ‘creëren’ om meer huid te kunnen oogsten. Toen we seriemoordenaars gingen bestuderen, merkten we dat dit soort escalatie iets was wat in vrijwel alle zaken terugkeerde. Gein werd veroordeeld voor de moorden op twee vrouwen van middelbare leeftijd, hoewel het waarschijnlijk is dat hij er meer heeft gepleegd. In januari 1958 werd hij officieel krankzinnig verklaard en hij bracht de rest van zijn leven door in het Central State-ziekenhuis in Waupun en het Mendota-instituut voor geesteszieken, waar hij zich altijd als een modelgevangene heeft gedragen. Op zevenenzeventigjarige leeftijd stierf Gein in 1984 een vredige dood op de geriatrische afdeling van het Mendota-instituut.

Onnodig te zeggen dat je als rechercheur van de plaatselijke politie of special agent in het veld niet al te vaak met dit soort zaken in aanraking komt. Toen ik weer terug was in Milwaukee, wilde ik zo veel mogelijk over deze zaak te weten zien te komen. Maar toen ik ernaar informeerde op het kantoor van de procureur-generaal van Wisconsin, werd mij verteld dat de dossiers verzegeld waren vanwege de krankzinnigheidsverklaring.

Toen ik hun had verteld dat ik FBI-agent was en mijn belangstelling voor de zaken puur wetenschappelijk was, wilde het kantoor de dossiers wel voor me openen. Ik zal nooit vergeten hoe ik samen met de archivaris de dozen van de meters lange planken haalde en echt het waszegel moest verbreken om ze open te maken. In de doos zaten foto’s waarvan de afbeeldingen meteen in mijn geheugen werden gebrand: naakte vrouwen zonder hoofd, ondersteboven hangend aan touwen en kabels, helemaal

opengesneden van de vagina tot het borstbeen, de geslachtsdelen verwijderd. Andere foto’s toonden mishandelde hoofden die op tafel lagen, met open ogen die wezenloos in het niets staarden. Hoe gruwelijk deze beelden ook waren, toch ging ik me afvragen wat ze me vertelden over de persoon die ze gecreëerd had en hoe die wetenschap had kunnen bijdragen aan het opsporen van die persoon. En in zekere zin heb ik sindsdien niet anders gedaan.

Eind september 1976 verliet ik Milwaukee voor mijn tijdelijke dienstopdracht, of TDY, als studiebegeleider van de 107de lichting van de FBI-academie in Quantico. Pam bleef achter in Milwaukee, waar ze les bleef geven, het huishouden deed en tegelijkertijd voor de één jaar oude Erika moest zorgen. Dit was de eerste van de vele keren dat ik haar om beroepsmatige redenen alleen moest laten en ik ben bang dat mensen zoals wij op het Bureau, net als militairen en diplomaten, te weinig beseffen hoeveel druk dat op de schouders van onze echtgenotes legt.

Het opleidingsprogramma van de National Academy is een zware, elf weken durende cursus voor agenten van wetshandhavende organen uit het hele land en van over de hele wereld. Het komt regelmatig voor dat NA-studenten tegelijk met FBI-agenten worden getraind. Aan de kleur van hun overhemden kun je zien tot welke groep ze behoren. FBI-agenten dragen blauwe overhemden en de anderen rode. Bovendien bestaat die laatste groep meestal uit oudere, meer ervaren agenten. Om aan de opleiding deel te mogen nemen moet je aanbevolen worden door je korpscommandant en geaccepteerd worden door de staf van Quantico. De National Academy biedt niet alleen een uitstekend leerprogramma van alle laatste ontwikkelingen en technieken op het gebied van wetshandhaving, het schept ook een ruime en informele gelegenheid voor de FBI om haar persoonlijke relatie met de plaatselijke politiekorpsen te optimaliseren, iets wat steeds weer opnieuw heeft bewezen van onschatbare waarde te zijn. Aan het hoofd van de afdeling opleidingen stond Jim Cotter, een ware grootheid op zijn vakgebied, en zeer geliefd bij de politie.

Als studiebegeleider was ik verantwoordelijk voor sectie B, een groep studenten van vijftig man. Hoewel FBI-directeur Patrick Gray en na hem Clarence Kelley na het strikte regime van de Hoover-jaren een nieuwe koers hadden ingezet, namen er op dat moment aan de opleiding van de National Academy nog geen vrouwen deel. Naast Amerikanen had ik ook agenten uit Groot-Brittannië, Canada, Egypte en Japan in mijn groep. We

woonden in hetzelfde huis en van mij werd verwacht dat ik zowel hun docent als hun sociaal raadsman, therapeut en akela was. Op die manier kon de staf van de afdeling gedragswetenschappen zien hoe we omgingen en samenwerkten met de politie, hoe de sfeer van Quantico ons beviel en hoe we met stress omgingen.

En aan stress was geen gebrek. Ver weg van hun families en voor het eerst van hun leven zelfstandig wonend op kamers in een studentenhuis waar niet gedronken mocht worden en waar ze badkamer en wc moesten delen met mensen die ze nooit eerder hadden ontmoet, met een trainingsprogramma dat ze dwong tot lichamelijke inspanningen die ze sinds hun rekrutentraining niet meer hadden gekend, kregen de studenten een uitstekende opleiding, maar wel tegen een hoge prijs. Na een week of zes waren veel agenten al zo gek, dat ze bijna tegen de muren op vlogen.

En dit vergde natuurlijk ook het een en ander van de studiebegeleiders. Ieder van ons benaderde zijn opdracht op zijn eigen manier. Zoals ik in mijn leven altijd had gedaan, meende ik dat als we dit met z’n allen tot een goed einde wilden brengen, ik maar beter mijn gevoel voor humor kon bewaren. Sommige studiebegeleiders pasten een andere benadering toe. Een van hen was heel streng en veeleisend en hij zat zijn jongens voortdurend op de nek. Na drie weken waren ze al zo doodziek van hem, dat ze hem een set koffers cadeau gaven met de symbolische betekenis: hoe eerder je opdondert, hoe liever het ons is.

Een andere studiebegeleider was een special agent die ik Fred zal noemen. Voordat hij naar Quantico kwam, had hij nooit een drankprobleem gehad, maar daar kreeg hij er een.

Van studiebegeleiders werd verwacht dat ze bij hun studenten de eerste tekenen van depressiviteit signaleerden, maar Fred werd zelf depressief. Hij had er een gewoonte van gemaakt zichzelf op te sluiten in zijn kamer en zich drie keer in de rondte te zuipen en te roken. Hij had te maken met bikkelharde straatagenten en hij kon er niet tegenop. Als die jongens je zwakke plek ontdekten, dan was je er geweest. Fred was echt een aardige vent, maar zo gevoelig, vol begrip en lichtgelovig, dat hij tegenover zijn mannen geen schijn van kans had.

Er was een regel: geen vrouwen over de vloer. Op een avond komt een van de agenten naar Fred toe en vertelt hem dat hij er niet meer tegen kan. Als studiebegeleider hoor je dat soort dingen niet graag. De agent vertelt Fred dat zijn kamergenoot elke avond met een andere vrouw in bed kruipt

en dat hij geen oog dichtdoet. Dus Fred loopt met de agent mee naar zijn kamer, maar ziet op de gang nog een zestal mannen staan. Met geld in hun zweterige handen geklemd staan ze voor de deur op hun beurt te wachten. Fred wordt gek, hij stuift de kamer in, ziet de man boven op een langharig blondje liggen, grijpt hem bij de schouders en trekt hem van de vrouw af, die een opblaaspop blijkt te zijn.

Een week later komt een andere agent midden in de nacht naar Freds kamer en vertelt hem dat Harry, zijn depressieve kamergenoot, zojuist het raam heeft opengemaakt en eruit is gesprongen. Ten eerste mogen de ramen van het studentenhuis helemaal niet open. Dus Fred rent door de gang naar de kamer, kijkt door het open raam naar buiten en ziet Harry vol bloed in het gras liggen. Fred stormt de trappen af, gooit de buitendeur open en rent naar het slachtoffer toe, waarop Harry overeind springt en Fred zich het lazarus schrikt. Diezelfde avond blijkt er een fles ketchup ontvreemd te zijn uit de keuken van het restaurant. Tegen de tijd van de diploma-uitreiking viel Freds haar uit, schoor hij zich niet meer, had hij geen gevoel meer in zijn ene been en hinkte hij. Een neuroloog onderzocht hem maar kon geen lichamelijke gebreken constateren. Een jaar later, weer terug op zijn FBI-kantoor, werd Fred op medische gronden met vervroegd pensioen gestuurd. Ik had medelijden met die man, maar ik wist dat agenten en criminelen in ten minste één opzicht gelijk zijn: tegenover allebei moest je bewijzen hoe taai je was.

Ondanks mijn soepele, humoristische aanpak ontkwam ook ik niet aan pesterijen, hoewel die gelukkig allemaal tamelijk onschuldig van aard waren. Op een dag hadden ze al mijn meubels uit mijn kamer gehaald. Ze hadden een keer een ‘matrozenbedje’ voor me gemaakt en een paar keer mijn wc-bril volgeplakt met dubbelzijdig plakband. Je moest toch wat doen om je stress kwijt te raken.

Er kwam echter een moment dat ze me op het randje van de waanzin hadden en ik er nodig even uit moest, en zoals het goede agenten betaamt, voelden ze dat moment haarscherp aan. Ze hadden B-2-blokken onder mijn groene MG B geschoven en hem erop gezet, zodat de wielen net een centimeter boven de grond zweefden. Dus ik stap in mijn auto, start de motor, zet hem in de eerste versnelling en geef een dot gas, maar er gebeurt niets, en ik kan maar niet begrijpen waarom ik niet wegrijd. Ik spring uit de auto, vloekend op de Britse auto-industrie, doe de motorkap open, schop tegen de banden, buk me en kijk onder de auto. Plotseling licht het hele

parkeerterrein op. Ze zitten allemaal in hun auto’s die ze met hun koplampen aan in mijn richting hebben gedraaid. Omdat ze mij wel mochten – dat beweerden ze tenminste – hebben ze, nadat ze uitgelachen waren, mijn auto ook weer met de wielen op de grond gezet.

De buitenlandse studenten werden net zo goed gepest als iedereen. Veel van die gasten kwamen met lege koffers naar Quantico, gingen rechtstreeks naar de belastingvrije winkel en kochten zich helemaal suf. Eén student die ik me nog heel goed herinner is een Egyptische kolonel. Hij had aan een agent uit Detroit gevraagd wat fuck betekende, wat een grote fout was. De agent had hem met een uitgestreken gezicht verteld dat het een multifunctioneel woord was met vele verschillende betekenissen die afhankelijk waren van de situatie waarin je het woord gebruikte, maar dat het bijna altijd toepasbaar was. De meest gebruikte betekenissen waren ‘mooi’ en ‘klasse’.

Dus de man is in de belastingvrije winkel, hij loopt naar de fotografie-afdeling en buldert: ‘Ik wil die fucking camera kopen.’

De verbijsterde jonge vrouw achter de toonbank zegt: ‘Pardon?’

‘Ik wil die fucking camera kopen!’

Enkele andere agenten snellen toe en leggen hem uit dat hoewel het woord op vele manier gebruikt kan worden, het meestal niet wordt gebruikt in de nabijheid van vrouwen en kinderen.

En dan was er die Japanse politieagent die een van de andere agenten heel plichtsgetrouw had gevraagd wat het juiste protocol was om een docent te begroeten die men zeer hoogacht. Dus elke keer als ik hem in de gang tegenkwam, glimlachte hij naar me, maakte een diepe buiging en begroette me heel beleefd met: ‘Krijg de klere, Mr. Douglas.’

In plaats van me op stang te laten jagen, glimlachte ik dan terug, maakte ook een buiging en zei: ‘U ook.’

Meestal als de Japanners iemand naar de National Academy stuurden, stonden ze erop om twee studenten te sturen. Na enige tijd werd me duidelijk dat de ene dan een hogere politieambtenaar was en de andere een ondergeschikte, die min of meer als zijn bediende optrad. Hij poetste de schoenen van de man, maakte zijn bed op en hield de kamer schoon. Op een keer waren enkele andere studenten naar Jim Cotter gegaan om zich te beklagen over de hoger geplaatste Japanner die regelmatig zijn karate en andere gevechtskunsten op zijn kamergenoot oefende en hem klaarblijkelijk helemaal lens sloeg. Cotter nam de man apart, legde hem uit dat hier op de

academie iedereen gelijk was en dat dergelijk gedrag niet werd getolereerd. Maar het is wel een goed voorbeeld van de cultuurverschillen waarmee we te maken hadden.

Ik woonde de colleges van de National Academy bij en kreeg de smaak te pakken door de manier waarop ze werden gegeven. In december, aan het eind van het semester, bood zowel de afdeling gedragswetenschappen als de educatieve dienst me een baan aan. Het hoofd van de educatieve dienst bood me een beurs aan om verder te studeren, maar ik wist dat mijn echte interesse bij gedragswetenschappen lag.

Een week voor Kerstmis was ik terug in Milwaukee en zo vol zelfvertrouwen door mijn nieuwe baan, dat Pam en ik een huis met twee hectare grond eromheen kochten in het gebied ten zuiden van de FBI-academie in Quantico. Maar in januari 1977 kondigde het Bureau een interne studie aan naar de hoeveelheid arbeidsplaatsen binnen de FBI, en tot deze studie was afgerond, zou er een overplaatsingsstop gelden, dus daar ging mijn nieuwe baan. Ik zat met die lap grond in Virginia in mijn maag, ik moest geld lenen van mijn vader om een eerste aanbetaling te doen en ik had nog steeds geen idee hoe mijn toekomst bij het Bureau eruit zou zien.

Maar enkele weken later ben ik samen met special agent Henry McCaslin bezig met een zaak als ik een telefoontje van het hoofdkantoor krijg dat ik ben ingedeeld bij de afdeling gedragswetenschappen en in juni word overgeplaatst naar Quantico.

Op tweeëndertigjarige leeftijd moet ik de plaats innemen van Pat Mullany, die was overgeplaatst naar de inspectiestaf op het hoofdkantoor. Dat was een hele opgaaf, maar ik verheugde me al op de uitdaging. Waar ik me wel zorgen over maakte waren de mensen die ik moest gaan lesgeven. Ik wist hoe ze studiebegeleiders konden slopen, zelfs degenen die ze mochten. Ik kon er alleen maar naar raden hoe moeilijk ze het een docent zouden maken die zich op hun eigen vakgebied waagde. Ik was in de juiste trein gestapt, maar ik wist alleen niet waar hij naartoe ging. Als ik hun iets wilde leren over gedragswetenschappen, dan kon ik er maar beter voor zorgen dat ik de GW er zo veel mogelijk uithaalde. En als ik iets waardevols wilde meegeven aan een korpscommandant die vijftien of twintig jaar ouder was dan ik, dan kon ik er maar beter voor zorgen dat ik de kennis en de informatie had om mijn beweringen te onderbouwen.

En het was die angst die me naar het volgende stadium van mijn carrière leidde.

6

Met de school op reis

Toen ik in juni 1977 op de afdeling gedragswetenschappen ging werken, bestond deze uit negen special agents die zich voornamelijk bezighielden met lesgeven. Het hoofdvak dat zowel aan FBI-personeel als aan de studenten van de National Academy werd gegeven was toegepaste criminele psychologie. Howard Teten was er in 1972 mee begonnen en hij richtte zich vooral op dat ene onderwerp waarin rechercheurs en andere functionarissen van de afdeling moordzaken het meest geïnteresseerd waren: het motief. Het idee erachter was dat hij zijn studenten wilde leren begrijpen waarom gewelddadige misdadigers denken en handelen zoals zij doen. Hoe populair en nuttig zijn cursus ook was, toch was deze grotendeels gebaseerd op de theoretische kanten van de psychologie. Een klein deel van het lesmateriaal was gestoeld op Tetens eigen ervaringen en later op die van andere docenten, maar op dat moment waren de enigen die zich konden baseren op gerichte, systematische studies, de academici. En onder velen van ons was een toenemend besef dat deze studies en deze werkwijze slechts beperkt toepasbaar waren op het terrein van wetshandhaving en het opsporen van criminelen.

Andere vakken die op de academie werden gegeven waren: Eigentijdse Korpsproblemen, waar men zich bezighield met geschillen tussen de leiding en het korps, politievakbonden, de relatie met de gemeenschap en aanverwante zaken; Sociologie en Psychologie, op een niveau dat niet veel hoger was dan dat op de middelbare scholen, en Seksmisdrijven, een vak dat helaas vaker amusant was dan nuttig en informatief, wat meestal afhing van degene die het doceerde. Een van de docenten had de toon gezet met een potloodventerspop in een regenjas. Als je op het hoofd drukte, ging de regenjas open en schoot zijn penis omhoog. Ze lieten ook honderden foto’s zien van mannen die zich begeven hadden op het terrein van – zoals we dat nu noemen – de parafilie: travestie, fetisjisme, exhibitionisme en dergelijke, maar die toen nog gewoon werden beschouwd als perverselingen. Dit soort foto’s veroorzaakte vaak een ongepast gelach onder de studenten. Als het voyeurisme betrof of mannen in vrouwenkleding, dan was een licht gegiechel bij het zien van bepaalde foto’s nog wel te begrijpen. Als je echter belandt op het terrein van extreem sadomasochisme en pedofilie en je lacht nog steeds, dan is er iets ernstig mis met jou of je docent, of met allebei. Het heeft jaren geduurd voordat Roy Hazelwood en Ken Lanning

die ongepaste sensatiezucht naar de achtergrond hadden verdreven en ze de omgang met onderwerpen als verkrachting en seksueel misbruik van kinderen op een serieus en professioneel niveau hadden gebracht. Hazelwood is nu gepensioneerd, maar hij is nog steeds actief als adviseur, en Lanning gaat binnenkort met pensioen. Ze worden echter nog steeds beschouwd als de toonaangevende experts op hun vakgebied.

Maar in de nuchtere Hoover-dagen van toen geloofde niemand, op geen enkel hiërarchisch niveau binnen de FBI, dat daderprofilering ooit een bruikbaar werktuig zou opleveren voor het oplossen van geweldsmisdrijven. Zelfs de term gedragswetenschap werd niet serieus genomen en zij die zich ermee bezighielden, konden net zo goed hekserij of waarzeggerij beoefenen. Dus iedereen die zich op dit terrein ‘waagde’, deed dat heel informeel en hield daar geen dossiers van bij. Toen Teten en Mullany begonnen met het schetsen van daderprofielen, werd dat allemaal mondeling gedaan, zonder iets op papier te zetten. De hoofdregel was nog steeds: ‘Maak het Bureau niet te schande,’ dus je zorgde ervoor dat je nooit iets vastlegde wat jou – of je SAC – in verlegenheid kon brengen.

Door Tetens initiatief, gebaseerd op datgene wat hij van dr. Brussel in New York had geleerd, konden er adviezen worden verstrekt aan de weinige politiefunctionarissen die daarom vroegen, maar er was nog geen sprake van een goed georganiseerd adviesorgaan, noch vond men dat dit een taak was die de afdeling gedragswetenschappen op zich zou moeten nemen. Wat meestal gebeurde, was dat een afgestudeerde van de National Academy Teten of Mullany belde om te praten over een zaak waar hij moeite mee had.

Een van de eerste verzoeken kwam van een rechercheur uit Californië, die dolgraag een zaak wilde oplossen waarin een vrouw door een groot aantal messteken om het leven was gebracht. Afgezien van de wrede manier waarop de misdaad was gepleegd, was er weinig opmerkelijks te melden en het forensisch onderzoek had ook niet veel opgeleverd om mee door te gaan. Toen de rechercheur een beschrijving gaf van de paar feiten die hij had, adviseerde Teten hem om in de eigen omgeving van het slachtoffer op zoek te gaan naar een tenger gebouwde, onaantrekkelijke, eenzame jongeman van een jaar of twintig, die de vrouw in een opwelling had gedood, maar hoewel hij gebukt ging onder een enorm schuldgevoel, te bang was om zichzelf aan te geven. Als je bij hem aanbelt en hij doet de deur open, raadde Teten hem aan, blijf je gewoon staan, je kijkt hem recht

in de ogen en zegt: ‘Je weet waar ik voor kom.’ Het zal niet moeilijk zijn om een bekentenis van hem los te krijgen.

Twee dagen later belde de rechercheur terug en hij vertelde Teten dat hij een buurtonderzoek had gehouden in de omgeving waar het slachtoffer woonde. Toen de jongeman die aan Tetens ‘profiel’ beantwoordde de deur opende, kreeg de rechercheur niet eens de kans om zijn ingestudeerde zin uit te spreken, want de jongeman zei meteen: ‘Oké, je hebt me.’

Hoewel het er in die tijd misschien op leek dat Teten konijnen uit een hoge hoed toverde, zat er wel degelijk een logica achter de persoon en de situatie die hij had omschreven. En in de loop der jaren zouden we die logica steeds verder uitbreiden en toespitsen, tot datgene waarmee hij en Pat Mullany in hun vrije tijd wat hadden gespeeld, was uitgegroeid tot een belangrijk wapen in de strijd tegen de gewelddadige misdaad.

Zoals vaak geldt voor vorderingen op een bepaald wetenschappelijk terrein, werden wij een handje geholpen door het toeval. In ons geval was dat het feit dat ik als docent gedragswetenschappen niet echt wist waar ik mee bezig was en dat ik behoefte had aan meer informatie uit de eerste hand.

Toen ik naar Quantico kwam, stond Mullany net op het punt om te vertrekken en was Teten de grote goeroe. Dus de verantwoordelijkheid om me in te werken werd gelegd bij de twee mannen die zowel in leeftijd als in niveau het dichtst bij me in de buurt kwamen – Dick Ault en Bob Ressler. Dick was een jaar of zes ouder dan ik en Bob ongeveer acht jaar. Ze hadden allebei politiewerk voor het leger gedaan voordat ze bij het Bureau kwamen. Op de National Academy bestond de opleiding toegepaste criminele psychologie uit veertig uur klassikaal onderwijs verdeeld over elf weken. Dus de meest efficiënte manier om een nieuwe man in te werken was door middel van ‘reizende scholen’, waarmee docenten van Quantico door de Verenigde Staten trokken om dezelfde opleidingen in sterk ingedikte vorm te geven aan plaatselijke politiekorpsen en -academies. De reizende FBI-scholen waren erg populair en er was veel vraag naar onze diensten, meestal van korpschefs en oudere, ervaren politiemensen die een volledige opleiding aan de National Academy hadden gevolgd. Toen ik twee weken op pad was geweest met een doorgewinterde docent en goed had gekeken hoe hij de zaak aanpakte, wist ik precies wat er van me verwacht werd en trok ik vervolgens samen met Bob Ressler het land in.

Er was een vast programma voor reizende scholen. We vertrokken ’s zondags, gaven van maandagochtend tot vrijdagmiddag les aan een politiedepartement of -academie, reden dan naar de volgende school en begonnen weer opnieuw. Na een tijdje begon ik me een beetje als de Lone Ranger te voelen – je reed de stad in, droeg je steentje bij aan de plaatselijke rust en vrede en als het werk gedaan was, vertrok je weer met stille trom. Soms had ik graag een zilveren kogel achtergelaten, zodat ze zich zouden herinneren dat we er geweest waren.

Al vanaf het eerste begin voelde ik me uitermate onprettig als ik tijdens de lessen informatie moest gebruiken die ik ‘van horen zeggen’ had. Het merendeel van de docenten – en tot dat deel behoorde ik ook – had geen van de zaken die ze onderwezen, zelf meegemaakt. Op die manier leken de lessen erg veel op de colleges criminologie, waar de professor in de meeste gevallen nog nooit de straat op was geweest om het soort zaken waarover hij praatte, zelf te ervaren. Zo bestond een groot deel van het materiaal uit ‘indianenverhalen’, oorspronkelijk verteld door politiemensen die bij de zaak betrokken waren, maar die na verloop van tijd zo overdreven werden, dat ze nauwelijks nog enig verband vertoonden met de feitelijke gebeurtenissen. Tegen de tijd dat ik op het toneel verscheen, hadden de docenten daar al zo’n gewoonte van gemaakt, dat het regelmatig voorkwam dat ze in de klas werden tegengesproken door studenten die zelf bij de zaak betrokken waren geweest. En het ergste van alles was dat ze in zulke gevallen vaak niet inbonden, maar gewoon bleven volhouden dat ze gelijk hadden, zelfs tegenover iemand die er zelf bij was geweest! Een dergelijke houding kun je niet lang volhouden zonder je studenten het idee te geven dat ze je helemaal niet meer kunnen geloven, of het nu gaat om zaken waar ze zelf bij zijn geweest of niet.

Mijn andere probleem was dat ik pas tweeëndertig was en er zelfs nog jonger uitzag. En van mij werd verwacht dat ik lesgaf aan ervaren politiemensen van wie de meesten tien tot vijftien jaar ouder waren dan ik. Hoe moest ik de autoriteit verwerven om deze mensen iets te kunnen leren? Het grootste deel van mijn rechtstreekse betrokkenheid bij moordonderzoeken had plaatsgevonden onder de beschermende vleugels van doorgewinterde rechercheurs van moordzaken in Detroit en Milwaukee, en nu stond ik hier mensen zoals zij te vertellen hoe ze hun werk moesten doen? Het leek me dus raadzaam om ervoor te zorgen dat ik wist waarover

ik het had voordat ik tegenover deze lui kwam te staan en alles wat ik nog niet wist, heel snel te leren.

Ik was daar niet lichtzinnig over. Elke keer als ik aan een sessie begon, vroeg ik iedereen in de klas of ze rechtstreeks betrokken waren geweest bij de zaken of de criminelen die ik van plan was die dag te bespreken. Als ik het bijvoorbeeld over Charles Manson wilde hebben, vroeg ik eerst: ‘Is hier iemand van de politie van Los Angeles? Iemand die aan deze zaak heeft gewerkt?’ En als er toevallig iemand was, vroeg ik hem om ons alle details van de zaak te geven. Op die manier voorkwam ik dat ik iets vertelde waarvan de directe betrokkene wist dat het niet waar was.

Maar toch, hoewel ik pas tweeëndertig jaar was, vers van kantoor, als je namens Quantico lesgaf, werd er van je verwacht dat je sprak met de autoriteit van de FBI-academie en al haar indrukwekkende bronnen. Er kwamen tijdens de pauzes voortdurend politiemensen naar me toe, of ze belden ’s avonds naar mijn hotel voor suggesties over zaken waar ze op dat moment mee bezig waren. ‘Hé, John,’ zeiden ze dan, ‘ik ben bezig met een zaak die lijkt op de zaak die je vandaag hebt besproken. Mag ik je een paar vragen stellen?’ Ik had geen moment rust. En ik kon voor datgene waar ik mee bezig was wel wat autoriteit gebruiken; niet de autoriteit die ik had meegekregen van het Bureau, maar autoriteit die ik zelf had verdiend.

Als je voortdurend onderweg bent, komt er ooit een moment – tenminste, zo gebeurde het mij – dat je beseft dat je niet eeuwig tv-kijkend en margarita’ s drinkend op je hotelkamer kunt blijven zitten en dat je tot de conclusie komt dat je op een dood spoor zit. Voor mij brak dat moment aan in de bar van een hotel in Californië in het voorjaar van 1978. Bob Ressler en ik hadden een cursus gedaan in Sacramento. De volgende dag, toen we weer verder trokken, zei ik tegen Bob dat de meeste van die gasten waarover we les gaven nog steeds in leven waren en voor de rest van hun leven in de gevangenis zaten. Laten we eens proberen of we met ze kunnen praten, vragen waarom ze het hebben gedaan, kijken of we kunnen ontdekken hoe het was door hun ogen. We kunnen het allicht proberen. Als het niet werkt, hebben we pech gehad.

Ik had altijd al de reputatie van een streber gehad, zodat dit krankzinnige plan voor Bob niet geheel onverwacht kwam. Maar hij besloot met me mee te gaan. Bobs motto was altijd geweest: ‘Je kunt beter om vergeving vragen dan om toestemming,’ en dat leek hier zeker van toepassing. We wisten allebei dat als we het hoofdkantoor om toestemming zouden vragen, we die

niet zouden krijgen. Bovendien zouden we op die manier te veel aandacht op ons vestigen en zouden ze ons vanaf dat moment goed in de gaten blijven houden, want met strebers moest je nu eenmaal oppassen.

Californië was altijd ruim bedeeld geweest met vreemde, spectaculaire moorden, dus dat leek ons een goede plek om te beginnen. John Conway was een special agent op het FBI-kantoor in San Rafael, iets ten noorden van San Francisco. Hij had les gehad van Bob op Quantico, beschikte over uitstekende contacten met het Californische gevangeniswezen, én hij was bereid op te treden als tussenpersoon en afspraken voor ons te maken. We wisten dat we iemand nodig hadden die we konden vertrouwen en die ons vertrouwde, want als ons kleine projectje uit de hand liep, zouden er van hogerhand flinke klappen worden uitgedeeld.

De eerste moordenaar die we besloten op te zoeken, was Ed Kemper, die meerdere malen levenslang uitzat in een psychiatrische inrichting in Vacaville, ergens tussen San Francisco en Sacramento. We hadden zijn zaak behandeld op de National Academy, maar we hadden nooit persoonlijk contact met hem gehad, zodat hij de juiste persoon leek om mee te beginnen. Of hij ons wilde ontmoeten en met ons wilde praten, was echter nog de grote vraag.

De feiten over zijn zaak waren goed gedocumenteerd. Edmund Emil Kemper III was op 18 december 1948 geboren in Burbank, Californië. Samen met twee jongere zusters groeide hij op in een slecht functionerend gezin, waarvan moeder Clarnell en vader Ed junior voortdurend ruzie hadden en uiteindelijk van elkaar zouden scheiden. Nadat Ed een flinke hoeveelheid ‘vreemd’ gedrag had laten zien, waaronder het aan stukken snijden van twee huiskatten en het naspelen van doodsrituelen met zijn zuster Susan, stuurde zijn moeder hem naar zijn vader. Toen hij daar was weggelopen en was teruggegaan naar zijn moeder, moest hij bij zijn grootouders van vaderskant gaan wonen, op een afgelegen boerderij in het heuvelland van de Californische Sierra’s. Hij verveelde zich daar en voelde zich eenzaam en ellendig omdat hij was afgesneden van zijn familie en de vertrouwdheid miste die de bekende omgeving van zijn vroegere school hem bood. En daar, op een middag in augustus 1963, schoot de uit de kluiten gewassen veertienjarige jongen zijn grootmoeder Maude dood met een .22 geweer, waarna hij haar lichaam herhaaldelijk met een keukenmes bewerkte. Ze had erop gestaan dat hij haar zou helpen met huishoudelijke klusjes, in plaats van met zijn grootvader – met wie hij het beter kon vinden

– het land op te gaan. Ed kende zijn grootvader genoeg om te weten dat deze zijn gedrag niet zou accepteren, dus toen de oude man thuiskwam, schoot hij hem ook dood en liet hij zijn lichaam in de tuin liggen. Toen hij later tegenover de politie een bekentenis aflegde, haalde hij zijn schouders op en zei: ‘Ik vroeg me gewoon af hoe het zou voelen om mijn grootmoeder dood te schieten.’

Door het ogenschijnlijk ontbreken van een motief voor de dubbele moord luidde de diagnose: persoonlijkheidsstoornissen van een passief-agressieve soort, en werd hij opgenomen in het Atascadero-ziekenhuis voor crimineel gestoorden. Ondanks de protesten van de staatspsychiaters lieten ze hem weer gaan in 1969, toen Ed eenentwintig was, en hij werd onder de voogdij van zijn moeder geplaatst, die inmiddels haar derde echtgenoot had verlaten en nu werkte als secretaresse op de onlangs geopende universiteit van Californië in Santa Cruz. Ed was op dat moment al meer dan twee meter lang en hij woog ongeveer honderdvijftig kilo.

In de daaropvolgende twee jaar had Ed allerlei vreemde baantjes, waarnaast hij de straten en snelwegen afschuimde en zich oefende in het oppikken van jonge vrouwelijke lifters. Santa Cruz en omgeving schenen een grote aantrekkingskracht uit te oefenen op de mooie, jonge vrouwen van Californië, en Ed had veel gemist in zijn jeugd. Hij werd afgewezen voor de Highway Patrol, maar werd aangenomen bij de State Highway Department.

Op 7 mei 1972 pikte hij Mary Ann Pesce en Anita Luchessa op, twee kamergenotes van Fresno State College. Hij reed naar een afgelegen gebied, stak beide vrouwen dood en bracht hun lijken vervolgens naar zijn moeders huis, waar hij polaroidfoto’s van ze nam, hun lijken in stukken sneed en speelde met hun organen. Daarna stopte hij wat van hun lichamen over was in plastic vuilniszakken, begroef die in het berggebied ten oosten van Santa Cruz en gooide hun hoofden in een diep ravijn langs de weg.

Op 14 september gaf Kemper een lift aan Aiko Koo, een vijftienjarig schoolmeisje. Hij wurgde haar, pleegde ontucht met haar lijk en bracht dat vervolgens naar huis om het te ontleden. De volgende morgen, toen hij een afspraak had met enkele staatspsychiaters voor een periodieke controle van zijn geestelijke gesteldheid, lag Koo’s hoofd in de kofferbak van zijn auto. Het gesprek verliep goed. De psychiaters vonden dat hij niet langer een bedreiging voor zichzelf en zijn omgeving vormde en beloofden hem dat ze zouden voorstellen om zijn strafblad als minderjarige te verzegelen.

Ondertussen lachte Kemper zich dood om zijn briljante, symbolische daad. Deze demonstreerde zowel zijn verachting voor het systeem als hoe superieur hij zichzelf achtte. Hij reed de bergen weer in en begroef de overblijfselen van Koo's lijk in de buurt van Boulder Creek.

In de periode dat Kemper actief was, genoot Santa Cruz de twijfelachtige reputatie van de stad waar de meeste seriemoorden ter wereld werden gepleegd. Herbert Mullin, een knappe, intelligente en – volgens de diagnose – paranoïde schizofreen, vermoordde zowel mannen als vrouwen. Hij verklaarde dat stemmen in zijn hoofd hem dwongen in te grijpen omdat deze mensen een bedreiging voor het milieu vormden. Een soortgelijk thema dreef John Linley Frazier, een vierentwintigjarige automonteur, die teruggetrokken leefde in de bossen buiten de stad. Frazier moordde een gezin van zes personen uit en brandde hun huis plat, als waarschuwing voor degenen die de natuur bedreigden. Materialisme moet verdwijnen of de mensheid moet ophouden te bestaan, was de mededeling op het briefje dat hij onder de ruitenwisser van hun Rolls-Royce had achtergelaten. Het leek wel of er elke week weer andere gewelddaden plaatsvonden.

Op 9 januari 1973 pikte Kemper Cindy Schall op, een studente aan de universiteit van Santa Cruz. Onder bedreiging van een vuurwapen dwong hij haar in zijn kofferbak te klimmen en toen schoot hij haar dood. Zoals gebruikelijk nam hij het lijk mee naar zijn moeders huis, hij bedreef er seks mee in zijn bed, ontleedde het in het ligbad, stopte de resten in plastic zakken en dumpte die bij Carmel in zee. Het nieuwtje bij deze moord was dat hij Schalls hoofd met het gezicht omhoog in de achtertuin begroef, zodat ze naar het raam van zijn moeders slaapkamer staarde, aangezien die altijd wilde dat de mensen 'tegen haar opkeken'.

Inmiddels waren de bewoners van Santa Cruz in de greep van de angst voor de 'Co-ed Killer'. Jonge vrouwen werden gewaarschuwd dat ze geen ritjes moesten accepteren van vreemden, en zeker niet van mensen van buiten de betrekkelijk veilige universiteitsgemeenschap. Maar Kempers moeder werkte voor de universiteit, dus hij had een universiteitssticker op zijn auto.

Nog geen maand later pikte Kemper Rosalind Thorpe en Alice Liu op, die hij allebei doodschoot en in zijn kofferbak stopte. Toen hij thuis was, kregen ze dezelfde behandeling als hun voorgangsters. Hij dumpte hun verminkte lichamen in Eden Canyon in de buurt van San Francisco, waar ze een week later werden gevonden.

Zijn aandrang om te moorden nam met een alarmerende snelheid toe, wat zelfs hém opviel. Hij overwoog even om iedereen in de nabije omgeving dood te schieten, maar besloot daar toch van af te zien. Hij had een veel beter idee, iets wat hij eigenlijk al die tijd al had willen doen. In het paasweekend, toen zijn moeder lag te slapen, ging Kemper haar slaapkamer binnen en sloeg haar net zo lang met een klauwhamer tot ze dood was. Vervolgens onthoofdde hij haar en verkrachtte haar hoofdloze lichaam. Als finishing touch sneed hij haar strottenhoofd los en duwde het in de afvalvernietiger. 'Dat leek me een passende oplossing,' vertelde hij later tegen de politie, 'voor al die jaren dat ze tegen me gesnauwd en geschreeuwd had.'

Maar toen hij het apparaat aanzette, sloeg het metalen blad vast en werd het bloederige strottenhoofd er weer uit geworpen, bijna recht in zijn gezicht. 'Zelfs toen ze dood was, bleef ze nog naar me schreeuwen. Ik kon maar niet voor elkaar krijgen dat ze haar mond hield.'

Vervolgens belde hij Sally Hallett, een vriendin van zijn moeder, en nodigde haar uit voor een verrassingsdiner. Toen ze kwam, sloeg hij haar tegen de grond, wurgde haar, sneed haar hoofd af, stopte haar lijk in zijn eigen bed en ging zelf in het bed van zijn moeder slapen. De volgende morgen, op paaszondag, stapte hij in zijn auto en reed doelloos naar het oosten. Hij had de radio aangezet en verwachtte elk moment te horen dat hij een nationale beroemdheid was geworden. Maar er gebeurde niets.

In de buurt van Pueblo, Colorado, bracht hij duizelig en doodmoe door slaapgebrek en teleurgesteld over het feit dat zijn grootse daad zo weinig impact had, zijn auto tot stilstand bij een telefooncel aan de kant van de weg. Hij belde de politie van Santa Cruz en na herhaaldelijke pogingen om hen ervan te overtuigen dat hij de waarheid sprak, bekende hij alle moorden en gaf toe dat hij de 'Co-ed Killer' was. Vervolgens bleef hij geduldig wachten tot de plaatselijke politie hem oppakte.

Kemper werd veroordeeld voor acht moorden met voorbedachten rade en toen hem gevraagd werd wat hij een passende straf vond voor zijn misdaden, antwoordde hij: 'Dood door marteling.'

John Conway had al enkele voorbereidende gesprekken met de gevangenisleiding gevoerd, maar ik besloot dat het toch beter was Kemper onaangekondigd op te zoeken. Hoewel dat betekende dat je de trip maakte zonder zeker te weten of je medewerking zou krijgen, leek het me toch de beste manier. In een gevangenis blijft nooit iets geheim, en als het gerucht

de ronde zou doen dat een zekere gedetineerde contact had met de FBI, zouden ze hem misschien gaan beschouwen als verlinker, wat heel nare gevolgen kon hebben. Als we echter onaangekondigd kwamen opdraven, zou de gevangenisbevolking niet op het idee komen dat er een deal of regeling was gesloten, maar gewoon aannemen dat we met een of ander onderzoek bezig waren. Daarom was ik aangenaam verrast toen Kemper meteen toestemde om met ons te praten. Het bleek dat de laatste tijd niemand nog enige interesse toonde voor de misdaden die hij had gepleegd en hij was nieuwsgierig naar wat we van plan waren.

Het betreden van een zwaarbewaakte strafinrichting is een huiveringwekkende ervaring, zelfs voor een FBI-agent. Het eerste wat er van je wordt verlangd, is dat je je wapen inlevert. Blijkbaar willen ze geen wapens in de buurt van de cellen. Een tweede vereiste is dat je een verklaring ondertekent waarin je de gevangenisleiding vrijpleit van enige verantwoordelijkheid als je gegijzeld wordt, en je verklaart dat je begrijpt dat er in zulke omstandigheden niet over je onderhandeld zal worden. Het gijzelen van een FBI-agent leverde immers een prachtige onderhandelingspositie op. Toen die formaliteiten waren geregeld, werden Bob Ressler, John Conway en ik naar een kamer met een tafel en vier stoelen gebracht, waar we Ed Kempers komst afwachtten.

Het eerste wat me opviel toen ze hem binnenbrachten, was hoe enorm groot de man was. Ik wist dat hij groot was en vanwege zijn lengte op school en in de buurt als een buitenbeentje werd beschouwd, maar van dichtbij was hij echt reusachtig. Hij had ons allemaal met het grootste gemak in tweeën kunnen breken. Hij had vrij lang donker haar, een volle snor en hij droeg een open werkhemd met daaronder een wit T-shirt, dat zijn gespierde bouw duidelijk deed uitkomen.

We wisten ook al dat de man bijzonder slim was. Zijn gevangenisdossier vermeldde dat hij een IQ van 145 had en tijdens de vele uren die we met hem doorbrachten, moesten Bob en ik meerdere malen constateren dat hij veel intelligenter was dan wij. Hij had tijd genoeg gehad om na te denken over zijn leven en zijn misdaden, en toen hij eenmaal begreep dat we al zijn gegevens zorgvuldig hadden bestudeerd en het onmiddellijk zouden merken als hij ons in de maling nam, werd hij heel openhartig en praatte hij urenlang over zichzelf.

Zijn houding was noch belerend en arrogant noch berouwvol en schuldbewust. Hij was eerder koel en analytisch, en hij praatte op zachte,

enigszins afstandelijke toon. Terwijl het gesprek voortging, merkten we dat het niet meeviel hem te onderbreken en een vraag te stellen. De enige keer dat hij geroerd leek, was toen hij herinneringen ophaalde aan hoe zijn moeder hem had geslagen.

Omdat ik als docent toegepaste criminele psychologie niet altijd zeker wist of datgene wat ik beweerde waar was, was ik erg geïnteresseerd in de eeuwenoude vraag of criminelen als crimineel werden geboren of zo werden gemaakt. Hoewel we op die vraag nog steeds geen definitief antwoord hebben – en vermoedelijk ook nooit zullen krijgen – riep Kempers verhaal wel enkele fascinerende vragen op.

Er bestond geen twijfel over dat Eds ouders een vreselijk huwelijk hadden. Hij vertelde ons dat hij al vrij snel zoveel op zijn vader leek, dat zijn moeder hem daarom begon te haten. Daarna werd zijn lengte een probleem. Tegen de tijd dat hij tien jaar oud was, was hij al zo reusachtig groot voor zijn leeftijd, dat zijn moeder Clarnell bang was dat hij zijn zuster Susan zou molesteren. Dus liet ze hem slapen in een raamloze kelderruimte naast de verwarmingsketel. Als het ’s avonds bedtijd was, draaide Clarnell de kelderdeur op slot, waarna zij en Susan naar hun slaapkamers op de eerste verdieping gingen. Dit maakte Ed doodsbang en het deed zijn wrok ten opzichte van de twee vrouwen alleen maar groeien. Deze gebeurtenissen vielen ongeveer samen met de uiteindelijke scheiding van zijn ouders. Door zijn grootte, zijn schuwe karakter en het gebrek aan iemand in huis met wie hij zich kon identificeren, was Ed altijd al teruggetrokken en ‘anders’ geweest. Maar nu hij zonder iets verkeerds gedaan te hebben als een misdadiger in de kelder werd opgesloten, waardoor hij zich smerig en slecht ging voelen, begonnen er wrede, moordlustige gedachten in hem op te bloeien. Kort daarna martelde en vermoordde hij de twee huiskatten, de ene met een zakmes, de andere met een machete. Later zouden we beseffen dat de wreedheid ten opzichte van kleine dieren de basis vormde voor de ‘moordzuchtige persoonlijkheid’. Andere signalen die in die richting wezen, waren brandstichten en bedplassen boven de gebruikelijke leeftijd.

Het was zowel triest als ironisch dat Eds moeder op de universiteit van Santa Cruz heel populair was, zowel bij het personeel als bij de studenten. Ze werd gezien als een hartelijke, zorgzame vrouw bij wie je altijd terecht kon als je problemen had of gewoon over iets wilde praten. Terwijl ze thuis haar timide zoon behandelde alsof hij een of ander monster was.

Er is geen schijn van kans dat je ooit met een van deze studentes zult uitgaan of trouwen, was haar duidelijke boodschap aan hem. Ze zijn stuk voor stuk veel beter dan jij. Toen Ed lang genoeg aan dit soort kritiek was blootgesteld, besloot hij uiteindelijk zijn best te gaan doen om aan haar verwachtingen te beantwoorden.

Toch, dat moet gezegd worden, probeerde ze op haar eigen manier voor hem te zorgen. Toen hij haar te kennen gaf dat hij graag bij de California Highway Patrol wilde, deed ze haar best om zijn strafblad van minderjarige te laten verdwijnen, zodat het ‘stigma’ van de moord op zijn grootouders hem niet tot in zijn volwassen leven zou achtervolgen.

Dit verlangen om bij de politie te gaan was ook een interessante onthulling, een gegeven dat we tijdens onze studie van seriemoordenaars nog vaak zouden tegenkomen. De drie voornaamste motieven van seriemoordenaars en verkrachters bleken dominantie, manipulatie en controle te zijn. Als je bedenkt dat deze mannen meestal boze, machteloze mislukkelingen zijn, die zich slecht behandeld voelen door het leven en die vaak, net als Ed Kemper, in hun jeugd een of andere vorm van lichamelijke of geestelijke mishandeling hebben ondergaan, is het niet zo verrassend dat ze in hun fantasie heel graag politieman willen zijn.

Een politieman vertegenwoordigt macht en oogst algemeen respect. Als de situatie dat van hem vraagt, mag hij slechte mensen pijn doen, in het algemeen belang. Tijdens ons onderzoek ontdekten we dat hoewel weinig politiemensen het slechte pad opgaan en gewelddadige misdaden plegen, het regelmatig voorkomt dat seriemoordenaars in het verleden mislukte pogingen hebben gedaan om bij de politie te komen en zich ten slotte tevreden stelden met baantjes in aanverwante beroepen, zoals beveiligingsbeambte of nachtwaker. Een van de dingen die we in onze profielen begonnen te stellen, was dat de onbekende verdachte vermoedelijk reed in een auto die lijkt op een politiewagen, bijvoorbeeld een Ford Crown Victoria of een Chevrolet Caprice. Soms, zoals in de zaak van de Atlanta-kindermoordenaar, reed de verdachte rond in een tweedehands politiewagen waarvan alle speciale attributen waren verwijderd.

Wat nog vaker voorkomt is de zogenaamde politiefan. Een van de dingen die Ed Kemper ons vertelde, was dat hij regelmatig rondhing in bars en restaurants waar veel politiemensen kwamen, om daar de gesprekken te volgen. Op deze manier voelde hij zich een insider en dat gaf hem een

gevoel van indirecte macht. Maar ook, toen hij actief was als de ‘Co-ed Killer’, kon hij daardoor over directe informatie beschikken over de vorderingen van het onderzoek en dat stelde hem in staat zijn volgende stap voor te bereiden. Het was zelfs zo dat Kemper, toen hij aan het einde van zijn lange, bloedige missie opbelde uit Colorado, heel wat moeite moest doen om de politie van Santa Cruz te overtuigen dat dit geen smakeloze grap was, maar dat hun vriend Ed echt de ‘Co-ed Killer’ was. Door alles wat we inmiddels hebben geleerd, houden we tegenwoordig rekening met de mogelijkheid dat de verdachte zal proberen zich in het politieonderzoek te mengen. Jaren later, toen we werkten aan de zaak van Arthur Shawcross, die prostituees vermoordde in Rochester, New York, voorspelde mijn collega Gregg McCrary correct dat de moordenaar iemand zou zijn die veel politiemensen heel goed kenden, die rondhing in de horecagelegenheden waar zij ook kwamen en die hen vol enthousiasme uithoorde over de vorderingen in het onderzoek.

Ik was bijzonder geïnteresseerd in Kempers aanpak. Dat het hem lukte om herhaaldelijk moorden te plegen in hetzelfde geografische gebied, betekende dat hij iets ‘goed’ deed, dat hij goed nadacht over wat hij deed en dat hij leerde zijn werkwijze te perfectioneren. Houd in gedachten dat voor de meeste van deze knapen het jagen en moorden het allerbelangrijkste in hun leven is, hun ‘levenswerk’, zodat ze er voortdurend mee bezig zijn. Ed Kemper werd zo goed in wat hij deed, dat toen hij een keer werd aangehouden voor een kapot achterlicht, terwijl hij twee lijken in zijn kofferbak had, de politieman naderhand verklaarde dat Kemper heel beleefd was geweest en dat hij hem had laten gaan met een waarschuwing. In plaats van doodsbang te zijn om ontdekt of gearresteerd te worden, vormde dit voor Kemper gewoon een deel van de kick die zijn werk hem gaf. Hij vertelde ons op nuchtere toon dat hij de agent gedood zou hebben als deze zijn kofferbak had geopend. Bij een andere gelegenheid kletste hij zich langs een bewaker van de universiteitscampus terwijl hij twee stervende vrouwen in zijn auto had die hij kort daarvoor had neergeschoten. De ene zat voorin naast hem, de andere op de achterbank, en beide waren tot aan hun nek in dekens gewikkeld. Kemper vertelde de bewaker heel rustig en een beetje beschaamd dat de meisjes dronken waren en hij hen naar huis bracht. Het laatste deel van die verklaring was waar. En het gebeurde een keer dat hij een liftende vrouw met haar ongeveer veertienjarige zoon meenam, met de bedoeling ze allebei te vermoorden. Maar toen hij

wegreed, zag hij in zijn achteruitkijkspiegel dat de vriendin van de vrouw zijn kentekennummer had genoteerd. Daarom reed hij moeder en zoon naar de gewenste bestemming en zette hen daar keurig af.

Kemper had in de gevangenis meerdere psychologische tests gedaan, maar hij was zo intelligent dat hij alle antwoorden wist en hij kon je een perfecte analyse geven van zijn gedrag, tot in alle psychiatrische details. Alles wat met de misdaden te maken had, vormde een deel van de uitdaging, van het spel, zelfs het uitdenken van de manier waarop hij zijn slachtoffer in de auto moest krijgen zonder argwaan te wekken. Hij vertelde ons dat als hij met zijn auto stopte voor een mooi meisje en haar vroeg waar ze naartoe wilde, hij dan snel op zijn horloge keek, zogenaamd om te zien of hij wel genoeg tijd had. Het meisje zou dan denken dat ze te maken had met een druk bezet man die wel wat beters te doen had dan te stoppen voor lifters, wat haar onmiddellijk gerust zou stellen en haar laatste twijfels zou wegnemen. Dit soort informatie gaf ons niet alleen een interessante kijk op de modus operandi van de moordenaar, maar het gaf ook iets aan wat later voor ons heel belangrijk zou blijken te zijn: de normale, verstandelijke benadering, de woordkeus, de lichaamstaal en andere dingen die wij gebruiken om andere mensen in te schatten en snel een oordeel over hen te vormen, en die we doorgaans niet verwachten van sociopaten. Voor Ed Kemper bijvoorbeeld was het stoppen voor een aantrekkelijke liftster een buitengewoon belangrijke gebeurtenis en hij had lang en diep nagedacht over de beste manier waarop hij zijn slachtoffer moest benaderen, veel langer en dieper dan de jonge vrouw die hem voor het eerst zag had kunnen doen.

Manipulatie. Dominantie. Controle. Dat zijn de drie sleutelwoorden voor gewelddadige seriemoordenaars. Alles wat ze doen en denken is direct gericht op het invullen van de leemten in hun anders zo onvolwaardige leven.

De cruciale factor die bepaalt of iemand zich al dan niet tot een seriemoordenaar of -verkrachter ontwikkelt, is de fantasie van die persoon. Ik spreek dan over fantasie in de breedste zin van het woord. Ed Kempers fantasieën ontwikkelden zich al in een vroeg stadium, en ze hadden allemaal betrekking op de relatie tussen seks en dood. Bij het spel dat hij met zijn zuster speelde, moest zij hem vastbinden op een stoel, alsof hij in de gaskamer was. Zijn seksuele fantasieën over anderen eindigden altijd met het doden en het in stukken snijden van zijn partner. Door zijn gevoel

van onvolwaardigheid voelde Kemper zich niet op zijn gemak in normale jongens-meisjes-relaties. Hij geloofde niet dat er meisjes bestonden die hem wilden hebben. Daarom ging hij dat compenseren in zijn geest. Hij moest zijn denkbeeldige partner helemaal bezitten, en dat betekende dat hij uiteindelijk haar leven moest bezitten.

‘Als ze in leven waren, waren ze afstandelijk en wilden ze niets met me delen,’ verklaarde hij in zijn bekentenis die hij voor de rechtbank aflegde. ‘Ik probeerde een relatie aan te knopen. Op het moment dat ze gedood werden, was het enige waar ik aan dacht, dat ze nu voor altijd van mij waren.’

Bij de meeste moordenaars die door seksuele fantasieën worden gedreven, bestaat de escalatie van fantasie tot werkelijkheid uit enkele stappen, die meestal worden opgevuld door pornografie, morbide experimenten op dieren en wreedheden tegen leeftijdgenoten. Dit laatste kan worden gezien als wraakneming voor het feit dat ze hem slecht behandelden. In Kempers geval was het zo dat hij dacht dat de andere kinderen hem meden en plaagden vanwege zijn grootte en persoonlijkheid. En hij vertelde ons dat voordat hij de twee huiskatten in stukken hakte, hij een pop van zijn zuster had gestolen waarvan hij het hoofd en de handen had afgehakt, als oefening voor wat hij later met levende wezens zou doen.

Tegelijkertijd ging Kemper gebukt onder de allesoverheersende fantasie dat hij zich moest ontdoen van zijn dominante, voortdurend scheldende moeder, en alles wat hij als moordenaar deed, kan gezien worden in die context. Begrijp me niet verkeerd; dit is natuurlijk geen excuus voor de dingen die hij deed. Ik heb altijd geleefd in de overtuiging dat mensen verantwoordelijk zijn voor hun daden. Maar volgens mijn mening is Ed Kemper een duidelijk voorbeeld van iemand die tot seriemoordenaar is gemaakt en niet als zodanig is geboren. Zou hij dezelfde moordlustige fantasieën hebben ontwikkeld als hij een wat stabielere jeugd had gehad met wat meer warmte en zorgzaamheid van zijn moeders kant? Wie weet. Zou hij zich op dezelfde manier door die fantasieën hebben laten leiden als hij niet die enorme woede had gevoeld tegenover die dominante vrouwelijke persoonlijkheid in zijn leven? Ik denk het niet, want de hele ontwikkeling in Kempers carrière als moordenaar stond in het teken van de wraak op zijn lieve, oude moeder. Toen hij die ultieme daad ten slotte had volbracht, was het drama ten einde.

Dit was ook een gegeven dat we keer op keer zouden tegenkomen. Zelden richt de moordenaar zijn woede direct op de bron van het kwaad. Hoewel Kemper ons had verteld dat hij regelmatig ’s nachts met een hamer in zijn hand de slaapkamer van zijn moeder binnensloop en fantaseerde hoe het zou zijn om die in haar schedel te planten, had hij er zes moorden voor nodig om uiteindelijk de moed te verzamelen om te doen wat hij écht graag wilde. En we zijn heel wat varianten tegengekomen op dit projectiethema. Het komt bijvoorbeeld heel vaak voor dat de moordenaar na zijn daad een of andere ‘trofee’ van zijn slachtoffer meeneemt, zoals een ring of een halssnoer, die hij dan aan zijn vrouw of vriendin geeft, zelfs als deze vrouw de bron van zijn woede en moordlust is. Waarschijnlijk zal hij zeggen dat hij het sieraad voor haar heeft gekocht bij een juwelier of heeft gevonden. Als ze dat sieraad vervolgens gaat dragen, zal hij zowel de opwinding van de moord herbeleven als geestelijk een gevoel van dominantie en controle ervaren, omdat hij weet dat hij met zijn eigen partner hetzelfde had kunnen doen als hij met zijn onfortuinlijke slachtoffer heeft gedaan.

Uiteindelijk zouden we in onze analyses de aspecten van een moord onderverdelen in gedragselementen van voor en na de daad. Kemper had al zijn slachtoffers gruwelijk verminkt, wat in eerste instantie de indruk wekte dat hij een seksuele sadist was. Maar de verminkingen vonden post mortem plaats, nadat de dood was ingetreden, zodat er geen sprake was van afstraffen of bewust laten lijden. Nadat Kemper meerdere uren achtereen aan het woord was geweest, werd het ons duidelijk dat het verminken eerder een fetisjistische dan een sadistische achtergrond had en meer te maken had met de bezitsdrang die zo’n belangrijk onderdeel van zijn fantasie vormde.

Wat ik ook opvallend vond, was de manier waarop hij zich van de lijken ontdeed. De eerste slachtoffers werden zorgvuldig begraven, ver weg van zijn moeders huis. De latere slachtoffers, waaronder zijn moeder en haar vriendin, liet hij vrijwel open en bloot rondslingeren. In combinatie met het urenlang door de stad rijden met lijken en lichaamsdelen in zijn auto, kwam het me voor dat hij op die manier de gemeenschap wilde uitdagen, omdat hij vond dat die hem had uitgedaagd en verworpen.

In de daaropvolgende jaren zouden we nog verscheidene urenlange gesprekken met Kemper hebben, die allemaal heel informatief en onrustbarend gedetailleerd zouden zijn. Daar zaten we dan, tegenover een man die in koelen bloede zes intelligente jonge vrouwen in de bloei van hun

leven had afgeslacht. Toch moet ik toegeven dat ik Ed wel mocht. Hij was vriendelijk, openhartig en intelligent en had een goed gevoel voor humor. En hoe vreemd het onder de gegeven omstandigheden ook mag klinken, ik vond het prettig om bij hem in de buurt te zijn. Ik wilde niet dat hij vrij rondliep op straat en dat wilde hij in zijn meest heldere momenten zelf ook niet. Maar mijn persoonlijke gevoelens ten opzichte van hem, die ik nog steeds heb, wijzen op een andere belangrijke overweging die je moet maken als je met gewelddadige seriemoordenaars te maken krijgt. Veel van die knapen zijn heel charmant en zeer welbespraakt.

Hoe kan die man zoiets vreselijks doen? Er moet sprake zijn van een vergissing of verzachtende omstandigheden. Dat maak je jezelf wijs als je met sommigen van hen hebt gepraat; je kunt de enormiteit van hun misdaden niet volledig bevatten. En dat is waarom psychiaters, rechters en reclasseringsambtenaren zo vaak worden misleid, een onderwerp waar ik later dieper op zal ingaan.

Maar voorlopig beperk ik me tot het advies: als je de kunstenaar wilt begrijpen, moet je naar zijn werk kijken. Dat vertel ik mijn mensen altijd. Je kunt niet zeggen dat je Picasso begrijpt en waardeert als je zijn schilderijen nooit hebt bekeken. Succesvolle seriemoordenaars plannen hun werk net zo zorgvuldig als een schilder zijn doek opzet. Wat ze doen, beschouwen ze als hun ‘kunst’, en ze zullen hun technieken steeds verder verfijnen. Kortom, een deel van mijn opinie over iemand als Ed Kemper was afkomstig van persoonlijke ontmoetingen en gesprekken met hem. De rest kwam van het bestuderen en begrijpen van zijn werk.

Bob Ressler en ik maakten van onze bezoeken aan de gevangenis een vaste gewoonte, als we er tenminste tijd voor hadden en medewerking kregen. Als we weer eens op pad waren met onze reizende school, zocht ik uit welke gevangenis of andere strafinrichting er in de buurt was en of ze interessante personen voor ons ‘in huis hadden’.

Toen we dit een tijdje hadden gedaan, begonnen ook wij onze technieken te verfijnen. Meestal werden we vierenhalve dag per week door ons werk in beslag genomen, zodat ik probeerde mijn gesprekken ’s avonds en in de weekends te plannen. De avonden konden een probleem opleveren omdat veel gevangenissen na het avondeten appel houden, waarna er niemand meer in het cellenblok wordt toegelaten. Maar na verloop van tijd begon ik het gevangenisregime te begrijpen, zodat ik me eraan kon aanpassen. Ik merkte dat mijn FBI-insigne meestal wel voldoende was om een gevangenis

binnen te komen en de hoofdbewaarder te spreken te krijgen, dus ik begon onaangekondigd te komen, wat meestal het beste werkte. En hoe meer van deze gesprekken ik voerde, des te zelfverzekerder ik me begon te voelen bij het lesgeven aan ervaren politiemensen. Voor het eerst voelde ik dat de dingen die ik vertelde, gebaseerd waren op de werkelijkheid, in plaats van op indianenverhalen van anderen.

Het was niet noodzakelijk dat onze gesprekspartners ons een glashelder beeld van hun misdaden en persoonlijkheden verschaften. Slechts weinigen konden dat, ook iemand zo intelligent als Ed Kemper niet. Wat ze ons vertelden, was meestal een herhaling van de bekentenissen die ze voor de rechtbank hadden gedaan, of verklaringen in hun eigen voordeel die ze al veel vaker hadden afgelegd. Alles moest door ons zorgvuldig nageplozen en geïnterpreteerd worden, wat heel wat werk met zich meebracht. Wat de gesprekken ons echter wel opleverden, was dat ze ons lieten zien hoe de geest van een dader werkt en hoe hij zich voelt, waardoor we ten slotte in zijn huid konden kruipen.

In de eerste vijf à zes weken van ons informele researchprogramma lukte het ons meer dan zes moordenaars en verdachten van moord te ondervragen. Onder hen bevonden zich Arthur Bremmer, de vermeende moordenaar van George Wallace, in de strafinrichting van Baltimore, Sarah Jane Moore en Lynette ‘Squeaky’ Fromme, die geprobeerd hadden president Ford te vermoorden, in Alderson, West Virginia, en Frommes goeroe Charles Manson, in San Quentin, ten noorden van San Francisco en de ruïnes van Alcatraz.

Iedereen bij de politie en de FBI was geïnteresseerd in Manson. Het was op dat moment tien jaar geleden dat de gruwelijke Tate- en LaBianca-moorden in Los Angeles waren gepleegd, en Manson was nog steeds de beroemdste en meest gevreesde veroordeelde ter wereld. De zaak werd regelmatig behandeld in Quantico, maar hoewel alle feiten duidelijk waren, vond ik dat we nog steeds geen goed beeld hadden van wat de man dreef. Ik had geen idee wat we van hem moesten verwachten, maar ik was ervan overtuigd dat iemand die zo succesvol was geweest in het manipuleren van anderen, voor ons werk van veel belang zou zijn. Bob Ressler en ik ontmoetten hem in de kleine conferentieruimte naast het hoofdcellenblok van San Quentin. Het was het soort kamer waar gedetineerden met hun advocaten spraken, met aan drie kanten grote ramen met gewapend glas.

Mijn eerste indruk van Manson was bijna exact het tegenovergestelde van de eerste indruk die ik van Ed Kemper had. Manson had een verwilderde, alerte blik in zijn ogen en een onzekere manier van bewegen. Hij was veel kleiner en tengerder dan ik had verwacht, niet langer dan een meter zestig. Hoe was het dit zwak ogende kereltje gelukt om zoveel invloed uit te oefenen op zijn beruchte 'familie'?

Het eerste deel van het antwoord kregen we meteen, toen hij op de rugleuning van de stoel aan het hoofd van de tafel ging zitten, zodat hij op ons kon neerkijken terwijl hij met ons sprak. Tijdens het uitgebreide voorbereidingsonderzoek dat ik voor dit gesprek had gedaan, had ik in de achtergrondinformatie gelezen dat Manson altijd boven op een grote rots in de woestijn ging zitten als hij zijn discipelen toesprak, om zijn fysieke gestalte tijdens zijn redevoeringen beter te doen uitkomen. Hij maakte ons van begin af aan duidelijk dat ondanks het spectaculaire proces en alle aandacht die de media eraan hadden besteed, hij niet begreep waarom hij in de gevangenis zat. Hij had immers niemand gedood. Hij beschouwde zichzelf als een sociale zondebok – het onschuldige symbool van Amerika's schaduwzijde. Het hakenkruis dat hij tijdens het proces in zijn voorhoofd had gekerfd, was allang genezen, maar nog steeds zichtbaar. Hij onderhield nog steeds contacten met zijn vrouwelijke volgelingen in andere gevangenissen via bereidwillige tussenpersonen.

Eén ding had hij gemeen met Ed Kemper en de vele andere seriemoordenaars die we in de loop der jaren spraken, en dat was dat hij een rampzalige kindertijd en opvoeding had gehad, als je die twee woorden tenminste kunt gebruiken om Mansons achtergrond te beschrijven.

Charles Milles Manson werd in 1934 in Cincinnati geboren als de onwettige zoon van Kathleen Maddox, een zestienjarige prostituee. Zijn achternaam was een gok van zijn moeder, die geen idee had wie van haar minnaars de vader was. Ze zat om de haverklap in de gevangenis en dan werd kleine Charlie gedumpt bij een religieuze tante en een sadistische oom, die hem een mietje noemde, hem op zijn eerste schooldag meisjeskleren aantrok en hem voortdurend uitdaagde zich 'als een echte kerel' te gedragen. Toen hij tien jaar oud was, leefde hij op straat, afgezien van de korte periodes die hij in verschillende jongenshuizen en internaten doorbracht. Hij hield het maar vier dagen uit in Boys Town, het opvanghuis voor jongens van dominee Flanagan.

Zijn leven als jongvolwassene was een opeenvolging van berovingen, vervalsingen, hoererij, aanslagen en opsluitingen in steeds strengere strafinrichtingen. De FBI had hem ooit verhoord in het kader van het Dyer-besluit, voor het transporteren van gestolen auto’s naar andere staten. Hij kwam voorwaardelijk vrij van zijn laatste gevangenisstraf in 1967, net op tijd voor de ‘zomer van de liefde’. Hij trok naar het Haight-Ashbury-district in San Francisco, het trefpunt aan de westkust voor flowerpower, seks, drugs en rock ’n roll. Met gratis onderdak, eten en drinken als belangrijkste uitgangspunt ontwikkelde Manson zich al snel tot de charismatische goeroe van de hippiegeneratie van tieners en twintigers. Hij speelde op zijn gitaar en verkondigde de gedesillusioneerde jongeren zijn raadselachtige waarheden. Al gauw leefde hij voor niets, met net zoveel seks en stimulerende middelen als hij zich wenste. Rondom hem vormde zich een nomadische ‘familie’ volgelingen van beide seksen, soms wel vijftig in getal. Hij beschouwde het als een van zijn taken om zijn gemeenschap in preken zijn visie te geven op de naderende Apocalyps en de rassenoorlogen, waaruit de ‘familie’ als grote overwinnaar tevoorschijn zou komen en hij als groot leider. Zijn favoriete tekst was ‘Helter Skelter’, van het witte dubbelalbum van de Beatles.

Op de avond van 9 augustus 1969, drongen vier leden van de Manson-familie, aangevoerd door Charles ‘Tex’ Watson, de afgelegen woning van filmregisseur Roman Polanski en zijn vrouw, filmster Sharon Tate, aan Cielo Drive 10050 in Beverly Hills binnen. Polanski was weg voor zaken, maar Tate en haar vier gasten – Abigail Folger, Jay Sebring, Voytek Frykowski en Steven Parent – werden op gruwelijke wijze afgeslacht in een walgelijke orgie waarbij de muren met leuzen werden beklad met het bloed van de slachtoffers. Sharon Tate was op dat moment bijna negen maanden zwanger.

Twee dagen later vermoordden en verminkten zes leden van de familie in opdracht van Manson de zakenman Leno LaBianca en zijn vrouw Rosemary in hun huis in het Silver Lake-district van Los Angeles. Manson deed zelf niet mee aan de moordpartij, maar hij kwam wel naar het huis voor de verminkingen die daarop volgden. De arrestatie wegens prostitutie van Susan Atkins, die aan beide moorden had deelgenomen, en een brandstichting langs de snelweg, leidde uiteindelijk naar de Manson-familie, waarna een van de meest geruchtmakende rechtszaken van de Californische geschiedenis volgde, in ieder geval tot de O.J. Simpson-gekte

van 1994. In twee aparte processen werden Manson en enkele van zijn volgelingen ter dood veroordeeld voor de moord op Tate, LaBianca en diverse andere personen, onder wie Donald ‘Shorty’ Shea, een filmstuntman en familie-aanhanger die door hen werd verdacht van praten met de politie. Na de verandering van de strafwet in Californië, werden de straffen omgezet in levenslang.

Charles Manson was in onze ogen geen echte seriemoordenaar. Het was zelfs nog maar de vraag of hij eigenhandig iemand had vermoord. Er bestond echter geen enkele twijfel over zijn beroerde jeugd en evenmin over de gruweldaden die zijn volgelingen in zijn opdracht en naam hadden begaan. Ik wilde weten hoe iemand ertoe komt een satanische messias te worden. We moesten urenlang allerlei goedkoop filosofisch geleuter aanhoren, maar toen we daar niet op ingingen en hem dwongen tot duidelijke antwoorden, begonnen we een beter beeld van hem te krijgen.

Charlie was niet van plan geweest om een duistere goeroe te worden. Zijn doel was beroemdheid en rijkdom. Hij wilde drummer worden bij een beroemde band als de Beach Boys. Hij was zijn leven lang gedwongen geweest zijn kostje bij elkaar te scharrelen, waardoor hij zeer bedreven was geraakt in het inschatten van mensen en wat zij voor hem konden betekenen. Op het gebied van het vaststellen van iemands psychologische krachten en zwakheden en het opzetten van strategieën om voortvluchtige moordenaars te pakken te krijgen, zou hij het in mijn eenheid uitstekend hebben gedaan.

Toen hij na zijn voorwaardelijke invrijheidstelling in San Francisco aankwam, trof hij daar een horde verwarde, naïeve, idealistische jongeren aan die tegen hem opkeken vanwege zijn levenservaring en door de wijsheden die hij in het rond strooide. Veel jonge meisjes van de groep hadden problemen met hun vaders gehad en voelden zich verwant met Charlies jeugd, en hij was slim genoeg om ze er meteen uit te pikken. Hij werd een soort vaderfiguur, iemand die hun lege levens opvulde met seks en drugs.

Je kunt niet in één kamer zijn met Charles Manson zonder beïnvloed te worden door zijn ogen; die felle, doordringende ogen met hun wilde, hypnotiserende blik. Hij wist wat hij met die ogen kon doen en wat het effect ervan was op anderen. Hij vertelde ons dat hij in zijn jonge jaren talloze malen verrot was geslagen en dat hij met zijn tengere gestalte geen schijn van kans had ooit een fysieke confrontatie te winnen. Dus

compenseerde hij dat door het ontwikkelen van een krachtige persoonlijkheid.

Wat hij verkondigde klonk heel aannemelijk: luchtvervuiling verwoest het milieu, rassendiscriminatie is slecht en destructief, liefde is goed en haat is fout. Maar toen hij deze dolende zielen eenmaal voor zich had gewonnen, introduceerde hij een zorgvuldig gestructureerde reeks waandenkbeelden, waarmee hij zijn volgelingen volledig in zijn macht kreeg, zowel geestelijk als lichamelijk. Hij gebruikte slaaponthouding, seks, voedselrantsoenen en drugs om de absolute macht over hen te krijgen, alsof ze een soort krijgsgevangenen waren. Alles was zwart-wit en alleen Charlie wist wat de waarheid was. Hij speelde op zijn gitaar en bleef zijn eenvoudige mantra maar opdreunen: alleen Charlie kon deze zieke, verrotte maatschappij nog redden.

De basisprincipes van het leiderschap en het gezag over de groep, die Manson ons beschreef, zouden we in de daaropvolgende jaren nog vaak tegenkomen in vergelijkbare tragedies van soortgelijke omvang. Het begrip van en de macht over onzekere, zoekende mensen, zoals Charlie die bezat, zouden later opnieuw gedemonstreerd worden door dominee Jim Jones en de massale zelfmoord van zijn volgelingen in Guyana, en vervolgens door David Koresh en zijn Davidians in Waco, Texas, om er maar eens twee te noemen. En ondanks de duidelijke verschillen tussen de drie mannen, waren sommige overeenkomsten heel opvallend. Het inzicht dat we kregen door met Manson en zijn volgelingen te praten, heeft ertoe bijgedragen dat we Koresh en zijn daden, en die van andere sekten, beter konden begrijpen.

De kern van Mansons aanpak werd niet gevormd door zijn messiaanse visie, maar simpelweg door controle. Zijn Helter Skelter-preken hadden slechts tot doel de absolute macht over hun geesten te behouden. Maar Manson merkte al gauw dat het risico bestond dat je die macht weer kwijtraakte, tenzij je je kudde vierentwintig uur per dag onder controle hield. David Koresh besefte dit ook en hij bracht zijn volgelingen onder in een fort op het platteland, waar ze niet weg konden en niet konden ontsnappen aan zijn invloed.

Door te luisteren naar Manson kwam ik tot de conclusie dat het vermoedelijk niet de bedoeling was dat Sharon Tate en haar vrienden vermoord zouden worden, maar dat hij zijn controle op de situatie en zijn volgelingen had verloren. De keuze van het huis en de slachtoffers was duidelijk willekeurig. Een van Mansons meisjes was er ooit geweest en ze

dacht dat er geld in huis was. Tex Watson, de aantrekkelijke, briljante student uit Texas, zocht naar een manier om hogerop te komen en te wedijveren met Charlie om invloed en gezag. Met het vooruitzicht om ooit de macht van Charlie over te nemen en net als de anderen zwaar onder invloed van LSD, was Watson de eigenlijke moordenaar die de missie naar het huis van Polanski en Tate had geleid en de anderen had aangezet tot hun gruweldaden.

Toen deze meelopers Charlie vervolgens vertelden dat Helter Skelter begonnen was en wat ze hadden gedaan, kon hij moeilijk zeggen dat ze hem te serieus hadden genomen. Dat zou zijn macht en autoriteit hebben geschaad. Hij moest met iets beters voor de dag komen, alsof de moord en de verminking zíjn idee waren, dus stuurde hij ze naar het huis van de LaBianca's om het nog eens over te doen. Maar toen ik Manson vroeg waarom hij niet mee naar binnen was gegaan en had meegedaan aan de moorden, keek hij me aan alsof ik gek geworden was en legde hij me uit dat hij op dat moment voorwaardelijk vrij was en zijn vrijheid niet wilde riskeren.

Uit alle gesprekken die we met Manson hebben gevoerd en alle achtergrondinformatie die we over hem hebben, meen ik te mogen concluderen dat het mes aan twee kanten sneed: Manson gebruikte zijn volgelingen om aan zijn wensen tegemoet te komen, terwijl zij, op hun beurt, hem maakten tot iets waar zij behoefte aan hadden, en hem min of meer dwongen in die behoefte te voorzien.

Om de paar jaar dient Manson een verzoek om gratie in, dat elke keer wordt afgewezen. Zijn misdaden hebben zoveel publiciteit gekregen en waren zo wreed, dat de beoordelingscommissie geen risico met hem durft te nemen. Ik zou ook niet willen dat hij vrijkwam. Maar als hij ooit vrijkomt, denk ik niet dat hij net zo'n serieuze bedreiging zou vormen als andere seriemoordenaars. Ik verwacht eerder dat hij de woestijn in trekt om daar te gaan wonen, of probeert geld te slaan uit zijn beroemdheid. Maar met alles wat ik nu over hem weet, verwacht ik niet dat hij iemand zal vermoorden. De grootste dreiging komt van de kant van de meelopers, die zich misschien weer tot hem aangetrokken zullen voelen en hem opnieuw tot hun god en leider zullen uitroepen.

Tegen de tijd dat Ressler en ik een stuk of twaalf gevangenisinterviews hadden gedaan, werd het ons duidelijk dat we iets belangrijks op het spoor waren. Voor het eerst waren we in staat een verband te leggen tussen

datgene wat zich afspeelde in het hoofd van de dader en het bewijsmateriaal dat hij achterliet op de moordlocatie.

In 1979 ontvingen we ongeveer vijftig aanvragen voor daderprofielen, die de docenten tussen hun colleges door probeerden af te handelen. In 1980 was dat aantal verdubbeld, en het jaar daarna weer. Tegen die tijd was ik al grotendeels ontheven van mijn onderwijsverplichtingen en was ik de enige binnen de eenheid die zich fulltime bezighield met operationeel werk. Als mijn tijd het toeliet, gaf ik nog steeds lezingen op de National Academy en politiedepartementen, maar in tegenstelling tot de andere leden van de eenheid, was lesgeven voor mij op het tweede plan geraakt. Ik behandelde vrijwel alle moordzaken die we binnenkregen, plus alle verkrachtingszaken waar Roy Hazelwood geen tijd voor had.

Wat begonnen was als een informele, extra dienstverlening zonder officiële status, begon zich te ontwikkelen tot een klein instituut. Ik kreeg de pas uitgevonden titel van ‘hoofd criminele daderprofilering’ en begon de samenwerking tussen de FBI-kantoren in het land en de plaatselijke politiedepartementen te coördineren.

Op een zeker moment lag ik een week of zo in het ziekenhuis. Mijn oude football- en boksblessures hadden mijn neus geruïneerd en ik kreeg steeds meer moeite met ademhalen, zodat ik me liet opnemen om het tussenschot recht te laten zetten. Ik herinner me nog goed dat ik in bed lag en nauwelijks uit mijn ogen kon kijken, toen een van de andere agenten binnenkwam en een stapel van twintig dossiers op mijn bed liet vallen.

Van elk gevangenisbezoek leerden we weer nieuwe dingen, maar er moest een manier zijn om die informele research in een bruikbaar, systematisch raamwerk onder te brengen. En die stap vooruit was te danken aan Roy Hazelwood, met wie ik samenwerkte aan een artikel over lustmoorden voor het FBI Law Enforcement Bulletin. Roy had research gedaan met dr. Ann Burgess, een professor in de psychiatrische gezondheidszorg op de afdeling verpleegkunde van de universiteit van Pennsylvania en hoofd van de afdeling verpleegkundig onderzoek van het departement van gezondheidszorg in Boston. Burgess had al heel wat wetenschappelijke artikelen gepubliceerd en ze werd algemeen erkend als een van de toonaangevende autoriteiten op het gebied van verkrachting en de psychologische gevolgen daarvan.

Roy nodigde haar uit op de afdeling gedragswetenschappen, stelde haar voor aan Bob en mij en vertelde haar waar we ons mee bezighielden. Ze

was zeer onder de indruk en vertelde ons dat hier een kans lag om research te doen op een manier die op dit gebied nooit eerder mogelijk was geweest. Ze geloofde dat de research op dezelfde manier kon bijdragen aan het onderzoek naar crimineel gedrag als DSM-research, diagnostische statistiek van mentale stoornissen, bijdroeg aan het begrip en de indeling van de soorten geesteszieken.

We besloten te gaan samenwerken en Ann kreeg het uiteindelijk voor elkaar vierhonderdduizend dollar subsidie los te krijgen van het door de overheid gesponsorde National Institute of Justice. We stelden ons tot doel in een vrij kort tijdsbestek vijfendertig à veertig gedetineerde misdadigers te ondervragen en te kijken welke conclusies we uit deze informatie konden trekken. Met de gegevens die wij haar verstrekten, stelde Ann een zevenenvijftig pagina’s tellend enquêteformulier samen dat bij elk vraaggesprek moest worden ingevuld. Bob zou het geld beheren en de contacten met het NIJ onderhouden en samen zouden wij, met hulp van special agents van de FBI-kantoren in het land, teruggaan naar de gevangenissen om met seriemoordenaars te praten. We zouden methodische beschrijvingen maken van elke misdaad en elke moordlocatie, we zouden hun gedrag van voor en na de daad bestuderen en alle resultaten vastleggen, waarna Ann zich op de cijfers zou storten. We verwachtten dat het project drie à vier jaar in beslag zou nemen.

En in die periode trad de criminele onderzoeksanalyse een nieuw tijdperk binnen.

7

Het hart van de duisternis

De voor de hand liggende vraag is natuurlijk: waarom zou een veroordeelde crimineel zijn medewerking verlenen aan federale agenten? Toen we met ons project begonnen, vroegen we ons dat zelf ook af. Toch ging het merendeel van de personen die we in de loop der jaren benaderden, ermee akkoord om met ons te praten, en ze deden dat om een aantal redenen.

Sommige criminelen gaan echt gebukt onder hun daden en beschouwen meewerken aan een wetenschappelijke studie als een manier om iets goed te maken. Bovendien geeft het ze een kans om zichzelf beter te leren begrijpen. Ik denk dat Ed Kemper in deze categorie past. Andere, zoals ik al eerder heb aangegeven, zijn fans van alles wat met politie en wetshandhaving te maken heeft en vinden het gewoon prettig om in gezelschap van politiemensen of FBI-agenten te zijn. Sommige denken dat het voordelig kan zijn om samen te werken met de ‘autoriteiten’, hoewel we hun nooit toezeggingen hebben gedaan. Sommige voelen zich genegeerd en vergeten; ze willen gewoon aandacht en beschouwen een bezoek van ons als een manier om de verveling te doorbreken. En andere grijpen de kans aan om hun moordlustige fantasieën nog eens tot in de details te herbeleven.

We wilden graag alles horen wat deze mannen ons te vertellen hadden, maar we waren vooral geïnteresseerd in enkele basisvragen, die we omschreven hadden in een artikel in de FBI Law Enforcement Bulletin van september 1980, waarin we het doel van onze studie uitlegden.

1. Wat drijft iemand ertoe een seksmoordenaar te worden en wat zijn de eerste waarschuwingstekens?
2. Wat kan werken als aanmoediging of juist ontmoediging voor het uitvoeren van zijn daad?
3. Welk soort reactie of strategie van een aanstaand slachtoffer had effect op welk soort seksmoordenaar?
4. Wat zijn de signalen waaruit blijkt dat hij gevaarlijk is, tot een moord in staat is en volgens welke werkwijze?

We begrepen dat ons programma alleen waardevol kon zijn als we ons goed voorbereidden en meteen in staat waren bepaalde gegevens uit het verhaal van de man te filteren. Want als je een redelijk intelligent persoon tegenover je had – en veel van die knapen hebben een meer dan gemiddelde intelligentie – kon hij vrij gemakkelijk het zwakke punt van het systeem

ontdekken en dat in zijn voordeel gebruiken. Seriemoordenaars en -verkrachters zijn van nature goede manipulators. Als het voor hun zaak gunstig is om een labiele indruk te wekken, dan doen ze dat. Als ze er hun voordeel mee kunnen doen om beschaamd en berouwvol over te komen, dan zijn ze beschaamd en berouwvol. Maar wat ze ook de beste manier schenen te vinden om zich te gedragen, toch merkte ik dat de mannen die hadden toegestemd om met ons te praten, allemaal hetzelfde waren. Ze hadden niets anders om over na te denken, dus ze dachten alleen maar na over zichzelf en hun daden, en konden daar dus een uiterst gedetailleerde beschrijving van geven. Het was onze taak om vooraf zoveel over hen en hun daden te weten te komen, dat we er zeker van konden zijn dat ze de waarheid spraken, want ze hadden immers ook tijd genoeg om allerlei alternatieve scenario’s te bedenken waaruit ze veel sympathieker en minder schuldig tevoorschijn kwamen dan ze in werkelijkheid waren.

In de beginperiode kwam het regelmatig voor dat ik na het aanhoren van het verhaal van de veroordeelde aan Bob Ressler of een van de anderen vroeg: ‘Kan hij er niet ingeluisd zijn? Hij heeft op alles een zinnig antwoord. Ik vraag me af of ze de juiste man te pakken hebben.’ Dus het eerste wat we dan deden als we weer in Quantico waren, was het dossier nakijken en de onderzoeksrapporten van de plaatselijke politie opvragen om te controleren of er geen sprake was van een of andere afschuwelijke vergissing.

Tijdens zijn jeugd in Chicago was Bob Ressler erg geschokt en geïntrigeerd geweest door de moord op de zes jaar oude Suzanne Degnan, die uit haar ouderlijk huis was ontvoerd en was vermoord. Haar in stukken gehakte lichaam werd in gedeelten gevonden in de riolen van Evanston. Uiteindelijk werd er een jongeman gepakt die William Heirens heette. Hij bekende niet alleen de moord op Suzanne Degnan, maar ook de moord op twee andere vrouwen in een appartementengebouw, die hij tijdens een uit de hand gelopen inbraak zou hebben gepleegd. Na de moord op Frances Brown, in een van de appartementen, had hij met haar lipstick op de muur geschreven:

In godsnAAm
PAkMe
VoordAt ik er Meer Vermoord
Ik kAn me nieT beheersen

Heirens schreef de moorden toe aan een zekere George Murman (vermoedelijk een samentrekking van ‘moordende man’), die, zo verklaarde hij, in hem woonde. Bob heeft me ooit verteld dat de Heirens-zaak waarschijnlijk de reden is dat hij een carrière bij de FBI was begonnen.

Toen ons onderzoeksproject naar criminele persoonlijkheden goed begon te lopen, gingen Bob en ik naar de Statesville-gevangenis in Joliet, Illinois, om met Heirens te praten. Hij zat al sinds zijn veroordeling in 1946 opgesloten en had zich altijd als een modelgevangene gedragen. Hij was de eerste in de staat die in de gevangenis zijn middelbare school had afgemaakt en hij volgde nu een universitaire studie.

Tijdens ons gesprek met hem ontkende Heirens dat hij bij de moorden betrokken was geweest en zei dat hij er ingeluisd was. Wat we hem ook vroegen, hij had overal een antwoord op en bleef volhouden dat hij een alibi had en zelfs niet in de buurt was geweest van de plaats van de moorden. Hij was zo overtuigend, dat ik begon te denken dat er misschien sprake was van een vergissing. Dus toen we terug waren in Quantico, dook ik weer in zijn dossiers. Naast zijn bekentenis en ander overtuigend bewijsmateriaal, zag ik dat zijn vingerafdrukken waren gevonden op de plek waar Degnan was vermoord. Waarschijnlijk had Heirens zo lang in zijn cel zitten nadenken, dat hij een heel nieuw verhaal had verzonnen en ik vermoed dat als ze hem een test met de leugendetector hadden afgenomen, hij die zonder problemen zou hebben doorstaan.

Richard Speck, die meerdere malen levenslang uitzat voor de moord op acht leerling-verpleegsters in een herenhuis in Zuid-Chicago in 1966, maakte ons duidelijk dat hij niet vereenzelvigd wilde worden met de andere moordenaars waar we onderzoek naar deden. ‘Ik wil niet op dezelfde lijst staan als zij,’ vertelde hij me. ‘Ze zijn gestoord, die lui. Ik ben geen seriemoordenaar.’ Hij ontkende niet wat hij had gedaan, maar hij wilde gewoon dat we wisten dat hij niet was zoals zij.

In zekere zin had Speck gelijk. Hij was geen seriemoordenaar die herhaaldelijk moorden pleegde met emotionele pieken en afkoelingsperioden tussen de verschillende moorden. Ik zou hem eerder karakteriseren als een massamoordenaar, iemand die tijdens één gelegenheid twee of meer mensen vermoordt. In Specks geval ging hij naar het huis met het plan er in te breken omdat hij geld nodig had om de stad uit te gaan. Toen de drieëntwintigjarige Corazon Amurao de voordeur opende, drong hij gewapend met een pistool en een mes het huis binnen en vertelde

hij Corazon en haar vijf huisgenotes dat hij ze alleen zou vastbinden, hun geld zou stelen en dan zou verdwijnen. Hij dreef ze allemaal de slaapkamer in en bond ze vast. In het daaropvolgende uur kwamen er nog drie jonge vrouwen thuis; ze waren een avondje uit geweest of hadden gestudeerd in de bibliotheek. Maar toen Speck alle negen vrouwen eenmaal in zijn macht had, veranderde hij blijkbaar van gedachten en gaf hij zich in een vlaag van opwinding over aan het verkrachten, wurgen en doodsteken van de vrouwen. Alleen Amurao, die zich doodsbang in een hoekje had gedrukt, overleefde de moordpartij. Speck was de tel kwijtgeraakt.

Toen hij vertrokken was, rende ze het balkon op en begon om hulp te roepen. Ze vertelde de politie over de Born to Raise Hell-tatoeage op zijn linkeronderarm. Toen Richard Franklin Speck een week later in een plaatselijk ziekenhuis terechtkwam na een mislukte zelfmoordpoging, kon hij dankzij die tatoeage worden geïdentificeerd.

Vanwege de schaamteloze wreedheid van zijn misdaad werd Speck in medische en psychologische kringen het onderwerp van allerlei soorten speculatie. Aanvankelijk werd bekendgemaakt dat Specks genetisch evenwicht verstoord was en dat hij een extra mannelijk Y-chromosoom had, waarvan men aannam dat het agressiviteit en antisociaal gedrag bevorderde. Dit soort beweringen werd in die tijd met enige regelmaat gelanceerd. Meer dan honderd jaar geleden pasten de gedragspsychologen van die tijd frenologie toe – de studie van de schedelvorm – om karaktertrekken en mentale vermogens te verklaren. Tegenwoordig werd aangenomen dat een encefalogram met een herhaald piekenpatroon van veertien en zes een duidelijk bewijs vormde voor ernstige psychische afwijkingen. Rechtbankjury’s waren het nog steeds niet eens over de XYY-theorie, hoewel het een onweerlegbaar feit was dat er talloze mannen met dergelijke genenpatronen rondliepen, die heus niet allemaal opvallend agressief en antisociaal waren. Trouwens, toen men Speck nog eens aan een grondig hersenonderzoek onderwierp, bleek dat zijn genenhuishouding volkomen normaal was – hij had niet eens een extra Y-chromosoom.

Speck, die inmiddels in de gevangenis aan een hartaanval is overleden, wilde niet met ons praten. Hij was een van de opmerkelijke gevallen waarbij we eerst de hoofdbewaarder moesten benaderen, die het wel goedvond dat we kwamen, maar wie het niet verstandig leek om Speck vooraf in te lichten over onze komst. Toen we in de gevangenis arriveerden, merkten we waarom. We konden Speck horen vloeken en schreeuwen

vanuit de tijdelijke cel waarin hij was ondergebracht, zodat wij zijn cel konden bekijken. De andere gevangenen waren onrustig omdat ze met Speck te doen hadden. De bewaarder wilde ons laten zien wat voor soort pornografie Speck in zijn cel had, maar Speck protesteerde furieus tegen deze inbreuk op zijn privacy. Gedetineerden haten het als er in hun spullen wordt rondgeneusd. Hun cel is nog de enige plek die hun iets van privacy kan bieden. Toen we het drie verdiepingen tellende cellenblok in Joliet binnengingen – met overal kapotte ruiten en vogels die langs het plafond vlogen – waarschuwde de bewaarder ons dat we zo veel mogelijk in het midden van de gang moesten blijven, zodat de gevangenen ons niet konden raken met hun urine en uitwerpselen.

Ik besefte dat onze benadering ons deze keer niets zou opleveren, dus ik fluisterde de bewaarder toe dat we gewoon de gang zouden doorlopen, zonder te stoppen bij Specks cel. Met de richtlijnen voor gevangenisinterviews die we tegenwoordig hanteren, zou het niet meer mogelijk zijn om iemand zo onaangekondigd te overvallen. Het hele onderzoek van criminele persoonlijkheden zou in de loop der jaren trouwens de nodige wijzigingen ondergaan.

In tegenstelling tot Kemper en Heirens, was Speck bepaald geen modelgevangene. Hij had een keer een minidistilleertoestel gebouwd en dat achter in een verborgen la van het houten bureau van de afdelingsbewaarder verstopt. Het apparaat produceerde nauwelijks alcohol, maar net genoeg om een alcoholgeur te verspreiden en de bewakers, die het ding niet konden vinden, gek te maken. Een andere keer had hij een gewonde spreeuw gevonden die door een van de kapotte ruiten naar binnen was gevlogen en waar hij voor zorgde tot het beestje weer was opgeknapt. Toen de spreeuw weer kon staan, bond hij een touwtje aan zijn poot en leerde hij hem op zijn schouder te blijven zitten. Kort daarna vertelde de bewaarder hem dat huisdieren niet waren toegestaan.

‘Dus ik mag hem niet houden?’ vroeg Speck op uitdagende toon, waarna hij naar een draaiende ventilator liep en de spreeuw erin wierp.

Verbijsterd van afgrijzen zei de bewaarder: ‘Ik dacht dat je van die vogel hield.’

‘Dat deed ik ook,’ antwoordde Speck, ‘maar als ik hem niet mag houden, krijgt een ander hem ook niet.’

Bob Ressler en ik ontmoetten hem uiteindelijk in een spreekkamer in Joliet. Hij werd vergezeld door een maatschappelijk werker van de

gevangenis. Net als Manson ging Speck aan het hoofd van de tafel zitten, op de rugleuning van de stoel, zodat hij optisch boven ons uitstak. Ik begon hem te vertellen wat we van plan waren, maar hij wilde niet met ons praten en zat alleen maar te mopperen op die klote-FBI die in zijn cel wilde rondneuzen.

Als ik tegenover dit soort mannen zit aan een tafel in de spreekkamer van een gevangenis, dan observeer ik ze eerst en probeer ik me voor te stellen hoe ze eruitzagen en klonken op het moment dat ze hun moorden pleegden. Ik heb me goed voorbereid door alle dossiers te lezen, dus ik weet wat ze hebben gedaan en waartoe ze in staat zijn, en dat moet ik nu projecteren op degene die tegenover me zit.

Ondervragingen in politiestijl zijn niet altijd geschikt, omdat beide partijen daarin elkaar proberen te verleiden de dingen te zeggen die de ander weten wil. Bovendien moet je de ondervraagde vooraf zien in te schatten om te weten hoe je hem moet benaderen. Met woede en morele verontwaardiging bereik je niets. Wat? Je hebt een arm opgegeten? Smerige kannibaal die je bent! Je moet erachter zien te komen wat bij hem een belletje doet rinkelen. Sommigen, zoals Kemper, kun je gewoon zakelijk en rechtdoorzee benaderen, zolang je ze maar duidelijk maakt dat je je huiswerk hebt gedaan en dat je je geen onzin laat verkopen. Maar ik heb geleerd dat je met mensen als Richard Speck beter een meer offensieve benadering kunt toepassen.

We zitten daar in die spreekkamer en Speck zit ons overduidelijk te negeren, dus ik wend me tot zijn maatschappelijk werker, een open, sociabele man, heel ervaren met vijandelijke cliënten – enkele kwaliteiten die we graag zien bij onderhandelaars in gijzelingszaken. Ik praat over Speck alsof hij er niet is.

‘Je weet wat die knul van jou gedaan heeft, is het niet? Hij heeft acht jonge meiden vermoord. En sommigen van die meiden zagen er verdomd lekker uit. Acht jonge, malse kontjes heeft hij ons afgenomen. Dat is toch niet eerlijk?’

Bob voelt zich bijzonder onprettig bij dit soort benaderingen. Hij houdt er niet van om af te dalen tot het niveau van de moordenaar en hij spreekt niet graag oneerbiedig over de slachtoffers. Ik ben dat natuurlijk met hem eens, maar in situaties als deze kun je gewoon niet anders.

De maatschappelijk werker begrijpt mijn bedoeling en geeft antwoord, en zo praten we nog een tijdje door. We moeten geklonken hebben als een paar

middelbare-schooljongens in de kleedkamer van de sportzaal, ware het niet dat we het hier over slachtoffers van een moord hebben, zodat het gesprek een heel macabere ondertoon begint te krijgen.

Speck luistert een tijdje toe, schudt zijn hoofd, grinnikt en zegt: ‘Jezus, jullie zijn hartstikke gek. Het moet een verdomd dun lijntje zijn dat jou van mij scheidt.’

Na die opening richt ik me tot hem. ‘Hoe heb je het in hemelsnaam voor elkaar gekregen om acht vrouwen achter elkaar te neuken? Wat had je als ontbijt gegeten?’

Hij kijkt ons aan alsof we een stel onnozele boerenkinkels zijn. ‘Ik heb ze niet alle acht geneukt. Dat verhaal is overdreven. Ik heb er maar een geneukt.’

‘Die ene op de bank?’ vraag ik.

‘Ja.’

Hoe grof en weerzinwekkend dit ook mag klinken, toch vertelt het me iets over hem. Ten eerste, hij mag dan heel vijandelijk en agressief lijken, maar zijn macho-zelfbeeld stelt niet veel voor. Hij weet dat hij al die vrouwen niet onder controle kan houden. Hij is een opportunist, dus hij verkracht er een, gewoon omdat hij nu eenmaal in de gelegenheid is. En van de foto’s van de moordlocatie weten we dat degene die hij koos, met haar gezicht naar beneden op de bank lag. Ze was al een gedepersonaliseerd lichaam voor hem. Hij hoefde geen menselijk contact met haar te hebben. We kunnen ook vertellen dat hij geen verfijnd en georganiseerd denker is. Er was niet veel voor nodig om een relatief eenvoudige beroving te laten ontaarden in een massamoord. Hij geeft toe dat hij de vrouwen niet heeft vermoord in een vlaag van seksuele opwinding, maar om te voorkomen dat ze hem zouden identificeren. Als de jonge verpleegsters thuiskomen, sluit hij er eerst een op in een slaapkamer en stopt hij er een in de kast, alsof hij paarden op stal zet. Hij heeft geen idee wat hij in een dergelijke situatie moet doen.

Interessant is ook dat hij beweert dat de wond die hem in het ziekenhuis deed belanden en tot zijn arrestatie leidde, niet afkomstig was van een zelfmoordpoging, maar het gevolg was van een vechtpartij in een bar, waarmee hij ons wil doen geloven dat hij de Born to Raise Hell-macho is die hij beweert te zijn, in plaats van de pathetische sukkel voor wie zelfmoord nog de enige uitweg is.

Terwijl ik naar hem luister, begin ik een beetje te spelen met al de informatie die hij me heeft gegeven. Die vertelt me niet alleen iets over hem, maar ook over het type misdaad dat hij heeft gepleegd. Met andere woorden, als ik in de toekomst een soortgelijk scenario tegenkom, heb ik een beter inzicht in het soort mens dat daarvoor verantwoordelijk is. En dat was natuurlijk het belangrijkste doel van ons programma.

Bij het vastleggen van alle gegevens van de studie heb ik altijd geprobeerd het academische, psychologische jargon zo veel mogelijk te vermijden en me te beperken tot heldere taal, waar politiemensen iets mee konden. Een rechercheur van de plaatselijke politie vertellen dat hij op zoek moet gaan naar een paranoïde schizofreen mag misschien interessant klinken, maar het vertelt hem niets bruikbaars over zijn UNSUB. Een van de onderscheiden die we wel maakten, was of we te maken hadden met een redenerende of met een impulsief handelende dader, of dat er sprake was van een mengvorm. Dankzij mensen als Speck konden we ons een beeld vormen van de impulsieve dader.

Speck vertelde me dat hij een moeilijke jeugd had gehad. De enige keer dat ik – bij mijn weten – een gevoelige snaar bij hem raakte, was toen ik hem iets vroeg over zijn familie. Toen hij twintig was, had hij al bijna veertig arrestaties op zijn naam staan en was hij getrouwd met een vijftienjarig meisje, met wie hij samen een kind opvoedde. Vijf jaar later ging hij bij haar weg, boos en verbitterd, maar hij vertelde ons dat het nooit bij hem was opgekomen om haar te vermoorden. Hij vermoordde wel enkele andere vrouwen, onder wie een serveerster van een derderangs kroeg, die niet wilde ingaan op zijn avances. Een paar maanden voordat hij de verpleegsters vermoordde, had hij ook nog een vijfenzestigjarige vrouw beroofd en verkracht. Gewoonlijk duidt de gewelddadige verkrachting van een oudere vrouw op een jonge dader, misschien zelfs een tiener, zonder veel ervaring, zelfvertrouwen en raffinement. Speck was zesentwintig toen de verkrachting plaatsvond. Naarmate zijn leeftijd steeg, daalden zijn zelfvertrouwen en raffinement. Dat was mijn indruk van Richard Speck. Hoewel hij halverwege de twintig was, bevond zijn gedragsniveau – zelfs voor een misdadiger – zich op dat van een tiener aan het eind van de puberteit.

Voordat we vertrokken wilde de hoofdbewaarder ons nog iets laten zien. Net als in veel andere gevangenissen werden er in Joliet experimenten gedaan op basis van academische, psychologische theorieën, om te zien of

zachte pasteltinten de agressiviteit van de gevangenen verminderden. Ze hadden zelfs de kampioen gewichtheffen van de politie in een roze en zachtgeel geschilderde kamer gezet, die daar tot de ontdekking kwam dat hij minder gewicht omhoogkreeg dan hij gewend was.

Dus de bewaarder neemt ons mee naar een cel aan het eind van de gang en zegt: ‘De roze muren moeten de agressiviteit van gewelddadige criminelen verminderen. Als je ze in een cel als deze zet, worden ze blijkbaar heel rustig en passief. Kijk maar eens naar binnen, Douglas, en vertel me wat je ziet.’

‘Ik zie dat er nauwelijks nog verf op de muur zit,’ merk ik op.

‘Juist,’ antwoordt hij, ‘dat klopt. Zie je, die jongens houden niet van pasteltinten. Ze pellen het van de muren en eten het op.’

Jerry Brudos was een schoenenfetisjist. Als het daarbij was gebleven, zou dat verder geen probleem zijn geweest. Maar als gevolg van een variëteit aan omstandigheden, waaronder een dominante moeder die hem vaak strafte, en zijn eigen dwangneuroses, ging het een stuk verder – van enigszins excentriek tot dodelijk.

Jerome Henry Brudos werd in 1939 in South Dakota geboren en hij groeide op in Californië. Als vijfjarig jongetje vond hij op een plaatselijke vuilnisbelt een paar keurig gepoetste schoenen met hoge hakken. Toen hij ze mee naar huis nam en ze aantrok, werd zijn moeder woedend en vertelde hem dat hij ze weg moest doen. Maar dat deed hij niet. Hij verstopte ze in zijn kamer en toen zijn moeder dat ontdekte, verbrandde ze de schoenen en gaf ze Jerome een flinke afstraffing. Toen hij zestien was en in Oregon woonde, drong hij regelmatig huizen in de omgeving binnen, waar hij damesschoenen stal en vervolgens ook ondergoed, dat hij bewaarde en aantrok. Een jaar later werd hij gearresteerd voor mishandeling van een meisje dat hij in zijn auto had gelokt en had geprobeerd uit te kleden. Hij kreeg enkele maanden therapie in het staatsziekenhuis in Salem, waar men hem niet als gevaarlijk beschouwde. Na de middelbare school zat hij een blauwe maandag in het leger, totdat hij op psychische gronden werd ontslagen. Hij drong nog steeds huizen binnen en stal nog steeds schoenen en ondergoed, waarbij hij soms op vrouwen stuitte die hij de keel dichtkneep tot ze bewusteloos raakten, tot hij uit een soort plichtsbesef trouwde met de jonge vrouw bij wie hij kort daarvoor zijn maagdelijkheid had verloren. Hij ging een vakopleiding volgen en werd elektromonteur.

Zes jaar later, in 1968, nu vader van twee kinderen en ’s nachts nog steeds op jacht naar souvenirs, deed Brudos de voordeur open voor de negentienjarige Linda Slawson, die encyclopedieën verkocht en blijkbaar bij het verkeerde huis had aangebeld. Brudos zag zijn kans schoon en sleepte haar naar de kelder, waar hij haar overmeesterde en wurgde. Toen ze dood was, kleedde hij haar uit en trok hij haar diverse kledingstukken en schoenen uit zijn verzameling aan. Voordat hij haar lijk, verzwaard met een kapotte versnellingsbak van een auto, in de Willamette dumpte, zaagde hij haar linkervoet af, trok die een van zijn favoriete pumps aan en borg hem weg in de vriezer. In de daaropvolgende maanden vermoordde hij nog drie vrouwen. Hij sneed hun borsten af en maakte daar gietvormen van. Hij werd herkend door verscheidene jonge vrouwen die hij allemaal met hetzelfde verhaal voor een afspraakje had benaderd en werd gearresteerd door de politie, die hem opwachtte op een van zijn vermoedelijke ontmoetingsplaatsen. Hij bekende uiteindelijk schuld toen het hem duidelijk werd dat het geen zin had zich te beroepen op ontoerekeningsvatbaarheid.

Bob Ressler en ik spraken met hem in de staatsgevangenis van Oregon in Salem. Hij had een dik, rond gezicht, was zwaargebouwd, en heel beleefd en mededeelzaam. Maar toen ik hem vroeg naar bijzonderheden over de misdaden, zei hij dat hij op die momenten black-outs had en dat hij zich niets meer herinnerde van de misdaden die hij had begaan.

‘Weet je, John, ik krijg van die aanvallen als gevolg van een te laag bloedsuikergehalte en dan kan ik van het dak van een huis springen zonder dat ik weet wat er gebeurt.’

Maar toen Brudos schuld bekende, herinnerde hij zich alles blijkbaar nog goed genoeg om de politie een gedetailleerde beschrijving van alle moorden te geven en te vertellen waar de lijken en de bewijzen gevonden konden worden. Daarvoor had hij zich al een keer per ongeluk verraden. Hij had een van zijn slachtoffers opgehangen aan een haak in de garage, had het lijk zijn favoriete kleding en schoenen aangetrokken en had vervolgens een spiegel op de grond gelegd, zodat hij onder haar jurk kon kijken. Toen hij daar een foto van nam, had hij zonder het te weten zichzelf ook op het celluloid vastgelegd.

Ondanks zijn beweringen dat hij leed aan black-outs ten gevolge van een te laag bloedsuikergehalte gaf Brudos duidelijk blijk van de methodiek van een rationeel denkende dader. Deze kwam ook tot uiting in de fantasieën die hij tijdens zijn jeugd had. Toen hij als tiener met zijn ouders op een

boerderij woonde, fantaseerde hij over meisjes die hij gevangen hield in een tunnel, waar hij ze dwong te doen wat hij wilde. Het lukte hem een keer een meisje mee te nemen naar de schuur, waar hij haar vervolgens dwong zich uit te kleden, zodat hij een foto van haar kon maken. We zien dit soort gedrag terug in zijn daden op volwassen leeftijd, maar in zijn tienerjaren was hij veel te naïef en te weinig geraffineerd om aan iets anders te denken dan aan het fotograferen van een naakt meisje. Na het gebeuren in de schuur sloot hij het meisje op in de maissilo, om enige tijd later terug te komen met andere kleren aan en zijn haar anders gekamd, en te beweren dat hij Ed was, Jerry's tweelingbroer. Hij liet het doodsbange meisje vrij, vertelde haar dat Jerry onder psychiatrische behandeling was en smeekte haar niemand iets over het gebeuren in de schuur te vertellen, omdat hij bang was dat Jerry dan weer een terugslag zou krijgen.

Wat we bij Jerome Brudos duidelijk zien, tezamen met de toenemende frequentie van zijn activiteiten, is de voortdurende verfijning van zijn fantasieën. Deze constatering is van veel meer belang dan alles wat hij ons zelf kon vertellen. Hoewel Kemper en Brudos zowel in doel als in modus operandi zeer van elkaar verschillen, zien we bij beiden – en veel van de anderen – de obsessieve belangstelling voor details en de aandrang om die te verbeteren tussen de laatste en de volgende moord. Kempers favoriete slachtoffers waren beeldschone studentes die hij in zijn geest met zijn moeder in verband bracht. De minder geraffineerde en niet zo intelligente Brudos was meer aangewezen op toevallige slachtoffers. Maar hun obsessie voor details was hetzelfde en beheerste hun beider levens.

Als volwassene dwong Brudos zijn vrouw Darcie kledingstukken uit zijn fetisjistische collectie aan te trekken en deel te nemen aan zijn fotografische rituelen. Hoewel ze een nuchtere, niet erg avontuurlijke vrouw was die zich daar heel ongemakkelijk bij voelde, deed ze wat hij van haar vroeg, omdat ze bang voor hem was. Het liefst had Brudos in huis een martelkamer ingericht, maar hij moest zich behelpen in de garage. Daar stond ook de vriezer waarin hij zijn favoriete lichaamsdelen bewaarde en die hij afsloot met een hangslot waarvan alleen hij de sleutel had. Als Darcie vlees nodig had voor het eten, dan moest ze hem vertellen wat ze wilde en ging hij het voor haar halen. Vaak klaagde ze tegen vrienden dat het zoveel gemakkelijker zou zijn als ze zelf een stuk vlees kon uitzoeken. Toch, ondanks dat ongemak, vond ze het blijkbaar niet vreemd genoeg om het aan

de politie te melden. Of als ze dat wel vond, was ze daar waarschijnlijk te bang voor.

Brudos is bijna het klassieke voorbeeld van een dader die begint met enkele onschuldige eigenaardigheden die langzaam maar zeker erger worden – van gevonden pumps via de kleding van zijn zuster naar de bezittingen van andere vrouwen. Eerst steelt hij alleen van waslijnen, vervolgens volgt hij vrouwen die hoge hakken dragen en breekt in in hun huizen als er niemand thuis is en ten slotte is hij bereid de confrontatie met de bewoners aan te gaan. Eerst is het voor hem voldoende om de schoenen of het ondergoed aan te trekken, maar uiteindelijk is hij toe aan een grotere kick. Hij begint meisjes te vragen of hij ze mag fotograferen. Dan, als een van hen weigert zich voor hem uit te kleden, bedreigt hij haar met een mes. Hij doodt niemand totdat zijn eerste toevallige slachtoffer voor de voordeur staat. Maar nu hij zijn eerste moord heeft gepleegd en beseft hoezeer hem dat bevredigt, pleegt hij er nog een en nog een, waarbij hij in de verminking van de lijken steeds een stap verder gaat.

Ik wil niet suggereren dat elke man die zich aangetrokken voelt tot naaldhakken en opgewonden raakt van zwartkanten beha’s en slipjes voorbestemd is een seriemoordenaar te worden. Als dat zo was, zouden de meesten van ons in de gevangenis zitten. Maar zoals we bij Jerry Brudos zien, kunnen dit soort artikelen een ontaardende werking hebben, die uit de hand kan lopen. Ik zal een voorbeeld geven.

Een tijdje geleden was er niet ver van waar ik woon een basisschool met een hoofdonderwijzer die iets met kindervoeten had. Hij speelde spelletjes met de kinderen en kietelde ze onder hun voeten. Als ze dat een bepaalde tijd volhielden zonder in de lach te schieten, gaf hij ze geld. Het kwam aan het licht toen ouders van sommige kinderen merkten dat ze meer geld uitgaven dan ze konden verantwoorden. Toen het schoolhoofd werd ontslagen door het districtsbestuur, klonken er van diverse kanten van de gemeenschap protesten op. Het schoolhoofd was een aantrekkelijke, jonge vent met een vaste vriendin met wie hij een normale relatie had en hij was zowel bij de kinderen als hun ouders zeer geliefd. De andere onderwijzers dachten dat hij er ingeluisd was. Zelfs al had hij iets met kindervoeten en tenen, dan was dat toch heel onschuldig van aard. Hij had de kinderen nooit gedwongen of geprobeerd ze uit te kleden. Hij was niet het soort man dat kinderen misbruikt om zijn perverse verlangens te bevredigen.

Ik was het eens met die opvatting. Wat dat betreft had de gemeenschap weinig van hem te vrezen. Ik heb hem ontmoet en vond hem vriendelijk en oprecht. Maar wat zou er gebeuren als tijdens zo’n spelletje een klein meisje anders reageert dan hij gewend is, als ze begint te gillen en dreigt alles te zullen verklappen? In een dergelijk moment van paniek zou hij het meisje kunnen doden, alleen maar omdat hij zich geen raad weet met de situatie. Toen de onderwijsinspecteur mijn eenheid benaderde voor advies, moest ik hem toch vertellen dat hij de juiste beslissing had genomen toen hij de man had ontslagen.

In dezelfde periode werd ik naar de universiteit van Virginia geroepen, waar iemand op de campus jonge studentes tegen de grond wierp en hun Zweedse muilen stal. Gelukkig raakte geen van de studentes ernstig gewond, en de plaatselijke en campuspolitie deden de zaak af als een soort grap. Ik sprak met de politie en de staf van de universiteit en vertelde hun over Brudos en soortgelijke lieden waar ik ervaring mee had, en toen ik weer vertrok, was ik erin geslaagd hen te doordringen van de mogelijke ernst van de situatie. Ze pasten hun beleid aan en ik kan zeggen dat er daarna gelukkig geen incidenten meer hebben plaatsgevonden.

Als ik naar Brudos’ criminele ontwikkeling kijk, vraag ik me af of we door begrip en ingrijpen tijdens een van de eerdere stadia het uiteindelijke proces hadden kunnen kortsluiten.

Bij Ed Kemper had ik het gevoel dat ik keek naar een seriemoordenaar die was gevormd door de schokkende emoties die hij tijdens zijn jeugd had moeten verwerken. Bij Jerry Brudos lag de zaak een stuk gecompliceerder. Het was duidelijk dat zijn belangstelling voor schoenen met naaldhakken al heel vroeg was ontstaan. Hij was nog maar een klein jongetje toen hij gefascineerd raakte door het paar schoenen met naaldhakken dat hij op de vuilnisbelt had gevonden. Maar die fascinatie kan voor een deel zijn ontstaan doordat hij zoiets nooit eerder had gezien. Misschien zagen ze er heel anders uit dan de schoenen die zijn moeder droeg. Toen die vervolgens zo furieus reageerde, werden ze verboden vruchten voor hem. Niet lang daarna stal hij de schoenen van zijn onderwijzeres. Toen ze dat echter ontdekte, werd hij verrast door haar reactie. In plaats van hem de les te lezen, wilde ze heel graag van hem weten waarom hij dat had gedaan. Dus in dat stadium kreeg hij al verschillende signalen van volwassen vrouwen over wat hij had gedaan, en zijn vermoedelijk aangeboren belangstelling

groeide langzaam maar zeker uit tot een sinister verlangen, dat later meerdere slachtoffers zou eisen.

Wat zou er gebeurd zijn als iemand het gevaar had onderkend en serieus had geprobeerd hem te leren omgaan met zijn gevoelens? Toen hij zijn eerste moord pleegde, was het al veel te laat. Was het mogelijk om het proces dat nu op gang was gebracht, nog te stoppen? Door mijn studie en het werk dat ik sindsdien heb gedaan, ben ik daar heel erg pessimistisch over. Ik geloof niet dat er iets is wat moordenaars die door seksuele motieven worden gedreven en die een bepaalde grens hebben overschreden, nog kan weerhouden. Als er iets is wat kans van slagen heeft, moet dat in een veel vroeger stadium worden gedaan, voordat ze het punt bereiken waarop hun fantasie werkelijkheid wordt.

Toen mijn zuster Arlene een tiener was, zei mijn moeder altijd dat ze veel kon vertellen over de jongens met wie Arlene omging door de manier waarop ze over hun moeders praatten. Als de jongen met liefde en respect over zijn moeder sprak, was dat vermoedelijk tekenend voor zijn relaties met de andere vrouwen in zijn leven. Als hij zijn moeder echter een rotwijf, een hoer of een sloerie vond, kon je er bijna zeker van zijn dat hij de vrouwen die hij in de rest van zijn leven zou tegenkomen op dezelfde manier zou behandelen.

Mijn ervaring heeft me geleerd dat mijn moeder het bij het rechte eind had. Ed Kemper liet een spoor van lijken na in Santa Cruz, Californië, voordat hij uiteindelijk de moed had verzameld om de enige vrouw die hij écht haatte, te vermoorden. Monte Rissell, die in zijn tienerjaren in Alexandria vijf vrouwen verkrachtte en vermoordde, vertelde ons dat als hij bij zijn vader had mogen blijven in plaats van bij zijn moeder, toen hun bijzonder slechte huwelijk spaak liep, hij nu misschien advocaat zou zijn in plaats van een levenslang gedetineerde in de strafinrichting van Richmond, waar we met hem spraken.

Dankzij Monte Ralph Rissell waren we in staat een nieuw stukje in de puzzel te passen. Monte was zeven jaar oud en de jongste van drie kinderen, toen zijn ouders uit elkaar gingen. Ze gingen met hun moeder mee naar Californië, waar ze hertrouwde en veel tijd met haar nieuwe echtgenoot doorbracht, zodat de kinderen min of meer aan hun lot werden overgelaten. Monte raakte al vrij snel in de problemen – obscene graffiti op school, drugs, en vervolgens schiet hij na een ruzie zijn neef neer met een dubbelloops jachtgeweer. Hij beweerde dat hij het geweer van zijn

stiefvader had gekregen, die na de impulsieve schietpartij het geweer in stukken had geslagen en Monte had bewerkt met de loop.

Toen Monte twaalf was, kwam er een eind aan dit tweede huwelijk en trok het gezin weer naar Virginia. Monte vertelde ons dat hij dacht dat hij en zijn zuster verantwoordelijk waren voor het mislukken van dat huwelijk. Vanaf dat moment raakte zijn criminele carrière in een stroomversnelling – rijden zonder rijbewijs, inbraken, autodiefstal en ten slotte verkrachting.

De beschrijving die hij ons gaf over hoe hij tot zijn eerste moord kwam, was bijzonder interessant. Hij zit nog op de middelbare school – hij is voorwaardelijk vrij en krijgt therapie als verplicht onderdeel van die voorwaardelijke invrijheidstelling – als hij een brief van zijn vriendin ontvangt. Ze zat een klas hoger dan hij en ging nu naar de universiteit. In de brief werd Monte meegedeeld dat ze een eind maakt aan hun relatie. Hij springt meteen in zijn auto en rijdt naar de universiteit, waar hij zijn vriendin met haar nieuwe vriendje ziet.

In plaats van iets ondoordachts te doen en zijn woede af te reageren op degene die die veroorzaakt heeft, rijdt hij terug naar Alexandria, waar hij zich volgiet met bier en een flinke hoeveelheid marihuana rookt, waarna hij urenlang in zijn auto op het parkeerterrein bij zijn huis blijft zitten piekeren.

Om een uur of drie ’s nachts zit hij daar nog steeds als er een andere auto verschijnt met een vrouw achter het stuur. Plotseling besluit Rissell terug te pakken wat hem ontnomen is. Hij loopt naar de auto van de vrouw, bedreigt haar met een pistool en dwingt haar naar een afgelegen plek te rijden.

Rissell was rustig, zelfverzekerd en nauwkeurig toen hij Bob Ressler en mij over zijn daden vertelde. We waren vooraf zijn IQ nagegaan en dat lag boven de 120. Ik kan niet zeggen dat ik bij hem veel spijt en berouw heb bespeurd. Afgezien van de weinige daders die zichzelf aangeven of zelfmoord plegen, hebben ze meestal alleen spijt over het feit dat ze zijn gepakt en in de gevangenis zijn beland. Maar hij probeerde zijn misdaden in ieder geval niet te bagatelliseren en ik had het gevoel dat hij ons een accuraat verslag gaf. Het gedrag dat hij zojuist had beschreven en ook wat hij daarna zou beschrijven, leverde ons diverse belangwekkende inzichten op.

Ten eerste vindt dit incident plaats na een gebeurtenis die aanzet tot een reactie, wat we later stressor gingen noemen. Dat was een patroon dat we keer op keer zouden tegenkomen. Alles kan als stressor dienen; iedereen heeft nu eenmaal verschillende dingen die hem of haar bezighouden. Maar

de twee meest voorkomende stressors, en dat is niet zo verbazingwekkend, zijn het kwijtraken van je baan en van je vrouw of vriendin. Nogmaals, ik praat hier vanuit het mannelijk gezichtspunt, omdat vrijwel alle seriemoordenaars mannen zijn, om redenen waarover ik later zal speculeren.

Dankzij de studie van mensen als Monte Rissell werd het ons duidelijk dat deze stressors zo'n belangrijk onderdeel van de dynamiek van een seriemoordenaar vormen, dat als we bepaalde aanwijzingen tegenkomen op een moordlocatie, we redelijk zeker kunnen voorspellen wat in die zaak de stressor is geweest. In de moordzaak in Alaska, die ik in een eerder hoofdstuk al noemde, brachten de timing van de drievoudige moord op een vrouw en haar twee dochtertjes en de aanwijzingen die op de locatie werden aangetroffen, mijn collega Jud Ray tot de voorspelling dat de moordenaar zowel zijn vriendin als zijn baan had verloren. Beide drama's hadden inderdaad plaatsgevonden. Het was zelfs zo dat het meisje de moordenaar had laten vallen voor zijn baas, die hem vervolgens ontsloeg om hem zo van het toneel te laten verdwijnen.

Dus op de avond dat Monte Rissell zijn vriendin met haar nieuwe vriend ziet, pleegt hij zijn eerste moord. Op zichzelf is dit al tekenend genoeg. Maar de manier waarop en waarom het gebeurt, vertelt ons zelfs nog meer.

Het toeval wil dat Rissells slachtoffer een prostituee is, wat twee dingen betekent: ze zal niet dezelfde angst voor seks met vreemden hebben als andere vrouwen, en ondanks haar angst zal ze over een goed ontwikkeld overlevingsinstinct beschikken. Dus als het haar duidelijk wordt dat hij haar onder bedreiging van een pistool gaat verkrachten, probeert ze de situatie enigszins te sturen door haar rok omhoog te trekken en hem te vragen hoe en in welke houding hij haar wil nemen.

'Ze vroeg wat ik lekker vond,' vertelde hij ons.

Maar in plaats van dat het hem een beetje tot bedaren brengt en hem wat zachtaardiger maak, maakt haar gedrag hem alleen maar nog kwader. 'Het was alsof die teef de situatie naar haar hand wilde zetten.' Ze speelt blijkbaar dat ze twee of drie orgasmen krijgt en dat maakt de situatie nog erger. Als zij van deze verkrachting kon 'genieten', dan bevestigt dat alleen maar zijn mening dat alle vrouwen hoeren zijn. Door haar gedrag depersonaliseert ze zichzelf en dat maakt het voor hem alleen maar gemakkelijker om haar te vermoorden.

Een ander slachtoffer, dat hem vertelde dat ze zich zorgen maakte over haar vader, die aan kanker leed, liet hij echter gaan. Rissells broer had kanker, dus voelde hij een band met haar. Dat maakte haar voor hem tot een persoon, precies het tegenovergestelde van de prostituee, of de jonge vrouw die Richard Speck had verkracht terwijl ze vastgebonden en met haar gezicht naar beneden op de bank lag.

Maar dit toont wel aan hoe moeilijk het is om vrouwen een algemeen advies te geven over hoe ze zich moeten gedragen in verkrachtingssituaties. Afhankelijk van het karakter van de verkrachter en de motieven van zijn daden, lijkt een meegaande houding of een poging om jezelf uit de narigheid te praten de beste benadering, hoewel het de zaak ook erger kan maken. Bij een verkrachter die handelt uit een behoefte aan machtsvertoon of die zichzelf iets probeert te bewijzen, kan weerstand bieden of een worsteling de juiste manier zijn om hem een halt toe te roepen, maar bij een door woede en vrouwenhaat gedreven verkrachter kan een dergelijke benadering het slachtoffer haar leven kosten, tenzij ze natuurlijk sterk en snel genoeg is om aan hem te ontsnappen. Meegaandheid in een poging de verkrachting zo snel mogelijk achter de rug te hebben, is niet altijd de beste strategie, omdat het de verkrachter niet in de eerste plaats om de seks te doen is. Dit zijn daden uit woede, haat en machtsvertoon; de seks speelt slechts een bijrol.

Nadat hij de vrouw heeft verkracht, heeft Rissell, die nog steeds woedend is, nog niet besloten wat hij met zijn slachtoffer zal doen. Op dat moment doet zij wat de meesten van ons als het meest logische zullen beschouwen: ze probeert te ontsnappen. Rissell ziet dat als een poging om hem de controle over de situatie uit handen te nemen. We citeerden Rissell in een artikel over ons onderzoek in de American Journal of Psychiatry: ‘Ze begon de helling af te rennen. Op dat moment kreeg ik haar te pakken. Ik nam haar in een houdgreep. Ze was groter dan ik. Ik kneep haar keel dicht, maar ze probeerde zich los te worstelen. We rolden de heuvel af en kwamen in het water terecht. Ik sloeg haar met haar hoofd tegen een rots en duwde haar onder water.’

Wat we hiervan leerden, was dat in de analyse van de misdaad het gedrag van het slachtoffer net zo belangrijk is als dat van de dader. Behoorde ze tot een risicogroep of niet? Wat zei ze en deed ze, en wat was het effect daarvan op de dader? Deed het zijn woede toenemen of bracht het hem tot bedaren? Waar ging het bij hun confrontatie eigenlijk om?

Rissell koos zijn slachtoffers in de nabije omgeving – in en rondom het appartementengebouw waar hij woonde. En toen hij eenmaal één moord had gepleegd, was dat taboe verdwenen. Hij wist nu dat hij het kon, dat hij ervan genoot en dat hij onopgemerkt kon blijven. Toen wij bij deze zaak werden betrokken om een profiel te schetsen van deze onbekende verdachte of UNSUB, dachten we aan iemand met een criminele achtergrond – een paar geweldsmisdrijven op het randje van moord – en die achtergrond was er ook. Eerlijkheidshalve moet ik toegeven dat we zijn leeftijd in eerste instantie mis hadden. Toen Rissell zijn eerste moord pleegde was hij net negentien. Wij hadden een man in gedachten van halverwege of achter in de twintig.

Maar Rissells zaak demonstreert dat leeftijd in ons werk een relatieve factor is. In 1989 werd Gregg McCrary van mijn eenheid ingeschakeld bij een verbijsterende reeks moorden op prostituees in Rochester, New York. In nauwe samenwerking met korpscommandant Lynde Johnson en een eersteklas politiekorps, stelde Gregg een gedetailleerd daderprofiel samen en adviseerde hij een strategie die uiteindelijk leidde tot de arrestatie en veroordeling van Arthur Shawcross. Toen we zijn profiel naderhand evalueerden, zagen we dat Gregg het op vrijwel alle punten bij het rechte eind had – ras, karakter, soort baan, privésituatie, auto, hobby's, bekendheid met de omgeving, eerdere confrontaties met de politie; kortom, vrijwel alles, behalve zijn leeftijd. Gregg had gedacht aan een man achter in de twintig tot begin dertig, die al enigszins vertrouwd was met het begrip moord. In werkelijkheid was Shawcross vijfenveertig. Het bleek dat hij een gevangenisstraf van vijftien jaar had uitgezeten voor de moord op twee jonge kinderen – net als prostituees en ouderen vormen kinderen een kwetsbare groep – wat hem in feite een achterstand van vijftien jaar had opgeleverd. Al na enkele maanden voorwaardelijke invrijheidstelling pikte hij de draad weer op waar hij deze had neergelegd.

Net als Arthur Shawcross was Monte Rissell voorwaardelijk vrij toen hij zijn moorden pleegde. En net als Ed Kemper was hij in staat de psychiater van de reclassering ervan te overtuigen dat hij uitstekende vorderingen maakte, terwijl hij in werkelijkheid mensen vermoordde. Het lijkt wel een macabere versie op de oude grap over hoeveel psychiaters je nodig hebt om een gloeilamp te verwisselen. Het antwoord is één, maar alleen als de gloeilamp verwisseld *wíl* worden. Psychiaters en andere werkers uit de geestelijke gezondheidszorg zijn eraan gewend de vorderingen van hun

cliënten af te meten aan de verklaringen die zij daarover afleggen en ervan uit te gaan dat ze zelf beter wíllen worden. Het is gebleken dat veel psychiaters heel gemakkelijk om de tuin zijn te leiden en de goede zullen bevestigen dat de enige redelijk betrouwbare manier om te voorspellen of iemand geweld zal gaan gebruiken, een gewelddadige achtergrond is. Een van de dingen die we sindsdien met ons onderzoek en werk proberen te bereiken, is de mensen van de geestelijke gezondheidszorg bewust maken van de beperkte waarde van verklaringen van ex-gedetineerden als het gaat om crimineel gedrag. Van nature is de seriemoordenaar of -verkrachter een manipulatief, narcistisch en totaal egocentrisch persoon. Hij zal een reclasseringsambtenaar of gevangenispsychiater alles vertellen wat deze wil horen, als dat hem maar zijn vrijheid oplevert en hij weer de straat op kan gaan.

Toen Rissell ons over zijn opeenvolgende moorden vertelde, bespeurden we een gestage ‘vooruitgang’. Zijn tweede slachtoffer had hem geërgerd met allerlei vragen. ‘Ze wilde weten waarom ik dit deed. Waarom ik haar had uitgekozen. Of ik geen vriendin had. Wat mijn problemen waren. Wat ik van plan was met haar te doen.’

Ze zat achter het stuur terwijl hij haar met zijn pistool bedreigde en net als zijn eerste slachtoffer probeerde ze te ontsnappen. Op dat moment besefte hij dat hij haar moest vermoorden, wat hij deed door herhaaldelijk een mes in haar borst te steken.

Toen hij aan zijn derde moord toe was, was alles al vrij eenvoudig geworden. Hij had geleerd van zijn ervaringen en zorgde ervoor dat hij niet met zijn slachtoffers in discussie ging; hij moest zorgen dat het onpersoonlijk bleef. ‘Ik heb er nu twee vermoord, dacht ik, dus kan deze er ook nog wel bij.’

Toch liet hij op dit punt in zijn ontwikkeling zijn vierde slachtoffer vrij – de vrouw die zich zorgen maakte over haar zieke vader. Maar bij zijn twee laatste moorden twijfelde hij geen moment. De ene vrouw verdronk hij en de andere bracht hij om het leven door – volgens zijn eigen telling – vijftig tot honderd messteken.

Rissell bewees ons weer eens dat hij, net als vrijwel alle andere serieverkrachters en -moordenaars, lang voordat hij met zijn verkrachtingen en moorden begon, werd beheerst door zijn fantasieën. We vroegen hem waar hij zijn ideeën vandaan had. Die kwamen van diverse kanten, vertelde

hij ons, maar een ervan was een artikel over David Berkowitz, dat hij had gelezen.

David Berkowitz raakte eerst bekend als de ‘.44-moordenaar’. Toen hij vervolgens tijdens de golf van terreur die hij in New York aanrichtte, brieven ging schrijven naar kranten, werd hij bekend als de ‘Son of Sam’. Hij was eigenlijk meer een sluipmoordenaar die aanslagen pleegde dan een typische seriemoordenaar. In precies één jaar tijd – van juli 1976 tot juli 1977 – werden er zes jonge mannen en vrouwen gedood en raakten er nog meer gewond, allemaal neergeschoten met een zwaar kaliber handwapen in hun auto’s, die geparkeerd stonden op plekken waar paartjes naartoe gingen om te vrijen.

Net als veel andere seriemoordenaars was Berkowitz afkomstig uit een adoptiegezin, wat hij pas ontdekte toen hij in het leger zat. Hij wilde naar Vietnam, maar het werd Korea, waar hij zijn eerste seksuele ervaring had met een prostituee, wat hem meteen ook zijn eerste gonorroe opleverde. Toen hij was afgezwaaid en terug was in New York, ging hij op zoek naar zijn biologische moeder, die hij uiteindelijk vond in Long Beach, Long Island, waar ze woonde met haar dochter – zijn zuster. Tot zijn grote verrassing en ontsteltenis merkte hij dat ze allebei niets met hem te maken wilden hebben. Hij was altijd verlegen en onzeker geweest, maar nu werd hij boos en bloeide op tot een potentiële moordenaar. In het leger had hij goed leren schieten. Hij ging naar Texas en kocht een .44 Charter Arms Bulldog, een zwaar kaliber handwapen dat ervoor zorgde dat hij zich groter en machtiger voelde. Hij oefende ermee op verlaten vuilnisbelten buiten New York, waar hij net zo lang op kleine doelwitten schoot tot hij het wapen goed beheerste. En toen ging Berkowitz, die overdag een slecht betaald baantje als postbode had, ’s nachts op jacht.

We spraken met Berkowitz in de Attica-staatsgevangenis, waar hij vijfentwintig jaar tot levenslang uitzat voor elk van de zes moorden die hij had bekend, maar die hij later weer had ontkend. In 1979 werd hij in de gevangenis het slachtoffer van een bijna fatale poging tot moord toen hij van achteren werd aangevallen en zijn keel werd doorgesneden. Er waren zesenvijftig hechtingen nodig om de wond te sluiten en de aanvaller werd nooit gevonden. Dus we kwamen hem onaangekondigd opzoeken, want we wilden hem niet nog meer in gevaar brengen. Met de medewerking van de hoofdbewaarder hadden we onze vragenlijst al voor een groot deel ingevuld, zodat we goed waren voorbereid.

Voor deze speciale ontmoeting had ik wat visuele hulpmiddelen meegebracht. Zoals ik al zei zat mijn vader in het krantenvak in New York en was hij voorzitter van de vakbond in Long Island, en hij had mij de voorpagina's opgestuurd waarop de daden van de 'Son of Sam' in grote koppen vermeld stonden.

Dus ik houd de New Yorkse Daily News omhoog, schuif de pagina vervolgens over de tafel naar hem toe en zeg: 'David, over honderd jaar weet niemand meer wie Bob Ressler of John Douglas is, maar iedereen zal zich de "Son of Sam" herinneren. Sterker nog, we hebben op dit moment te maken met een kerel in Wichita, Kansas, die een stuk of zes vrouwen heeft vermoord en die zichzelf de BTK-moordenaar noemt. Hij bindt zijn slachtoffers vast, martelt ze en doodt ze ten slotte door ze te wurgen (bind, torture, kill). En weet je, hij schrijft brieven naar kranten en in die brieven heeft hij het over jou, over David Berkowitz, de "Son of Sam". Hij wil net zo zijn als jij, omdat jij die speciale kracht hebt. Het zou me niet eens verbazen als jij hier in de gevangenis een brief van hem ontvangt.'

Berkowitz was niet bepaald een charismatische figuur, en hij was altijd op zoek naar een beetje erkenning en begrip. Hij had helderblauwe ogen die voortdurend zochten naar iemand die echt in hem geïnteresseerd was, of naar hem lachte. Toen hij hoorde wat ik zei, lichtten zijn ogen op.

'Je hebt nooit de kans gehad om voor de rechtbank een verklaring af te leggen,' vervolg ik, 'dus het enige wat de mensen van je weten, is dat je een smerige schoft bent. Maar wij hebben door dit soort gesprekken geleerd dat je ook een andere kant hebt, een gevoelsmatige kant, een kant die beïnvloed is door je verleden. En wij willen je graag de kans geven om ons daarover te vertellen.'

Hij is emotioneel erg gesloten, maar toch begint hij al vrij snel tegen ons te praten. Hij geeft toe dat hij meer dan tweeduizend branden heeft gesticht in Queens in Brooklyn, waar hij heel nauwgezet dagboekaantekeningen van heeft gemaakt. Dat is alvast één punt waaruit zijn sluipmoordenaarsmentaliteit blijkt – een eenling met een obsessieve belangstelling voor zijn eigen geschrijf. Een ander punt is dat hij geen lichamelijk contact met zijn slachtoffers wil. Hij is geen verkrachter of fetisjist. Hij is niet op zoek naar souvenirs. Als zijn daden hem een seksuele bevrediging opleveren, dan komt die van het schieten zelf.

De branden die hij sticht vallen voornamelijk onder de kattenkwaadcategorie. Hij steekt vuilnisbakken en onbewoonde gebouwen

in brand en net als veel pyromanen masturbeert hij terwijl hij naar de vlammen kijkt, en nogmaals terwijl hij van een afstand toekijkt hoe de brandweer het vuur blust. Het brandstichten past ook bij het bedplassen en de wreedheden ten opzichte van dieren, waaraan veel moordenaars zich in hun vroege jeugd overgeven.

Ik beschouwde de gesprekken in de gevangenis altijd als goud zoeken in de rivier. Het overgrote deel van wat je uit het water vist is een massa waardeloze stenen, maar als er één echt goudklompje tussen zit, is het de moeite waard geweest. En dat was bij David Berkowitz zeker het geval.

Het was voor ons heel erg interessant dat hij, wanneer hij rondsluipt over die ‘vrijerslaantjes’, niet naar de bestuurderskant van de auto gaat, waar meestal de man zit – die een grotere bedreiging voor hem vormt – maar dat hij naar de rechterkant van de auto sluipt. Daaruit blijkt dat als hij zijn schoten in de auto lost, waarbij hij in die typische schiethouding van politiemensen staat, zijn haat rechtstreeks op de vrouw is gericht. Het feit dat hij meerdere schoten lost is net als het toebrengen van meerdere steekwonden, een indicatie voor de mate van die haat. De man zit alleen maar op het verkeerde moment op de verkeerde plaats. Waarschijnlijk is er nooit enig oogcontact tussen de schutter en het slachtoffer. De handeling vindt plaats op enige afstand. Op die manier kan hij zijn fantasievrouw bezitten zonder haar te hoeven verpersoonlijken.

Net zo interessant – een ander goudklompje in ons algemeen bewustwordingsproces ten aanzien van seriemoordenaars – was Berkowitz’ mededeling dat hij alleen ’s nachts op jacht ging. Als hij geen geschikt slachtoffer kon vinden, iemand die zich op het verkeerde moment op de verkeerde plaats bevond, ging hij terug naar plaatsen waar hij eerder had toegeslagen. Hij ging terug naar de moordlocaties – andere seriemoordenaars gingen vaak terug naar de plaatsen waar ze hun lijken hadden gedumpt – en de begraafplaatsen, om daar symbolisch door het stof te rollen en zijn fantasieën steeds weer opnieuw te beleven.

Om dezelfde reden nemen andere seriemoordenaars foto’s van hun misdaden of ze maken er video-opnames van. Als hun slachtoffer eenmaal dood is en ze hebben zich van het lijk ontdaan, dan willen ze de mogelijkheid hebben om de opwinding opnieuw te beleven, om hun fantasie opnieuw tot werkelijkheid te maken, keer op keer. Berkowitz had geen behoefte aan sieraden of ondergoed of lichaamsdelen of welk ander souvenir dan ook. Hij vertelde ons dat teruggaan alleen al voldoende was.

Daarna ging hij weer naar huis, waar hij masturbeerde terwijl hij zijn fantasie herbeleefde.

Het toepassen van dit inzicht zou ons veel resultaat opleveren. Politiemensen hadden altijd vermoed dat criminelen terugkeerden naar de plek van hun misdaden, maar ze hadden het nooit kunnen bewijzen of kunnen verklaren waarom ze dat precies deden. Door gesprekken met mensen als Berkowitz ontdekten we dat dit vermoeden juist was, hoewel niet altijd om redenen die we aannamen. Berouw was daar een van. Maar zoals Berkowitz ons liet zien, waren er meer redenen mogelijk. En als je eenmaal begreep waarom een bepaald soort misdadiger terugging naar de plaats van het misdrijf, kon je een strategie opzetten om hem daar in zijn kraag te pakken.

De naam ‘Son of Sam’ kwam van een slordig geschreven briefje dat was geadresseerd aan korpscommandant Joseph Borelli, die later hoofdcommissaris van de New Yorkse recherche zou worden. Het werd gevonden in de Bronx, bij de auto van Alexander Esau en Valentina Suriani, die beiden van dichtbij waren neergeschoten. De tekst luidde:

U heeft mij erg gekwetst door mij een vruowenhater te noemen. Dat ben ik niet. Ik ben een monster. Ik ben de ‘Son of Sam’. Ik ben een rotkind.

Als vader Sam dronken is, wordt hij gemeen. Hij slaat zijn vrouw en kinderen. Soms bindt hij me vast achter het huis. Of hij sluit me op in de garage. Sam drinkt graag bloed.

‘Ga op pad en vermoord ze,’ commandeert vader Sam.

Achter ons huis liggen er een paar. De meesten zijn jong – verkracht en verminkt – leeggebloed – alleen nog maar botten.

Papa Sam sluit me soms ook op op zolder. Ik kan er niet uit maar ik kijk uit het zolderraam en zie de wereld aan me voorbijtrekken.

Ik voel me een buitenstaander. Ik zit op een andere golflengte dan andere mensen – ik ben geprogrammeerd om te doden.

Maar om me te stoppen zult u me moeten doden. Attentie alle politieagenten: schiet me meteen dood – schiet om te doden of blijf anders uit mijn buurt, anders gaan jullie eraan!

Papa Sam is oud geworden. Hij heeft bloed nodig om jong te blijven. Hij heeft al een paar hartaanvallen gehad. ‘Uch, mijn tikker doet pijn, knul.’

Het meest van alles mis ik mijn beeldschone prinses. Ze rust in ons dameshuis. Maar binnenkort zal ik haar zien.

Ik ben het ‘monster’ – ‘Beëlzebub’ – de grote kolossus.

Ik ben gek op jagen. De straten afzoeken naar mooi wild, smakelijk vlees. De vruowen van Queens zijn de mooiste van allemaal. Ik moet het water zijn waaraan zij zich laven. Ik leef voor de jacht – mijn leven. Bloed voor papa.

Mr. Borelli, meneer, ik wil niet meer moorden. Nee, muneer, niet meer maar ik moet, ‘eert uw vader’.

Ik wil de wereld liefhebben. Ik hou van mensen. Ik hoor niet thuis op deze wereld. Stuur me terug naar yahoo.

Voor de mensen van Queens, ik hou van jullie. En ik wens jullie allemaal een vrolijk Pasen. Moge God jullie zegenen in dit leven en het volgende. En nu moet ik ophouden en jullie welterusten wensen.

POLITIE: Ik zal jullie blijven achtervolgen met deze woorden:

Ik kom terug! Ik kom terug!

Te interpreteren als – pang, pang, pang – au!

Met moordachting

Mister Monster.

Deze onbetekenende nietsnut werd een nationale beroemdheid. Meer dan honderd rechercheurs kwamen bijeen en vormden de taakgroep Omega. De vreemde, gestoorde brieven bleven komen, waaronder brieven naar kranten en journalisten als columnist Jimmy Breslin. De stad was in angst. Op het postkantoor, vertelde Berkowitz ons, kreeg hij een enorme kick als hij mensen over de ‘Son of Sam’ hoorde praten en ze niet wisten dat hij praktisch naast hen stond.

De volgende sluipmoord vond plaats in Bayside, Queens, maar zowel de man als de vrouw overleefde het. Vijf dagen later had een paar in Brooklyn minder geluk. Stacy Moskowitz was op slag dood. Robert Violante overleefde de aanslag, maar zijn verwondingen kostten hem het gezichtsvermogen.

De ‘Son of Sam’ werd uiteindelijk gepakt toen hij zijn Ford Galaxy in de nacht van de laatste moord te dicht bij een brandkraan had geparkeerd. Een getuige had gezien dat een agent een bon uitschreef en toen de politie het kentekennummer naging, kwamen ze bij David Berkowitz terecht. Toen de politie voor zijn deur stond, zei hij alleen maar: ‘Oké, jullie hebben me.’

Na zijn arrestatie legde Berkowitz uit dat de naam Sam afkomstig was van zijn buurman Sam Carr, wiens zwarte labrador blijkbaar een drieduizend jaar oude demon was die David had opgedragen mensen te vermoorden. Op een zeker moment had hij geprobeerd de hond te

vermoorden met een .22-pistool, maar het dier had het overleefd. Berkowitz kreeg door een groot aantal psychiaters meteen het etiket paranoïde schizofreen opgeplakt en zijn brieven werden op allerlei manieren geïnterpreteerd. De ‘beeldschone prinses’ uit zijn eerste brief bleek een van zijn slachtoffers te zijn, Donna Lauria, wier ziel hem na haar dood was beloofd door Sam.

Wat ik zelf het meest opvallende vond aan zijn brieven, was niet de inhoud, maar de manier waarop zijn handschrift verandert. In de eerste brief is dat netjes en ordelijk, maar daarna wordt het steeds slordiger, tot het bijna onleesbaar is. Fout gespelde woorden – vruowen, muneer – komen steeds vaker voor. Het lijkt wel of deze brieven door twee verschillende personen zijn geschreven. Ik liet dit aan Berkowitz zien, maar het was hem nooit opgevallen. Als ik een profiel van hem zou maken, zou ik, als ik dat steeds slordiger worden van zijn handschrift zou zien, meteen weten dat hij kwetsbaar was en op het punt stond een of andere domme fout te maken, zoals het parkeren voor een brandkraan, waardoor de politie hem in zijn kraag kon pakken. Dat kwetsbare punt is het moment om een proactieve tactiek te lanceren.

Berkowitz was zo openhartig tegen ons, geloof ik, omdat we ons huiswerk voor deze zaak zo goed hadden gedaan. Vrij vroeg in het gesprek kwamen we al op de drieduizend jaar oude hond, die hem tot zijn daden had aangezet. De psychiatrische gemeenschap accepteerde het verhaal en geloofde dat het zijn motieven verklaarde. Maar ik wist zeker dat dat verhaal pas na zijn arrestatie was ontstaan. Het was zijn manier om aan de realiteit te ontsnappen. Dus toen hij begon te praten over die hond, zei ik alleen maar: ‘Hè, David, hou op met die onzin. Die hond heeft er niets mee te maken.’

Hij knikte en lachte en gaf toe dat ik gelijk had. We hebben verscheidene lange psychologische verhandelingen over de brieven gelezen. In een ervan werd hij vergeleken met Jerry, een personage uit Edward Albees toneelstuk The Zoo Story. In een andere trachtte men zijn geestesziekte te diagnosticeren door elk geschreven woord een voor een te analyseren. Maar David had ze allemaal een effectbal toegeworpen, waar ze naar sloegen, maar die ze niet raakten.

In feite was de oorzaak heel eenvoudig. David Berkowitz was boos op zijn moeder en de andere vrouwen die hem al zijn hele leven slecht behandelden en in wier nabijheid hij zich onvolwaardig voelde. Zijn

fantasie om hen te bezitten groeide uit tot een dodelijke realiteit. Maar voor ons waren de details het belangrijkste.

Dankzij Bob Resslers zorgvuldige beheer van de NIJ-subsidie en Ann Burgess' samenvattingen van de gesprekken, konden we in 1983 een gedetailleerde studie van zesendertig seriemoordenaars en -verkrachters afronden. Ook hadden we gegevens verzameld van honderdachttien van hun slachtoffers, bijna allemaal vrouwen.

Uit die studie kwam een systeem voort dat ons in staat stelde gewelddadige criminelen beter te begrijpen en in groepen in te delen. Voor het eerst konden we een echt verband leggen tussen datgene wat zich afspeelde in het hoofd van de dader en de aanwijzingen die hij had achtergelaten op de locatie van de misdaad. En dat, op zijn beurt, stelde ons in staat om op een effectievere manier jacht te maken op gewelddadige criminelen en ze veroordeeld te krijgen. Onze werkwijze begon antwoord te geven op eeuwenoude vragen over waanzin en op de vraag: 'Wat voor soort mens kan zoiets nu doen?'

In 1988 gaven we onze conclusies weer in een boek met de titel: Sexual Homicide: Patterns and Motives, dat werd gepubliceerd door Lexington Books. Op het moment dat ik dit opschrijf, wordt er gewerkt aan de zevende druk. Maar hoeveel we ook hebben geleerd, zoals we in onze eindconclusie moesten bekennen heeft deze studie toch meer vragen opgeleverd dan antwoorden.

De reis door het hoofd van de gewelddadige crimineel is een speurtocht zonder einde. Seriemoordenaars zijn per definitie 'succesvolle' moordenaars, omdat ze leren van hun ervaringen. Wij moeten er gewoon voor zorgen dat we sneller leren dan zij.

8

De dader heeft een spraakgebrek

In 1980 las ik in mijn plaatselijke krant een artikel over een oudere vrouw die seksueel was mishandeld door een nog onbekende indringer, die haar voor dood had achtergelaten, samen met haar twee honden, die hij had doodgestoken. Het scheen de politie toe dat de misdadiger een behoorlijk lange tijd in het huis aanwezig was geweest. De hele stad was verbijsterd en woedend.

Een paar maanden later, toen ik terugkwam van een van mijn reizen door de Verenigde Staten, vroeg ik Pam of er nog nieuws was geweest over die zaak. Ze ontkende dat en vertelde me dat er ook geen duidelijke verdachten waren. Ik vond dat jammer, want te oordelen naar wat ik had gelezen en gehoord, leek het mij een oplosbare zaak. Er was geen sprake van een federale jurisdictie en niemand had ons om hulp gevraagd, maar als inwoner van de stad wilde ik toch kijken of ik iets kon doen.

Ik ging naar het politiebureau, stelde mezelf voor, vertelde de korpschef wat ik deed en vroeg hem of ik mocht praten met de rechercheurs die aan de zaak werkten. Hij accepteerde mijn aanbod graag.

Het hoofd van het rechercheteam heette Dean Martin. Ik kan me niet herinneren of ik grapjes daarover voor me heb kunnen houden, maar ik vermoed van niet. Hij liet me het dossier zien en de foto’s die op de locatie van de misdaad waren gemaakt. Die vrouw was echt bont en blauw geslagen. En terwijl ik het materiaal bestudeerde, begon zich in mijn hoofd een duidelijk beeld te vormen van de dader en datgene wat zich had afgespeeld.

‘Oké,’ zei ik tegen de rechercheurs, die me beleefd maar enigszins sceptisch aanhoorden, ‘dit is wat ik denk. Het is een jongen van een jaar of zestien, zeventien, die nog op school zit. Als we te maken hebben met een ouder slachtoffer van een seksueel vergrijp, moeten we zoeken naar een jonge dader, iemand die niet erg zeker van zichzelf is, met weinig of geen ervaring. Een slachtoffer dat jonger en sterker is, dus een grotere uitdaging voor hem vormt, zou te intimiderend zijn. Hij ziet er onverzorgd uit, met vies, ongekamd haar. Wat er op die avond gebeurt is het volgende: hij krijgt ruzie met zijn ouders, die hem vervolgens het huis uit schoppen. Nu weet hij niet waar hij naartoe moet. Hij zal in deze situatie niet ver weg gaan, dus hij gaat op zoek naar de eerste de beste schuilplaats. Hij heeft geen relaties met meisjes en ook geen vrienden waar hij kan binnenvallen om te wachten

tot thuis de storm is gaan liggen. Maar terwijl hij over straat slentert en zich ellendig, machteloos en boos voelt, komt hij bij het huis van deze oude dame. Hij weet dat ze alleen woont; misschien heeft hij in het verleden wel eens klusjes voor haar gedaan. Hij weet in ieder geval dat ze geen bedreiging voor hem vormt.

Dus hij dringt dat huis binnen. Misschien protesteert ze, misschien begint ze tegen hem te schreeuwen, of misschien is ze alleen maar doodsbang. Wat haar reactie ook is, hij raakt er opgewonden van en voelt zich machtig. Hij zal zichzelf en de rest van de wereld eens laten zien dat hij een echte kerel is. Hij probeert haar te verkrachten, maar hij kan niet bij haar binnendringen. Dus hij begint haar verrot te slaan en komt op een punt dat hij besluit door te gaan, want ze kan hem nu identificeren. Hij draagt geen masker, want we hebben het over een impulsieve daad, geen geplande. De oude vrouw overleeft het, maar ze houdt er zo'n trauma aan over, dat ze de politie geen signalement van de jongen kan geven.

Nadat hij haar mishandeld heeft, weet hij nog steeds niet waar hij naartoe moet. Het enige wat hij weet, is dat zij geen bedreiging meer voor hem vormt en dat ze 's avonds nooit bezoek krijgt, dus hij blijft daar en begint te eten en te drinken, want zijn acties hebben hem hongerig gemaakt.'

Ik onderbreek mijn betoog en vertel de rechercheurs dat er iemand zal zijn die aan deze beschrijving beantwoordt. Als ze hem kunnen vinden, hebben ze hun dader.

De rechercheurs kijken elkaar aan. Een van hen begint te glimlachen. 'Ben je soms helderziend, Douglas?'

'Nee,' antwoord ik, 'maar het zou mijn werk wel een stuk gemakkelijker maken als ik dat wel was.'

'Want een paar weken geleden hadden we hier een paragnoste, Beverley Newton, en die vertelde ons bijna precies hetzelfde.'

Mijn beschrijving paste inderdaad bij iemand die in de nabije omgeving van het slachtoffer woonde en die ze kort als mogelijke verdachte hadden overwogen. Na onze ontmoeting werd hij nogmaals verhoord. Er was onvoldoende bewijs tegen hem en ze konden geen bekentenis van hem loskrijgen. Kort daarna verdween hij uit beeld.

De korpschef en de rechercheurs wilden van me weten, hoe ik, als ik geen helderziende was, tot zo'n gedetailleerd scenario was gekomen. Een deel van het antwoord was dat ik op dat moment al zoveel gewelddadige misdaden tegen allerlei soorten mensen had gezien, zoveel details van elke

misdaad in mijn hoofd had geprent en zoveel gewelddadige criminelen had ondervraagd, dat er in mijn hoofd een patroon zat waarmee ik vrij nauwkeurig kon bepalen welk type persoon bij welk type misdaad paste. Maar er kwam natuurlijk meer bij kijken, want als profileren zo'n rechtlijnige bezigheid was, dan konden we beter een handboek schrijven of een computerprogramma ontwerpen dat een lijst met kenmerken van een verdachte ophoest als je er een aantal gegevens in stopt. En hoewel we in onze eenheid heel veel met computers werken en weten dat ze tot indrukwekkende dingen in staat zijn, zijn er enkele meer complexe zaken waar computers nog geen oplossingen voor weten en dat misschien ook nooit zullen doen. Profileren is net schrijven. Je kunt een computer volproppen met alle regels over grammatica, zinsbouw en stijl, maar hij zal nooit een boek kunnen schrijven.

Wat ik bij elke zaak probeer te doen, is alle bewijsstukken in mijn hoofd prenten – de politierapporten, de foto's en beschrijvingen van de locatie, de eventuele verklaringen van nog levende slachtoffers en de autopsierapporten – om me vervolgens mentaal en emotioneel in de rol van de dader te verplaatsen. Ik probeer te denken zoals hij. Hoe dit precies gebeurt, weet ik niet, net zomin als een schrijver zoals Thomas Harris, die me in de loop der jaren meerdere keren heeft geconsulteerd, precies kan vertellen hoe hij zijn personages tot leven brengt. Als daar paranormale factoren bij komen kijken, dan loop ik daar niet voor weg, hoewel ik ze liever beschouw als een vorm van creatief denken.

Parapsychologen kunnen in sommige gevallen een waardevolle bijdrage leveren aan het politieonderzoek. Ik heb het zien werken. Sommige van hen hebben het vermogen hun onderbewustzijn te focussen op speciale, subtiele details op een locatie en daar logische conclusies uit te trekken, net zoals ik doe en ik mijn mensen probeer te leren. Maar ik adviseer rechercheurs altijd om parapsychologen alleen als laatste noodoplossing bij het onderzoek te betrekken, en als ze er een gebruiken, hem of haar uit de buurt te houden van agenten en rechercheurs die de details van de zaak kennen. Want goede parapsychologen zijn heel bedreven in het oppikken van kleine, onuitgesproken signalen. Zonder inzicht te hebben in datgene wat je probeert te ontdekken, kunnen ze je verbazen en hun geloofwaardigheid bewijzen door je feiten over de zaak te geven die je al kende, maar die je hem of haar nooit hebt verteld. Tijdens de Atlanta-kindermoorden wemelde het in de stad van de parapsychologen die de politie hun diensten aanboden.

Ze kwamen met allerlei soorten beschrijvingen van daders en modi operandi, maar uiteindelijk bleek geen ervan zelfs maar in de buurt van de waarheid te komen.

In dezelfde periode dat ik samenwerkte met de politie van mijn woonplaats, werd ik benaderd door verscheidene politiekorpsen uit plaatsen rondom San Francisco Bay. In de bosrijke omgeving waar veel wandelaars kwamen, waren enkele moorden gepleegd die de politie met elkaar in verband had gebracht en had toegeschreven aan een UNSUB die door de pers de Trailside-moordenaar werd genoemd.

Het was begonnen in augustus 1979, toen Edda Kane, een sportieve, vierenveertigjarige bankemployee, verdween tijdens een wandeling naar de oostelijke top van Mount Tamalpais, die de bijnaam de ‘Slapende Dame’ had en uitzicht bood over Golden Gate Bridge en San Francisco Bay. Toen ze na zonsondergang nog niet thuis was, belde haar bezorgde echtgenoot de politie. Haar lichaam werd de volgende middag gevonden door een politiehond. Afgezien van één sok was ze naakt, ze lag met haar gezicht naar beneden, in een knielende houding, alsof ze gesmeekt had om haar leven. De patholoog-anatoom stelde vast dat de doodsoorzaak een enkele kogel in haar achterhoofd was. Er waren geen sporen van seksueel misbruik. De moordenaar had drie creditcards en tien dollar contant geld meegenomen, maar hij had haar trouwring en andere sieraden niet aangeraakt.

Zeven maanden later, in maart 1980, werd in het park bij Mount Tamalpais het lichaam van de drieëntwintigjarige Barbara Schwartz gevonden. Ze was meerdere malen in de borst gestoken, blijkbaar ook toen ze geknield op de grond zat. In oktober van dat zelfde jaar keerde de zesentwintigjarige Anne Alderson niet terug van haar rondje joggen door het park. Haar lichaam werd de volgende middag gevonden, met een kogelwond aan de rechterkant van haar hoofd. In tegenstelling tot de vorige slachtoffers was Alderson geheel gekleed en lag ze niet met haar gezicht naar beneden, maar zat ze rechtop tegen een rots. Alleen haar rechter oorbel was ontvreemd. De beheerder van Mount Tamalpais, John Henry, die daar in een huisje woonde, vertelde dat hij haar ’s morgens vroeg, met zonsopgang, alleen in het amfitheater van het park had zien zitten. Twee andere getuigen hadden haar gezien op een paar honderd meter afstand van de plek waar Edda Kanes lijk was gevonden.

Een veelbelovende verdachte was Mark McDermand, wiens invalide moeder en schizofrene broer doodgeschoten waren aangetroffen in hun huisje op Mount Tamalpais. Na elf dagen voortvluchtig te zijn geweest, gaf McDermand zich over aan inspecteur Robert Gaddini van de Marin County-recherche. De politie kon hem in verband brengen met de moorden op zijn moeder en broer, maar hoewel McDermand over meerdere wapens beschikte, paste geen ervan bij de .44- en .38-wonden van de Trailside-moorden. En het moorden ging door.

In november zou de vijfentwintigjarige Shauna May twee vriendinnen ontmoeten in Point Reyes Park, een paar kilometer ten noorden van San Francisco, waar ze zouden gaan joggen. Twee dagen later werd haar lichaam gevonden in een ondiep graf, naast het vergane lijk van een andere jonge vrouw, de tweeëntwintigjarige Diana O'Connell uit New York, die een maand daarvoor in het park was verdwenen. Beide vrouwen waren in het hoofd geschoten. Op dezelfde dag werden er nog twee lijken in het park gevonden, die werden geïdentificeerd als Richard Stowers, negentien jaar oud, en zijn verloofde Cynthia Moreland, achttien jaar oud, beiden vermist sinds half oktober. Onderzoek toonde aan dat ze waren vermoord tijdens hetzelfde lange Columbus Day-weekend als Anne Alderson.

De eerste reeks moorden had de joggers al de stuipen op het lijf gejaagd en er waren al bordjes geplaatst met het advies dat mensen – vooral vrouwen – zich niet alleen in het park moesten begeven. Maar met de ontdekking van vier lijken op één dag brak de hel pas echt los. Sheriff G. Albert Howenstein jr. van de Marin County-politie had al meerdere ooggetuigenverslagen verzameld van mensen die de slachtoffers kort voor hun dood met onbekende mannen hadden gezien, maar op belangrijke punten, zoals leeftijd en gelaatskenmerken, spraken deze elkaar tegen. Dit is trouwens niet ongebruikelijk, niet bij een enkelvoudige moord, en zeker niet bij een meervoudige moord in een tijdsbestek van meerdere maanden. Op de moordlocatie van Barbara Schwartz was een bril gevonden met glazen van een niet vaak voorkomende sterkte, die blijkbaar aan de moordenaar toebehoorde. Howenstein gaf de informatie over de glazen vrij en zocht contact met alle opticiens in de omgeving. Het montuur was van een soort dat in gevangenissen wordt verstrekt, dus inspecteur Gaddini informeerde bij het Californische departement van justitie naar alle gedetineerden met een verleden van seksuele vergrijpen tegen vrouwen, die

onlangs waren vrijgelaten. Meerdere korpsen en jurisdicties, waaronder het FBI-kantoor in San Francisco, werkten nu aan de zaak.

In de media werd gespeculeerd dat de Trailside-moordenaar dezelfde persoon was als de Zodiac-moordenaar van Los Angeles, die nooit gepakt was maar die sinds 1969 niet meer actief was. Misschien had de Zodiac-moordenaar al die tijd in de gevangenis gezeten voor een andere misdaad en was hij vrijgelaten zonder dat men wist wie hij in werkelijkheid was. Maar in tegenstelling tot de Zodiac-moordenaar had de Trailside-moordenaar niet de behoefte de politie uit te dagen en met haar te communiceren.

Sheriff Howenstein liet een psycholoog uit Napa overkomen, dr. R. William Mathis, om de zaak te analyseren. Gezien het rituele karakter van de moorden verwachtte dr. Mathis dat de dader souvenirs zou bewaren en hij gaf het advies dat iedereen die als verdachte in aanmerking kwam eerst een week lang gevolgd moest worden voordat er tot arrestatie werd overgegaan, in de hoop dat hij de politie naar het moordwapen of ander bewijsmateriaal zou leiden. Wat betreft uiterlijke verschijning en gedragskenmerken dacht Mathis aan een aantrekkelijke man met een innemende persoonlijkheid.

Op Mathis' advies zetten Howenstein en Gaddini diverse soorten proactieve vallen. Ze lieten zelfs als vrouw verklede mannelijke agenten door het park joggen, maar ook dat leverde niets op. De druk van de gemeenschap op de wetshandhavende organen was enorm. De sheriff maakte bekend dat de dader zijn slachtoffers vanuit een hinderlaag overviel en dat hij ze geestelijk martelde voordat hij ze doodde, en ze waarschijnlijk liet smeken om hun leven.

Toen het FBI-kantoor in San Rafael Quantico om assistentie vroeg, kwamen ze eerst terecht bij Roy Hazelwood, onze expert op het gebied van verkrachting van en geweld tegen vrouwen. Roy is een gevoelige, zorgzame man en de zaak zat hem bijzonder dwars. Ik herinner me dat hij me over de zaak vertelde toen we na afloop van een van zijn colleges voor de National Academy door de gang naar onze kantoren liepen. Ik kreeg bijna het idee dat Roy zich er persoonlijk verantwoordelijk voor voelde dat de gezamenlijke pogingen van de FBI en bijna tien plaatselijke korpsen nog niets hadden opgeleverd, dat er van hém werd verwacht dat hij de zaak openbrak en de dader voor de rechter sleepte.

In tegenstelling tot mezelf had Roy fulltime onderwijsverplichtingen. Ik had op dat moment het grootste deel van mijn docentschap al overgedragen

aan anderen en was de enige persoon op de afdeling gedragswetenschappen die zich fulltime actief met daderprofilering bezighield. Daarom vroeg Roy me naar San Francisco te gaan om de politie daar wat locatie-input te geven.

Zoals ons al eerder is opgevallen, wordt de FBI niet altijd met open armen ontvangen. Vaak heerst er nog een soort weerstand die stamt uit de Hoover-tijd, toen vaak werd gedacht dat het Bureau zich opdrong en de politie alleen zaken uit handen nam die veel belangstelling kregen. Mijn eenheid kan zich pas met een zaak gaan bemoeien als we daartoe worden uitgenodigd door het departement of korps dat de jurisdictie heeft, wat ook de plaatselijke politie en zelfs de FBI zelf kan zijn. Maar in de Trailside-zaak had het Marin County-politiedepartement het Bureau al vrij snel benaderd en met de druk waaronder ze moesten werken en het soort belangstelling dat ze van de media kregen, leek het me niet onwaarschijnlijk dat ze blij zouden zijn met de komst van iemand zoals ik, die even de aandacht van hen zou afleiden, ook al was dat misschien maar voor even.

Op het kantoor van de sheriff bekeek ik alle dossiers en de foto’s van de moordlocaties. Ik was met name geïnteresseerd in de observaties van hoofdinspecteur Rich Keaton, die stelde dat alle moorden hadden plaatsgevonden op afgelegen, dichtbegroeide plekken, waar het bladerdak de hemel grotendeels aan het zicht onttrok. Geen van deze plekken was met de auto bereikbaar, alleen te voet na een wandeling van minstens anderhalve kilometer. De plek waar Anne Alderson was vermoord lag redelijk dicht bij een niet-openbare weg, die parallel liep aan de weg naar het amfitheater, wat mij de sterke indruk gaf dat de moordenaar iemand uit de buurt was, die heel goed bekend was met de omgeving.

Ik hield mijn presentatie in een groot klaslokaal van het politiedepartement van Marin County. De stoelen waren in een halve cirkel geplaatst, zoals bij een medisch college op de universiteit. Onder de vijftig à zestig mensen in het lokaal bevonden zich een stuk of tien FBI-agenten, de anderen waren agenten en rechercheurs. Toen ik over de hoofden van mijn toehoorders keek, zag ik heel wat grijze haren – ervaren politieveteranen die teruggeroepen waren van hun pensioen om bij deze zaak te helpen.

Ik begon met enkele aanmerkingen op het profiel van dr. Mathis. Ik geloofde niet dat we hier te maken hadden met een aantrekkelijk, charmant

en innemend type. De meervoudige steekwonden en de bliksemaanvallen vanaf de achterkant vertelden me dat we te maken hadden met een asociaal persoon – niet per definitie antisociaal – die een teruggetrokken bestaan leidde en zich niet zeker van zichzelf voelde. Hij was niet in staat een gesprek met zijn slachtoffers te beginnen en ze met een paar mooie openingszinnen in te palmen en ze te laten doen wat hij wilde. De joggende vrouwen waren allemaal in een goede lichamelijke conditie geweest. De bliksemaanvallen waren voor mij een duidelijk teken dat die voor hem de enige manier waren waarop hij zijn beoogde slachtoffers kon overmeesteren, voordat ze konden reageren.

Dit waren niet de daden van iemand die zijn slachtoffers kende. De plekken waar hij toesloeg waren afgelegen en uit het zicht, wat inhield dat hij tijd genoeg had om zijn fantasieën ten uitvoer te brengen. En toch bediende hij zich van de verrassingsaanval. Er was geen sprake van verkrachting, alleen wat gerotzooi met de lichamen nadat de dood was ingetreden, vermoedelijk masturbatie, maar geen daadwerkelijke gemeenschap. De slachtoffers varieerden in leeftijd en uiterlijk, in tegenstelling tot die van welbespraakte, geraffineerde moordenaars als Ted Bundy, wiens slachtoffers er bijna allemaal hetzelfde uitzagen: knappe studentes met lang, donker haar met de scheiding in het midden. De Trailside-moordenaar had geen duidelijke voorkeur; hij was meer de spin die wacht tot er een insect in zijn web terechtkomt. Ik vertelde mijn toehoorders dat ik verwachtte dat deze knaap een slecht verleden had. Ik was het eens met inspecteur Gaddini dat onze man waarschijnlijk eerder veroordeeld was, misschien voor verkrachting of – wat ik eerder verwachtte – pogingen tot verkrachting, maar nog niet voor moord. Er moet sprake zijn geweest van een flinke stressor, voordat hij met moorden begon. Ik wist praktisch zeker dat hij blank was, omdat al zijn slachtoffers dat ook waren, en ik vermoedde dat hij in een fabriek werkte of monteur was of zoiets. Op grond van de efficiency van de moorden en het feit dat hij zich tot nu toe nog niet had laten pakken, schatte ik zijn leeftijd op dertig tot vijfendertig jaar. Ik dacht ook dat hij tamelijk intelligent was. Als ze ooit de kans kregen zijn IQ te meten, zou dat ruim boven het gemiddelde zijn. En als ze zijn verleden zouden bekijken, zouden ze ontdekken dat hij in bed had geplast, brandjes had gesticht en wreedheden had begaan ten opzichte van dieren, of in elk geval twee van die drie zaken.

‘En nog iets,’ vervolgde ik na een doordringende stilte. ‘De moordenaar heeft een spraakgebrek.’

Het kostte niet veel moeite om de gezichtsuitdrukkingen en lichaamstaal van mijn toehoorders te interpreteren. Ze brachten tot uiting wat ze waarschijnlijk al vanaf het begin hadden gedacht: die vent staat uit zijn nek te lullen!

‘Hoe kom je daarbij?’ vroeg een agent op sarcastische toon. ‘Vertonen de wonden soms een stotterpatroon?’ Hij grinnikte om zijn eigen spitsvondigheid.

Nee, legde ik uit, het was een combinatie van inductief en deductief beredeneren waarbij alle andere factoren van alle zaken in beschouwing werden genomen, alle punten die ik zorgvuldig bestudeerd heb. De afgelegen locaties, waar de kans klein was dat hij andere mensen zou tegenkomen, het feit dat hij geen van de slachtoffers in het bijzijn van andere mensen had benaderd of geprobeerd had met een smoesje met zich mee te lokken, het feit dat hij blijkbaar moest vertrouwen op een verrassingsaanval op een afgelegen plek – dit alles vertelde me dat we te maken hadden met iemand met een gebrek waar hij zich voor schaamde en zich ongemakkelijk bij voelde. Het overmeesteren van een nietsvermoedend slachtoffer om haar in zijn macht en onder controle te krijgen, was zijn manier om die handicap te overwinnen.

Goed, het kon ook een ander soort ziekte of gebrek zijn. Psychologisch of gedragsmatig gesproken kon het een uitermate onaantrekkelijk persoon zijn, iemand met een pokdalig gezicht, polio, een gebrek aan arm of been, zoiets dergelijks. Maar met het soort aanvallen waarmee we te maken hadden, konden we ontbrekende ledematen of een ernstige vorm van kreupelheid wel uitsluiten. Bovendien beschikten we over getuigenverklaringen van mensen die rond het tijdstip van de moorden in het park waren, en als er sprake was van duidelijk zichtbare lichamelijke gebreken, zouden we daar zeker iets over gehoord hebben. Een spraakgebrek was echter iets waar de UNSUB zich zo voor zou kunnen schamen en zich zo ongemakkelijk mee zou kunnen voelen, dat het normale sociale contacten voor hem onmogelijk maakte, terwijl het in het bijzijn van andere mensen niet meteen opviel. Zolang hij zijn mond dichthield, zou niemand er iets van merken.

Een dergelijk advies geven aan een zaal vol doorgewinterde politiemensen voor wie veel op het spel staat en die het publiek en de pers

in hun nek horen hijgen, is absoluut linke soep, een atmosfeer die ik liever creëer voor de mensen die ik ondervraag en die ik zelf, als het even kan, uit de weg ga. Maar dat kun je natuurlijk niet altijd doen. Toch word je achtervolgd door de gedachte die die middag zo duidelijk werd verwoord door een van de rechercheurs:

‘En als je het mis hebt, Douglas?’

‘Op sommige punten kan ik ernaast zitten,’ gaf ik toe. ‘Ik kan de leeftijd mis hebben. En ik kan me vergissen in zijn beroep en IQ. Maar van zijn huidkleur en geslacht ben ik absoluut zeker, en ik weet ook zeker dat hij een arbeiderstype of handwerksman is. En ik ben er in deze zaak ook van overtuigd dat hij gebukt gaat onder een of ander gebrek dat hem flink dwarszit. Misschien is het geen spraakgebrek, maar volgens mij is het dat wel.’

Toen ik klaar was, kon ik niet zeggen of mijn presentatie enige indruk had gemaakt en hoeveel ervan tot hen was doorgedrongen. Maar na afloop kwam een van de agenten naar me toe en hij zei: ‘Ik weet niet of je het bij het rechte eind hebt of niet, John, maar je hebt het onderzoek in ieder geval een beetje richting gegeven.’ Dat is altijd prettig om te horen, hoewel je de neiging hebt je adem in te houden tot je weet wat het onderzoek uiteindelijk heeft opgeleverd. Ik ging terug naar Quantico en de gezamenlijke politiekorpsen van het San Francisco Bay-district gingen aan het werk.

Op 29 maart sloeg de moordenaar opnieuw toe. In het Henry Cowell Redwoods-staatspark in de buurt van Santa Cruz opende hij het vuur op een jong stel. Toen hij Ellen Marie Hansen, een twintigjarige tweedejaars studente aan de universiteit van Davis, Californië, vertelde dat hij haar ging verkrachten, protesteerde ze, waarop hij het vuur op haar opende met een .38-pistool. Ze was op slag dood, maar haar vriend Steve Haertle, die naast haar zat en die ook voor dood werd achtergelaten, raakte ernstig gewond, maar bleef in leven. Hij was in staat de politie een gedeeltelijk signalement te geven van een man met scheve, gele tanden. De politie ging met andere getuigen door op dit gegeven en wist de man in verband te brengen met een rode auto van een recent model en van buitenlandse makelij, mogelijk een Fiat, hoewel de verklaringen opnieuw varieerden van zeer gedetailleerd tot uiterst vaag. Haertle zei dat de verdachte tussen de vijftig en zestig jaar oud was en kalend. Ballistisch onderzoek wees uit dat de moord in verband kon worden gebracht met eerdere Trailside-moorden.

Op 1 mei verdween de mooie, blonde, twintigjarige Heather Roxanne Scaggs. Ze studeerde aan de grafische school in San Jose en zowel haar vriend als haar moeder en haar kamergenote bevestigden dat ze was uitgegaan met haar leraar industriële vormgeving, David Carpenter, die had geregeld dat ze een auto van een vriend van hem zou kopen. Carpenter was vijftig jaar oud, wat heel ongebruikelijk was voor dit soort misdaden.

Vanaf dat moment begonnen alle stukjes van de puzzel op hun plaats te vallen en begon het net zich te sluiten. Carpenter reed in een rode Fiat met een slechte uitlaat. Dit laatste was een detail dat de politie niet eerder had vrijgegeven.

David Carpenter had eerder geïdentificeerd en gepakt moeten worden. Het staat vast dat hij ongelofelijk veel geluk heeft gehad. Er waren verscheidene jurisdicties bij het onderzoek betrokken en dat maakte de jacht op hem alleen maar gecompliceerder. Carpenter had een strafblad voor seksuele vergrijpen. Ironisch genoeg was hij niet als potentiële verdachte tevoorschijn gekomen uit de archieven van de reclassering omdat hij door de staat Californië was vrijgelaten om een federale straf uit te zitten en hoewel hij vrij rondliep op straat, officieel nog steeds in hechtenis was. Hij was dus door de mazen van de wet geglipt. Een ander ironisch detail was dat Carpenter en zijn tweede slachtoffer, Barbara Schwartz, op wier moordlocatie zijn bril was gevonden, dezelfde opticien hadden! Jammer genoeg had deze de mailing die de sheriff had rondgestuurd, niet gezien.

Er kwamen andere getuigen naar voren, onder wie een oudere vrouw die de compositietekening op de tv had herkend en die zei dat Carpenter purser was geweest op het schip waarmee zij en haar kinderen twintig jaar geleden naar Japan waren gevaren. De man had haar de ‘koude rillingen’ bezorgd door de ongepaste belangstelling die hij voortdurend voor haar jonge dochter toonde.

En Peter Berest, de bedrijfsleider van de Glen Park Continental-bank, bracht Carpenter in verband met zijn aantrekkelijke, vriendelijke en betrouwbare kasbediende Anna Kelly Menjivar, die eind december vorig jaar was verdwenen. Hoewel ze niet eerder met de Trailside-moorden in verband was gebracht, was haar lichaam ook gevonden in het Mount Tamalpais-park. Berest herinnerde zich hoe vriendelijk en geduldig Anna altijd was geweest tegen een regelmatige klant die ernstig stotterde en van wie Berest later te weten kwam dat hij in 1960 gearresteerd was geweest

voor mishandeling van een jonge vrouw in de Presidio, de militaire basis ten noorden van San Francisco.

De politie van San Jose en de FBI gingen hem in de gaten houden en arresteerden hem uiteindelijk. Hij bleek het kind te zijn van een dominante moeder die hem lichamelijk mishandelde en een vader die hem op zijn minst geestelijk mishandelde. Als kind had hij een meer dan gemiddelde intelligentie, maar iedereen zat hem altijd op zijn nek vanwege zijn ernstige gestotter. Zijn kinderjaren werden ook getekend door chronisch bedplassen en wreedheden ten opzichte van dieren. Toen hij volwassen was, ontwikkelden zijn boosheid en frustratie zich tot een onvoorspelbare, gewelddadige woede en schijnbaar onblusbare seksuele lustgevoelens.

De eerste misdaad waarvoor hij werd gepakt en de gevangenis in moest, het aanvallen van een vrouw met een hamer en een mes in de Presidio, volgde op de geboorte van een kind in een huwelijk dat al was vastgelopen. Tijdens de brute daad en kort daarvoor, vertelde het slachtoffer, was zijn gestotter verdwenen.

Door de vele aanvragen die binnenkwamen van afgestudeerden van de National Academy, had FBI-directeur William Webster de docenten van de afdeling gedragswetenschappen in 1978 officieel toestemming gegeven psychologische profielschetsen te geven aan degenen die daar om vroegen. Begin 1980 was de eenheid al bijzonder populair. Ik werkte fulltime aan zaken, terwijl op docenten als Bob Ressler en Roy Hazelwood alleen een beroep werd gedaan als hun onderwijsverplichtingen dat toelieten. Maar ondanks het feit dat we voelden dat we met iets goeds bezig waren en dat we goede resultaten boekten, wist niemand van de top van de FBI helemaal zeker of dit wel een juist gebruik van de bronnen en de manschappen van het Bureau was. Daarom begon de afdeling Interne Research en Ontwikkeling van de FBI, toen onder leiding van Howard Teten, die zelf op de afdeling gedragswetenschappen had gewerkt, aan het eerste diepgravende kosten-batenonderzoek van wat toen nog gewoon het Psychologisch Profileringsprogramma werd genoemd. Teten, wiens informele consultaties bijna per ongeluk aan de basis van dit programma hadden gestaan, wilde te weten komen wat het effect van onze bezigheden was en of het hoofdkwartier ermee moest doorgaan.

Er werd een enquêteformulier opgesteld en naar onze cliënten gestuurd – alle korpschefs en rechercheurs van de wetshandhavende organen die van onze diensten gebruik hadden gemaakt. Daaronder viel de plaatselijke

politie, de county-politie, de staatspolitie, de sheriff departementen, de FBI-kantoren verspreid over het hele land, de highway patrol en de staatsonderzoeksbureaus. Hoewel de meeste aanvragen met moordonderzoeken te maken hadden, verzamelde de afdeling Research en Ontwikkeling ook gegevens over diensten die we hadden verleend op het gebied van verkrachtingen, kidnappings, afpersing, bedreigingen, kindermishandeling, gijzelingen, dood door ongeluk en zelfmoorden.

Profileren was voor velen binnen het Bureau nog steeds een duistere, moeilijk in te schatten bezigheid. Velen beschouwden het nog altijd als hekserij of zwarte magie, terwijl sommige anderen het alleen maar mooipraterij vonden. Dus we wisten dat het onderzoek met krachtige, controleerbare bewijzen van resultaten moest komen, anders zouden we ons opnieuw moeten beperken tot lesgeven en zouden alle operationele activiteiten van de afdeling gedragswetenschappen worden gestaakt.

Daarom waren we bijzonder blij – en opgelucht – toen in december 1981 de resultaten van het onderzoek bekend werden. Politiemensen uit heel het land waren enthousiast over onze bezigheden en drongen erop aan dat het programma zou worden voortgezet. De laatste alinea van de brief die bij de uitslag van het onderzoek was gevoegd, vat het goed samen:

Het onderzoek toont aan dat het programma meer succes heeft geoogst dan ieder van ons had verwacht. De afdeling gedragswetenschappen verdient een compliment voor het uitstekende werk dat ze heeft gedaan.

Rechercheurs bevestigden dat wij het meest behulpzaam waren geweest bij het reduceren van lijsten met potentiële verdachten en het sturen van het onderzoek in een meer specifieke richting. Een voorbeeld daarvan was de gruwelijke en schijnbaar zinloze moord op Francine Elveson in 1979 in de Bronx, niet ver van het jachtterrein van David Berkowitz. Het was zelfs zo dat de politie van New York zich zorgen maakte dat ze te maken hadden met een bewonderaar van de ‘Son of Sam’, die zich door zijn held had laten inspireren. We behandelen de zaak nog steeds op Quantico omdat ze een goed voorbeeld is van hoe de politie met een door ons geschetst profiel een eind kon maken aan een verbijsterende, moeilijk op te lossen reeks moorden.

De zesentwintigjarige Francine Elveson was een onderwijzeres op een dagverblijf voor gehandicapte kinderen. Met haar lengte van nauwelijks anderhalve meter, haar gewicht van vijfenveertig kilo en een lichte vergroeiing van haar ruggengraat – zodat ze zelf ook een beetje gehandicapt

was – wekte ze een gevoelig soort sympathie bij haar leerlingen. Ze was verlegen en niet erg sociaal gericht, en woonde met haar zuster en ouders in een appartementengebouw aan Pelham Parkway.

Zoals gebruikelijk was ze om halfzeven ’s ochtends naar haar werk gegaan. Om ongeveer tien voor halfnegen vond een vijftienjarige jongen, die ook in het gebouw woonde, haar portemonnee op de trap tussen de derde en vierde verdieping. Omdat hij op tijd op school moest zijn, kon hij er op dat moment niets mee doen, dus hij hield de portemonnee bij zich tot hij weer thuiskwam voor de lunch, en gaf hem toen aan zijn vader. De man ging om iets voor drie uur naar het appartement van de Elvesons en gaf de portemonnee aan Francines moeder, die het dagverblijf belde om Francine te laten weten dat haar portemonnee terecht was. Mrs. Elveson kreeg te horen dat haar dochter die dag niet op haar werk was verschenen. Onmiddellijk gealarmeerd begon ze met haar andere dochter en een buurman het gebouw te doorzoeken.

Boven in het trappenhuis, op de overloop, kreeg het drietal een beeld te zien dat gruwelijker was dan ze ooit voor mogelijk hadden gehouden. Francines naakte lichaam was ernstig verminkt met een stomp voorwerp, zo ernstig dat de patholoog-anatoom later constateerde dat haar kaak, neus en jukbeenderen op diverse plaatsen gebroken waren en dat het merendeel van haar tanden los in haar mond zat. Ze was met haar armen en benen wijd aan de balustrade vastgebonden met haar eigen ceintuur en nylonkousen, hoewel de patholoog-anatoom vaststelde dat dat was gedaan nadat de dood was ingetreden. Haar tepels waren afgesneden en los op haar borsten geplaatst, eveneens nadat de dood was ingetreden. Haar slipje was over haar hoofd getrokken om haar gezicht te bedekken en haar dijen en knieën zaten vol beetwonden. De diverse inkervingen over het hele lichaam, allemaal ondiep, wezen op een klein zakmes. Haar paraplu en pen waren in haar vagina geperst en haar kam zat in haar schaamhaar. Haar oorbellen waren op gelijke afstanden naast haar hoofd neergelegd. Er werd vastgesteld dat ze was gewurgd met de draagriem van haar eigen tas. Op haar dij had de moordenaar geschreven: ‘Jullie kunnen me niet tegenhouden,’ en op haar buik: ‘Krijg de klere,’ allebei met de pen die hij daarna in haar vagina had geduwd. Een ander opvallend detail was dat de moordenaar naast het lijk had gepoept en zijn uitwerpselen had bedekt met enkele kledingstukken van Francine.

Een van de dingen die Mrs. Elveson de politie vertelde was dat een gouden hangertje in de vorm van de Hebreeuwse letter chai, een geluksteken, verdwenen was van het kettinkje om Francines nek. Toen de moeder het hangertje beschreef, beseften de rechercheurs dat het lichaam op ceremoniële wijze in de vorm van de chai was neergelegd.

Op het lichaam werden sporen van sperma aangetroffen, maar in 1979 maakte het forensisch onderzoek nog geen gebruik van DNA-typering. Er werden geen verdedigingswonden op de handen noch bloedsporen of huiddeeltjes onder de nagels aangetroffen, wat erop duidde dat er geen worsteling had plaatsgevonden. Het enige tastbare bewijsstuk was één enkele negroïde haar, die tijdens de autopsie op het lichaam werd aangetroffen.

Op grond van het onderzoek van de moordlocatie en de beschikbare feiten stelden de rechercheurs van moordzaken dat de eigenlijke aanval had plaatsgevonden toen Francine de trap afliep. Nadat ze bewusteloos was geslagen, was ze naar de bovenste verdieping gedragen. De autopsie toonde aan dat ze niet was verkracht.

Door de gruwelijke aard van de moord trok de zaak enorm veel belangstelling van publiek en media. De politie zette zesentwintig rechercheurs op de zaak, die meer dan tweeduizend getuigen en potentiële verdachten ondervroegen en die alle bekende daders van seksuele vergrijpen in New York nagingen. Maar na een maand had het onderzoek nog niets opgeleverd.

Ervan uitgaande dat het geen kwaad kon de mening van een ander te horen, werden wij in Quantico benaderd door teamhoofd Tom Foley en inspecteur Joe D’Amico van de politie in New York. Ze kwamen naar ons toe met alle dossiers en verklaringen, foto’s van de moordlocatie en autopsierapporten. Roy Hazelwood, Dick Ault, Tony Rider – die later hoofd van de afdeling gedragswetenschappen zou worden – en ik spraken met de twee mannen in de personeelskantine.

Nadat ik al het materiaal van de zaak had bekeken en me vervolgens zowel in de persoon van het slachtoffer als de dader had verplaatst, kwam ik tot een profiel. Ik adviseerde de politie om op zoek te gaan naar een onopvallende, blanke man van vijfentwintig tot vijfendertig jaar, vermoedelijk dicht bij de dertig. Hij maakte een enigszins verwaarloosde indruk, had geen werk, was een nachtmens en hij woonde niet meer dan een paar honderd meter van het gebouw, samen met zijn ouders of een ouder

vrouwelijk familielid. Hij was vrijgezel, had geen relaties met vrouwen, geen echte vrienden, had de middelbare school niet afgemaakt, had niet in dienst gezeten en had geen hoge dunk van zichzelf. Hij had geen auto, ook geen rijbewijs, was nog niet zo lang geleden opgenomen geweest in een psychiatrische inrichting, had medicijnen gebruikt, had geprobeerd zichzelf van het leven te beroven door verwurging of verstikking, was een overmatig gebruiker van drugs of alcohol en was in het bezit van een grote verzameling bondage- en SM-pornografie. Dit was zijn eerste moord, zijn eerste serieuze misdaad zelfs, maar tenzij hij werd gepakt, zou het zeker niet zijn laatste zijn.

'Jullie hoeven niet ver te zoeken om deze moordenaar te vinden,' zei ik tegen de rechercheurs. 'En jullie hebben al met hem gesproken.' Ze zouden hem en zijn familieleden al ondervraagd hebben, omdat ze in de directe omgeving woonden. Hij zou de politie zijn medewerking verlenen, vermoedelijk zelfs overgedienstig zijn. Misschien zou hij proberen contact met hen te zoeken en zich in het onderzoek te mengen, om er zeker van te zijn dat ze niet te dicht in zijn buurt kwamen.

Voor mensen die niet bekend zijn met onze werkwijze, klinkt dit als een hoop hocus pocus. Maar als je je met een bepaalde methodiek door de gegevens van de zaak beweegt, begin je te zien hoe we tot onze indrukken en adviezen komen.

Het eerste wat ons duidelijk werd, was dat de misdaad een opportunistische, spontane gebeurtenis was. Francines ouders vertelden ons dat ze soms de lift naar beneden nam en soms via de trap ging. Er kon op geen enkele manier voorspeld worden voor welke manier ze die morgen zou kiezen. Als de moordenaar in het trappenhuis in een hinderlaag voor haar had gelegen, was de kans groot dat hij haar zou missen en dat hij andere mensen zou tegenkomen voordat hij Francine zag.

Alles wat werd gebruikt bij de aanval en daarna om haar vast te binden, behoorde toe aan het slachtoffer. Afgezien van – mogelijk – een klein zakmes, had de moordenaar niets meegebracht, geen wapens en niets wat hem bij een verkrachting van nut kon zijn. Hij had haar niet beslopen en was niet naar het appartementengebouw toe gegaan met de bedoeling een misdaad te plegen.

Dit gegeven bracht ons tot de volgende conclusie. Als de UNSUB niet naar het gebouw was gegaan met de bedoeling een misdaad te plegen, moet hij ernaartoe zijn gegaan om een andere reden. En als hij ruim voor zeven

uur ’s morgens in het gebouw was, waarbij hij Francine op de trap tegenkwam, dan moet hij daar of gewoond hebben of gewerkt, of in ieder geval er de weg weten. Dit kon duiden op een postbode of iemand van de telefoondienst of het energiebedrijf, hoewel ik dat onwaarschijnlijk achtte omdat daar niets over werd vermeld in de getuigenverklaringen, en iemand in die situatie niet zoveel tijd had kunnen nemen als de moordenaar klaarblijkelijk aan haar had besteed. Na de eerste aanval op de trap wist hij dat hij haar mee naar boven kon nemen zonder veel risico te lopen dat iemand hem daarbij stoorde. En aangezien niemand in het gebouw iets ongewoons had gezien of een onbekende of verdachte persoon het gebouw in of uit had zien gaan, moet hij daar hebben gewoond. Francine had niet gegild en zich niet verzet, dus waarschijnlijk kende ze hem, in ieder geval van gezicht.

Door het seksuele karakter van de moord waren we er vrij zeker van dat we te maken hadden met een man in haar eigen leeftijdsgroep. Daarom kwamen we op een leeftijd van vijfentwintig tot vijfendertig jaar, vermoedelijk dicht bij de dertig. Op grond daarvan kon ik de vijftienjarige jongen die haar portemonnee had gevonden, alsmede zijn vijfenveertig jaar oude vader, van de verdachtenlijst schrappen. Ik kon me onmogelijk voorstellen dat een jongen van die leeftijd zich op een dergelijke manier op het lichaam zou uitleven. Zelfs Monte Rissell, de zeer vroegrijpe seriemoordenaar, had zich niet op deze manier gedragen. Deze daad was het gevolg van een seksuele fantasie die jaren nodig had om zich te ontwikkelen. Bovendien was de vijftienjarige jongen zwart.

Hoewel er bij de autopsie een negroïde haar op het lichaam was aangetroffen, was ik ervan overtuigd dat de moordenaar blank was. Bij dit soort misdaden zag je zelden een overschrijding van de raciale grenzen, en als dat gebeurde, was er meestal ander bewijsmateriaal om dat te onderbouwen. Dat bewijsmateriaal was er in dit geval niet en ik was zelden of nooit een zwarte verdachte tegengekomen die zich schuldig had gemaakt aan dit soort verminkingen. Een voormalige, zwarte conciërge van het gebouw, die nooit zijn sleutels had teruggegeven, werd door de politie als een veelbelovende verdachte beschouwd, maar zowel door de aard van de verminkingen als het feit dat een van de bewoners hem zeker herkend zou hebben, geloofde ik niet dat hij het was.

Hoe verklaarde ik dan die negroïde haar, wilde de politie weten. Dat kon ik niet en hoewel dat me een ongemakkelijk gevoel gaf, was ik er zeker

genoeg van om bij die mening te blijven.

Dit was een misdaad met een hoog risicogehalte en een slachtoffer met een laag risicogehalte. Ze had geen vriendjes, was geen prostituee, geen druggebruikster, geen beeldschoon jong meisje in een onbeschermde omgeving en ze bevond zich evenmin in een slechte buurt ver weg van huis. Het gebouw werd bewoond door vijftig procent zwarten, veertig procent blanken en tien procent Spaanstaligen. Noch in het gebouw noch in de nabije omgeving was er ooit melding gemaakt van een dergelijk soort misdaad. Iedere aanvaller had een betere plek kunnen kiezen om een seksmoord te plegen. Dit alles, in combinatie met een gebrek aan voorbereiding, wees in de richting van een verward denkende, impulsief handelende dader.

Een combinatie van andere factoren, die ik had samengevoegd, gaf me een nog duidelijker beeld van het type persoon dat Francine Elveson had vermoord. Het lichaam was gruwelijk toegetakeld en hij had over het lichaam geëjaculeerd, maar er had geen gemeenschap plaatsgevonden. De penetratie met de paraplu en de pen waren seksuele daden ter vervanging daarvan. Het was vrij duidelijk dat we op zoek waren naar een volwassen man, die erg onzeker en seksueel onvolwassen was, en die een minderwaardigheidscomplex had. Het masturberen wees erop dat de daad de verwezenlijking was van een of ander ritueel, waar hij langdurig over had gefantaseerd. Zijn fantasie was gevoed door harde bondage- en SM-pornografie, wat ook tekenend was voor de seksueel onvolwaardige man. Dat hij haar pas had vastgebonden nadat ze bewusteloos was geraakt of was gestorven, wees in dezelfde richting. De keuze van een klein, fysiek zwak slachtoffer en een bliksemaanval van achter af om haar snel te overmeesteren, bevestigden dit vermoeden alleen maar. Als hij zijn sadistische fantasieën had uitgeleefd op een nog levend slachtoffer, zouden we te maken hebben met een heel andere persoonlijkheid. Maar in dit geval had de dader in het verleden vrijwel zeker ernstige problemen gehad met de relaties met vrouwen. En als hij ooit uitging, wat ik betwijfelde, zou dat zijn met vrouwen die een stuk jonger waren dan hij, die hij gemakkelijker zou kunnen domineren en controleren.

Het feit dat hij rondhing in het gebouw op een tijdstip dat Francine en andere mensen naar hun werk gingen, leerde me dat hij vermoedelijk geen fulltime baan had. Als hij werk had, wat nog de vraag was, zou dat een

parttime baantje zijn, waarschijnlijk ’s avonds of in de nacht, wat hem weinig geld opleverde.

Daaruit concludeerde ik dat er een grote kans was dat hij geen zelfstandig huishouden voerde. In tegenstelling tot het slimmere type seriemoordenaar zou deze knaap niet in staat zijn zijn abnormale voorkeuren volledig te verbergen, wat inhield dat hij niet veel vrienden zou hebben en niet met een kamergenoot zou samenleven. Vermoedelijk was hij een nachtmens en besteedde hij weinig aandacht aan zijn uiterlijke verschijning. Als hij geen huis deelde met vrienden en niet zelfstandig woonde, moest hij wel bij zijn ouders wonen, of wat volgens mij waarschijnlijker was, met een van zijn ouders of een vrouwelijk familielid, een oudere zuster of een tante. Hij kon zich geen auto veroorloven, wat inhield dat hij of met het openbaar vervoer naar het gebouw was gegaan, ernaartoe was gelopen, of er woonde. En ik kon niet geloven dat hij ’s ochtends vroeg met de bus naar het gebouw was gereden, zodat hij er moest wonen of binnen een straal van pakweg zeven- à achthonderd meter.

Dan was er de positionering van de rituele objecten – de afgesneden tepels, de oorbellen, de houding van het lichaam zelf. Deze dwangmatig uitgevoerde handelingen te midden van de in een vlaag van waanzin toegebrachte verminkingen, vertelden me dat mijn prooi ernstig geestelijk gestoord was. Ik vermoedde dat hij medicijnen gebruikte, of dat in ieder geval had gedaan. Dat, plus het feit dat de moord ’s ochtends vroeg had plaatsgevonden, gaf aan dat er waarschijnlijk geen alcohol in het spel was. Wat de labiliteit of psychose van deze persoon ook was, ze werd in ieder geval erger en ze moet zichtbaar zijn geweest voor degenen die hem kenden. Er bestond een goede kans dat hij enkele zelfmoordpogingen had gedaan, met name verwurging – de methode die hij op Francine had toegepast. Ik durfde te wedden dat hij ooit in een inrichting opgenomen was geweest, of dat nog steeds was. Om die reden had hij niet in militaire dienst gezeten. Ik vermoedde dat hij iemand was die de middelbare school of een andere vorm van voortgezet onderwijs niet had afgemaakt, zodat hij rondliep met allerlei niet te verwezenlijken ambities. Ik was er vrij zeker van dat dit zijn eerste moord was, maar omdat hij niet meteen gepakt was, zou het zeker niet zijn laatste zijn. Ik verwachtte echter niet dat hij meteen weer zou toeslaan. Deze moord was genoeg geweest om hem enkele weken of maanden in bedwang te houden. Maar uiteindelijk, als de omstandigheden gunstig waren en het toevallige slachtoffer zich aandiende,

zou hij opnieuw toeslaan. De mededelingen die hij op haar lichaam had geschreven, waren daar duidelijk genoeg over.

Het vastbinden van het lichaam in een onterende, rituele houding vertelde me dat hij niet veel berouw had over zijn misdaad. Als hij het lichaam had bedekt, was dat anders geweest. Even dacht ik dat het slipje dat hij over haar hoofd had getrokken erop wees dat hij iets van spijt voelde en dat hij haar enigszins waardig wilde achterlaten, maar dat werd weer tenietgedaan door de houding van het lichaam. Het bedekken van het gezicht wees dus eerder in de richting van een poging haar te depersonaliseren en onteren dan een handeling uit bezorgdheid of mededogen.

Interessant was dat hij haar kleding had gebruikt om zijn uitwerpselen af te dekken. Als hij ze open en bloot had laten liggen, zou dat geïnterpreteerd kunnen worden als een deel van de rituele verwezenlijking van zijn fantasie of een extra bewijs van zijn verachting voor zijn slachtoffer of voor vrouwen in het algemeen. Maar het feit dat hij ze had afgedekt wees erop dat hij een aanzienlijke tijd op de moordlocatie had doorgebracht en niet had geweten waar hij zijn behoefte anders had moeten doen, dat hij zijn zenuwen niet meer onder controle had kunnen houden, of beide. Op basis van eerdere ervaringen sloot ik niet uit dat het onvermogen om zijn ontlasting binnen te houden het gevolg was van zijn medicijngebruik.

Nadat ze mijn profiel hadden ontvangen, stortten de rechercheurs zich opnieuw op hun lange lijst van verdachten en ondervraagden. Een vroegere pleger van seksmisdrijven, die nu getrouwd was en kinderen had, werd van de lijst geschrapt. Uiteindelijk bleven er tweeëntwintig namen over waaronder er één was die heel dicht in de buurt van het profiel kwam.

Zijn naam was Carmine Calabro. Een dertigjarige, blanke, werkloze acteur, die af en toe woonde bij zijn vader – die weduwnaar was – in hetzelfde appartementengebouw als de Elvesons, eveneens op de vierde verdieping. Hij was ongetrouwd en het was bekend dat hij herhaaldelijk problemen had gehad met zijn relaties met vrouwen. Hij had zijn school niet afgemaakt en had niet in militaire dienst gezeten. Toen de politie zijn kamer doorzocht, werd er een flinke hoeveelheid bondage- en SM-pornografie aangetroffen. Hij had meerdere keren geprobeerd zelfmoord te plegen door ophanging en andere vormen van verstikking – zowel voor de moord op Francine Elveson als daarna.

Maar hij had een alibi. Zoals ik had verwacht, had de politie al met zijn vader gesproken, net als met alle andere bewoners van het gebouw. Mr.

Calabro had verteld dat Carmine een inwonend patiënt was van een plaatselijke psychiatrische inrichting, waar hij behandeld werd voor zijn depressies. Daarom had de politie hem bij een eerdere gelegenheid van de lijst geschrapt.

Maar op grond van de beschrijving van het profiel werd de jacht op hem onmiddellijk heropend. Rechercheurs ontdekten al vrij snel dat de beveiliging van de inrichting niet veel voorstelde en dat Carmine op de avond voor de moord op Francine Elveson ongeoorloofd afwezig was geweest – hij was gewoon naar buiten gewandeld.

Dertien maanden na de moord werd Carmine Calabro gearresteerd. Er werden afdrukken van zijn gebit genomen en drie tandartsen van het gerechtelijk laboratorium bevestigden dat ze overeenkwamen met de beetwonden op Francines lichaam. Dit was het belangrijkste bewijs tijdens de rechtszaak, waar Calabro schuld ontkende maar desondanks schuldig werd bevonden aan moord met voorbedachten rade en er een gevangenisstraf werd geëist van vijfentwintig jaar tot levenslang.

De negroïde haar bleek trouwens niets met de zaak te maken te hebben. De autopsie-afdeling liet een nauwgezet procedure-onderzoek doen waarbij aan het licht kwam dat de lijkzak die was gebruikt voor het transport van Francines Elvesons lichaam eerder was gebruikt voor het transport van een zwart, mannelijk slachtoffer en daarna niet goed was schoongemaakt. Dit toont wel aan dat alleen forensisch bewijs soms misleidend kan zijn, en als het niet aansluit bij de algemene opinie van het onderzoeksteam, het pas na zorgvuldige afwegingen als doorslaggevend bewijs geaccepteerd mag worden.

Deze zaak leverde ons veel goodwill op, wat nog werd versterkt door het feit dat we nu ook werden geloofd door de mensen met wie we samenwerkten in New York, die beschouwd mogen worden als de allerbeste, scherpzinnigste politiemensen van de Verenigde Staten. In een artikel in Psychology Today van april 1983 werd inspecteur D’Amico geciteerd, die had gezegd: ‘Ze hadden hem zo nauwkeurig omschreven, dat ik de FBI nog heb gevraagd waarom ze me zijn telefoonnummer niet hebben gegeven.’

Nadat het artikel verschenen was, schreef Calabro ons een brief vanuit de Clinton Correctional Facility in Dannemora, New York, hoewel zijn naam en die van zijn slachtoffer niet in het artikel waren genoemd. In een rommelige brief vol taal- en schrijffouten sprak hij zijn bewondering uit

voor de FBI en de politie van New York, maar hij bleef schuld ontkennen, terwijl hij zich tegelijkertijd schaarde onder ‘beroemdheden’ als David Berkowitz, George Metesky en de ‘Mad Bomber’. ‘Ik beweer niet dat je profiel van de dader in deze zaak niet klopt,’ schreef hij. ‘Ik geloof zelfs dat je het op twee punten na precies bij het rechte eind hebt.’

Hij vroeg ons of we op de hoogte waren van de aanwezigheid van de negroïde haar op het lichaam, die hem, zoals hij dat omschreef ‘van alle blaam zou zuiveren’. Vervolgens was hij nieuwsgierig hoe en op welk moment we tot dat profiel waren gekomen en over doorslaggevend bewijs beschikten. Als dat zo was, zou hij de zaak laten rusten, maar als dat niet zo was, zou hij ons opnieuw schrijven.

Ik geloofde dat deze brief een opening bood om Calabro bij ons onderzoek te betrekken. Dus in juli 1983 gingen Bill Hagmaier en Rosanne Russo, een van de eerste vrouwelijke agenten van de afdeling gedragswetenschappen, naar Clinton om met Calabro te praten. Ze beschreven hem als nerveus, beleefd en bereidwillig, zoals hij ook tegenover de politie was geweest. Hij bleef hameren op het feit dat hij onschuldig was en in hoger beroep zou gaan, omdat hij onterecht veroordeeld was met alleen de beetwonden als direct bewijs. Daarom had hij al zijn tanden en kiezen laten trekken, zodat ze hem niet ‘opnieuw vals konden beschuldigen’, waarna hij hun trots zijn lege mond liet zien. Afgezien daarvan kwam het gesprek vrijwel overeen met de inhoud van zijn brief, hoewel het Hagmaier en Russo wel opviel dat hij erg geïnteresseerd was in hun werk en hij niet wilde dat ze weggingen. Zelfs in de gevangenis bleef hij een eenling.

Ik ben ervan overtuigd dat Carmine Calabro zwaar psychisch gestoord is. Niets in deze zaak, zijn achtergrond en onze communicatie met hem wijst zelfs maar in de richting van het normale. Toch geloof ik nog steeds dat hij net als de meeste gestoorde criminelen, verdomd goed het verschil weet tussen goed en fout. Het hebben van deze bizarre, verwarrende fantasieën is geen misdaad. Maar bewust de keuze maken deze tot uitvoer te brengen en daar andere personen mee te kwetsen, is dat zeker wel.

9

In de schoenen

In het begin van de jaren tachtig behandelde ik al meer dan honderdvijftig zaken per jaar en was ongeveer een gelijk aantal dagen van huis. Ik begon me te voelen als iemand die achter de lopende band staat en het tempo niet kan bijhouden. Hoe meer zaken mijn kant op kwamen, hoe meer ik mijn best moest doen om niet achterop te raken. Van vooruitwerken om de druk enige tijd van de ketel te halen, was natuurlijk helemaal geen sprake.

Toen ons werk en de resultaten ervan bekend werden, bleven de aanvragen voor assistentie binnenstromen, niet alleen uit de Verenigde Staten, maar ook uit het buitenland. Het werden er zoveel, dat ik gedwongen was prioriteiten te gaan stellen. Verkrachtingsmoorden waarbij het ernaar uitzag dat er nog meer slachtoffers konden vallen, kregen echter altijd mijn onmiddellijke aandacht.

Als het ging om ‘koude’ zaken, waarbij de UNSUB dood of niet langer actief was, moest ik de politie vragen waarom ze onze hulp hadden ingeroepen. Soms zette de familie van het slachtoffer hen onder druk om te blijven zoeken naar een oplossing. Ik kon dat heel goed begrijpen en ik had ook erg met hen te doen, maar ik kon me gewoon niet veroorloven om kostbare tijd te besteden aan analyses die vervolgens in een archiefkast van de plaatselijke politie zouden verdwijnen.

Met actieve zaken was het interessant om te weten waar ze vandaan kwamen. In de begindagen van het programma kreeg ik onmiddellijk argwaan als we op Quantico aanvragen binnenkregen van de heel grote politiedepartementen, bijvoorbeeld die van New York of Los Angeles. Soms was er sprake van jurisdictiegeschillen met de FBI, zoals wie de films van de beveiligingscamera’s zou krijgen, wie de verhoren voor zijn rekening zou nemen of wie de openbare aanklager zou zijn bij een serie bankroven. Of het kon zijn dat een zaak politiek gevoelig lag en dat de plaatselijke politie alleen maar iemand nodig had om de kastanjes uit het vuur te halen. Al deze overwegingen speelden mee in mijn beslissing of we onze medewerking moesten verlenen of niet, want ik wist dat dergelijke factoren bepalend konden zijn voor het al dan niet oplossen van een zaak.

In het begin had ik alleen schriftelijke analyses gemaakt. Maar toen de werkdruk steeds groter werd, had ik daar geen tijd meer voor. Ik beperkte me tot het maken van aantekeningen terwijl ik de zaak bestudeerde, waarna

ik de verantwoordelijke rechercheur opbelde – of hem en zijn team persoonlijk ontmoette – en hem aan de hand van mijn aantekeningen mijn analyse gaf. Meestal zat iedereen dan druk aantekeningen te maken over wat ik te vertellen had. Maar soms gebeurde het dat ik in één ruimte zat met een politieman die alleen maar belangstellend naar me zat te luisteren, zonder iets op te schrijven. Dan verloor ik al snel mijn geduld en vertelde ik hem dat het zíjn zaak was, niet de mijne, en als hij onze hulp wilde, hij maar beter als de sodemieter aan de slag kon gaan, omdat ik niet van plan was mijn kostbare tijd te verspillen.

Ik had inmiddels genoeg zaken gedaan om, net als een dokter, te weten hoeveel tijd een ‘bezoek’ mocht kosten. Als ik de dossiers en het andere materiaal had bekeken, wist ik of ik kon helpen of niet, dus ik wilde me zo gauw mogelijk richten op de locatieanalyse en de rol van het slachtoffer. Waarom werd dit slachtoffer gekozen uit de vele andere potentiële slachtoffers? Op welke manier was hij of zij vermoord? Na deze beide vragen kon ik me gaan concentreren op de hoofdvraag: wie had het gedaan?

Net als Sherlock Holmes vroeger had gedaan, kwam ik al snel tot het besef dat hoe gewoner en alledaagser de misdaad, hoe minder gedragsmatig bewijs er was om mee te werken. Bij overvallen op straat kon ik niet veel hulp bieden. Ze kwamen te vaak voor en het gedrag was te alledaags, zodat er gewoon te veel verdachten waren. Op soortgelijke wijze leverde een enkele schot- of steekwond meer problemen op dan meervoudige, bood een zaak buitenshuis meestal meer mogelijkheden dan een zaak binnenshuis, en gaf één enkel slachtoffer uit een risicogroep, zoals een prostituee, ons minder informatie dan een reeks slachtoffers.

Het eerste waar ik altijd naar keek, was het autopsierapport, om zo veel mogelijk te weten te komen over de aard van de verwondingen, de doodsoorzaak, of er sprake was van seksuele mishandeling en zo ja, van welke soort. In de duizenden jurisdicties over het hele land varieerde de kwaliteit van de autopsies enorm. Sommige jurisdicties hadden eerste klas pathologen-anatomen in dienst en hun werk was van hoog niveau. Toen dr. James Luke bijvoorbeeld patholoog-anatoom in Washington was, konden we altijd rekenen op een compleet, gedetailleerd en accuraat geformuleerd autopsierapport. Nadat hij met pensioen was gegaan, werd dr. Luke een waardevol adviseur voor mijn eenheid in Quantico. Maar soms kwam ik ook terecht in situaties in kleine stadjes in het Zuiden, waar de forensisch arts de plaatselijke begrafenisondernemer was. Zijn idee over een

postmortemonderzoek was dat hij naar de moordlocatie kwam, een schop tegen het lijk gaf en zei: ‘Jep, die knaap is hartstikke dood.’

Nadat ik me door de gegevens over het lijk had gewerkt, las ik altijd het voorlopige politierapport. Wat had de agent gezien die als eerste op de locatie arriveerde? Vanaf dat moment bestond de mogelijkheid dat de situatie was gewijzigd, of door hemzelf of door andere leden van het onderzoeksteam. Het was voor mij belangrijk om de locatie zoals deze eruitzag op het moment dat de moordenaar haar verliet, zo precies mogelijk voor me te zien. En als er dingen waren veranderd, wilde ik dat graag weten. Als er bijvoorbeeld een kussen op het gezicht van het slachtoffer lag, wie had dat daar dan neergelegd? Lag het daar toen de eerste agent arriveerde? Of had degene die het lijk had gevonden het erop gelegd, uit oogpunt van piëteit? Of was er een andere verklaring? Ten slotte bekeek ik de locatiefoto’s en probeerde ik het beeld in gedachten te completeren.

De foto’s waren niet altijd van goede kwaliteit, zeker niet toen de meeste departementen nog in zwart-wit fotografeerden. Daarom vroeg ik ook altijd om een getekende plattegrond van de misdaadlocatie, met alle voetafdrukken erin en in welke richting ze stonden. Als rechercheurs iets hadden aangetroffen wat volgens hen mijn speciale aandacht verdiende, schreven ze dat op mijn verzoek achter op de foto, zodat ik bij mijn eerste beschouwing niet werd beïnvloed door de observaties van een ander. En als ze een speciale verdachte boven aan hun lijstje hadden staan, wilde ik dat niet weten, of ik vroeg ze om me die naam in een dichtgeplakte envelop te geven, zodat ik objectief kon zijn bij het maken van mijn analyse.

Het was ook belangrijk om te weten te komen of er iets van het slachtoffer of de moordlocatie was meegenomen. Het was meestal duidelijk als er contant geld, waardevolle artikelen of sieraden waren verdwenen, wat ons kon helpen bij het zoeken naar het motief van de dader. Maar andere voorwerpen waren vaak moeilijker te achterhalen.

Als een agent of rechercheur me vertelde dat er niets was verdwenen, vroeg ik: ‘Hoe weet je dat? Je wil toch niet beweren dat als ik een beha of een slipje uit de slaapkamer van je vrouw of vriendin meeneem, jij dat onmiddellijk merkt? En als dat wel zo is, is er echt een steekje aan je los.’ Er zouden minder in het oog lopende zaken meegenomen kunnen zijn, zoals een haarspeld of een lok haar, die moeilijker te achterhalen waren. Het feit dat er niets léék te ontbreken, was voor mij nooit een definitief gegeven.

Want als we uiteindelijk de dader hadden gepakt en zijn woning hadden doorzocht, kwamen er vaak de vreemdste souvenirs tevoorschijn.

Het was van begin af aan duidelijk dat het merendeel van de mensen, zowel binnen als buiten het Bureau, niet echt begrepen waar we ons mee bezighielden. Dit werd me duidelijk tijdens een twee weken durende cursus die Bob Ressler en ik in 1981 in New York gaven. Er waren ongeveer honderd rechercheurs, voornamelijk van het politiedepartement van New York, maar ook van andere jurisdicties van de staat.

Op een morgen, voordat we aan het onderdeel profileren zouden beginnen, was ik in het klaslokaal bezig de grote, ouderwetse Sony-videorecorder aan te sluiten die we in die tijd gebruikten. Een duidelijk overwerkte, opgebrande rechercheur met een asgrauw gezicht en bloeddoorlopen ogen komt naar me toe en zegt: ‘Jij zit in die profielbusiness, hè?’

‘Ja, dat klopt,’ zeg ik, en ik draai me naar het logge videoapparaat. ‘Toevallig heb ik ons profileringsapparaat hier naast me staan.’

Hij kijkt me aan met een sceptische blik, op de manier waarop doorgewinterde rechercheurs hun verdachte altijd bekijken, maar toch heb ik zijn interesse gewekt.

‘Geef me je hand,’ zeg ik, ‘dan zal ik je laten zien hoe het werkt.’

Aarzelend geeft hij me zijn hand. We gebruikten in die tijd nog van die grote videocassettes en de gleuf waar je die in moet duwen, is dus vrij groot. Ik pak zijn hand, stop hem in het cassettecompartiment en draai aan een paar knoppen. Ondertussen is Bob Ressler elders in het klaslokaal bezig zijn lesmateriaal klaar te leggen. Hij ziet waar ik mee bezig ben en staat op het punt om naar me toe te komen, bang dat ik ieder moment een enorm pak slaag kan krijgen.

Maar de rechercheur zegt alleen maar: ‘En? Wat is mijn profiel?’

‘Waarom wacht je niet even af,’ zeg ik. ‘Dan zul je zien hoe het werkt.’

Gelukkig voor mij ontdekte de man in de loop van de ochtend waar het bij profileren echt om ging en dat de videorecorder daar alleen maar stond voor het afspelen van demonstratiemateriaal. Aan het eind van de les stond hij me niet op te wachten. De kern van dit verhaal is echter dat ik altijd gewenst heb dat het zo eenvoudig was om met een bruikbaar profiel voor de dag te komen. Je kunt niet je hand – of een ander lichaamsdeel – in een apparaat stoppen, waarna er na enkele minuten een profiel uit komt rollen, en computerexperts hebben jarenlang geprobeerd om samen met mensen

van wetshandhavende organen een bruikbaar computer-profileringsprogramma te ontwikkelen, maar tot nog toe zonder veel resultaat.

Daderprofilering en misdaadanalyse zijn nu eenmaal meer dan het verzamelen van gegevens en die door een computer jagen. Om een goede profielschetser te zijn, moet je in staat zijn een wijd scala aan bewijsmateriaal en gegevens te evalueren. Maar je moet ook in staat zijn zowel in de schoenen van de moordenaar als die van het slachtoffer te gaan staan.

Je moet in staat zijn de misdaad in gedachten te herbeleven en je moet zo veel mogelijk te weten zien te komen over het slachtoffer, zodat je je kunt voorstellen hoe zij heeft gereageerd. Je moet in haar schoenen gaan staan op het moment dat de aanvaller haar met een pistool, een mes, een kei, zijn vuisten of wat dan ook bedreigt. Terwijl hij haar nadert, moet je haar angst kunnen voelen, en haar pijn terwijl hij haar verkracht, slaat of steekt. Je moet proberen je voor te stellen wat ze doormaakt als hij haar martelt om aan zijn seksuele gerief te komen. Je moet weten hoe het is om het uit te schreeuwen van angst en pijn, terwijl je weet dat het geen enkele zin heeft en hij zich daardoor niet zal laten weerhouden. Je moet weten hóé het geweest is. En dat kan een heel zware last zijn, zeker als je je realiseert dat het slachtoffer in sommige gevallen een kind of bejaarde is.

Toen de regisseur en de acteurs van The Silence of the Lambs naar Quantico kwamen om zich voor te bereiden op de film, sprak ik op mijn kantoor met acteur Scott Glenn, die Jack Crawford speelt – de special agent van wie sommigen zeggen dat ik voor hem model heb gestaan. Glenn was een vrij liberale kerel die erg voor rehabilitatie en gratie was en die een fundamenteel geloof had in het goede in de mens. Ik liet hem een paar van de gruwelijke locatiefoto’s zien waar wij dagelijks mee werken, en liet hem opnamen horen die door moordenaars waren gemaakt terwijl ze hun slachtoffer martelden. En ten slotte liet ik hem luisteren naar opnamen van twee tienermeisjes uit Los Angeles, terwijl ze werden doodgemarteld achter in een bestelwagen door twee moordenaars die onlangs uit de gevangenis waren gekomen en die dit alleen ‘voor de kick’ deden.

Glenn huilde toen het bandje was afgelopen. Hij zei tegen me: ‘Ik had geen idee dat er mensen bestonden die tot dit soort dingen in staat zijn.’ Glenn, een bijzonder intelligente man en zelf een zorgzame vader van twee jonge dochters, zei dat hij nu hij dit had gezien en gehoord, nooit meer zou

pleiten voor de afschaffing van de doodstraf. ‘Die ervaring in Quantico heeft mijn mening daarover voor eeuwig veranderd.’

Maar wat even moeilijk is, is dat ik mezelf moet verplaatsen in de persoon van de aanvaller, denken zoals hij dat doet, dezelfde plannen maken als hij, zijn bevrediging voelen en leren begrijpen van dat ene moment in zijn leven waarop zijn lang gekoesterde fantasieën werkelijkheid worden, waarop hij alles onder controle heeft en hij in staat is een ander menselijk wezen volledig te manipuleren en domineren. Ook in die schoenen moet ik gaan staan.

De twee mannen die achter in hun bestelwagen die twee tienermeisjes doodmartelden, heetten Lawrence Bittaker en Roy Norris. Ze hadden hun bestelwagen zelfs een bijnaam gegeven: ‘Murder Mac’. Ze ontmoetten elkaar toen ze hun respectievelijke straffen uitzaten in de Californië-mannenkolonie bij San Luis Obispo. Bittaker zat zijn straf uit voor een sluipmoord met een dodelijk wapen. Norris was een veroordeelde verkrachter. Toen ze ontdekten dat ze allebei geïnteresseerd waren in het domineren en martelen van jonge vrouwen, verklaarden ze zichzelf tot ‘bloedbroeders’. En toen ze in 1979 allebei voorwaardelijk vrijkwamen, huurden ze in Los Angeles samen een motelkamer, waar ze hun plan bespraken om een tienermeisje met een leeftijd van dertien tot negentien jaar te kidnappen, te verkrachten, te martelen en daarna te vermoorden. Al vijf keer hadden ze dit plan met succes uitgevoerd, toen het een van de meisjes na haar verkrachting lukte te ontsnappen en naar de politie te gaan.

Norris, de minst dominante van de twee, sloeg uiteindelijk door toen hij door de politie werd verhoord. Hij bekende, en in ruil voor de toezegging dat hij niet de doodstraf zou krijgen, was hij bereid zijn ‘bloedbroeder’ te verlinken, die nog sadistischer en agressiever was dan hij. Hij nam de politie mee naar de diverse plekken waar ze de lijken hadden gedumpt. Bij een van de lijken, dat door de felle Californische zon al in een skelet was veranderd, stak nog steeds een ijspriem uit het oor.

Wat opvallend is in deze zaak, afgezien van de hartverscheurende tragedie waarin veelbelovende jonge levens in de kiem werden gesmoord en de absolute walging die het – in Norris’ woorden – ‘voor de lol’ doodmartelen van jonge meisjes opriep, is het verschil in gedragsdynamiek als twee daders bij dezelfde misdaad betrokken zijn. We zien dan meestal dat er sprake is van één dominant en één meer volgzaam type, en vaak is de een wat beheerster en bedachtzamer dan de ander. Seriemoordenaars zijn

om te beginnen al onvolwaardige persoonlijkheden, maar degenen die ook nog hulp nodig hebben bij het ten uitvoer brengen van hun daden, zijn wel het meest onvolwaardig van allemaal.

Hoe gruwelijk hun daden ook waren – en Lawrence Bittaker is een van de afschuwelijkste, weerzinwekkendste personen die ik ooit ben tegengekomen – helaas zijn ze niet enig in hun soort.

Net als Bittaker en Norris ontmoetten James Russell Odom en James Clayton Lawson jr. elkaar in de gevangenis. Het was halverwege de jaren zeventig en ze zaten allebei hun straf voor verkrachting uit in het Atascadero-staatsziekenhuis voor geestelijk gestoorden in Californië. Als ik hun dossiers erop nasla, zou ik Russell Odom omschrijven als een psychopaat en Clay Lawson meer als een schizofreen. Clay had Russell in Atascadero uitvoerig beschreven wat hij graag zou gaan doen als hij weer vrij was. Hij had het over het overmeesteren van vrouwen, hun borsten afsnijden, hun eierstokken verwijderen en messen in hun vagina's steken. Hij zei dat hij geïnspireerd werd door Charles Manson en zijn aanhangers. Lawson stelde duidelijk dat seksuele gemeenschap geen onderdeel van zijn plan vormde. Dat was niets voor hem.

Voor Odom echter was seksuele gemeenschap wel degelijk iets. Toen hij vrijkwam, reed hij meteen met zijn blauwe Volkswagen Kever naar Columbia, South Carolina, waar Lawson na zijn voorwaardelijke invrijheidstelling bij zijn ouders woonde en als gasfitter werkte. (Zoals ik al eerder heb opgemerkt, schijnt de Volkswagen Kever de favoriete auto van seriemoordenaars – en FBI-agenten zonder spaargeld – te zijn.) Odom vond dat ze met hun deels gemeenschappelijke en deels verschillende interesses een goed team zouden vormen waarin ze allebei hun hart konden ophalen.

Enkele dagen na Odoms aankomst gingen de twee in de Ford Cornet 1974 van Lawsons vader al op zoek naar een slachtoffer. Ze stopten bij een 7-Eleven langs de grote weg en zagen dat daar een jonge vrouw achter de kassa stond. Maar er waren te veel mensen, dus reden ze door en gingen naar een pornobioscoop.

Ik denk dat het belangrijk is om hier te onderstrepen dat toen ze zich realiseerden dat er klanten in de winkel waren die misschien voor problemen konden zorgen en er in ieder geval getuige van zouden zijn als ze zich aan de vrouw vergrepen, ze van hun geplande misdaad afzagen. Beide mannen waren geestesziek en er zijn voldoende redenen om in Lawsons geval te spreken van een verminderde toerekeningsvatbaarheid,

maar toch, toen ze merkten dat de omstandigheden niet optimaal waren, besloten ze hun misdaad niet te plegen. De geestelijke druk was dus niet zo groot dat ze tot handelen werden gedwongen. Daarom wil ik het volgende nog één keer duidelijk stellen: de aanwezigheid van een mentale stoornis houdt niet in dat een crimineel niet weet wat hij doet. Tenzij hij helemaal van de wereld is en zijn eigen daden niet kan bevatten, maakt hij een bewuste keuze of hij iemand zal doden of niet. De echte gekken zijn gemakkelijk te pakken. Seriemoordenaars zijn dat niet.

De avond na hun eerste jacht rijden Odom en Lawson naar een drive-in-bioscoop. Als de film afgelopen is, iets na middernacht, gaan ze terug naar de 7-Eleven. Ze gaan naar binnen en kopen een paar dingen – een flesje chocolademelk, een zakje pinda's en een zure bom. Deze keer zijn ze de enige klanten in de winkel, dus ze overmeesteren de jonge vrouw achter de kassa, onder bedreiging van Odoms .22-pistool. Lawson had een .32 in zijn zak. Als de politie arriveert, nadat ze zijn gebeld door een klant die heeft gezien dat er niemand in de winkel is, zien ze dat de kassa ongemoeid is gelaten, de tas van de vrouw nog achter de toonbank staat en er niets van waarde is verdwenen.

De twee mannen rijden naar een afgelegen plek. Odom beveelt haar dat ze zich helemaal uit moet kleden en verkracht haar vervolgens op de achterbank. Ondertussen staat Lawson naast de auto en hij roept naar Odom dat hij moet opschieten, want nu is hij aan de beurt. Na ongeveer vijf minuten bereikt Odom zijn orgasme, hij trekt zijn broek omhoog en stapt vervolgens uit de auto, waarna Lawson zijn plaats inneemt.

Odom loopt weg van de auto – vertelt hij ons later – en gaat een eindje verderop staan overgeven. Lawson beweert dat Odom tegen hem heeft gezegd: 'We moeten van haar af,' zelfs al heeft de vrouw hem beloofd dat ze tegen niemand iets zal zeggen als hij haar laat gaan. In ieder geval, vijf minuten later hoort Odom de vrouw in de auto gillen: 'O, mijn keel!' Als hij terugkomt bij de auto, ziet hij dat Lawson haar keel heeft doorgesneden en dat hij haar naakte lichaam aan het verminken is met een mes.

De volgende dag, als ze in Odoms VW op pad zijn om zich van de kleren van het slachtoffer te ontdoen, vertelt Lawson zijn vriend dat hij heeft geprobeerd haar geslachtsdelen op te eten, maar dat hij daar misselijk van werd.

Het gruwelijk verminkte lichaam hadden ze open en bloot langs de kant van de weg laten liggen en binnen een paar dagen werden de twee mannen

gearresteerd. Russell Odom, die bang was dat hij de doodstraf zou krijgen, bekent meteen dat hij haar heeft verkracht, maar ontkent dat hij iets te maken heeft met de moord.

In zijn verklaring tegenover de politie stelt Lawson duidelijk dat hij geen gemeenschap heeft gehad met het slachtoffer. 'Ik heb dat meisje niet verkracht. Ik wilde haar alleen maar kapotmaken,' zei de man die krijtjes at tijdens het proces.

Ze werden apart berecht. Odom kreeg levenslang plus veertig jaar voor verkrachting, ongeoorloofd wapenbezit en medeplichtigheid aan moord. Lawson werd veroordeeld voor moord met voorbedachten rade en werd op 18 mei 1976 geëlektrocuteerd.

Net als bij Bittaker en Norris wordt deze zaak gekenmerkt door verschillende gedragskenmerken – en daardoor gecombineerd gedragsmatig bewijs – vanwege de deelname van twee aparte persoonlijkheden. De verminking van het lichaam wijst op een verwarde persoonlijkheid, terwijl het sperma in de vagina van het slachtoffer wijst in de richting van een rationeel denkende persoonlijkheid. We hebben de zaak van Odom en Lawson op Quantico behandeld en hij zat nog in mijn achterhoofd toen ik werd gebeld door korpschef John Reeder van de politie van het district Logan in Pennsylvania. Het was in het begin van mijn carrière als profielschetser. Reeder had op de National Academy gestudeerd en samen met Oliver E. Mattas jr. van het openbaar ministerie in Blair County, was hij via special agent Dale Frye van het FBI-kantoor in Johnstown bij ons terechtgekomen. Ze vroegen ons om hulp bij het oplossen van de zaak van Betty Jane Shade, een jonge vrouw die was verkracht, vermoord en verminkt.

De gegevens die ik kreeg waren deze:

Ongeveer een jaar daarvoor, op 29 mei 1979, had de tweeëntwintigjarige Shade ergens in de buurt waar zij woonde op een baby gepast en was ze om ongeveer kwart over tien weer naar huis gegaan. Vier dagen later vond een man, die zei dat hij bezig was met een wandeling door de natuur, haar ernstig verminkte, maar goed geconserveerde lichaam op een illegale vuilstortplaats op de top van Wopsonock Mountain, in de buurt van Altoona. Haar lange blonde haar was afgeknipt en hing aan de tak van een boom. Lijkschouwer Charles R. Burkey had de plaatselijke krant verteld dat het de afschuwelijkste dode was die hij ooit onder ogen had gekregen. Hij stelde het volgende vast:

Betty Jane Shade was verkracht, haar kaak was gebroken, haar ogen waren uitgebrand en ze had ontelbare steekwonden over haar hele lichaam. De doodsoorzaak was een harde klap op het hoofd. De steekwonden waren na het intreden van de dood toegebracht, haar beide borsten waren afgesneden en haar vagina was tot aan haar anus opengesneden.

Hoewel uit de deels onverteerde inhoud van haar maag kon worden afgeleid dat ze kort na haar verdwijning was vermoord, was haar lichaam te goed geconserveerd om vier dagen op de vuilstortplaats gelegen te hebben. Maden en beetwonden van dieren, wat je normaal zou verwachten, werden niet aangetroffen. De politie was trouwens al eerder op de berg geweest om klachten over illegale vuildumping te onderzoeken, zodat het lichaam gevonden zou zijn als het er gelegen had.

Ik bestudeerde het materiaal dat Reeder me had toegestuurd en stelde een profiel samen, dat ik in een langdurig telefoongesprek met de politie toelichtte. Tijdens dit overleg probeerde ik het rechercheteam de principes van het profileren bij te brengen en ik legde de mannen uit naar welk soort gegevens wij op zoek waren. Ik geloofde dat ze op zoek moesten gaan naar een jonge, blanke man van zeventien tot vijfentwintig jaar, tenzij hij van het platteland kwam, dan bestond er een mogelijkheid dat hij ouder was, omdat zijn sociale ontwikkeling dan trager zou verlopen. Hij was mager, een eenling, zeker geen goede leerling op school, introvert, en vermoedelijk geïnteresseerd in pornografie. Zijn jeugd zou het klassieke patroon vertonen – een slecht functionerend gezin zonder vader, maar met een dominante, overdreven beschermende moeder, die hem waarschijnlijk had ingeprent dat alle vrouwen slecht waren, behalve zij. De UNSUB zou daarom een angst voor vrouwen hebben en kon niet met hen overweg, wat de reden was dat hij haar meteen bewusteloos of dood had geslagen.

Hij kende haar heel goed. Dat was af te leiden uit het onherkenbaar verminken van haar gezicht. In een ongekende vlaag van woede plus het verlangen haar te depersonaliseren, had hij zich overgegeven aan het verminken van haar gezicht, haar borsten en haar geslachtsdelen. Het afknippen van het haar vertelde me iets anders. Hoewel dit ook kon worden gezien als een poging haar te depersonaliseren, wist ik uit de gegevens over het slachtoffer dat Shade een nette, overdreven ordelijke jonge vrouw was en dat ze trots was op haar mooie, keurig verzorgde haar. Dus het afknippen van het haar was een belediging, een gebaar om haar belachelijk te maken. En dit wees ook op iemand die haar heel goed kende. Toch waren er geen

sporen aangetroffen van misbruik en sadistische martelingen voordat de dood was ingetreden, zoals bij Bittaker en Norris. Dit was niet iemand die zijn seksuele bevrediging ontleende aan het veroorzaken van pijn.

Ik adviseerde de politie niet op zoek te gaan naar het type ‘handelaar in tweedehands auto’s met een vlotte babbel en een hartelijk karakter’. Als onze man al werk had, zou dat een ondergeschikt baantje zijn, een schoonmaker of vuilnisman of zoiets. Iemand die een lichaam op een dergelijke locatie achterliet, moest iets met vuilnis of viezigheid te maken hebben. Het tijdstip van de overmeestering, de ontbrekende borsten, het vervoeren van het lichaam en het uiteindelijke dumpen op de vuilstortplaats vertelden me allemaal dat we te maken hadden met iemand die voornamelijk in het donker opereerde. Ik verwachtte dat hij de begraafplaats zou bezoeken, misschien de begrafenis had bijgewoond en in gedachten de zaken zo zou omdraaien, dat hij er zelf van overtuigd was dat hij een ‘normale’ relatie met Betty Jane had. Om die reden leek het me niet waarschijnlijk dat een test aan de leugendetector veel zou opleveren als ze de juiste verdachte te pakken hadden. Er was een grote kans dat hij woonde op de route tussen haar huis en het huis waar ze had opgepast.

Hoewel ze nog niet over voldoende bewijs beschikten om iemand te arresteren, vertelde een van de rechercheurs me dat ze twee verdachten hadden die ze als bruikbaar beschouwden. De ene was haar vriendje met wie ze samenwoonde en die zichzelf als haar verloofde beschouwde, Charles F. Soult jr., beter bekend als Butch. Met hem moest serieus rekening gehouden worden. Maar de politie sloot de andere verdachte zeker niet uit: de man die het lichaam had gevonden en wiens verhaal niet helemaal klopte. Hij was treinmachinist en was arbeidsongeschikt geworden. Hij beweerde dat hij een wandeling door de natuur maakte, maar hij had het lichaam gevonden op een vuilstortplaats. Een oudere man die daar zijn hond aan het uitlaten was, had deze man zien urineren op de plaats waar het lichaam was gevonden. Hij was niet gekleed voor een lange boswandeling, en hoewel het regende, was hij kurkdroog. Hij woonde vier blokken van Betty Janes huis en had meerdere malen geprobeerd haar te versieren, zonder succes. Tijdens zijn gesprekken met de politie was hij nerveus geweest en hij vertelde dat hij bang was geweest om de vondst van het lichaam bij de politie te melden, omdat hij niet de schuld van de moord wilde krijgen. Dit is typisch het excuus van iemand die zich proactief in het onderzoek probeert te dringen en de aandacht van zichzelf probeert af te

leiden. Hij stond bekend als bierdrinker en zware roker en hij was zeker sterk genoeg om de moord te plegen en het lichaam te verplaatsen. Door de omgeving werd hij beschouwd als een antisociaal mens. Hij beweerde dat hij op de avond van de moord thuis was en samen met zijn vrouw naar de tv had zitten kijken, wat geen sterk alibi was. Ik vertelde de rechercheurs dat iemand als hij waarschijnlijk een advocaat in de arm zou nemen en vanaf dat moment niet veel medewerking meer zou verlenen. Dat was precies hetgeen wat er gebeurd was, vertelden ze me. Hij had een advocaat in de arm genomen en weigerde de test aan de leugendetector.

Het klonk allemaal zeer veelbelovend. Maar wat me dwarszat was dat hij getrouwd was en twee jonge kinderen had. Dit kon zijn stijl niet geweest zijn. Als een getrouwde man de moord had gepleegd, moest hij over een flinke hoeveelheid sadistische vrouwenhaat beschikken. Hij zou de moord uitstellen en haar mishandelen voordat de dood intrad, niet daarna. En hij was dertig jaar, wat me aan de oude kant leek.

Soult leek me een betere keuze. Hij paste vrijwel precies bij mijn profiel. Zijn ouders waren gescheiden toen hij jong was. Zijn moeder was een dominante vrouw die zich voortdurend met het leven van haar zoon bemoeide. Op zesentwintigjarige leeftijd was hij bijzonder onhandig met vrouwen. Hij had de politie verteld dat hij pas twee keer seksuele gemeenschap had gehad, beide keren met vrouwen die ouder waren dan hij en die hem hadden uitgelachen omdat hij hem niet omhoog kon krijgen. Hij zei dat Betty Jane en hij erg veel van elkaar hielden en dat ze zouden gaan trouwen, hoewel ze er seksuele relaties met andere mannen op na hield. Ik wist zeker dat als Betty Jane nog zou leven, zij me een heel ander verhaal zou vertellen. Na haar begrafenis, had hij verteld, had hij haar kist willen opgraven om naast haar te gaan liggen. En toen hij door de politie werd verhoord, had hij onbedaarlijk zitten huilen over het verlies van Betty Jane.

Butch Soult en zijn broer Mike werkten als vuilnisophalers, vertelde de politie me.

‘Jezus, dat klinkt goed,’ antwoordde ik.

Ze konden zonder argwaan te wekken rondlopen op de vuilstortplaats, hadden voldoende redenen om ervan af te weten en beschikten over middelen om het lichaam te transporteren.

Maar hoewel Butch me als verdachte zeer aanstond, bleven me twee dingen dwarszitten. Ten eerste, zoals ik had verwacht, was Butch een klein ventje, dat nauwelijks groter was dan Betty Jane Shade. Ik kon nauwelijks

geloven dat hij in staat was het lichaam te dragen en te schikken in de kikkerachtige houding, met de benen wijd en de knieën gebogen, waarin het was aangetroffen. Ten tweede was er sperma aangetroffen in de vagina van het slachtoffer, wat wees op een doodgewone verkrachting. Het zou me niet hebben verbaasd als er sporen van sperma waren gevonden op het lichaam of het ondergoed of de andere kleding van het slachtoffer, maar niet op deze manier. De dader moest het masturbatie-type zijn, net als David Berkowitz, en geen verkrachter. Hij moest zijn seksuele verlangens op een indirecte manier bevredigen. Het klopte gewoon niet.

We hadden te maken met een mix van gecontroleerd en ongecontroleerd handelen, die op veel punten overeenkwam met de moord op Francine Elveson in New York; dezelfde verrassingsaanval, het onherkenbaar maken van het gezicht en het verminken van de geslachtsdelen. Het verschil was dat bij Elveson alleen de tepels waren afgesneden, terwijl bij Shade haar hele borsten waren verwijderd.

Maar in de Elveson-zaak had de forsgebouwde Carmine Calabro zijn veel kleinere slachtoffer een paar verdiepingen naar boven gedragen en haar daar achtergelaten. En de spermasporen waren afkomstig van masturbatie.

Met de zaak van Odom en Lawson nog in mijn achterhoofd, kwam ik tot de conclusie dat er maar één logische mogelijkheid was. Butch Soult was Betty Jane op straat tegengekomen toen ze naar huis liep, ze kregen ruzie, hij sloeg haar bewusteloos en bracht haar naar een afgelegen plek. Ik achtte hem ook in staat haar dood te slaan, haar haar af te knippen, haar lichaam te verminken en haar borsten als souvenirs te bewaren. Maar in de tussentijd was ze ook nog verkracht, en ik kon niet geloven dat een onbeheerst handelende, seksueel onvolwaardige en door zijn moeder gedomineerde jongeman als Soult daartoe in staat was. En ik geloofde ook niet dat hij het lichaam in zijn eentje had vervoerd.

Butch’ broer Mike was een logische tweede verdachte. Hij had dezelfde achtergrond en hetzelfde werk. Hij was enige tijd in een psychiatrische inrichting opgenomen geweest en had een strafblad voor gewelddadigheid, onaangepast gedrag en een lage zelfbeheersingsdrempel. Het belangrijkste verschil met zijn broer was dat hij getrouwd was, hoewel hun moeder zich ook voortdurend met zijn leven bemoeide. Op de avond dat Betty Jane Shade werd vermoord, lag Mikes vrouw in het ziekenhuis om te bevallen van een baby. Haar zwangerschap was een doorslaggevende stressor, die Mike bovendien verhinderde zijn seksuele verlangens te bevredigen. Het

was heel aannemelijk dat Butch na de overmeestering van Betty Jane in paniek was geraakt en zijn broer om hulp had gevraagd. Die had de jonge vrouw verkracht, terwijl zijn broer toekeek, en na de moord had hij hem geholpen met het dumpen van het lichaam.

Ik vertelde de politie dat een indirecte benadering waar weinig dreiging van uitging, de beste manier zou zijn. Jammer genoeg hadden ze Butch al een paar keer verhoord en hem de test aan de leugendetector afgenomen. Zoals ik had verwacht had Butch de test met glans doorstaan en geen enkele opvallende emotionele reactie getoond. Het leek mij het beste om ons op Mike te concentreren en hem ervan te doordringen dat hij alleen schuldig was aan verkrachting en hulp bij het dumpen van het lichaam. Maar als hij weigerde mee te werken, zou hij hetzelfde aangerekend krijgen als zijn broer.

Deze tactiek werkte. De twee broers – en hun zus, Cathy Wiesinger, die beweerde Betty Janes beste vriendin te zijn – werden gearresteerd. Volgens Mike had Cathy ook meegeholpen met het dumpen van het lichaam.

Wat was er nu gebeurd? Ik denk dat Butch had geprobeerd de seksueel aantrekkelijke en bedreven jonge vrouw in bed te krijgen, maar dat was hem niet gelukt. Zijn frustratie daarover was tot zo’n hoogte gestegen, dat er niet veel meer nodig was om hem door te doen slaan. Toen hij Shade had overmeesterd, raakte hij in paniek en vroeg hij zijn broer om hulp. Maar toen hij zag dat zijn broer wel seks met haar kon bedrijven en hij niet, werd zijn woede nog groter. Daarom verminkte hij vier dagen later het lichaam, om het laatste woord te hebben.

Een van Shades borsten werd teruggevonden. Mike vertelde de politie dat Butch de andere had, wat me niet verbaasde. Hij had het lichaamsdeel ergens verstopt, maar het werd nooit gevonden.

Charles ‘Butch’ Soult werd veroordeeld voor moord met voorbedachten rade en Mike, die een deal met de politie had gesloten, werd opgenomen in een psychiatrische inrichting. Korpschef Reeder maakte bekend dat wij een doeltreffend instrument vormden voor het sturen van het onderzoek en het loskrijgen van bekentenissen van de daders. Wij, op onze beurt, hadden het geluk dat we samenwerkten met iemand die op de hoogte was van onze werkwijze en die het samenwerkingsproces tussen de politie en Quantico goed begreep.

Dankzij deze samenwerking konden de dader en zijn medeplichtigen worden gepakt voordat ze de kans kregen om meer moorden te plegen.

Reeder en de mannen en vrouwen van zijn korps gingen weer door met hun eigen werk in Logan, Pennsylvania en ik richtte me weer op de volgende honderdvijftig zaken die op me lagen te wachten, in de hoop dat ik, door me in zowel de rol van de dader als die van het slachtoffer te verplaatsen, iets had geleerd wat me bij een van die zaken van nut zou kunnen zijn.

10

Iedereen heeft een zwakke plek

Jaren geleden, toen ik na enkele verknoeide schooljaren in Montana weer bij mijn ouders was gaan wonen, waren we een keer met z’n drieën een pizza gaan eten en een biertje gaan drinken in de Coldstream in Uniondale, Long Island. Ik had net een hap genomen van mijn alles-erop-en-eraan-met-extra-kaas, toen mijn moeder me plotseling vroeg: ‘John, heb je al eens een seksuele relatie met een vrouw gehad?’

Ik verslik me bijna. Dit is geen vraag die moeders hun negentien- of twintigjarige zonen in het midden van de jaren zestig vaak stellen. Ik kijk mijn vader aan in de hoop dat hij me te hulp zal schieten, maar hij vertrekt geen spier. Hij is al net zo verrast als ik.

‘Nou, ja of nee?’ dringt ze aan. Ze is tenslotte niet voor niets een Holmes.

‘Eh… ja, mama.’

Ik zie een afkeurende blik op haar gezicht verschijnen. ‘Nou, wie was het?’ wil ze weten.

‘Tja… eh… nou…’ Al mijn eetlust is plotseling verdwenen. ‘Eerlijk gezegd waren het er meer.’

Ik vertel haar maar niet dat een jonge ongehuwde moeder uit Bozeman een van de eersten was. Ze kijkt me aan alsof ik haar zojuist heb verteld dat ik een paar lijken in de kelder onder haar huis heb verstopt.

‘En met wie van die vrouwen ga je nu trouwen?’ vraagt ze op kritische toon.

Ik kijk weer naar mijn opmerkelijk zwijgzame vader. Kom nou, pa, help me alsjeblieft!

‘Ach, weet je, Dolores,’ zegt hij uiteindelijk, ‘tegenwoordig stelt dat niet zoveel meer voor.’

‘Het stelt altijd heel veel voor, Jack,’ kaatst ze terug en wendt zich weer tot mij. ‘Wat zou er gebeuren, John, als je toekomstige vrouw je op een dag ineens vroeg of je seksuele relaties met andere vrouwen hebt gehad voordat je met haar trouwde?’

Ik wil net weer een hap nemen, maar bedenk me. ‘Nou, mama, ik zou haar de waarheid vertellen.’

‘Dat kun je beter niet doen,’ zegt mijn vader.

‘Wat bedoel je daarmee, Jack?’ vraagt mijn moeder. Mooi zo, pa, probeer je daar maar eens uit te kletsen.

De ondervraging eindigde in een ongemakkelijke patstelling. Ik kan me niet herinneren of Pam me die vraag ooit heeft gesteld. Maar als dat zo is, heb ik haar waarschijnlijk de waarheid verteld, of kende ze die al. Ze wilde in ieder geval wel met me trouwen toen ik haar vroeg, ondanks mijn moeders bedenkingen. Maar toen ik onlangs terugkeek op dit ongemakkelijke gesprek, nu als FBI-agent, profielschetser en deskundige in psychologie en crimineel gedrag, werd me iets heel belangrijks duidelijk. Zelfs al had ik toen de kennis en ervaring gehad die ik nu heb, dan had ik het er met mijn moeders verhoor niet beter afgebracht!

Omdat ze me op een onverwacht moment pakte op een kwetsbaar punt.

Ik zal nog een voorbeeld geven. Sinds ik hoofd ben van de afdeling daderprofilering, selecteer en train ik al mijn medewerkers zelf. Daarom heb ik altijd een nauwe band en een goed contact gehad met de mannen en vrouwen van mijn eenheid. De meesten van hen hebben zelf een uitstekende reputatie verworven. Maar als ik van deze groep een echte, trouwe volgeling moest aanwijzen, zou dat Greg Cooper zijn. Op tweeëndertigjarige leeftijd had Greg al een prachtige carrière als korpschef van de politie van een klein plaatsje in Utah opgebouwd, toen hij na het bijwonen van een congres over wetshandhaving, waar Ken Lanning en Bill Hagmaier het woord voerden, de overstap naar de FBI maakte. Hij verrichtte uitstekend werk op het FBI-kantoor in Seattle, maar het bleef zijn grote droom om ooit op de afdeling gedragswetenschappen in Quantico te komen werken. Hij had al mijn analyses en daderprofielen van de Green River-moordenaar bestudeerd, en toen ik naar Seattle moest om te verschijnen in het tv-programma Manhunt Live, bood Greg zich aan om mijn chauffeur en gids te zijn. Toen ik hoofd werd van de gereorganiseerde Investigative Support Unit, werkte Greg op het FBI-kantoor in Orange County, Californië, en woonde hij in Laguna Niguel. Ik haalde hem naar Quantico, waar hij een bijzonder goede profielschetser werd.

Toen Greg pas bij de eenheid was, moest hij een ondergronds kantoor zonder ramen delen met Jana Monroe, een voormalig politieagente en rechercheur moordzaken in Californië, die naast haar vele andere uitstekende kwaliteiten ook nog een bijzonder aantrekkelijke, blonde vrouw was. Met andere woorden: ze had het allemaal. Nu zouden de meeste mannen daar weinig moeite mee hebben, maar Greg was een overtuigde mormoon, een oprechte, toegewijde huisvader met vijf leuke kinderen en een beeldschone vrouw, Rhonda, voor wie het de grootste aderlating was

geweest om hun zonnige paradijsje in Californië te verruilen voor het lome, vochtige en hete Virginia. Elke keer als Rhonda informeert naar zijn collega met wie hij het kantoor moet delen, begint Greg een beetje te hakkelen en verandert hij snel van onderwerp.

Uiteindelijk, ongeveer zes maanden nadat hij voor ons is komen werken, neemt Greg zijn vrouw mee naar de kerstviering van de eenheid. Ik ben er zelf niet bij, want ik ben de stad uit voor een zaak, maar de van nature zo opgewekte Jana is er wel. En tekenend voor haar is dat zij zich voor deze gelegenheid heeft gehuld in een geraffineerd, kort, nauwsluitend, helderrood jurkje met een adembenemend decolleté.

Als ik weer terug ben, vertelt mijn plaatsvervanger Jim Wright me over het vuurwerk dat na het feestje heeft plaatsgevonden tussen Greg en Rhonda. Het bevalt haar helemaal niet dat hij zijn dagen doorbrengt met een mooie, charmante agente die zich net zo gemakkelijk over de schietbaan als over de dansvloer beweegt.

Dus ik zeg tegen mijn secretaresse dat ze Greg uit zijn bespreking moet halen en dat hij meteen naar mijn kantoor moet komen. Even later komt hij met een bezorgde blik op zijn gezicht mijn kantoor binnen. Dit werk is altijd zijn grote droom geweest en hij is hier pas zes maanden, dus hij is er erg op gebrand een goede indruk te maken.

Ik kijk op van mijn bureau en zeg: ‘Doe de deur dicht, Greg, en ga zitten.’ Dat doet hij, en de toon van mijn stem schijnt hem nog meer te verontrusten. ‘Ik ben zojuist gebeld door Rhonda,’ vervolg ik. ‘Ik heb begrepen dat er problemen zijn.’

‘Je bent zojuist gebeld door Rhonda?’ Hij kijkt me niet aan, maar staart ongelovig naar het telefoontoestel op mijn bureau.

‘Luister, Greg,’ zeg ik op een toon vol overdreven begrip, ‘ik wil het spelletje best meespelen, maar als jij en Jana met z’n tweeën op pad zijn, weet ik ook niet wat er gebeurt. Dit is iets wat je zelf zult moeten oplossen. Rhonda weet blijkbaar wat er tussen jou en Jana aan de gang is en…’

‘Er is helemaal niets aan de gang tussen Jana en mij!’ sputtert hij tegen.

‘Ik weet dat ons werk de nodige spanningen met zich meebrengt. Maar je hebt een beeldschone, fantastische vrouw en vijf leuke kinderen. Dat mag je niet allemaal weggooien.’

‘Het is niet wat je denkt, John. Het is niet wat zij denkt. Je moet me geloven.’ En al die tijd zit hij naar mijn telefoon te staren, schijnbaar denkend dat als hij zich maar goed genoeg concentreert, hij het apparaat

door het bureaublad kan laten branden. Het koude zweet staat op zijn voorhoofd. Ik kan zijn slagader zien kloppen in zijn hals. Hij zit er bijna doorheen.

Dan besluit ik dat ik hem lang genoeg heb getreiterd. ‘Je zou jezelf eens moeten zien, idioot!’ roep ik met een triomfantelijke grijns op mijn gezicht. ‘En jij noemt jezelf een ondervrager?’ Hij was op dat moment een hoofdstuk over verhoortechnieken voor het handboek criminologie aan het voorbereiden. ‘Heb je iets gedaan waar je je schuldig over moet voelen?’

‘Nee, John. Ik zweer het je!’

‘Maar kijk eens naar jezelf! Je bent als was in mijn handen! Je bent volmaakt onschuldig. Je bent een voormalige korpschef van de politie. Een ervaren ondervrager. En toch laat je je door mij inpakken. Wat heb je daarop te zeggen?’

Het zweet dat nu van zijn kalende hoofd loopt, is van opluchting. Hij weet niet wat hij moet zeggen, maar hij begrijpt wat ik hem duidelijk wilde maken. Ik wist dat ik hem te grazen kon nemen omdat het me zelf ook was overkomen, en me misschien nogmaals zou overkomen.

We zijn allemaal kwetsbaar. Het maakt niet uit hoeveel je weet, hoe ervaren je bent, hoeveel verdachten je met succes hebt verhoord. Het maakt niet uit dat je alle verhoortechnieken beheerst. Iedereen heeft een zwakke plek. Je moet hem alleen weten te vinden.

Ik heb dit geleerd tijdens een van mijn eerste zaken als profielschetser en daarna nog vaak in praktijk gebracht – en niet alleen om de mensen van mijn team iets te leren. Het was de eerste keer dat ik een ondervraging heb gemanipuleerd.

In december 1979 werd ik gebeld door special agent Robert Leary van het FBI-kantoor in Rome, Georgia. Hij gaf me de details van een bijzonder gruwelijke moordzaak met het verzoek er meteen aan te beginnen. Een week daarvoor was de twaalfjarige Mary Frances Stoner verdwenen, een leuk, opgewekt meisje dat woonde in Adairsville, ongeveer een halfuur rijden van Rome. Ze was op nauwelijks honderd meter afstand van haar huis uit de schoolbus gestapt en spoorloos verdwenen. Enkele dagen later werd haar lichaam vijftien kilometer verderop in het bos gevonden door een jong, verliefd stel dat haar felgele jasje ziet dat over haar hoofd is getrokken. Ze raken niets aan en bellen meteen de politie, wat de juiste manier van handelen is. Haar dood is veroorzaakt door het toebrengen van verwondingen aan het hoofd met een stomp voorwerp.

Postmortemonderzoek toont aan dat haar schedel is verbrijzeld met een flinke kei. Op de locatiefoto’s zie ik een met bloed besmeurde kei naast haar hoofd liggen. Plekken op haar hals tonen aan dat ze bovendien van achter af is gewurgd.

Voordat ik me in het materiaal verdiep, probeer ik eerst zo veel mogelijk te weten te komen over het slachtoffer. Niemand had iets ongunstigs te zeggen over Mary Frances. Ze werd omschreven als vriendelijk, sociabel en charmant. Een lief, onschuldig meisje, een majorette bij de schoolfanfare, die vaak haar uniform droeg als ze naar school ging. Een leuk, twaalfjarig meisje dat er ook uitzag als een twaalfjarig meisje, niet als twintigjarige. Ze was geen avonturierster en had nooit iets met drugs of alcohol te maken gehad. De autopsie toonde aan dat ze maagd was geweest toen ze werd verkracht. Kortom, we konden haar karakteriseren als een laag-risico slachtoffer dat was ontvoerd op een laag-risico locatie.

Nadat Leary me uitvoerig had gebriefd en ik het dossier en de foto’s had bestudeerd, zette ik het volgende profiel op papier:

Profiel

Geslacht – man

Huidkleur – blank

Leeftijd – vijfentwintig tot dertig

Burgerlijke staat – getrouwd, met problemen of gescheiden

Militaire dienst – afgekeurd, medische gronden

Beroep – handwerksman, elektricien, loodgieter

IQ – gemiddeld tot bovengemiddeld

Opleiding – middelbare school, hooguit, niet afgemaakt

Strafblad – brandstichting, verkrachting

Karakter – vol zelfvertrouwen, arrogant, doorstaat test aan leugendetector

Kleur auto – zwart of blauw

Verhoortechniek – direct, projectie

Dit was een opportunistische verkrachting en de moord was niet gepland of bedoeld. De slordige kleding gaf aan dat Mary Frances was gedwongen zichzelf uit te kleden, maar dat ze zich na de verkrachting weer snel mocht aankleden. Ik zag op de foto’s dat de veter van haar ene schoen los was en het rapport maakte melding van bloed in haar onderbroekje. Geen zand en aarde op haar rug, achterhoofd, of aan haar schoenen, wat aangaf dat ze vermoedelijk in een auto was verkracht, niet op de plek waar ze was gevonden.

Na zorgvuldige bestudering van de tamelijk routinematige locatiefoto’s, begon ik te begrijpen wat er was gebeurd. Ik kon het hele tafereel voor me zien. Door haar leeftijd en haar vriendelijke, opgeruimde karakter zou Mary Frances gemakkelijk benaderbaar zijn geweest in een niet-bedreigende omgeving als de halte van de schoolbus. De UNSUB was waarschijnlijk naast haar gestopt en had haar de auto in getrokken, of misschien had hij haar bedreigd met een mes of pistool. De afgelegen ligging van de plaats waar haar lichaam was gevonden, gaf aan dat hij de omgeving goed kende en wist dat hij daar niet gestoord zou worden.

De plek waar ze was opgepikt, vertelde me dat er geen sprake was van een geplande misdaad, maar van een idee dat pas was ontstaan toen hij langs haar reed. Als hij nog iemand in de buurt had gezien, net als in de zaak van Odom en Lawson, dan had hij van de misdaad afgezien. In zijn door obscene fantasieën beheerste geest had hij de opgewekte onschuld van het meisje aangezien voor sensatiebelustheid en het verlangen om seksuele spelletjes met hem te spelen.

In werkelijkheid had hij er natuurlijk niet verder naast kunnen zitten. Toen hij haar eenmaal had verkracht, was ze doodsbang, leed ze hevige pijn, gilde ze om hulp of smeekte ze om haar leven. Nu hij zijn lang gekoesterde fantasie eindelijk had verwezenlijkt, werd hij opnieuw geconfronteerd met de werkelijkheid, en die zag er niet best uit. Hij had de situatie uit de hand laten lopen en wist dat hij diep in de problemen zat.

Op dat moment beseft hij dat hij geen andere keus heeft dan haar te vermoorden. Maar aangezien het meisje vreest voor haar leven, is ze veel moeilijker in bedwang te houden dan hij had gehoopt. Dus om het zichzelf gemakkelijker te maken en een beetje medewerking van haar te krijgen, vertelt hij haar dat ze zich snel moet aankleden en dat hij haar straks zal laten gaan – of hij laat haar gewoon wegrennen of hij bindt haar aan een boom vast en gaat er zelf vandoor.

Maar zo gauw ze hem de rug toekeert, grijpt hij haar vast en wurgt haar. Misschien lukt het hem haar bewusteloos te krijgen, maar verwurging vergt een hoop spierkracht. Hij kon haar eerst ook al niet in bedwang houden en nu kan hij zijn karwei niet afmaken. Hij legt haar onder een boom, pakt de eerste de beste grote kei die hij ziet en laat die drie of vier keer op haar hoofd vallen, tot ze dood is.

Ik had niet het gevoel dat hij Mary Frances goed kende, maar ze waren elkaar al eens eerder tegengekomen, waardoor zij hem had herkend en hij

fantasieën over haar had ontwikkeld. Vermoedelijk had hij haar naar school zien gaan in haar kleine majorette-uniformpje.

Uit de jas over haar hoofd leidde ik af dat onze UNSUB zich niet goed voelde over wat hij had gedaan. Ik wist ook dat de tijd in het nadeel van de politie was. Met dit soort misdaden en met dit type dader – intelligent en beheerst – zou het na verloop van tijd steeds moeilijker worden een bekentenis van hem los te krijgen, omdat hij tijd had om erover na te denken, om de misdaad te rationaliseren en de schuld bij het slachtoffer te leggen. Zelfs een test aan de leugendetector zou geen uitsluitsel geven. En zo gauw hij merkte dat de gemoederen weer wat waren bedaard en hij geen argwaan meer zou wekken als hij verdween, zou hij naar een ander deel van de Verenigde Staten trekken, waar hij nooit meer te achterhalen was en zich misschien zou vergrijpen aan een ander klein meisje.

Ik wist zeker dat onze UNSUB in de omgeving woonde en was er vrijwel van overtuigd dat de politie al met hem had gesproken. Hij zou zijn medewerking verlenen maar arrogant zijn, en als de politie hem beschuldigde, zou hij gewoon ontkennen. Ik vertelde de politie dat een misdaad met een dergelijke graad van raffinement niet zijn eerste zou zijn, hoewel het wel mogelijk was dat het zijn eerste moord was. Zijn zwarte of blauwe auto zou enkele jaren oud zijn, gewoon omdat hij zich geen nieuwere kon veroorloven, maar hij zou in goede staat en goed onderhouden zijn. In de auto zou alles keurig op zijn plaats liggen. Uit ervaring wist ik dat nette, ordelijke mensen een voorkeur hadden voor donkere auto's.

Nadat ik dit hele verhaal had doorgebeld, kreeg ik een rechercheur aan de lijn die zei: 'Je hebt zojuist een man beschreven die we als verdachte hadden afgeschreven.' Hij werd nog verdacht van een andere misdaad en paste perfect bij het profiel. Zijn naam was Darrell Gene Devier, een blanke man, vijfentwintig jaar oud, twee keer getrouwd en gescheiden, nu weer wonend bij zijn eerste ex-vrouw. Hij werkte bij de plantsoenendienst in Rome, Georgia, en zijn werk bestond uit het inkorten van boomtakken. In Rome werd hij verdacht van de verkrachting van een dertienjarig meisje, maar hij was nooit eerder veroordeeld geweest. Na zijn eerste scheiding was hij bij het leger gegaan, maar hij was er wegens ongeoorloofde afwezigheid na zeven maanden alweer uitgetrapt. Hij reed in een drie jaar oude, zwarte Ford Pinto, die goed onderhouden was. Hij had toegegeven dat hij in zijn jeugd een keer gearresteerd was geweest voor het in bezit

hebben van een Molotovcocktail. Na de achtste klas was hij van school gegaan, maar zijn IQ werd geschat op 100 tot 110.

Hij was op het bureau uitgenodigd om hem te vragen of hij iets had gezien of gehoord, aangezien hij twee weken voor de verdwijning van Mary Frances Stoner in de straat waar ze woonde bomen aan het snoeien was geweest. De rechercheur liet me weten dat hem die middag een test aan de leugendetector zou worden afgenomen.

‘Dat lijkt me geen goed plan,’ vertelde ik hem. Het zou ten eerste niets opleveren en het zou hem bovendien sterken in de mening dat hij een ondervraging goed zou doorstaan. We hadden op dat moment nog niet veel ervaring met speciale verhoortechnieken, maar door de gesprekken die ik in de gevangenissen had gevoerd en de nog altijd voortgaande studie naar seriemoordenaars had ik toch het idee dat ik wist waar ik het over had. Dat gevoel werd bevestigd toen ik de volgende dag werd teruggebeld met de mededeling dat de test aan de leugendetector geen duidelijk resultaat had opgeleverd.

‘Nu hij weet dat hij dat apparaat aankan, is er nog maar één manier om hem te pakken te krijgen. Zorg dat het verhoor ’s avonds op het politiebureau wordt gehouden,’ stel ik hem voor. ‘De verdachte zal zich in eerste instantie meer op zijn gemak voelen, wat hem onvoorzichtiger en dus kwetsbaarder maakt. Uit dat tijdstip blijkt voor hem ook dat jullie de zaak serieus nemen en er heel hard aan werken. Hij weet dat er geen onderbrekingen zullen zijn voor lunch of avondeten en dat er geen persmensen rondhangen, voor het geval hij door mocht slaan. Laat het verhoor houden door iemand van de plaatselijke politie samen met iemand van het FBI-kantoor in Atlanta, om hem te laten zien dat die een gesloten front vormen en hem ervan te doordringen dat het volle gewicht van de overheid van de Verenigde Staten op zijn schouders rust. Leg stapels dossiers met zijn naam erop voor hem op tafel, ook al zit er alleen maar blanco papier in.

Maar nu het belangrijkste: leg de kei met het opgedroogde bloed erop op een laag tafeltje dat in een hoek van vijfenveertig graden op zijn kijkrichting staat, zodat hij zijn hoofd moet draaien om ernaar te kijken. Je zegt geen woord over die kei, maar je let alleen op zijn non-verbale reacties – zijn gedrag, ademhaling, transpiratie en hartslag. Als hij de moordenaar is, zal hij niet in staat zijn die kei te negeren, ook al leg je hem niet uit waarom hij daar ligt.’

Waar we bij dit verhoor behoefte aan hadden was een zogenaamde hoge ‘hete kolen-factor’. In feite gebruikte ik de Stoner-zaak om te kijken of mijn theorieën klopten. Veel van de verhoortechnieken die we later ontwikkelden en verfijnden, waren op dit experiment gebaseerd.

Hij zal niet bekennen, vervolg ik. Jullie passen in Georgia nog steeds de doodstraf toe en zelfs al krijgt hij alleen maar gevangenisstraf, dan zal het gerucht dat hij zich aan een twaalfjarig meisje heeft vergrepen ervoor zorgen dat hij de eerste de beste keer dat hij een douche neemt, zelf wordt verkracht. En alle andere gevangenen zullen voor hem in de rij staan.

Gebruik geen felle lampen, maar creëer een zacht verlichte, geheimzinnige sfeer. Laat niet meer dan twee politiemensen of agenten tegelijk in de verhoorkamer, bij voorkeur een van de FBI en een van de politie van Adairsville. Jullie moeten hem het idee geven dat je hem begrijpt, dat je weet wat er in zijn hoofd omgaat en onder welke druk hij staat. Hoe walgelijk je het ook vindt, je moet alle schuld op het slachtoffer schuiven. Doe het voorkomen alsof zij hem heeft verleid. Vraag hem of dat zo is, of ze hem heeft uitgedaagd, of ze hem met chantage heeft gedreigd. Bied hem een mogelijkheid om zijn gezicht te redden. Geef hem de kans om zijn daad uit te leggen.

Uit ervaring met andere moorden met stompe voorwerpen en messen wist ik dat het voor een dader praktisch onmogelijk was om geen bloedspetters van het slachtoffer op zijn lichaam en kleding te krijgen. Dat moet je natuurlijk gebruiken. Als je het idee krijgt dat hij onzin zit te verkopen, zeg ik, kijk je hem recht in de ogen en vertel je hem dat het jullie bekend is dat hij met Mary’ s bloed in aanraking is geweest.

‘We weten dat haar bloed aan je kleeft, Gene. Aan je handen, aan je kleren. Wij hoeven niet te weten of je het hebt gedaan, want we weten dat je het hebt gedaan. We willen weten waarom je het hebt gedaan. We denken dat we dat weten en we begrijpen het. Je hoeft ons alleen maar te zeggen of we gelijk hebben.’

En zo ging het. Ze brengen Devier naar de verhoorkamer. Hij ziet de kei en begint meteen te transpireren en zwaar te ademen. Zijn lichaamstaal verschilt opmerkelijk van die tijdens eerdere verhoren. Hij is geïrriteerd en defensief. De ondervragers projecteren alle schuld en verantwoordelijkheid op het meisje, maar zo gauw hij zich enigszins op zijn gemak lijkt te voelen, beginnen ze over het bloed. Nu raakt hij pas echt van streek. Vaak weet je dat je de juiste man te pakken hebt als hij niets meer zegt en heel

aandachtig luistert terwijl jij aan het woord bent. Iemand die onschuldig is, begint meestal te gillen en te schreeuwen. En zelfs al gilt en schreeuwt een schuldige dader dat hij onschuldig is, dan doet hij dat toch op een andere manier.

Hij bekent de verkrachting en zegt tegen de ondervrager dat ze hem met chantage heeft gedreigd. Bob Leary zegt tegen hem dat ze weten dat het niet zijn bedoeling was haar te vermoorden. Als hij de moord wel had gepland, dan zou hij een effectiever wapen dan een kei hebben gebruikt. Uiteindelijk bekent hij. Darrell Gene Devier stond terecht voor de verkrachting van en moord op Mary Frances Stoner en werd uiteindelijk ter dood veroordeeld. Op 18 mei 1995 kreeg hij de elektrische stoel, bijna zestien jaar na zijn arrestatie en dat was vier jaar langer dan Mary Frances' leven op aarde.

Waar het bij dit soort ondervragingen om ging, merkte ik, was creativiteit, je verbeelding gebruiken. Je moest jezelf de vraag stellen: 'Wat zou mij dwarszitten als ik het had gedaan?' We zijn allemaal kwetsbaar, allemaal op onze eigen manier. Ikzelf houd er een nogal slordige boekhouding op na. Als mijn SAC me naar zijn kantoor laat komen om me met een van mijn onkostenrekeningen te confronteren, zal hij het me zo moeilijk kunnen maken, dat het angstzweet me uitbreekt. Er is altijd wel iets.

Iedereen heeft een zwakke plek.

De les die we hebben geleerd van de Devier-zaak kan ook buiten de zieke wereld van de seksuele moord worden toegepast. Of het nu gaat om verduistering, corruptie, een onderzoek in het circuit van de georganiseerde misdaad, het beramen van een overval of een corrupte vakbond waarin je wilt penetreren, het maakt niet uit; het principe blijft hetzelfde. In het merendeel van dit soort zaken zou ik de politie adviseren zich op de 'zwakste schakel' te concentreren, te zoeken naar een manier om hem op te pakken en hem te laten zien met wie hij te maken heeft, om vervolgens te proberen zijn medewerking te verwerven om de rest van het gezelschap te pakken te krijgen.

In geval van een samenzweringszaak luistert deze benadering heel nauw. Het gaat erom één man in de getuigenbank te krijgen en vervolgens toe te kijken hoe het hele kaartenhuis in elkaar stort. De keuze van de persoon die je als eerste benadert is erg belangrijk, want als je de verkeerde man pakt en

het lukt je niet hem aan je zijde te krijgen, dan zal hij alle anderen waarschuwen en ben je nog verder van huis.

Laten we eens aannemen dat we een corruptiezaak in een grote stad onderzoeken waarvan we vermoeden dat er acht tot tien personen van hetzelfde bedrijf of kantoor bij betrokken zijn. En laten we aannemen dat de eerste of tweede man van de zaak onze beoogde ‘vangst’ is. Maar als we een profiel van hem samenstellen, zien we dat de man zichzelf prima onder controle heeft. Hij drinkt niet, zit niet achter de vrouwen aan, een echte brave huisvader, nooit ziek, geen geldproblemen, geen zichtbare zwakke plekken. Als hij wordt benaderd door de FBI, bestaat er een grote kans dat hij alles gewoon zal ontkennen, ons zal verzoeken op te donderen en vervolgens zijn medeplichtigen zal waarschuwen.

De manier om bij iemand als hij terecht te komen, is via een kleinere ‘vis’, zoals ook in de georganiseerde misdaad gebeurt. Als we al onze gegevens hebben bestudeerd, vinden we misschien één kandidaat die geschikt is voor ons doel. Hij heeft geen hoge functie maar is meer het type van de kantoorklerk die al het papierwerk doet. Hij werkt al twintig jaar voor dezelfde baas, dus alles wat hij heeft geïnvesteerd, zit in zijn baan. Hij heeft financiële en gezondheidsproblemen, die hem beide erg kwetsbaar maken.

Nu moeten we de juiste persoon kiezen die de ondervraging moet leiden. Mijn voorkeur gaat meestal uit naar iemand die enkele jaren ouder is dan de verdachte en over meer autoriteit beschikt, een goed geklede man met een imponerende uitstraling, iemand die vriendelijk en oprecht kan zijn en de verdachte op zijn gemak kan stellen, maar die doodserieus en direct wordt als de omstandigheden dat vereisen.

Als er in de daaropvolgende weken sprake is van een vakantie, of de verdachte is jarig of heeft iets anders te vieren, dan laten we het verhoor kort daarna plaatsvinden. Als hij tegenover je zit en hij beseft dat als hij niet meewerkt, het wel eens de laatste vakantie zou kunnen zijn die hij met zijn gezin heeft doorgebracht, dan kun je daar als ondervrager je voordeel mee doen.

De juiste ‘enscenering’ kan bij een niet-gewelddadige verdachte net zo effectief zijn als in de Stoner-moordzaak. Bij grote, langdurige onderzoeken adviseer ik altijd zo veel mogelijk materiaal in de verhoorkamer te verzamelen, of het echt met het onderzoek te maken heeft of niet. Of je spreekt met de man in een conferentieruimte, waar je al je agenten laat

rondlopen en je al je dossiers hebt verzameld, om hem ervan te overtuigen hoe serieus je de zaak neemt. Als je de wanden kunt ‘decoreren’ met uitvergrote surveillancefoto’s van de andere verdachten om hem te laten zien hoe groots opgezet en officieel deze operatie is, zul je hem sneller aan het verstand kunnen brengen wat er van hem verwacht wordt. En als finishing touch kun je een paar videomonitors neerzetten met bewegende beelden van de andere verdachten.

Persoonlijk was ik altijd erg gecharmeerd van de grote wandkaarten met daarop de straffen die alle verdachten tegemoet konden zien als ze veroordeeld werden. Je hoeft heus geen geleerde te zijn om dit soort dingen te verzinnen, maar ze zijn erg effectief, omdat ze de verdachte onder druk houden en hem er voortdurend aan herinneren wat er op het spel staat. Ik probeer die ‘hete kolen-factor’ altijd tot het uiterste te benutten.

Ik heb altijd gemerkt dat de late avond of de vroege ochtend de beste tijdstippen zijn om iemand te ondervragen. Mensen schijnen dan meer op hun gemak te zijn, wat hen tegelijkertijd ook kwetsbaarder maakt. Nogmaals, een team dat ’s nachts doorwerkt, brengt onmiddellijk de mededeling over dat het de zaak bijzonder serieus neemt en er met veel toewijding aan werkt. Een ander praktisch voordeel van een nachtelijke verhoring in geval van een samenzweringszaak, is dat er minder kans is dat de verdachte door een van zijn medeplichtigen wordt gezien. Want als hij vermoedt dat hij gevaar loopt, kun je je deal wel vergeten.

De basis van elke succesvolle deal zijn de waarheid en een beroep op de redelijkheid en het gezonde verstand van de verdachte. De hele enscenering eromheen is bedoeld om de aandacht naar die basiselementen te leiden. Als ik de verdachte van een corruptiezaak zou moeten ondervragen, zou ik hem ’s avonds laat thuis opbellen en zoiets zeggen als: ‘Meneer, het is erg belangrijk dat we vanavond nog met u praten. Als het goed is staan er op dit moment twee FBI-agenten voor uw voordeur.’ Ik zou benadrukken dat hij niet onder arrest stond en dat hij niet verplicht was met de agenten mee te gaan. Maar ik zou hem wel nadrukkelijk adviseren dat wel te doen, omdat hij waarschijnlijk geen tweede kans zou krijgen. Zijn rechten hoefden hem niet voorgelezen te worden omdat hij op dit moment nog nergens van werd beschuldigd.

Als hij eenmaal op het bureau was, zou ik hem eerst even met rust laten. Als het footballteam waar je tegen speelt bij een gelijke stand vlak voor het einde van de wedstrijd nog één keer moet scoren door middel van een lange

trap, dan vraag je een time-out aan, zodat degene die de trap gaat nemen, tijd heeft om erover na te denken. Iedereen die wel eens in de wachtkamer van een dokter heeft gezeten, weet hoe effectief dat kan zijn.

Als ik hem na enige tijd naar mijn kantoor zou laten brengen, zou ik de deur achter hem dichtdoen en hem vriendelijk en begripvol benaderen, van man tot man. Ik zou hem bij zijn voornaam noemen en zeggen: ‘Ik wil dat je goed begrijpt dat je niet onder arrest staat. Je bent vrij om te vertrekken als je dat wilt. Dan zal ik je door mijn mannen naar huis laten brengen. Maar ik denk dat het verstandig is als je even luistert naar wat ik je te zeggen heb. Want dit zou wel eens de belangrijkste dag van je leven kunnen zijn.’

Ik zou hem de datum laten noemen om dat nog eens extra te benadrukken.

‘Ik wil ook dat je weet dat we op de hoogte zijn van je matige gezondheidstoestand en dat we een verpleegster stand-by hebben.’ Dat zou de waarheid zijn. Een van de redenen dat we deze man hebben uitgekozen, is zijn kwetsbare gezondheidstoestand.

Nu gaan we spijkers met koppen slaan. Ik overtuig hem ervan dat de FBI beseft dat hij een klein visje is, dat hij is onderbetaald voor wat hij heeft gedaan en dat hij niet de persoon is op wie we het hebben gemunt. ‘Zoals je ziet ondervragen we op dit moment al diverse personen die bij deze zaak betrokken zijn. Het schip staat op zinken, daar bestaat geen enkele twijfel over. Je kunt mee naar beneden gaan of je kunt voor de derde en laatste keer boven water komen en de reddingsboei vastgrijpen. We weten dat je bent gebruikt, gemanipuleerd en misbruikt door anderen die veel machtiger zijn dan jij. Er is hier iemand van het openbaar ministerie aanwezig die bereid is je een goed aanbod te doen, als je dat tenminste wilt.’

Om hem over de streep te trekken zou ik nogmaals benadrukken: ‘Onthoud goed dat dit de enige keer is dat we je zo’n aanbod kunnen doen. Ik heb twintig agenten fulltime op deze zaak zitten. We kunnen de anderen arresteren als we dat willen. Denk je niet dat een van de anderen uit de school zal klappen als jij dat niet doet? En dan ga jij met het schip naar de zeebodem. Als je zo graag met de grote jongens naar beneden wilt, dan is dat jouw keuze. Maar vanavond is de laatste keer dat we op deze manier met elkaar kunnen praten. Ben je bereid mee te werken?’

Als hij daartoe bereid is – en het zou zeer verstandig zijn als hij dat was – dan lees ik hem zijn rechten voor en laat hem contact opnemen met zijn

advocaat. Maar als bewijs van zijn goede wil zou ik hem waarschijnlijk vragen om een van de anderen op te bellen om een ontmoeting met mij te regelen. Want ik wil niet dat hij zich bedenkt. Als we eenmaal de medewerking van de eerste man hebben, zullen alle stukjes van de puzzel snel op hun plaats vallen.

De reden dat deze benadering zo goed werkt, zelfs al weet je als verdachte van tevoren dat hij wordt toegepast, is dat beide partijen er hun voordeel mee kunnen doen. Het is een eerlijke benadering die uitgaat van de levensomstandigheden en emotionele behoeften van de verdachte. Zelfs al wist ik als verdachte van alle middelen die waren aangewend om zo veel mogelijk effect te scoren, en ik kreeg deze deal aangeboden, dan zou ik hem ook aanpakken, omdat hij mij een laatste kans bood. De strategie achter deze manier van verhoren is dezelfde als die ik in Stoners zaak heb toegepast. Gewoon die ene vraag: ‘Wat zou mij raken?’

Want we hebben allemaal een zwakke plek.

Gary Trapnell, een vliegtuigkaper die ook gewapende overvallen pleegde, sprak ik in de federale gevangenis van Marion, Illinois. Qua intelligentie en inventiviteit doet hij niet onder voor de andere criminelen die ik heb bestudeerd. Hij is degene die zo overtuigd is van zijn eigen· kwaliteiten, dat hij me verzekerde dat hij elke gevangenispsychiater kon laten geloven dat hij leed aan welke mentale stoornissen dan ook. Hij was er ook van overtuigd als hij eenmaal uit de gevangenis was, hij voor altijd uit de handen van het gezag zou blijven.

‘Je krijgt me gewoon nooit meer te pakken,’ verzekerde hij me.

‘Oké, Gary,’ zei ik. ‘Laten we eens aannemen dat je ontsnapt bent. En je bent slim genoeg om te weten dat je alle contacten met je familie moet verbreken om uit handen van de politie te blijven. Nu weet ik toevallig dat je vader een hoge legerofficier was die veel onderscheidingen heeft verdiend. Je hield heel veel van hem en je respecteerde hem. En je misdaadcarrière begon toen hij overleed.’

Ik kon aan zijn gezichtsuitdrukking zien dat ik op het goede spoor zat, dat ik een gevoelige snaar had geraakt.

‘Je vader ligt begraven op Arlington. Als ik nu eens met Kerstmis, op zijn verjaardag en zijn sterfdag agenten op de begraafplaats zou posteren?’

Er verscheen een duivelse glimlach op Trapnells gezicht. ‘Oké, dan pak je me,’ gaf hij toe.

Nogmaals, ik kwam op dat idee door mezelf in zijn plaats te stellen. Ik probeerde me voor te stellen wat míj zou raken. En mijn ervaring heeft me geleerd dat je iedereen te pakken kunt nemen, als je maar weet wat iemands zwakke plek is.

Mijn eigen zwakke plek lijkt op die van Trapnell, namelijk een bepaalde datum die een emotionele lading heeft.

Mijn zuster Arlene had een beeldschone, blonde dochter die Kim heette. Ze werd geboren op mijn verjaardag, 18 juni, en ik heb altijd een bijzondere band met haar gehad. Toen Kim zestien was, overleed ze in haar slaap. We hebben nooit kunnen ontdekken wat de oorzaak was. Nu wil het toeval dat mijn dochter Erika – die nu naar de universiteit gaat – sprekend op Kim lijkt, wat voor Arlene het verwerken van de pijn alleen maar moeilijker maakt. Ik weet zeker dat Arlene nooit naar Erika kan kijken zonder aan Kim te denken en zich voor te stellen hoe ze er nu uit zou zien. Mijn moeder heeft dat ook.

Als ik mijn eigen doelwit was, dan zou ik mezelf benaderen vlak voor mijn verjaardag. Dan kijk ik uit naar mijn verjaardagsfeest met de hele familie, maar ik denk ook aan mijn nichtje Kim, aan de verjaardag die we samen hadden en aan haar gelijkenis met Erika. Dan ben ik emotioneel kwetsbaar. En als ik dan toevallig naar de foto aan de muur kijk, waar ze allebei op staan, word ik bijna gek van woede.

Het maakt niet uit dat ik weet met welke strategie ik word benaderd. Het maakt niet uit dat ik degene ben die daarmee is begonnen. Als de stressor een echte, sterke emotie is, is er een grote kans dat de strategie werkt. Dit zou mijn zwakke plek kunnen zijn. Voor andere mensen is het weer iets anders en wij moeten proberen te ontdekken wat dat is. Maar er is altijd iets te vinden.

Want iedereen heeft een zwakke plek.

11

Atlanta

In de winter van 1981 was Atlanta een stad in angst.

Het was heel rustig begonnen, anderhalf jaar daarvoor, bijna onopgemerkt. Maar voordat het afgelopen was – als je daar bij dit soort dingen tenminste van kunt spreken – was het uitgegroeid tot een van de grootste en meest besproken mensenjachten in de Amerikaanse geschiedenis, waarbij een hele stad werd lamgelegd, het hele land in twee kampen werd verdeeld, en elke nieuwe stap in het onderzoek tot niets leidde.

Op 28 juli 1979 onderzocht de politie een melding van een vieze stank in de bossen bij Niskey Lake Road en vond daar het lichaam van de dertienjarige Alfred Evans. Hij werd sinds drie dagen vermist. Toen de politie de locatie onderzocht, vond ze vijftien meter verderop nog een lichaam – in staat van ontbinding – toebehorende aan de veertienjarige Edward Smith, die vier dagen voor Alfred was verdwenen. Beide jongens waren zwart. De patholoog-anatoom was van mening dat Alfred Evans vermoedelijk was gewurgd, maar over de doodsoorzaak van Edward Smith bestond geen enkele twijfel; hij was doodgeschoten met een .22-vuurwapen.

Op 8 november werd het lichaam van de negenjarige Yusef Bell gevonden in een leegstaand schoolgebouw. Hij werd sinds eind oktober vermist en was ook gewurgd. Acht dagen later werd bij het kruispunt van Redwine Road en Desert Drive, in het oostelijke stadsdeel van Atlanta, het lichaam van de veertienjarige Milton Harvey gevonden. Hij werd sinds begin september vermist en net als bij Alfred Evans bestonden er twijfels over de doodsoorzaak. Deze beide jongens waren ook zwart. Maar er waren nog niet genoeg overeenkomstige bewijzen om de zaken met elkaar in verband te brengen. Jammer genoeg verdwijnen er in grote steden als Atlanta regelmatig kinderen, en soms worden die dood teruggevonden.

Op de ochtend van 5 maart 1980 verliet een twaalfjarig meisje genaamd Angel Lanier haar ouderlijk huis om naar school te gaan, maar ze kwam daar nooit aan. Vijf dagen later werd haar lichaam gevonden. Ze lag langs de kant van de weg, vastgebonden en gewurgd met elektriciteitssnoer. Ze had al haar kleren nog aan, ook haar ondergoed, maar er zat een ander onderbroekje in haar mond gepropt. Verwurging werd als doodsoorzaak vastgesteld. De patholoog-anatoom vond geen sporen van seksueel misbruik.

De elfjarige Jeffrey Mathis verdween op 12 maart. Tot dat moment had de politie van Atlanta de zes verdwijningen en moorden nog niet met elkaar in verband gebracht. De zaken vertoonden net zoveel overeenkomsten als verschillen, en de politie had de mogelijkheid dat een of meer van de zaken in verband met elkaar stonden, nog niet serieus overwogen.

Maar andere mensen hadden dat wel. Camille Bell, Yusefs moeder, had contact gezocht met de andere ouders van de vermiste en vermoorde kinderen en op 15 april kondigde zij de oprichting van het comité 'Stop de Kindermoorden' aan. Ze vroegen de overheid om hulp en erkenning van wat zij om zich heen zagen gebeuren. Zoiets kon toch niet in Atlanta, de hoofdstad van het Nieuwe Zuiden? Atlanta was een dynamische stad, waar men het – zo werd gezegd – te druk had om elkaar te haten, waar zowel burgemeester Maynard Jackson als het hoofd openbare veiligheid Lee Brown zwart was.

De gruweldaden stopten niet. Op 19 mei werd de veertienjarige Eric Middlebrook vermoord aangetroffen op nog geen vijfhonderd meter van het huis waar hij woonde. Zijn schedel was ingeslagen met een stomp voorwerp. Op 9 juni verdween de twaalfjarige Christopher Richardson. En op 22 juni, op een vroege zondagochtend, werd een tweede meisje, de achtjarige La Tonya Wilson, uit haar slaapkamer ontvoerd. Twee dagen later werd onder een brug in DeKalb County het lichaam van de tienjarige Aaron Wyche gevonden. De doodsoorzaak was verstikking en een gebroken nek. Anthony 'Tony' Carter, negen jaar oud, werd op 6 juli gevonden achter een pakhuis in Wells Street. Hij was om het leven gebracht door een groot aantal messteken en hij lag op zijn buik in het gras. Door het ontbreken van bloed op de vindplaats was het duidelijk dat hij op een andere plek was vermoord en daar was gedumpt.

Het patroon kon niet langer ontkend worden. Hoofd openbare veiligheid Brown richtte de taakgroep 'Vermist en Vermoord' op, die na korte tijd al meer dan vijftien leden telde. De moorden gingen echter gewoon door. Earl Terrell, tien jaar oud, werd op 31 juli als vermist opgegeven. Hij verdween van Redwine Road, vlak bij de plek waar Milton Harveys lichaam was gevonden. Toen kort daarna in een steeg bij Hollywood Road het lichaam van de twaalfjarige Clifford Jones werd gevonden, kon de politie er niet langer omheen dat er sprake was van een verband en maakte ze bekend dat het onderzoek daarop toegespitst zou worden.

Tot dat moment had de FBI geen jurisdictie om zich met de zaak te bemoeien omdat het ondanks de gruwelijke omvang ervan toch ging om een plaatselijke aangelegenheid. Daar kwam verandering in met de verdwijning van Earl Terrell. Zijn ouders waren al enkele malen telefonisch benaderd, waarbij losgeld werd geëist voor de veilige terugkeer van hun zoon. De beller had hun verteld dat Earl naar Alabama was gebracht. Door de veronderstelde overschrijding van de staatsgrenzen trad het federaal kidnappingsstatuut in werking, waardoor de FBI zich in de zaak mocht mengen. Maar algauw bleek dat de telefoontjes over losgeld nep waren. De vrees voor Earls leven nam toe en de FBI moest zich weer terugtrekken.

Op 16 september werd de elfjarige Darron Glass als vermist opgegeven. Ten einde raad vroeg burgemeester Maynard Jackson het Witte Huis om hulp; in feite vroeg hij de FBI de leiding te nemen over een grootscheeps onderzoek naar de Atlanta-kindermoorden en -vermissingen. Procureur-generaal Griffin Bell droeg de FBI op te onderzoeken of er bij de kinderen die werden vermist sprake was van overtreding van het federale kidnappingsstatuut, met andere woorden: of er staatsgrenzen waren overschreden. Bovendien werd het FBI-kantoor in Atlanta opgedragen om te onderzoeken of er een aan te tonen verband was tussen de verschillende zaken. Het werd niet met zoveel woorden gezegd, maar de opdracht aan het Bureau was duidelijk: los die zaken op en vind de moordenaar, zo snel mogelijk.

De media waren natuurlijk allang boven op de zaak gedoken. De nog steeds groeiende reeks zwarte gezichtjes die regelmatig in de kranten werd gepubliceerd, werd een openbare aanklacht tegen de gemeenschap. Was er sprake van een samenzwering om de zwarte bevolking uit te moorden, waarbij men zich richtte op de meest kwetsbare leden van die groep? Was het de Ku Klux Klan of de nazipartij die honderdvijftig jaar na het in werking treden van de burgerrechten zijn standpunten opnieuw duidelijk wilde maken? Was er sprake van een enkel gestoord individu dat er een persoonlijke missie van had gemaakt om jonge kinderen te vermoorden? Deze laatste mogelijkheid leek nog het minst waarschijnlijk. Daar vielen de slachtoffers te kort achter elkaar voor. En tot op dit moment was de overgrote meerderheid van alle seriemoordenaars blank geweest en waren er vrijwel nooit seriemoorden buiten de grenzen van het eigen ras gepleegd. De seriemoord was een persoonlijke misdaad, geen politieke.

Toch gaf dit de FBI een extra mogelijkheid om zich met de zaak bezig te houden. Als het federale kidnappingsstatuut niet was overtreden, dan konden wij ons nog altijd beroepen op artikel 44: overtreding van de federale burgerrechten.

Tegen de tijd dat Roy Hazelwood en ik in Atlanta arriveerden, waren er zestien zaken en was het eind nog niet in zicht. De deelname van het Bureau had toen al een officiële naam gekregen: ATKID, of zaak 30, hoewel de FBI niet bepaald met fanfares werd binnengehaald. De politie van Atlanta wilde niet dat iemand anders met de eer zou gaan strijken en het FBI-kantoor in Atlanta wilde geen verwachtingen wekken die het niet kon waarmaken.

Het was een logische keuze dat Roy Hazelwood me zou vergezellen naar Atlanta. Van alle docenten van de afdeling gedragswetenschappen was Roy het meest bedreven in daderprofilering. Hij doceerde intermenselijk geweld op de National Academy en behandelde het merendeel van de verkrachtingszaken die bij onze eenheid binnenkwamen. We wilden eerst te weten zien te komen of er een verband bestond tussen de zaken, en als dat zo was, of er sprake was van een samenzwering.

We bestudeerden de omvangrijke dossiers, de locatiefoto’s, de beschrijvingen van de kleding die de kinderen hadden gedragen toen ze werden gevonden, de getuigenverklaringen en de autopsierapporten. We spraken met de ouders van alle kinderen, om te zien of er sprake was van een overeenkomstige victimologie. De politie reed ons door de buurten waar de kinderen voor het laatst waren gezien en nam ons mee naar alle dumplocaties.

Zonder met elkaar over onze eerste indrukken te praten, lieten Roy en ik ons allebei een psychometrische test afnemen door een forensisch psycholoog, waarbij we ons allebei in de persoon van de moordenaar verplaatsten. In de test werden zaken als motivatie, achtergrond en gezinsleven vastgelegd – het soort dingen dat we in onze profielen zetten. De dokter die ons de test had afgenomen was verbaasd dat de uitkomsten vrijwel identiek waren.

Maar met wat we te zeggen hadden zouden we zeker geen populariteitsprijs winnen.

Ten eerste geloofden we geen van beiden dat we te maken hadden met Ku Klux Klan-achtige haatmotieven. Ten tweede waren we er vrijwel zeker

van dat de dader zwart was. En ten derde, hoewel een deel van de moorden en verdwijningen een verband vertoonden, deden ze dat niet allemaal.

De politie van Georgia had verscheidene tips binnengekregen over betrokkenheid van de Ku Klux Klan, maar die negeerden we. Als je misdaden bestudeert met haatmotieven die teruggaan tot de beginjaren van de Verenigde Staten, dan zul je ontdekken dat het altijd symbolische daden waren die veel publieke aandacht trokken. Een lynchpartij was een openbare vertoning met het doel een standpunt duidelijk te maken. Dergelijke daden en andere racistische moorden zijn terroristische daden, die alleen effect hebben als ze door veel mensen worden gezien. Ku Klux Klan-leden lopen niet rond met witte puntmutsen om onopgemerkt te blijven. Als een racistische groepering het heeft gemunt op de zwarte kinderen van Atlanta, zou die zeker niet tevreden zijn als het maanden duurde voordat de politie en het publiek in de gaten kregen dat er iets gaande was. Dan zouden de lijken opgeknoopt worden in de hoofdstraat, waar ze voor iedereen te zien waren. In deze zaken waren we zulk soort gedrag niet tegengekomen.

De lijken waren gedumpt in delen van de stad die hoofdzakelijk of uitsluitend door zwarten werden bewoond. Een blanke man zou in zo’n omgeving nooit onopgemerkt blijven, en een groep blanke mannen helemaal niet. De politie had dat uitgebreid onderzocht en er waren geen blanken gesignaleerd op de plaatsen waar de kinderen waren verdwenen noch op de plekken waar hun lichamen waren gedumpt. In deze buurten waren altijd mensen op straat, dus zelfs midden in de nacht zou een blanke man daar niet geheel onopgemerkt kunnen rondlopen. Dit sloot ook aan bij onze ervaring dat seksmoordenaars de neiging hebben slachtoffers met dezelfde huidkleur uit te kiezen. Hoewel er geen duidelijke aanwijzingen zijn dat er seksuele vergrijpen hadden plaatsgevonden, was er wel degelijk sprake van hetzelfde patroon als bij seksmoorden.

Tussen veel slachtoffers bestond een duidelijk verband. Ze waren jong, speels en bijdehand, maar zodra ze buiten hun vertrouwde woonomgeving kwamen, waren ze onervaren en nogal naïef. We geloofden dat dit het soort kind was dat zich zou laten benaderen en ompraten als dat door de juiste persoon gebeurde. Deze persoon moest een auto hebben, want de kinderen waren meegenomen vanaf de plek waar ze waren opgepikt. En we vermoedden dat hij over een bepaalde uitstraling of autoriteit moest beschikken. Veel van deze kinderen leefden in heel armoedige

omstandigheden. Sommige huizen hadden niet eens elektriciteit en stromend water.

Daardoor, plus het feit dat de kinderen over relatief weinig ervaring met de wereld beschikten, dacht ik niet dat het veel moeite gekost moest hebben om ze met mooie praatjes mee te lokken. Om hier duidelijkheid over te krijgen, stuurden we een paar undercover agenten op pad, die zich in de buurten voordeden als werkmensen en een kind vijf dollar aanboden om een of ander klusje op te knappen. Dat werd zowel met zwarte als met blanke agenten gedaan, maar het scheen weinig uit te maken. Deze kinderen moesten zo hun best doen om te overleven, dat ze bijna alles deden voor vijf dollar. Iemand hoefde dus helemaal niet zo slim te zijn om ze mee te krijgen. Een tweede ding dat het experiment aantoonde, was dat blanke mannen in deze buurten meteen opvielen.

Maar zoals ik al zei, hoewel we een duidelijk verband vonden, gold dat niet voor alle slachtoffers. Na zorgvuldige evaluatie van de slachtoffers en de omstandigheden, dacht ik niet dat de twee meisjes door onze UNSUB waren vermoord, en zelfs niet beide door dezelfde persoon. De manier waarop La Tonya Wilson uit haar slaapkamer was weggehaald, was te gespecialiseerd. Bij de jongens dacht ik dat de meeste ‘zachte moorden’ – de verwurgingen – verband met elkaar hielden, maar over de anderen wist ik dat nog niet. Want andere aspecten van het bewijsmateriaal gaven ons het idee dat we niet met één moordenaar te maken hadden. In enkele van de zaken zaten duidelijke aanwijzingen dat de moordenaar in de familiekring van het slachtoffer gezocht moest worden, maar toen FBI-directeur William Webster dat openbaar maakte, doken de media meteen boven op hem. Afgezien van het politieke rumoer dat een dergelijk statement teweegbracht, voelden de families van de slachtoffers die van de ‘Vermist en Vermoord’-lijst werden geschrapt zich ernstig benadeeld omdat ze geen bijdragen meer ontvingen uit het fonds dat inmiddels voor de ouders van de slachtoffers was opgericht en waar personen en groeperingen uit het hele land geld aan schonken.

Hoewel we vermoedden dat we met meer daders te maken hadden, geloofden we dat er een tussen zat die helemaal losgeslagen was en zou blijven moorden totdat hij werd opgepakt. Roy en ik maakten een profiel van een zwarte man, vrijgezel, vijfentwintig tot negenentwintig jaar oud. Hij was een bewonderaar van de politie, reed in een auto die leek op een politieauto en op een zeker moment zou hij proberen of geprobeerd hebben

om zich in het politieonderzoek te mengen. Hij had een hond, een Duitse herder of een dobermannpincher, het soort waar de politie vaak gebruik van maakt. Hij had geen vriendin en voelde zich aangetrokken tot jonge jongens, maar we waren geen sporen van verkrachting of seksueel misbruik tegengekomen. Dit, dacht ik, was een bewijs van zijn seksuele onvolwaardigheid. Hij beschikte over een bepaald talent waarmee hij de kinderen gemakkelijk kon inpalmen. Ik durfde te wedden dat hij iets met muziek of theater te maken had. Hij had een goede openingsbabbel, maar geen vervolg daarop. Op een zeker moment zou de jongen hem afwijzen, of zo zou hij dat ervaren, waardoor het verlangen begon te groeien hem te vermoorden.

De politie van Atlanta ging alle bekende pedofielen en personen met eerdere seksuele vergrijpen na, wat een lijst opleverde met ongeveer vijftienhonderd mogelijke verdachten. Politie- en FBI-agenten bezochten scholen, waar ze alle leerlingen vroegen of ze waren benaderd door een volwassen man, wat ze nog niet tegen hun ouders of tegen de politie hadden verteld. Ze reden rond in bussen en deelden pamfletten met foto's van de vermiste kinderen uit en vroegen iedereen die ze tegenkwamen of ze een van hen hadden gezien, met name in het gezelschap van een man. Er hingen undercover agenten rond in homobars, waar ze de gesprekken afluisterden en probeerden een aanwijzing op te vangen.

Niet iedereen was het met ons eens. En niet iedereen was blij met onze aanwezigheid. Op een van de misdaadlocaties in een leegstaand appartementengebouw kwam er een zwarte agent naar me toe en zei: ‘Jij bent Douglas, hè?’

‘Ja, dat klopt.’

‘Ik heb je profiel gelezen. Het slaat nergens op.’ Ik vroeg me af of hij werkelijk kritiek had op mijn profiel of dat hij zich aansloot bij de media, die beweerden dat er geen zwarte seriemoordenaars bestonden. Dat was niet helemaal waar. We hadden zaken gehad met zwarte seriemoordenaars die prostituees of familieleden hadden omgebracht, maar niet veel die zich aan onbekende slachtoffers vergrepen, en geen van hen met de modus operandi die we hier zagen.

‘Hoor eens, ik hoef hier niet te zijn,’ zei ik. ‘Ik heb niet gevraagd of ik mocht komen.’ Kortom, iedereen was zo gespannen als een veer. Iedereen die erbij betrokken was wilde dat de zaak opgelost werd, maar iedereen wilde dat zelf doen. Zoals al vaker gebeurd was, wisten Roy en ik verdomd

goed dat wij daar waren om de druk een beetje van de ketel te halen en de eerste klappen op te vangen als er iets misging.

Naast het Ku Klux Klan-samenzweringsscenario deden allerlei theorieën de ronde, de ene nog ongeloofwaardiger dan de andere. Van verscheidene kinderen werden kledingstukken vermist, maar niet steeds dezelfde. Was deze moordenaar een outfit aan het verzamelen voor zijn paspop, zoals Ed Gein had gedaan met zijn stukken vrouwenhuid? Begon de UNSUB bij zijn latere moorden zijn slachtoffers meer open en bloot achter te laten? Of was het mogelijk dat de oorspronkelijke moordenaar zelfmoord had gepleegd en dat zijn werk was voortgezet door een imitator?

Voor mij kwam de eerste echte opening toen ik terugkwam in Quantico. Er was gebeld door de politie van Conyers, een klein stadje ongeveer dertig kilometer van Atlanta. Ze dachten dat ze eindelijk iets op het spoor waren. Ik luisterde naar het bandje in Larry Monroes kantoor, samen met dr. Park Dietz. Voordat hij chef van de afdeling gedragswetenschappen werd, stond Monroe bekend als een van de beste docenten van Quantico. Park Dietz was net als Ann Burgess door Roy Hazelwood naar de eenheid gehaald. Hij doceerde toen op Harvard en begon net een reputatie te krijgen in wetshandhavende kringen. Park heeft zijn praktijk nu in Californië en is een van de meest vooraanstaande forensisch psychiaters, die regelmatig zijn waardevolle bijdrage levert aan onze eenheid.

De beller op het bandje beweerde de Atlanta-kindermoordenaar te zijn en hij noemde de naam van het laatst bekende slachtoffer. Hij klonk duidelijk als een blanke, een typische racist uit het Zuiden, en hij beloofde dat hij ‘meer van die nikkerjochies ging vermoorden’. Hij zei ook dat de politie op een bepaalde plek langs Sigmon Road in Rockdale County nog een lijk kon vinden.

Ik herinner me de opwinding in het kantoor, maar helaas moest ik roet in het eten gooien. ‘Dit is de moordenaar niet,’ zei ik. ‘Maar je moet hem wel pakken, want zolang hij vrij rondloopt, zal hij blijven bellen en proberen de aandacht van het onderzoek af te leiden.’

Ondanks de tegenwerpingen van de politie was ik ervan overtuigd dat ik het wat betreft deze schoft bij het rechte eind had. Kort daarvoor had ik een soortgelijke situatie meegemaakt, toen Bob Ressler en ik in Engeland waren om een cursus te geven voor de Britse politieacademie – het Britse equivalent voor Quantico – in Bramshill, ongeveer een uur rijden van Londen. Heel Engeland was in de ban van de Yorkshire Ripper. De

moordenaar, die duidelijk een voorbeeld had genomen aan de Whitechapel-moordenaar aan het einde van het Victoriaanse tijdperk, opereerde in het noorden. Hij knuppelde vrouwen neer en stak ze dood. Tot op dat moment waren er acht doden gevallen, bijna allemaal prostituees. Drie andere vrouwen waren ontsnapt, maar ze konden geen signalement van hem geven. De leeftijden van de slachtoffers varieerden van een jaar of vijftien tot achter in de vijftig. Net als Atlanta was heel Engeland in de greep van de angst. Het was de grootste mensenjacht uit de Britse geschiedenis. De politie had inmiddels in heel Engeland al een kwart miljoen mensen ondervraagd.

Politiebureaus en kranten hadden brieven ontvangen van iemand die zich Jack de Ripper noemde, en die bekende de moorden te hebben gepleegd. Toen ontving hoofdinspecteur George Oldfield een cassettebandje met een twee minuten durend gesprek waarin de politie werd uitgedaagd en verzekerd dat hij opnieuw zou toeslaan. Net als in de Atlanta-zaak leek dit de grote doorbraak te zijn. Het bandje werd gekopieerd en overal in het land afgespeeld – op tv en radio, op gratis telefoonlijnen, op de geluidsinstallatie van een voetbalstadion – om te zien of iemand de stem herkende.

We hadden gehoord dat John Domaille in Bramshill was op hetzelfde moment dat wij daar waren. Domaille is de beroemde politieman die het onderzoek van de Ripper-zaken leidt. Hij heeft gehoord dat er twee profieljongens van de FBI in Engeland zijn en dat het misschien een goed idee zou zijn om eens met ze te praten. Dus na het college zitten Bob en ik samen aan een tafeltje in de pub van de academie, als die kerel binnenkomt en wordt herkend door een paar mensen aan de bar. Hij loopt naar de bar en raakt met hen in gesprek. We kunnen zien dat hij grapjes over ons staat te maken. Ik zeg tegen Ressler: ‘Ik durf te wedden dat dat Domaille is.’

Na enige tijd wijst iemand naar ons en komt hij met de anderen naar onze tafel lopen. Als hij zich heeft voorgesteld, zeg ik: ‘Ik zie dat je geen dossiers hebt meegebracht.’

Hij begint excuses te maken over hoe gecompliceerd deze zaak is en dat het erg moeilijk zou zijn om ons in zo’n korte tijd van alle feiten op de hoogte te brengen.

‘Mij best,’ antwoord ik. ‘We hebben zelf meer dan genoeg zaken. Dan drinken we gewoon ons biertje op en vertrekken we weer.’

Deze graag-of-niet-houding wekt de interesse van de Britten. Een van hen vraagt me wat we nodig hebben om een profiel te schetsen. Ik antwoord

dat hij moet beginnen met me de locaties te beschrijven. Hij vertelt me dat het erop lijkt dat de UNSUB wacht tot de vrouwen zich in een kwetsbare positie bevinden en dat hij dan plotseling toeslaat met een hamer of mes. Als ze dood zijn, verminkt hij ze. De stem op het bandje had me te beschaafd geklonken voor een hoerenmoordenaar, dus ik zeg: ‘Te oordelen naar de misdaadlocaties die je me hebt beschreven en het bandje dat ik in de Verenigde Staten heb gehoord, is dat niet de Ripper. Je verspilt je tijd met dat bandje.’

Ik leg hem uit dat de dader naar wie hij op zoek is, niet zal communiceren met de politie. Het is een vrijwel onzichtbare eenling van achter in de twintig tot begin dertig met een diepgewortelde vrouwenhaat. Hij heeft zijn school niet afgemaakt en werkt waarschijnlijk als vrachtwagenchauffeur, aangezien hij zich nogal makkelijk door het land verplaatst. Het vermoorden van prostituees is zijn manier om vrouwen in het algemeen te straffen.

Ondanks alle tijd en moeite die ze aan dat bandje hadden besteed, zegt Domaille: ‘Weet je, daar maakte ik me ook zorgen over.’ Kort daarna veranderde hij de koers van zijn onderzoek. Toen de vijfendertigjarige vrachtwagenchauffeur Peter Sutcliffe op 2 januari bij toeval werd gearresteerd – wij zaten toen alweer midden in de gruwelijke Atlanta-zaak – en bewezen kon worden dat hij de Ripper was, vertoonde hij geen enkele gelijkenis met de persoon die het bandje had ingesproken en opgestuurd. Dat bleek een gepensioneerde politieman te zijn die nog een appeltje met hoofdinspecteur Oldfield te schillen had.

Nadat ik het Conyers-bandje had beluisterd, kreeg ik opeens een idee om deze oplichter te pakken te krijgen. Net als in de Ripper-zaak was de stem op het bandje uitdagend en hooghartig. ‘Uit de toon van zijn stem en dat wat hij zegt, lijkt het erop dat hij jullie allemaal domme hufters vindt,’ zei ik. ‘Laten we daar gebruik van maken.’

Ik adviseerde de politie van Atlanta en Conyers om net zo stom op te treden als hij dacht dat ze waren. ‘Ga naar Sigmon Road maar kijk alleen aan de verkeerde kant van de weg, zodat je het lijk compleet mist. Waarschijnlijk staat hij jullie ergens te observeren en als je geluk hebt, kun je hem meteen oppakken. Zo niet, dan zal hij zeker nog een keer opbellen om jullie te vertellen wat voor stomme idioten jullie zijn.’ Park Dietz vindt het een prachtidee, deze onconventionele praktijkmethode die zo scherp afsteekt bij zijn academische benadering.

De politie maakt er een hele show van. Ze zoeken aan de overkant van de weg naar het lijk, lopen ook nog de verkeerde kant op en inderdaad, kort daarna worden ze gebeld door de man die hun vertelt hoe stom ze zijn. Het telefoontje wordt getraceerd en diezelfde dag wordt een oudere blanke racist uit zijn huis gehaald. Om er zeker van te zijn dat hij de daad niet bij het woord heeft gevoegd, zoeken ze ook de goede kant van de weg zorgvuldig af, maar vinden natuurlijk geen lijk.

Het Conyers-incident was niet het enige dwaalspoor in deze zaak. In de meeste grote onderzoeken komen er wel een paar voor en Atlanta vormde geen uitzondering. Langs de kant van de weg, in het bos waar de eerste stoffelijke resten waren gevonden, vonden rechercheurs een blootblaadje met een paar pagina’s vol spermavlekken. Het lukt het FBI-laboratorium een paar vingerafdrukken van het tijdschrift te halen en daar een identificatie op te baseren. Het is een blanke man die in een bestelbusje rijdt en van beroep ongedierteverdelger is. Het psychologische symbolisme is natuurlijk prachtig. Voor dit type psychopaat is het maar een kleine stap van het uitroeien van ongedierte naar het uitroeien van kleine, zwarte kinderen. We weten inmiddels dat veel seriemoordenaars terugkeren op de misdaadlocatie of de plaats waar ze het lijk hebben gedumpt. De politie acht het waarschijnlijk dat hij zijn busje stilzet langs de kant van de weg, uitkijkt over zijn veroverde gebied en masturbeert, terwijl hij de kick van de jacht en de moord herbeleeft.

Deze ontwikkeling komt ter ore van de directeur van de FBI, en via de procureur-generaal komt zelfs het Witte Huis het te weten. Ze zijn er alle drie zeer op gebrand om bekend te maken dat de Atlanta-kindermoordenaar gepakt is. De kranten hebben hun primeurs al bijna klaar. Maar er zijn een paar dingen die me dwarszitten. Ten eerste is hij blank en ten tweede is hij gelukkig getrouwd. Volgens mij moet hij daar zijn geweest met een andere reden.

Ze brengen hem naar het bureau voor ondervraging. Hij ontkent alles. Ze laten hem het tijdschrift met de spermavlekken zien. Ze zeggen hem dat ze zijn vingerafdrukken erop hebben gevonden. Oké, geeft hij toe, ik reed daar langs en heb het uit de auto gegooid. Dit klinkt ook onwaarschijnlijk. Hij rijdt langs met een hand aan het stuur en de andere tussen zijn benen, en toch lukt het hem om het tijdschrift een heel stuk het bos in te gooien? Dan moet hij wel over een heel krachtige worp beschikken.

Nu hij beseft dat hij serieus in de problemen zit, geeft hij toe dat zijn vrouw hoogzwanger is en dat hij al maanden niet met haar naar bed is geweest. In plaats van zelfs maar te overwegen de vrouw van wie hij houdt en die zijn kind ter wereld zal brengen te bedriegen met een ander, stopt hij bij een 7-Eleven, koopt dat tijdschrift en besluit dan naar een afgelegen plek te rijden om zijn seksuele behoefte te bevredigen.

Ik heb erg met de man te doen. Is er dan niets heilig? Hij blijft zijn vrouw trouw, rijdt naar een plek waar hij niemand tot last is en nu weet zelfs de president van de Verenigde Staten dat hij zich in het bos staat af te rukken!

Toen we die oplichter in Conyers hadden opgepakt, dacht ik dat daarmee de zaak was afgedaan; tenminste, dat we die racistische schoft van het toneel hadden verwijderd en de politie zich weer op het onderzoek kon concentreren. Maar één kant van de zaak had ik niet goed ingeschat, en dat was de actieve rol van de pers. Sindsdien heb ik me er altijd van verzekerd dat die fout nooit meer werd gemaakt.

Ik was me er wel van bewust dat de moordenaar een zekere bevrediging zou ontlenen aan de enorme hoeveelheid aandacht die de media aan de kindermoorden besteedden, maar waar ik niet op had gerekend, was dat hij letterlijk zou reageren op bepaalde artikelen.

Het volgende was gebeurd. De pers was zo gebrand op elke mogelijke doorbraak in de zaak, dat ze de zoekactie van de politie aan Sigmon Road, die niets had opgeleverd, uitvoerig hadden beschreven. Maar kort daarna wordt er op een open plek langs Sigmon Road wel degelijk een lichaam gevonden, dat van de vijftienjarige Terry Pue.

Voor mij is dit een ongelofelijk belangrijke ontwikkeling en het begin van een strategie om de moordenaar te pakken. Het betekent dat hij de kranten nauwgezet volgt en dat hij reageert op wat ze schrijven. Hij weet allang dat de politie niets langs Sigmon Road zal vinden, omdat hij er geen lijk heeft gedumpt. Maar nu laat hij ons zien hoe superieur hij is, en dat hij zowel de pers als de politie kan manipuleren. Hij toont ons zijn arrogantie en minachting. Hij laat ons zien dat hij heus wel een lijk langs Sigmon Road kan dumpen, als hij daar zin in heeft! Hij heeft zijn patroon doorbroken en heeft bijna vijftig kilometer gereden om dit spelletje te spelen. We weten dat hij ons in de gaten houdt, dus misschien kunnen we dat gebruiken om zijn gedrag te manipuleren.

Als ik dit eerder had geweten, of deze mogelijkheid had overwogen, dan had ik de politie laten posten in de omgeving van Sigmon Road. Maar daar

was het nu te laat voor. We moesten vooruitkijken en zien wat we konden doen.

Ik had een paar ideeën. Frank Sinatra en Sammy Davis jr. kwamen naar Atlanta voor een benefietconcert in het Omni om geld bijeen te brengen voor de families van de slachtoffers. Dit evenement kreeg enorm veel aandacht en ik was absoluut zeker dat de moordenaar er zou zijn. De vraag was alleen: hoe pikte je hem op in een meer dan twintigduizendkoppige mensenmassa?

Roy Hazelwood en ik vermoedden dat hij een bewonderaar van de politie was. Dat kon de sleutel zijn. ‘Laten we hem een vrijkaartje geven,’ stelde ik voor.

Zoals wel vaker gebeurde keken de rechercheurs en de special agents van het FBI-kantoor in Atlanta me aan alsof ik gek geworden was. Dus ik legde mijn plan uit. We zetten een advertentie voor extra beveiligingspersoneel, omdat er zoveel mensen komen. We bieden minimumloon, we stellen als eis dat ze over eigen vervoer moeten beschikken – omdat we weten dat onze man een auto heeft – en we zeggen dat zij die ervaring met gezagshandhaving hebben, de voorkeur genieten. We laten ze solliciteren in het Omni en observeren ze via een gesloten cameracircuit. We strepen de groepen die voor ons niet van belang zijn – vrouwen, ouderen enzovoort – onmiddellijk van de lijst en concentreren ons alleen op jonge, zwarte mannen. We laten ze allemaal een sollicitatieformulier invullen, waarop ze hun ervaringen moeten opsommen: ambulancechauffeur, sollicitaties bij politie of bewakingsdiensten, kortom, alles wat ons kan helpen om onze man eruit te pikken. Vermoedelijk houden we dan een groep van een man of tien over, waarop we ons met het andere bewijsmateriaal kunnen werpen.

Het plan werd gedeponeerd bij de assistent-procureur-generaal. Het probleem is echter dat als je grote organisaties die gewend zijn alles volgens het boekje te doen iets voorstelt wat daarbuiten valt, een soort algehele apathie toeslaat, met als gevolg dat mijn strategie pas één dag voor het concert werd goedgekeurd, wat natuurlijk veel te laat was.

Ik had nog een ander plan. Ik wilde houten kruisen laten maken van ongeveer dertig centimeter hoog. Een deel daarvan konden we aan de families van de slachtoffers geven en de rest zouden we als gedenktekens op de misdaadlocaties plaatsen. Eén groter houten kruis kon voor een kerk neergezet worden, ter nagedachtenis aan de kinderen. Als dit in de kranten bekend was gemaakt, wist ik zeker dat de moordenaar bij een of meer van

die locaties zou gaan kijken, zeker bij de meer afgelegen locaties. Misschien zou hij zelfs proberen een van de kruisen mee naar huis te nemen. Als we de belangrijkste locaties in de gaten zouden houden, hadden we volgens mij een goede kans dat we hem te pakken zouden krijgen.

Maar het duurde weken voordat het Bureau akkoord ging met dit plan. En toen ontstond er een heleboel gezeur over wie de kruisen zou maken – de facilitaire dienst van de FBI in Washington, de timmerwerkplaats in Quantico, of moest het FBI-kantoor in Atlanta de opdracht uitbesteden? De kruisen werden uiteindelijk gemaakt, maar tegen de tijd dat we ze neer konden zetten, had de zaak alweer een nieuwe wending genomen.

Het was februari en heel Atlanta was op hol geslagen. De stad was vergeven van de paragnosten, die allemaal hun eigen ‘profielen’ hadden gemaakt, maar waarvan de meeste elkaar tegenspraken. De pers wierp zich echter op elke mogelijkheid en interviewde iedereen die iets over de zaak kwijt wilde. Het eerstvolgende slachtoffer, na de vondst van Terry Pue langs Sigmon Road, was de twaalfjarige Patrick Baltazar, die langs de snelweg bij Buford in DeKalb County werd gevonden. Net als Terry Pue was hij gewurgd. Een dag later kregen we van iemand van de forensische dienst te horen dat er op het lichaam van Patrick Baltazar haar en vezels waren aangetroffen die overeenkwamen met die op de lichamen van vijf eerdere slachtoffers. Deze vijf behoorden tot de reeks waarvan ik vermoedde dat ze door dezelfde moordenaar waren gedood. De forensische ontdekking werd in alle kranten breed uitgemeten.

En plotseling zag ik het voor me. Vanaf nu gaat hij de lijken in de rivier dumpen. Hij weet nu dat er haar en vezels zijn gevonden. Een van de eerdere slachtoffers, Patrick Rogers, die met een stomp voorwerp de schedel was ingeslagen, was in december gevonden langs de oever van de Chattahoochee in Cobb County. Maar Patrick was vijftien jaar oud, bijna een meter tachtig lang en ruim zeventig kilo, een jongen die van school was getrapt en die al enkele malen met de politie in aanvaring was geweest. De politie dacht niet dat deze zaak in het geheel paste. Maar of dat zo was of niet, ik voelde dat de moordenaar naar de rivier zou komen, waar het water al het bewijsmateriaal zou wegspoelen.

We moeten langs de rivieren gaan surveilleren, zei ik, met name langs de Chattahoochee, de stroom die de noordwestelijke grens vormt tussen de stad en Cobb County. Maar er waren nu twee politiekorpsen plus de FBI bij betrokken, en geen van de drie mocht de algehele leiding nemen. Tegen de

tijd dat er een gezamenlijke surveillance-operatie was opgezet en goedgekeurd waaraan zowel de FBI als leden van de taakgroep moordzaken deelnamen, was het al bijna half april.

Maar het verbaasde mij niet dat in de tussentijd het volgende lichaam – dat van de dertienjarige Curtis Walker – was gevonden in South River. De volgende twee – Timmie Hill, dertien jaar oud en Eddie Duncan, met zijn eenentwintig jaar de oudste van allemaal – doken een dag na elkaar op in de Chattahoochee. In tegenstelling tot de eerdere slachtoffers, van wie de meeste volledig gekleed werden aangetroffen, droegen deze drie alleen nog hun ondergoed, wat ook een manier was om haar en vezels te laten verdwijnen.

Weken gingen voorbij terwijl de surveillanceteams de oevers, bruggen en potentiële dumpplaatsen langs de rivier in de gaten hielden. Maar er gebeurde niets. Het werd duidelijk dat de autoriteiten hun vertrouwen begonnen te verliezen en er steeds meer van overtuigd raakten dat deze methode niets zou opleveren. Ze besloten de operatie door te laten gaan tot het eind van de nachtdienst van 22 mei, om 6 uur ’s morgens, en er dan een eind aan te maken.

Om ongeveer halfdrie die nacht was Bob Campbell, een jonge rekruut van de politieacademie, langs de oever van de Chattahoochee, onder Jackson Parkway Bridge, bezig aan zijn allerlaatste nachtdienst. Hij zag een auto de brug oprijden en ongeveer in het midden stoppen.

‘Ik heb net een harde plons gehoord!’ fluisterde hij op gespannen toon in zijn walkietalkie. Hij scheen met zijn zaklantaarn in het water en zag de rimpelingen. De auto draaide om en reed weer terug over de brug, waar een surveillancewagen de achtervolging inzette en hem even later klem reed. Het was een Chevrolet stationcar uit 1970 en de bestuurder was een kleine, drieëntwintigjarige zwarte man met krullend haar en een opvallend lichte huidkleur. Zijn naam was Wayne Bertram Williams. Hij was vriendelijk en coöperatief. Hij beweerde muziekpromotor te zijn en zei dat hij bij zijn ouders woonde. De politie ondervroeg hem, keek in zijn auto en liet hem toen gaan. Maar ze verloren hem niet meer uit het oog.

Twee dagen later kwam een stuk stroomafwaarts, niet ver van de plek waar een maand daarvoor het lichaam van de eenentwintigjarige Jimmy Ray Payne was gevonden, het naakte lichaam van de zevenentwintigjarige Nathaniel Cater bovendrijven. Er was niet genoeg bewijs om Williams te

arresteren of een huiszoekingsbevel te krijgen, maar vanaf dat moment werd hij onder bumper-tot-bumper-surveillance geplaatst.

Williams had al snel door dat hij in de gaten werd gehouden en reed met de politie in wilde achtervolgingen achter zich aan de hele stad door. Hij reed zelfs naar het huis van hoofd openbare veiligheid Lee Brown, waar hij stopte en luid begon te toeteren. Hij had een donkere kamer in zijn huis, maar voordat de politie een huiszoekingsbevel kon krijgen, werd gezien dat hij in zijn achtertuin foto’s verbrandde. Hij maakte ook het interieur van zijn auto schoon.

Wayne Williams paste op alle belangrijke punten bij ons profiel, tot aan zijn Duitse herder toe. Hij was een politiefan en was een paar jaar daarvoor gearresteerd omdat hij zich voor politieman had uitgegeven. Daarna was hij gaan rondrijden in een afgedankte politieauto met een politiescanner, waarmee hij misdaadlocaties opspoorde en daar foto’s maakte. Later ontdekten we dat diverse getuigen zich herinnerden dat ze hem hadden gezien in de buurt van Sigmon Road, toen de politie naar dat niet-bestaande lijk zocht. Hij had daar ook foto’s gemaakt, die hij de politie later had aangeboden. We kwamen ook te weten dat hij inderdaad naar dat benefietconcert in het Omni was geweest.

Zonder hem te arresteren, vroeg de FBI hem naar het kantoor te komen. Hij werkte niet tegen en vroeg ook niet om een advocaat. Ik had niet het idee dat de ondervraging goed was voorbereid en opgezet. Het was allemaal veel te hard en te direct, en volgens mij was hij daar heel goed tegen bestand. Ik hoorde dat hij na de ondervraging nog geruime tijd op het kantoor was blijven rondhangen en de indruk wekte dat hij door wilde praten over politie- en FBI-zaken. Maar toen hij uiteindelijk vertrokken was, wist ik dat we op deze manier nooit een bekentenis van hem los zouden krijgen. Hij ging akkoord met een test aan de leugendetector, maar die leverde niets op. Later, toen we eindelijk ons huiszoekingsbevel kregen en agenten van de politie en de FBI het huis doorzochten dat hij met zijn ouders – twee gepensioneerde onderwijzers – deelde, vonden ze boeken waarin te lezen stond hoe je een leugendetector kon misleiden.

Het huiszoekingsbevel werd uitgevaardigd op 3 juni. Ondanks het feit dat Williams zijn auto had schoongemaakt, vond de politie toch haar en vezels die hem in verband brachten met twaalf van de moorden, die dezelfde bleken te zijn als de moorden die ik aan één dader had toegeschreven.

Het bewijs was fascinerend. Naast de vezels die de slachtoffers in verband brachten met Williams' kamer, huis en auto, waren er door Larry Peterson van het gerechtelijk laboratorium van Georgia ook vezels gevonden van kleding die enkele van de slachtoffers hadden gedragen voordat ze waren verdwenen. Met andere woorden: in sommige gevallen was er sprake geweest van een connectie met Williams vóór de moord.

Op 21 juni werd Wayne B. Williams gearresteerd voor de moord op Nathaniel Cater. Het onderzoek naar de andere moorden ging gewoon door. Bob Ressler en ik waren in de Hampton Inn, in de buurt van Newport News, Virginia, waar we een lezing hielden voor de Southern States Correctional Association, toen we het nieuws over de arrestatie hoorden. Ik was net terug van mijn bezoek aan Groot-Brittannië voor de Yorkshire Ripper-zaak, en hield een lezing over mijn werk op het gebied van seriemoorden. Enkele maanden daarvoor, in maart, had People Magazine een artikel gepubliceerd over Ressler en mij, waarin ook stond dat we de Atlanta-kindermoordenaar op het spoor waren. In dat artikel – het hoofdkantoor had ons opdracht gegeven onze medewerking eraan te verlenen – had ik enkele punten van ons profiel bekendgemaakt, waaronder onze opvatting dat de UNSUB zwart was. Het verhaal had in het hele land veel aandacht gekregen. Dus toen ik vragen zou beantwoorden van dit publiek, dat uit meer dan vijfhonderd man bestond, vroeg iemand me wat ik dacht over de arrestatie van Williams.

Ik gaf wat achtergrondinformatie over de zaak en onze betrokkenheid erbij, en hoe we tot ons daderprofiel waren gekomen. Ik zei dat hij voldeed aan het profiel en voegde daar voorzichtig aan toe dat ik dacht dat áls hij de juiste man zou blijken te zijn, hij waarschijnlijk 'goed zou zijn voor een flink aantal van de moorden'.

Ik wist niet dat de vragensteller een journalist was, maar zelfs al had ik dat geweten, dan had ik zeker hetzelfde gezegd. De volgende dag werd ik in de Hampton Daily Press van Newport News als volgt geciteerd: 'Verdachte goed voor een flink aantal van de moorden,' zonder het belangrijke voorbehoud dat daaraan voorafging.

Het verhaal sloeg in als een bom en de volgende dag werd ik overal in de Verenigde Staten, op alle tv-nieuwszenders en in alle belangrijke kranten, geciteerd, waaronder in een voorpagina-artikel in de Atlanta Constitution, met de kop: FBI-MAN: WILLIAMS MOGELIJK MEERVOUDIG MOORDENAAR.

Ik kreeg tientallen telefoontjes uit het hele land. Er stonden televisiecamera's in de hal van het hotel en in de gang voor de deur van mijn kamer. Ressler en ik moesten via de brandtrap ontsnappen.

Op het hoofdkantoor brak de pleuris uit. Een FBI-agent die rechtstreeks bij de zaak betrokken was, had Wayne Williams schuldig verklaard voordat hij was berecht. Tijdens de terugrit naar Quantico probeerde ik teamchef Larry Monroe per autotelefoon uit te leggen wat er echt was gebeurd. Hij en assistent-directeur Jim McKenzie zouden proberen me uit de puree te halen en inmenging van OPR, de raad voor beroepsverantwoordelijkheid van de FBI, te voorkomen.

Ik herinner me dat ik op de bovenste verdieping van de bibliotheek in Quantico zat, waar ik altijd naartoe ging als ik rustig en ongestoord aan mijn profielen wilde werken. Die plek had ook het voordeel dat je door het raam naar buiten kon kijken, wat in onze ondergrondse kantoren niet mogelijk was. Monroe en McKenzie kwamen naar boven om met me te praten. Ze waren allebei grote bewonderaars van me. Ik was de enige die zich fulltime met daderprofilering bezighield, ik was helemaal opgebrand omdat ik voortdurend van hot naar her moest reizen, de Atlanta-zaak had voor heel wat emotionele stress gezorgd, en als dank voor dit alles stond me misschien een officiële berisping te wachten omdat de media een citaat van me uit zijn context hadden gehaald.

We hadden met deze zaak een belangrijke overwinning gescoord voor de kunst van het profileren en de criminele-onderzoeksanalyse. Onze evaluatie van de UNSUB en wat zijn volgende stap zou zijn, waren midden in de roos geweest. Iedereen keek naar ons, tot in het Witte Huis toe. Ik had mijn nek ver uitgestoken en als ik de zaak had verpest en het bij het verkeerde eind had gehad, was het afgelopen geweest met ons programma.

Er was ons altijd verteld dat het hoge risico van ons werk werd goedgemaakt door de resultaten ervan. Met tranen in mijn ogen zei ik tegen Monroe en McKenzie dat we wel voortdurend alle risico's hadden gelopen, met dit als enige verdomde resultaat. Dat was het me niet waard, zei ik, en ik gooide al mijn dossiers op tafel. Jim McKenzie zei dat ik waarschijnlijk gelijk had, maar dat ze me juist wilden helpen.

Toen ik op het hoofdkantoor was om voor de OPR te verschijnen, moest ik eerst een verklaring tekenen waarin ik afstand deed van mijn rechten. Het handhaven van de wet in de buitenwereld en het praktiseren van de wetten binnen het bureau hoefden blijkbaar niet hetzelfde te betekenen. Het eerste

wat ze deden was me om de oren slaan met People Magazine. Jackie Onassis stond op de cover.

‘Bent u nooit gewaarschuwd voor zulk soort interviews?’

Nee, zei ik, en ik had toestemming voor dat interview. En op dat congres had ik het over research naar seriemoordenaars in het algemeen, toen iemand begon over de Wayne Williams-zaak. Ik heb mijn antwoord heel voorzichtig geformuleerd, maar ik kan niet helpen dat iemand mijn woorden heeft verdraaid.

Vier uur lang bleven ze me de les lezen. Ik moest een schriftelijke verklaring afleggen, waarbij alle krantenartikelen op tafel kwamen en punt voor punt werden behandeld. En toen het afgelopen was, zeiden ze niets en weigerden ze antwoord te geven op mijn vraag wat er nu met me ging gebeuren. Omdat we nooit versterking hadden gekregen, had ik het Bureau zoveel van mezelf gegeven, had ik zoveel andere dingen opgeofferd en mijn gezin en familie zoveel tijd onthouden, met als enige resultaat dat ik nu oog in oog stond met het vooruitzicht van een officiële berisping, een niet doorbetaalde schorsing van een bepaalde periode, of misschien wel ontslag. De daaropvolgende weken kon ik het ’s morgens echt niet opbrengen om uit mijn bed te komen.

Het was in deze periode dat ik een brief van mijn vader Jack ontving. Hij schreef me over de tijd dat hij ontslagen was bij de Brooklyn Eagle. Hij was ook depressief geweest. Hij had hard gewerkt, altijd goed werk geleverd, en toch had hij geen vat op de gebeurtenissen gehad. Hij legde me uit hoe hij had geleerd het leven te nemen zoals het is en zichzelf elke dag weer op te maken voor de strijd van de volgende dag. Ik heb deze brief lang in mijn attachékoffer bewaard, ook toen dit incident achter de rug was.

Na vijf maanden had de OPR besloten me een officiële berisping te geven. Ze stelden dat ik door het artikel in People Magazine had moeten weten dat ik niet met de pers moest praten over lopende onderzoeken. De schriftelijke berisping kwam van directeur Webster persoonlijk.

Maar hoe pisnijdig ik ook was, ik had geen tijd om daar lang bij stil te staan, tenzij ik bereid was er helemaal mee op te houden, en wat mijn gevoelens over het Bureau op dat moment ook waren, het werk zelf was veel te belangrijk voor me. Ik had nog steeds een aantal lopende zaken, verspreid over het hele land, en het Wayne Williams-proces was in aantocht. Het was tijd om me op te maken voor de strijd van de volgende dag.

Het Wayne Williams-proces begon in januari 1982, nadat zes dagen was besteed aan het kiezen van een jury. Deze was overwegend zwart en bestond uit negen vrouwen en drie mannen. Hoewel we ervan uitgingen dat hij schuldig was aan de moord op zeker twaalf kinderen, stond Williams terecht voor slechts twee moorden – die op Nathaniel Cater en op Jimmy Ray Payne – en het toeval wilde dat beiden ouder dan twintig waren.

Williams werd vertegenwoordigd door een vooraanstaand team strafpleiters uit Jackson, Mississippi – Jim Kitchens en Al Binder – en een juriste uit Atlanta, Mary Welcome. Sleutelfiguren van het openbaar ministerie waren twee assistent-openbare aanklagers uit Fulton County, Gordon Miller en Jack Mallard. Vanwege mijn werk in de onderzoeksfase van de zaak, was ik door het OM uitgenodigd om het proces bij te wonen en hen waar mogelijk van advies te dienen. Meestal zat ik vlak achter de tafel van de eisende partij.

Als het proces vandaag was gehouden, zou ik verklaringen mogen afleggen over modus operandi, signatuuraspecten en verbanden tussen de zaken, zoals ik in veel processen heb gedaan. En als het tot een veroordeling kwam, zou ik tijdens de strafmaatbepaling mijn professionele mening kunnen geven over de kans dat de verdachte in de toekomst opnieuw zou gaan moorden. Maar in 1982 werd onze werkwijze nog niet erkend door de rechterlijke macht, dus mocht ik het OM alleen maar strategische adviezen geven.

Het OM baseerde haar zaak voor een groot deel op de ongeveer zevenhonderd haartjes en vezels, die uiterst zorgvuldig waren geanalyseerd door Larry Peterson en special agent Hal Deadman, een deskundige van het FBI-laboratorium in Washington. Hoewel Williams voor slechts twee moorden terechtstond, stond de gerechtelijke procedure van de staat Georgia toe ook de andere zaken die ermee in verband stonden, onder de aandacht te brengen, iets wat in Mississippi niet werd toegestaan en waar de verdediging zich niet op had voorbereid. Het probleem van het OM was dat Williams heel goedgemanierd, beheerst, welbespraakt en vriendelijk was. Met zijn dikke brillenglazen, zijn zachte gelaatstrekken en zijn slanke handen had hij absoluut niets weg van een seriële kindermoordenaar. Hij had enkele persberichten uitgegeven waarin hij stelde dat hij onschuldig was en dat zijn arrestatie een puur racistisch karakter had. Kort voordat het proces begon, had hij in een interview gezegd: ‘Je kunt die lui van de FBI

het beste vergelijken met Maxwell Smart en de politie van Atlanta met de Keystone Kops.’

Niemand van het OM verwachtte dat Williams in de getuigenbank zou plaatsnemen, maar ik sloot het niet uit. Uit zijn gedrag tijdens de moorden en dit soort publieke uitlatingen maakte ik op dat hij arrogant en zelfverzekerd genoeg was om te denken dat hij de rechter en de jury op dezelfde manier kon manipuleren als hij het publiek, de media en de politie had gemanipuleerd.

In een besloten bespreking tussen de twee partijen in het kantoor van rechter Clarence Cooper, verklaarde Al Binder dat de verdediging van plan was Michael Brad Bayless in de getuigenbank te brengen, een vooraanstaand forensisch psycholoog die zou verklaren dat Williams niet voldeed aan het profiel en niet in staat was tot de moorden. Dr. Bayless had drie gesprekken met Williams gehad.

‘Mij best,’ antwoordde Gordon Miller. ‘Als jij hem laat getuigen dan laten wij als weerlegging daarvan een FBI-agent getuigen die alles heeft voorzien wat er toe nu toe in de zaak heeft plaatsgevonden.’

‘Verdomme, die willen wij ook spreken,’ zei Binder. Miller zei hem dat ik het grootste deel van het proces direct achter de tafel van het OM zou zitten.

Ik sprak beide partijen tegelijk. We gebruikten de jurykamer. Ik vertelde de verdediging iets over mijn achtergrond en zei dat als ze er moeite mee hadden dat ik FBI-agent was en geen doctor, ik me met genoegen zou laten vervangen door een psycholoog met wie we vaak samenwerkten, bijvoorbeeld Park Dietz, die de zaak zou bestuderen en waarschijnlijk hetzelfde zou zeggen als ik.

Binder en zijn collega’s schenen gefascineerd door wat ik te zeggen had. Ze waren heel vriendelijk en luisterden met respect toe, en Binder vertelde me zelfs dat zijn zoon ook FBI-agent wilde worden.

Uiteindelijk zou Bayless nooit getuigen. Een week nadat het proces afgelopen was, had hij tegen journalisten van de Atlanta Journal en de Atlanta Constitutional gezegd dat hij Williams emotioneel in staat achtte tot de moorden, dat hij een ‘onvolwaardige persoonlijkheid’ had en dat ‘macht en een obsessieve behoefte aan controle’ zijn motieven waren. Hij zei dat Williams had gezegd dat hij wilde dat ik een van de volgende twee dingen zou doen: of mijn getuigenis veranderen en bepaalde dingen weglaten, of

niet getuigen. Hij gaf toe dat het grootste probleem van de verdediging was dat Williams erop stond dat alles zo zou gaan als hij dat wilde.

Ik vond dit bijzonder interessant, zeker omdat het zo mooi aansloot bij het profiel dat Roy Hazelwood en ik van hem hadden gemaakt. Maar tijdens het proces vond er een gebeurtenis plaats die ik minstens even interessant vond.

Zoals de meeste getuigen van buiten de stad, logeerde ik in het Marriott, vlak bij het gerechtshof. Op een avond zit ik alleen aan een tafeltje in het restaurant te eten, als een gedistingeerd uitziende zwarte man van een jaar of vijfenveertig naar mijn tafeltje komt en zich voorstelt als dr. Brad Bayless. Ik zeg hem dat ik weet wie hij is en waarom hij hier is. Hij vraagt me of hij bij me mag komen zitten.

Als hij morgen voor de verdediging gaat getuigen, zeg ik, lijkt het me niet verstandig dat we samen gezien worden. Maar Bayless maakt zich daar geen zorgen over, zegt hij. Hij neemt plaats en vraagt me wat ik over hem en zijn achtergrond weet, wat heel veel blijkt te zijn. Ik geef hem een van mijn minilezingen over criminele psychologie en zeg hem dat als hij morgen getuigt zoals de verdediging dat wil, hij zichzelf en zijn vakgebied te schande maakt. Als hij weer opstaat en mij de hand schudt, zegt hij dat hij graag eens naar Quantico zal komen om onze colleges bij te wonen. Ik werp hem een grijns toe en zeg dat ik eerst eens wil zien hoe hij het morgen in de getuigenbank doet.

En kijk eens aan, als ik de volgende dag op het gerechtshof kom, hoor ik dat dr. Bayless zonder te getuigen is teruggegaan naar Arizona. Binder beklaagt zich bij de rechter over ‘intimidatie door het OM’ en dat we hun getuigen-deskundigen wegjagen. Als het zo was, was dat nooit mijn bedoeling geweest, maar ik was zeker niet van plan om een stap terug te doen nu ik zo’n kans in de schoot geworpen kreeg. Ik denk dat dr. Bayless gewoon te integer was om niet openlijk zijn mening over de zaak uit te spreken en dat hij zich niet wilde laten gebruiken voor de doeleinden van anderen.

Tijdens het proces hadden Hal Deadman en Larry Peterson fantastisch werk gedaan met het haar en de vezels als bewijsmateriaal, maar het was een zeer complex en door alle technische details nogal saai verhaal over hoe sommige tapijtvezels de ene kant op wezen en andere tapijtvezels de andere. Uiteindelijk slaagden ze erin de vezels op de slachtoffers in alle twaalf gevallen in verband te brengen met Williams’ paars met groene

beddensprei, in bijna alle gevallen met de vloerbedekking in Williams' slaapkamer, in de helft van de gevallen met de vloerbedekking in de woonkamer en de vloermatten in zijn Chevrolet uit 1970, en in op een na alle gevallen met Williams' Duitse herder Sheba.

Toen de verdediging aan de beurt was, brachten ze een aantrekkelijke, charmante man uit Kansas – hij leek sprekend op Kennedy – in het strijdperk, die de jury voortdurend glimlachend toesprak en Deadmans verklaring weerlegde. Aan het eind van de zitting, toen we met ons team de gebeurtenissen van die dag bespraken, was iedereen heel vrolijk over die mooie jongen uit Kansas die absoluut niet overtuigend was geweest.

Ze wendden zich tot mij. 'Wat denk jij ervan, John?'

Ik had alleen maar naar de jury zitten kijken. 'Ik zal jullie eens iets zeggen,' zei ik. 'Jullie gaan deze zaak verliezen.' Met geschokte blikken keken ze me aan, want dat was wel het laatste wat ze wilden horen.

'Jullie kunnen wel denken dat hij niet overtuigend was,' legde ik uit, 'maar de juryleden geloofden hem.' Ik wist heel goed waar Hal Deadman het over had gehad, maar vond het nog steeds moeilijk genoeg. De getuigen van de verdediging leken soms wel overdreven simplistisch, maar ze waren in ieder geval gemakkelijker te volgen.

Ze waren te beleefd om me te vertellen dat ik onzin uitkraamde, maar ik had genoeg mensenkennis om te beseffen dat mijn aanwezigheid niet langer op prijs werd gesteld. Er lag nog een enorme berg werk op me te wachten en ik moest aan de voorbereiding van het proces van de moord op Mary Frances Stoner beginnen. Het voortdurend op reis zijn begon trouwens ook zijn tol te eisen. Ik had huwelijksproblemen omdat ik nooit thuis was, mijn conditie werd steeds slechter omdat ik geen tijd had om te trainen en ik stond constant bloot aan stress. Ik belde Larry Monroe op Quantico en zei hem dat ik naar huis kwam.

Nog terwijl ik van het vliegveld naar huis rijd, word ik in mijn auto gebeld met het bericht dat het OM nog eens goed over de zaak heeft nagedacht. Ze zijn bang dat enkele van de dingen die ik zag aankomen, werkelijkheid beginnen te worden. Ze vragen me terug te komen naar Atlanta, om ze te helpen bij het kruisverhoor van de getuigen van de verdediging.

Dus twee dagen later vlieg ik weer terug. Ze zijn nu veel coöperatiever en vragen me openlijk om advies. En ze zijn bijzonder verrast als Wayne Williams besluit zelf in de getuigenbank te gaan staan, zoals ik had

voorspeld. Hij wordt ondervraagd door zijn advocaat, Al Binder, die een diepe, doordringende stem heeft. Zoals hij zich naar Williams toe buigt als hij zijn vragen stelt, ziet hij eruit als een haai, wat hem de bijnaam Jaws heeft opgeleverd.

Hij richt zich tot de jury en blijft maar doorhameren op dat ene punt. ‘Kijk eens naar hem! Ziet hij eruit als een seriemoordenaar? Kijk eens goed naar hem. Sta op, Wayne,’ zegt hij en pakt zijn handen vast. ‘Kijk eens naar die zachte, slanke handen. Gelooft u nu echt dat hij de kracht heeft om daar iemand mee te vermoorden, om iemand te wurgen met deze handen?’

Binder zet Williams meteen na de lunch in de getuigenbank en hij houdt hem daar tot het einde van de volgende dag. En Williams zelf deed het geweldig, zoals hij van tevoren heel goed had geweten. Hij was absoluut geloofwaardig als het onschuldige slachtoffer van een schaamteloos, op rassenhaat gebaseerd systeem dat snel een verdachte nodig had en er een gevonden had.

Dus de volgende vraag voor het OM was: wat wordt onze strategie bij het kruisverhoor? Assistent-openbare aanklager Jack Mallard is de aangewezen man. Hij doet het kruisverhoor. Hij heeft een lage stem, een langzame manier van praten en een zoetvloeiend zuidelijk accent.

Ik had geen echte training gehad in rechtbankprocedures en getuigenverhoren, maar ik had een instinct voor wat in dit geval zou werken. In feite was het allemaal gebaseerd op het je verplaatsen in de persoon van de moordenaar. Wat zou mij op stang jagen, vroeg ik mezelf af, en het antwoord daarop was: ondervraagd worden door iemand die gewoon zeker weet dat ik schuldig ben, wat ik hem ook probeer wijs te maken.

Ik zei tegen Mallard: ‘Herinner je je dat oude tv-programma nog, This is your life? Dat moet je met hem doen. Je moet hem zo lang mogelijk in die getuigenbank zien te houden en hem steentje voor steentje afbreken. Want hij is een overdreven beheerste, onbuigzame persoonlijkheid, een dwangneuroot. En om die onbuigzaamheid te breken, moet je hem onder druk houden, hem constant onder druk houden door elk facet van zijn leven te behandelen, zelfs al lijkt het volkomen onbelangrijk, zoals waar hij naar school ging en dat soort zaken. Gewoon alleen maar doorgaan. Dan, als hij moe begint te worden, dan raak je hem aan, net als Al Binder heeft gedaan. Wat goed is voor de verdediging is ook goed voor ons. Ga dicht bij hem staan, dring zijn territorium binnen en wacht tot hij een moment van zwakte vertoont. Voordat de verdediging de kans krijgt om te protesteren, vraag je

hem heel rustig: “Raakte je in paniek, Wayne, toen je die kinderen vermoordde?”’

Als het moment is aangebroken, is dat precies wat Mallard doet. Tijdens de eerste uren van zijn kruisverhoor lukt het hem niet om Williams te breken. Hij betrapt hem op een paar inconsequenties, maar die worden door Williams heel rustig gepareerd met een blik van: ‘Hoe kan ik dat nu gedaan hebben?’ In de daaropvolgende uren gaat Mallard, met zijn grijze haar en zijn grijze pak, stap voor stap door Williams’ leven, en dan, op het juiste moment, loopt hij naar hem toe, hij legt zijn hand op Williams’ arm en zegt met zijn lijzige Georgia-accent: ‘Hoe was het, Wayne? Hoe voelde het toen je je vingers om de hals van je slachtoffer sloot? Raakte je in paniek? Raakte je in paniek?’

En Williams antwoordt zachtjes: ‘Nee.’

Dan beseft hij wat er gebeurt en wordt woedend. Hij wijst naar mij en schreeuwt: ‘Jij probeert alles om me bij dat FBI-profiel te laten passen, maar van mij zul je geen medewerking krijgen!’

De verdediging zit perplex. Williams raakt door het dolle heen, schreeuwt dingen over FBI-idioten en noemt zijn verdedigers sukkels. Maar dat was het keerpunt in het proces. De juryleden beaamden dat later zelf. Ze zaten hem met open mond aan te staren. Voor het eerst hadden ze de andere kant van Wayne Williams gezien. Ze zagen hoe deze metamorfose zich voor hun ogen voltrok. Ze konden nu begrijpen dat hij tot geweld in staat was. Mallard knipoogde naar me, en ging toen door met het aan het kruis nagelen van Williams.

Na zijn uitbarsting in de stampvolle rechtszaal wist ik dat Williams besefte dat er voor hem maar één manier was om iets van de sympathie die hij gedurende het proces had opgebouwd, terug te winnen. Ik tikte Mallard op de schouder en zei: ‘Let op, Jack, vandaag over een week wordt Wayne ineens ziek.’ Ik weet niet hoe ik op dat tijdsbestek van een week kwam, maar precies een week later werd de zitting geschorst en werd Williams met maagklachten naar het ziekenhuis afgevoerd. Daar ontdekten ze dat hij niets mankeerde en werd hij meteen weer ontslagen.

In haar pleidooi voor de jury stak Williams’ advocaat Mary Welcome een vingerhoedje omhoog en zei: ‘Vindt u een vingerhoedje vol bewijs voldoende om een man schuldig te verklaren?’ Ze hield een stukje groene vloerbedekking uit haar eigen kantoor omhoog en zei dat deze van een

veelvoorkomende soort was. Hoe kunt u een man veroordelen omdat hij groene vloerbedekking heeft?

Dus diezelfde dag reden een paar agenten en ik naar haar advocatenkantoor. We gingen haar kantoor binnen terwijl ze er niet was en knipten wat vezels van de vloerbedekking. Deskundigen bestudeerden ze door de microscoop en gaven ons een schriftelijke verklaring, die wij weer aan het OM gaven, waarna in de rechtszaal werd aangetoond dat de vezels van haar vloerbedekking afgezien van de kleur geen enkele overeenkomst vertoonden met die uit Williams’ huis.

Op 27 februari 1982 kwam de jury na elf uur beraadslaging tot een uitspraak. Wayne B. Williams was schuldig aan beide moorden en werd veroordeeld tot twee keer levenslang, die hij uitzit in het Valdosta-strafinstituut in South Georgia. Hij houdt nog steeds vol dat hij onschuldig is en de opwinding en speculaties die destijds rond zijn persoon zijn ontstaan, zijn eigenlijk nooit helemaal verdwenen. Maar als hij het ooit voor elkaar krijgt de zaak heropend te krijgen, weet ik zeker dat de uitkomst hetzelfde zal zijn.

Het forensisch en gedragsmatig bewijs wijst heel duidelijk en uitsluitend in de richting van Wayne Williams als de moordenaar van elf zwarte jongens in Atlanta, wat zijn medestanders ook mogen beweren. Maar hoewel zijn tegenstanders hem graag voor de overige moorden en vermissingen van 1979 tot 1981 zouden laten opdraaien, is daar niet voldoende bewijs voor. In tegenstelling tot wat mensen graag zouden geloven, komen er in steden als Atlanta nog steeds zwarte en blanke kinderen op mysterieuze wijze aan hun einde. We denken te weten wie enkele van de andere moorden heeft gepleegd. Het is niet één dader en de waarheid is bijzonder onaangenaam. Er was echter noch het bewijs noch de publieke wil om de zaak verder uit te spitten.

Ik kreeg een paar leuke reacties op mijn werk aan de Wayne Williams-zaak, waaronder een brief van het OM van Fulton County, met de complimenten voor mijn effectieve strategie voor het kruisverhoor, en een brief van John Glover, SAC van het FBI-kantoor in Atlanta, die mij een evaluatie gaf van het hele ATKID-onderzoek. Maar de brief die mij door zijn oprechtheid het meest ontroerde, kwam van Al Binder, Williams’ advocaat, die me bekende dat hij bijzonder onder de indruk was over hoe we de zaak hadden aangepakt.

Deze brief kwam op dezelfde dag als mijn schriftelijke berisping. Ondertussen had Jim McKenzie, die zich bijzonder had lopen opwinden over de gang van zaken, me voorgedragen voor een onderscheiding voor uitzonderlijke prestaties, voor de Williams-zaak en vijf andere zaken waaraan ik mijn bijdrage had geleverd.

Deze kreeg ik in mei. Dus nu had ik niet alleen een door de directeur ondertekende berisping voor de Williams-zaak, maar ook een door hem ondertekende onderscheiding. In een begeleidende brief schreef hij: ‘Door je talent, toewijding aan je werk en je professionele instelling, heb je een belangrijke bijdrage geleverd aan het behoud van de goede reputatie die het Bureau over het hele land heeft, en we hopen dat je weet dat je waardevolle werk door ons zeer gewaardeerd wordt.’ Het ‘substantiële’ deel van de onderscheiding bestond uit een cheque van 250 dollar, wat neerkwam op ongeveer een dubbeltje per uur. Ik stuurde de cheque meteen door naar het marine-steunfonds, voor de families van dienstplichtige mannen en vrouwen die waren omgekomen voor hun land.

Als we vandaag geconfronteerd zouden worden met een zaak als die van de Atlanta-kindermoordenaar, denk ik dat we de dader in een vroeger stadium zouden kunnen pakken, voordat deze zo’n spoor van dood en lijden had kunnen veroorzaken. Ons werk zou veel efficiënter gecoördineerd zijn. Onze proactieve technieken zijn tegenwoordig veel geraffineerder en veel meer gebaseerd op de dagelijkse werkelijkheid. We weten nu beter hoe we een strategie voor ondervraging moeten opzetten om een maximum resultaat te scoren. En we zouden ervoor zorgen dat we een huiszoekingsbevel hadden voordat de dader al het bewijsmateriaal kon vernietigen.

Maar ook al waren er fouten gemaakt, voor onze eenheid betekende de ATKID-zaak een keerpunt. We hadden onszelf in de kijker gespeeld, de waarde van ons werk aangetoond, veel goodwill afgedwongen van politiekorpsen en andere gezagshandhavende organen in de Verenigde Staten en de rest van de wereld, en we hadden weer een moordenaar achter de tralies gebracht.

We hadden veel risico genomen, maar het eindresultaat was het waard.

12

Een van ons

Judson Ray is op Quantico een van de levende legenden. Het had trouwens weinig gescheeld of hij was een dode legende geweest. In februari 1982, toen hij als special agent van het FBI-kantoor in Atlanta aan de ATKID-zaak werkte, probeerde zijn vrouw hem om het leven te laten brengen.

We werden ons voor het eerst bewust van elkaars bestaan tijdens de ‘Forces of Evil’-zaak in het begin van 1978, hoewel we elkaar toen nog niet ontmoetten. Een seriemoordenaar die zich had laten inspireren door de Stocking Strangler, had zes oudere vrouwen vermoord in Columbus, Georgia, waar hij hun huizen binnendrong en ze alle zes wurgde met hun eigen nylonkousen. Alle slachtoffers waren blank, maar uit forensische bewijzen die de patholoog-anatoom op enkele lichamen had aangetroffen, kon worden opgemaakt dat de wurger zwart was.

Toen ontving de korpschef van de politie een alarmerende brief, geschreven op briefpapier van het Amerikaanse leger, door een groepering die – zo werd gesteld – uit zeven personen bestond en die zichzelf de Forces of Evil noemde. De briefschrijvers veronderstelden dat de Stocking Strangler zwart was, en meldden dat ze uit wraak een zwarte vrouw zouden vermoorden als de Strangler niet voor 1 juni was gepakt, of 01/06, zoals ze het formuleerden. Ze stelden dat ze een vrouw genaamd Gail Jackson al hadden ontvoerd. Als de ’s-Strangler’ niet voor ‘01/09’ was gepakt, zou het aantal slachtoffers worden verdubbeld. Het briefpapier leek gestolen te zijn en we leidden af dat de groep was gevestigd in Chicago.

Voor ons betekende deze ontwikkeling een echte nachtmerrie. Dat er een moordenaar in Columbus rondwaarde was al erg genoeg, maar een georganiseerde, gewelddadige groepering die daarop reageerde, was een regelrechte bedreiging voor de hele gemeenschap.

Er volgden nog meer brieven, onder andere met een eis voor $ 10.000 losgeld, en ondertussen was de politie naarstig op zoek naar een van die zeven blanke mannen, maar zonder resultaat. Gail Jackson was een prostituee die bekend was in de bars rondom Fort Benning, en ze werd inderdaad vermist.

Jud Ray was wachtcommandant bij de politie van Columbus. Als Vietnam-veteraan en zwarte politieman die zichzelf had opgewerkt, was hij zich er heel goed van bewust dat de rust in de gemeenschap niet zou

terugkeren voordat er een eind was gemaakt aan de dubbele dreiging van de Stocking Strangler en de Forces of Evil. Omdat het onderzoek ondanks alle tijd en moeite die hij eraan had besteed, tot dusver niets had opgeleverd, zei zijn politie-instinct hem dat hij op de verkeerde manier naar de verkeerde mensen op zoek was. Hij had zichzelf altijd goed op de hoogte gehouden van alle nieuwe ontwikkelingen op het gebied van gezagshandhaving op landelijk niveau en wist van het bestaan van het profileringsprogramma van Quantico. Hij stelde voor dat het politiedepartement contact zocht met de afdeling gedragswetenschappen om te zien of wij er wat mee konden.

Op 31 maart kregen we van het FBI-kantoor in Georgia het verzoek om de zaak te analyseren. Ondanks de inhoud van de brieven waren we er vrij zeker van dat de relatie met het leger en Fort Benning niet toevallig was. Bob Ressler, die bij de militaire politie was geweest voordat hij bij de FBI kwam, nam de leiding.

Binnen drie dagen konden we ons rapport terugsturen. We waren er allerminst van overtuigd dat de zogenaamde Forces of Evil uit zeven blanke mannen bestonden. We geloofden zelfs helemaal niet dat er een of meer blanke mannen bij betrokken waren. Wij dachten meer aan een enkele zwarte man, die op deze manier de aandacht van zichzelf probeerde af te leiden en die Gail Jackson allang had vermoord. Uit de schrijfwijze van de data, ‘01/06’, en het gebruik van meters in plaats van feet en yards, maakten we op dat we met een militair te maken hadden. De brieven leken wel afkomstig van een analfabeet, zodat we officieren meteen van de lijst konden schrappen. Op grond van zijn eigen ervaring achtte Bob het waarschijnlijk dat het ging om een artilleriesoldaat of iemand van de militaire politie, vijfentwintig tot dertig jaar oud. Mogelijk had hij al twee andere vrouwen vermoord, vermoedelijk ook prostituees – daar refereerde zijn ‘verdubbeling van het aantal slachtoffers’ aan – en we dachten dat er een goede kans was dat hij ook de Stocking Strangler was.

Toen we ons profiel hadden laten circuleren in de omgeving van Fort Benning en de bars en nachtclubs die het slachtoffer regelmatig had bezocht, kwam de politie van Columbus al gauw tevoorschijn met de naam van William H. Hance, een zesentwintigjarige, zwarte onderofficier van een artillerie-eenheid die in het fort was gelegerd. Hij bekende de moorden op Gail Jackson, Irene Thirkield en een vrouwelijke dienstplichtige, Karen Hickman, die hij in de herfst van het jaar daarvoor had vermoord. Hij gaf

toe dat hij de Forces of Evil had verzonnen om de politie op een dwaalspoor te brengen.

De echte Stocking Strangler was door een getuige op een van de moordlocaties gezien en werd aan de hand van foto's geïdentificeerd als Carlton Gary, een zevenentwintigjarige zwarte man, geboren en getogen in Columbus. Hij werd gearresteerd na een reeks overvallen op restaurants, maar hij ontsnapte en werd pas in mei 1984 opnieuw gepakt. Zowel Hance als Gary werden veroordeeld en kregen de doodstraf.

Nadat de rust in de gemeenschap was teruggekeerd, nam Jud Ray enige tijd verlof om aan de universiteit van Georgia een studieprogramma te volgen dat was opgezet voor vrouwen en minderheden binnen de gezagshandhavende organen. Toen hij dit project had afgerond, was hij van plan weer door te gaan met zijn politiewerk. Maar op grond van zijn militaire achtergrond en zijn onderzoekskwaliteiten, en – laten we eerlijk blijven – niet te vergeten het feit dat hij zwart was en het Bureau in die tijd naarstig op zoek was naar een manier om zich te profileren als een werkgever die gelijke kansen bood, deed de FBI hem een aanbod, dat hij accepteerde. Ik ontmoette hem voor het eerst toen hij in Quantico bezig was met zijn special agent-training. Daarna werd hij overgeplaatst naar het FBI-kantoor in Atlanta, waar zijn ervaring en zijn bekendheid met de omgeving en de mensen als een enorm voordeel werden beschouwd.

We ontmoetten elkaar opnieuw in 1981, toen ik voor ATKID in Atlanta was. Net als iedereen op het kantoor was Jud nauw betrokken bij het onderzoek. Elke agent maakte deel uit van een team dat vijf ATKID-zaken voor zijn rekening nam, en Jud werkte praktisch dag en nacht.

Maar tegelijkertijd was er iets aan de hand wat hem nog meer onder druk zette. Zijn huwelijk, dat al enige tijd had gewankeld, begon echt spaak te lopen. Zijn vrouw dronk veel meer dan goed voor haar was, ze schold hem uit en haar gedrag werd steeds onvoorspelbaarder. 'Ik herkende haar nauwelijks meer,' zei hij. Ten slotte, op een zondagavond, stelde hij haar een ultimatum: of ze veranderde haar gedrag en zocht hulp voor haar drankprobleem, of hij vertrok met hun twee dochters, acht en anderhalf jaar oud.

Tot Juds grote verrassing begonnen er dingen in positieve zin te veranderen. Ze had meer aandacht voor hem en de meisjes. 'Ik zag een plotselinge verandering van haar persoonlijkheid. Ze stopte met drinken,' zei hij. 'Ze werd ineens zo zorgzaam. Voor het eerst in dertien jaar huwelijk

stond ze ’s morgens vroeg op om mijn ontbijt klaar te maken. Plotseling was ze degene die ik altijd graag had gewild.’

Maar later zei hij: ‘Ik had moeten weten dat het te mooi was om waar te zijn. En dat is iets waaraan ik achteraf in mijn lezingen voor politiekorpsen nog vaak heb gerefereerd. Als je partner plotseling een radicale verandering van zijn of haar gedrag vertoont, zowel positief als negatief, moet je meteen op je hoede zijn.’ Wat er was gebeurd was dat Juds vrouw al had besloten om hem te laten vermoorden en dat ze alleen tijd aan het rekken was, zodat ze haar regelingen kon treffen. Als het haar lukte, dan kon ze het leed en de vernedering van een scheiding vermijden, haar twee dochters houden en een levensverzekering van een kwart miljoen dollar incasseren. Liever een rouwende, goed verzorgd achtergebleven weduwe van een vermoorde politieman dan een arme, gescheiden vrouw, die zonder haar kinderen in de boze buitenwereld stond.

Wat Jud niet wist, was dat twee mannen al enkele dagen zijn verrichtingen nauwlettend in het oog hielden. Ze wachtten hem ’s morgens op voor het appartementengebouw waar hij woonde en volgden hem over de Interstate 20 naar Atlanta. Ze zochten naar een moment dat hij weerloos zou zijn, zodat ze hem op efficiënte wijze konden opruimen en ervandoor konden gaan zonder dat iemand hen had gezien.

Maar ze merkten algauw dat dat niet zo eenvoudig was. Jud was lang genoeg politieman geweest om de eerste regel die een agent leert – houd je wapenhand vrij – tot een gewoonte te maken. Waar en in welke omstandigheden ze hem ook observeerden, zijn rechterhand was altijd vrij en nooit ver van zijn wapen verwijderd.

Ze gingen terug naar Mrs. Ray en vertelden haar over het probleem. Ze wilden hem op het parkeerterrein voor het huis te grazen nemen, maar op deze manier zou Jud zeker een van hen te pakken krijgen voordat ze hem konden afmaken. Ze zou iets aan die vrije rechterhand moeten doen.

Mrs. Jud liet zich door zo’n detail niet van de wijs brengen. Ze kocht een reismok voor haar echtgenoot die ze hem de volgende ochtend tot de rand gevuld wilde meegeven, voor onderweg, zei ze. ‘Dertien jaar lang maakte ze niet eens het ontbijt klaar voor mij en de meisjes, en nu wilde ze dat ik die verdomde mok koffie meenam.’

Maar hij weigerde. Na al die jaren leek het hem geen prettig idee om ineens met zijn linkerhand te gaan sturen terwijl hij met zijn rechterhand die mok vasthield. Dit speelde zich af in de tijd dat bekerhouders in auto’s nog

geen gemeengoed waren. Als dat zo was geweest, dan had dit verhaal misschien een heel andere afloop gekregen.

De huurmoordenaars kwamen weer terug bij Mrs. Ray. ‘We kunnen hem niet op het parkeerterrein pakken,’ verklaarde een van hen. ‘We moeten het binnen doen.’

De aanslag werd gepland voor een avond in begin februari. Mrs. Ray was ergens naartoe gegaan met de twee meisjes en Jud was alleen thuis. De moordenaars komen het gebouw binnen, lopen de hal door, de trap op, en bij de deur van het appartement bellen ze aan. Het enige probleem is dat ze op het verkeerde huisnummer aanbellen. Als een blanke man de deur opent, vragen ze hem waar die zwarte man is die daar hoort te wonen. Nietsvermoedend zegt de man dat ze het verkeerde appartement hebben. Mr. Ray woont hiernaast.

Maar nu zijn ze gezien door deze buurman. Als ze de aanslag vanavond plegen, zal de man heus niet vergeten dat er kort voor de aanslag twee mannen naar Mr. Ray hebben geïnformeerd, als de politie hem ondervraagt. Dus ze vertrekken.

Later die avond komt Mrs. Ray thuis, in de veronderstelling dat de klus is geklaard. Behoedzaam kijkt ze om zich heen en dan sluipt ze in de richting van de slaapkamer, zich ondertussen mentaal voorbereidend op haar telefoontje naar de politie, met de mededeling dat haar man iets vreselijks is overkomen.

Ze gaat de slaapkamer in en ziet Jud op het bed liggen. Ze durft nog steeds geen geluid te maken. Dan draait hij zich om en zegt: ‘Wat ben je verdomme allemaal aan het doen?’ waarop ze zich het lazarus schrikt en de badkamer in rent.

Maar in de daaropvolgende dagen pakt ze haar goede gedrag weer op en Jud begint echt te geloven dat ze veranderd is. Achteraf kon hij niet geloven dat hij zo naïef was, maar na een veelbewogen huwelijk van zoveel jaren werd hij gewoon beheerst door het verlangen om te geloven dat alles echt goed zou komen.

Twee weken gaan voorbij; het is nu 21 februari 1981. Jud werkt aan het onderzoek van de moord op Patrick Balthazar. Mogelijk is er sprake van een grote doorbraak in het ATKID-onderzoek, want het haar en de vezels die op het lichaam van de twaalfjarige jongen zijn gevonden, blijken gelijkenis te vertonen met haren en vezels die op eerdere slachtoffers zijn aangetroffen.

Die avond heeft Juds vrouw een Italiaanse maaltijd voor hem bereid. Wat hij niet weet is dat de spaghettisaus letterlijk stijf staat van de fenobarbital. Zoals gepland neemt Mrs. Jud de twee meisjes mee voor een bezoek aan haar tante.

Later die avond is Jud in de slaapkamer. Hij denkt dat hij een geluid hoort; het komt van de voorkant van het appartement. Het licht in de gang verandert, wordt flauwer. Iemand heeft de gloeilamp losgedraaid in de slaapkamer van zijn oudste dochter. Dan hoort hij gedempte stemmen in de gang. Blijkbaar begint een van de mannen zijn zelfbeheersing te verliezen. Ze overleggen nu hoe ze het zullen aanpakken. Jud weet niet hoe ze binnen zijn gekomen, maar dat maakt op dit moment weinig uit, want ze zijn er.

‘Wie is daar?’ roept Jud.

Plotseling klinkt er een schot, maar de kogel mist hem. Jud laat zich op de grond vallen, maar een tweede kogel treft hem in zijn linkerarm. Het is nog steeds donker. Hij probeert achter het grote tweepersoonsbed te kruipen.

‘Wie is daar?’ roept hij nog eens. ‘Wat willen jullie?’

Een derde kogel raakt het bed, niet ver bij hem vandaan. Jud denkt koortsachtig na. Hij denkt terug aan zijn survivaltraining en probeert in te schatten wat voor soort wapen het is. Als het een Smith & Wesson is, heeft de schutter nog drie kogels over. Als het een Colt is, heeft hij er nog maar twee.

‘Hé, man!’ roept hij. ‘Wat wil je nou? Waarom probeer je me te vermoorden? Neem wat je wilt en smeer hem. Ik heb jullie niet gezien. Dus je hoeft me niet te doden.’

Geen antwoord. Maar nu kan Jud hem zien, een silhouet tegen een achtergrond van maanlicht.

Je bent er geweest, zegt Jud tegen zichzelf. Er is geen schijn van kans dat je je hier nog uitwerkt. Maar één ding mag je niet vergeten. Je wilt niet dat rechercheurs hier morgen de slaapkamer binnenkomen en zeggen: ‘Die arme sukkel, hij heeft zich niet eens verzet. Hij heeft ze gewoon laten binnenkomen en zich voor zijn raap laten knallen.’ Dat idee staat Jud zo tegen, dat hij besluit zich niet zonder slag of stoot te laten afmaken. Hij besluit de strijd aan te gaan.

Eerst moet hij bij zijn wapen zien te komen, dat aan de andere kant van het bed op de vloer ligt. Maar dat grote bed is als dekking van onschatbare waarde als iemand je probeert te vermoorden.

Dan hoort hij: ‘Geen beweging, klootzak!’

In het donker komt hij iets omhoog en begint hij naar de hoek van het bed te kruipen, in de richting van zijn wapen.

Hij komt dichterbij, maar het gaat zo tergend langzaam en hij zal kracht moeten zetten om met een laatste duik bij zijn wapen te komen.

Met vier vingers pakt hij de hoek van het bed vast, hij verzamelt al zijn kracht, zet af en duikt, maar hij valt met zijn borst op zijn rechterhand. En aangezien hij in zijn linkerarm is geraakt, heeft hij niet genoeg kracht in zijn linkerhand om zijn revolver te pakken.

Op dat moment springt de moordenaar op het bed en opent van dichtbij het vuur op hem.

Jud voelt zich alsof hij een trap van een paard krijgt. Iets binnen in hem schijnt in elkaar te klappen, maar wat dat precies is weet hij niet. Naderhand blijkt dat de kogel zijn rug is binnengedrongen, dwars door zijn rechterlong is gegaan, door de derde intercostale ruimte van zijn ribbenkast is gedrongen, aan de voorkant weer naar buiten is gekomen en zich in zijn rechterhand, waar hij nog steeds op ligt, heeft geboord.

De schutter springt van het bed, buigt zich over hem heen en voelt zijn pols. ‘Alsjeblieft, klootzak!’ zegt hij, en beide mannen gaan ervandoor. Jud heeft een shock. Hij ligt op de vloer te hyperventileren. Hij heeft geen idee waar hij is of wat er gebeurd is.

Hij denkt dat hij terug is in Vietnam. Hij ruikt de kruitdampen, ziet de rokende geweerlopen. Maar hij kan niet ademhalen. Hij denkt: misschien ben ik helemaal niet in Vietnam. Misschien droom ik dat alleen maar. Maar als ik droom, waarom kan ik dan niet ademhalen?

Hij probeert overeind te komen. Hij kruipt naar de televisie en zet hem aan. Misschien kan hij op die manier te weten komen of hij droomt of niet. Johnny Carsons Tonight Show verschijnt op de beeldbuis. Hij steekt zijn hand uit en raakt het scherm aan, twijfelend of dat wat hij ziet, echt is. Er blijven bloedvegen achter op het scherm.

Hij moet een beetje water drinken. Uiteindelijk bereikt hij de badkamer. Hij draait de kraan open en houdt zijn handen eronder. Op dat moment ziet hij die kogel in zijn rechterhand en het bloed dat uit zijn borst stroomt. Nu weet hij wat er gebeurd is. Hij strompelt terug naar de slaapkamer, gaat naast het bed op de vloer liggen en wacht op de dood.

Maar hij is te lang politieman geweest. Hij kan zichzelf niet toestaan om op deze manier te sterven. Als de rechercheurs morgen komen, denkt hij,

moeten ze zien dat ik heb geknokt tot het bittere einde. Dus hij komt weer overeind, kruipt naar de telefoon en draait een nul. Als de telefoniste zich meldt, hapt hij naar adem en zegt hij dat hij een FBI-agent is en dat hij is neergeschoten. Onmiddellijk verbindt ze hem door met de politie van DeKalb County.

Hij krijgt een jonge agente aan de lijn. Jud vertelt haar hetzelfde, maar hij krijgt de woorden nauwelijks uit zijn mond. Hij is vergiftigd, heeft veel bloed verloren en praat heel onduidelijk.

‘Wat bedoel je, FBI?’ vraagt de agente uitdagend. Jud hoort haar naar de wachtmeester roepen dat ze een of andere dronkenlap aan de lijn heeft die beweert bij de FBI te zijn. Wat moet ze doen? De wachtmeester zegt dat ze moet ophangen.

Op dat moment breekt de telefoniste in in het gesprek en zegt dat hij de waarheid spreekt en dat ze onmiddellijk hulp moeten sturen. Ze praat net zolang door tot ze toestemmen.

‘Die telefoniste heeft mijn leven gered,’ vertelt Jud me later.

Op het moment dat zij inbrak in dat gesprek was Jud al buiten bewustzijn en hij bleef dat totdat een ziekenbroeder van de eerstehulpdienst een zuurstofmasker op zijn gezicht zette. ‘Je hoeft die shock niet te behandelen,’ hoort hij de leider van het team zeggen. ‘Hij haalt het toch niet.’

Maar ze brengen hem naar het DeKalb-ziekenhuis, waar die avond een thoracaal chirurg dienst heeft. En als hij op de brancard de operatiekamer wordt binnengereden en de doctoren hun uiterste best doen om zijn leven te redden, weet hij het.

Met de helderheid die voortkomt uit het oog in oog staan met de dood, zegt hij tegen zichzelf: ‘Dit is geen vergeldingsaanslag. Ik heb heel wat mensen achter de tralies gezet, maar die kunnen nooit zo dichtbij komen. De enige persoon die dat kan, is iemand die ik onvoorwaardelijk vertrouw.’

Als hij uit de operatiekamer komt en naar de intensive care wordt gebracht, wordt hij opgewacht door zijn SAC John Glover van het FBI-kantoor in Atlanta. Glover staat al maanden onder zware druk van het ATKID-onderzoek, en nu dit. Net als Jud en de dode kinderen is Glover zwart, een van de hoogstgeplaatste zwarten binnen het Bureau. Hij heeft enorm te doen met Jud.

‘Zoek mijn vrouw,’ fluistert Jud hem toe. ‘Zorg dat ze je vertelt wat er gebeurd is.’

Glover denkt dat Jud ligt te ijlen, maar de dokter schudt zijn hoofd – nee, hij is wakker en bij kennis.

Jud blijft drie weken in het ziekenhuis, waar zijn kamer voortdurend onder gewapende bewaking staat aangezien niemand nog weet wie de aanslag heeft gepleegd en of ze nog terug zullen komen om hun werk af te maken. Ondertussen heeft het onderzoek nog niets opgeleverd. Zijn vrouw reageert geschokt en ontsteld op het gebeuren en ze dankt God dat hij nog in leven is. Was ze maar thuisgebleven die avond.

Op het FBI-kantoor trekt een team agenten alle sporen na. Jud is lang politieman geweest, dus het is mogelijk dat hij vijanden heeft. Als het eenmaal duidelijk wordt dat hij weer beter zal worden, krijgt de grote vraag een wat lichtere toonzetting, afkomstig van de populaire tv-serie Dallas: ‘Wie schoot J.R. neer?’

Het duurt enkele maanden voordat hij weer enigszins normaal kan functioneren. Dan werpt hij zich op de stapel rekeningen die sinds de aanslag is blijven liggen. Kreunend bekijkt hij een rekening van driehonderd dollar van de Southern Bell-telefoondienst. Maar als hij ze nog eens goed bekijkt, begint het hele scenario zich in zijn geest te ontvouwen.

Als hij de volgende dag op kantoor komt, zegt hij dat hij vermoedt dat deze telefoonrekening de sleutel van het mysterie is. Als slachtoffer wordt hem niet toegestaan aan zijn eigen zaak te werken, maar zijn collega’s horen hem aan.

Op de rekening staan een aantal gesprekken met Columbus vermeld. Van de telefoondienst krijgen ze de naam en het adres die bij dat nummer horen. Jud heeft geen idee wie het is. Daarom springen hij en een paar andere agenten in de auto en rijden ze naar het honderdzestig kilometer verderop gelegen Columbus. Hun bestemming is het huis van een priester die, merkt Jud, in werkelijkheid meer een soort handelaar in wonderolie blijkt te zijn.

De FBI-agenten zetten hem onder druk, maar hij blijft ontkennen dat hij iets met de poging tot moord te maken heeft. De agenten geven echter niet op. Dit gaat om een van onze jongens, zeggen ze tegen hem, en we gaan net zo lang door tot we de dader of daders te pakken hebben.

Dan komt er een zekere lijn in het verhaal. De priester staat in Columbus bekend als een man die ‘dingen kan regelen’. Mrs. Ray had hem benaderd om de klus afgelopen oktober te klaren, maar hij beweert dat hij haar heeft gezegd dat hij er geen trek in had.

Ze antwoordt dat ze dan iemand zal opzoeken die dat wel heeft en vraagt of ze zijn telefoon mag gebruiken, en zegt dat ze hem zal betalen voor de interlokale gesprekken. De priester vertelt de agenten dat ze een vroegere buurman in Atlanta belde die in dezelfde periode als Jud in Vietnam had gezeten en die wist hoe hij met een wapen moest omgaan. Hij hoort haar tegen hem zeggen: ‘Maar het moet gebeuren!’

‘Ze heeft me trouwens nooit betaald voor die gesprekken,’ zegt hij ter afsluiting.

De agenten springen weer in de auto en rijden terug naar Atlanta, waar ze de vroegere buurman met de feiten confronteren. Onder druk geeft hij toe dat Mrs. Ray hem heeft gevraagd een huurmoord te plegen, maar hij zweert dat hij niet wist dat het om Jud ging.

Hij beweert dat hij haar heeft gezegd dat hij niemand kende die dat soort dingen deed en bracht haar vervolgens in contact met zijn zwager, die misschien iemand wist. Die zwager stelt haar weer voor aan een andere man, die bereid is de klus aan te nemen en die weer twee andere mannen inhuurt om het vuile werk te doen.

Mrs. Ray, de zwager van de buurman, de man die de klus aannam en de schutters worden allemaal in staat van beschuldiging gesteld. De vroegere buurman komt eraf met een waarschuwing. De andere vijf wordt poging tot moord, samenzwering en inbraak ten laste gelegd en ze worden schuldig bevonden. Ze krijgen ieder tien jaar, de hoogste straf die de rechter hun kan geven.

Ik kwam Jud van tijd tot tijd tegen in verband met de ATKID-zaak. Algauw merkte ik dat hij contact met me probeerde te zoeken. Ik denk dat hij het gevoel had dat hij met me kon praten, aangezien ik niet tot zijn directe collega’s behoorde, dat ik wist welk soort stress dit werk met zich meebracht en begreep wat hij had doorgemaakt en nog steeds doormaakte. Hij vertelde me dat hij, naast alle andere gevoelens die hij sinds de aanslag te verwerken had gekregen, de bekendheid die aan zijn privésituatie was gegeven heel pijnlijk en beschamend vond.

Het Bureau wilde het beste voor Jud en dacht dat overplaatsing naar een FBI-kantoor ver weg van Atlanta zijn lijden zou verlichten. Maar toen ik met Jud had gepraat en hij me heel openhartig over zijn gevoelens had verteld, leek dat me geen goede oplossing. Ik dacht dat het beter was dat hij voorlopig bleef waar hij was.

Ik ging naar het FBI-kantoor en sprak met John Glover, de SAC in Atlanta. Ik zei: ‘Als je hem overplaatst, ontneem je hem alle support die hij hier heeft. Hij moet hier blijven. Geef hem een jaar tijd om zijn kinderen aan de situatie te laten wennen en geef hem de kans contact te houden met zijn tante, die hem deels heeft opgevoed.’ En als hij per se overgeplaatst moet worden, stelde ik voor, stuur hem dan naar Columbus, waar hij politieman is geweest en nog veel bekenden in het korps heeft.

Jud bleef in het Atlanta-Columbus-district en begon zijn leven weer op orde te brengen. Vervolgens ging hij naar het FBI-kantoor in New York, waar hij zich voornamelijk bezighield met buitenlandse veiligheid. Op dat kantoor werd hij ook coördinator daderprofilering, met andere woorden: de verbindingsman tussen de plaatselijke politie en mijn eenheid in Quantico.

Toen we onze bezetting mochten uitbreiden, haalden we Jud naar Quantico, samen met Rosanne Russo, ook van het kantoor in New York, en Jim Wright van het FBI-kantoor in Washington, die meer dan een jaar had gewerkt aan de zaak en de voorbereiding van het proces van John Hinckley. Rosanne vertrok uiteindelijk weer naar Washington, waar ze zich met buitenlandse veiligheid ging bezighouden. Jud en Jim ontwikkelden zich tot bijzonder waardevolle teamleden die internationale bekendheid verwierven, en ze werden allebei goede vrienden van me. Toen ik hoofd van de afdeling gedragswetenschappen werd, volgde Jim Wright mij op als hoofdcoördinator van het profileringsprogramma.

Jud vertelde me dat het hem zeer had verbaasd dat we hem hadden uitgekozen. Maar hij was in New York een uitstekend coördinator geweest en door zijn gedegen politie-achtergrond had hij van begin af aan goed werk geleverd. Hij leerde snel en beschikte over opmerkelijke analytische talenten. Als politieman had hij het soort zaken waar wij ons mee bezighielden ook vanaf de andere kant gezien, en dat perspectief bleek van grote waarde te zijn.

Toen hij bestaande zaken ging doceren, ging hij de aanslag op zijn leven en de onaangename gevolgen daarvan niet uit de weg. Hij had zelfs een cassettebandje met zijn telefoontje om hulp erop. Soms liet hij het aan zijn studenten horen, maar dan liep hij zelf eerst de klas uit. Hij kwam pas weer binnen als het afgelopen was.

‘Jud, dit is een heel bijzondere zaak,’ zei ik tegen hem. Ik legde hem uit dat diverse elementen op de locatie – de voetafdrukken, de bloedvegen op de televisie – heel misleidend en absurd waren geweest. Maar nu leren we

begrijpen dat er voor schijnbaar onzinnige aanwijzingen best een redelijke verklaring kan zijn. ‘Als je deze zaak verder uitwerkt,’ zei ik hem, ‘kun je er een extreem waardevol onderwijsinstrument van maken.’

Dat deed Jud, en het werd een van de interessantste en meest informatieve zaken die we ooit hebben onderwezen. En voor Jud werd het een manier om het gebeurde te verwerken. ‘Ik merkte dat het een bevrijdende uitwerking op me had. Tijdens de voorbereiding van de lezing sloeg ik wegen in die ik nooit eerder had verkend. En elke keer als je erover praat met mensen die je vertrouwt, leer je nieuwe kanten van jezelf kennen. Huurmoorden of pogingen daartoe tussen partners komen in dit land vaker voor dan we willen geloven. En de familie en gezinsleden schamen zich meestal zo, dat niemand erover wil praten.’ Ik heb Jud zijn zaak zien onderwijzen en ik kan zeggen dat het een van de ontroerendste gebeurtenissen was die ik als Academy-docent heb ervaren. En ik weet dat ik niet de enige ben. Uiteindelijk kwam Jud zover dat hij in de klas kon blijven en mee kon luisteren als het bandje met zijn noodkreet werd afgespeeld.

Tegen de tijd dat Jud bij mijn eenheid kwam, had ik al een redelijke hoeveelheid onderzoek gedaan naar het gedrag van misdadigers ná de daad. Het was me duidelijk geworden dat veel van wat een dader na de misdaad doet, wat hij ook probeert om zich daartegen te verzetten, buiten zijn bewuste controle valt. Jud was echter als gevolg van zijn eigen zaak zeer geïnteresseerd geraakt in het gedrag van misdadigers vóór de daad. Tot op dat moment hadden we onze aandacht voornamelijk gericht op het belang van specifieke gebeurtenissen als stressors, die de dader aanzetten tot uitvoering van zijn daad. Maar Jud verbreedde de visie van de eenheid aanzienlijk door het belang van het gedrag en de intermenselijke handelingen die aan de daad voorafgingen, te demonstreren. Een radicale of subtiele maar duidelijk waarneembare verandering in het gedrag van een partner kon betekenen dat hij of zij al was begonnen met het plannen van een verandering om de impasse te doorbreken. Als een man of vrouw plotseling heel rustig werd of ineens een stuk vriendelijker en meegaander, kon dat betekenen dat hij of zij al berustte in een verandering die onvermijdelijk en definitief zou zijn.

Huurmoorden binnen het huwelijk zijn moeilijk te onderzoeken omdat de overlevende zich vooraf al emotioneel heeft ingedekt. Je kunt dit soort zaken alleen openbreken als je iemand aan het praten kunt krijgen en dat

lukt alleen als je weet wat er is gebeurd en wat de drijfveren achter de gebeurtenissen zijn. Het gedrag van een partner voor de daad is een vorm van enscenering, die net als het veranderen van aanwijzingen op een misdaadlocatie, de politie op een dwaalspoor kan brengen.

Bovenal is Juds zaak een goede les over hoe we gedrag op een moordlocatie verkeerd kunnen interpreteren. Als Jud was gestorven, waren we waarschijnlijk tot enkele verkeerde conclusies gekomen.

Een van de eerste dingen die een jonge agent worden geleerd, is niets aan te raken op een misdaadlocatie. Maar door zijn eigen acties had Jud, die toch een ervaren politieman en special agent was, de aanwijzingen op zijn eigen misdaadlocatie verknoeid, hoewel hij zich dat op dat moment nauwelijks bewust was. Wij zouden alle voetafdrukken en sporen van bewegingen hebben geïnterpreteerd als een uit de hand gelopen inbraak, waarbij de inbrekers samen met hem door de kamer waren gelopen en hem hadden gedwongen te vertellen waar hij zijn waardevolle spullen had verborgen. Uit het bloed op het tv-scherm zouden we afleiden dat Jud in bed tv had liggen kijken toen hij werd verrast en dat hij onmiddellijk was neergeschoten.

Het belangrijkste wat hem duidelijk was geworden, vertelde Jud me, was dat ‘als hij gestorven was, hij er absoluut van overtuigd was dat ze niet gepakt zou zijn. Het was goed voorbereid en haar veranderde gedrag had indruk gemaakt op iedereen in de omgeving. Ze zou honderd procent geloofwaardig zijn geweest als rouwende weduwe.’

Zoals ik al zei, werden Jud en ik goede vrienden; ik beschouwde hem zo’n beetje als de broer die ik nooit had gehad. Ik zei wel eens voor de grap dat hij dat bandje maar weer eens moest afspelen als de tijd van de beoordelingen aanbrak, om zich van mijn sympathie te verzekeren. Maar gelukkig was dat nooit nodig. Jud Rays prestaties spraken voor zichzelf. Hij is nu hoofd van de internationale opleidingsstaf, waar zijn kwaliteiten en ervaring een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van nieuwe generaties politiemannen en -vrouwen. Maar waar hij ook is, hij blijft altijd een van ons, een van de beste, en een van de weinige FBI-mensen die door karakter en pure wilskracht een aanslag op zijn leven overleefde en vervolgens zelf de daders voor de rechter bracht.

13

Een heel gevaarlijk spel

In 1924 publiceerde de auteur Richard Connell een kort verhaal met de titel Een heel gevaarlijk spel. Het ging over generaal Zaroff, een fanatiek jager op groot wild, die er genoeg van had om op dieren te jagen en die de uitdaging weer wat groter had gemaakt door te kiezen voor een intelligentere prooi: mensen. Het is een heel bekend verhaal. Mijn dochter Lauren heeft het onlangs nog voor school gelezen.

Tot ongeveer 1980, voor zover we weten, bleef Connells verhaal gewoon fictie. Maar die status werd veranderd door een vriendelijke, beleefde bakker uit Anchorage, Alaska, die Robert Hansen heette.

We hebben in het geval van Hansen niet volgens de gebruikelijke procedure een profiel gemaakt of een strategie uitgezet om hem te identificeren en te arresteren. In september 1983, toen de hulp van mijn eenheid werd ingeroepen, verdacht de staatspolitie van Alaska Hansen al van moord. Maar ze waren niet zeker van de omvang van zijn daden en ze betwijfelden of een brave huisvader, een alom gerespecteerd lid van de gemeenschap, in staat was tot de vreselijke daden waarvan hij werd beschuldigd.

Wat er gebeurd was, was het volgende:

Op 13 juni van dat jaar was een agent van de politie van Anchorage een doodsbange jonge vrouw tegen het lijf gelopen. Er bengelden een paar handboeien aan haar ene pols en ze vertelde de politieman een bizar verhaal. Ze was een zeventienjarige prostituee die op straat was benaderd door een kleine man met een pokdalig gezicht en rood haar, die haar tweehonderd dollar had aangeboden voor orale seks in zijn auto. Ze vertelde dat terwijl ze daarmee bezig was, hij een handboei om haar pols klikte en een pistool tevoorschijn haalde, waarna hij haar naar zijn huis in de modieuze Muldoon-wijk van de stad reed. Er was niemand anders thuis. Hij zei haar dat als ze meewerkte en deed wat hij haar vroeg, hij haar geen pijn zou doen. Maar toen dwong hij haar zich helemaal uit te kleden, hij verkrachtte haar, beet haar in haar tepels en duwde een hamer in haar vagina, waarbij ze het natuurlijk uitschreeuwde van de pijn. Daarna ketende hij haar met de handboeien vast aan een paal in de kelder en ging een paar uur slapen. Toen hij weer wakker was, zei hij haar dat hij haar zo leuk vond, dat ze samen met zijn privévliegtuigje naar zijn blokhut in de bossen

zouden vliegen. Daar zou hij opnieuw seks met haar bedrijven en daarna zouden ze terugvliegen naar Anchorage, waar hij haar zou vrijlaten.

Maar ze begreep heel goed dat haar kansen uiterst gering waren. Hij had haar verkracht en mishandeld en had geen enkele poging gedaan zijn identiteit te verbergen. Als ze eenmaal in die blokhut was, zou ze pas goed in de problemen zitten. Toen haar ontvoerder op het vliegveld zijn vliegtuig vol laadde met voorraden, lukte het haar te ontsnappen. Ze had zo hard gelopen als ze kon en wanhopig naar hulp gezocht. Dat was het moment waarop ze de politieman in de armen was gelopen.

Uit het signalement dat ze gaf, maakte de politie op dat het om Robert Hansen ging. Hij was een jaar of vijfenveertig, was opgegroeid in Iowa, en woonde sinds zeventien jaar in Anchorage, waar hij een goedlopende bakkerij had en door iedereen als een respectabel lid van de gemeenschap werd beschouwd. Hij was getrouwd en had twee kinderen, een zoon en een dochter. De politie reed met haar naar Hansens huis in Muldoon, en ze bevestigde dat dat het huis was waar hij haar had verkracht. Vervolgens reden ze naar het vliegveld, waar ze de Piper Super Cup identificeerde die aan Robert Hansen toebehoorde.

Vervolgens zocht de politie Hansen op en confronteerde hem met de beschuldigingen van de jonge vrouw. Hij reageerde woedend, zei dat hij haar nog nooit had ontmoet en stelde dat ze hem natuurlijk geld probeerde af te troggelen omdat hij zo’n vooraanstaand lid van de gemeenschap was. Een belachelijk idee. ‘Een prostituee kun je toch niet verkrachten, is het wel?’ zei hij tegen de politie.

En hij had een alibi voor die bewuste avond. Zijn vrouw en kinderen waren op zomervakantie in Europa, maar hij had gegeten met twee zakenrelaties. Hij gaf de politie hun namen en ze bevestigden zijn verhaal. Afgezien van het verhaal van de vrouw had de politie geen bewijs tegen hem, dus hij werd niet gearresteerd of in staat van beschuldiging gesteld.

Maar ondanks het gebrek aan bewijs was de zaak nog niet afgedaan, noch voor de plaatselijke politie van Anchorage noch voor de staatspolitie van Alaska, want waar rook was, moest ergens vuur zijn. Enkele jaren terug, in 1980, waren wegwerkers bij herstelwerkzaamheden aan Eklutna Road gestuit op de resten van een vrouwenlichaam. Het was gedeeltelijk opgegeten door beren, maar er kon vastgesteld worden dat ze was doodgestoken, waarna ze in een ondiep graf was begraven. Ze was nooit

geïdentificeerd en haar moordenaar was nooit gepakt, zodat het lijk de bijnaam Eklutna Annie kreeg.

Later dat jaar werd in een steengroeve bij Seward het lichaam van Joanne Messina gevonden. In september 1982 vonden jagers in een ondiep graf bij Knik River het lichaam van de drieëntwintigjarige Sherry Morrow, een topless-danseres die sinds november van het jaar daarvoor werd vermist. Ze was door drie geweerschoten om het leven gebracht. Uit patroonhulzen die op de locatie werden aangetroffen, werd afgeleid dat de kogels afkomstig waren uit een .223 Ruger Mini-14, een zwaar kaliber jachtgeweer. Helaas was dit een veelgebruikt wapen in Alaska, dus het had weinig zin om alle jagers te ondervragen die er een hadden. Maar het enige opvallende aspect van deze moord was dat er geen kogelgaten in haar kleding zaten, wat aangaf dat ze naakt moest zijn geweest toen ze werd doodgeschoten.

Bijna precies een jaar later werd er in een ondiep graf aan de oever van de Knik nog een lichaam gevonden. Het ging deze keer om Paula Golding, een werkloze secretaresse die uit wanhoop een baantje als topless-danseres had aangenomen om de eindjes aan elkaar te knopen. Ze werd vermist sinds april en ook zij was doodgeschoten met een Ruger Mini-14. Kort daarna had de ontvoerde en mishandelde prostituee zich bij de politie gemeld. Nadat ook Golding als slachtoffer van een onopgeloste misdaad aan de lijst was toegevoegd, besloot het onderzoeksbureau van de politie van Alaska dat ze Mr. Hansen maar eens goed in de gaten moesten gaan houden.

Hoewel de politie al een verdachte had toen ze mij inschakelden, wilde ik niet dat mijn eigen oordeel vertroebeld zou worden door het onderzoekswerk dat ze hadden gedaan. Dus voordat ze me tijdens ons eerste telefonische overleg de gegevens over hun verdachte gaven, zei ik: ‘Vertel me eerst eens iets over de misdaden, dan zal ik jullie iets over jullie verdachte vertellen.’

Ze gaven me alle feiten over de onopgeloste moorden en de details van het verhaal van de jonge prostituee. Vervolgens beschreef ik een werkwijze en een persoon die volgens hen goed aansloot bij hun verdachte, tot het stotteren toe. Toen vertelden ze me over Hansen, over zijn werk en zijn gezin, over zijn positie in de gemeenschap en over zijn uitstekende reputatie als jager op groot wild. Klonk dit als het soort man dat tot dergelijke misdaden in staat was?

Jazeker, antwoordde ik. Het probleem was alleen dat hoewel ze over veel informatie uit tweede hand beschikten, ze geen bewijzen hadden om hem in

staat van beschuldiging te stellen. De enige manier om hem van de straat te krijgen, iets wat ze heel graag wilden, was door een bekentenis. Ze vroegen me naar Alaska te komen om ze te helpen bij het opzetten van de zaak.

In zekere zin was dit precies het tegenovergestelde van wat we normaliter doen; een bekende verdachte, aan de hand van wiens achtergrond, persoonlijkheid en gedrag we probeerden te bepalen of hij bij de misdaden paste.

Ik ging samen met Jim Horn, die onlangs van het FBI-kantoor in Boulder, Colorado, naar onze eenheid was overgeplaatst. Jim en ik hadden vroeger samen de rekrutentraining gevolgd en toen ik eindelijk toestemming kreeg om vier extra agenten aan te trekken, had ik hem gevraagd terug te komen naar Quantico. Tegenwoordig staat Jim Horn samen met Jim Reese aan het hoofd van de afdeling stressmanagement, wat in ons vak een onmisbare afdeling is. Maar in 1983 was dit een van zijn eerste zaken voor de afdeling gedragswetenschappen.

De vlucht naar Anchorage behoort tot een van de opwindendste en meest onaangename ervaringen die ik met vliegreizen heb. We vlogen over water en toen we waren geland had ik rode ogen en stond het zweet in mijn handen. We werden afgehaald door de politie, die ons naar ons hotel bracht. Onderweg passeerden we enkele van de bars waar de slachtoffers hadden gewerkt. Meestal was het te koud voor de prostituees om buiten te werken, zodat ze hun contacten legden in de bars, die bijna vierentwintig uur per dag open waren. Ze gingen hooguit een uur dicht om de boel op te ruimen en de dronkaards weg te werken. In die tijd had Alaska, als gevolg van de enorme stroom van mensen die kwamen helpen bij de aanleg van een oliepijpleiding, een van de hoogste percentages van zelfmoorden, alcoholisme en geslachtsziekten van het hele land. Het begon verdacht veel op een moderne versie van het Wilde Westen te lijken.

Ik vond de atmosfeer die er hing heel vreemd. Er scheen een constante vete te bestaan tussen de oorspronkelijke bewoners en de indringers van ‘onder de achtenveertigste breedtegraad’. Het wemelde daar van de macho’s met grote tatoeages, die rechtstreeks uit een Marlboro-advertentie afkomstig leken. Door de enorme afstanden die de mensen moesten reizen, had vrijwel iedereen een vliegtuig, dus Hansen was op dat punt geen uitzondering.

Voor ons was het opvallendste kenmerk van deze zaak dat we voor het eerst daderprofilering toepasten om een arrestatiebevel los te krijgen. We

begonnen alles wat we over de misdaden en vervolgens alles wat we over Robert Hansen wisten, te analyseren.

Uit de informatie bleek dat alle bekende slachtoffers prostituees of topless-danseressen waren. Ze vormden een deel van de grote groep beschikbare slachtoffers die op en neer langs de Westkust reisden. Omdat ze zo weinig honkvast waren en er geen gewoonte van maakten hun komen en gaan bij de politie te melden, was het erg moeilijk om te weten te komen of een van hen iets was overkomen voordat hun lichamen werden gevonden. De politie en de FBI hadden precies hetzelfde probleem gehad met de zaak van de Green River-moordenaar in de staat Washington. Dus de keuze van de slachtoffers was veelbetekenend. De moordenaar koos alleen vrouwen uit die niet gemist zouden worden.

We wisten niet alles over Hansens achtergrond, maar wat we wisten, vormde een patroon. Hij was klein en tenger, had een pokdalig gezicht, en stotterde hevig. Ik vermoedde dat hij als tiener ernstige huidproblemen had, en als hij toen al dat spraakgebrek had, zou hij zeker gepest en gemeden zijn door zijn leeftijdgenoten, vooral door meisjes. Hij zou dus over weinig eigendunk beschikken. Misschien was dat de reden dat hij naar Alaska was verhuisd, het idee van een nieuwe start in een nieuwe omgeving. En psychologisch gezien is het misbruiken en vermoorden van prostituees een vrij veelvoorkomende methode om wraak te nemen op vrouwen in het algemeen.

Ik ging ook niet voorbij aan het feit dat Hansen een vermaard jager was. Hij had een plaatselijke reputatie verworven door in de bergen van Kuskokwim een wild Dall-schaap neer te leggen met een kruisboog. Ik wil niet beweren dat alle jagers onvolwaardige types zijn, maar uit ervaring weet ik dat als je een onvolwaardig type als gegeven hebt, jagen en een voorliefde voor vuurwapens en messen voor deze persoon vaak een manier kunnen zijn waarmee hij zijn tekortkomingen probeert te compenseren. Het hevige gestotter deed me denken aan David Carpenter, de Trailside-moordenaar van San Francisco. Net als in Carpenters geval durfde ik te wedden dat Hansens spraakgebrek verdween op momenten dat hij zijn slachtoffer domineerde en onder controle had.

Toen we alles bij elkaar hadden opgeteld, zelfs al was dit een scenario dat we nooit eerder hadden gezien, begon ik een beeld te krijgen van wat er was gebeurd. Prostituees en ‘exotische danseressen’ waren dood aangetroffen op afgelegen, bosrijke plekken, ten gevolge van kogelwonden die wezen in de

richting van een jachtgeweer. In ten minste één geval was er geschoten op een ongekleed lichaam. De zeventienjarige prostituee die was ontsnapt, stelde dat Robert Hansen van plan was geweest om samen met haar naar zijn blokhut in de bossen te vliegen. Hansen had zijn vrouw en kinderen voor de zomervakantie naar Europa gestuurd en was alleen thuis.

Volgens mij had Hansen er net als generaal Zaroff in Een heel gevaarlijk spel genoeg van gekregen om op herten, beren en Dall-schapen te jagen, en was hij op zoek gegaan naar een interessantere prooi. Zaroff gebruikte zeelieden die hij gevangen had genomen nadat ze met hun schepen te pletter waren geslagen op de rotsen in de vaargeul die naar zijn eiland leidde: ‘Ik schoot op het tuig van de richel – matrozen van vrachtschepen. Een volbloed paard of een hond was meestal meer waard dan zij.’

Volgens mij dacht Hansen op dezelfde manier over prostituees. Het waren mensen die hij als de minderen van zichzelf beschouwde. En hij hoefde geen verbale hoogstandjes uit te halen om ze met zich mee te krijgen. Hij pikte iemand op, nam haar gevangen, vloog haar de wildernis in, kleedde haar uit, liet haar los en zette vervolgens gewapend met een mes of geweer de jacht in.

Zijn modus operandi hoefde zo niet begonnen te zijn. Misschien had hij zijn eerste slachtoffers meteen gedood, waarna hij zijn vliegtuig had gebruikt om hun lichamen ver weg te brengen. Dit waren misdaden uit woede. Waarschijnlijk genoot hij ervan als hij zijn slachtoffer hoorde smeken om haar leven. Omdat hij een jager was, moet hij op een zeker moment op het idee zijn gekomen dat hij deze verschillende handelingen kon combineren door ze levend de wildernis in te vliegen om daar zijn seksuele verlangens te bevredigen en vervolgens de jacht op hen te openen. Dit zou de ultieme controle zijn. En het zou verslavend zijn. Hij zou het steeds weer opnieuw willen doen.

Deze gedachten leidden me tot de informatie die een huiszoekingsbevel moest opleveren. Wat ze van Jim en mij wilden was een verklaring waarmee ze naar de rechtbank konden stappen en waarin werd omschreven wat daderprofilering was, wat we verwachtten te vinden bij een huiszoeking en hoe het kwam dat wij dat konden voorspellen.

In tegenstelling tot een gewone misdadiger, wiens wapen een gewoon, inwisselbaar werktuig is, zou Hansen bijzonder aan zijn jachtgeweer gehecht zijn. Daarom vermoedde ik dat het geweer ergens in huis zou zijn,

hoewel niet openlijk zichtbaar. Hij zou het in de kruipruimte bewaren, in een verborgen ruimte achter een paneel of voorzetwand, of op zolder.

Ik voorspelde ook dat onze man een ‘verzamelaar’ zou zijn, alhoewel niet geheel om de gebruikelijke redenen. Veel seksmoordenaars nemen souvenirs mee van hun slachtoffers en geven die aan de vrouwen in hun nabije omgeving. Voor hen was dat een bewijs van hun macht en een manier om hun ervaringen opnieuw te beleven. Maar Hansen kon moeilijk een vrouwenhoofd aan de muur hangen tussen al zijn andere trofeeën, dus leek het me niet onwaarschijnlijk dat hij een ander soort trofee had meegenomen. Aangezien er geen bewijzen waren van verminking van de lichamen, verwachtte ik dat hij hun sieraden had afgenomen, die hij misschien aan zijn vrouw of dochter had gegeven met een verzonnen verhaal over waar ze vandaan kwamen. Hij had ook geen ondergoed van de slachtoffers meegenomen of andere voorwerpen die we opgemerkt zouden hebben, maar het was mogelijk dat hij kleine fotootjes of iets anders uit hun portefeuilles had gehaald. En door mijn ervaring met dit soort persoonlijkheden achtte ik de kans aanwezig dat hij een dagboek of lijst van zijn daden had bijgehouden.

Onze volgende taak was het openbreken van zijn alibi. Zolang er niets op het spel stond, zouden zijn twee zakenrelaties er weinig moeite mee hebben om te zeggen dat ze bij hem waren op die bewuste avond. Als we de inzet echter verhoogden, zou dat veel kunnen veranderen. De politie van Anchorage diende bij de openbare aanklager een verzoek in om een onderzoekscommissie samen te stellen die de ontvoering en mishandeling zou onderzoeken van de jonge prostituee die Hansen had geïdentificeerd. De zakenrelaties werden opnieuw door de politie benaderd om hun alibi’s te bevestigen. Deze keer werd er echter wel bij verteld dat als ze zouden liegen voor de onderzoekscommissie, ze flink in de problemen zouden raken.

Zoals we hadden verwacht was dat voldoende om de zaak open te breken. Beide mannen gaven toe dat ze die bewuste avond niet bij Hansen waren geweest, maar dat Hansen hun had gevraagd om hem te helpen met een probleem dat – zoals hij dat stelde – nogal gevoelig lag.

Kort daarna werd Hansen gearresteerd op beschuldiging van ontvoering en verkrachting. Een huiszoekingsbevel werd onmiddellijk uitgevaardigd. In zijn huis vond de politie het Ruger Mini-14-jachtgeweer. Ballistisch onderzoek toonde de overeenkomst aan tussen Hansens geweer en de

patroonhulzen die in de buurt van de slachtoffers waren gevonden. Zoals we hadden verwacht, had Hansen een welvoorziene trofeeënkamer, waar hij meestal naar de televisie keek; de wanden hingen vol dierenkoppen, slagtanden van walrussen, hoorns en geweien en opgezette vogels, en op de vloer lagen talloze dierenhuiden. Onder de vloerplanken van de zolder vonden ze nog meer wapens, en diverse goedkope sieraden die aan de slachtoffers hadden toebehoord. Een ervan was een Timex-horloge. Verscheidene andere stukken had hij aan zijn vrouw en dochter gegeven. Ze vonden ook een rijbewijs en andere legitimatiebewijzen die aan enkele van de dode vrouwen hadden toebehoord. Ze vonden geen dagboek, maar wel iets wat daar op leek: een luchtvaartkaart waarop hij de posities van de diverse lichamen had aangegeven.

Al dit bewijs was natuurlijk voldoende om de zaak voor de rechtbank te krijgen. Maar zonder huiszoekingsbevel was ons dat nooit gelukt. En de enige manier waarop we dat in deze situatie konden krijgen, was door de rechter ervan te overtuigen dat er genoeg gedragsmatig bewijs was om dat bevel te rechtvaardigen. Sindsdien hebben we nog vaak met succes geholpen bij het indienen van verzoeken om huiszoekingsbevelen. De opvallendste zaak in dit verband was die van Steven Pennell in Delaware, de Interstate-40-moordenaar, die vrouwen oppikte langs de snelweg en ze in zijn speciaal ingerichte bestelbus martelde en vermoordde, en die in 1992 werd veroordeeld en geëxecuteerd.

Toen de politie van Anchorage en de staatspolitie van Alaska Robert Hansen in februari 1984 uiteindelijk verhoorden, was ik thuis aan het herstellen van mijn beroerte in Seattle. Roy Hazelwood, die me in die periode op heroïsche wijze waarnam terwijl zijn eigen werk gewoon doorliep, adviseerde de politie bij haar ondervragingstechnieken.

Net als de eerste keer toen de politie hem met de beschuldigingen confronteerde, ontkende Hansen alles. Hij verwees naar zijn gelukkige gezinsleven en zijn goedlopende bakkerszaak. Eerst beweerde hij dat zijn patroonhulzen op de verschillende locaties waren aangetroffen omdat hij daar schietoefeningen had gedaan. Blijkbaar berustte de aanwezigheid van lijken op al die plekken op puur toeval. Maar uiteindelijk vond hij zo’n berg bewijzen tegenover zich, plus een woedende openbare aanklager die stelde dat hij de doodstraf zou eisen als hij niet meewerkte, dat hij de moorden ten slotte bekende.

In een poging om zichzelf te rechtvaardigen stelde Hansen dat hij alleen prostituees had benaderd om zich oraal te laten bevredigen – iets wat hij van zijn keurige, fatsoenlijke echtgenote niet durfde te eisen. Als de prostituee deed wat hij van haar verlangde, stelde hij, was de zaak daarmee afgedaan. Maar de prostituees die niet meewerkten, en die probeerden de leiding van hem over te nemen, dat waren degenen die hij moest straffen.

Op dit punt komt Hansens gedrag vrijwel overeen met dat van Monte Rissell, wat bleek toen we in de gevangenis met hem spraken. Zowel Hansen als Rissell waren onvolwaardige persoonlijkheden met een slechte achtergrond. De vrouwen die door Rissell het hardst werden aangepakt waren degenen die deden of ze hem aardig vonden en genoten van zijn seksuele handelingen. Wat zij niet beseften, was dat macht, dominantie en totale controle op de situatie voor dit soort persoonlijkheden alles zijn.

Hansen beweerde ook dat dertig tot veertig prostituees wel bereid waren geweest mee te werken en met hem naar zijn blokhut waren gevlogen, waarna hij ze weer levend had teruggebracht. Ik vond dat moeilijk te geloven. Het soort prostituees dat Hansen oppikte, zat in het vak om snel hun diensten te verlenen en vervolgens weer op zoek te gaan naar een nieuwe klant. En als ze al enige tijd in het vak zaten, beschikten ze meestal over een goede mensenkennis. Ze zouden nooit bereid zijn om met iemand die ze net hadden ontmoet in een vliegtuig te stappen en de wildernis in te vliegen. En als ze een fout maakten, dan zou hij nog heel wat moeite moeten doen om ze die blokhut in te krijgen. Want ze waren zich heus wel bewust dat als ze eenmaal binnen waren, ze geen schijn van kans meer hadden.

Net als zijn fictieve soortgenoot, de romanfiguur generaal Zaroff, stelde Hansen dat hij voor zijn jacht- en moordpartijen alleen een bepaalde soort mensen selecteerde. Hij zou er nooit aan denken een fatsoenlijke vrouw kwaad te doen, maar hij vond blijkbaar dat prostituees en topless-danseressen een gerechtvaardigde prooi waren. ‘Ik zeg niet dat ik een vrouwenhater ben, want dat ben ik niet… maar ik geloof dat ik prostituees lager aansloeg dan mezelf… Het was een soort spel, waarin zij me eerst de bal moesten toewerpen voordat ik ernaar kon slaan.’

Toen hij eenmaal begon te jagen, werd het doden zelf een soort anticlimax. ‘De opwinding,’ zei Hansen tegen zijn ondervragers, ‘zat hem in het besluipen.’

Hij bevestigde onze vermoedens over zijn achtergrond. Hij was opgegroeid in Pocahontas, Iowa, waar zijn vader bakker was. Als kind was Robert een winkeldief, en toen hij allang volwassen was en kon kopen wat hij wilde, pikte hij nog steeds dingen uit winkels, puur voor de kick. Zijn problemen met meisjes begonnen op de middelbare school, zei hij. Hij bevestigde dat hij met zijn gestotter en zijn gezicht vol puisten de mensen van hem wegjoeg. ‘Omdat ik eruitzag en praatte als een idioot, draaiden meisjes zich altijd al om als ik ze alleen maar aansprak.’ Zijn diensttijd verliep zonder bijzonderheden en hij trouwde toen hij tweeëntwintig was. Daarna volgde een reeks veroordelingen voor brandstichting en inbraak, hij scheidde van zijn vrouw en hertrouwde. Toen zijn tweede vrouw haar middelbare school had afgemaakt, trokken ze samen naar Alaska. Daar konden ze een nieuwe start maken. Maar zijn aanvaringen met de wet gingen nog enkele jaren door. Hij werd herhaaldelijk in staat van beschuldiging gesteld voor het mishandelen van vrouwen die niet van zijn avances waren gediend. Een interessant punt was dat hij in die tijd, net als veel van zijn soortgenoten, in een Volkswagen Kever reed.

Op 27 februari 1984 bekende Hansen vier moorden, een verkrachting, een ontvoering en diverse beschuldigingen van diefstal en ongeoorloofd wapenbezit. Hij werd veroordeeld tot 499 jaar gevangenisstraf.

Een van de vragen die we in Hansens zaak moesten beantwoorden voordat de politie in actie kon komen, was of alle bekende moorden op prostituees en topless-danseressen in en rondom Anchorage door een en dezelfde man konden zijn gepleegd. Dit is vaak een kritische factor in criminele onderzoeksanalyse. Bijna op hetzelfde moment dat in Alaska het lichaam van Robert Hansens eerste slachtoffer werd ontdekt, werd ik door de politie van Buffalo naar de staat New York geroepen om een reeks gewelddadige, blijkbaar op rassenhaat gebaseerde moorden te evalueren.

Op 22 september 1980 werd op een parkeerterrein bij een supermarkt de veertienjarige Glenn Dunn doodgeschoten. Getuigen beschreven de schutter als een jonge, blanke man. De volgende dag werd Harold Green, tweeëndertig jaar oud, neergeschoten in een cafetaria in de buitenwijk Cheektowaga. Diezelfde nacht werd de dertigjarige Emmanuel Thomas neergeschoten voor de deur van zijn huis, in dezelfde buurt waar de moord van de vorige dag was gepleegd. En de dag daarna werd er nog een man vermoord, Joseph McCoy, in Niagara Falls.

Voor zover bekend hadden deze zinloze moorden slechts twee overeenkomstige factoren. Alle slachtoffers waren zwarte mannen. En ze waren allemaal gedood door .22-kogels, zodat de pers hem de .22-moordenaar noemde.

De spanningen tussen de zwarte en de blanke gemeenschap in Buffalo liepen hoog op. Mensen uit de zwarte gemeenschap voelden zich bedreigd en ze verweten de politie dat er niets werd gedaan om hen te beschermen. In sommige opzichten kwam de toestand overeen met die in Atlanta. En zoals zo vaak gebeurt in dergelijke situaties, werden de zaken er niet beter op. Ze werden slechter.

Op 8 oktober werd in de voorstad Amherst het lichaam van een eenenzeventigjarige, zwarte taxichauffeur gevonden. Hij lag in de kofferbak van zijn taxi en zijn hart was uit zijn borst gesneden. De volgende dag werd er nog een zwarte taxichauffeur gevonden, de veertigjarige Ernest Jones, wiens lichaam werd aangetroffen aan de oever van de Niagara. Zijn hart was uit zijn borst gerukt. Zijn taxi, die helemaal onder het bloed zat, werd een paar kilometer verderop gevonden, net binnen de stadsgrenzen van Buffalo. De dag daarna, een vrijdag, drong een blanke man die vaag beantwoordde aan het signalement van de .22-moordenaar, de ziekenhuiskamer van de zevenendertigjarige Collin Cole binnen, verklaarde dat hij ‘de pest had aan nikkers’ en probeerde de patiënt te wurgen. Gelukkig kwam op dat moment een verpleegster de kamer binnen, waarop de indringer vluchtte en Cole in leven bleef.

Heel Buffalo was in rep en roer. Het stadsbestuur maakte zich ernstig zorgen over de schijnbaar onvermijdelijke opstanden van zwarte groeperingen. Op verzoek van SAC Richard Bretzing van het FBI-kantoor in Buffalo kwam ik dat weekend naar de stad. Bretzing is een uiterst fatsoenlijke kerel, het prototype van de volmaakte huisvader en een vooraanstaand lid van de zogenaamde mormonenmaffia binnen de FBI. Ik zal nooit vergeten dat hij een soort plaquette in zijn kantoor had hangen, met daarop een tekst in de trant van Een man zonder gezin is een man zonder leven.

Zoals ik altijd deed, keek ik eerst naar de gegevens over de slachtoffers. De politie had al ontdekt dat de zes slachtoffers geen duidelijke overeenkomstige factoren vertoonden, afgezien van het feit dat ze allemaal zwart waren en ongelukkig genoeg waren geweest om zich op het verkeerde moment op de verkeerde plaats te bevinden. Het was duidelijk dat alle .22-

moorden door dezelfde persoon waren gepleegd. Het waren sluipmoorden die het karakter hadden van het volbrengen van een missie. Het enige aanwijsbare psychologische motief was een diepgewortelde haat tegen zwarten. Al het andere was te willekeurig en werd dus opzij geschoven.

Ik zag voor me hoe deze persoon zich aansloot bij haatgroeperingen, of zelfs positief ingestelde groeperingen zoals een kerkgenootschap, nadat hij zichzelf ervan had overtuigd dat hij op die manier een bijdrage aan de gemeenschap leverde. Om die reden leek het me niet uitgesloten dat hij bij het leger was gegaan, maar dat hij daar om psychologische redenen of het onvermogen om zich aan te passen aan het militaire leven weer vroeg in zijn carrière uitgegooid was. We hadden het over een rationeel en systematisch denkend individu met waandenkbeelden die hemzelf als ordelijk en logisch voorkwamen.

De andere twee misdaden, de gruwelijke moorden op de taxichauffeurs, hadden ook een racistisch motief, maar ik had niet het gevoel dat ze door dezelfde dader waren gepleegd. Deze moorden waren het werk van een verward denkend, geestelijk gedesoriënteerd persoon, mogelijk onder invloed van hallucinaties en naar alle waarschijnlijkheid te diagnosticeren als een paranoïde schizofreen. De moordlocaties gaven mij de indruk van woede en een overdaad aan controle en moordlust. Als de vier sluipmoorden en de twee rituele verminkingen door dezelfde persoon waren gepleegd, zou dat wijzen op een ernstige persoonlijkheidsverandering tussen de moord op Joseph McCoy en die op Parler Edwards, nauwelijks twee weken later. Dit strookte niet met het incident in het ziekenhuis – als die persoon tenminste de .22-moordenaar was – en bovendien zeiden mijn instinct en mijn ervaring me dat degene die de harten uit de lichamen van de taxichauffeurs had verwijderd, moest beschikken over ziekelijke fantasieën die tenminste jaren nodig zouden hebben om zich volledig te ontwikkelen. Bij geen van de moorden was er sprake van beroving, maar terwijl de eerste vier blijk gaven van een snelle actie waarop de dader zich meteen uit de voeten had gemaakt, was het bij de laatste twee moorden duidelijk dat de dader geruime tijd op de misdaadlocatie had doorgebracht. Als er tussen deze zes moorden enig verband was, leek het me waarschijnlijker dat de psychopaat die de harten van de taxichauffeurs uit hun lichamen had gesneden, daartoe was aangezet door de racist die een begin had gemaakt met het uitmoorden van de zwarte bevolking.

Toen, op 22 december, werden in het centrum van Manhattan binnen een tijdsbestek van dertien uur vier zwarten en een Spaans sprekende man doodgestoken door iemand die algauw de bijnaam de Midtown Slasher kreeg. Twee andere zwarte mannen konden nog net aan hem ontsnappen. Op 29 en 30 december sloeg hij weer toe, waarbij de eenendertigjarige Roger Adams in Buffalo en de zesentwintigjarige Wendell Barnes in Rochester werden doodgestoken. In de daaropvolgende drie dagen ontsnapten drie andere zwarte mannen aan soortgelijke aanvallen in Buffalo.

Ik kon de politie niet verzekeren dat de .22-moordenaar en de Midtown Slasher of de man die de laatste reeks moorden had gepleegd, dezelfde persoon waren. Het enige wat ik met zekerheid kon zeggen, was dat het eenzelfde soort individu was. Alle moorden hadden een racistisch motief en ze waren allemaal gepleegd in de stijl van een bliksemaanval.

In de daaropvolgende maanden brak de .22-zaak in twee stukken. In januari werd in Fort Benning in Georgia, waar drie jaar daarvoor William Hance zijn Forces of Evil-moorden was begonnen, de vijfentwintigjarige soldaat Joseph Christopher gearresteerd, op verdenking van het neersteken van een zwarte soldaat. Bij huiszoeking van zijn oude woonhuis in de omgeving van Buffalo kwamen een grote hoeveelheid .22-munitie en een geweer met afgezaagde loop tevoorschijn. Christopher had zich in november van het jaar daarvoor aangemeld bij het leger en hij was op verlof tijdens de moorden in Buffalo en Manhattan.

In zijn cel op Fort Benning had hij de dienstdoende officier Aldrich Johnson verteld dat hij verantwoordelijk was voor ‘dat gedoe in Buffalo’. Hij werd berecht voor de vier moorden die hij in Buffalo met zijn .22-geweer had gepleegd en enkele van de moorden die hij met een mes had gepleegd. Hij werd schuldig bevonden en na wat psychologisch geharrewar over zijn mentale vermogens veroordeeld van zestig jaar tot levenslang. Kapitein Matthew Levine, de psychiater die Christopher onderzocht op het Martin-legerhospitaal, zei me hoe verbaasd hij was geweest over hoe goed Christopher voldeed aan het profiel van de .22-moordenaar. Zoals het profiel had voorspeld, had de verdachte zich niet goed kunnen aanpassen aan het militaire leven.

Christopher bekende noch ontkende de moorden op de twee taxichauffeurs. Daar werd hij niet van beschuldigd en ze pasten niet in het patroon van de andere moorden, noch qua modus operandi, noch qua

signatuur. Beide vormen bijzonder belangrijke concepten van de criminele onderzoeksanalyse, en ik heb heel wat uren in de getuigenbanken van gerechtshoven in heel het land doorgebracht om rechters en jury’s het verschil tussen de twee uit te leggen.

Modus operandi – MO – is aangeleerd gedrag. Het is wat de dader doet om zijn daad te plegen. Het is dynamisch, wat inhoudt dat het kan veranderen. Signatuur, een term die ik heb ingevoerd om een onderscheid met de MO te maken, is dat wat een dader moet doen om zichzelf tevreden te stellen. Het is statisch; het verandert niet.

Je kunt van een minderjarige crimineel bijvoorbeeld niet verwachten dat hij, als hij opgroeit, zijn daden op dezelfde manier blijft plegen, tenzij zijn eerste misdaad perfect was. Maar als hij met een misdaad succes heeft, zal hij daarvan leren, zodat hij steeds beter wordt. Daarom zeggen we dat de modus operandi dynamisch is. Aan de andere kant, als deze jongen misdaden pleegt waarbij sprake is van dominantie en martelingen om zijn slachtoffer te laten smeken om zijn leven, dan spreken we van een signatuur. Het is een weergave van de persoonlijkheid van de dader, iets wat hij moet doen.

In veel staten kunnen openbare aanklagers alleen verbanden tussen misdaden aantonen door middel van de MO, wat volgens ons een verouderde methode is. In de Christopher-zaak zou een strafpleiter gemakkelijk als argument kunnen aanvoeren dat de modi operandi van de .22-moorden in Buffalo en de moorden met het mes in het centrum van Manhattan te veel van elkaar verschillen om een verband aannemelijk te maken. En de rechter zou hem gelijk geven. Maar de signatuur is gelijk – een door rassenhaat gevoed verlangen om willekeurige zwarte mannen te vermoorden.

Het doodschieten en opensnijden van de taxichauffeurs geeft duidelijk blijk van een andere signatuur. Bij iemand die harten uit lichamen snijdt, is er sprake van een rituele, dwangneurotische signatuur. Elk type misdadiger wil iets uit zijn misdaad halen, maar dat iets is voor iedereen iets anders.

De verschillen tussen MO en signatuur kunnen heel subtiel zijn. Neem de zaak van die bankrover in Texas, die al zijn gijzelaars dwong zich uit te kleden en obscene houdingen aan te nemen, waarna hij foto’s van hen nam. Dat was zijn signatuur. Voor de feitelijke bankroof was deze actie niet noodzakelijk. Integendeel; het zorgde er zelfs voor dat hij langer in het

bankgebouw bleef, waardoor hij een grotere kans liep gepakt te worden. Toch was het iets wat hij moest doen.

En dan was er die bankrover in Grand Rapids, Michigan. Ik ben er geweest om adviezen te geven. Ook deze man liet alle mensen in het bankgebouw zich uitkleden, maar hij maakte geen foto's van hen. Hij deed het met de bedoeling dat alle getuigen zich zo zouden schamen en zo door de naaktheid van de anderen in beslag zouden worden genomen, dat ze niet naar hem zouden kijken, zodat ze hem later niet zouden kunnen identificeren. Het was een actie die moest bijdragen aan het slagen van de beroving. Dat was MO.

Signatuuranalyse speelde een beslissende rol in de berechting van Steven Pennell in Delaware in 1989, in wiens zaak wij het verzoek om een huiszoekingsbevel voorbereidden. Steve Mardigian van mijn eenheid werkte nauw samen met de taakgroep waar de krachten van de politie van New Castle County en de staatspolitie van Delaware waren gebundeld, en hij maakte een profiel dat het onderzoek in de juiste richting leidde en de politie in staat stelde een proactieve strategie te bedenken om de moordenaar te pakken.

Langs de I-40 en de I-13 waren de lichamen van prostituees gevonden die gewurgd waren en wier schedels waren ingeslagen. De prostituees waren seksueel misbruikt en gemarteld. Steves profiel was heel nauwkeurig. Hij stelde dat de dader een blanke man was van achter in de twintig, begin dertig, een handwerksman, vermoedelijk werkzaam in de bouw. Hij reed rond in een busje met een flink aantal kilometers op de teller en legde enorme afstanden af terwijl hij op zoek was naar zijn slachtoffers. Hij had een macho-uitstraling, was getrouwd of had een vriendin, maar hield ervan vrouwen te domineren. Hij zou de wapens die hij dacht nodig te hebben bij zich hebben en zou na de moord zorgvuldig al het bewijsmateriaal vernietigen. Hij was bekend met de omgeving en zou daarom weinig moeite hebben de juiste dumpplaatsen te kiezen. Tijdens het plegen van de moorden zou hij zich emotioneel leeg voelen en hij zou net zo lang moorden blijven plegen totdat hij werd gepakt.

Steven B. Pennell, een eenendertigjarige blanke man, voldeed op alle punten aan het profiel. Hij werkte als elektricien, reed in een busje met een flink aantal kilometers op de teller, zocht het hele gebied af naar slachtoffers, had een macho-uitstraling, en was getrouwd maar hield ervan vrouwen te domineren. In zijn busje had hij alle hulpmiddelen die hij nodig

kon hebben bij een verkrachting, hij deed pogingen om bewijsmateriaal te vernietigen toen hij wist dat de politie achter hem aan zat, was bekend met de omgeving en had dus weinig moeite om een goede dumpplaats te vinden. Tijdens de moorden had hij zijn emoties perfect onder controle en hij zou net zo lang blijven moorden tot hij werd gepakt.

De politie kwam hem op het spoor toen ze op aanraden van Mardigian een vrouwelijke agent, verkleed als prostituee, gingen gebruiken. Twee maanden lang zwierf agent Renee C. Lano langs de snelwegen, wachtend tot de man in het busje, die voldeed aan het profiel, voor haar zou stoppen. De politie was met name geïnteresseerd in de vloermatten van het busje. Op een van de slachtoffers waren blauwe vezels aangetroffen, waarschijnlijk afkomstig van autovloerbedekking. Als er een busje stopte, had Lano de strikte opdracht niet in te stappen – hoewel ze een zendertje op haar lichaam droeg, zou dat haar dood kunnen betekenen – maar te proberen zo veel mogelijk te weten te komen. Toen er uiteindelijk een man voor haar stopte die voldeed aan het profiel, knoopte ze een gesprek met hem aan en begon ze aan een uitvoerige onderhandeling over de prijs van haar diensten, terwijl ze door het open portier het interieur van het busje bekeek. Zo gauw ze de blauwe matten opmerkte, begon ze haar bewondering voor het busje uit te spreken terwijl ze haar vingers over de blauwe matten liet gaan en er een paar vezels vanaf trok. Het FBI-laboratorium bevestigde later dat ze overeenkwamen met de vezels op het slachtoffer.

Toen Pennell voor de rechtbank verscheen, werd ik opgeroepen om een getuigenis af te leggen over de signatuuraspecten van de zaak. De verdediging probeerde aan te tonen dat het onwaarschijnlijk was dat alle moorden door dezelfde dader waren gepleegd omdat de details van de modi operandi zo van elkaar verschilden. Ik maakte duidelijk dat los van de MO fysieke, seksuele en emotionele marteling bij deze misdaden het gemeenschappelijke kenmerk vormden. In sommige gevallen gebruikte de moordenaar een tang om de borsten te verminken en de tepels af te knippen. Van anderen had hij de polsen en enkels aan elkaar gebonden, waarna hij hun benen opensneed, hun billen bont en blauw sloeg of ze met een hamer bewerkte. Dus hoewel de methoden van de martelingen varieerden – de MO, zo u wilt – bestond de signatuur uit het plezier dat hij had in het veroorzaken van pijn en het horen van de angstschreeuwen van zijn slachtoffers. Het was voor hem noodzakelijk dat de misdaden zijn verlangens bevredigden.

Zelfs al zou Steven Pennell nog in leven zijn en dit lezen, dan zou hij nog niet in staat zijn om zijn gedrag bij eventuele volgende misdaden te veranderen. Hij zou misschien andere, nog ingenieuzere methodes kunnen bedenken om vrouwen te martelen. Maar het zou hem nooit lukken om van het martelen zelf af te komen.

Gelukkig voor iedereen was het gerechtshof van de staat Delaware zo verstandig en fatsoenlijk om Pennell schuldig te bevinden en ter dood te veroordelen. Op 14 mei 1992 kreeg hij een dodelijke injectie.

Een van onze belangrijkste zaken waarbij signatuuranalyse werd toegepast, vond plaats in 1991, toen George Russell jr. voor de rechter verscheen. Hij werd beschuldigd van het mishandelen en wurgen van drie blanke vrouwen in Seattle – Mary Anne Pohlreich, Andrea Levine en Carol Marie Beethe – in het jaar daarvoor. Steve Etter van mijn eenheid stelde het profiel samen en ik ging naar Seattle om te getuigen. Het openbaar ministerie was zich bewust dat het moeilijk zou worden om een veroordeling te krijgen op grond van een enkele moord. De politie had overtuigende bewijzen voor de moord op Pohlreich en hoopte daar de twee andere zaken mee te ondersteunen. Het ging er dus om het verband tussen de drie moorden aan te tonen.

Russell was niet het type man dat je van dit soort gruwelijke misdaden zou verdenken. Hoewel hij een lang strafblad had voor kleine diefstallen, was hij een knappe man van een jaar of dertig, charmant en welbespraakt, met veel vrienden en kennissen. Zelfs de plaatselijke politie van Mercer Island, die hem in het verleden herhaaldelijk had opgepakt, kon niet geloven dat hij deze moorden had gepleegd.

In 1990 waren seksueel getinte moorden tussen verschillende rassen nog ongebruikelijk, maar toen de samenleving wat losser en toleranter werd, begon het rassenaspect steeds onbelangrijker te worden. Dat gold zeker voor een onverstoorbaar, geraffineerd type als Russell, die zowel met zwarte als blanke vrouwen uitging en die een zeer gemêleerde vriendenkring had.

Wat er van ons werd verlangd, werd duidelijk toen pro-Deoadvocaat Miriam Schwartz voor de zitting een motie indiende bij rechter Patricia Aitken van het gerechtshof van King County, met het verzoek de drie zaken in aparte zittingen te behandelen, uitgaande van de veronderstelling dat de drie moorden niet door dezelfde dader waren gepleegd. De openbare

aanklagers Rebecca Roe en Jeff Baird verzochten mij voor de rechtbank te verklaren waarom deze zaken wel met elkaar te maken hadden.

Ik begon met de MO, de bliksemaanvallen waarvan bij elke moord sprake was. Aangezien de drie moorden in een tijdsbestek van zeven weken waren gepleegd, had het voor de dader geen zin om van MO te veranderen, tenzij er bij een van de moorden iets fout was gegaan dat hij bij de daaropvolgende moord wilde verbeteren. Maar veel overtuigender was het signatuuraspect.

Alle drie de vrouwen waren naakt achtergelaten, in provocerende, vernederende houdingen. De seksuele lading van de poses nam bij elke moord toe. Het eerste slachtoffer was met gevouwen handen, gespreide dijen en gekruiste enkels achtergelaten tegen het traliehek van een riool bij een vuilstortplaats. Het tweede slachtoffer werd op bed aangetroffen, met een kussen over haar hoofd, de benen wijd en de loop van een geweer in haar vagina. Het laatste slachtoffer lag met de armen en benen wijd op haar bed, met een dildo in haar mond en het tweede deel van het boek Joy of Sex onder haar linkerarm.

De bliksemaanvallen waren nodig om de vrouwen te vermoorden; de provocerende poses waren dat niet.

Ik legde het verschil uit tussen poseren en ensceneren. Ensceneren, zei ik, komt voor in misdaden waar de dader het politieonderzoek probeert te verstoren door de indruk te wekken dat er iets anders is gebeurd dan er in werkelijkheid is gebeurd, zoals een verkrachter die de indruk probeert te wekken dat het om een gewone inbraak gaat. Deze aspecten vallen onder de MO. Het poseren of plaatsen van de slachtoffers in obscene, provocerende houdingen, is een signatuurkwestie.

‘We krijgen niet veel zaken waarin sprake is van poseren,’ verklaarde ik tijdens de hoorzitting, ‘waar het slachtoffer wordt achtergelaten op een manier die een bepaalde boodschap moet overbrengen. Dit zijn daden uit woede, daden van macht. Het gaat om de kick van de jacht, de kick van de moord zelf, en de kick die de dader krijgt als hij naderhand het slachtoffer in een obscene houding neerzet, waarmee hij in feite het systeem uitdaagt.’

Ik voelde me zeker genoeg om te zeggen: ‘Ik acht de kans dat het hier om één dader gaat heel groot.’ Bob Keppel, hoofd van de afdeling crimineel onderzoek van het openbaar ministerie en een veteraan van de Green River-taakgroep, steunde mijn getuigenis door te stellen dat van de meer dan duizend moordzaken die hij had onderzocht, er bij slechts tien sprake was

geweest van poseren, en geen van die zaken had alle elementen gehad die we hier aantroffen.

We beweerden niet dat Russell de dader was, maar we zeiden alleen dat degene die Pohlreich had vermoord, de andere twee ook had vermoord.

De verdediging besloot een deskundige op te roepen die moest weerleggen wat ik had gezegd. Hij moest getuigen dat ik het mis had met mijn signatuur en verklaren dat deze drie moorden niet door dezelfde dader konden zijn gepleegd. De ironie wilde dat die persoon mijn oude FBI-collega en studiegenoot Robert Ressler was, die inmiddels met pensioen was, maar nog wel adviserende taken verrichtte in het land.

Ik was ervan overtuigd dat voor mensen als Bob en mijzelf, die zoveel ervaring hadden in daderprofilering en locatieanalyse, dit een duidelijke zaak was en daarom was ik bijzonder verbaasd dat Bob bereid was voor de tegenpartij op te treden en te verklaren dat het juist was dat de zaken apart behandeld zouden worden. Kortom, ik vond dat hij er vierkant naast zat. Maar zoals we zelf al vaak hebben toegegeven, houden wij ons niet bepaald bezig met exacte wetenschappen, dus had hij zeker recht op zijn eigen mening. Sindsdien hebben Bob en ik nog een aantal malen voor de verschillende partijen opgetreden, waarvan de meest opmerkelijke zaak waarschijnlijk die van Jeffrey Dahmer was. Bob trad op voor de verdediging en stelde dat Dahmer gek was, maar ik was het eens met Park Dietz, die voor het openbaar ministerie getuigde en stelde dat Dahmer dat niet was.

Daarom was ik nog meer verbaasd toen Bob niet op Russells hoorzitting verscheen, omdat hij andere verplichtingen had, en Russ Vorpagel stuurde, een andere gepensioneerde FBI-agent. Russ is een scherpzinnig en intelligent man. Hij was onze schaakkampioen, die in een simultaanpartij tien tegenstanders kon verslaan. Maar daderprofilering was niet zijn specialiteit, en ik dacht dat de feiten tegen hem waren. Hij kreeg het zwaar te verduren tijdens het kruisverhoor van Rebecca Roe, toen hij mijn verklaring had weerlegd. Gebaseerd op de signatuuraspecten die Keppel en ik naar voren hadden gebracht over de waarschijnlijkheid dat er bij de drie zaken sprake was van één dader, besloot rechter Aitken aan het eind van de hoorzitting dat de drie zaken tegelijk behandeld konden worden.

Tijdens het proces zelf legde ik ook een verklaring af over de signatuuraspecten van de zaak, die haaks stonden op de meer-daderstheorie waaraan de verdediging bleef vasthouden. In de zaak van de moord op

Carol Beethe stelde advocaat Schwartz dat haar vriend zowel de mogelijkheid als een motief had. Als het gaat om seksmoorden, onderwerpen wij echtgenoten, vrienden en minnaars altijd aan een onderzoek, maar in deze zaak was ik ervan overtuigd dat er sprake was van een seksueel getinte moord door een ‘onbekende’.

Uiteindelijk, na vier dagen beraadslaging, oordeelden de zes mannen en zes vrouwen van de jury George Waterfield Russell jr. schuldig aan drie keer moord met voorbedachten rade, waarvan twee onder extra bezwarende omstandigheden. Hij werd tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld zonder de mogelijkheid tot voorwaardelijke invrijheidstelling en naar de zwaarbeveiligde staatsgevangenis Walla Walla gestuurd.

Dit was de eerste keer dat ik in Seattle was sinds mijn beroerte en coma. Ik was blij dat ik weer aan het werk was en dat we na de enorme frustraties van de Green River-zaak weer iets hadden kunnen bijdragen aan het oplossen van een zaak. Ik bracht een bezoek aan het Swedish Hospital en zag tot mijn genoegen dat ze de oorkonden die ik hun als dank had gegeven, nog steeds hadden. Ik ging terug naar het Hilton-hotel om te zien of ik me nog iets zou herinneren, maar dat was niet zo. Ik denk dat mijn hersenen het toen zo zwaar te verduren hebben gehad, dat het hele gebeuren uit mijn geheugen is gewist. Daar kwam nog bij dat ik al zoveel hotelkamers had gezien, dat ze allemaal op elkaar waren gaan lijken.

We hadden de signatuuranalyse nu ontwikkeld tot een punt dat we bij seriemoorden regelmatig voor de rechtbank verschenen om daar getuigenissen over af te leggen, niet alleen ik, maar ook andere profielschetsers die mijn belangstelling voor dat onderwerp deelden, waarvan Larry Ankrom en Greg Cooper de meest bekende waren.

Greg Cooper speelde in 1993 een beslissende rol in het proces van de dubbele moord met voorbedachten rade van Gregory Mosely, die in twee verschillende jurisdicties in North Carolina twee vrouwen had verkracht, mishandeld en doodgestoken. Net als in de Russell-zaak zou het voor de afzonderlijke jurisdicties moeilijk worden om Mosely voor één moord veroordeeld te krijgen. Daarom wilden ze proberen de getuigenissen te koppelen om het verband tussen beide zaken aan te tonen, en toen Greg de dossiers en locatiefoto’s had bestudeerd, meende hij dat hij een goede kans had om dat voor elkaar te krijgen.

De sleutel tot de signatuuranalyse in de Mosely-zaken, ontdekte Greg, was overkill, een overdreven gebruik van het vernietigingspotentieel. De

slachtoffers waren alleenstaande, eenzame, licht gehandicapte vrouwen van begin twintig, die allebei regelmatig dezelfde country-nachtclub bezochten, waar ze met een paar maanden tussentijd waren verdwenen. Beide vrouwen waren zwaar mishandeld. Je zou kunnen zeggen dat ze dood waren geslagen, afgezien van het feit dat ze ook nog handmatig én met een touw of koord waren gewurgd. Een van hen had twaalf steekwonden en er waren sporen van vaginale en anale penetratie. In een van de twee zaken was er forensisch bewijsmateriaal, waaronder een DNA-typering van sperma, die de misdaad in verband bracht met Mosely. Beide moorden waren op afgelegen plekken gepleegd en de lichamen waren op andere, eveneens afgelegen plekken gedumpt.

Greg getuigde tijdens het eerste proces dat het gedragsmatig bewijsmateriaal, dat de basis voor de signatuur vormde, wees op een onvolwaardige persoonlijkheid met een seksueel-sadistische voorkeur. Zijn onvolwaardigheid bleek uit de keuze van zijn slachtoffers. Zijn sadisme kwam duidelijk tot uiting in wat hij met zijn slachtoffers deed. In tegenstelling tot veel onvolwaardige, verward denkende types, doodde hij zijn slachtoffers niet voordat hij hen mishandelde. Hij was uit op de absolute controle, zowel fysiek als emotioneel. Hij wilde de veroorzaker van hun pijn zijn en genieten van de reacties die zijn wreedheden opriepen.

Door zijn getuigenis in de eerste zaak hielp Greg het openbaar ministerie bij het introduceren van de tweede moord. Mosely werd schuldig bevonden en ter dood veroordeeld. In de tweede rechtszaak, die negen maanden later plaatsvond, was Greg in staat hetzelfde te doen, wat leidde tot een tweede veroordeling en een tweede doodstraf.

Tijdens zijn eerste getuigenis keken Greg en Mosely elkaar strak in de ogen terwijl Greg in een stampvolle rechtszaal de persoonlijkheid van de verdachte beschreef. Uit de grimmige uitdrukking op Mosely’s gezicht maakte Greg op dat hij moest denken: hoe kan hij dat verdomme weten? De druk op hem was enorm. Als hij geen succes had gehad, zou de zaak geseponeerd zijn en zou het openbaar ministerie in de tweede zaak aanzienlijk zwakker hebben gestaan.

Toen Mosely voor het tweede proces de rechtszaal binnenkwam en Greg opmerkte, mopperde hij tegen zijn bewakers: ‘Dat is die schoft weer die me te grazen probeert te nemen!’

Om in een moordzaak tot een succesvolle veroordeling te komen, moest je normaliter beschikken over overtuigende forensische bewijzen,

ooggetuigenverklaringen, sterke indirecte bewijzen, of een bekentenis. Tegenwoordig, dankzij ons werk op het gebied van gedragsprofilering en signatuuranalyse, hebben de politie en het openbaar ministerie een extra wapen in handen. Meestal zijn onze bijdragen niet genoeg om rechtstreeks tot een veroordeling te komen. Maar als die worden gecombineerd met een of meer andere elementen, kan vaak een verband worden aangetoond tussen diverse misdaden en de zaak juist dat duwtje krijgen dat nodig is om tot een veroordeling te komen.

Seriemoordenaars spelen een heel gevaarlijk spel. En als wij hun speelwijze leren begrijpen, hebben we meer kans om ze te pakken te krijgen.

14

Wie vermoordde dat typisch Amerikaanse meisje?

Wie vermoordde dat typisch Amerikaanse meisje?

Dat was de kwellende vraag die vier jaar lang de gemoederen van het stadje Wood River, Illinois, bezighield. Onder de vele mensen die erdoor werden geobsedeerd, bevonden zich inspecteur Alva Busch van de politie van Illinois en Don Weber, staatsprocureur van Madison County.

Op dinsdagavond 20 juni 1978 gaven Karla Brown en haar verloofde Mark Fair een feestje met veel bier en muziek voor hun vrienden, die hen hadden geholpen met hun verhuizing naar hun nieuwe huis op Acton Avenue 979 in Wood River. Het was een wit, houten huis van één verdieping aan een straat met aan weerszijden een bomenrij, met slanke zuilen naast de voordeur, en ze hadden twee weken lang keihard gewerkt om dit typische startershuis in bewoonbare staat te krijgen. Het huis vormde het begin van een opwindende, nieuwe periode in het leven van de drieëntwintigjarige Karla en de zevenentwintigjarige Mark. Ze gingen al vijf jaar met elkaar om toen Mark zijn schroom overwon en haar duidelijk maakte dat hij zich voor de rest van zijn leven aan haar wilde binden. Karla zat net voor haar kandidaats op de plaatselijke universiteit en Mark werkte als leerling-elektromonteur, zodat hun toekomst er zonnig uitzag.

Hoewel het jaren had geduurd voordat hij haar de grote vraag had durven stellen, wist Mark Fair heel goed dat hij met Karla als zijn aanstaande echtgenote een lot uit de loterij had getrokken. Karla Lou Brown was een typisch Amerikaans meisje. Ze was nauwelijks een meter vijftig lang, had blond, golvend haar, een fantastisch figuur en de glimlach van een schoonheidskoningin. Op Roxana Highschool was ze de droom van elke jongen geweest en de nachtmerrie van alle andere meisjes, en iedereen kende haar als de vrolijke, energieke cheerleader. Haar echte vrienden wisten dat er onder die innemende vrolijkheid ook gevoelige, ingetogener karaktertrekken schuilgingen. Iedereen wist dat ze gek was op Mark, een sterke, atletisch gebouwde jongeman die ruim dertig centimeter groter was dan zij. Samen vormden Karla en Mark het ideale paar.

Na afloop van het feestje gingen ze terug naar hun appartement in East Alton om de laatste dozen in te pakken. Ze hoopten de volgende dag hun nieuwe huis te betrekken en daar voor het eerst de nacht door te brengen.

Woensdagochtend, nadat Mark naar zijn werk was gegaan, bij elektrotechnisch installatiebedrijf Camp, reed Karla naar Acton Avenue

waar ze tot halfvijf, als Mark van zijn werk zou thuiskomen, zou gaan opruimen en schoonmaken. Ze verheugden zich allebei op hun eerste nacht in hun nieuwe huis.

Toen Mark van zijn werk kwam, reed hij eerst naar het huis van zijn vriend Tom Fiegenbaum, die in hetzelfde huizenblok woonde als Marks ouders en die had aangeboden Mark te helpen bij het verplaatsen van een groot, moeilijk manoeuvreerbaar hondenhok in de achtertuin van zijn ouders.

Om ongeveer halfzes arriveerden ze op Acton Avenue, en terwijl Tom zijn pick-up achteruit de oprijlaan opreed, ging Mark Karla halen. Hij kon haar niet vinden, wat waarschijnlijk betekende dat ze even ergens een boodschap was gaan doen. Maar hij zag dat de achterdeur niet op slot zat. Dat beviel hem niet. Ze zou in de toekomst voorzichtiger moeten zijn met dat soort dingen.

Mark liet Tom het huis zien. Toen hij dat had gedaan, nam hij Tom mee naar de keuken en liep hij de trap af om hem de kelder te laten zien. Toen hij beneden aan de trap kwam, stond wat hij zag hem helemaal niet aan. Enkele kleine tafeltjes waren omgegooid. Het was een rommeltje, ondanks het feit dat Karla en hij de avond daarvoor alles hadden opgeruimd. Er was iets gemorst op de bank en de vloer.

‘Wat is hier verdomme aan de hand?’ vroeg Mark retorisch. Toen hij zich omdraaide om de trap weer op te lopen, viel zijn blik op de deur van de wasruimte.

Daar trof hij Karla aan. Ze zat op haar knieën, voorovergebogen, alleen gekleed in een sweatshirt; naakt vanaf haar middel. Haar handen waren op haar rug gebonden met elektriciteitsdraad en haar hoofd hing in een plastic container met water. Karla en hij hadden dit soort containers gebruikt om hun kleding in te pakken voor de verhuizing. Het sweatshirt dat ze droeg, had in een van de containers gezeten en was er een dat ze alleen ’s winters droeg.

‘O, mijn god! Karla!’ schreeuwde Mark, en Tom en hij renden naar haar toe. Mark trok haar hoofd uit de container en legde haar op haar rug op de vloer. Haar gezicht was opgezet en blauw, met enkele diepe sneden over haar voorhoofd en wang. Haar ogen stonden wijd open en het was duidelijk dat ze dood was.

Overmand door verdriet zakte Mark in elkaar. Hij kon Tom nog net vragen om iets te zoeken om haar mee te bedekken en nadat deze was

teruggekeerd met een rode deken, belden ze de politie.

Toen agent David George van de politie van Wood River enkele minuten later arriveerde, zaten Mark en Tom buiten op hem te wachten. Ze gingen hem voor naar de kelder en lieten hem zien wat ze hadden aangetroffen. Ondertussen was Mark nauwelijks in staat zichzelf in de hand te houden. ‘O, mijn god, Karla,’ bleef hij maar herhalen.

Dit soort gruwelijkheden behoorde niet te gebeuren in Wood River, een kleine, vredige woongemeenschap op een kwartier rijden van St. Louis. Het duurde niet lang of alle hogere politieambtenaren uit de omgeving waren op de plaats van de moord. Onder hen bevond zich de negenendertigjarige korpschef Ralph Skinner.

Karla’s schedel vertoonde sporen van een of meer harde klappen met een stomp voorwerp, mogelijk de staande serveerboy die in de wasruimte werd aangetroffen. Om haar nek waren twee sokken gebonden en de autopsie zou aantonen dat ze was gewurgd en dat de dood al was ingetreden voordat haar hoofd in de container met water was geduwd.

Bij het onderzoek van de moordlocatie werd de politie van het begin af met problemen geconfronteerd. Inspecteur Alva Busch van de politie van Illinois, een ervaren man van de technische recherche, merkte dat het flitscontact van zijn camera niet werkte. Bill Redfern, die op het politiebureau het telefoontje van Tom Fiegenbaum had aangenomen, had gelukkig zelf een camera meegebracht, zodat hij de locatiefoto’s kon maken, maar er bleek een zwart-witfilm in zijn camera te zitten. Een ander probleem waren alle mensen die in het huis waren geweest om te helpen bij de verhuizing. Het hele huis, inclusief de locatie van de moord, wemelde van de verse vingerafdrukken. Om daar andere afdrukken uit te selecteren zou moeilijk, zo niet onmogelijk zijn.

Er waren enkele elementen die mogelijke aanwijzingen konden vormen, alleen sloegen ze nergens op. Het meest opvallende in dit verband was een glazen koffiekan die tegen het plafond van de kelder zat geklemd. Voordat de politie hem vond, hadden ze ontdekt dat de kan van het koffiezetapparaat in de keuken was verdwenen. Niemand, zelfs Mark niet, had een logische verklaring voor de plek waar hij werd gevonden, en de rol ervan bij de moord, als die er was, bleef onduidelijk. Het lukte Alva Busch om een paar vingerafdrukken van het glazen oppervlak te halen, maar deze bleken niet compleet genoeg om er iets mee te doen.

In de daaropvolgende dagen kamde de politie de hele omgeving uit en praatte ze met iedereen die iets of iemand gezien kon hebben. De buurman, Paul Main, zei dat hij op de dag van de moord, ’s middags op de veranda voor zijn huis had gezeten met zijn vriend John Prante. Prante verklaarde dat hij die morgen, na zijn sollicitatie bij een plaatselijke olieraffinaderij, even bij Main langs was geweest, maar dat hij vrij snel weer was vertrokken om ergens anders werk te gaan zoeken. De avond voor de moord hadden Main, Prante en een derde vriend gezien hoe Karla, Mark en hun vrienden bezig waren met de verhuizing. De drie mannen zeiden dat ze hadden gehoopt dat ze uitgenodigd zouden worden voor het inwijdingsfeest omdat Main hun buurman was en de derde man Karla nog kende van de middelbare school. Maar dat was niet gebeurd. De derde man had een paar woorden gewisseld met Karla op de oprijlaan, en dat was alles.

Een buurvrouw aan de overkant van de straat, een oudere dame die Edna Vancil heette, herinnerde zich dat ze op de dag van de moord een rode auto met een wit dak voor nummer 979 had zien staan. Bob Lewis, een van de vrienden die op het feestje was geweest, zei dat hij Karla op de oprijlaan had zien praten met een man met lang haar en een onguur uiterlijk, die haar had herkend en haar bij haar voornaam had genoemd. Dat moest Mains vriend geweest zijn.

‘Je hebt een goed geheugen. Het is al zo lang geleden,’ had hij Karla horen zeggen. Vervolgens had hij Mark over het incident verteld en hem aangeraden dat hij maar beter kon oppassen met dat soort buren. Maar Mark scheen zich er weinig zorgen over te maken en hij zei dat Karla de langharige man van school kende en dat hij gewoon op bezoek was bij Main.

Een andere vrouw was in haar auto langs het huis gereden toen ze met haar kleinzoon op weg was naar de tandarts. Zij en het kind hadden op de oprijlaan een man en vrouw met elkaar zien praten, maar een signalement kon ze niet geven, zelfs niet toen ze onder hypnose werd ondervraagd.

De politie sprak met een aantal vriendinnen van Karla, in een poging te ontdekken of er iemand was die iets tegen haar had, een afgewezen vriendje misschien. Maar ze zeiden allemaal dat Karla bij iedereen zeer geliefd was en dat ze zich niet konden voorstellen dat ze vijanden had.

Eén vrouw, Karla’s vroegere kamergenoot, had echter een idee. Karla’s vader was overleden toen ze nog heel jong was, en haar moeder, Jo Ellen, was toen hertrouwd met Joe Sheppard sr., van wie ze nu gescheiden was.

De kamergenoot verklaarde dat Karla niet goed kon opschieten met Sheppard, dat hij haar sloeg en altijd iets op haar vrienden en vriendinnen aan te merken had. Hij werd als mogelijke verdachte genoteerd. In de nacht van de moord was hij naar de politie gegaan en had vragen gesteld. Zoals ik al eerder zei is het niet ongebruikelijk dat moordenaars de politie benaderen en zich in het onderzoek proberen te mengen. Maar er werden geen bewijzen gevonden die Sheppard in verband met de moord brachten.

Een tweede persoon die nader bekeken moest worden, was Mark Fair. Samen met Tom Fiegenbaum had hij het lichaam gevonden, hij had toegang tot het huis en was degene die het dichtst bij het slachtoffer stond. Zoals ik bij de George Russell-zaak al vermeldde, moet de echtgenoot, vriend of minnaar altijd als verdachte in overweging worden genomen. Maar Mark was op zijn werk op het tijdstip dat de moord vermoedelijk had plaatsgevonden; diverse mensen hadden hem gezien en met hem gepraat. En niemand – noch de politie noch Karla’s vriendinnen noch haar ouders – twijfelde ook maar één seconde aan de echtheid en oprechtheid van zijn verdriet.

Terwijl het onderzoek voortging, nam de politie diverse mensen die ze had ondervraagd en die kort voor Karla’s dood contact met haar gehad konden hebben, een test aan de leugendetector af. Mark, Tom en Joe Sheppard slaagden zonder voorbehoud. Ook van de anderen faalde er niemand. Het enige twijfelgeval was buurman Paul Main, die over een matige intelligentie bleek te beschikken. Hoewel hij bleef bij zijn verklaring dat hij die middag samen met John Prante op zijn veranda had gezeten en durfde te zweren dat deze niet was vertrokken, bleef Prante – die de test aan de leugendetector eveneens zonder problemen aflegde – bij zijn verklaring dat hij ’s morgens was vertrokken om naar werk te gaan zoeken en daarom niet kon zeggen wat Main ’s middags had gedaan. Maar hoewel de uitslag van Mains test aan de leugendetector twijfelachtig bleef en hij op de lijst van verdachten bleef staan, was er niets anders dat hem in verband bracht met de moord.

De ontzetting over de moord op Karla Brown liet diepe sporen na in Wood River. Het was een wond die nooit zou helen. Rechercheurs van de plaatselijke en de staatspolitie hadden iedereen ondervraagd die ze konden vinden en hadden elk mogelijk spoor onderzocht, maar ze waren geen steek verder gekomen, wat een hevige frustratie teweegbracht. Maanden verstreken, een jaar, en toen twee jaar. Het was vooral erg moeilijk voor

Karla’s zuster Donna Judson. Samen met haar echtgenoot Terry informeerde zij bijna dagelijks of er nog nieuwe ontwikkelingen waren. Karla’s moeder en haar andere zus, Connie Dykstra, waren niet bestand tegen dit soort betrokkenheid en hadden minder contact met de autoriteiten die zich met deze zaak bezighielden.

De zaak was ook onverteerbaar voor Don Weber, de staatsprocureur die verantwoordelijk was voor Madison County, waaronder Wood River viel. Hij was assistent-openbare aanklager geweest in de periode dat de moord was gepleegd. Weber, in wie zowel een keiharde jurist als een diep gevoelig mens schuilde, wilde niets liever dan de inwoners van Wood River laten zien dat de gruwelijkheden die Karla Brown waren overkomen, in zijn district niet getolereerd werden. Het werd bijna een obsessie voor hem om Karla’s moordenaar voor de rechter te krijgen. Toen hij in november 1980 werd gekozen voor de toppositie van procureur-generaal van de staat Illinois, heropende hij de zaak meteen.

Wie de zaak ook niet kon laten rusten, hoelang deze zich ook al voortsleepte zonder een centimeter vooruit te komen, was inspecteur Alva Busch van de technische recherche. Elke politieman komt in zijn carrière een paar zaken tegen die hem niet loslaten. En het bleek Busch te zijn die deze zaak over haar dode punt heen hielp.

In juni 1980, twee jaar na Karla’s gewelddadige dood, was Busch in Albuquerque, New Mexico, om te getuigen in een moordzaak die hij in Illinois had onderzocht en waarbij een gestolen auto betrokken was. Terwijl hij moest wachten tot alle preliminaire moties waren behandeld, woonde hij op het departement van de sheriff een demonstratie bij van dr. Homer Campbell van de universiteit van Arizona, die een expert was op het gebied van computergestuurde vergrotingen van foto’s.

‘Hé, doc,’ zei Busch toen de demonstratie afgelopen was, ‘ik heb een pracht van een zaak voor je.’ Dr. Campbell beloofde dat hij de locatie- en autopsiefoto’s zou bestuderen om te zien of hij te weten kon komen met welk wapen of voorwerp Karla was gedood. Busch kopieerde alle relevante foto’s en stuurde ze naar Campbell.

Dat het zwart-witfoto’s waren, maakte de zaak niet gemakkelijker, maar dankzij zijn geavanceerde apparatuur was Campbell toch in staat een zorgvuldige analyse te maken. Met behulp van de computer kon hij de foto’s als het ware binnenstebuiten keren en kon hij verscheidene feiten rapporteren. De diepe hoofdwonden waren veroorzaakt door een

klauwhamer en de sneden op de kaak en het voorhoofd waren afkomstig van de wielen van de serveerboy. Maar wat hij daarna tegen Busch zei, gooide de hele zaak overhoop en stuurde die in een geheel andere richting.

‘En hoe zit het met die beetwonden? Hebben jullie al een verdachte voor die beetwonden in haar nek?’

‘Welke beetwonden?’ was het enige wat Busch in de telefoonhoorn kon uitbrengen.

Campbell vertelde hem dat hoewel de beelden die hij had vergroot en bewerkt niet best waren, ze wel enkele beetwonden in Karla’s nek lieten zien die duidelijk genoeg waren om te vergelijken met het gebit van een verdachte, als ze die tenminste hadden. Er was er een bij die niet werd overlapt door andere verwondingen of beschadigingen van de huid.

In tegenstelling tot het materiaal dat ze tot nu toe hadden verzameld, vormden beetwonden direct, mogelijk doorslaggevend bewijs, min of meer vergelijkbaar met vingerafdrukken. De vergelijking van Ted Bundy’s tanden met de beetwonden die waren aangetroffen op de billen van een moordslachtoffer in het Chi Omega-studentenhuis van de universiteit van Florida, had geleid tot de veroordeling van deze beruchte seriemoordenaar. Campbell had tijdens deze rechtszaak getuigd voor het openbaar ministerie. (Op 24 januari 1989, na een langdurig gesprek met Bill Hagmaier van onze eenheid, werd Bundy ’s ochtends vroeg in de gevangenis van Florida op de elektrische stoel gezet. Niemand zal ooit zeker weten hoeveel jonge levens hij heeft beëindigd.)

Met dr. Campbells beelden van de beetwonden richtte de politie van Illinois het onderzoek opnieuw op enkele van de eerdere mogelijkheden, met name op buurman Paul Main. Maar toen de politie een afdruk van Mains gebit had gemaakt, lukte het Campbell niet een positieve vergelijking met de foto’s te maken. Vervolgens probeerde de politie Mains vriend John Prante te lokaliseren, om te zien of deze extra informatie in zijn geval iets zou opleveren, maar ze konden hem niet vinden.

Er werden nog meer pogingen ondernomen om tot een oplossing te komen, waaronder de inschakeling van een bekende parapsycholoog uit Illinois, die, zonder dat hij op de hoogte was gebracht van de feiten van de zaak, zei dat hij ‘water hoorde druppelen’. Voor de politie was dit een duidelijke verwijzing naar de ontdekking van Karla’s lichaam. Maar afgezien van de mededeling dat de moordenaar in de buurt van de spoorlijn

woonde – dat deed bijna iedereen in Madison County – kon de parapsycholoog niet veel hulp bieden.

Zelfs met de informatie over de beetwonden bleef de zaak muurvast zitten. In juli 1981 namen Don Weber – in zijn nieuwe functie van staatsprocureur – en vier van zijn stafleden in New York deel aan een seminar over de forensische wetenschap in het criminele onderzoek. Wetende dat Weber naar het seminar zou komen, stelde dr. Campbell voor dat hij de foto's van de Brown-zaak zou meenemen om die te laten zien aan dr. Lowell Levine, een forensisch tandheelkundige van de universiteit in New York, die daar een lezing zou geven. Levine bestudeerde de foto's, maar hoewel hij het met Campbell eens was dat het hier duidelijk om beetwonden ging, was hij niet in staat een definitieve vergelijking te maken. Hij stelde voor dat ze Karla's lijk zouden opgraven, in de overtuiging dat 'een doodkist een schatkamer van bewijsmateriaal is'. Ik had Levine nooit ontmoet, maar ik kende zijn reputatie. Hij had de analyse gedaan van de Francine Elveson-zaak in New York. En hij moet verdomd goed werk hebben gedaan, want toen Bill Hagmaier en Rosanne Russo naar de Clinton-strafinrichting waren gegaan om met Carmine Calabro te praten, had hij al zijn tanden en kiezen laten trekken om mogelijk bezwarend bewijs bij zijn verzoeken om gratie te vermijden. Dr. Levine zou later hoofd worden van de forensische dienst van de staatspolitie van New York.

In maart 1982 namen Weber en rechercheurs van de staatspolitie deel aan de jaarlijkse training van de afdeling ernstige delicten van de politie van St. Louis. Ik was daar ook, om voor een groot gehoor een lezing te houden over daderprofilering en locatieanalyse. Hoewel ik me de ontmoeting met hem niet meer herinner, beschrijft Weber in Silent Witness, de fascinerende studie van de zaak die hij samen met Charles Bosworth jr. schreef, dat hij en zijn collega's na de lezing naar me toe waren gekomen en me hadden gevraagd of de benadering die ik zojuist in mijn lezing had behandeld, ook in hun zaak toegepast kon worden. Blijkbaar heb ik hem verteld dat hij me maar moest bellen als ik weer in Quantico was en dat ik hem graag zou helpen, als ik dat kon.

Na zijn terugkeer ontdekte Weber dat Rick White van de politie van Wood River de training ook had bijgewoond en dat hij onafhankelijk van hem eveneens tot de conclusie was gekomen dat dit een goede benadering voor de Brown-zaak zou zijn. White belde me en we spraken af dat hij met de foto's naar Quantico zou komen, waar ik ze zou analyseren en hem mijn

reacties erop zou geven. Weber had het te druk met voorbereidingen van allerlei rechtszaken om zelf naar Quantico te komen, maar hij stuurde assistent-procureur Keith Jensen in zijn plaats, samen met White, Alva Busch en Randy Rushing, een van de twee rechercheurs die met hem naar St. Louis waren geweest. De vier mannen stapten in een onopvallende personenauto en begonnen aan de meer dan dertienhonderd kilometer lange rit naar Quantico. De toenmalige korpschef van de politie van Wood River, Don Greer, was op dat moment op vakantie in Florida, maar ook hij kwam naar Quantico vliegen om de bespreking bij te wonen.

We ontmoetten elkaar in een van de grote spreekkamers. De vier onderzoekers hadden de lange autorit gebruikt om hun gedachten te ordenen en tot allerlei theorieën te komen die ze mij wilden voorleggen, niet wetende dat ik het liefst tot mijn eigen conclusies kwam en me liever niet liet beïnvloeden door de ideeën van anderen. Toch verliep de samenwerking goed. In tegenstelling tot de situaties waarin wij werden ingeschakeld om politieke redenen of om voor anderen de kastanjes uit het vuur te halen, waren deze mannen hier omdat ze gewoon weigerden de zaak op te geven. Ze wilden hier echt zijn en waren bijzonder gretig naar alle informatie die ik hun kon geven om het onderzoek in de juiste richting te sturen.

Vooral met Alva Busch kon ik het erg goed vinden. Net als ik had hij lak aan autoriteiten en stond hij erom bekend dat hij al heel wat mensen tegen zich in het harnas had gejaagd met zijn onomwonden, rechtstreekse manier van praten. Het was zelfs zo dat Don Weber zijn hele politieke trukendoos had moeten opentrekken om voor elkaar te krijgen dat Busch mee mocht naar Quantico.

Ik vroeg naar de locatiefoto’s en nam een paar minuten om ze te bekijken. Ik stelde een paar vragen om me een beetje te oriënteren en zei toen: ‘Zijn jullie klaar? Misschien willen jullie dit opnemen.’

Het eerste wat ik de mannen vertelde, was dat ik uit ervaring wist dat als een lichaam binnenshuis in water wordt achtergelaten – in een badkuip, douche of emmer – dat niet werd gedaan om sporen of bewijsmateriaal uit te wissen, zoals we in Atlanta hadden gezien, maar om de moord zo te ensceneren dat deze de aandacht afleidt van wat er in werkelijkheid is gebeurd. Vervolgens zei ik dat ik zeker wist dat ze al met de dader hadden gesproken. Hij bevond zich in de directe omgeving. Bij dit soort moorden is er bijna altijd sprake van een dader uit de directe omgeving of uit het huis

zelf. Mensen maken geen lange reizen om dit soort moorden te plegen. Als hij bloed op zijn kleding heeft gekregen, wat vrijwel zeker het geval was, moest hij snel ergens naartoe kunnen gaan om zich te wassen en zich van zijn bebloede kleding te ontdoen. Onze man voelde zich op zijn gemak in de situatie en wist dat hij niet gestoord zou worden, of omdat hij Karla goed kende of omdat hij haar lang genoeg had geobserveerd om haar en Marks gewoonten te kennen. Nadat jullie met hem hebben gepraat, heeft hij al zijn medewerking verleend aan het onderzoek. Hij denkt dat hij op die manier vat op de gebeurtenissen kan blijven houden.

Hij is die middag niet naar Karla's huis gegaan met het plan haar te vermoorden. Dat idee is spontaan ontstaan. Als hij het had gepland, had hij wapens meegebracht of voorwerpen die hem behulpzaam konden zijn bij een verkrachting. In plaats daarvan hebben we een handmatige verwurging en hoofdwonden die zijn toegebracht door een stomp voorwerp, wat wijst in de richting van een spontane daad uit woede of wanhoop, als reactie op haar afwijzing van hem. Manipulatie, dominantie en controle zijn de sleutelbegrippen voor een verkrachter. Vermoedelijk is hij naar het huis gegaan om zijn hulp aan te bieden bij de verhuizing. Karla stond bekend als een vriendelijk meisje, en als we ervan uitgaan dat zij hem kende, heeft ze hem waarschijnlijk binnengelaten. Wat hij van haar wilde, was seks of een of ander soort relatie. Toen ze dat weigerde en hij besefte dat de zaak uit de hand was gelopen, besloot hij – net als de moordenaar van Mary Frances Stoner in South Carolina – dat hem niets anders restte dan haar te vermoorden. En zelfs op dat punt twijfelt hij en raakt hij in paniek. Er was water gemorst op de bank en de vloer. Nadat hij haar heeft gewurgd, is het heel goed mogelijk dat hij heeft geprobeerd haar bij te brengen door haar water in het gezicht te gooien. Toen dat geen effect had en hij haar natte gezicht zag, besloot hij haar naar de wasruimte te slepen en haar hoofd in een bak met water te duwen, om de misdaad eruit te laten zien als een of ander bizar, pervers ritueel dat de aandacht moest afleiden van wat er in werkelijkheid was gebeurd. Het hoofd in de bak met water heeft ook nog een tweede betekenis. Ze had hem afgewezen. En nu kon hij wraak op haar nemen. En hoe meer een dader verandert aan de enscenering van zijn daad, ook al is dat een poging om de politie op een dwaalspoor te brengen, des te meer aanwijzingen en gedragsmatige bewijzen hij ons geeft om mee te werken. Dat hebben we geleerd van de vele soortgelijke zaken die we hebben onderzocht.

Onze man is vijfentwintig tot dertig jaar oud, zei ik, en dit is niet het werk van iemand die ervaring heeft met het plegen van moorden. Zijn enscenering is gebrekkig en toont aan dat hij zoiets nooit eerder heeft gedaan. Desondanks heeft hij een agressief, explosief karakter, dus hij kan misdaden van minder ernstige aard hebben gepleegd. Als hij getrouwd is, dan is hij onlangs gescheiden of heeft hij huwelijksproblemen. Zoals veel van deze knapen is onze man een echte loser met weinig eigendunk. Hij kan misschien overkomen als zelfverzekerd, maar diep in zijn hart is hij buitengewoon onzeker en hulpeloos.

Hij heeft een gemiddelde intelligentie, is niet verder gekomen dan de middelbare school, en de manier waarop hij haar heeft vastgebonden duidt op een of andere beroepsopleiding. Toen het onderzoek eenmaal was begonnen, is hij misschien van adres en/of baan veranderd, en toen hij merkte dat het onderzoek was vastgelopen en hij geen argwaan meer zou wekken, heeft hij misschien de stad verlaten. Er is een grote kans dat hij aan de drugs of de alcohol is geraakt of is gaan kettingroken om de spanning wat te verminderen. Ik denk zelfs dat alcohol een rol heeft gespeeld in de misdaad zelf. Voor deze persoon was dit een heel onbesuisde daad. Misschien had hij vooraf gedronken, wat zijn geremdheid verminderd zou hebben, maar hij was niet echt dronken geweest, want dan zou hij niet zoveel moeite hebben gedaan voor die misleidende enscenering naderhand.

Vermoedelijk slaapt hij slecht, heeft hij problemen met zijn seksleven en het zal jullie opvallen dat hij steeds meer ’s nachts gaat leven. Als hij een baan had, zal hij zich vaak ziek hebben gemeld toen de druk van het onderzoek toenam. Hij heeft zijn uiterlijk waarschijnlijk ook veranderd. Als hij in de tijd van de moord een baard en lang haar had, loopt hij nu met een glad gezicht en een kort koppie. Als hij toen gladgeschoren was, heeft hij nu zijn baard laten staan. Jullie zijn echter niet op zoek naar een fris ogend type. Hij heeft van nature de neiging om er onverzorgd en met ongekamd haar bij te lopen, en elke poging om zichzelf netjes en ordelijk voor te doen zal hem zowel fysiek als mentaal een enorme inspanning kosten.

Wat de auto betreft viel ik in deze zaak weer terug op de oude favoriet van moordenaars – de Volkswagen Kever. Ik dacht aan een oud, niet al te best onderhouden exemplaar, rood of oranje van kleur.

We hebben te maken met iemand die het politieonderzoek via de media op de voet volgt, en hij reageert op de feiten die worden gepubliceerd. Als de korpschef van de politie bekend heeft gemaakt dat er geen nieuwe

aanwijzingen zijn, geeft dat hem het vertrouwen dat hij het zal redden. Een test aan de leugendetector zal hij vermoedelijk met glans doorstaan; dat doen zoveel moordenaars. De volgende fase van het onderzoek moet erop gericht zijn hem de zenuwen op het lijf te jagen.

Er kunnen diverse stressors zijn. Elk jaar in juni zal hij de kriebels krijgen. Ook rond Karla's verjaardag zal hij zenuwachtiger worden. Waarschijnlijk heeft hij Karla's graf op de begraafplaats van Calvary Hill al bezocht. Misschien heeft hij er bloemen laten bezorgen of haar rechtstreeks om vergeving gevraagd.

Wat jullie moeten doen, zei ik, is bekend laten maken dat jullie een nieuwe, veelbelovende aanwijzing hebben, iets wat de zaak in een heel nieuw daglicht plaatst. Zorg ervoor dat de kranten en andere media dit bekend blijven maken. Zet hem op hete kolen en stook het vuurtje zo hoog mogelijk op. Maak ook bekend dat jullie een FBI-profielschetser hebben ingeschakeld en dat zijn profiel perfect aansluit bij het nieuwe bewijsmateriaal dat jullie hebben gevonden.

Toen we op dat punt waren aangekomen, vertelden ze me over dr. Levines plan om Karla's lijk te laten opgraven en ze vroegen me wat ik daarvan vond. Ik zei dat ik dat een fantastisch idee vond en hoe meer aandacht de media eraan besteedden, hoe beter. Weber kon zich vooraf voor de tv laten interviewen en aankondigen dat als het lijk nog steeds in goede staat was en het nieuwe onderzoek het bewijs zou opleveren dat ze verwachtten, ze dicht bij de oplossing van de moord zouden komen. In zekere zin moesten ze de moordenaar het idee geven dat Karla, door haar 'wederopstanding', zelf zou getuigen in haar eigen moordzaak.

Het opgraven van het lijk zal hem een enorme stressor opleveren. Ik wil dat Weber bekendmaakt dat hij absoluut van plan is deze zaak op te lossen, ook al kost het hem twintig jaar. Jullie dader zal zich zorgen gaan maken en wordt erg onzeker. Hij zal een hoop vragen gaan stellen. Het is zelfs mogelijk dat hij de politie rechtstreeks benadert! Zorg ervoor dat je iedereen op en rondom de begraafplaats fotografeert of op video vastlegt, want er is een goede kans dat hij er zal zijn. Hij zal zich ernstig zorgen maken over de staat waarin het lijk verkeert. En als jullie daarna bekendmaken hoe aangenaam verrast jullie zijn over de uitstekende conditie waarin jullie het hebben aangetroffen, zal hem dat nog meer naar de grenzen van zijn incasseringsvermogen drijven. Tegelijkertijd zal hij zich steeds meer terugtrekken, zich steeds meer afzonderen van zijn eventuele vrienden. Dan

breekt het moment aan waarop jullie met mensen in bars en nachtclubs gaan praten om te weten te komen of een van de vaste klanten de laatste tijd opvallende veranderingen in zijn gedrag heeft laten zien. Het kan zijn dat hij zich onlangs bij een of andere geloofsgenootschap of kerk heeft aangesloten. En terwijl je hem voortdurend onder druk blijft zetten, laten we in de kranten een interview met een van de rechercheurs of met mij publiceren dat een bijna medelijdende toon heeft. We zeggen dat we weten wat hij doormaakt, dat het niet zijn bedoeling was om haar te vermoorden en dat we ons bewust zijn van de enorme last die al jaren op zijn schouders rust.

Ik adviseerde hun dezelfde verhoorstrategie die succes had gehad in de Stoner-zaak. Belangrijk was dat als ze eenmaal een verdachte hadden gevonden, ze hem niet meteen arresteerden maar hem eerst een weekje lieten ‘stoven’, om op die manier een bekentenis los te krijgen voordat hij officieel in hechtenis werd genomen. Hoe meer feiten je tot je beschikking hebt en hoe meer dingen je zegt als: ‘We weten dat je haar van hier naar hier hebt gedragen,’ of: ‘We weten van het water,’ des te meer kans je hebt dat hij doorslaat. Het zou goed zijn om een voorwerp dat een materiële rol heeft gespeeld in de moord – zoals de kei in de Stoner-zaak – in de verhoorkamer neer te leggen, goed zichtbaar voor hem.

Nadat ze mijn hele verhaal hadden aangehoord, namen mijn vijf bezoekers ter harte wat ik had gezegd. Ze vroegen me hoe ik dat allemaal kon vertellen op grond van een aantal gegevens over de zaak en door de locatiefoto’s te bekijken. Ik wist niet precies wat ik daarop moest antwoorden, maar Ann Burgess heeft wel eens gezegd dat ik een visueel ingesteld iemand ben en dat ik vooral graag werk met dingen die ik kan zien. Ze beweert – en waarschijnlijk heeft ze gelijk – dat ik tijdens gesprekken altijd liever zeg: ‘Ik zie,’ dan: ‘Ik denk.’ Deze eigenschap wordt voor een deel veroorzaakt door het feit dat ik meestal niet persoonlijk op de misdaadlocatie aanwezig kan zijn, zodat ik die zelf in mijn hoofd opnieuw tot leven moet brengen. Meestal, als ik door de politie werd gebeld over een zaak die ik jaren daarvoor voor hen had geanalyseerd, kon ik me nog exact herinneren wat ik over de zaak en de UNSUB had gezegd, als ze me alleen maar beschreven wat ze op de locatie hadden aangetroffen.

Van de politie van Illinois hoorde ik dat op grond van wat ik hun had gezegd, ze van de grote groep ondervraagden nog steeds twee personen als kansrijke verdachten beschouwden – Paul Main en zijn vriend John Prante.

Beiden waren die dag in het aangrenzende huis geweest en ten minste een van hen – Prante – had bier gedronken. De verklaringen die beiden hadden afgelegd, klopten nog steeds niet met elkaar, wat een gevolg kon zijn van hun matige intelligentie en het bier drinken, of het betekende dat een van hen of beiden hadden gelogen. Aan de leugendetector had Prante het beter gedaan dan Main, maar ze pasten beiden bij het profiel. Op bepaalde punten paste Prante beter. Hij had zich bereidwilliger opgesteld tegenover de politie en nadat het stof van het eerste onderzoek weer wat was neergedaald, had hij – zoals ik had voorspeld – de stad verlaten, hoewel hij later weer was teruggekeerd.

Ik zei de politie dat de benadering die ik had beschreven op beiden toegepast kon worden. Het leek me zelfs een goed idee om de dader, die volgens mij op dit moment blootstond aan gevoelens van schuld en berouw, nog eens extra onder druk te zetten door beide mannen midden in de nacht te laten bellen door een vrouw die zich voordeed als Karla en die snikkend vroeg: ‘Waarom? Waarom?’ Dit sloot aan bij de artikelen in de kranten over hoe typisch Amerikaans Karla was geweest en hoe tragisch het was dat ze in de bloei van haar leven van de aardbodem was weggerukt. Enig gevoel voor theater kon me niet worden ontzegd.

Toen de campagne eenmaal een dag of tien aan de gang was, kon de politie gaan opletten of Main of Prante erop reageerden op de manier die ik van de moordenaar verwachtte. Als een van hen dat deed, zou de volgende fase in werking treden en zouden we informanten gaan gebruiken – vrienden, kennissen, collega’s – en proberen of we enige vorm van commentaar of iets wat op een bekentenis leek van hen los konden krijgen.

Het opgraven van het lijk op 1 juni 1982 verliep precies zoals ik had gehoopt. Lowell Levine was erbij aanwezig, het wemelde van de journalisten en tv-camera’s, en Weber legde uitsluitend optimistische verklaringen af. Ik merkte dat het in kleinere plaatsen veel gemakkelijker was om de medewerking van pers en tv te krijgen dan in de grotere steden, waar men het algauw als een vorm van manipulatie beschouwde en dacht dat wij hen wilden dwingen bepaalde dingen te publiceren. Ik heb het altijd meer gezien als een gezamenlijke poging van de media en het gezag om moordenaars achter de tralies te krijgen, een samenwerking die nooit ten koste hoefde te gaan van de integriteit van een van beide. Ik heb journalisten of tv-reporters nooit gevraagd te liegen of misleidende, onvolledige verhalen te publiceren. Maar ik had in veel gevallen wel

informatie verstrekt waarvan ik verwachtte dat de UNSUB erop zou reageren als hij die las of op tv zag. Als de media met mij samenwerkten, deed ik daar graag iets voor terug. Ik gaf ze bijvoorbeeld exclusieve interviews als een zaak was afgehandeld en het hele verhaal openbaar mocht worden gemaakt.

Gelukkig verkeerde Karla’s lijk in een opvallend goed geconserveerde staat. De nieuwe autopsie werd verricht door dr. Mary Case, een assistent-patholoog-anatoom uit St. Louis. In tegenstelling tot de eerste lijkschouwing stelde zij dat Karla door verdrinking om het leven was gekomen. Ze stelde ook een schedelfractuur vast. Maar wat het belangrijkste was, ze vond de beetwonden die we als bewijs nodig hadden.

De publiciteitscampagne werd in alle ernst voortgezet. Main kreeg bezoek van Tom O’Connor van de staatspolitie en Wayne Watson van de afdeling fraude, die hem ondervroegen over een uitkering die hij blijkbaar ten onrechte had ontvangen. Na enige tijd brachten ze het gesprek op de moord op Karla Brown. Hij bekende natuurlijk niet en ontkende er op enige manier bij betrokken te zijn geweest, maar uit datgene wat hij zei, bleek wel dat hij de publiciteit over de zaak op de voet volgde, en over informatie beschikte die niet algemeen bekend was. Vervolgens confronteerde Watson hem met het feit dat hij in zijn aanvraag voor een sociale uitkering vergeten was zijn adres aan Acton Avenue te vermelden. Main zei dat hij dat had gedaan om zijn slechte herinneringen aan intimiderende rechercheurs die hem voortdurend lastigvielen over de moord op zijn buurmeisje kwijt te raken.

Watson reageerde: ‘Degene die is doodgeschoten, gewurgd en verdronken in een bak met tweehonderd liter water.’

‘Nee, nee! Niet doodgeschoten, niet doodgeschoten!’ antwoordde Main met nadruk.

Kort nadat Karla Browns lijk was opgegraven, werd de politie van Wood River benaderd door een man die Martin Higdon heette. Hij vertelde dat hij met Karla op de middelbare school had gezeten en dat de huidige publiciteit over de zaak had geleid tot discussies op zijn werk. Hij vond dat de politie moest weten dat een vrouw met wie hij samenwerkte hem had verteld dat ze kort na de moord op een feestje was geweest waar ze een man had gesproken die haar had verteld dat hij op de dag van de moord in Karla’ s huis was geweest.

O’Connor en Rick White spraken met de vrouw, die Vicki White heette (geen familie). Ze bevestigde het verhaal. Ze was met haar man Mark naar een feestje van Spencer en Roxanne Bond geweest, waar ze had gesproken met een man die ze nog kende van de middelbare school. Hij zei dat hij op de dag van de moord in Karla’s huis was geweest. Hij vertelde haar waar ze was gevonden en dat ze in haar schouder was gebeten. Hij zou enige tijd de stad uit gaan omdat hij vreesde dat ze hem als hoofdverdachte zouden beschouwen. Vicki White dacht op dat moment dat de man stond op te scheppen.

Hij heette John Prante.

Hoe kon hij zo kort na de moord weten over de beetwonden als de politie daar pas twee jaar later achter kwam, vroegen O’Connor en White zich af. Vervolgens spraken ze met de gastheer van het feest, Spencer Bond, die het verhaal van Vicki en Mark White bevestigde. Bond zei ook dat Main, die ook op het feest was, hem gedetailleerde feiten had gegeven over hoe Karla was gevonden. De vraag was nu of Main die informatie van Prante had, of andersom. Hoewel Prante het er beter had afgebracht bij de test aan de leugendetector, dachten Weber en de politie niet dat Main het lef zou hebben om zo’n misdaad te plegen of slim genoeg zou zijn om Prante ervoor te laten opdraaien.

Bond had Prante onlangs nog gezien. Hij reed in een oud Volkswagen-busje; de kleur was rood. Hoewel ik het merk en de kleur goed had, zat ik ernaast wat het model betreft. Maar ook dat bleek een betekenis te hebben. Het was ons opgevallen dat in die tijd bij seriemoordenaars een groeiende voorkeur voor busjes was ontstaan. Bittaker en Norris hadden er een. Steven Pennell had er een. In tegenstelling tot een auto, kun je achter in je busje doen wat je wilt zonder gezien te worden. Je beschikt in feite over een rijdende moordlocatie.

Ik was niet verbaasd toen ik hoorde dat John Prante na de moord zijn baard had laten staan. Bond ging ermee akkoord een verborgen microfoontje te dragen terwijl hij met Prante over de zaak sprak. Hoewel Prante de moord niet toegaf, bleek uit het gesprek wel hoe goed hij bij het profiel paste. Hij had een opleiding voor lasser gevolgd, hij had na de moord de stad verlaten, hij was gescheiden en had regelmatig problemen met vrouwen, en hij was bijzonder geïnteresseerd in het moordonderzoek.

Op donderdag 3 juli vaardigde Weber het bevel uit dat Prante de dag daarna bij een tandarts een afdruk van zijn gebit moest laten maken. Webers

chef Don Greer vertelde Prante dat ze de losse eindjes van het onderzoek aan elkaar aan het knopen waren en dat ze hem, als de afdruk van zijn gebit niet overeenkwam met de beetwonden, van de verdachtenlijst zouden schrappen.

Na zijn bezoek aan de tandarts belde Prante Weber op, zoals ik had voorspeld. Hij wilde weten hoe het met het onderzoek stond. Weber was zo alert om zijn assistent Keith Jensen te laten meeluisteren op een ander toestel, zodat hij later, tijdens een eventueel proces, niet als getuige geweerd kon worden. Tijdens zijn gesprek met Weber sprak Prante zijn eerdere verklaring tegen, over het tijdstip dat hij in Paul Mains huis was geweest. Zoals ik had voorspeld, stelde Prante zich heel coöperatief op.

De politie kreeg meer informatie uit een tweede gesprek tussen Prante en Bond, die weer een microfoontje droeg, en nog meer uit een afgeluisterd telefoongesprek tussen Bond en Main. Prante had Bond verteld dat hij de laatste tijd twee à drie pakjes sigaretten per dag rookte. Main ging zelfs zover dat hij suggereerde dat Prante door het lint was gegaan toen Karla hem bij zijn seksuele avances had afgewezen. Dat leidde tot het zoveelste verhoor van Main door de politie, waarin hij stelde dat hij geloofde dat Prante verantwoordelijk was voor de moord, wat hij later, na een persoonlijk gesprek met Prante, weer herriep.

De dinsdag daarna vlogen Weber, Rushing en Greer naar Long Island voor een bezoek aan dr. Levine. Ze gaven hem de nieuwe autopsiefoto’s en drie afdrukken van gebitten, die van Main, die van een andere verdachte en die van Prante. Levine sloot de eerste twee meteen uit. Hij kon niet met honderd procent zekerheid zeggen dat Prantes gebit het enige ter wereld was dat met de beetwonden overeenkwam, maar het paste perfect.

Paul Main werd gearresteerd op beschuldiging van obstructie van de rechtsgang. Prante werd beschuldigd van moord en inbraak met de bedoeling een verkrachting te plegen. In juni 1983 werd hij berecht. Hij werd schuldig bevonden en veroordeeld tot vijfenzeventig jaar gevangenisstraf.

Het had vier jaar geduurd, maar door de gezamenlijke inspanningen van een groot aantal bijzonder toegewijde mensen kon een moordenaar uiteindelijk achter de tralies worden gezet. Ik was verrast en voelde me bijzonder vereerd toen ik een kopie ontving van de brief die assistent-procureur Keith Jensen naar FBI-directeur William Webster had gestuurd. Hij schreef het volgende: ‘De gemeenschap voelt zich eindelijk weer veilig

en de familie voelt dat er recht is gedaan, wat niet mogelijk zou zijn geweest zonder de inspanningen van John Douglas. Hoewel hij een bijzonder drukbezet man is, vind ik niet dat zijn werk onopgemerkt mag blijven. Ik wil hierbij mijn oprechte dank uitdrukken plus de wens dat er meer mensen waren zoals hij, met de competentie en het vermogen om ons de assistentie te verlenen zoals hij heeft gedaan.’

Dat waren inderdaad vriendelijke woorden. Het toeval wilde dat ik in januari daarvoor Jim McKenzie, de adjunct-directeur van de FBI-academie, ervan had weten te overtuigen dat we meer mensen nodig hadden. Hij wist mijn verzoek door te drukken op het hoofdkwartier, ook al betekende dat dat andere eenheden het nu met minder mensen moesten doen. Op die manier kreeg ik eerst Bill Hagmaier, Jim Horn, Blaine McIlwaine en Ron Walker, en enige tijd later Jim Wright en Jud Ray. Zoals de tijd zou leren, zouden ze allemaal belangrijke bijdragen leveren aan onze eenheid.

Ondanks ieders inzet vergden sommige zaken, zoals die van Karla Brown, jaren om tot een goed einde gebracht te worden, terwijl andere zaken, die net zo complex waren, als het een beetje meezat in dagen of weken werden opgelost.

Toen Donna Lynn Vetter, een stenografe van een van de FBI-kantoren in het zuidwesten, op een avond verkracht en vermoord in haar parterre-appartement werd aangetroffen, kregen Roy Hazelwood en Jim Wright van het hoofdkwartier een opdracht die niet mis te verstaan was: ga er onmiddellijk naartoe en los die zaak op. We hadden de Verenigde Staten inmiddels in rayons onderverdeeld. Dit rayon viel onder Jims verantwoordelijkheid.

De opdracht liet geen ruimte voor twijfel: als je denkt dat je ongestraft FBI-personeel kunt vermoorden, maak je een heel grote vergissing. De volgende middag om twee uur bracht een helikopter van het Hostage Rescue Team de twee agenten met hun haastig ingepakte koffers van Quantico naar de militaire luchtmachtbasis Andrews in Maryland, waar ze aan boord gingen van een privéjet van de FBI. Nadat ze waren geland, werden ze rechtstreeks naar de moordlocatie gereden, die door de plaatselijke politie speciaal voor hen intact was gehouden.

Vetter was een tweeëntwintigjarige, blanke vrouw die was opgegroeid op het platteland en die, hoewel ze al meer dan twee jaar voor de FBI werkte, pas acht maanden geleden naar de stad was verhuisd. Zich volstrekt onbewust van de gevaren van de grote stad, had ze een appartement

gehuurd in een industriewijk die voornamelijk werd bewoond door zwarten en Latino's. De beheerster van het gebouw stond bekend om haar uitgebreide beveiligingsmaatregelen. Boven de deuren van alle appartementen waar alleenstaande vrouwen woonden, had ze de gebruikelijke gele gloeilampen vervangen door witte, zodat haar staf en het beveiligingspersoneel een extra oogje in het zeil konden houden. Afgezien van de bewoners van het gebouw was niemand op de hoogte van dit systeem. Maar ondanks haar goede bedoelingen was het systeem, zelfs voor de meest amateuristische gluurder, zo doorzichtig als wat.

De politie was kort na elf uur 's avonds gebeld toen een bewoner had gezien dat een van de ruiten van Vetters appartement was ingedrukt en vervolgens de beveiligingsbeambte van het complex had ingelicht. Het naakte lichaam van het slachtoffer, van wie het gezicht bont en blauw was geslagen en het lichaam talloze steekwonden vertoonde, was helemaal bedekt met bloed. De autopsie toonde aan dat ze was verkracht.

De moordenaar was door het raam aan de voorkant het appartement binnengekomen, waarbij hij een grote plant omver had geduwd. Het snoer van de telefoon was uit de muur getrokken. De vloerbedekking in de eetkamer en de keukenvloer, waar de aanval leek te hebben plaatsgevonden, zaten vol grote, grillig gevormde bloedvlekken. Een van die bloedvlekken zag eruit als een levensgrote engel met gespreide vleugels. Bloedsporen gaven aan dat het slachtoffer naar de woonkamer was gesleept. Uit verdedigingswonden op handen, armen en het lichaam kon worden opgemaakt dat ze een keukenmes had gepakt, maar de dader had het haar afgenomen en haar ermee bewerkt.

Vetters met bloed bevlekte kleren werden door iemand van het medisch team in de hoek van de keuken aangetroffen. Haar short en slipje waren opgerold, wat aangaf dat ze door haar moordenaar was verplaatst terwijl ze op de grond lag. Toen de politie arriveerde, brandden er geen lichten in het appartement. Ze namen aan dat de dader ze had uitgedaan om zichzelf wat tijd te geven voordat het lichaam werd ontdekt.

Uit alles wat werd verteld door collega's, familie en buren, kon de politie opmaken dat Vetter een eerlijke, verlegen, hardwerkende vrouw was. Ze was opgegroeid in een degelijk, streng religieus milieu en ze nam haar geloof heel serieus. Ze was verre van frivool en scheen er nauwelijks sociale contacten op na te houden, noch met mannen noch met haar collega's, die haar als plichtsgetrouw, ijverig, maar 'anders' omschreven.

Dit had vermoedelijk te maken met haar gebrek aan wereldwijsheid en haar beschermde opvoeding. Niemand achtte haar in staat tot welke vorm van ongepast gedrag dan ook of het omgaan met ‘verkeerde’ mensen. In haar appartement werden geen drugs, sterkedrank, sigaretten en anticonceptiemiddelen aangetroffen. Haar ouders waren honderd procent overtuigd van haar deugdzaamheid en zeiden dat ze er zeker van waren dat hun dochter alles zou doen om haar maagdelijkheid te beschermen.

Nadat Roy en Jim de locatie hadden bestudeerd, kwamen ze tot de conclusie dat dat vermoedelijk was gebeurd. Hoewel het hele appartement onder het bloed zat, was er één bloedvlek die met name hun aandacht trok. Die bevond zich vlak voor de deur van de wc. In de wc troffen ze urine in de toiletpot aan, maar geen wc-papier.

Dit leverde hun onmiddellijk een beeld op van wat zich tussen de indringer en het slachtoffer had afgespeeld. Ze moest in de wc zijn geweest toen ze hoorde dat er werd ingebroken. Zonder door te trekken stond ze op om te kijken wat er aan de hand was. Op het moment dat ze de wc uit kwam, sloeg de indringer haar hard in het gezicht, met de bedoeling haar uit te schakelen. Jim en Roy vonden het moordwapen, een keukenmes, onder een kussen van de bank in de woonkamer.

Het moordwapen zelf vertelde hun ook iets – dat de UNSUB niet het appartement was binnengedrongen met het plan een moord te plegen. En aangezien er niets van waarde was verdwenen, leek het erop dat hij met andere plannen was binnengekomen. Alles wees erop dat hij daar was met de bedoeling haar te verkrachten. Als hij daar was om haar te vermoorden, in plaats van enige tijd met haar door te brengen, waarom had hij dan het telefoonsnoer uit de muur getrokken? De manier waarop hij het appartement was binnengedrongen, de keuze van een onervaren slachtoffer en zijn bliksemaanval voordat hij zelfs een woord tegen haar had gezegd, wezen op een agressief machotype met een geringe intelligentie, weinig sociale vaardigheden en geen enkel vertrouwen in zijn vermogen om iemand verbaal zijn wil op te leggen. Hij wist dat hij zijn doel alleen maar zou bereiken als hij zijn slachtoffer, die geen enkele bedreiging voor hem vormde, vanaf het begin helemaal onder controle had.

Maar hij had er niet op gerekend dat deze stille, verlegen vrouw zich zo heftig zou verzetten. Haar hele achtergrond vertelde de profielschetsers dat ze alles zou doen om haar eer te verdedigen. Maar de dader kon dat niet geweten hebben. En hoe meer ze terugvocht, hoe meer hij zijn grip op de

situatie dreigde te verliezen en hoe kwader hij werd. Bij de Karla Brown-zaak was er sprake geweest van een verkrachting die uitliep op een moord, waarbij de woede van de dader secundair was aan zijn behoefte opnieuw vat te krijgen op de puinhoop die hij er zelf van had gemaakt. Bij deze moord leek het erop dat de woede en de behoefte het slachtoffer zijn wil op te leggen in gelijke mate aanwezig waren. Zijn woede leek eerder continu dan incidenteel. De sleepsporen gaven aan dat nadat hij haar had aangevallen in de keuken, hij haar naar een andere kamer had gesleept, waar hij haar, terwijl ze hevig bloedde en stervende was, verkrachtte.

Roy en Jim begonnen diezelfde dag nog aan hun profiel. Ze waren op zoek naar een man van twintig tot zevenentwintig jaar oud. Normaliter zou je in een seks- of lustmoord met een blank slachtoffer ook een blanke dader verwachten. Maar Roy en Jim waren ervan overtuigd dat dit begonnen was als een verkrachting, zodat de ‘verkrachtingsregels’ moesten worden toegepast. Dit appartementencomplex en deze buurt werden voornamelijk bewoond door zwarten en Latino’s, en het kwam in deze omgeving vrij vaak voor dat blanke vrouwen werden verkracht door kleurlingen, zodat er een grote kans was dat de dader in deze zaak zwart was.

Ze geloofden niet dat de UNSUB getrouwd was, maar het was mogelijk dat hij een gezamenlijke huishouding voerde of financieel of zakelijk van iemand afhankelijk was. Als hij een relatie met een vrouw had, zou deze jonger dan hij, tamelijk onervaren en gemakkelijk te beïnvloeden zijn. Hij zou niets te maken willen hebben met iemand die op gelijke voet met hem stond en op hem op een of andere manier als intimiderend zou kunnen overkomen. Hoewel hij over een matige intelligentie beschikte en zijn schoolresultaten weinig spectaculair zouden zijn – vermoedelijk vanwege gedragsproblemen op school – zou hij zich op straat en in een gevecht goed kunnen handhaven. Hij zou proberen stoer en macho over te komen op de mensen in zijn omgeving, en hij zou zich zo goed mogelijk kleden. Vermoedelijk was hij atletisch gebouwd en deed hij zijn best om in een goede conditie te blijven.

Waarschijnlijk woonde hij binnen loopafstand van de moordlocatie, in een huurappartement voor de lagere inkomens. Hij had een slecht betaalde baan en lag voortdurend in de clinch met zijn collega’s en bazen. Vanwege zijn explosieve karakter had hij waarschijnlijk niet in dienst gezeten, of als hij dat wel had, was hij daar al vrij snel weer uitgegooid. Roy en Jim geloofden niet dat hij al eerder iemand had gedood, maar ze sloten inbraken

en mishandelingen niet uit. Roy Hazelwood, een van de toonaangevende deskundigen op het gebied van verkrachtingen en misdaden tegen vrouwen, had een sterk vermoeden dat de UNSUB een verleden van verkrachtingen en seksmisdrijven had.

Ze voorspelden dat zijn gedrag na de moord in veel opzichten zou lijken op dat van Karla Browns moordenaar: regelmatig niet op het werk verschijnen, veel drinken, gewichtsverlies en verandering van uiterlijk. Maar wat belangrijker was, ze vermoedden dat dit soort individu tegen een familielid of goede vriend iets zou loslaten over zijn misdaad. En dat kon de sleutel zijn voor een proactieve tactiek om hem te pakken te krijgen.

Ervan uitgaande dat de UNSUB het nieuws op de voet zou volgen, besloten Roy en Jim hun profiel bekend te maken in de interviews die zij aan de plaatselijke pers gaven. Het enige feit dat ze achterhielden was het rassenaspect. Mochten ze het mis hebben, dan wilden ze het onderzoek niet in een verkeerde richting sturen.

Waar ze in de interviews wel op aandrongen, was hun veronderstelling dat de persoon die de UNSUB in vertrouwen had genomen over zijn misdaad, nu zelf in gevaar verkeerde, aangezien hij of zij nu over belastende informatie beschikte. Als u zichzelf hierin herkent, drongen ze aan, neem dan alstublieft contact op met de autoriteiten voordat het te laat is. Na tweeënhalve week werd de politie gebeld door een man die ooit samen met de UNSUB een aantal roofovervallen had gepleegd. De verdachte werd gearresteerd en op grond van een paar afdrukken van zijn handpalm op de moordlocatie, in staat van beschuldiging gesteld.

Toen we het profiel naderhand evalueerden, ontdekten we dat Roy en Jim het bij het rechte eind hadden gehad. De dader was een tweeëntwintigjarige, zwarte man die vier blokken van de misdaadlocatie woonde. Hij was vrijgezel en woonde samen met zijn zuster, van wie hij financieel afhankelijk was. Op het moment van de moord was hij voorwaardelijk vrij na een veroordeling voor verkrachting. Hij werd berecht, schuldig bevonden en ter dood veroordeeld. Zijn executie werd pas onlangs voltrokken.

Ik heb mijn mensen vaak verteld dat we in veel opzichten leken op de Lone Ranger. We reden de stad in, zorgden ervoor dat er recht werd gedaan en vertrokken dan weer stilletjes.

Wie waren die gemaskerde mannen die die zilveren kogel hebben achtergelaten?

Die? O, die kwamen van Quantico.

Ook in deze zaak verlieten Roy en Jim de stad zonder dat iemand het merkte. Ze waren ernaartoe gevlogen met een privéjet van het Bureau. Maar toen ze hun werk hadden gedaan, vlogen ze met een doodgewone lijnvlucht weer naar huis, toeristenklasse, ingepakt tussen opgelaten vakantiegangers en gillende kinderen. Maar wij wisten wat ze hadden gedaan, net als de andere vinders van de zilveren kogels die ze tijdens hun carrières hadden achtergelaten.

15

Geënsceneerde moorden

Toen Gregg McCrary op een dag zijn dossiers zat door te nemen in zijn raamloze kantoor in de kelders van Quantico, werd hij gebeld door een van de politiedepartementen van zijn rayon. Het ging over een van die pijnlijke zaken waar je maar al te vaak over hoort.

Een jonge, alleenstaande moeder verliet haar appartement om samen met haar tweejarige zoontje te gaan winkelen. Op het moment dat ze in haar auto wilde stappen, kreeg ze plotseling maagkrampen, dus draaide ze zich om, rende het parkeerterrein over, ging door de achterdeur het appartementencomplex binnen en haastte zich naar de wc. Het was een veilige, vriendelijke buurt waar iedereen elkaar kende, en ze had haar zoontje verteld dat hij in het gebouw moest blijven en maar zoet moest gaan spelen totdat ze klaar was.

U kunt waarschijnlijk wel raden wat er toen gebeurde. Het duurt ongeveer drie kwartier voordat ze klaar is. Ze komt de wc uit en ziet dat haar zoontje niet in de hal is. Ze raakt nog niet in paniek, maar loopt naar buiten en kijkt of ze hem ziet, in de veronderstelling dat hij een eindje is gaan wandelen, hoewel het koud en winderig weer is.

Maar dan ziet ze het: een van zijn gebreide wollen sokjes ligt op het voetpad bij het parkeerterrein, terwijl van hem geen spoor te bekennen is. Nu raakt ze in paniek.

Ze rent haar appartement weer binnen en belt meteen de politie. Uitzinnig van angst vertelt ze de telefoniste dat haar zoontje gekidnapt is. De politie is snel ter plekke en de hele buurt wordt uitgekamd. De vrouw is inmiddels hysterisch.

Het verhaal trekt de aandacht van de media. Ze laat zich interviewen en smeekt degene die haar zoontje heeft meegenomen, hem weer terug te brengen. De politiemensen leven erg met haar mee, maar desondanks wijken ze niet af van hun basisregels, dus nemen ze haar snel een test aan de leugendetector af, die ze zonder problemen doorstaat. Maar ze weten ook dat bij de kidnapping van kinderen tijd een cruciale rol speelt, en daarom bellen ze Gregg McCrary.

Gregg laat zich informeren en luistert vervolgens naar de opname van haar telefoontje naar de politie. Hij hoort iets wat hem niet bevalt. Dan vindt er een nieuwe ontwikkeling plaats. De getergde vrouw ontvangt een klein postpakketje. Er staat geen afzender op en er zit geen begeleidend

briefje bij, alleen maar een gebreid wollen sokje dat past bij dat wat ze bij het parkeerterrein heeft gevonden. De vrouw stort in.

Maar Gregg weet het al. Hij zegt tegen de politie dat het jongetje dood is en dat zijn moeder hem heeft vermoord.

Hoe weet je dat, vraagt de politie hem. Er worden voortdurend kinderen gekidnapt door perverse pedofielen. Hoe weet je dat dit ook niet zo’n soort zaak is?

Dus legt Gregg het uit. Ten eerste is er het scenario zelf. Niemand is meer bevreesd dat een kind wordt ontvoerd door een perverse pedofiel dan een moeder. Is het daarom logisch dat ze haar kind zo lang alleen laat? Als ze zoveel tijd nodig had in de wc, dan had ze hem toch mee naar binnen kunnen nemen of iets anders kunnen regelen? Het is mogelijk dat het is gebeurd op de manier zoals ze zei, maar als je alle feiten bij elkaar optelt, kom je tot andere gedachten.

In haar telefoongesprek naar de politie, dat is opgenomen, zegt ze nadrukkelijk dat haar kind is ‘gekidnapt’. Gregg weet inmiddels uit ervaring dat ouders praktisch alles doen om zo’n vreselijke gebeurtenis psychologisch te ontkennen. In haar hysterie zou je verwachten dat ze zegt dat haar kind zoek is, dat het is weggerend, dat ze niet weet waar het is, of zoiets. Het feit dat ze in dit stadium al het woord ‘kidnappen’ gebruikt, wijst erop dat ze nu al vooruitdenkt in het scenario dat zich zal gaan afspelen.

De tot tranen geroerde smeekbede die ze doet voor de nieuwsmedia is op zichzelf niet verdacht, hoewel we daarbij allemaal terugdenken aan het beeld van Susan Smith uit South Carolina, toen ze smeekte om de veilige terugkeer van haar twee zoontjes, terwijl later bleek dat ze die zelf verdronken had. Normaal gesproken zijn ouders die dit doen, volledig van de kaart. Maar het probleem met dit soort publieke optredens is dat het de enkele ouders die dat niet zijn, ook geloofwaardig maakt.

Wat voor Gregg echter de doorslag gaf, was het terugsturen van het tweede wollen sokje. Kinderen worden meestal ontvoerd om een van de drie volgende redenen: ze worden meegenomen door kidnappers die losgeld willen hebben, ze worden meegenomen door criminele pedofielen die ontucht met ze willen bedrijven, of ze worden meegenomen door eenzame, labiele mensen die wanhopig verlangen naar een kind van zichzelf. De kidnapper moet in contact treden met de ouders, telefonisch of schriftelijk, om zijn eisen kenbaar te maken. De laatste twee soorten ontvoerders willen

helemaal niets met de ouders te maken hebben. Geen van de drie zal de ouders een voorwerp of kledingstuk toesturen om ze duidelijk te maken dat hun kind ontvoerd is. Dat weten de ouders allang. En als er een bewijsstuk wordt opgestuurd, dan gaat dat vergezeld van een briefje met losgeldeisen, anders heeft het geen enkele zin.

Wat de moeder had gedaan, vermoedde Gregg, was het ensceneren van een kidnapping, zoals zij dacht dat een echte kidnapping zou plaatsvinden. Het was jammer voor haar dat ze er geen idee van had hoe dit soort misdaden feitelijk werd gepleegd, en er dus een zooitje van had gemaakt.

Het was duidelijk dat ze redenen had voor wat ze had gedaan, zodat ze zichzelf kon wijsmaken dat ze niets verkeerds had gedaan. Daarom had ze de test aan de leugendetector goed doorstaan. Maar daar nam Gregg geen genoegen mee. Hij liet een ervaren polygraafdeskundige van de FBI overkomen en nam de vrouw nog een test af, deze keer in de wetenschap dat ze een verdachte was. En deze keer verschilde de uitkomst aanzienlijk van de eerste test. Na enkele directe vragen gaf ze toe dat ze haar kind had vermoord en bracht ze de politie naar het lijkje.

Haar motief was dat wat Gregg al die tijd al had vermoed. Ze was een jonge, alleenstaande moeder die al het plezier van het eind van haar tienertijd had moeten ontberen omdat ze opgezadeld zat met dat kind. Ze had een man ontmoet die een relatie en een nieuw gezin met haar wilde beginnen, maar hij had haar duidelijk gemaakt dat in hun nieuwe leven geen plaats was voor dit kind.

Wat opvallend is in deze zaak, is dat als de politie het lijkje had ontdekt zonder dat het kind als vermist was opgegeven, Gregg tot dezelfde conclusie zou zijn gekomen. Het kind werd aangetroffen in de bossen, begraven in een warm winterpakje, in een deken gewikkeld en zorgvuldig ingepakt in een dikke, plastic zak. Een kidnapper of kindermoordenaar zou nooit zoveel moeite hebben genomen om ervoor te zorgen dat het kind er ‘warm en comfortabel’ bij lag en het te beschutten tegen de elementen. Terwijl de meeste moordlocaties blijk geven van duidelijk aanwijsbare, langdurige woede en dumpplaatsen vaak een toonbeeld waren van verachting en vijandigheid, werd dit grafje gekenmerkt door liefde en schuldgevoel.

Vanaf het begin van de mensheid hebben mensen zich schuldig gemaakt aan het kwetsen van degenen die zij liefhadden. Toen Alan Burgess werd aangesteld als hoofd van de afdeling gedragswetenschappen en hij zijn

eerste televisie-interview gaf, stelde hij: ‘Geweld heeft altijd bestaan en is sinds de dagen van de Bijbel, toen Kaïn Abel neerschoot, overgegaan van generatie op generatie.’ Gelukkig scheen zijn nieuwe kijk op ’s werelds eerste moordwapen de meeste mensen te zijn ontgaan.

Een van de meest geruchtmakende zaken op het gebied van intrafamiliair geweld speelde zich af in het Engeland van de negentiende eeuw. In 1860 werd Jonathan Whicher, een inspecteur van Scotland Yard, naar het plaatsje Frome in Somerset gestuurd om de moord op Francis Kent te onderzoeken, het jonge zoontje van een familie die veel aanzien genoot in die omgeving. De plaatselijke politie was ervan overtuigd dat het kind was vermoord door zigeuners, maar Whicher ontdekte tijdens zijn onderzoek dat de werkelijke dader Constance was, Francis’ zestienjarige zuster. Vanwege de status van de familie en de overtuiging dat een zestienjarig meisje onmogelijk haar kleine broertje kon hebben vermoord, werden Whichers bewijzen door de rechter van tafel geveegd en werd Constance vrijgesproken van de beschuldigingen.

De heftige reacties van het publiek aan Whichers adres dwongen hem ontslag te nemen bij Scotland Yard. De daaropvolgende jaren werkte hij op eigen initiatief aan de zaak om te bewijzen dat Constance Kent schuldig was. Uiteindelijk werd hij door miserabele financiële omstandigheden en zijn steeds slechter wordende gezondheid gedwongen zijn strijd op te geven. Een jaar daarna bekende Constance Kent haar misdaad. Ze werd berecht en tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Drie jaar later baseerde de auteur Wilkie Collins zijn baanbrekende misdaadroman De maansteen op de Kent-zaak.

De sleutel tot veel moorden op en door familieleden en mensen die elkaar ogenschijnlijk dierbaar zijn, is enscenering. Iemand die zo dicht bij het slachtoffer staat moet iets doen om de aandacht van zichzelf af te leiden. Een van de eerste zaken op dit gebied waaraan ik mijn medewerking verleende, was de moord op Linda Haney Dover uit Cartersville, Georgia, op de tweede kerstdag van 1980.

Hoewel Linda en haar echtgenoot Larry gescheiden waren, stonden de twee nog steeds op redelijk vriendschappelijke voet met elkaar. De zevenentwintigjarige, een meter vijfenvijftig lange en zestig kilo zware Linda kwam regelmatig bij hem over de vloer, onder andere om zijn huis schoon te houden. Daar was ze die vrijdag, 26 december, mee bezig. Ondertussen was Larry met hun zoontje naar het park.

Als de twee aan het eind van de middag thuiskomen, zien ze dat Linda er niet meer is. Maar in plaats van een schoon, opgeruimd huis aan te treffen, ziet Larry dat de slaapkamer een grote puinhoop is. Dekens en kussens zijn van het bed gerukt, laden zijn opengetrokken, kleding ligt door de hele kamer verspreid en op de vloerbedekking zitten rode vlekken die aan bloed doen denken. Larry belt onmiddellijk de politie, die snel arriveert en het hele huis binnenstebuiten keert.

Ze treffen Linda's lichaam aan in de van buiten toegankelijke kruipruimte onder het huis, gewikkeld in een beddensprei waar alleen haar hoofd boven uitsteekt. Als ze de sprei van haar af halen, zien ze dat haar blouse en beha tot boven haar borsten zijn geschoven, haar spijkerbroek omlaag is getrokken tot op haar knieën en haar slipje tot net onder haar schaamstreek is geschoven. Haar hoofd en gezicht zitten vol wonden, toegebracht met een stomp voorwerp, en haar lichaam zit vol steekwonden die, zoals later blijkt, zijn toegebracht nadat haar beha naar boven was geschoven. Er wordt aangenomen dat het moordwapen een mes uit een opengetrokken keukenla is, maar ze kunnen het niet vinden – en het wordt ook nooit gevonden. De misdaadlocatie geeft aan dat de oorspronkelijke aanval heeft plaatsgevonden in de slaapkamer, waarna haar lichaam naar buiten is gesleept en in de kruipruimte is geduwd. Bloeddruppels op haar dijen wijzen erop dat de moordenaar met haar lichaam heeft lopen zeulen en haar in een bepaalde houding heeft neergezet.

Bij onderzoek van haar achtergrond bleek nergens uit dat ze behoorde tot een risicogroep. Hoewel ze gescheiden was van Larry, hield ze er geen andere relaties op na. De enige stressfactoren konden veroorzaakt zijn door de aanstaande vakantieperiode en datgene wat tot de ontbinding van hun huwelijk had geleid.

Op grond van de locatiefoto's en de gegevens die de politie van Cartersville me stuurde, stelde ik dat er voor de UNSUB twee mogelijkheden waren. Mogelijk ging het om een jonge, onervaren eenling die in de buurt woonde en die zijn slachtoffer min of meer per ongeluk tegen het lijf was gelopen. De politie vertelde me dat er in die buurt inderdaad problemen waren geweest met een crimineel individu, van wie veel buurtbewoners bang waren.

Maar de misdaad had te veel ensceneringselementen, wat mij meer deed neigen naar de tweede mogelijkheid: iemand die het slachtoffer goed kende en die had geprobeerd de aandacht van zichzelf af te leiden. De enige reden

die een moordenaar kon hebben om het lichaam in de directe omgeving te verstoppen, was iets wat wij 'het persoonlijke motief' noemen. Ook de wonden op haar gezicht en hals wezen in die richting.

Ik vertelde ze dat ik vermoedde dat de UNSUB intelligent was, desondanks niet verder was gekomen dan de middelbare school, en een baan had die fysieke kracht vereiste. Hij had zich in het verleden al eerder schuldig gemaakt aan gewelddadig gedrag en had een lage zelfbeheersingsdrempel. Hij was onderhevig aan stemmingen, was niet in staat afwijzingen te accepteren en tijdens de moord was hij om een of andere reden depressief geweest, waarschijnlijk door financiële problemen.

De enscenering had een eigen achtergrond en logica. Degene die Linda had vermoord en mishandeld, wilde haar lichaam niet open en bloot achterlaten op een plek waar een ander gezinslid – met name haar zoon – haar zou kunnen vinden. Daarom nam hij de tijd om haar in de sprei te wikkelen en haar naar de kruipruimte te slepen. Hij wilde de schijn wekken van een seksmoord – door haar beha naar boven en haar slipje naar beneden te schuiven – hoewel er geen sporen waren van verkrachting of seksueel misbruik. Hij vond het blijkbaar nodig om dit te doen, maar hij vond het ook een onprettig idee dat de politie haar borsten en geslachtsdelen zou zien, dus bedekte hij haar met de beddensprei.

Ik vermoedde dat de verdachte overdreven coöperatief en bezorgd zou zijn, maar dat hij arrogant en vijandig zou worden als zijn alibi aan de kaak zou worden gesteld. Zijn gedrag na de misdaad kon toegenomen drankzucht en druggebruik inhouden, en het was ook niet uitgesloten dat hij zich bij een of ander geloofsgenootschap had aangesloten. Mogelijk had hij zijn uiterlijk veranderd, of misschien was hij zelfs van baan veranderd en had hij zich in een andere stad gevestigd. Ik adviseerde de politie op zoek te gaan naar iemand die plotseling een totale verandering van gedrag en persoonlijkheid had ondergaan.

'Zoals hij zich vandaag gedraagt is nauwelijks te vergelijken met zijn gedrag van voor de moord,' stelde ik.

Wat ik op dat moment niet wist, was dat de politie van Cartersville Larry Bruce Dover al had gearresteerd op verdenking van moord op zijn vrouw, en dat ze mij alleen om een profiel hadden gevraagd om te controleren of ze op het goede spoor zaten. Toen ik dit naderhand te weten kwam, baalde ik daar enorm van, om meer dan één reden. Ten eerste had ik al meer zaken dan ik aankon. Ten tweede – en dat was veel belangrijker – plaatste deze

werkwijze het Bureau in een heel ongemakkelijke positie. Gelukkig bleek ik het met mijn profiel bij het rechte eind te hebben, maar als dat niet zo was geweest, legde ik de directeur van de FBI en de SAC van het kantoor in Atlanta uit, zou een vakkundige advocaat de mogelijkheid hebben gehad mij als getuige voor de verdediging te dagvaarden en me te dwingen tot een verklaring waarin ik stelde dat mijn 'deskundige' profiel de verdachte op bepaalde punten vrijpleitte. Vanaf dat moment heb ik de politie altijd eerst gevraagd of ze al een verdachte hadden voordat ik aan mijn werk begon, ook al wilde ik vooraf niet weten wie die verdachte was.

Maar gelukkig werd er in deze zaak recht gedaan. Op 3 september werd Larry Bruce Dover schuldig bevonden aan de moord op zijn ex-vrouw Linda Haney Dover en tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld.

Van een variatie op het thema 'enscenering binnenshuis' was ook sprake bij de moord op Elizabeth 'Betty' Jayne Wolsieffer in 1986.

Op zaterdag 30 augustus, kort na zeven uur 's ochtends, werd de politie van Wilkes-Barre, Pennsylvania, geroepen naar Birch Street 75, het huis van een populaire tandarts en zijn gezin. Toen de agenten Dale Minnick en Anthony George vijf minuten later arriveerden, troffen zij de drieëndertigjarige tandarts, dr. Edward Glen Wolsieffer, liggend op de vloer in de woonkamer aan. Iemand had geprobeerd hem te wurgen en hij had een klap op zijn hoofd gekregen. Zijn broer Neil was bij hem. Neil legde uit dat hij aan de overkant van de straat woonde, dat hij door zijn broer was gebeld en meteen was gekomen. Glen was verward en geschrokken en hij zei dat Neils telefoonnummer op dat moment het enige was dat hij zich kon herinneren. Toen Neil arriveerde, was hij degene die de politie had gebeld.

De mannen zeiden dat Glens tweeëndertigjarige vrouw Betty en hun vijfjarige dochtertje Danielle boven waren. Elke keer als Neil naar boven wilde gaan om naar hen te kijken, was Glen flauwgevallen of begon hij weer te kreunen, dus geen van tweeën was al naar boven geweest. Glen had Neil verteld dat hij bang was dat de indringer nog steeds in huis was.

De agenten Minnick en George doorzochten het huis. Ze vonden geen indringer, maar ze troffen wel Betty dood in de slaapkamer aan. Ze lag op de vloer naast het bed, op haar zij, met haar hoofd naar het voeteneind. Uit de kneuzingen in haar hals, het opgedroogde schuim rondom haar mond en de verkleuring van haar opgezwollen gezicht, maakten ze op dat ze handmatig was gewurgd. De lakens van het bed zaten vol bloedvlekken, maar het zag ernaar uit dat haar gezicht was schoongeveegd. Ze was alleen

gekleed in haar nachthemd, dat tot boven haar middel omhooggeschoven was.

Danielle is ongedeerd en ligt in de slaapkamer daarnaast te slapen. Als ze wakker wordt, zegt ze tegen de agenten dat ze niets heeft gehoord – geen geluiden van brekend glas of een worsteling of wat dan ook.

Zonder dr. Wolsieffer te vertellen wat ze boven hebben aangetroffen, vragen Minnick en George hem wat er is gebeurd. Hij zegt dat hij werd gewekt toen het net licht begon te worden door een geluid dat deed vermoeden dat er iemand in het huis probeerde in te breken. Hij pakte zijn pistool uit de la van het nachtkastje en stond op, zonder Betty te wekken.

Toen hij de slaapkamerdeur opendeed, zag hij boven aan de trap een grote man staan. De man scheen hem niet te zien, dus hij volgde hem de trap af. Maar toen hij op de begane grond kwam, zag hij hem niet meer en ging hij dus op zoek naar hem.

Plotseling wordt hij van achteren aangevallen en legt iemand een koord of band om zijn nek. Glen laat zijn pistool vallen, maar het lukt hem wel een hand achter dat koord te krijgen. Hij trapt achteruit en raakt de man in zijn kruis, zodat deze het koord moet loslaten. Maar voordat Glen zich kan omdraaien, krijgt hij een klap op zijn hoofd en verliest hij het bewustzijn. Als hij enige tijd later weer bijkomt, belt hij zijn broer.

De zichtbare verwondingen van dr. Wolsieffer komen de agenten en de ziekenbroeders van het eerstehulpteam niet al te ernstig voor – een bult op zijn achterhoofd, een paar roze plekken op de achterkant van zijn nek en een paar schrammen op zijn borst en de linkerkant van zijn ribbenkast. Maar ze willen geen enkel risico nemen, dus laten ze hem naar het ziekenhuis brengen. De dokter daar vindt het allemaal ook nogal meevallen, maar hij bevestigt de verklaring van de tandarts dat deze enige tijd buiten westen is geweest.

De politie heeft van het begin af twijfels over Wolsieffers verhaal. Het lijkt onlogisch dat een inbreker bij daglicht een huis binnendringt door een raam op de eerste verdieping. Buiten treffen ze een oude aluminium ladder aan die leidt naar het open raam van de slaapkamer aan de achterkant, waardoor de inbreker het huis is binnengekomen. Maar die ladder is zo oud en gammel, dat het er niet naar uitziet dat hij het gewicht van een volwassene van gemiddelde lengte en gewicht kan dragen. De ladder staat met de sporten in de verkeerde richting tegen het huis aan en heeft bovendien geen afdrukken achtergelaten in de zachte ondergrond, wat

aangeeft dat hij geen gewicht heeft gedragen, en er werden ook geen sporen aangetroffen op de aluminium dakgoot waar hij tegenaan leunde. En ten slotte werden er geen dauw en gras op de sporten of op het dak bij het raam aangetroffen, zoals je zou verwachten als iemand hem die morgen had gebruikt.

Ook wat zich in het huis had afgespeeld wekte de nodige twijfels. Er was niets van waarde uit het huis verdwenen, zelfs geen sieraden die duidelijk zichtbaar in de slaapkamer lagen. En als de indringer van plan was geweest een moord te plegen, waarom had hij dan beneden een bewusteloze man met een pistool laten liggen en was hij vervolgens naar boven gegaan om de vrouw te vermoorden zonder haar te verkrachten?

Met name twee punten zaten ons ontzettend dwars. Als Glen was gewurgd tot hij bijna bewusteloos raakte, waarom zaten er dan geen sporen van verwurging aan de voorkant van zijn nek? En wat het meest raadselachtige was: noch Glen noch zijn broer Neil waren naar boven gegaan om naar Betty en Danielle te kijken.

Om het allemaal nog erger te maken, begon dr. Wolsieffer veranderingen aan te brengen in zijn verhaal. Zijn beschrijving van de indringer werd steeds explicieter naarmate hij zich meer details herinnerde. De man droeg een donker sweatshirt, een nylonkous over zijn hoofd en een snor, zei Wolsieffer. Hij sprak zichzelf op verschillende punten tegen. Hij had familieleden verteld dat hij vrijdagavond heel laat was thuisgekomen maar dat hij zijn vrouw nog had gesproken voordat hij was gaan slapen. Maar hij had de politie verteld dat hij haar niet had gewekt. Eerst vertelde hij dat er dertienhonderd dollar uit de la van zijn bureau was gestolen, maar hij herriep dat toen de politie een bankafschrijving voor dat bedrag vond. Toen de politie hem probeerde te ondervragen nadat ze na het telefoontje van zijn broer op de moordlocatie waren gearriveerd, leek hij nauwelijks bij bewustzijn en sloeg hij wartaal uit, maar toen hem in het ziekenhuis werd verteld dat zijn vrouw dood was, zei hij dat hij dat al wist omdat hij de politie bij hem thuis de lijkschouwer had horen bellen.

Terwijl het onderzoek voortduurde, kwam Glen Wolsieffer elke keer met nieuwe, steeds gedetailleerdere scenario’s over de manier waarop hij was aangevallen. Uiteindelijk groeide het aantal indringers uit tot twee. Hij had toegegeven dat hij een verhouding had gehad met een vroegere tandartsassistente van hem, maar hij had de politie verteld dat hij daar een jaar geleden een eind aan had gemaakt. Later verklaarde hij dat hij haar een

paar dagen voor de moord nog had gezien en dat hij met haar naar bed was geweest. En hij vergat de politie in te lichten over de andere verhouding die hij tegelijkertijd met een getrouwde vrouw had gehad.

Vrienden en bekenden van Betty Wolsieffer vertelden de politie dat hoeveel ze ook van haar man hield en hoezeer ze ook haar best had gedaan hun huwelijk te redden, ze zijn gedrag, vooral op vrijdagavonden als hij altijd heel laat thuiskwam, spuugzat was. Enkele dagen voordat ze was vermoord, had ze een vriendin verteld dat ze Glen ‘voor het blok’ zou zetten als hij de daaropvolgende vrijdagavond weer zo laat thuiskwam.

Na de eerste ondervragingen in het ziekenhuis en zijn woonhuis weigerde Glen, op advies van zijn advocaat, verder nog met de politie te praten. Dus richtte die zich op zijn broer Neil. Zijn verslag van de gebeurtenissen van die ochtend was bijna even vreemd als dat van Glen. Hij weigerde de test aan de leugendetector, omdat hij had gehoord dat die niet altijd nauwkeurig was en hij bang was dat de uitslag hem in de problemen zou brengen. Na herhaalde verzoeken om mee te werken aan het onderzoek, van de politie en Betty’s ouders, en onder druk van de media, stemde Neil in oktober in met een verhoor door de politie op het gerechtshof.

Om ongeveer kwart over tien ’s ochtends, een kwartier voor de hoorzitting zou beginnen, kwam Neil om het leven bij een frontale botsing van zijn kleine Honda met een Mack-vrachtwagen. Hij reed weg van het gerechtshof toen de botsing plaatsvond. De lijkschouwer beschouwde zijn dood als een geslaagde poging tot zelfmoord, hoewel later bleek dat het mogelijk was dat hij de bocht te ruim had genomen en zijn best had gedaan om weer op zijn eigen weghelft te komen. We zullen het nooit weten.

Meer dan een jaar na de moord had de politie van Wilkes-Barre een flinke hoeveelheid indirect bewijs verzameld dat Glen Wolsieffer aanwees als de moordenaar van zijn vrouw, maar er was geen direct bewijs en ze konden hem dus niet in staat van beschuldiging laten stellen. Zijn haar en vingerafdrukken werden aangetroffen op de moordlocatie, maar het was zijn eigen slaapkamer, dus dat zei niet veel. De politie ging ervan uit dat hij zijn bebloede kleren in de rivier had kunnen gooien voordat hij zijn broer had gebeld. De enige hoop die ze nog hadden op een arrestatiebevel en een veroordeling was de verklaring van een getuige-deskundige die aantoonde dat de misdaad was gepleegd door iemand die het slachtoffer goed kende en die de misdaadlocatie naderhand in scène had gezet.

In januari 1988 vroeg de politie van Wilkes-Barre me of ik de misdaad wilde analyseren. Nadat ik het materiaal, dat inmiddels tot een enorme hoeveelheid was uitgegroeid, had doorgenomen, kwam ik vrij snel tot de conclusie dat de moord inderdaad was gepleegd door iemand die het slachtoffer goed kende en die de locatie had geënsceneerd om dat te verdoezelen. Aangezien de politie al een verdachte had, besloot ik geen gewoon profiel te maken of rechtstreeks met een beschuldigende vinger in de richting van de echtgenoot te wijzen, maar gaf ik enkele adviezen die de mogelijkheid moesten vergroten om tot een arrestatie te komen.

Een inbraak bij daglicht, in het weekend, in die buurt, terwijl er op de oprijlaan twee auto’s geparkeerd stonden, was een misdaad met een extreem hoog risicogehalte tegen slachtoffers van een laag risicogehalte. Met andere woorden: het inbraakscenario was volkomen ongeloofwaardig.

Dat een inbreker een huis via de eerste verdieping binnendrong en vervolgens meteen naar beneden ging zonder eerst de kamers op de eerste verdieping te controleren, was bovendien absoluut in tegenspraak met alles wat we tijdens onze jarenlange research over de hele wereld waren tegengekomen.

Er waren geen bewijzen dat de indringer wapens had meegebracht, wat een gepland moordscenario hoogst onwaarschijnlijk maakte. Mrs. Wolsieffer was niet seksueel misbruikt, wat een uit de hand gelopen verkrachting ook onwaarschijnlijk maakte. En er was geen bewijs dat er zelfs maar was geprobeerd om iets mee te nemen, wat nog een reden was dat er geen sprake was van een gepland inbraakscenario. Dit bracht het aantal potentiële motieven aanzienlijk terug.

De toegepaste methode – handmatige verwurging – wees op een persoonlijke misdaad. Het was geen methode die een vreemde zou kiezen, zeker niet iemand die zijn misdaad had gepland en die de moeite had genomen het huis binnen te dringen.

De politie bleef heel systematisch en nauwgezet aan haar zaak bouwen. Hoewel ze overtuigd waren van de schuld van de verdachte, was al het bewijs nog steeds indirect en zou het voor de rechtbank weinig hout snijden. Glen Wolsieffer verhuisde naar Falls Church, Virginia, in de buurt van Washington, waar hij een tandartspraktijk begon. Eind 1989 werd op basis van mijn rapport een arrestatiebevel en een in staat van beschuldigingstelling uitgevaardigd. Op 3 november 1989, meer dan drie

jaar na de moord, trok een team van staats-, county- en plaatselijke politie naar Virginia en werd Wolsieffer in zijn praktijk gearresteerd.

Tegen een van de politiemannen die hem arresteerden, zei hij: ‘Het ging allemaal te snel. Alles gebeurde in een roes.’ Later beweerde hij dat hij het toen over de aanval op hem door de indringer(s) had gehad, niet over de moord op zijn vrouw.

Hoewel ik al in verscheidene staten als deskundige op het gebied van locatieanalyse werd erkend, werd ik door de advocaten van de verdediging een voodootovenaar genoemd vanwege de manier waarop ik tot mijn conclusies kwam, en de rechter besloot uiteindelijk dat ik niet mocht getuigen. Toch was het openbaar ministerie in staat om datgene wat ik hun had verteld, in hun aanklacht te verwerken, en dankzij het grondige politiewerk lukte het hun om Wolsieffer tot doodslag te laten veroordelen.

Er waren heel wat opvallende facetten aan de Wolsieffer-zaak: de gammele, verkeerd neergezette ladder, de enscenering van een seksmisdrijf zonder bewijzen van seksueel misbruik, de twijfels over de wurgingswonden op de hals van de verdachte, het gebrek aan bezorgdheid dat bleek uit het niet gaan kijken naar de vrouw en de dochter, en het feit dat het kind niet was gewekt door enig lawaai. Maar het opvallendste facet was ongetwijfeld het volkomen onlogische gedrag van de zogenaamde indringer. Iemand die een huis binnendringt om er een misdaad te plegen, wat die misdaad ook is, zal zich eerst bezighouden met de persoon die de grootste bedreiging voor hem vormt – in dit geval de een meter vijfentachtig lange, honderd kilo zware, gewapende heer des huizes – en daarna pas met de slapende vrouw, van wie hij veel minder te vrezen heeft.

Een rechercheur moet altijd zijn antennes uitsteken voor dit soort tegenstrijdigheden. Misschien omdat we al zoveel van dit soort zaken hebben behandeld, proberen we altijd meteen te kijken wat er achter iemands woorden schuilgaat en wat zijn gedrag echt aantoont.

In sommige opzichten zijn we net acteurs die zich voorbereiden op hun rol. We lezen het script, maar waar we ons bij het acteren op willen richten, is de context van die woorden, datgene waar het in die scène werkelijk om gaat.

Een van de duidelijkste voorbeelden daarvan was de moord op Carol Stuart en de zware verwonding van haar man Charles, in 1989 in Boston. Voordat deze zaak was opgelost, was het zo’n geruchtmakende zaak geworden, dat ze de gemeenschap uiteen dreigde te scheuren.

Op een avond, toen het jonge stel na een cursus natuurlijk bevallen op weg naar huis door Roxbury reed en moesten stoppen voor een stoplicht, waren ze blijkbaar overvallen door een grote, zwarte man. Hij schoot de dertigjarige Carol neer en verwondde de negenentwintigjarige Charles zo ernstig in de buikstreek, dat er een zestien uur durende operatie voor nodig was om hem het leven te redden. Hoewel de artsen van het Brigham-ziekenhuis hun uiterste best deden om Carols leven te redden, overleed ze kort daarna. Hun kind, Christopher, werd op dat moment ter wereld gebracht door middel van de keizersnede, maar het overleed binnen enkele weken. Charles lag nog steeds in het ziekenhuis toen Carol werd begraven, een gebeurtenis die enorm veel belangstelling en publiciteit trok.

De politie van Boston was inmiddels al in actie gekomen en ondervroeg elke zwarte man die maar enigszins voldeed aan Charles' signalement van de moordenaar. Uiteindelijk werden er tien mogelijke verdachten op een rij gezet, waarvan Charles er een aanwees.

Maar kort daarna begon zijn verhaal gaten te vertonen. Zijn broer Matthew betwijfelde of er wel sprake was geweest van een beroving, aangezien Charles hem had gevraagd om voor hem ergens een tas te dumpen die de voorwerpen bleek te bevatten waarvan werd aangenomen dat ze gestolen waren. De dag nadat de openbare aanklager had aangekondigd dat hij Charles Stuart in staat van beschuldiging stelde, pleegde deze zelfmoord door van een brug te springen.

De zwarte gemeenschap was woedend, wat begrijpelijk was, door de beschuldiging die Charles had geuit, net als zes jaar later, toen Susan Smith ten onrechte een zwarte man beschuldigde van de ontvoering van haar twee kinderen. In de Smith-zaak echter liet de plaatselijke sheriff van South Carolina zich niet misleiden door Susans beschuldigingen en in samenwerking met de media en de federale autoriteiten – waaronder onze special agent Jim Wright – kreeg hij binnen enkele dagen de waarheid boven tafel.

Zo soepel verliep het niet in de Stuart-zaak, hoewel ik van mening ben dat de politie een analyse had kunnen maken van hetgeen Stuart hun had verteld, afgezet tegen dat wat er blijkbaar op de locatie van de misdaad was gebeurd. Niet iedereen zal zo ver gaan bij het ensceneren van een misdaad – in dit geval jezelf levensgevaarlijk verwonden door jezelf in de buik te schieten. Maar als een veronderstelde dader er net als in de Wolsieffer-zaak voor kiest om eerst de persoon te pakken die een kleinere bedreiging voor

hem vormt – in de meeste gevallen de vrouw – dan moet hij daar een reden voor hebben. In berovingssituaties zal de indringer er altijd voor kiezen eerst de persoon uit te schakelen die hem het meeste last kan bezorgen. En als hij dat niet doet, dan moet hij daar een speciale reden voor hebben. ‘Son of Sam’ David Berkowitz schoot eerst de vrouwen dood, maar dat deed hij omdat zij zijn doelwit waren. De mannen die hij doodschoot, waren gewoon op het verkeerde moment op de verkeerde plek.

Een probleem dat voor wetshandhavers kan ontstaan bij geënsceneerde misdaden, is dat ze gemakkelijk emotioneel betrokken kunnen raken bij de slachtoffers en overlevenden. Als iemand zoveel verdriet heeft, hebben we soms de neiging hem te geloven. Als hij een beetje toneel kan spelen en de misdaad zelf wekt onze argwaan niet, bestaat er soms de neiging om niet verder te kijken. Net als artsen voelen we mee met de slachtoffers, maar we doen er niemand een plezier mee als we onze objectiviteit verliezen.

Wat voor soort persoon kan zo’n misdaad hebben begaan?

Hoe pijnlijk het antwoord op die vraag soms ook kan zijn, het is wel wat wij moeten proberen te achterhalen.

16

‘God wil dat je Shari Faye gezelschap komt houden’

Shari Faye Smith, een beeldschoon, levendig meisje uit de hoogste klas van de middelbare school, werd overmeesterd toen ze met haar auto stopte bij de brievenbus aan het begin van de oprijlaan van haar ouders huis in de buurt van Columbia, South Carolina. Ze keerde terug van het nabijgelegen winkelcentrum, waar ze Richard, haar vaste vriend, had ontmoet. Het was 31 mei 1985, acht minuten over halfvier, een warme, zonnige middag, twee dagen voordat Shari het nationale volkslied zou zingen bij de diploma-uitreiking van haar school.

Al enkele minuten later zag haar vader Robert haar auto staan aan het begin van de lange oprijlaan die naar het huis leidde. Het portier stond open, de motor liep en Shari’s tas lag op de zitting van de passagiersstoel. Bevangen door paniek belde hij onmiddellijk het sheriffsdepartement van het district Lexington.

Zulk soort dingen gebeurde niet in Columbia, een trotse, vredige woongemeenschap waar oude waarden en familiebanden nog iets betekenden. Hoe kon dit mooie, spontane blonde meisje nu plotseling verdwijnen voor de deur van haar eigen huis, en wat voor persoon kon daarbij betrokken zijn? Sheriff Jim Metts had geen idee. Maar hij voelde aan dat er iets goed fout zat. Het eerste wat hij deed was het organiseren van een zoekactie, die de grootste mensenjacht in de geschiedenis van South Carolina zou worden. Overheidsdienaren van aangrenzende districten en de staatspolitie kwamen over om hun hulp te bieden en ze werden bijgestaan door meer dan duizend burgers die zich als vrijwilliger hadden gemeld. Wat Metts vervolgens deed was het van de verdachtenlijst schrappen van haar vader Robert Smith, die op de tv een oproep had gedaan waarin hij de ontvoerder had gesmeekt zijn dochter terug te brengen. Zoals altijd bij de verdwijning van of een mogelijk vergrijp tegen een slachtoffer van een laag risicogehalte, moesten de echtgenoot, de ouders en familieleden als verdachten in overweging worden genomen.

De doodsbange familie Smith wachtte op een teken van de ontvoerder en ze waren zelfs voorbereid op een losgeldeis. Toen werden ze gebeld. Een man met een vreemde, verdraaide stem beweerde dat hij Shari had gekidnapt.

‘Ze draagt een zwart met geel badpak onder haar short en T-shirt, dus dan weten jullie dat ik geen onzin praat.’

Shari’s moeder Hilda smeekte hem haar vrij te laten omdat Shari suikerziekte had en ze regelmatig voeding, vocht en medicijnen nodig had. De man stelde geen losgeldeisen en zei alleen maar: ‘In de loop van de dag krijgen jullie een brief.’ Nu gingen de familie en de politiemensen zich nog meer zorgen maken.

Uit Metts’ volgende actie bleek zijn achtergrond en opleiding. Hij en hulpsheriff Lewis McCarty hadden aan de FBI-academie gestudeerd en beiden onderhielden uitstekende relaties met het Bureau. Zonder een moment te aarzelen belde Metts eerst Robert Ivey, de SAC van het FBI-kantoor in Columbia, en vervolgens mijn eenheid in Quantico. Ik was zelf niet beschikbaar, maar hij werd meteen geholpen door de special agents Jim Wright en Ron Walker. Na een analyse van de omstandigheden waarin de ontvoering had plaatsgevonden, het bekijken van de locatiefoto’s en het verslag van het telefoontje, bevestigden de twee agenten dat ze te maken hadden met een uitgekookte, bijzonder gevaarlijke man, en dat Shari in levensgevaar was. Ze sloten niet uit dat Shari al dood was en dat de dader zich algauw gedwongen zou voelen nog zo’n soort misdaad te plegen. Ze vermoedden dat de kidnapper Shari en haar vriendje Richard waarschijnlijk had gezien in het plaatselijke winkelcentrum, waar ze stonden te zoenen of zoiets, en dat hij haar was gevolgd toen ze naar huis reed. Haar grote pech was dat ze bij de brievenbus was gestopt. Als ze dat niet had gedaan of er waren op dat moment andere auto’s langsgereden, dan zou de misdaad nooit hebben plaatsgevonden. De mannen van het sheriffsdepartement installeerden opnameapparatuur bij de telefoon in het huis van de Smiths en gingen zitten wachten tot hij weer belde.

Toen arriveerde er een belangrijk, bijzonder verontrustend bewijsstuk. In mijn hele carrière bij de FBI, met alle gruwelijke, bijna ongelofelijke dingen die ik heb meegemaakt, was dit wel het meest hartverscheurende bewijsstuk dat ik ooit heb gezien. Het was een handgeschreven brief van twee velletjes, van Shari aan haar familie. Van boven naar beneden aan de linkerkant stond in hoofdletters geschreven: ‘GOD IS LIEFDE.’

Hoewel ik het nog steeds moeilijk vind om deze brief te lezen, spreekt er zo’n grote moed en persoonlijkheid van deze jonge vrouw uit, dat ik hem in zijn geheel wil afdrukken:

1/6/85, 3.10 uur, ik hou van jullie allemaal

Laatste Wil

Ik hou van jullie, mama, papa, Robert, Dawn, Richard, & al mijn andere vrienden en bekenden. Ik zal nu bij mijn Hemelse Vader zijn, dus alsjeblieft, maak je over mij geen zorgen! Denk maar terug aan mijn wijsneuzige karakter & aan alle bijzondere momenten die we met elkaar hebben gedeeld. Alsjeblieft, laat dit jullie levens niet ruïneren, maar leef gewoon door, in naam van Jezus. Ook uit dit zal iets goeds voortkomen. Mijn gedachten zullen altijd bij jullie en in jullie zijn! Dat staat vast. Ik hou zo verdomde veel van jullie. Sorry papa, dat ik één keer moest vloeken! Jezus zal me vergeven. Richard, schat, ik heb veel van je gehouden & zal dat altijd blijven doen & ik zal onze dierbare momenten blijven koesteren. Maar één ding moet ik je vragen. Accepteer Jezus ook als je persoonlijke verlosser. Mijn familie heeft altijd de grootste invloed op mijn leven gehad. Het spijt me van het geld dat we voor onze vakantie hadden gespaard. Op een dag kun je in mijn plaats gaan, doe dat alsjeblieft.

Het spijt me als ik jullie ooit heb teleurgesteld, op welke manier dan ook. Ik wilde alleen maar dat jullie trots op me waren, omdat ik ook altijd trots ben geweest op mijn familie. Mama, papa, Robert & Dawn, er is nog zoveel dat ik jullie had willen zeggen. Ik had dat eerder moeten doen. Maar ik hou van jullie!

Ik weet dat jullie allemaal van me houden en dat jullie me heel erg zullen missen, maar als jullie elkaar helpen, dan slaan jullie je er wel doorheen!

Alsjeblieft, word niet hard en verbitterd. Alles gebeurt in het teken van het goede, de liefde van onze Heer.

Al mijn liefde, voor altijd, met heel mijn hart!

Sharon (Shari) Smith

PS Nana, ik hou zoveel van je. Ik heb altijd het gevoel gehad dat ik je lievelingetje was. En jij was de mijne!

Liefs, voor altijd

Sheriff Metts stuurde de brief naar het gerechtelijk laboratorium van South Carolina, voor een analyse van het papier en mogelijke vingerafdrukken. Toen we op Quantico een kopie van de brief lazen, waren we er allemaal redelijk zeker van dat de ontvoering was uitgelopen op een moord. Toch bleven de Smiths, dat hechte gezin met dat onwankelbare vertrouwen in de Heer, zich vastklampen aan hun hoop. En op de middag van 3 juni werd Hilda Smith gebeld met de vraag of de brief was aangekomen.

‘Geloof je me nu?’

‘Nou, dat hangt ervan af. Ik geloof je pas als ik van Shari zelf heb gehoord dat ze in orde is.’

‘Over een dag of twee, drie zul je het weten,’ zei de beller veelbetekenend.

Maar hij belde die avond nog een keer, met de mededeling dat Shari in leven was en dat hij haar binnenkort zou vrijlaten. Wat hij echter daarna zei, vertelde ons het tegendeel:

‘Ik zal je nog iets zeggen. Shari is nu een deel van me. Lichamelijk, geestelijk, emotioneel en spiritueel. Onze zielen zijn één geworden.’ Toen Mrs. Smith hem vroeg om een bewijs dat haar dochter niets mankeerde, zei hij: ‘Shari wordt goed verzorgd en… ze is nu een deel van me en God zorgt voor ons allemaal.’

Later bleek dat de telefoongesprekken waren gevoerd vanuit telefooncellen in de omgeving, maar in die tijd moest je een beller minstens een kwartier aan de lijn houden als je hem wilde traceren, en dat was natuurlijk niet mogelijk. Maar alle gesprekken waren opgenomen en kopieën van die bandjes waren naar ons in Quantico gestuurd. Toen Wright, Walker en ik de opnamen afluisterden, werden we getroffen door de moed en zelfbeheersing van Mrs. Smith terwijl ze met dit monster sprak. Het was ons duidelijk van wie Shari haar moedige karakter had.

In de hoop dat er nog meer telefoontjes zouden volgen, vroeg Metts ons wat hij de familie moest adviseren hoe ze erop moesten reageren. Jim Wright zei hem dat het hem het beste leek als ze reageerden als politieonderhandelaars in gijzelingszaken, wat inhield: goed luisteren, zo mogelijk alles herhalen wat van belang leek om hem duidelijk te maken dat ze hem goed begrepen, proberen hem tot een reactie te krijgen en hem meer te laten onthullen over zichzelf en zijn plannen. Dit kon diverse voordelen hebben. Ten eerste bestond er de kans dat ze hem lang genoeg aan de lijn hielden om alsnog te ontdekken waar hij vandaan belde, en ten tweede zou het hem ervan overtuigen dat er naar hem geluisterd werd, wat hem misschien aan zou moedigen vaker te bellen.

Het is overbodig te zeggen dat een dergelijke beheerste benadering een bijna ondoenlijke taak is voor een geschrokken, door immens verdriet overmand gezin. Maar de Smiths hielden zich opmerkelijk goed staande, een bewonderenswaardige houding die ons veel waardevolle informatie opleverde.

De kidnapper belde de volgende avond weer, maar nu wilde hij met Shari's eenentwintigjarige zuster Dawn spreken. Er waren vier dagen verstreken sinds Shari was verdwenen. Hij gaf Dawn allerlei details over de ontvoering. Hij zei dat hij zijn auto had gestopt toen hij haar bij de brievenbus zag staan, haar vriendelijk had toegesproken, een paar foto's van haar had gemaakt en haar vervolgens onder bedreiging van een pistool in zijn auto had laten stappen. Tijdens dit gesprek en de andere klonk hij soms opmerkelijk vriendelijk, dan weer puur zakelijk en soms klonk er een licht berouw door in zijn stem over hoe deze hele zaak 'uit de hand was gelopen'.

Hij vervolgde: 'Oké, om 4.58 uur 's ochtends, nee, sorry, wacht even. Om 3.10 uur 's ochtends, zaterdag 1 juni, heeft ze geschreven wat jullie hebben ontvangen. Op zaterdagochtend, 4.58 uur, zijn onze zielen verenigd.'

'Jullie zielen verenigd?' herhaalde Dawn.

'Wat betekent dat?' vroeg Hilda op de achtergrond.

'Geen vragen nu,' zei hij kortaf.

Maar wij wisten wat dat betekende, ondanks zijn bewering dat 'de zegeningen nabij waren' en dat hij Shari de volgende avond zou laten gaan. Hij zei zelfs tegen Dawn dat ze ervoor moest zorgen dat er een ambulance stand-by stond.

'Jullie krijgen instructies over waar jullie ons kunnen vinden.'

Voor ons in Quantico was de manier waarop hij de tijdstippen beschreef het meest opvallende: 4.58 uur, wat vervolgens veranderd werd in 3.10 uur. Die aparte manier van uitdrukken werd nog eens bevestigd in een nors telefoontje dat Hilda de volgende dag rond het middaguur kreeg.

'Luister goed. Rijd snelweg 378 op in westelijke richting tot de rotonde. Neem de afslag naar Prosperity, rijd een halve mijl door, sla rechts af bij Moose Lodge 103, rijd een kwart mijl door, sla links af bij een huis met een wit hek, ga naar de achtertuin en loop anderhalve meter door. Daar wachten we op jullie. God heeft ons uitverkoren.' En toen hing hij op.

Sheriff Metts volgde de instructies en dertig kilometer verderop, in het naburige Saluda County, vond hij Shari Smiths lichaam. Ze droeg het gele T-shirt en de witte short waarin ze het laatst was gezien, maar de staat van ontbinding waarin het lichaam verkeerde, vertelde de sheriff en de lijkschouwer dat ze al enkele dagen dood was – sinds 1 juni 4.58 uur 's ochtends, wisten wij vrijwel zeker. Door de staat waarin het lichaam

verkeerde was het onmogelijk om te bepalen hoe ze was gedood en of ze seksueel was misbruikt.

Jim Wright, Ron Walker en ik waren ervan overtuigd dat de moordenaar de familie expres zo lang in de waan had gelaten dat ze veilig zou terugkeren, dat het forensische bewijsmateriaal niet meer bruikbaar zou zijn. Sporen van isolatieband werden aangetroffen op Shari’s gezicht en in haar haar, maar het plakband zelf was verwijderd, wat ook een indicatie van planning en organisatie was. Meestal begonnen seriemoordenaars niet met een dergelijke graad van zelfbeheersing, wat aangaf dat we te maken hadden met een intelligent, wat ouder persoon die zou terugkeren naar de plaats waar hij haar had gedumpt, wat hem een zekere seksuele bevrediging opleverde. Pas als het lichaam een staat van ontbinding naderde waarin een ‘relatie’ niet langer mogelijk was, zou hij er niet meer naartoe gaan.

De ontvoering zelf, midden op de dag in een bewoonde omgeving, vereiste de nodige doortastendheid en raffinement. We schatten zijn leeftijd op eind twintig, begin dertig, maar ik neigde sterk naar het laatste. Door het gemak waarmee hij zijn wrede spelletjes met de familie had gespeeld, kwamen we tot de conclusie dat hij vermoedelijk op jonge leeftijd getrouwd was en een kort, slecht functionerend huwelijk achter de rug had. We vermoedden dat hij op dit moment alleen of bij zijn ouders woonde. We verwachtten dat hij een strafblad had voor mishandeling van vrouwen of op zijn minst obscene telefoontjes. Als hij eerder moorden had gepleegd, zouden dat kinderen of heel jonge meisjes zijn geweest. In tegenstelling tot veel andere seriemoordenaars zou onze man zich niet aan prostituees vergrijpen; die zouden veel te intimiderend voor hem zijn.

De overdreven nauwkeurige instructies en het corrigeren van de tijdstippen gaven ons enkele andere belangrijke inzichten. De instructies waren zorgvuldig uitgedacht en vervolgens opgeschreven. Hij was verscheidene keren teruggegaan naar de moordlocatie om alles op te meten. Toen hij de Smiths belde, las hij zijn instructies op van een briefje! Hij begreep dat hij zijn boodschap zo snel mogelijk duidelijk moest maken en het gesprek daarna meteen moest beëindigen. Tijdens verscheidene telefoongesprekken was hij de draad van zijn verhaal kwijtgeraakt en was hij opnieuw begonnen. Wie hij ook was, hij was star, ordelijk en overdreven precies. Hij had de obsessieve neiging om overal lijstjes en aantekeningen van bij te houden en als hij die niet goed kon volgen, raakte hij ook de draad van zijn gedachten kwijt. We wisten dat hij diverse keren langs het

huis van de Smiths moet zijn gereden om de plek te bekijken waar hij Shari had ontvoerd. Op grond van zijn persoonlijkheid vermoedde ik dat zijn auto schoon, goed onderhouden en niet ouder dan drie jaar zou zijn. Kortom, een gespleten persoonlijkheid van iemand die uiterlijk arrogant lijkt en de hele wereld lijkt te verachten, maar die tegelijkertijd constant worstelt met diepgewortelde gevoelens van onzekerheid en onvolwaardigheid.

In dit soort zaken vormt de moordlocatie een psychologisch onderdeel van de misdaad. De geografie van die locatie wees op iemand uit de omgeving, vermoedelijk iemand die daar zijn hele leven al woonde. Voor de dingen die hij met Shari en vervolgens met haar lijk wilde doen, had hij een afgelegen plek nodig waar hij niet gestoord zou worden. Alleen iemand uit die omgeving zou weten waar hij zo'n plek kon vinden.

De Signal Analysis Unit, eenheid voor geluidanalyse, van de technische dienst van de FBI, vertelde ons dat de vervorming van de stem was veroorzaakt door iets wat zij een stemvervormer met variabele snelheid noemden. Telefonische verzoeken om opsporing van fabrikanten en verkooppunten van dergelijke apparatuur gingen naar alle FBI-kantoren in het hele land. Op grond van deze informatie vermoedden we dat onze UNSUB een soort elektronica-achtergrond had en dat zijn baan iets met installatietechniek te maken had.

De volgende dag, nadat Bob Smith met de begrafenisonderneming de laatste regelingen voor de begrafenis van zijn jongste dochter had gemaakt, belde de moordenaar opnieuw. Hij belde op kosten van de Smiths en eiste Dawn te spreken. Hij zei dat hij zichzelf de volgende morgen zou aangeven en dat de foto's die hij van Dawn bij de brievenbus had gemaakt, per post onderweg waren naar de Smiths. Vol zelfmedelijden vroeg hij Dawn of het gezin hem wilde vergeven en voor hem wilde bidden. Hij zei ook dat hij overwoog om zelfmoord te plegen in plaats van zich aan te geven en hij zeurde maar door over hoe 'de zaak uit de hand was gelopen en hij alleen maar de liefde had willen bedrijven met Dawn. Ik heb haar een hele tijd in de gaten gehouden…'

'Met wie?' onderbrak Dawn hem.

'Met… sorry, met Shari,' verbeterde hij zichzelf. 'Ik heb haar een paar weken in de gaten gehouden en… eh… het is gewoon uit de hand gelopen.'

Dit was de eerste keer dat hij de twee meisjes met elkaar verwarde, wat niet eens zo vreemd was aangezien ze allebei mooi, blond en spontaan waren en sprekend op elkaar leken. Dawns foto had in de krant gestaan en

was op tv geweest, en datgene wat hem had aangetrokken in Shari, ging vermoedelijk net zo goed op voor Dawn. Toen we deze opname afluisterden, moesten we ons uiterste best doen om niet misselijk te worden van deze demonstratie van sadisme en zelfingenomenheid. Maar toen wist ik – hoe hard en berekenend het misschien ook mag klinken – dat Dawn als lokaas kon dienen om hem te pakken te krijgen.

Op dezelfde dag belde hij de bekende plaatselijke tv-presentator Charlie Keyes, tegen wie hij zijn voornemen om zichzelf aan te geven herhaalde. Hij zei ook dat hij de populaire Keyes als ‘contactpersoon’ wilde en beloofde hem een exclusief interview. Keyes luisterde toe, maar gelukkig hield hij zijn hersens erbij en deed de beller geen toezeggingen.

Ik belde Lewis McCarty en zei hem dat ik ervan overtuigd was dat hij helemaal niet van plan was zichzelf aan te geven. En hij pleegt ook geen zelfmoord. Hij had tegen Dawn gezegd dat hij een ‘vriend van de familie’ was, dat hij wist dat hij enigszins psychopathisch was, maar dat hij hoopte dat de Smiths dat zouden begrijpen en dat hij kon rekenen op hun sympathie. Wij geloofden niet dat hij het gezin kende; het was gewoon een deel van zijn fantasie die erop neerkwam dat hij dicht bij Shari wilde zijn en wilde dat ze van hem hield. Hij is honderd procent narcistisch ingesteld, zei ik tegen McCarty, en hoe langer dit doorgaat en hoe meer reacties hij van de Smiths krijgt, des te veiliger gaat hij zich voelen en des te meer raakt hij overtuigd van zijn eigen fantasieën. En hij zal nog een moord plegen, vermoedelijk op iemand die veel op Shari lijkt als hij zo iemand kan vinden, of anders op een ander toevallig slachtoffer. De echte drijfveer van alles wat hij doet is macht, manipulatie, dominantie en controle.

Op de dag van Shari’s begrafenis belde hij ’s avonds opnieuw en vroeg hij Dawn te spreken. Een bijzonder perverse bijkomstigheid was dat hij de telefoniste had laten zeggen dat het telefoontje afkomstig was van Shari, op kosten van de Smiths. Opnieuw vertelde hij dat hij zichzelf ging aangeven en toen gaf hij Dawn met een gruwelijk, banaal gemak een gedetailleerde beschrijving van de manier waarop Shari was gestorven.

‘Vanaf twee uur ’s nachts tot het moment waarop ze stierf, om 4.58 uur, praatten we over allerlei dingen. Ze mocht zelf het moment bepalen waarop ze zou sterven. Ze zei dat ze er klaar voor was, dat God bereid was om haar als engel te ontvangen.’

Hij zei dat hij seks met haar had bedreven en dat hij haar ook de manier had laten kiezen waarop ze zou sterven – de kogel, een overdosis drugs of

verstikking. Ze had gekozen voor het laatste en hij had haar laten stikken door haar mond en neus dicht te plakken met isolatieband.

‘Waarom moest je haar per se doden?’ vroeg Dawn hem huilend.

‘Het liep uit de hand. Ik werd bang omdat… eh… dat weet God alleen, Dawn. Ik weet niet waarom. Ik hoop dat God me vergeeft. Ik hoop dat hij me de kans geeft om dit recht te zetten, of dat hij me naar de hel stuurt waar ik voor eeuwig zal branden, maar ik ga niet naar de gevangenis en laat me niet op de elektrische stoel zetten.’

Zowel Dawn als haar moeder smeekten hem om zichzelf over te geven aan Gods genade en geen zelfmoord te plegen, maar wij waren er verdomde zeker van dat hij geen van beide van plan was.

Twee weken na de dag dat Shari Smith was verdwenen, werd Debra May Helmick gekidnapt uit de tuin voor de stacaravan van haar ouders in Richland County, bijna veertig kilometer van het huis van de Smiths. Haar vader was op dat moment binnen, op nauwelijks zes meter afstand van haar. Een buurman had een auto zien stoppen, iemand zien uitstappen en met Debra zien praten, die haar plotseling vastgreep, in de auto sleurde en hard wegreed. De buurman en Mr. Helmick sprongen meteen in de auto en zetten de achtervolging in, maar ze raakten hem kwijt. Net als Shari was Debra een mooi meisje met blauwe ogen en blond haar, maar anders dan Shari was ze pas negen jaar oud.

Opnieuw stelde sheriff Metts alles in het werk om het meisje te vinden. Ondertussen begon de zaak mij flink dwars te zitten. Als je het soort werk doet wat ik en de mensen van mijn eenheid doen, moet je altijd een zekere afstand en objectiviteit bewaren tussen jezelf en de zaak, anders word je gek. Hoewel dat in de Smith-zaak al heel moeilijk was geweest, maakte deze laatste gruwelijke ontwikkeling dat helemaal onmogelijk. Die kleine Debra Helmick was pas negen jaar oud, net zo oud als mijn dochter Erika, die ook blond haar en blauwe ogen had. Mijn andere dochter was op dat moment pas vijf. Naast dat afschuwelijke, knagende gevoel van ‘het had ook mijn dochter kunnen zijn’ is er die begrijpelijke neiging om je kinderen met handboeien aan je polsen te klinken en ze geen seconde meer uit het oog te verliezen. Als je hebt gezien wat ik heb gezien, en je geeft niet toe aan die neiging – maar je geeft je kinderen de ruimte en vrijheid die ze nodig hebben om te leven – dan is dat een constante emotionele worsteling.

Ondanks het leeftijdsverschil tussen Shari Smith en Debra Helmick, wezen de timing, de omstandigheden en de modus operandi erop dat het

zeer waarschijnlijk was dat we met dezelfde dader te maken hadden. Zowel de mensen van mijn eenheid als die van het sheriffsdepartement waren het daarmee eens. Op grond van het sombere vooruitzicht dat we nu officieel met een seriemoordenaar te maken hadden, nam Lewis McCarty de eerste de beste vlucht naar Quantico en hij bracht alle gegevens over de zaak mee.

Walker en Wright bekeken alle feiten die tot het profiel hadden geleid en alle adviezen die ze hadden gegeven nog eens opnieuw. Ondanks de extra informatie die de nieuwe misdaad hun gaf, zagen ze geen redenen om van mening te veranderen.

Hoewel onze UNSUB een stemvervormer gebruikte, waren we er vrijwel zeker van dat hij blank was. Dit waren allebei misdaden met een seksueel motief, gepleegd door een volwassen man met een labiele persoonlijkheid. Beide slachtoffers waren blank, en we hadden gemerkt dat het ongebruikelijk was dat bij dit soort misdaden de rassengrenzen werden overschreden. We vermoedden dat we te maken hadden met een verlegen, beleefde man die zwaargebouwd of gewoon te dik was, in ieder geval onaantrekkelijk voor vrouwen. We zeiden tegen McCarty dat we verwachtten dat onze man nu nog meer dwangmatig gedrag zou gaan vertonen. Bekenden van hem zouden merken dat hij gewicht verloor, veel dronk, zich niet regelmatig schoor en de aandrang zou hebben om over de moord te praten. Iemand die zo overdreven nauwgezet was als hij, zou de verslaggeving op tv op de voet volgen en de berichten verzamelen die de kranten erover publiceerden. Hij zou ook een verzameling pornografie hebben, met een voorkeur voor bondage en sadomasochisme. Hij zou intens genieten van zijn roem, van de macht die hij had over zijn slachtoffers en de gemeenschap, en van zijn vermogen om het rouwende gezin Smith te manipuleren. Zoals ik had gevreesd, had hij, toen hij geen slachtoffer kon vinden dat aan zijn fantasieën en verlangens beantwoordde, zich vergrepen aan het eerste het beste kwetsbare slachtoffer dat toevallig op zijn weg kwam. Shari was door haar leeftijd nog redelijk benaderbaar voor hem geweest. Maar als hij er echt over zou nadenken, zou hij zich over de keuze van Debra Helmick veel minder goed voelen, zodat we niet verwachtten dat hij haar ouders zou bellen.

McCarty vertrok met een lijst met tweeëntwintig karaktertrekken en kenmerken van de dader. Toen hij weer terug was, zei hij tegen Metts: ‘Ik weet nu wie hij is. We moeten alleen nog achter zijn naam zien te komen.’

We voelden ons gevleid door het vertrouwen dat hij in ons had, maar zo simpel lagen de zaken zelden. Politiekorpsen van de staat South Carolina kamden samen met agenten van het FBI-kantoor in Columbia de omgeving uit en zochten naar sporen van Debra Helmick, maar er werden geen nieuwe aanwijzingen gevonden. Er vond evenmin communicatie met de familie plaats en er werden geen losgeldeisen gesteld. Wij in Quantico wachtten op nieuws en bereidden ons voor op wat komen ging. Het medeleven dat we voelden voor de familie van het vermiste kind was bijna ondraaglijk. Op verzoek van SAC Ivey en sheriff Metts pakte ik mijn koffers en vloog ik naar Columbia om ter plekke mijn assistentie te verlenen. Ron Walker ging met me mee. Het was de eerste trip die we samen maakten nadat hij en Blaine McIlwain in Seattle mijn leven hadden gered.

Lewis McCarty haalde ons af van het vliegveld, waarna we geen tijd verspilden maar ons onmiddellijk vertrouwd maakten met de diverse locaties. McCarty reed met ons naar de plekken waar de ontvoeringen hadden plaatsgevonden. Het was warm en de lucht was vochtig, zelfs naar onze Virginiaanse maatstaven. Voor de twee huizen troffen we geen zichtbare sporen van een worsteling aan. De plek waar het lichaam van Shari Smith was gedumpt was niet meer dan dat – de moord was duidelijk ergens anders gepleegd. Maar bij het zien van de verschillende locaties was ik er meer dan ooit van overtuigd dat de UNSUB heel goed bekend was met de omgeving. Ondanks het feit dat sommige van de telefoontjes naar de Smiths interlokaal waren geweest, wist ik zeker dat hij in de omgeving moest wonen.

We hielden een bespreking op het sheriffsdepartement. Sheriff Metts had een groot, indrukwekkend kantoor – tien meter lang, bijna vier meter hoog en alle vier wanden behangen met plaquettes, oorkondes, foto's en andere aandenkens: van bedankbrieven voor het oplossen van moorden tot fanmail van de meisjesafdeling van de padvinderij. Hij zat achter zijn imposante bureau en wij – Ron Walker, Bob Ivey, Lew McCarty en ik – in een halve cirkel aan de andere kant.

'Hij is opgehouden met de Smiths te bellen,' zei Metts.

'Dan ga ik ervoor zorgen dat hij daar weer mee begint,' zei ik.

Ik zei hem dat het profiel een waardevolle bijdrage kon leveren aan het politieonderzoek, maar dat we hem zo snel mogelijk uit zijn schuilplaats moesten zien te krijgen, waarna ik Metts een paar proactieve technieken

uitlegde die ik in gedachten had. Ik vroeg hem of er een reporter van een plaatselijke krant was die met ons zou willen samenwerken. Er zou geen sprake zijn van censuur of dat wij hem of haar zouden vertellen wat hij of zij wel of niet moest schrijven, maar het moest wel iemand zijn die welwillend stond tegenover datgene wat we wilden bereiken in plaats van ons het leven zuur te maken, zoals veel journalisten graag deden.

Metts raadde ons Margaret O'Shea van de Columbia State aan. Ze kwam naar Metts' kantoor, waar Ron en ik haar het een en ander vertelden over de persoonlijkheid van de dader en hoe we dachten dat hij op ons plan zou reageren.

We waren ervan overtuigd dat hij de media op de voet volgde, zeiden we tegen haar, zeker als er een artikel over Dawn in de krant zou verschijnen. We wisten uit ervaring dat dit soort individuen vaak terugkeerde naar de locaties van hun misdaden of de plekken waar hun slachtoffers waren begraven. Ik overtuigde haar ervan dat we hem met het juiste artikel konden verleiden zich bloot te geven, waarna we hem hopelijk konden betrappen. We hoopten in ieder geval te bereiken dat hij de Smiths weer zou gaan bellen. Ik vertelde haar dat we bij de Tylenol-gifmoorden heel nauw hadden samengewerkt met de pers en dat dat voor ons een voorbeeld was van de manier waarop het zou moeten gaan.

O'Shea ging akkoord en zou het soort artikel schrijven dat we nodig hadden. McCarty nam me mee voor een ontmoeting met de Smiths en legde hun uit wat ik van hen verlangde. Het kwam erop neer dat ik Dawn als lokaas wilde gebruiken. Dit beviel Robert Smith helemaal niet, want hij wilde zijn andere dochter niet aan levensgevaarlijke risico's blootstellen. Hoewel ik dat zelf ook niet prettig vond, wist ik wel dat het onze enige kans was, en ik probeerde Mr. Smith ervan te overtuigen dat Shari's moordenaar een lafaard was die Dawn te midden van al die publiciteit en aandacht nooit zou durven benaderen. En toen ik de bandjes met de telefoongesprekken had afgeluisterd, was ik ervan overtuigd dat Dawn slim en moedig genoeg was om te doen wat ik van haar verlangde.

Dawn nam me mee naar Shari's kamer, die er nog net zo uitzag als toen ze er voor het laatst was geweest. Dit schijnt gebruikelijk te zijn in gezinnen die plotseling op tragische wijze een kind hebben verloren. Het eerste wat me opviel was Shari's verzameling koalabeertjes, in allerlei afmetingen en kleuren. Dawn vertelde me dat die verzameling heel belangrijk voor Shari was, en dat al haar vrienden en vriendinnen dat wisten.

Ik ben heel lang in die kamer gebleven om aan te voelen hoe Shari was geweest. Haar moordenaar was absoluut te pakken. We moesten alleen de juiste keuze maken. Na enige tijd pakte ik een klein koalabeertje op; het was er een waarvan je de voorpootjes open en dicht kon buigen. Ik legde de familie uit dat we over een paar dagen – als er tijd genoeg was geweest om enkele artikelen in de krant te laten verschijnen – een herdenkingsdienst bij Shari’s graf op de begraafplaats van Lexington zouden houden, waarbij Dawn het koalabeertje met zijn voorpootjes om de stelen van een boeket bloemen zou klemmen. Ik geloofde dat we een goede kans hadden dat de moordenaar die dienst zou bijwonen en dat hij na de plechtigheid naar de begraafplaats zou terugkeren om dat beertje mee te nemen, als een tastbaar aandenken aan Shari.

Margaret O’Shea voelde perfect aan wat voor soort verslaggeving we nodig hadden en ze zorgde ervoor dat de krant een paar fotografen naar de plechtigheid stuurde. Aangezien er nog geen grafsteen was, lieten we van ongeverfd hout een zerk maken waarop duidelijk zichtbaar een foto van Shari werd bevestigd. Om de beurt kwamen haar familieleden bij het graf staan om te bidden voor Shari en Debra Helmick. Toen haalde Dawn Shari’s kleine koalabeertje tevoorschijn en ze boog de pootjes om een van de stelen van een boeket rozen dat iemand had laten bezorgen. Al met al was het een bijzonder emotionele en aangrijpende gebeurtenis. Terwijl de Smiths hun toespraken hielden en de persfotografen hun foto’s maakten, noteerden Metts’ mannen de kentekennummers van alle auto’s die langsreden. Eén ding zat me dwars en dat was dat de begraafplaats zo dicht langs de weg lag. Zo’n open plek zou de dader ervan kunnen weerhouden dichterbij te komen en bood hem ook de mogelijkheid vanaf de weg te zien wat hij wilde. Maar daar konden we niets aan doen.

De foto’s stonden in de krant van de volgende dag. Shari’s moordenaar kwam die avond niet naar de begraafplaats om dat koalabeertje weg te halen, zoals we hadden gehoopt. Maar hij belde wel weer op. Kort na middernacht nam Dawn de telefoon op en de telefoniste zei dat er een gesprek, opnieuw op kosten van de ontvanger, van Shari Faye Smith was. Nadat hij zich ervan overtuigd had dat het echt Dawn was die hij aan de lijn had en haar duidelijk had gemaakt dat hij geen spelletjes speelde, deed hij zijn meest huiveringwekkende uitspraak tot dan toe:

‘Oké, weet je, God wil dat je Shari Faye gezelschap komt houden. Het is alleen maar een kwestie van tijd. Het kan deze maand gebeuren, volgende

maand, dit jaar, volgend jaar. Je kunt je niet eeuwig laten beschermen.' Vervolgens vroeg hij haar of ze iets had gehoord over Debra May Helmick.

'Eh… nee.'

'Dat tienjarige meisje? H-E-L-M-I-C-K?'

'Eh… Richland County?'

'Ja.'

'Ja, daar heb ik van gehoord.'

'Oké, luister goed naar me. Neem de I-1 in naar het noorden… alhoewel, naar het westen, sla links af bij Peach Festival Road of Bills Grill, rij vijf kilometer voorbij Gilbert, sla rechts af, die onverharde weg voor het stopbord bij Two Notch Road, loop langs de ketting en het bordje met VERBODEN TOEGANG, loop vijftig meter rechtdoor, sla links af en loop nog tien meter door. Daar wacht Debra May op je. Moge God ons allemaal vergeven.'

Hij werd brutaler en arroganter, en hij gebruikte de stemvervormer niet langer. Ondanks de niet mis te verstane bedreiging in haar richting, hield Dawn zichzelf op briljante wijze in bedwang en deed ze haar best om hem zo lang mogelijk aan de lijn te houden, onder andere door hem te vragen waar die foto's van haar zuster bleven die hij haar had beloofd maar die ze nooit ontvangen had.

'Die zal de FBI wel hebben,' zei hij kortaf, waarmee hij te kennen gaf dat hij wist van onze rol in de zaak.

'Nee, meneer,' kaatste Dawn terug, 'want als zij ze hadden ontvangen, zouden ze ze wel aan ons laten zien. Nou, stuur je ze nog op of niet?'

'Oké, goed dan,' antwoordde hij weinig bereidwillig.

'Ik geloof dat je een spelletje met me speelt, want je zei dat je ze zou sturen, maar dat heb je nooit gedaan.'

We kwamen dichterbij, maar ik bleef het een uiterst onprettig idee vinden dat we Dawn aan zoveel gevaar blootstelden. Terwijl Ron en ik de plaatselijke autoriteiten assisteerden, onderzochten de wetenschappelijk medewerkers van het gerechtelijk laboratorium in Columbia het enige echte bewijsstuk dat we hadden – Shari's testament – en ze onderwierpen het aan alle mogelijke tests. Het testament was geschreven op gelinieerd papier van een blocnote, wat een van de deskundigen op een idee bracht.

Met behulp van een zogenaamd Esta-apparaat, waarmee microscopisch kleine indrukken van de bovenliggende pagina's zichtbaar konden worden gemaakt, ontdekte hij een deel van een boodschappenlijstje en iets wat op

een reeks getallen leek. Uiteindelijk lukte het hem negen cijfers van een tiencijferig telefoonnummer zichtbaar te maken: 205-837-13_8.

De districtscode voor Alabama is 205, en 837 was een aansluiting in Huntsville. In samenwerking met Southern Bell werden de tien mogelijkheden gecontroleerd- 1308, 1318, 1328 etc. – en werd nagegaan of een van de nummers gesprekken had gevoerd met het Columbia-Lexington-district. Een van de nummers had enkele weken voordat Shari werd gekidnapt herhaaldelijk telefoontjes ontvangen van een abonnee die ongeveer vijfentwintig kilometer van het huis van de Smiths woonde. Dit was het belangrijkste spoor tot nu toe. Volgens de officiële gegevens behoorde het huis toe aan een echtpaar van middelbare leeftijd, Ellis en Sharon Sheppard.

Gewapend met deze informatie haastte McCarty zich met enkele hulpsheriffs naar het huis van de Sheppards. De bewoners waren vriendelijk en beleefd, maar afgezien van het feit dat de ruim vijftigjarige Ellis Sheppard elektricien was, voldeed hij op geen enkel ander punt aan ons profiel. De Sheppards waren al tientallen jaren gelukkig getrouwd en geen van beiden had de achtergrond die we de dader hadden toegeschreven. Ze gaven toe dat ze herhaaldelijk naar Huntsville hadden gebeld, waar hun zoon in het leger zat, maar ze waren de stad uit geweest toen die twee gruwelijke moorden waren gepleegd. Het forensische spoor was zo veelbelovend geweest, dat de uitkomst bijzonder teleurstellend was.

Maar McCarty had nu al zo lang met ons samengewerkt, dat hij ervan overtuigd was dat ons profiel klopte. Hij gaf de Sheppards een beschrijving van het profiel en vroeg of ze iemand kenden die eraan beantwoordde.

Ze keken elkaar veelbetekenend aan en waren het onmiddellijk eens dat het Larry Gene Bell moest zijn.

Op McCarty’s zorgvuldig gestelde vragen vertelden ze de hulpsheriff alles wat ze over Bell wisten. Hij was begin dertig, gescheiden, met een zoontje dat bij zijn ex-vrouw woonde, verlegen en nogal dik. Hij werkte regelmatig voor Ellis, voor wie hij de elektrische bedrading van huizen deed en andere klusjes. Hij was overdreven ordelijk en nauwgezet en hij had zes weken lang, toen zij op vakantie waren, op hun huis gepast. Daarna was hij weer teruggegaan naar zijn ouders, bij wie hij woonde. Sharon Sheppard herinnerde zich dat ze voor Bell het telefoonnummer van haar zoon op een blocnote had geschreven, voor het geval er iets zou gebeuren terwijl ze weg waren. En nu ze erover nadacht, was het haar opgevallen dat

hij alleen maar over de kidnapping en de moord op het Smith-meisje praatte toen hij hen van het vliegveld kwam afhalen. Ze waren verbaasd geweest over zijn uiterlijk toen ze hem terugzagen: hij was magerder geworden, had zich niet geschoren en leek erg nerveus.

McCarty vroeg Mr. Sheppard of hij een wapen had. Ellis antwoordde dat hij een geladen .38-pistool in huis had voor zijn bescherming. McCarty vroeg of hij het mocht zien. Ellis nam hem mee naar de plek waar hij het pistool bewaarde, maar het lag er niet meer. De twee mannen doorzochten het hele huis en vonden het pistool uiteindelijk onder de matras van het bed waarin Bell had geslapen. Het was afgevuurd en vervolgens geblokkeerd. Wat ze ook onder de matras vonden was een exemplaar van het tijdschrift Hustler, met op de cover een mooie blonde vrouw die in gekruisigde houding was vastgebonden. Toen McCarty een gedeelte van een van de telefoongesprekken naar Dawn had afgespeeld, was Ellis er zeker van dat het Larry Gene Bells stem was waar hij naar luisterde. ‘Daar twijfel ik geen seconde aan,’ zei hij.

Om twee uur ’s nachts werd ik gewekt door Ron Walker. Hij was zojuist gebeld door McCarty, die hem had verteld over Larry Gene Bell en had gevraagd of we allemaal meteen naar het bureau konden komen. Daar vergeleken we al het bewijsmateriaal met het profiel. Het was bijna beangstigend hoe goed hij daaraan beantwoordde. Dit leek op een schot in de roos. De sheriff kwam met foto’s van een auto die bij de begraafplaats was gesignaleerd en die op Bells naam stond geregistreerd, maar de bestuurder was niet uitgestapt.

Metts stelde voor Bell te arresteren als hij ’s ochtends vroeg het huis van zijn ouders verliet om naar zijn werk te gaan en hij vroeg me advies over de manier van ondervragen die hij het beste zou kunnen toepassen. Achter het departement stond een trailer die ze bij een drugzaak als noodkantoor hadden gebruikt. Op mijn advies werd de trailer meteen omgedoopt tot het hoofdkwartier van de taakgroep die zich met deze zaak bezighield. Foto’s en plattegronden met de locaties werden tegen de wanden geplakt en op de bureaus werden grote stapels dossiers neergezet. Ik zei dat ze de trailer moesten bemannen met agenten die de indruk wekten dat ze keihard aan de zaak werkten, om de verdachte het idee te geven dat ze over een enorme hoeveelheid belastend bewijs beschikten.

Maar het zou moeilijk worden een bekentenis van hem los te krijgen, waarschuwde ik hen. In South Carolina gold de doodstraf nog en onze man

kon in ieder geval rekenen op een langdurige gevangenisstraf, die hem als verkrachter en moordenaar van kleine meisjes niet gemakkelijk gemaakt zou worden, kortom, niet bepaald ideale vooruitzichten voor iemand die zuinig was op zijn leven en zijn lichaam. De beste kans, meende ik, was een benadering die hem de mogelijkheid bood zijn gezicht te redden, of door de schuld op de slachtoffers te schuiven – hoe dat de ondervragers ook zou tegenstaan – of door hem te wijzen op ontoerekeningsvatbaarheid en hem op grond daarvan zijn daden te laten verklaren. Misdadigers die geen andere uitweg zien, doen dat vaak, hoewel statistisch bewezen is dat rechtbankjury's daar zelden op ingaan.

Hulpsheriffs arresteerden Larry Gene Bell toen hij 's ochtends vroeg het huis van zijn ouders verliet om naar zijn werk te gaan. Jim Metts observeerde hem zorgvuldig toen hij de trailer van de taakgroep werd binnengebracht. 'Het was alsof er een witte waas over zijn gezicht trok,' zei de sheriff. 'We hebben hem dus toch in het juiste psychologische perspectief geplaatst.' Zijn rechten werden hem voorgelezen maar hij wenste daar geen gebruik van te maken en ging akkoord met een verhoor.

De rechercheurs bleven het grootste deel van de dag bij hem, terwijl Ron en ik zaten te wachten in Metts' kantoor, waar we om de zoveel tijd memo's kregen over het verloop van het verhoor en verzoeken om adviezen over wat hun volgende stap moest zijn. Ondertussen waren hulpsheriffs met een huiszoekingsbevel naar het huis van Bells ouders gegaan. Zoals we hadden voorspeld, stonden zijn schoenen keurig netjes naast elkaar onder zijn bed, was zijn bureau overdreven ordelijk en was zelfs het gereedschap in de kofferbak van zijn drie jaar oude, goed onderhouden auto keurig gerangschikt. Op zijn bureau vonden ze een beschrijving van de route naar zijn ouders' huis die op precies dezelfde manier was geschreven als die naar de plaatsen waar hij de lijken van Smith en Helmick had gedumpt. Ze vonden zelfs nog meer bondage- en sadomasochistische pornografie dan we hadden verwacht. Deskundigen van de forensische recherche vonden haren op zijn bed die later overeen bleken te komen met die van Shari, en in de la van zijn bureau het vel postzegels waaruit de zegel was gescheurd die hij had gebruikt om Shari's brief te verzenden. En toen zijn foto die dag in het tv-nieuws werd vertoond, herkende de getuige van Debra Helmicks ontvoering hem onmiddellijk.

Zijn verleden werd algauw duidelijk. Zoals we hadden voorspeld was hij sinds zijn jeugd al bij verscheidene seksueel getinte incidenten betrokken

geweest, die uiteindelijk uit de hand waren gelopen toen hij zesentwintig was en een negenentwintigjarige, getrouwde vrouw onder bedreiging van een mes had gedwongen in zijn auto te stappen. Hij werd gepakt en om gevangenisstraf te vermijden was hij akkoord gegaan met een psychiatrische behandeling, waarbij hij al na twee keer was weggebleven. Vijf maanden later had hij een studente onder bedreiging van een pistool gedwongen in zijn auto te stappen. Hij werd veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf, maar werd na eenentwintig maanden voorwaardelijk vrijgelaten. Tijdens zijn proeftijd had hij zich schuldig gemaakt aan meer dan tachtig obscene telefoontjes naar een tienjarig meisje. Hij bekende schuld, wat hem slechts een verlenging van zijn proeftijd opleverde.

Ondertussen zei Bell in de trailer nog steeds niets. Hij ontkende alle betrokkenheid bij de misdaden en het enige wat hij toegaf was dat hij ze met belangstelling volgde. Zelfs toen ze het bandje met zijn stem voor hem afspeelden, reageerde hij niet. Na een uur of zes zei hij dat hij onder vier ogen met sheriff Metts wilde spreken. Metts kwam en herinnerde hem opnieuw aan zijn rechten, maar Bell bekende niets.

Aan het eind van de middag zitten Ron en ik nog steeds in het kantoor van de sheriff, als Metts en openbaar aanklager Don Meyers van het OM van South Carolina het kantoor binnenkomen met Bell. Hij is dik, met zachte, ronde gelaatstrekken en hij doet me denken aan een Michelin-mannetje. Ron en ik zijn stomverbaasd als we Meyers in zijn Carolina-accent tegen Bell horen zeggen: ‘Weet je wie dit zijn? Deze mannen zijn van de F-B-I. Weet je, ze hebben een profiel gemaakt en dat past perfect bij je! En nu willen zij even met je praten.’ Ze laten hem plaatsnemen op de witte bank die tegen de muur staat en wandelen vervolgens het kantoor uit.

Ik zit op de hoek van het koffietafeltje, recht tegenover Bell. Ron staat achter me. Ik draag nog steeds de kleren waarin ik lang voor zonsopgang het hotel heb verlaten, een wit overhemd en een bijpassende witte broek. Ik noem het altijd mijn Harry Belafonte-outfit, maar in deze context, dit lichte kantoor met die witte bank, maakt het een klinische, bevreemdende indruk.

Om te beginnen geef ik Bell wat achtergrondinformatie over onze studie naar seriemoordenaars en ik maak hem duidelijk dat ik op grond van deze research heel goed de achterliggende drijfveren begrijp van het individu dat verantwoordelijk is voor dat soort misdaden. Ik zeg tegen hem dat hij al de hele dag is bezig geweest om de misdaden te ontkennen omdat hij gedachten probeert te onderdrukken waar hij zich niet goed bij voelt.

Ik zeg: ‘Door al onze bezoeken aan gevangenissen en gesprekken met gedetineerden is ons één ding duidelijk geworden, namelijk dat de waarheid altijd zijn oorsprong vindt in het verleden van die personen. En als er een misdaad zoals deze plaatsvindt, is dat bijna altijd een nachtmerrie voor de persoon die hem heeft gepleegd. Voordat ze de misdaad plegen, staan ze bloot aan vele ernstige stress-factoren – financiële problemen, huwelijksproblemen of relatieproblemen met hun vriendinnen.’ En terwijl ik dit zeg, zit hij bevestigend te knikken, alsof hij al dit soort problemen heeft meegemaakt.

‘Ons probleem, Larry,’ vervolg ik, ‘is dat als jij straks voor de rechter komt, je advocaat je waarschijnlijk niet de kans zal geven een getuigenis af te leggen, zodat je nooit de mogelijkheid krijgt om je gedrag te verklaren. Het enige wat de mensen zullen weten, is dat je een koelbloedige moordenaar bent. En zoals ik al zei, hebben we ontdekt dat als mensen dit soort dingen doen, het voor hen vaak als een nachtmerrie is en dat ze, als ze de volgende morgen wakker worden, niet kunnen geloven dat ze zoiets hebben gedaan.’

De hele tijd dat ik aan het woord ben, zit Bell instemmend met zijn hoofd te knikken.

Ik vraag hem op dit punt niet ronduit of hij de moorden heeft gepleegd, want ik weet dat als ik het zo formuleer, hij opnieuw zal ontkennen. Dus ik buig me nog een stukje naar hem toe en zeg: ‘Wanneer begon je je voor het eerst akelig te voelen over wat je had gedaan?’

En hij antwoordt: ‘Toen ik die foto zag en het artikel las over de familie die voor haar stond te bidden op de begraafplaats.’

‘Larry,’ vervolg ik, ‘kun je me zoals je hier nu zit, zeggen of jij het hebt gedaan? Zou jij het gedaan kunnen hebben?’ Bij deze manier van ondervragen gebruiken we expres geen beladen, beschuldigende woorden als doden, misdaad en moord.

Hij kijkt op en met tranen in zijn ogen zegt hij: ‘Ik weet alleen dat de Larry Gene Bell die hier zit het niet gedaan kan hebben, maar de slechte Larry Gene Bell wel.’

Ik wist dat we hiermee genoegen zouden moeten nemen, dichter bij een bekentenis zouden we niet komen. Maar Don Meyers wilde nog één ding proberen, en ik ging ermee akkoord. Hij geloofde dat als we Bell rechtstreeks met Shari’s moeder en zuster zouden confronteren, we misschien een spontane reactie van hem zouden krijgen.

Hilda en Dawn besluiten mee te werken en ik bereid hen voor op wat ze moeten zeggen en hoe ze zich moeten gedragen. We zitten weer in Metts' kantoor. Metts zit achter zijn indrukwekkende bureau en Ron en ik staan beiden aan een zijkant van het kantoor, zodat we een driehoek vormen. Ze brengen Bell binnen en laten hem midden in het kantoor plaatsnemen, met zijn gezicht naar de deur. Dan worden Hilda en Dawn binnengebracht en wordt Bell gevraagd iets tegen hen te zeggen. Hij blijft met gebogen hoofd zitten, alsof hij het niet kan opbrengen hen aan te kijken.

Maar zoals ik haar heb opgedragen, kijkt Dawn hem recht in de ogen en zegt: 'Jij bent het! Ik weet dat jij het bent. Ik herken je stem.'

Bell ontkent het niet, maar bevestigt het evenmin. Hij begint al die dingen te herhalen die ik hem heb verteld om hem aan het praten te krijgen. Hij zegt dat de Larry Gene Bell die hier zit het niet gedaan kan hebben, en al die andere onzin. Ik hoop nog steeds dat hij de mogelijkheid aangrijpt om zich te beroepen op ontoerekeningsvatbaarheid en vervolgens zijn hart tegenover hen uitstort.

Dit gaat zo een tijdje door. Mrs. Smith blijft hem vragen stellen en probeert hem uit zijn tent te lokken. Ondertussen weet ik zeker dat iedereen in dit kantoor kotsmisselijk is door hiernaar te moeten luisteren.

Dan schiet me iets te binnen. Plotseling vraag ik me af of Dawn of Hilda gewapend is. Zijn ze gefouilleerd voordat ze zijn binnengebracht? Ik kan me niet herinneren dat ik zoiets heb gezien. Dus nu zit ik ineens op het randje van mijn stoel, met mijn gewicht op de voorkant van mijn voeten, klaar om op te springen en een van beiden te ontwapenen als ze een hand naar hun tasjes uitsteken. Ik weet wat ik in zo'n situatie gedaan zou hebben, als mijn kind was vermoord, en ik weet ook dat veel ouders er zo over denken. Dit is de perfecte gelegenheid om de man te vermoorden, en geen enkele jury ter wereld zal ze veroordelen.

Gelukkig hebben Dawn en Hilda niet geprobeerd wapens binnen te smokkelen. Ze hadden meer ontzag voor en vertrouwen in het systeem dan ik gehad zou hebben, maar toen Ron het naderhand controleerde, bleken ze niet gefouilleerd te zijn.

Eind januari van het daaropvolgende jaar stond Larry Gene Bell terecht voor de moord op Shari Faye Smith. Vanwege de enorme hoeveelheid publiciteit die de rechtszaak trok, werd deze verplaatst naar Berkeley County, bij Charleston. Don Meyers vroeg me als getuigedeskundige een

verklaring af te leggen over het profiel en hoe het tot stand was gekomen, en over mijn verhoor van de verdachte.

Bell kwam niet in de getuigenbank en ontkende opnieuw alle betrokkenheid bij de misdaad. Dichter bij een bekentenis dan wat hij in sheriff Metts' kantoor tegen me had gezegd, is hij nooit gekomen. Tijdens het proces zat hij met een dwangmatige gedrevenheid aantekeningen te maken op hetzelfde soort blocnote als waarop Shari Smith haar testament had geschreven. Het OM had echter een sterke zaak in handen. Na bijna een maand lang getuigenissen te hebben aangehoord, had de jury slechts zevenenveertig minuten nodig om Bell schuldig te bevinden aan kidnapping en moord met voorbedachten rade. Vier dagen later werd Bell op aandringen van de jury veroordeeld tot de elektrische stoel. Hij werd apart berecht voor de kidnapping van en moord op Debra May Helmick. Die jury had nauwelijks langer nodig om tot dezelfde uitspraak en strafindicatie te komen.

Vanuit mijn gezichtspunt was de Larry Gene Bell-zaak een voorbeeld van wetshandhaving op zijn best. Er was een hechte samenwerking geweest tussen de korpsen van de county-, staats- en federale politie, verstandig en energiek beleid van de plaatselijke politie, twee bijzonder moedige families, en een perfecte balans tussen daderprofilering en misdaadanalyse enerzijds en een traditionele aanpak van de politie en de forensische dienst anderzijds. Door deze samenwerking waren we in staat een seriemoordenaar die steeds gevaarlijker zou worden, aan het begin van zijn carrière een halt toe te roepen. Ik zie deze zaak graag als een voorbeeld voor toekomstige onderzoeken.

Dawn Smith zou in haar leven nog heel wat indrukwekkende prestaties leveren. Een jaar na de rechtszaak werd ze gekozen tot schoonheidskoningin van South Carolina en ze werd tweede bij de Miss Amerika-verkiezingen. Ze trouwde, ontwikkelde haar muzikale talenten en werd gospel- en countryzangeres. Van tijd tot tijd zie ik haar op tv.

Terwijl ik dit schrijf, zit Larry Gene Bell nog steeds in de dodencel van de strafgevangenis van South Carolina, die hij opvallend netjes en ordelijk houdt. De politie gaat ervan uit dat hij verantwoordelijk is voor nog een aantal moorden op meisjes en jonge vrouwen in zowel North als South Carolina. Op grond van mijn ervaring zie ik geen enkele mogelijkheid om een dergelijk individu te rehabiliteren. Als hij ooit wordt vrijgelaten, zal hij opnieuw gaan moorden. Maar ik ben het eens met hen die zo'n lang verblijf

in de dodencel een wrede, ongepaste straf vinden. Uitstel van executie is wreed en ongepast, zowel voor de Smiths en de Helmicks en de vele anderen die de meisjes kenden en liefhadden, als voor alle anderen, waaronder wij, die willen dat er recht geschiedt.

17

Iedereen kan een slachtoffer zijn

Op 1 juni 1989 ontdekte een sportvisser in een bootje in Tampa Bay, Florida, drie drijvende lijken. Hij belde de kustwacht en de politie van St. Petersburg, die de grotendeels vergane lichamen uit het water haalden. Het waren alle drie vrouwen, geboeid met gewoon touw, en met geel plastic waslijndraad vastgebonden aan patioblokken van vijfentwintig kilo. Deze blokken hadden twee gaten in plaats van drie, de vaakst voorkomende soort. De monden waren dichtgeplakt met zilverkleurig isolatieband en uit sporen van kleefstof rondom de ogen kon worden afgeleid dat de ogen ook dichtgeplakt waren geweest voordat ze in het water waren gedumpt. Ze droegen alle drie T-shirts en bikinitopjes, maar de onderlichamen waren naakt, wat wees in de richting van seksueel misbruik. De staat waarin de lijken verkeerden, maakte het echter onmogelijk daar forensisch onderzoek naar te doen.

Door een auto die langs de kust werd aangetroffen, konden de drie lijken worden geïdentificeerd als Joan Rogers, achtendertig jaar, en haar twee dochters, de zeventienjarige Michelle en de vijftienjarige Christie. Ze woonden op een boerderij in Ohio, en dit was hun eerste echte vakantie. Ze waren al naar Disney World geweest en logeerden nu nog een paar dagen in de Days Inn in St. Petersburg voordat ze weer naar huis zouden gaan. Mr. Rogers had zijn boerderij niet alleen kunnen laten en was dus thuisgebleven.

Uit onderzoek van de maaginhoud van de drie vrouwen en informatie van restaurantmedewerkers van de Days Inn kon worden opgemaakt dat de dood achtenveertig uur daarvoor was ingetreden. Het enige bruikbare forensische bewijs was een velletje papier met op de ene kant een routebeschrijving van de Days Inn naar de plek waar de auto was aangetroffen en op de andere een getekende routebeschrijving van Dale Mabry, een drukke winkelstraat in St. Petersburg, naar het hotel.

De zaak, waarbij zowel de politie van St. Petersburg en Tampa als het sheriffsdepartement van Hillsborough County was betrokken, kreeg onmiddellijk veel belangstelling van de media. De angst onder het publiek was groot. Als drie onschuldige toeristen uit Ohio op deze manier konden worden vermoord, zo redeneerde men, dan kon iedereen het slachtoffer worden.

De politie richtte haar aandacht op de routebeschrijving. Ze vergeleken het handschrift met dat van het hotelpersoneel en de mensen in de winkels en kantoren in en rondom Dale Mabry, waar de route begon. Maar dat leverde niets op. Het wrede, seksuele karakter van de moord was echter alarmerend en veelbetekenend. De sheriff van Hillsborough belde het FBI-kantoor in Tampa en zei: ‘We hebben mogelijk met een seriemoordenaar te maken.’ Maar ondanks de inzet van de drie jurisdicties en de FBI was er geen sprake van zichtbare vorderingen.

Jana Monroe was een special agent op het FBI-kantoor in Tampa. Voordat ze in dienst van het Bureau trad, had ze bij de politie en bij de recherche van de afdeling moordzaken in Californië gewerkt. In september 1990, toen Jim Wright en ik haar hadden gesproken in verband met een vacature bij onze eenheid, vroegen we haar overplaatsing naar Quantico aan. Jana was profielcoördinator op het kantoor in Tampa geweest, en toen ze bij onze eenheid kwam, was de Rogers-zaak een van de eerste die ze voor ons deed.

Afgevaardigden van de politie van St. Petersburg kwamen naar Quantico vliegen en legden de zaak voor aan een team dat bestond uit Jana Monroe, Larry Ankrom, Steve Etter, Bill Hagmaier en Steve Mardigian. Vervolgens werd er een profiel samengesteld van een blanke man, vijfendertig tot vijfenveertig jaar, een slecht betaalde baan als handwerksman, vermoedelijk onderhoudswerk, met een verleden van seksuele en lichamelijke mishandelingen, en ernstige stressors kort voor de moord. Zo gauw de publieke belangstelling voor het onderzoek was afgenomen, had hij de omgeving verlaten, maar het was mogelijk dat hij later weer was teruggekomen, net als John Prante in de Karla Brown-zaak.

De agenten hadden alle vertrouwen in het profiel, maar het leidde niet tot een arrestatie. Er werd weinig vooruitgang geboekt. Er was behoefte aan een meer proactieve benadering, dus Jana verscheen in Unsolved Mysteries, een landelijk tv-programma dat vaak goede resultaten opleverde bij het opsporen van verdachten. Na Jana’s oproep kwamen er duizenden tips binnen, maar geen ervan leverde iets op.

Als de ene benadering niet werkt, zeg ik altijd tegen mijn mensen, dan probeer je een andere, zelfs al is het er een die niemand ooit eerder heeft geprobeerd. En dat deed Jana. Het briefje met de handgeschreven routebeschrijving leek het enige voorwerp te zijn dat de moordenaar in verband bracht met de slachtoffers, hoewel het tot dat moment nog niets

had opgeleverd. Aangezien iedereen in de woongemeenschap van Tampa en St. Petersburg op de hoogte was van de zaak, kwam Jana op het idee om het briefje te laten uitvergroten en als poster op reclamezuilen te laten plakken, om te zien of iemand het handschrift herkende. Het is een geaccepteerd feit in wetshandhavende kringen dat de meeste mensen alleen het handschrift van hun directe familie en goede vrienden herkennen, maar Jana achtte het mogelijk dat er iemand naar voren zou komen, mogelijk een echtgenote of partner die slecht was behandeld door de verdachte en die een mogelijkheid zocht om hem aan te geven.

Enkele plaatselijke zakenlieden stelden de ruimte op de reclamezuilen ter beschikking en al spoedig kon iedereen notitie nemen van het handschrift. Binnen een paar dagen werd de politie gebeld door drie mannen die elkaar nooit eerder hadden ontmoet, maar die het handschrift alle drie identificeerden als dat van Oba Chandler, een blanke man van halverwege de veertig. Als niet-erkend installateur van aluminium wandpanelen was hij door elk van deze drie mannen voor de rechter gesleept omdat de gloednieuwe panelen die hij aan de buitenkant van hun huizen had aangebracht bij de eerste de beste flinke regenbui waren losgeraakt. Ze waren ervan overtuigd dat hij het was omdat ze alle drie beschikten over een handgeschreven reactie op hun beschuldigingen.

Afgezien van zijn leeftijd en beroep beantwoordde hij ook op andere punten aan het profiel. Hij had een strafblad voor diefstal, mishandeling, aanrandingen en andere seksuele vergrijpen. Hij had de directe omgeving inderdaad verlaten toen de publiciteit rondom het onderzoek wat was afgenomen, maar hij had niet de behoefte gevoeld de streek te verlaten. De doorslaggevende stressor was geweest dat zijn huidige vrouw was bevallen van een kind dat hij niet wilde.

En zoals vaak gebeurt als je iets hebt gevonden om de zaak open te breken, kwam er na het horen van de details over de misdaad nog een slachtoffer naar voren. Een vrouw had samen met haar vriendin een man ontmoet die beantwoordde aan Chandlers signalement en die hen had uitgenodigd voor een tochtje met zijn boot op Tampa Bay. Haar vriendin had geweigerd omdat het idee haar niet aanstond, dus was de vrouw alleen gegaan.

Toen ze midden in de baai waren, probeerde hij haar te verkrachten. Ze probeerde zich te verzetten, maar hij waarschuwde haar: ‘Niet gillen of ik

plak je mond dicht met isolatieband, bind een patioblok om je nek en gooi je overboord!'

Oba Chandler werd gearresteerd en schuldig bevonden aan moord met voorbedachten rade op Joan, Michelle en Christie Rogers. Hij werd ter dood veroordeeld.

Zijn slachtoffers waren gewone, goedgelovige mensen die toevallig zijn pad kruisten. Soms is de keuze van de slachtoffers volkomen willekeurig, waaruit de onaangename conclusie kan worden getrokken dat iedereen het slachtoffer kan zijn. Maar in een zaak als deze bleek ook hoe belangrijk en bepalend proactieve technieken kunnen zijn.

Eind 1982 overleden er plotseling mensen op mysterieuze wijze in en rondom Chicago. Algauw vond de politie van Chicago een gemeenschappelijke doodsoorzaak van deze sterfgevallen: de slachtoffers hadden allemaal Tylenol-capsules geslikt die cyaankali bleken te bevatten. Als een capsule eenmaal oploste in de maag, trad de dood snel in.

Ed Hagarty, SAC van het FBI-kantoor in Chicago, vroeg me om assistentie bij het onderzoek. Ik had nog nooit eerder aan een zaak gewerkt waarin sprake was van productsabotage, maar toen ik erover ging nadenken, leek het mij dat een groot deel van wat ik had geleerd van gesprekken met gedetineerden en mijn ervaringen met diverse andere soorten daders, ook hier was toe te passen. Bij de FBI stond de zaak algauw bekend onder de codenaam 'Tymurs'.

Het eerste probleem waarmee de onderzoekers werden geconfronteerd was het willekeurige karakter van de gifmoorden. De dader had het niet gemunt op een specifiek slachtoffer en was ook nooit aanwezig op de locatie van de misdaad, dus we konden niet uitgaan van de soort analyses die we gewoonlijk maakten.

De moorden waren duidelijk motiefloos – tenminste, ze werden niet gepleegd op grond van traditionele, herkenbare motieven als liefde, jaloezie, hebzucht of wraak. Het was mogelijk dat de gifmoordenaar het had gemunt op de fabrikant van Tylenol, Johnson & Johnson, op winkels die dat product verkochten, op een of meer van de slachtoffers, of op de gemeenschap in het algemeen.

Ik zag deze gifmoorden als eenzelfde soort daad als het op willekeurige plekken laten ontploffen van bommen of het gooien van keien van viaducten op passerende auto's. Bij al dit soort misdaden zag de dader nooit het gezicht van zijn slachtoffer. Ik vermoedde dat de dader – op ongeveer

dezelfde manier als David Berkowitz zijn revolver leeg schoot in onverlichte auto's – meer bezig was met het afreageren van zijn woede dan met het treffen van een bepaald slachtoffer. Als iemand als hij ooit oog in oog kwam te staan met een van zijn slachtoffers, dan zou hij zich misschien bedenken of zelfs berouw tonen.

Op grond van de vergelijking met andere lafhartige misdaden tegen willekeurige slachtoffers, meende ik een idee te hebben wat voor soort mens onze UNSUB zou zijn. Zelfs al hadden we te maken met een ander soort misdaad, toch week ons profiel op een aantal punten nauwelijks af van dat wat we gewend waren. Onze research had aangetoond dat verdachten die moorden plegen zonder aanzien des persoons en zonder vervolgens de publiciteit te zoeken, in eerste instantie gedreven worden door woede. Ik vermoedde dat deze man regelmatig onder zware depressies leed en dat hij een hopeloos onvolwaardige figuur was die zijn hele leven al had gefaald: op school, in werksituaties en in relaties.

Theoretisch kon hij worden beschouwd als het sluipmoordenaar-type – een blanke man van achter in de twintig, begin dertig, een eenling die bij voorkeur 's nachts leefde. Ik vermoedde dat hij de huizen van de slachtoffers en hun graven bezocht, en sloot niet uit dat hij daar belangrijke aanwijzingen achterliet. Ik verwachtte dat hij wat beroep betreft de voor hem hoogst haalbare machtspositie had bereikt – ambulancechauffeur, beveiligingsbeambte, winkeldetective of agent bij de reservepolitie. En hij zou waarschijnlijk over enige militaire ervaring beschikken – landmacht of mariniers.

Ik vermoedde dat hij in het verleden onder psychiatrische behandeling had gestaan en dat hij medicijnen gebruikte om zijn problemen de baas te kunnen. Zijn auto zou minstens vijf jaar oud zijn, niet erg goed onderhouden, maar wel een toonbeeld van macht en vermogen, zoals het model Ford dat gebruikt wordt bij de meeste politiedepartementen. In de periode van zijn eerste gifmoord – 28 of 29 september – was hij geconfronteerd geweest met een doorslaggevende stressor, waarvan hij de maatschappij in het algemeen de schuld gaf en die zijn woede had doen oplaaien. En toen het publiek eenmaal op de hoogte was van die moord, zou hij niet nalaten er met iedereen die naar hem wilde luisteren over te praten – in bars, drogisterijen, en zelfs met de politie. De macht die voortkwam uit deze moorden was een enorme opsteker voor zijn ego, wat het

waarschijnlijk maakte dat hij de media op de voet volgde en er een dagboek over bijhield.

Ik zei tegen de politie dat er ook een kans was dat hij brieven had geschreven naar mensen in hoge posities – de president, de directeur van de FBI, de gouverneur, de burgemeester – waarin hij zijn beklag deed over een zeker onrecht dat hem was aangedaan. Deze eerste brieven zou hij met zijn naam hebben ondertekend. Maar toen er enige tijd was verstreken zonder dat hij van iemand een passende reactie had ontvangen, was hij woedend geworden over het feit dat hij werd genegeerd. Deze willekeurige moorden konden zijn manier zijn om wraak te nemen op al degenen die hem niet serieus namen.

Ten slotte waarschuwde ik ervoor niet te veel waarde toe te kennen aan de keuze van Tylenol als product om te vergiftigen. Dit was een slordige, onvoorbereide operatie. Tylenol was een doodgewone pijnstiller en de capsules waren gemakkelijk te openen. Het was net zo waarschijnlijk dat hij de verpakking wel mooi vond dan dat hij een speciale grief had tegen Johnson & Johnson.

Net als met zaken waarin bommen tot ontploffing werden gebracht of brand werd gesticht, waren er in een grote stad als Chicago heel wat mensen die beantwoordden aan het profiel. Daarom was het belangrijker om ons net als in de Rodgers-zaak te concentreren op proactieve technieken. De politie moest hem onder druk blijven zetten en ervoor zorgen dat hij zich niet veilig waande. Een van de manieren om dat te bereiken, was door alleen positieve resultaten van het onderzoek openbaar te maken. Ik waarschuwde de politie er ook voor dat ze hem niet moesten provoceren door hem een gestoorde te noemen, wat helaas al gebeurd was.

Maar wat belangrijker was, we moesten de pers aanmoedigen artikelen te publiceren waar een persoonlijk beeld van de slachtoffers werd geschetst, aangezien de UNSUB door het karakter van zijn misdaden juist het tegenovergestelde deed, namelijk het depersonaliseren van zijn slachtoffers. Ik geloofde dat hij zich misschien schuldig zou gaan voelen als hij werd geconfronteerd met het gezicht van een twaalfjarig meisje dat door zijn hand was gestorven, en dat er misschien een kans zou bestaan om hem door dat schuldgevoel te pakken te krijgen.

Voortbordurend op wat we in Atlanta en in de Shari Smith-zaak hadden geprobeerd, stelde ik voor om een nachtwake te houden bij de graven van enkele van de slachtoffers, waar de UNSUB mogelijk naartoe zou komen.

Ervan uitgaande dat de dader zich vermoedelijk niet prettig voelde over wat hij had gedaan, adviseerde ik de pers tevens om veel aandacht te besteden aan de data van verjaardagen en dergelijke van de slachtoffers.

Ik geloofde dat we hem konden aanmoedigen om bepaalde drogisterijen te bezoeken, op dezelfde manier waarop we in het verleden in Milwaukee en Detroit bankrovers hadden ‘gedirigeerd’ naar bepaalde bankfilialen, waar we hen opwachtten. De politie kon bijvoorbeeld informatie laten uitlekken over de stappen die in bepaalde drogisterijen waren genomen om hun klanten te beschermen. Ik verwachtte dat onze man deze drogisterijen misschien zou bezoeken om met eigen ogen de effecten van zijn daden te zien. Als variatie daarop konden we een artikel laten publiceren over een weerbarstige winkeleigenaar die weigerde veiligheidsmaatregelen te nemen en die ronduit stelde dat het de Tylenol-gifmoordenaar nooit zou lukken om te rotzooien met de producten die hij verkocht. Een andere versie van deze benadering was de inval van de politie en de FBI in een bepaalde winkel naar aanleiding van een tip, een gebeurtenis die veel publiciteit zou trekken maar die later vals alarm zou blijken te zijn. Vervolgens zou een woordvoerder van de politie voor de camera een verklaring afleggen waarin hij stelde dat het inlichtingenapparaat van zijn departement inmiddels zo goed functioneerde, dat de UNSUB waarschijnlijk besloten had zijn acties te staken. Een dergelijke verklaring zou voor hem een regelrechte provocatie zijn, waar hij vermoedelijk geen weerstand aan zou kunnen bieden.

We konden ook nog een psychiater naar voren schuiven die in een hartverscheurend interview de kant van de UNSUB zou kiezen door te stellen dat hij een slachtoffer van de gemeenschap was en die hem op die manier een scenario verschafte waarmee hij zijn gezicht zou kunnen redden. Er zou een grote kans zijn dat de UNSUB contact met hem zou opnemen of langs zijn praktijk zou rijden, waar wij dan klaar zouden staan om de achtervolging in te zetten en hem op te pakken.

En ik dacht dat als de wetshandhavende organen een taakgroep van vrijwilligers zouden opzetten om de politie te helpen met het checken van alle binnengekomen tips, onze man zich waarschijnlijk zou aanmelden. Als we iets dergelijks in Atlanta hadden gedaan, denk ik dat we Wayne Williams zouden zijn tegengekomen. Ted Bundy had zich in zijn tijd in Seattle ook als vrijwilliger bij een crisiscentrum voor de slachtoffers van verkrachtingen aangemeld.

Er is altijd met enige argwaan gekeken naar wetshandhavende organen die nauw samenwerkten met, of ‘gebruikmaakten’ van de media. Ik heb daar in mijn carrière een paar keer mee te maken gehad. In het begin van de jaren tachtig, toen het profileringsprogramma nog relatief nieuw was, werd ik eens op het hoofdkantoor ontboden voor een ontmoeting met leden van de afdeling crimineel onderzoek en enkele juristen van de FBI, die meer wilden weten over mijn proactieve technieken.

‘John, je liegt toch niet tegen de pers, hè?’

Ik gaf hun een recent voorbeeld van hoe succesvol een proactieve benadering in samenwerking met de media kon zijn. In de omgeving van San Diego was in de heuvels het lichaam van een jonge vrouw gevonden. Ze was verkracht en gewurgd, en ze had een hondenriem om haar nek. Haar auto werd langs de kant van de snelweg aangetroffen. Ze had blijkbaar zonder benzine gezeten en was meegenomen door haar moordenaar, die zich of als Barmhartige Samaritaan had voorgedaan of haar onder bedreiging van een wapen in zijn auto had gedwongen, en haar naar de plek had gereden waar ze was gevonden.

Ik had de politie aangeraden om een reeks berichten in een bepaalde volgorde in de kranten te laten publiceren. Eerst moesten ze een beschrijving geven van de misdaad en van de analyse die wij daarvan hadden gemaakt. Vervolgens moesten ze benadrukken dat de FBI samenwerkte met zowel de plaatselijke als de staatsautoriteiten en dat ze vast van plan waren de dader te pakken, ‘ook al kost het ons twintig jaar!’ En ten derde moesten ze bekendmaken dat ze ervan overtuigd waren dat op zo’n drukke snelweg, waar een jonge vrouw met pech langs de kant had gestaan, iemand iets gezien moest hebben. Ik wilde in dat derde artikel ook opgenomen zien dat de politie tips had gehad van mensen die omstreeks het moment van de ontvoering iets of iemand hadden gezien en dat ze een beroep deed op het publiek om met informatie naar voren te komen.

Mijn redenering hierachter was dat als de moordenaar dacht dat iemand hem op een zeker moment had gezien – wat waarschijnlijk zo was – hij zou denken dat hij zich bij de politie moest melden om zijn aanwezigheid op die plek te verklaren en te ontzenuwen. Hij zou zoiets zeggen als: ‘Ik reed langs en zag die vrouw met pech staan. Ik stopte en vroeg of ze hulp nodig had, maar ze zei dat ze zelf al iets had geregeld, dus reed ik weer door.’

Als de politie de hulp van het publiek inroept, gebeurt dat altijd via de media. Maar dat wordt meestal niet als een proactieve techniek beschouwd.

Ik vraag me af hoeveel daders die naar voren zijn gekomen de politie door de vingers zijn geglipt omdat deze niet precies wist waar ze naar op zoek was. Waarmee ik natuurlijk niet wil zeggen dat echte getuigen niet met hun verhalen naar voren moeten komen, uit angst dat ze als verdachten zullen worden beschouwd. Het tegendeel is waar: vaak kan de echte verdachte dankzij hen worden gearresteerd.

In de San Diego-zaak werkte de tactiek precies zoals ik had voorspeld. De UNSUB mengde zich in het onderzoek en kon worden gepakt.

‘Oké, Douglas, je hebt ons overtuigd,’ moest de staf van het FBI-hoofdkantoor toegeven. ‘Maar houd ons op de hoogte van wanneer je deze benadering gaat gebruiken.’ Alles wat nieuw of innovatief is, kan erg beangstigend zijn voor bureaucraten.

Ik hoopte dat de pers ons op een of andere manier op het spoor van de Tylenol-gifmoordenaar kon zetten. De politie en de FBI regelden een ontmoeting met Bob Greene, de populaire columnist van de Chicago Tribune. Deze schreef vervolgens een ontroerend stuk over de twaalfjarige Mary Kellerman, het jongste slachtoffer van de gifmoordenaar en het enige kind van een echtpaar dat geen kinderen meer kon krijgen. Toen het verhaal in de krant was verschenen, surveilleerden de politie en agenten van de FBI bij het huis waar ze had gewoond en de begraafplaats waar ze was begraven. Ik merkte dat de meeste betrokkenen dit een onzinnige benadering vonden en niet geloofden dat een door schuldgevoel gedreven en zich nergens iets van aantrekkende moordenaar werkelijk op de begraafplaats zou verschijnen. Desondanks drong ik erop aan het een week de tijd te geven.

Ik was nog steeds in Chicago toen de politie de begraafplaats in de gaten hield en ik wist dat me de nodige kritiek te wachten stond als dat niets opleverde. Surveilleren is zelfs onder goede omstandigheden al vervelend werk. Maar ’s nachts op een begraafplaats surveilleren is nog veel erger.

Tijdens de eerste nacht gebeurt er niets. De rust en vrede worden niet verstoord. Maar tijdens de tweede nacht denken de agenten van het surveillanceteam iets te horen. Zonder zich te laten zien sluipen ze in de richting van het graf. Ze horen de stem van een man wiens leeftijd overeenkomt met die van het profiel.

De man klinkt verdrietig, alsof hij op het punt staat in tranen uit te barsten. ‘Het spijt me zo,’ snikt hij. ‘Ik had het niet zo bedoeld. Het was een ongeluk!’ Hij smeekt het dode meisje hem te vergeven.

Krijg nou wat, denken ze. Die Douglas heeft gelijk. Ze sluiten hem in.

Maar wacht eens. Hij gebruikt niet de naam Mary!

De man schrikt zich dood. En als de agenten bij hem staan en nog eens goed kijken, zien ze dat hij staat voor het graf naast dat van Mary!

Het blijkt het graf te zijn van een meisje dat bij een aanrijding om het leven is gekomen, een misdaad die nooit was opgelost en waarvan de dader, die was doorgereden, haar nu om vergeving stond te vragen.

Vier of vijf jaar later gebruikte de politie van Chicago dezelfde tactiek bij een andere onopgeloste moord. Op aanraden van FBI-opleidingscoördinator Bob Sagowski lieten ze de kranten kort voor de dag dat het een jaar geleden was dat de moord was gepleegd er enkele artikelen over publiceren. Toen de politie de moordenaar bij het graf van zijn slachtoffer aantrof, was zijn enige commentaar: ‘Ik vroeg me al af waar jullie bleven.’

De Tylenol-gifmoordenaar kregen we op deze manier niet te pakken. We kregen helemaal niemand te pakken. Er werd wel een verdachte gearresteerd en veroordeeld voor afpersingszaken die in verband met de moorden konden worden gebracht, hoewel er onvoldoende bewijs was om hem de moorden zelf ten laste te leggen. Hij beantwoordde aan ons profiel en hij was niet in Chicago geweest toen de politie op de begraafplaats surveilleerde. Na zijn inhechtenisneming werden er echter geen gifmoorden meer gemeld.

Aangezien er geen proces was geweest, konden we natuurlijk niet met absolute zekerheid zeggen dat hij onze man was. Maar het is een feit dat een zeker percentage van de daders van onopgeloste seriemoorden wordt gepakt zonder dat de rechercheurs en onderzoekers die zich met de zaak bezighouden, daar weet van hebben. Als een actieve seriemoordenaar plotseling stopt met moorden, dan zijn daar, tenzij hij gewoon heeft besloten er een punt achter te zetten, drie redenen voor aan te geven. Ten eerste kan hij zelfmoord gepleegd hebben, waar bepaalde persoonlijkheidstypen inderdaad toe overgaan. Ten tweede kan hij de omgeving verlaten hebben om zijn terreur ergens anders voort te zetten. Met het VICAP-programma van de FBI, een database van gegevens over gewelddadige misdaden, proberen we dat te voorkomen door alle jurisdicties, verspreid over het hele land, de mogelijkheid te bieden gegevens met elkaar uit te wisselen. Een derde reden kan zijn dat de moordenaar is opgepakt voor een ander vergrijp – meestal inbraak, beroving of mishandeling – en een minder zware straf uitzit zonder dat hij

door de autoriteiten in verband is gebracht met de veel gruwelijker misdaden die hij ook heeft gepleegd.

Sinds de Tylenol-zaak hebben er talloze gevallen van productsabotage plaatsgevonden, hoewel de meeste daarvan meer traditionele motieven als drijfveer hadden. Moorden op echtgenoot of echtgenote worden bijvoorbeeld vaak geënsceneerd als productsabotage, waarbij meer slachtoffers vallen. Als de politie met zulk soort zaken wordt geconfronteerd, dan moet ze de volgende punten in overweging nemen: vonden de incidenten verspreid plaats of allemaal in dezelfde omgeving, werd het gesaboteerde product genuttigd in de directe omgeving van waar het is gekocht, en wat was de relatie tussen het slachtoffer en de persoon die de misdaad meldde. Net als bij andere misdaden waarvan de politie vermoedt dat er persoonlijke motieven aan ten grondslag liggen, moet zij op zoek gaan naar conflicten die in het verleden hebben plaatsgevonden en zo veel mogelijk informatie verzamelen over het gedrag van de betrokkenen, zowel van voor als van na de moord.

Een misdaad met een schijnbaar willekeurig slachtoffer kan wel degelijk met een specifiek doel zijn gepleegd. Wat eruitziet als een daad van frustratie, woede en wraak op de gemeenschap kan in werkelijkheid een traditioneel motief verbergen, zoals het zich ontdoen van een echtgenoot of echtgenote of de wens een levensverzekering of erfenis te incasseren. Na alle publiciteit rond de Tylenol-gifmoorden vermoordde een vrouw haar echtgenoot met vergiftigde Tylenol, in de veronderstelling dat de moord toegeschreven zou worden aan de beruchte gifmoordenaar. De enscenering was echter zo doorzichtig en de details verschilden zo van de Tylenol-zaak, dat niemand erin trapte. In deze zaak leidde het forensische bewijs rechtstreeks naar de werkelijke dader. Het gerechtelijk laboratorium analyseerde de cyaankali en kwam tot de conclusie dat deze uit een andere bron afkomstig was.

Door deze vorm van analyse is het relatief gemakkelijk aan te tonen of producten zijn gesaboteerd met de bedoeling een bedrijf of fabrikant financiële schade te berokkenen. We hebben het dan over sabotage in de vorm van een dode muis in een pot spaghettisaus, een rat in een pak melk of een naald in een zak chips. In het verleden probeerden supermarkten en fabrikanten meestal zo snel mogelijk tot een schikking te komen, om slechte publiciteit of een proces te vermijden. Maar de forensische wetenschap heeft zich in de loop der jaren dusdanig ontwikkeld dat een

bedrijf dat productsabotage vermoedt, niet meteen een schikking treft maar de zaak bij de FBI meldt, waarna er een grote kans bestaat dat de saboteur wordt gevonden en voor de rechter kan worden gebracht. Op soortgelijke wijze zal een goede forensisch deskundige onmiddellijk uit de sporen kunnen opmaken of er sprake is van een scenario dat erop is gericht om met de sabotage publiciteit te trekken.

De Tylenol-zaak was een gruwelijke, maar in veel opzichten ongewone zaak. Het scheen de dader niet om dreiging en afpersing te doen te zijn. Als een afperser wil slagen, zal hij eerst openbaar duidelijk moeten maken dat hij het vermogen bezit zijn dreigementen waar te maken. Daarom zullen afpersers die dreigen met productsabotage, zich beperken tot één fles, pot of pak van een product en die op een of andere manier van een merkteken voorzien, waarna het telefoontje of briefje met de waarschuwing volgt. De Tylenol-gifmoordenaar daarentegen begon niet met dreigementen; hij sloeg meteen aan het moorden.

Naar afpersersmaatstaven was zijn werkwijze niet erg geraffineerd. Op grond van het weinig subtiele karakter van de sabotage – na de Tylenol-gifmoorden heeft Johnson & Johnson een fortuin geïnvesteerd in de ontwikkeling van een nieuwe, onsaboteerbare verpakking – kwam ik tot de conclusie dat onze man over een niet al te hoogstaande intelligentie beschikte. Op saboteurs echter die wel dreigementen uiten, kan ongeveer dezelfde benadering worden toegepast als wordt gebruikt bij bedreigingen van politici en andere hoogwaardigheidsbekleders, om te kunnen vaststellen of de bedreiger echt gevaarlijk is en in staat moet worden geacht zijn aangekondigde dreigement ten uitvoer te brengen.

Hetzelfde geldt voor bomterroristen. Als er met een bom wordt gedreigd, wordt dat altijd serieus genomen. Maar als de autoriteiten willen voorkomen dat het maatschappelijke leven wordt lamgelegd, moeten ze zo snel mogelijk zien te ontdekken of dat dreigement echt is. Typerend voor bomterroristen en afpersers is dat ze in hun communicatie met de autoriteiten bijna altijd het woord wij gebruiken, alsof ze deel uitmaken van een grote groepering die achter hen staat. De werkelijkheid is echter dat het meestal gaat om argwanende eenlingen die niemand vertrouwen.

Bomterroristen zijn onder te verdelen in drie groepen: de door een verlangen naar macht en vernietiging gedreven terroristen, de missiegeoriënteerde terroristen die kicken op het ontwerpen, fabriceren en plaatsen van de explosieven, en de zogenaamde techneuten, wier

bevrediging wordt gevoed door hun eigen genialiteit bij het uitdenken en vervaardigen van de explosieven. De motieven van bomterroristen beslaan een breed terrein en variëren van afpersing en arbeidsgeschillen tot wraak en zelfmoord.

Uit onze research naar bomterroristen kwam herhaaldelijk hetzelfde profiel tevoorschijn. Meestal zijn het blanke mannen, van wie de leeftijd afhankelijk is van hun slachtoffer of doelwit. Ze beschikken over een gemiddelde tot meer dan gemiddelde intelligentie, hoewel ze maatschappelijk niet erg succesvol zijn. Het zijn nette, ordelijke, overdreven precieze, zorgvuldig plannende, teruggetrokken levende, niet sportieve, laffe, onvolwaardige persoonlijkheden. Het profiel wordt gebaseerd op het doelwit of slachtoffer en het type bom – gaat het om een krachtige explosie of is het een brandbom – op dezelfde manier als we een profielschets van een seriemoordenaar baseren op de moordlocatie. We overwegen of slachtoffer én dader tot risicogroepen behoren, of het slachtoffer al dan niet willekeurig is, hoe benaderbaar hij of zij is, op welk uur van de dag de aanslag plaatsvindt, de methode van plaatsing en transport – bijvoorbeeld via de post – en alle unieke eigenschappen en eigenaardigheden van de componenten of samenstelling van de bom.

In het begin van mijn carrière als profielschetser had ik het eerste profiel samengesteld van de inmiddels beruchte Unabomber – afgeleid van de FBI-codenaam Unabomb – die zijn bijnaam te danken had aan zijn aanslagen op universiteiten en docenten.

We komen het meest te weten over bomterroristen door de manier waarop ze communiceren. Tegen de tijd dat de Unabomber uiteindelijk besloot in contact te treden met het publiek door middel van ellenlange brieven aan kranten, had hij in een tijdsbestek van zeventien jaar een spoor achtergelaten van drie doden en drieëntwintig gewonden, en was het hem op een zeker moment ook gelukt de totale commerciële luchtvaart lam te leggen met zijn belofte een bom op het vliegveld van Los Angeles te laten ontploffen.

Net als de meeste bomterroristen refereerde hij aan een groepering – de FC of Freedom Club – die verantwoordelijk zou zijn voor zijn daden. Toch twijfelden we er geen moment aan dat hij de eenling was die ik in mijn profiel had beschreven.

Dat profiel was inmiddels openbaar gemaakt en ik had nog geen redenen gezien om mijn oordeel te wijzigen. Helaas, ondanks het baanbrekende

werk dat dr. Brussel in de zaak van de Mad Bomber had gedaan, waren de wetshandhavende organen in die periode nog niet gewend aan het soort analyses dat wij verstrekten. Daar kwam bij dat bomterroristen het best te pakken zijn in het begin van hun carrières. De eerste en tweede aanslag zijn het meest tekenend voor hun gedrag en keuze van locatie en slachtoffer. Daarna beginnen ze hun werkwijze te perfectioneren en hun werkterrein uit te breiden. In de daaropvolgende jaren ondergaan hun ideologieën ook de nodige veranderingen, tot ze nog maar weinig te maken hebben met de grieven tegen de maatschappij die hen in eerste instantie tot hun daden bracht. Ik ben ervan overtuigd dat als we in 1979 op het gebied van profileren zo ver waren geweest als we nu zijn, de Unabomber jaren eerder gepakt had kunnen worden.

Bomdreigingen zijn meestal een vorm van afpersing, direct gericht tegen een persoon of een bepaalde groep. In het midden van de jaren zeventig ontving de directeur van een bank in Texas een telefonische bomdreiging.

In een lang, gecompliceerd verhaal maakt de beller de directeur duidelijk dat de technici van de Southwest Bell-telefoondienst, die een paar dagen daarvoor in de bank aan het werk waren geweest, in werkelijkheid zijn mensen waren. Ze hebben een bom geplaatst die hij met een zendertje tot ontploffing kan brengen, wat hij niet zal doen als de directeur ingaat op zijn eisen.

Daarna volgt het meest huiveringwekkende deel van het gesprek. Hij zegt tegen de directeur dat hij diens vrouw Louise heeft ontvoerd. Ze rijdt in een Cadillac, gaat ’s morgens eerst daarheen en vervolgens daarheen enzovoort. In paniek draagt de directeur zijn secretaresse op om via een andere lijn naar zijn huis te bellen, want hij weet dat zijn vrouw thuis moet zijn. Maar er wordt niet opgenomen en de directeur is nu overtuigd van de ernst van de situatie.

Vervolgens maakt de beller zijn eisen bekend: een bepaald bedrag in gebruikte biljetten van tien tot honderd dollar. Neem geen contact op met de politie, zegt hij, we kunnen hun zogenaamde burgerauto’s gemakkelijk herkennen. Zeg tegen je secretaresse dat je ongeveer drie kwartier weg moet. Bel niemand op. Vlak voordat je vertrekt doe je drie keer het licht in je kantoor aan en uit. Mijn mensen zullen wachten op dat signaal. Laat het geld achter in je auto, parkeer die langs de stoeprand van die en die straat, laat de motor lopen en de parkeerlichten aan.

Nu was er in deze zaak helemaal geen bom noch had er een ontvoering plaatsgevonden. Dit was gewoon een actie van een bijzonder slimme man die zijn slachtoffer zorgvuldig had uitgekozen. Alles in zijn scenario had een doel. Het moment dat hij had gekozen, was afgestemd op de werkzaamheden die de technici van de telefoondienst in de bank hadden verricht, zodat hij kon zeggen dat ze niet echt waren. Iedereen weet dat de telefoondienst technische werkzaamheden verricht waar niemand iets van begrijpt of veel aandacht aan schenkt, zodat het achteraf heel geloofwaardig lijkt dat het andere mensen geweest zijn.

Ervan uitgaande dat de directeur naar huis zal bellen, heeft de afperser die morgen de vrouw van de directeur opgebeld met de mededeling dat hij van de Southwest Bell-telefoondienst is en dat ze klachten hebben gekregen van mensen uit de buurt over obscene telefoontjes, en dat ze de beller bijna op het spoor zijn. Dus als tussen twaalf uur en kwart voor een de telefoon gaat, mag ze die niet opnemen, want dan doen zij metingen om te zien waar hij vandaan belt.

De opdracht om het geld in de auto achter te laten, de motor te laten lopen en de parkeerlichten aan te laten is misschien wel het meest ingenieuze deel van het plan. De directeur denkt dat die parkeerlichten dienstdoen als een signaal, maar in werkelijkheid vormen ze een onderdeel van het ontsnappingsplan van de dader. Ondanks zijn waarschuwing dat de directeur geen contact mag opnemen met de politie, gaat hij ervan uit dat hij dat waarschijnlijk toch wel zal doen. Voor hem is het gevaarlijkste deel van zijn plan het ophalen van het geld en hij gaat ervan uit dat hij op dat moment wordt geobserveerd door de politie. Als de dader met dit scenario door de politie wordt betrapt als hij in de auto is, kan hij zeggen dat hij door deze drukke straat liep, de auto zag staan met de lichten aan en een lopende motor en had besloten een goede daad te verrichten door beide uit te zetten. Als de politie hem op dat moment oppakte, konden ze hem niets maken. Zelfs al pakten ze hem met het geld, dan konden ze hem nog niets maken. Hij had een geldig excuus om in de auto te zijn, dus hij kon zeggen dat hij de tas met geld op de stoel had gevonden en van plan was die naar het politiebureau te brengen.

Voor de afperser zijn dit soort daden een percentagespel. Hij heeft een zorgvuldig uitgewerkt scenario waarvan hij alleen de details hoeft in te vullen. En als zijn beoogde slachtoffer van vandaag niet meewerkt, dan wacht hij gewoon op zijn volgende kans. Uiteindelijk zal een van zijn

slachtoffers toehappen en ontvangt hij een leuk bedrag aan contant geld zonder een echte bom te plaatsen of iemand te ontvoeren. In dit soort zaken vormt het scenario een belangrijk bewijsstuk, aangezien de dader dat meestal zal bewaren omdat het hem van nut kan zijn bij toekomstige afpersingen. Want ook hij weet dat hij met een paar eenvoudige voorbereidingen zijn slachtoffers maar voor het uitkiezen heeft.

Toen de autoriteiten eenmaal lucht kregen van de trucjes die hij toepaste, werd hij gepakt, berecht en veroordeeld. De dader bleek een voormalige diskjockey te zijn die zijn verbale talenten had aangewend om in korte tijd veel geld te verdienen.

Wat is nu het verschil tussen dit soort knapen en iemand die echt mensen kidnapt? Ze zijn beiden uit op geldelijk gewin en geen van beiden zal zich meer aan zijn slachtoffer blootgeven dan strikt noodzakelijk is, want moord vormt geen onderdeel van hun werkwijze. Het grote verschil is dat de echte kidnapper meestal hulp van derden nodig heeft om zijn plan te kunnen uitvoeren en dat hij, in tegenstelling tot de afperser, die alleen maar een linke jongen is, een gevaarlijke sociopaat is. Want hoewel het niet zijn bedoeling is zijn slachtoffer te vermoorden, zal hij niet schromen dat te doen om zijn doel te bereiken.

Steve Mardigian werkte mee aan de zaak waarin de vicepresident van Exxon voor zijn huis in New Jersey werd overmeesterd, ontvoerd en vastgehouden voor losgeld. Tijdens de worsteling die plaatsvond, werd het slachtoffer per ongeluk in de arm geschoten. De kidnappers – een voormalige beveiligingsbeambte van het bedrijf en zijn vrouw – zetten de ontvoering door en sloten de gewonde man, die een zwak hart had, op in een houten kist, waar hij stierf. Door hem op te sluiten in die houten kist – of een equivalent daarvan – hoeven ze nauwelijks contact met hem te hebben, zodat ze hem niet als een echt mens hoeven te zien. In deze zaak hadden de kipnappers spijt dat het zo was afgelopen en gaven ze toe dat de kidnapping een wanhoopsdaad was geweest. Desondanks voerden ze hun plan stap voor stap uit, zonder enige aarzeling. Ze waren bereid iemands leven te beëindigen om hun doel te bereiken, en dat is een van de kenmerken van sociopatisch gedrag.

Hoe beangstigend een kidnapping ook kan zijn, ze wijkt zo sterk af van andere ernstige misdaden, dat een onderzoeker zorgvuldig te werk zal moeten gaan en met een sceptisch oog zal moeten kijken naar de voorgeschiedenis van het slachtoffer en hoe het zich voor de daad heeft

gedragen. Ervan uitgaande dat iedereen het slachtoffer kan zijn, zal hij het antwoord moeten vinden op de vraag: waarom dit speciale slachtoffer?

Enkele jaren geleden werd ik ’s avonds thuis gebeld door een rechercheur uit Oregon, die me een verhaal vertelde over een jonge vrouw die in zijn district studeerde. Ze werd al enige tijd achtervolgd, maar tot nu toe was het haar noch iemand anders gelukt de identiteit van de achtervolger te achterhalen. Ze zag hem in het bos, maar als haar vader en haar vriend gingen kijken, dan was hij verdwenen. Hij belde haar ook op, maar altijd als er niemand anders thuis was. Na enige tijd was het meisje veranderd in een nerveus wrak. Na enkele zenuwslopende weken had haar vriend haar op een avond mee uit eten genomen. In het restaurant stond ze op een zeker moment op van tafel om naar de wc te gaan. Toen ze die weer uit kwam, werd ze overmeesterd en naar het parkeerterrein gesleept, waar haar overvaller de loop van een geweer in haar vagina stak en haar dreigde dood te schieten als ze naar de politie ging, waarna hij haar liet gaan. Ze was emotioneel zo van de kaart, dat ze geen goed signalement kon geven.

Nu was ze blijkbaar ontvoerd toen ze de bibliotheek uit kwam. Haar auto werd aangetroffen op het parkeerterrein. Er was nog geen contact opgenomen en de zaak begon een bijzonder grimmig karakter te krijgen.

Ik vroeg de rechercheur me iets over het slachtoffer te vertellen. Het ging om een heel aantrekkelijke jonge vrouw die het op school altijd goed had gedaan. Maar vorig jaar had ze een kind gekregen en waren er wat problemen geweest met haar vader, over wie er voor het kind moest zorgen. Haar cijfers waren de laatste tijd steeds slechter geworden, vooral sinds ze wist dat ze werd achtervolgd.

Ik zei tegen hem dat hij voorlopig nog niets tegen de vader moest zeggen, voor het geval ik het mis zou hebben en ze daardoor in gevaar werd gebracht, maar dat ik de sterke indruk had dat er sprake was van bedrog. Waarom zou iemand haar achtervolgen? Ze had een vaste vriend en had in de afgelopen jaren geen relaties beëindigd. Als een niet-beroemde persoon wordt achtervolgd, gebeurt dat meestal door iemand die deze persoon op een of andere manier kent. Achtervolgers zijn gewoonlijk niet zo goed en zorgvuldig in wat ze doen. Als zij hem had gezien, dan was het vreemd dat haar vader en vriend hem elke keer hadden gemist. Die werden ook nooit door hem gebeld. En toen de politie de telefoonlijn ging afluisteren, werd er plotseling niet meer gebeld. Er moet ook nog vermeld worden dat de

ontvoering had plaatsgevonden vlak voor het eindexamen, wat geen toeval bleek te zijn.

De proactieve strategie, stelde ik voor, moet erop gericht zijn dat de vader wordt geïnterviewd door de media en dat in dat interview de nadruk wordt gelegd op het positieve van hun relatie, dat hij zegt hoeveel hij van haar houdt, hoe graag hij haar terug wil en dat hij de ontvoerder smeekt haar te laten gaan. Als ik het bij het juiste eind had, zou ze een dag of twee later tevoorschijn komen, vies en verfomfaaid, met een verhaal over hoe ze was ontvoerd en mishandeld en hoe ze uit een auto was gegooid en in de berm terecht was gekomen.

En dat gebeurde. Aangeslagen, doodmoe en smerig deed ze verslag van haar ontvoering. Ik had de politie gezegd dat ze bij het verhoor, dat in deze zaak de vorm van een evaluatie moest hebben, niet de nadruk moesten leggen op dat wat er volgens hen echt was gebeurd. De toon moest niet beschuldigend maar begripvol zijn, en er moest uit blijken dat ze wisten dat ze problemen met haar ouders had gehad, dat ze erg onder druk had gestaan, dat ze veel pijn en verdriet had geleden, dat ze in paniek was geraakt door haar eindexamen en naar een middel had gezocht om zich daaraan te onttrekken zonder haar gezicht te verliezen. Ze moesten haar vertellen dat ze geen straf nodig had maar begrip en begeleiding, en dat ze die zou krijgen. Toen dat haar eenmaal duidelijk was, bekende ze haar bedrog.

Toch is dit een van de zaken waarbij het angstzweet je uitbreekt. Want als je het mis hebt en ze wordt echt achtervolgd, kunnen de gevolgen afschuwelijk – en fataal – zijn.

Als we het hebben over het achtervolgen van beroemdheden of gewone mensen, dan begint dat meestal uit liefde en bewondering. John Hinckley ‘hield’ van Jodie Foster en hij wilde dat zij zijn liefde beantwoordde. Zij was echter een beeldschone filmster die op Yale had gestudeerd en hij was een doodgewone mislukkeling. Hij vond dat hij iets moest doen om die situatie recht te trekken en indruk op haar te maken. En wat zou indrukwekkender zijn dan het vermoorden van de president van de Verenigde Staten? In zijn heldere momenten moet hij wel geweten hebben dat zijn wensdroom van hemzelf en Jodie Foster die nog lang en gelukkig leefden, nooit zou uitkomen. Maar door zijn daad bereikte hij toch een deel van wat hij wilde: hij werd beroemd en hij zou voortaan door het publiek altijd geassocieerd worden met Foster.

Zoals in de meeste van dit soort zaken was er een directe stressor die Hinckley aanzette tot zijn daden. Kort voor het moment dat hij president Reagan neerschoot, had zijn vader het ultimatum gesteld dat hij werk moest gaan zoeken en voortaan in zijn eigen onderhoud moest voorzien.

Agent Ken Baker van de geheime dienst praatte in de gevangenis met Mark David Chapman, de moordenaar van John Lennon. Chapman voelde zich sterk verwant met de ex-Beatle en onbewust probeerde hij hem te imiteren. Hij kende Lennons songs allemaal uit het hoofd en hij had zelfs enkele oosterse vriendinnetjes, om Lennons huwelijk met Yoko Ono te imiteren. Maar zoals meestal gebeurt met dit soort types, bereikte hij uiteindelijk een punt waarop hij keihard werd geconfronteerd met zijn eigen onvolwaardigheid. Hij kon het verschil tussen hem en zijn held niet langer aan, dus moest hij hem vermoorden. Het huiveringwekkende was dat Chapmans daad een van de dingen was die Hinckley ertoe had gebracht zijn aanslag te plegen en beroemd, of liever gezegd berucht te worden.

Ik sprak met Arthur Bremmer, die George Wallace, de gouverneur van Alabama, geruime tijd had achtervolgd en hem vervolgens probeerde te vermoorden toen deze voor zijn verkiezingscampagne in Maryland was. Wallace raakte verlamd en zou de rest van zijn leven pijn lijden. Bremmer haatte Wallace niet. Voor de aanslag had hij president Nixon een paar weken achtervolgd, maar het was hem niet gelukt dicht genoeg bij hem in de buurt te komen. Hij had gewoon een wanhopig verlangen om de wereld te laten zien wat hij waard was en Wallace was gemakkelijker te benaderen, dus werd hij het slachtoffer dat zich op het verkeerde moment op de verkeerde plaats bevond.

Het aantal achtervolgingen dat uiteindelijk ontaardt in een moordaanslag is alarmerend groot. Als het politici betreft, beweren de daders vaak legitieme redenen te hebben voor hun aanslagen, hoewel die bijna altijd de diepgewortelde gevoelens van onvolwaardigheid moeten verhullen van personen die iets willen betekenen. In het geval van filmsterren en beroemdheden als John Lennon gaat zelfs dat excuus niet op. Een van de meest tragische zaken in dit genre was de moord op de eenentwintigjarige Rebecca Schaeffer in haar appartement in Los Angeles in 1989. Schaeffer, de beeldschone, talentvolle actrice die bekend was geworden als Pam – Mork & Mindy – Dawbers jongere zuster in de televisieserie My Sister Sam, werd door een enkele kogel getroffen toen ze de voordeur van haar appartement opendeed. De dader was Robert John Bardo, een

negentienjarige, werkloze man uit Tucson, wiens laatste baan schoonmaker in een pretpark was geweest. Net als Chapman was Bardo begonnen als bewonderaar van Schaeffer. Maar zijn bewondering was uitgegroeid tot een obsessie, en toen hij eenmaal besefte dat hij nooit een normale relatie met haar zou kunnen hebben, kwam hij op het idee om haar op een andere manier te ‘bezitten’.

Slachtoffers van achtervolgingen hoeven dus niet altijd beroemdheden te zijn. Het ligt voor de hand dat er talloze zaken zijn waarin mensen achtervolgd en lastiggevallen worden door ex-echtgenoten, -minnaars en -vriendjes, of de vrouwelijke equivalent daarvan. Maar de gevaarlijke fase wordt bereikt als die persoon gaat denken: als ik haar (of hem) niet kan krijgen, dan een ander ook niet. Jim Wright, onze deskundige op het gebied van achtervolgingen en een van de toonaangevende experts op dat terrein in wetshandhavende kringen, is van mening dat iedereen die in de openbaarheid treedt, zeker als vrouw, het slachtoffer kan worden van achtervolgers. Met andere woorden: de persoon die de verlangens van de achtervolger aanwakkert hoeft niet per se op de tv of in de bioscoop te zien te zijn. Het kan net zo goed de serveerster van een restaurant of een baliemedewerkster van een bank zijn. Of beiden kunnen zelfs in dezelfde winkel of hetzelfde bedrijf werken.

Dat was wat Kris Welles overkwam, een jonge vrouw die werkte in de Conlans-meubelfabriek in Missoula, Montana. Kris was een efficiënt en gerespecteerd medewerkster, die zich in de loop der jaren had opgewerkt, tot ze in 1985 bedrijfsleidster werd.

In dezelfde periode dat Kris op het kantoor werkte, werkte er in het magazijn een man die Wayne Nance heette. Hij bemoeide zich weinig met zijn collega’s, maar hij scheen Kris wel te mogen omdat ze altijd vriendelijk en voorkomend tegen hem was. Wayne bleek echter over een nogal wisselvallig karakter te beschikken, en het temperament dat ze onder de oppervlakte van zijn bedeesde uiterlijk vermoedde, beangstigde haar. Op zijn werk was echter niets aan te merken. Dag in dag uit werkte hij het hardst van al het magazijnpersoneel.

Wat noch Kris noch haar echtgenoot Doug, een plaatselijke wapenhandelaar, wist, was dat Wayne Nance geobsedeerd werd door Kris. Hij hield haar voortdurend in de gaten en in een kartonnen doos bewaarde hij een hele verzameling souvenirs van haar – foto’s die hij stiekem van

haar had gemaakt, briefjes die ze op haar kantoor had geschreven en allerlei andere dingen die aan haar hadden toebehoord.

Iets anders dat noch Kris en haar man noch de politie van Missoula wist, was dat Wayne Nance een moordenaar was. In 1974 had hij een vijfjarig meisje seksueel mishandeld en neergestoken. Later werd ontdekt dat hij ook enkele volwassen vrouwen had vastgebonden, gewurgd en neergeschoten, waaronder de moeder van zijn beste vriend. Het beangstigende was dat dit allemaal had plaatsgevonden in een ander district dan waar hij nu woonde. Zelfs in het dunbevolkte Montana scheen de ene politiejurisdictie niet op de hoogte te zijn van de misdaden die in de aangrenzende jurisdicties hadden plaatsgevonden.

Ook Kris Welles wist hier niets van, tot Nance op een avond hun huis, dat een stukje buiten de stad lag, binnendrong. Ze hadden een hond, een golden retriever, maar die was voor Nance geen probleem. Hij schoot Doug neer, sleepte hem naar de kelder en bond hem daar vast, waarna hij Kris onder bedreiging van zijn pistool de trap naar de eerste verdieping op dwong, waar hij haar in de slaapkamer vastbond op het bed, zodat hij haar kon verkrachten. Kris had hem allang herkend en had gezien dat hij geen enkele poging had gedaan om zijn identiteit te verbergen.

Ondertussen was het Doug in de kelder gelukt zich te bevrijden van de touwen waarmee hij was vastgebonden. Verzwakt en op de rand van bewusteloosheid door pijn en bloedverlies strompelde hij naar een tafel waarop een geweerlader uit zijn winkel stond gemonteerd. Het lukte hem om één patroon in een geweer te laden, waarna hij al zijn resterende krachten verzamelde en zich langzaam langs de keldertrap naar boven werkte. Zo geruisloos als hij kon kroop hij de trap naar de eerste verdieping op en boven in de hal, met een waas voor ogen, legde hij aan voor dat ene schot op Nance.

Hij moest Nance te pakken nemen voordat die hem zag en zijn eigen wapen zou trekken. Nance was ongedeerd en had meer kogels tot zijn beschikking. Doug zou geen partij voor hem zijn.

Hij haalde de trekker over. Hij raakte Nance, die achteroverviel, maar die richtte zich weer op en kwam op Doug af. Hij had hem niet goed geraakt. Doug stond nog steeds boven aan de trap en Nance kwam steeds dichterbij. Hij kon nergens naartoe en hij wilde Kris ook niet aan haar lot overlaten, dus hij deed het enige wat hij kon. Hij wierp zich naar voren, gebruikte zijn

geweer als knuppel en bleef Nance net zo lang slaan tot Kris zich van haar touwen had bevrijd en hem te hulp kon schieten.

Tot op de dag van vandaag is de Welles-zaak een van de weinige waarin de beoogde slachtoffers van een seriemoordenaar werkelijk in staat waren terug te vechten en hun aanvaller uit zelfverdediging te doden. Hun verhaal is gruwelijk en ongelofelijk boeiend tegelijk, en we hebben hen al enkele keren op Quantico uitgenodigd om hun verhaal aan onze studenten te vertellen. Door hun visie op het gebeuren te geven, was dit bijzondere echtpaar in staat ons inzicht te geven in slachtoffers die terugvechten en helden worden. Ze waren die avond in de hel geweest maar waren eruit teruggekeerd, en ze waren dezelfde hartelijke, intelligente mensen gebleven, die echter niet schroomden om zelf tot actie over te gaan.

Aan het einde van een van hun lezingen op Quantico vroeg een politieman hun: ‘Als Wayne Nance nog in leven was geweest en er had geen doodstraf bestaan – ik bedoel als hij nog steeds op aarde had rondgelopen – zouden jullie je dan hetzelfde voelen als nu?’

Ze draaiden zich om, keken elkaar in de ogen en wisten meteen het antwoord. ‘Ik weet bijna zeker van niet,’ zei Doug Welles.

18

De strijd om de ontoerekeningsvatbaarheid

Wat voor persoon is tot zoiets in staat?

Tijdens onze studie van seriemoordenaars waren Bob Ressler en ik eens in Joliet, Illinois, waar we een gesprek hadden gehad met Richard Speck. Die avond zat ik in mijn hotelkamer naar het CBS-nieuws te kijken toen ik een interview zag van Dan Rather met Thomas Vanda, ook een moordenaar die in de strafgevangenis van Joliet zat. Vanda zat vast voor het om het leven brengen van een vrouw na haar talloze steekwonden te hebben toegebracht. Hij had een aanzienlijk deel van zijn leven in psychiatrische inrichtingen doorgebracht, maar elke keer als hij ‘genezen’ was en werd vrijgelaten, pleegde hij weer een of andere misdaad. Voor de moord waarvoor hij nu in de gevangenis zat, had hij al een keer eerder een moord gepleegd.

Ik zei tegen Ressler dat we met Vanda moesten gaan praten, nu we hier toch waren. Uit het tv-interview had ik begrepen dat hij het perfecte voorbeeld was van het onvolwaardige type. Hij had net zo goed brandstichter als moordenaar kunnen zijn, of, als hij daar de vaardigheden en het gereedschap voor had gehad, bomterrorist.

De volgende dag reden we weer naar de gevangenis en Vanda stemde in met een gesprek. Hij was nieuwsgierig naar wat we kwamen doen, en hij kreeg niet veel bezoek. Voordat we met hem gingen praten, namen we zijn dossier door.

Vanda was blank, een meter achtenzeventig lang en halverwege de twintig. Hij had een zwakke, onaangename uitstraling en glimlachte veel. Maar ondanks die glimlach had hij nog steeds ‘die blik’; ogen die voortdurend heen en weer schoten, zenuwtics, en hij zat zich steeds in de handen te wrijven, kortom, niet iemand die je graag je rug toekeert. Eerst wilde hij van ons weten hoe hij het op tv had gedaan. Toen ik hem zei dat hij er goed had uitgezien, begon hij te lachen en werd hij wat openhartiger. Een van de dingen die hij ons vertelde was dat hij zich in de gevangenis had aangesloten bij een bijbelstudiegroep en dat hij dacht daar erg veel baat bij te hebben. Dat was best mogelijk. Maar ik had inmiddels genoeg gedetineerden gezien die zich vlak voor hun voorwaardelijke invrijheidstelling bij religieuze groeperingen aansloten om de indruk te wekken dat ze op het rechte pad zouden blijven als ze weer vrij waren.

Je zou kunnen betwijfelen of deze knaap in een streng bewaakte strafgevangenis of in een gesloten psychiatrische inrichting thuishoorde, en na ons gesprek gingen we praten met de psychiater die hem behandelde. Ik vroeg hem hoe Vanda het deed.

De psychiater, die een jaar of vijftig was, reageerde erg positief en vertelde me dat Vanda ‘heel aardig reageerde op de therapie en medicijnen’. Hij noemde de bijbelstudiegroep als voorbeeld en zei dat als Vanda zo vooruit bleef gaan, hij binnenkort in aanmerking zou komen voor voorwaardelijke invrijheidstelling.

Ik vraag hem of hij weet wat Vanda had gedaan. ‘Nee,’ zegt hij. ‘En dat wil ik ook niet weten. Daar heb ik geen tijd voor, met al die gedetineerden die ik moet behandelen.’ En hij voegt eraan toe: ‘Bovendien wil ik de relatie met mijn patiënt niet oneerlijk beïnvloeden.’

‘Nou, dokter, ik zal u vertellen wat Vanda heeft gedaan,’ dring ik aan. En voordat hij kan protesteren, vertel ik hem hoe die asociale eenling zich tijdens zijn proeftijd bij een kerkgenootschap aansluit en hoe hij na de dienst, als iedereen weg is, de jonge vrouw benadert die de dienst heeft geleid. Ze wijst hem af en Vanda kan met die afwijzing niet goed overweg. Typen als hij kunnen dat meestal niet. Dus hij slaat haar tegen de grond, loopt naar de keuken, komt terug met een vleesmes en steekt haar talloze keren. En dan, als ze op de vloer ligt te sterven, duwt hij zijn penis door een van de open wonden in haar buik en ejaculeert.

Ik vind dat verbazingwekkend, moet ik toegeven. Ze ligt op dat moment als een afgedankte lappenpop op de vloer. Haar lichaam is warm, ze bloedt hevig en hij komt zelf ook onder het bloed te zitten. Hij is niet eens in staat haar te depersonaliseren. En toch lukt het hem een erectie te krijgen en zijn hoogtepunt te bereiken. Nu begrijpt u misschien waarom ik blijf benadrukken dat dit daden uit woede zijn en niet uit een verlangen naar seks. Wat door zijn hoofd gaat is geen seks maar woede, pure woede.

Daarom heeft het ook geen zin om serieverkrachters te castreren, hoe bevredigend en geruststellend sommigen van ons dat idee ook mogen vinden. Het probleem is dat ze zich door castratie niet laten weerhouden, noch fysiek, noch emotioneel. Een verkrachting is een daad uit woede, dat staat vast. En als je zo’n man zijn ballen afsnijdt, houdt je alleen maar een man zonder ballen over die nog minstens zo boos is.

Toen ik mijn verhaal over Vanda had beëindigd, zei de psychiater: ‘Je bent walgelijk, Douglas! Verlaat onmiddellijk mijn kantoor!’

‘Ík ben walgelijk?’ kaatste ik terug. ‘U bent straks degene die de aanbeveling doet dat Thomas Vanda zo goed op zijn therapie reageert en in aanmerking komt voor voorwaardelijke invrijheidstelling en u weet verdomme niet eens met wat voor soort mens u te maken hebt. En dat geldt ook voor de andere gedetineerden die u behandelt. Hoe kunt u ze nu begrijpen als u geen tijd neemt om de dossiers, de locatiefoto’s en de autopsierapporten te bekijken? Hebt u gekeken naar de manier waarop de misdaad is gepleegd? Weet u of de misdaad gepland was? Hoe hij de misdaadlocatie heeft achtergelaten? Of hij heeft geprobeerd ons om de tuin te leiden? Of hij een alibi heeft verzonnen? Hoe kunt u verdomme weten of hij gevaarlijk is of niet?’

Daar had hij geen antwoord op en ik geloof niet dat ik die dag een vriend heb gemaakt, maar dat kon me niets schelen. Wat ik hem vertelde vormt de basis van wat mijn eenheid doet. Zoals ik al eerder heb gesteld, is het dilemma van psychotherapie dat ze is gebaseerd op de verklaringen die de patiënt aflegt. Een gewone patiënt die zich tot een psychiater wendt, is erbij gebaat zijn ware gedachten en gevoelens te onthullen. Een veroordeelde die uitkijkt naar een voorwaardelijke invrijheidstelling zal de psychiater precies vertellen wat deze wil horen. En als die dat verhaal voor zoete koek aanneemt zonder het te checken met andere informatie die hij over zijn patiënt heeft, dan kan het systeem falen. Ed Kemper en Monte Rissell, om er maar eens twee te noemen, waren in therapie terwijl ze hun moorden pleegden en beiden slaagden erin hun therapeut te misleiden. Volgens hun therapeuten gingen ze zelfs ‘goed vooruit’.

Volgens mij is het probleem dat jonge psychiaters, psychologen en maatschappelijk werkers te idealistisch zijn, dat ze van de universiteit komen met het idee dat ze de wereld kunnen verbeteren. En als ze dan geconfronteerd worden met deze mannen in de gevangenis, denken ze dat ze die kunnen veranderen. Als ze deze veroordeelden proberen in te schatten, begrijpen ze vaak niet dat ze te doen hebben met individuen die zelf gespecialiseerd zijn in het inschatten van mensen. Ze weten snel genoeg of hun therapeut zijn of haar huiswerk heeft gedaan, en als dat niet zo is, zullen ze hun misdaden en het leed dat ze hun slachtoffers hebben aangedaan zo presenteren, dat ze daar zelf gunstig uit tevoorschijn komen. Er zijn maar weinig criminelen die bereid zijn de pijnlijke details van hun misdaden te onthullen aan iemand die daar nog niet van op de hoogte is.

Daarom was het zo belangrijk dat we ons goed voorbereidden voor we in de gevangenis met hen gingen praten.

Vaak willen de mensen in de hulpverlenende sector liever niet bevooroordeeld worden door de bloedige details van de daden van hun patiënten. Maar zoals ik mijn studenten altijd heb verteld: als je Picasso wilt begrijpen, zul je zijn werk moeten bestuderen. Als je het karakter van de crimineel wilt begrijpen, zul je zijn misdaad moeten bestuderen.

Het grote verschil is dat de mensen uit de geestelijke gezondheidszorg beginnen met de persoonlijkheid en zich vanuit dat perspectief op het gedrag richten, terwijl mijn mensen en ik beginnen met het gedrag en daaruit de persoonlijkheid distilleren.

Er bestaan natuurlijk verschillende opvattingen over de toerekeningsvatbaarheid van de crimineel. Dr. Stanton Samenow is een psycholoog die samen met de inmiddels overleden psychiater dr. Samuel Yochelson in het St. Elizabeth-ziekenhuis in Washington werkte aan een baanbrekende studie over crimineel gedrag. Na jaren van hoogstaande research, waarin veel verouderde opvattingen werden ontmanteld, schreef Samenow een bijzonder interessant boek met de titel Inside the Criminal Mind, waarin hij onder andere stelde dat ‘criminelen anders denken dan mensen met verantwoordelijkheidsgevoel’. Bij crimineel gedrag, was Samenow van mening, was er geen sprake van geestelijke gestoordheid, maar van een karakterstoornis.

Dr. Park Dietz, met wie we regelmatig samenwerkten, heeft gezegd: ‘Van alle seriemoordenaars die ik heb kunnen bestuderen en onderzoeken, was er niet een geestelijk gestoord, hoewel ook geen van hen als normaal kan worden beschouwd. Het waren allemaal mensen met mentale stoornissen. Maar ondanks die stoornissen, die voortkwamen uit hun karakter en seksuele verlangens, waren het mensen die wisten wat ze deden en die ook wisten dat het fout was wat ze deden, maar daar toch voor kozen.’

Het is belangrijk dat we in gedachten houden dat ontoerekeningsvatbaarheid een juridisch concept is en geen medische of psychiatrische term. Het betekent niet dat iemand wel of niet ‘ziek’ is. Het heeft te maken met het feit of die persoon al dan niet verantwoordelijk kan worden gesteld voor zijn of haar daden.

Als men wil geloven dat iemand als Thomas Vanda geestelijk gestoord is, mij best. Er zullen heus wel redenen te vinden zijn om dat te rechtvaardigen. Maar als we alle gegevens over hem zorgvuldig bestuderen,

denk ik dat we zullen moeten toegeven dat er een mogelijkheid bestaat dat de mentale stoornissen waaraan alle Thomas Vanda's van deze wereld leiden, misschien niet te genezen zijn. En als we die mogelijkheid erkennen, is het niet aan te raden om ze weer zo snel vrij te laten, omdat ze steeds weer tot hun oude gedrag vervallen. Nogmaals, deze moord was niet zijn eerste.

Er is de laatste jaren veel gepraat over de geestelijke gestoordheid van criminelen, en die discussie is niet nieuw. Die werd in de Anglo-Amerikaanse rechtspraak een paar honderd jaar terug al gevoerd, onder andere in William Lambards boek Eirenarcha, en in Of the Office of the Justices of Peace uit de zestiende eeuw.

Het eerste officiële beroep op ontoerekeningsvatbaarheid als verdediging in een rechtszaak is de M'Naghten-bepaling uit 1843, genoemd naar Daniel M'Naghten – soms gespeld als McNaughten of McNaghten – die had geprobeerd de Britse minister-president Sir Robert Peel te vermoorden, een aanslag waarbij Peels secretaresse om het leven kwam. Robert 'Bob' Peel was trouwens verantwoordelijk voor de organisatie van de Londense politie. Tot de dag van vandaag worden Londense agenten ter ere van hem nog steeds 'Bobbies' genoemd.

Toen M'Naghten werd vrijgesproken, was de publieke verontwaardiging zo groot dat de opperrechter voor het House of Lords moest verschijnen om de logica achter dat vonnis te verklaren. De uitspraak was gebaseerd op het gegeven dat een verdachte niet schuldig is als zijn geestestoestand het hem onmogelijk maakt het verkeerde van zijn daden in te zien en de aard en gevolgen ervan te begrijpen, met andere woorden: als hij het verschil tussen goed en fout niet kent.

Het begrip ontoerekeningsvatbaarheid ontwikkelde zich in de loop der jaren tot iets wat vaak de 'onweerstaanbare-impulsregel' werd genoemd, waarin werd gesteld dat een verdachte niet schuldig was als hij vanwege zijn geestestoestand niet in staat was controle uit te oefenen op zijn daden en zijn verplichtingen aan de wet na te leven.

De discussie bereikte een hoogtepunt in 1954, toen rechter David Bazelon voor het hooggerechtshof de zaak Durham versus de staat voorzat, waar werd gesteld dat een verdachte niet verantwoordelijk was voor zijn misdaden als die het 'product' waren van een geestesziekte of -stoornis en als ervan uitgegaan kon worden dat hij zijn misdaden niet zou hebben gepleegd als hij niet had geleden aan die geestesziekte of -stoornis.

Dit vonnis, dat zo'n breed terrein bestreek en nauwelijks handelde over het verschil tussen goed en kwaad, was niet erg populair bij rechters, openbare aanklagers en rechtbankpersoneel. In 1972, in de zaak de staat versus Brawner, eveneens voor het hooggerechtshof, moet het vonnis plaatsmaken voor de Model Penal Code Test van het Amerikaans Juridisch Genootschap, die teruggreep op M'Naghten en de onweerstaanbare impuls door te zeggen dat de geestesstoornis de verdachte het substantiële vermogen ontnam zijn verplichtingen tegenover de wet en zijn foute interpretatie daarvan te bevatten. De formulering van de MPC-test scheen de juridische wereld beter te bevallen dan die van het Durham vs. de staat-vonnis, zodat deze stelling in de loop der jaren steeds vaker werd toegepast.

Maar naast deze discussie, die vaak ontaardt in een onzinnige speculatie over hoeveel engelen er op een speldenkop kunnen dansen, zullen we ons ook moeten bezighouden met een ander basisconcept, namelijk dat van gevaarlijkheid.

Een van de klassieke confrontaties in de nog immer voortdurende strijd tussen de zielenknijpers vond plaats tijdens het proces van seriemoordenaar Arthur J. Shawcross in 1990 in Rochester, New York. Shawcross stond terecht voor een reeks moorden op plaatselijke prostituees en zwerfsters wier lichamen waren gevonden in het bosrijke gebied langs en rondom Genesee River. De moorden waren gepleegd in een periode van bijna een jaar. De lichamen die in het laatste deel van deze periode waren gevonden, waren ernstig verminkt nadat de dood was ingetreden.

Nadat Gregg McCrary een gedetailleerd en – zoals later bleek – zeer accuraat profiel van de UNSUB had geschetst, ging hij zich bezighouden met de ontwikkeling die zijn gedrag had doorgemaakt. Toen de politie een lichaam ontdekte dat was verminkt, besefte Gregg dat de moordenaar terugging naar de dumpplaatsen om daar enige tijd met zijn slachtoffers door te brengen. Hij drong er bij de politie op aan dat ze de bossen moesten uitkammen om het lichaam te vinden van een van de vrouwen die nog steeds werd vermist. Als ze haar konden vinden en ze zouden enkele agenten in die omgeving laten posten, was Gregg ervan overtuigd dat ze daar op een zeker moment de moordenaar zouden aantreffen.

Na een paar dagen luchtsurveillance ontdekte de staatspolitie van New York een lichaam in Salman Creek langs route 31. Omstreeks dezelfde tijd had inspecteur John McCaffrey op de lage brug over Salman Creek een man

in een auto zien zitten. De staats- en gemeentepolitie werden ingeschakeld om hem te achtervolgen. De man die ze oppakten was Arthur Shawcross.

Tijdens het verhoor door een team dat werd geleid door Dennis Blythe van de staatspolitie en Leonard Boriello van de politie van Rochester, bekende Shawcross verscheidene moorden. Tijdens de rechtszaak waarin hem tien moorden ten laste werden gelegd, ging het erom of hij op de momenten dat hij de moorden pleegde krankzinnig was of niet.

De verdediging liet dr. Dorothy Lewis getuigen, een bekende psychiater van het Bellevue-ziekenhuis in New York, die belangrijk onderzoek had gedaan naar de effecten van geweld op kinderen. Lewis was ervan overtuigd geraakt dat gewelddadig crimineel gedrag voor een groot deel – zo niet helemaal – een gevolg was van een combinatie van misbruik en mishandeling tijdens de kinderjaren en een lichamelijke of organische aandoening zoals epilepsie, een verwonding, of een of andere soort laesie, cyste of tumor. We hadden immers de zaak van Charles Whitman gehad, de vijfentwintigjarige student werktuigbouw, die in 1966 in Austin boven op de klokkentoren van de universiteit van Texas klom en het vuur opende op de voorbijgangers onder hem. Voordat de politie anderhalf uur later de toren had omsingeld en Whitman had doodgeschoten, had hij zestien mannen en vrouwen gedood en nog eens dertig ernstig verwond. Voor de massamoord had Whitman geklaagd over incidentele moordlustige woedeaanvallen. Toen er sectie op hem was verricht, had de patholoog-anatoom een tumor aangetroffen in zijn voorste hersenkwab.

Had deze tumor Whitmans moordlustige gedrag veroorzaakt? We zullen het nooit weten. Maar Lewis wilde de jury ervan overtuigen dat Arthur Shawcross, als gevolg van een klein, goedaardig gezwel in zijn slaapkwab, die ze op zijn hersenscan had gezien, alsmede een bepaalde vorm van epilepsie, posttraumatische stress van zijn diensttijd in Vietnam en – zoals hij beweerde – ernstig lichamelijk en seksueel misbruik tijdens zijn kinderjaren door zijn moeder, niet verantwoordelijk kon worden geacht voor zijn extreem gewelddadige gedrag. Ze verklaarde zelfs dat hij, elke keer als hij een vrouw vermoordde, in een soort schemertoestand verkeerde en dat zijn herinneringen aan die gebeurtenissen incompleet of geheel weggevaagd waren.

Een van de problemen met deze redenering was dat Shawcross weken of maanden na de moorden in staat was geweest Boriello en Blythe uiterst gedetailleerde versies van het gebeuren te geven. In sommige gevallen had

hij hen zelfs meegenomen naar dumpplaatsen die de politie niet had kunnen vinden. Wij gingen ervan uit dat hij over elke moord zo vaak had gefantaseerd, dat ze nog vers in zijn geheugen zaten.

Hij had ook stappen ondernomen om bewijsmateriaal te vernietigen om uit handen van de politie te blijven. Na zijn arrestatie had hij een brief met een tamelijk analytisch verslag geschreven aan zijn vriendin – hij was ook nog getrouwd –, waarin hij schreef dat hij al zijn kaarten had gezet op zijn ontoerekeningsvatbaarheid omdat hij zijn straf liever in een psychiatrische inrichting zou uitzitten dan in een strafgevangenis.

Kortom, Shawcross wist heel goed waar hij het over had. Zijn problemen met het gezag begonnen in 1969, toen hij werd veroordeeld voor diefstal en brandstichting in Watertown, ten noorden van Syracuse. Nog geen jaar later werd hij opnieuw gearresteerd en bekende hij dat hij een jongetje en een meisje had gewurgd. Het meisje was ook seksueel misbruikt. Shawcross werd voor deze twee misdaden veroordeeld tot vijfentwintig jaar gevangenisstraf. Na vijftien jaar kwam hij voorwaardelijk vrij. Dat was de reden waarom Gregg McCrary bij het samenstellen van zijn profiel zijn leeftijd verkeerd had ingeschat. Shawcross had gewoon vijftien jaar gewacht om vervolgens weer in zijn oude gedrag te vervallen.

Laten we de feiten van deze zaak nu eens op een rijtje zetten. Ten eerste vind ik, net als al die honderden politiemensen, openbare aanklagers en federale agenten met wie ik in mijn loopbaan heb samengewerkt, vijfentwintig jaar gevangenisstraf voor het beëindigen van het leven van twee kinderen ronduit belachelijk. Ten tweede, als je deze knaap ook nog eens tien jaar eerder vrijlaat, kunnen er volgens mij twee dingen gebeuren.

Mogelijkheid nummer één: ondanks zijn achtergrond, het slecht functionerende gezin waaruit hij afkomstig is, het feit dat hij is mishandeld en misbruikt, het gebrek aan een goede opleiding, zijn gewelddadige verleden en ga zo maar door, vindt Shawcross het leven in de gevangenis zo’n geweldige, positieve, verhelderende ervaring dat hij het licht ziet en door de goede invloed die het gevangenisleven op hem heeft, besluit met een schone lei te beginnen en vanaf dat moment als rechtgeaarde, gezagsgetrouwe burger door het leven te gaan.

Goed, voor degenen die dat niet waarschijnlijk achten, mogelijkheid nummer twee: het leven in de gevangenis was zo afschuwelijk, zo onaangenaam en traumatisch, dat hij ondanks zijn slechte achtergrond en zijn immer voortdurende verlangen om kinderen te verkrachten en te

vermoorden, besluit daar nooit weer terug te keren en voortaan alles te doen om dat te voorkomen.

Ik geef toe dat die mogelijkheid ook niet al te overtuigend klinkt. Maar als beide vooruitzichten even onwaarschijnlijk zijn, hoe kan men dan in godsnaam besluiten iemand als hij vervroegd vrij te laten zonder tenminste de mogelijkheid te overwegen dat hij opnieuw aan het moorden zal slaan?

Het is ons inmiddels duidelijk geworden dat sommige typen moordenaars eerder tot hun oude gedrag vervallen dan andere. Als we het echter hebben over gewelddadige seriemoordenaars die door seksuele motieven worden gedreven, ben ik het eens met dr. Park Dietz, die stelt: ‘Het is bijna onmogelijk om je een situatie voor te stellen waarin het verantwoordelijk lijkt om deze mensen weer vrij te laten rondlopen.’ Ed Kemper, die een stuk intelligenter is en meer inzicht in zichzelf heeft dan de meeste andere seriemoordenaars, geeft toe dat hij beter niet vrijgelaten kan worden.

Er vinden nu eenmaal te veel gruwelijkheden plaats. Richard Marquette, die zich in Oregon herhaaldelijk had schuldig gemaakt aan pogingen tot verkrachting en mishandeling toen hij begin twintig was, verviel tot verkrachting, moord en verminking na een onbevredigende seksuele ervaring met een vrouw die hij had opgepikt in een bar in Portland. Hij vluchtte weg uit die omgeving, werd op de FBI-lijst voor meest gezochte criminelen geplaatst en werd gearresteerd in Californië. Er werd hem moord met voorbedachten rade ten laste gelegd en hij werd veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Toen hij na twaalf jaar voorwaardelijk vrijkwam, vermoordde en verminkte hij nog twee vrouwen voordat hij uiteindelijk weer gepakt werd. Hoe kan de reclasseringscommissie in godsnaam gedacht hebben dat die kerel ineens niet meer gevaarlijk was?

Ik kan niet voor de hele FBI spreken of voor het departement van justitie of voor wie dan ook, maar ik zou liever op mijn geweten hebben dat een moordenaar van wie niet duidelijk is of hij tot zijn oude gedrag zal vervallen langer in de gevangenis blijft zitten, dan de dood van een onschuldige vrouw, man of kind als het gevolg van de voorwaardelijke vrijlating van die moordenaar.

Het is een Amerikaans gebruik om te denken dat alles altijd beter zal worden, dat alle dingen kunnen worden verbeterd, dat we alles kunnen bereiken, als we maar goed genoeg ons best doen. Na wat ik heb gezien, ben ik een stuk pessimistischer geworden over het idee van rehabilitatie van bepaalde soorten criminelen. Wat ze als kind hebben doorgemaakt is vaak

gruwelijk. Wat niet hoeft te betekenen dat de schade niet op latere leeftijd kan worden aangericht. En in tegenstelling tot wat rechters, strafpleiters en mensen uit de geestelijke gezondheidszorg willen geloven, is goed gedrag in de gevangenis niet noodzakelijk een voorbode van acceptabel gedrag in de buitenwereld.

Shawcross gedroeg zich als een modelgevangene. Hij was rustig en teruggetrokken, hij deed wat hem verteld werd en hij viel niemand lastig. Maar wat mijn collega's en ik hebben ontdekt en wat wij de deskundigen op het gebied van gedragscorrectie en forensische psychologie proberen duidelijk te maken, is dat gevaarlijkheid situatiegebonden is. Als je iemand laat wonen in een strak georganiseerde leefgemeenschap waar hij geen keuzes hoeft te maken, zal hij zich voorbeeldig gedragen. Maar als je diezelfde persoon terugzet in een omgeving waarin hij zich altijd beroerd heeft gevoeld, dan zal zijn gedrag gauw veranderen.

Neem de zaak van Jack Henry Abbot, de veroordeelde moordenaar die In de buik van het monster schreef, een aangrijpend, doordringend verslag van zijn leven in de gevangenis. In de veronderstelling dat een talentvol schrijver, die over zoveel gevoel en zelfinzicht beschikte, gerehabiliteerd moest worden, wierpen zelfs literaire zwaargewichten als Norman Mailer zich in de strijd om Abbot voorwaardelijk vrij te krijgen. Hij werd de bezienswaardigheid in de literaire kringen van New York. Maar al een paar maanden na zijn voorwaardelijke invrijheidstelling kreeg hij ruzie met een ober in Greenwich Village en vermoordde hem.

Zoals Al Brantley, een docent van de afdeling gedragswetenschappen die nu bij de Investigative Support Unit werkt, het in een van zijn lezingen voor de FBI-academie formuleert: 'De beste voorspeller van toekomstig gedrag, met name van toekomstig gewelddadig gedrag, is een gewelddadig verleden.'

Niemand zal Arthur Shawcross ervan beschuldigen dat hij ook maar half zo intelligent en getalenteerd is als Jack Henry Abbot. Maar toch was hij in staat de reclasseringscommissie ervan te overtuigen dat hij voorwaardelijk vrijgelaten kon worden. Toen dat gebeurde, vestigde hij zich eerst in Birmingham, maar kreeg daar te maken met een vijandige woongemeenschap die net zo lang campagne tegen hem voerde tot hij twee maanden later weer vertrok. Hij vestigde zich toen in het grotere, anoniemere Rochester, waar hij een baantje vond als saladmaker bij een

cateringbedrijf. Een jaar na aankomst begon hij weer te moorden; een ander soort slachtoffer deze keer, maar niet minder kwetsbaar.

Tijdens Dorothy Lewis’ onderzoek van Shawcross bracht zij hem diverse malen onder hypnose om hem zijn kindertijd te laten herbeleven. Hij werd toen mishandeld door zijn moeder die hem, zoals bleek, onder andere een flink stuk van een bezemsteel in zijn anus had geduwd. Tijdens deze sessies, die op video werden vastgelegd, nam Shawcross verschillende persoonlijkheden aan, waaronder – in een huiveringwekkende scène die aan Hitchcocks Psycho deed denken – die van zijn moeder. Shawcross’ moeder ontkende echter dat ze hem ooit had mishandeld en noemde hem een leugenaar.

In haar werk in het Bellevue-ziekenhuis had Lewis enkele onthutsende voorbeelden aangetroffen van meervoudige persoonlijkheden van kinderen die waren misbruikt. Ze waren nog zo jong dat onmogelijk aangenomen kon worden dat ze dit speelden. Maar zoals Lewis heeft aangetoond, beginnen de meervoudige persoonlijkheidsstoornissen in de vroege kinderjaren, vaak al voordat het kind heeft leren praten. Bij volwassenen hoor je meestal alleen over meervoudige persoonlijkheden als ze terechtstaan voor moord. Op een of andere manier schijnen ze er daarvoor nooit last van te hebben. Kenneth Bianchi, die in 1970 in Los Angeles samen met zijn neef de Hillside-wurgmoorden pleegde, verklaarde na zijn arrestatie dat hij een meervoudige persoonlijkheid had. John Wayne Gacy probeerde hetzelfde.

Ik heb wel eens gezegd dat als een seriemoordenaar zich op een meervoudige persoonlijkheid beroept, je de onschuldige persoonlijkheden rustig kunt laten gaan, zolang je die ene schuldige persoonlijkheid maar opsluit.

In het Shawcross-proces had openbare aanklager Charles Siragusa, die werkelijk fantastisch werk leverde, Park Dietz opgeroepen als getuige-deskundige voor de eisende partij. Dietz had Shawcross net zo uitgebreid onderzocht als Lewis had gedaan en Shawcross had hem heel wat gedetailleerde informatie over de moorden gegeven. Hoewel Dietz geen definitief oordeel had over het waarheidsgehalte van Shawcross’ verhalen over de mishandelingen tijdens zijn kinderjaren, vond hij dat ze op zijn minst aannemelijk klonken. Toch geloofde hij niet dat Shawcross aan waandenkbeelden leed, vond hij geen bewijzen dat hij had geleden aan black-outs of geheugenverlies noch enig verband tussen zijn gedrag en een

organische of neurologische stoornis. Hij kwam tot de conclusie dat Arthur Shawcross, welke geestelijke of emotionele problemen hij ook had, heel goed het verschil tussen goed en kwaad begreep en in staat was de keuze te maken of hij een moord zou plegen of niet. En in zeker tien gevallen – maar vermoedelijk waren het er veel meer – had hij ervoor gekozen dat wel te doen.

Toen Len Boriello hem vroeg waarom hij die vrouwen had vermoord, antwoordde hij: ‘Dat moest gewoon gebeuren.’

Echte psychoten, die alle grip op de werkelijkheid verloren hebben, plegen zelden serieuze misdaden. En als ze dat doen, handelen ze zo verward en doen ze zo weinig moeite om niet ontdekt te worden, dat ze meestal vrij snel gepakt kunnen worden. Richard Trenton Chase, die vrouwen vermoordde omdat hij dacht dat hij hun bloed nodig had om in leven te blijven, was een psychoot. En als hij geen menselijk bloed kon krijgen, dan nam hij genoegen met wat hij wel kon vinden. Toen Chase in een psychiatrische inrichting was geplaatst, bleef hij konijnen vangen, die hij opensneed en waarvan hij het bloed in zijn armen injecteerde. Hij ving ook vogeltjes, die hij de kop afbeet om hun bloed te drinken. Chase was een echte psychoot. Maar een moordenaar die minstens tien moorden pleegt en zo lang uit de handen van de politie weet te blijven, moet daar heel goed in zijn. Daarom mogen we nooit de fout maken een psychopaat met een psychoot te verwarren.

Tijdens het proces hield Shawcross zijn onbeweeglijke, stoïcijnse, bijna catatonische houding tegenover de jury goed vol. Het was alsof hij in een soort trance verkeerde, alsof hij geen idee had van wat er allemaal om hem heen gebeurde. Maar de politiemannen en bewakers die hem escorteerden vertelden ons dat Shawcross, zo gauw hij uit het zicht van de jury was, zich meteen ontspande, vaak een praatje met hen maakte en soms zelfs grapjes maakte. Hij wist wat er op het spel stond met zijn beroep op ontoerekeningsvatbaarheid.

Een van de slimste, meest vindingrijke en – moet ik toegeven – charmantste criminelen die ik ooit heb ontmoet en bestudeerd, was Gary Trapnell. Hij was praktisch zijn hele volwassen leven van de ene gevangenis naar de andere gegaan en hij had het zelfs voor elkaar gekregen dat een vriendin van hem met een helikopter op het terrein van de gevangenis landde om hem te komen redden. Tijdens een van zijn opmerkelijke vergrijpen – een vliegtuigkaping in het begin van de jaren

zeventig – staat Trapnell in de deuropening van het vliegtuig te onderhandelen over zijn eisen. Plotseling, te midden van alle camera’s die op hem gericht staan, steekt hij zijn vuist in de lucht en schreeuwt: ‘Angela Davis moet vrij! ‘

Voor de politiemensen en andere overheidsdienaren die zich met deze zaak bezighouden, komt Trapnells uitspraak als een complete verrassing. ‘Angela Davis moet vrij? Wat krijgen we nou weer?’ Ze zijn Trapnells achtergrond nagegaan, maar er is niets wat wijst op enige emotionele betrokkenheid bij de jonge, zwarte, radicale docente uit Californië. Er is niets wat wijst op welke politieke betrokkenheid dan ook, en nu ineens stelt hij de eis dat Angela Davis moet worden vrijgelaten uit de gevangenis. Die knaap is gek geworden. Dat is de enige logische verklaring die ze kunnen bedenken.

Later, toen hij zich had overgegeven en hij veroordeeld was, en ik hem sprak in de federale strafgevangenis in Marion, Illinois, vroeg ik hem naar deze eis.

Wat hij zei kwam ongeveer neer op het volgende: ‘Toen ik eenmaal besefte dat ik me niet uit die situatie zou kunnen redden, wist ik dat me in de gevangenis een zware tijd te wachten stond. En ik dacht dat als de grote zwarte brothers geloofden dat ik Angela Davis een warm hart toedroeg, de kans kleiner zou zijn dat ze me lastig zouden vallen als ik onder de douche stond.’

Op het moment dat Trapnell zijn eis stelde, was hij niet alleen volkomen rationeel, maar hij dacht zelfs vooruit, wat juist het tegenovergestelde is van gek zijn. Hij schreef ook zijn eigen memoires, die de titel De vos is ook gek kregen, een boek dat een enorme hoeveelheid waardevolle informatie bevatte die wij konden toepassen in onze onderhandelingstechnieken. Als we bij een gijzeling of kaping werden geconfronteerd met een totaal onverwachte eis, dan kon dat betekenen dat de dader in gedachten al naar een volgende fase was overgeschakeld en kon de onderhandelaar daar adequaat op reageren.

Trapnell vertelde me nog iets wat ik heel interessant vond. Hij zei dat als ik hem een recent exemplaar van het Diagnostisch en Statistisch Handboek van Mentale Stoornissen gaf en hem een van de stoornissen aanwees die daarin beschreven stonden, hij de volgende dag elke psychiater ervan kon overtuigen dat hij aan die afwijking leed. Nogmaals, Trapnell had heel wat meer in zijn mars dan Shawcross. Maar net zoals er weinig fantasie voor

nodig is om te begrijpen dat je meer kans hebt op voorwaardelijke invrijheidstelling als je je psychiater vertelt dat je je een stuk beter voelt en geen interesse meer hebt in het molesteren van kleine jongetjes, is het overduidelijk dat je met een in een soort trancetoestand afgelegde getuigenis een betere kans hebt dat een jury je ontoerekeningsvatbaar zal verklaren.

Heel lang hebben de wetshandhavende organen het DSM gebruikt om te bepalen wat als een serieuze mentale stoornis beschouwd kon worden en wat niet. Maar de meeste mensen van mijn eenheid vonden dit handboek van weinig waarde voor wat wij deden. Dat was een van de redenen voor het samenstellen van het Crime Classification Manual, dat in 1992 verscheen. De basisstructuur van het boek kwam voort uit mijn dissertatie. Bob Ressler, Ann Burgess en haar echtgenoot Allen Burgess, een professor aan de Universiteit van Boston, werkten met me samen als coauteurs. Andere leden van de Investigative Support Unit en de afdeling gedragswetenschappen, waaronder Greg Cooper, Roy Hazelwood, Ken Lanning, Gregg McCrary, Jud Ray, Pete Smerick en Jim Wright, leverden ook hun bijdragen aan het boek.

In het CCM hebben we ernstige misdaden opgesomd en geclassificeerd op grond van hun gedragsmatige kenmerken en deze door middel van een strikt psychologische benadering verklaard, iets waartoe het DSM nooit in staat is geweest. Het type moordscenario waarvan O.J. Simpson werd beschuldigd is bijvoorbeeld in het DSM niet te vinden. Maar in het CCM wel. We hebben in het CCM geprobeerd het kaf van het koren te scheiden voor zover het om gedragsmatig bewijs gaat, en onderzoekers en wetshandhavende organen richtlijnen te geven voor wat op dit gebied relevante overwegingen zijn en wat niet.

Het is nauwelijks verrassend dat verdachten en hun advocaten elke mogelijkheid zullen aangrijpen om te voorkomen dat de verdachte verantwoordelijk wordt gesteld voor zijn daden. Op de waslijst die Shawcross’ verdedigers hadden opgesteld om de jury van zijn ontoerekeningsvatbaarheid te overtuigen, stond ook posttraumatische stress als gevolg van zijn diensttijd in Vietnam. Onderzoek leerde ons dat Shawcross nooit een voet op het echte slagveld heeft gezet. Maar dat was niets nieuws. Het was al zo vaak geprobeerd. Duane Samples, die op de avond van 9 december 1975 in Silverton, Oregon, twee vrouwen had opengesneden, beriep zich ook op posttraumatische stress. Een van de

vrouwen overleefde het, maar ik heb de foto's gezien. Beiden zagen eruit alsof er autopsie op hen was uitgevoerd. Robert Ressler ontdekte dat Samples ook nooit feitelijk in de strijd betrokken was geweest, ondanks zijn beweringen. Hij had echter wel de dag voor hij zijn misdaad pleegde een brief geschreven waarin hij zijn lang gekoesterde fantasieën over het in stukken snijden van beeldschone naakte vrouwen omschreef.

In 1981 ging Ressler naar Oregon om het OM te helpen de gouverneur ervan te overtuigen om zijn plan Samples voorwaardelijk in vrijheid te stellen, niet door te zetten. De argumenten hadden succes, hoewel Samples tien jaar later toch voorwaardelijk vrijkwam.

Was Samples krankzinnig? Was hij tijdelijk zijn verstand verloren toen hij die twee vrouwen opensneed? De normale reactie zou zijn dat iemand die zich aan zulke gruwelijke, perverse daden overgeeft, wel 'ziek' moet zijn. Daar kan ik weinig tegen inbrengen. Maar wist hij dat het verkeerd was wat hij deed? Dat zijn de vragen waar ik me liever mee bezighoud.

Arthur Shawcross' proces op het gerechtshof van Rochester duurde meer dan vijf weken, in welke periode de openbare aanklager Siragusa blijk gaf van een dieper, completer en genuanceerder begrip van de forensische psychiatrie dan ik ooit van enige andere procureur heb gezien. Gedurende dat proces, waarvan elke minuut op televisie werd uitgezonden, werd hij een nationale held. Toen de jury zich na de slotpleidooien uiteindelijk mocht terugtrekken, hadden ze minder dan een dag nodig om Shawcross op alle punten van de tenlastelegging schuldig te bevinden aan doodslag. De rechter zorgde er vervolgens voor dat Shawcross nooit meer de kans zou krijgen om zijn daden te herhalen. Hij veroordeelde hem tot tweehonderdvijftig jaar tot levenslang in de staatsgevangenis.

En dat belicht nog een ander aspect van het beroep op ontoerekeningsvatbaarheid, een aspect dat veel mensen gewoonlijk ontgaat, namelijk dat het jury's niet aanstaat en ze er zelden in meegaan.

Dat is volgens mij vanwege twee redenen. Ten eerste wil het er bij hen niet in dat meervoudige moordenaars hun daden plegen omdat ze daartoe gedwongen worden en dus niet anders kunnen. Vergeet niet dat, bij mijn weten, een moordenaar nog nooit zo werd beheerst door zijn verlangen om te doden, dat hij een moord pleegde in het bijzijn van een geüniformeerde politieman.

De tweede reden dat jury's een beroep op ontoerekeningsvatbaarheid niet vaak honoreren is zelfs nog simpeler. Als alle juridische, psychiatrische en

academische argumenten afgehandeld zijn en het uiteindelijk neerkomt op de beoordeling van de naakte kern van de verdachte, dan voelen juryleden instinctief aan dat dit soort mensen gevaarlijk zijn. Wat de gezagsgetrouwe mannen en vrouwen rationeel ook over Jeffrey Dahmers geestelijke gezondheid of het gebrek daaraan gedacht mogen hebben, ik geloof niet dat ze bereid waren hun toekomst en die van de gemeenschap op het spel te zetten door hem toe te vertrouwen aan een psychiatrische inrichting waarvan de behandelingsmethoden en beveiliging hun niet konden garanderen dat hij daar voorlopig zou blijven. Als ze hem naar de gevangenis stuurden, dan kon het gevaar dat hij vormde beter in de hand worden gehouden.

Ik wil niet zeggen dat inrichtingspsychiaters en andere werkers in de geestelijke gezondheidszorg erop uit zijn om levensgevaarlijke criminelen de straat op te sturen, waar ze nog meer leed kunnen aanrichten. Wat ik echter wel wil beweren, is dat ze in veel gevallen onvoldoende op de hoogte zijn van de dingen die wij wel hebben gezien en dat ze daarom niet altijd tot een verantwoord oordeel kunnen komen. Zelfs al hebben ze forensische ervaring, dan is deze vaak beperkt tot één gebied en baseren zij daar hun oordeel op.

Een van de eerste zaken die ik als profielschetser te doen kreeg, was die van Anna Berliner, een oudere vrouw die in haar huis in Oregon was vermoord. De plaatselijke politie had een psycholoog geraadpleegd over het type UNSUB waar ze naar op zoek moesten. Onder haar verwondingen bevonden zich vier diepe steekwonden in haar borst, toegebracht met een potlood. De psycholoog had ongeveer vijftig mannen gesproken die beschuldigd werden van of veroordeeld waren voor moord. Het merendeel van deze gesprekken vond plaats in de gevangenis. Op basis van zijn ervaring stelde hij dat de dader iemand was die al geruime tijd in de gevangenis had gezeten, vermoedelijk een drugsdealer, omdat alleen in gevangenissen een scherp geslepen potlood als dodelijk wapen werd beschouwd. Mensen die nooit in de gevangenis hadden gezeten, redeneerde hij, zouden niet op het idee komen om een doodgewoon potlood als steekwapen te gebruiken.

Toen de politie mij benaderde, gaf ik hun een heel andere mening. Door de leeftijd en kwetsbaarheid van het slachtoffer, de overkill, het feit dat de moord overdag was gepleegd en er niets van waarde was meegenomen, dacht ik aan een jeugdige, onervaren dader. Ik geloofde niet dat hij echt had

nagedacht over het potlood als moordwapen. Het lag daar gewoon en hij gebruikte het. De moordenaar bleek later een onervaren zestienjarige jongen te zijn die bij haar had aangebeld toen hij collecteerde voor een mars voor een goed doel, waaraan hij zelf overigens niet had meegedaan.

De doorslaggevende factor op deze misdaadlocatie was dat al het gedragsmatige bewijs wees op een dader die erg onzeker was. Een ex-gedetineerde die een oudere vrouw in haar eigen huis overvalt, zou dat niet zijn. En het is vrijwel onmogelijk om een juist beeld van het gebeuren te schetsen aan de hand van één enkel bewijsstuk; de negroïde haar in de Francine Elveson-zaak is daar een goed voorbeeld van. Bij de moord op Anna Berliner had dat zelfs tot het zoeken in een geheel verkeerde richting kunnen leiden.

De moeilijkste vraag die ons als profielschetsers en locatie-analisten in dit geval gesteld kan worden is of een bepaald individu gevaarlijk is of zal worden. Psychiaters formuleren dat meestal als ‘een bedreiging voor zichzelf en anderen’.

In 1986 werd de FBI benaderd door een fotolaboratorium in Colorado, dat voor iemand een rol film had ontwikkeld. Op de foto’s stond een man van een jaar of dertig, gekleed in een camouflagepak, poserend bij zijn auto met vierwielaandrijving met zijn jachtgeweer en een barbiepop waarop duidelijke sporen van martelingen en verminkingen zichtbaar waren. Hij had daarmee geen enkele wet overtreden en ik vermoedde dat de man geen strafblad had. Maar ik waarschuwde er ook voor dat een man van zijn leeftijd, die zijn fantasieën op een dergelijke manier tot uiting bracht, daar niet lang meer genoegen mee zou nemen. De mogelijkheid bestond dat zijn fantasieën zouden escaleren. Ik wist niet hoe belangrijk die op dat moment voor hem waren, maar aangezien hij zoveel moeite had gedaan om ze op deze manier vast te leggen, moesten ze wel degelijk van betekenis voor hem zijn. Ik adviseerde de politie dat ze deze knaap in de gaten moesten houden en eens met hem moesten gaan praten, want volgens mij was hier sprake van gevaar dat erop wachtte om tot ontplooiing te worden gebracht. Ik betwijfel of veel psychiaters tot dezelfde conclusie zouden zijn gekomen.

Dit mag misschien vreemd klinken, maar ik ben in de loop der jaren wel meer barbiepop-incidenten tegengekomen, waarbij in alle gevallen volwassen mannen betrokken waren. In het Midwesten had een man tientallen naalden in een barbiepop geprikt en deze vervolgens achtergelaten op het terrein van de plaatselijke psychiatrische inrichting.

Normaliter kom je dit soort dingen alleen tegen bij duivelse sekten, voodoo en mensen die in hekserij geloven, maar daar was in dit geval geen sprake van. Dit was een puur sadistische daad van iemand die ernstige problemen had met vrouwen.

Wat kunnen we nog meer zeggen over deze persoon? We kunnen zeggen dat hij vermoedelijk heeft geëxperimenteerd met het martelen van kleine dieren, wat hij mogelijk nog steeds doet. Hij zal problemen hebben met mensen van zijn eigen leeftijd, zowel mannen als vrouwen. In zijn jeugd heeft hij waarschijnlijk jongere, kleinere kinderen gepest en sadistische spelletjes met hen gedaan. En misschien heeft hij het stadium al bereikt waarin het uitleven van zijn fantasieën op poppen niet meer genoeg voor hem is, of hij zal dat stadium binnenkort bereiken. Of hij gestoord is of niet valt te betwisten, maar ik zou me hoe dan ook ernstige zorgen maken over zijn gevaarlijk zijn ten opzichte van de medemens.

Maar wanneer zal dit gevaarlijke gedrag tot uiting komen? Deze man is een typisch voorbeeld van de eeuwige verliezer. In zijn gedachtewereld is iedereen erop uit om hem een hak te zetten en erkent niemand zijn talenten. Als de stressors in zijn leven ondraaglijk worden, zal hij met het uitleven van zijn fantasieën een stap verder gaan. En in zijn geval betekent één stap verder niet dat hij iemand van zijn eigen leeftijd zal pakken, maar iemand die jonger en zwakker of misschien zelfs gehandicapt is. Hij is een lafaard en zal zich nooit aan een leeftijdsgenoot of gelijkwaardig persoon vergrijpen.

Dat hoeft niet te betekenen dat hij zich per se op kinderen zal richten. Barbie is geportretteerd als een volwassen, ontwikkelde vrouw, niet als een klein meisje. Hoe gestoord deze man ook is, in feite verlangt hij gewoon naar contact met een volwassen vrouw. Als hij een babypop zou verminken, zaten we met een heel ander probleem.

Aangezien iemand die naalden in een pop steekt en die achterlaat bij een psychiatrische inrichting als disfunctioneel beschouwd kan worden, zal hij geen rijbewijs hebben en door zijn vreemde gedrag opvallen in de nabijheid van andere mensen. Die kerel in dat camouflagepak vormt een veel groter gevaar. Hij heeft een baan, want hij heeft geld voor een geweer, een auto en een fototoestel. Hij functioneert ‘normaal’ en redt zich wel. Op het moment dat hij zijn grip op de werkelijkheid verliest, is er iemand écht in de problemen. Geloof ik dat de meeste psychiaters en werkers uit de geestelijke gezondheidszorg dit zouden signaleren? Nee. Daar hebben ze

gewoon de achtergrond en het oriëntatievermogen niet voor. Omdat ze hun bevindingen niet verifiëren.

Een van de belangrijkste facetten van onze studie van seriemoordenaars was het checken wat ze ons vertelden aan de hand van tastbaar bewijsmateriaal. Anders vertrouw je alleen op wat zij je vertellen, wat in het meest gunstige geval onvolledig is en in het minst gunstige misleidend, wetenschappelijk zinloos en onaanvaardbaar is.

Het evalueren van gevaarlijk zijn kent vele toepassingen. Op vrijdag 16 april 1982 had ik een ontmoeting met enkele agenten van de geheime dienst over een aantal brieven die allemaal door dezelfde persoon waren geschreven en waarvan de eerste was ontvangen in februari 1979. In die brieven werd het leven van de president – Jimmy Carter in de eerste, Ronald Reagan in de daaropvolgende – en andere politieke figuren bedreigd.

De eerste brief werd naar de geheime dienst in New York gestuurd en was ondertekend met ‘Eenzaam & Depressief’. Het was een handgeschreven brief op twee velletjes blocnotepapier en er werd in gedreigd met een aanslag op president Carter ‘of iemand anders die macht heeft’.

Tussen juli 1981 en februari 1982 volgden er nog acht brieven. Drie daarvan werden naar de geheime dienst in New York gestuurd, één naar de FBI in New York, één naar de FBI in Washington, één naar de Philadelphia Daily News en twee rechtstreeks naar het Witte Huis. Ze waren handgeschreven in hetzelfde handschrift als ‘Eenzaam & Depressief’, maar deze brieven waren allemaal ondertekend met ‘C.A.T.’. Ze waren gepost in New York, Philadelphia en Washington. De brieven beschreven C.A.T.’s voornemen om president Reagan te vermoorden, aan wie werd gerefereerd als ‘het Kwaad van God’ en ‘de Duivel’. Andere politici die Reagan steunden werden ook bedreigd. De brievenschrijver verwees ook naar John Hinckley en beloofde diens mislukte missie alsnog te voltooien.

Er kwamen nog meer brieven en de adressenlijst werd uitgebreid met congreslid Jack Kemp en senator Alfonse D’Amato. Wat de geheime dienst echter niet lekker zat, was dat C.A.T. foto’s had ingesloten van senator D’Amato en congreslid Raymond McGrath uit New York die van heel dichtbij waren genomen, wat aangaf dat hij in staat was degenen die hij bedreigde heel dicht te naderen.

Uiteindelijk, op 14 juni 1982, werd de veertiende brief ontvangen door de redacteur van de New York Post. In de brief stond dat iedereen zou weten wie hij was als hij de president eenmaal had opgeruimd, aan wie hij opnieuw refereerde als ‘de Duivel’. Hij schreef ook dat niemand naar hem wilde luisteren en iedereen hem uitlachte, wat me trouwens niet verbaasde.

Maar hij liet ook doorschemeren dat hij de New York Post toestemming gaf hem te interviewen nadat hij zijn historische missie had volbracht. Dit was de opening waarop we hadden zitten wachten. C.A.T. was bereid, leek zelfs gretig, om een dialoog met de redacteur van de krant aan te gaan. Die kans gaven wij hem maar al te graag.

Door de woordkeus in de brieven, waar ze waren gepost en aan wie ze waren gestuurd, was ik er redelijk zeker van dat onze man uit New York kwam. Ik schetste hem als een blanke man van halverwege de twintig tot begin dertig, geboren in New York en nu wonend in een van de buitenwijken, waarschijnlijk alleen. Hij had een gemiddelde intelligentie en een diploma van de middelbare school, en misschien had hij daarna nog enkele cursussen in politieke wetenschappen en letterkunde gevolgd. Waarschijnlijk was hij de jongste of enige zoon van het gezin waaruit hij afkomstig was. Ik vermoedde dat hij in het verleden een fors gebruiker van drugs en/of alcohol was geweest, maar dat hij tegenwoordig een gelegenheidsgebruiker was. Hij zag zichzelf als een mislukkeling omdat hij nooit aan de verwachtingen van zijn ouders en anderen had kunnen voldoen, en zijn hele leven was een opeenvolging van onafgemaakte plannen en mislukte idealen. Vanaf zijn twintigste jaar zag ik hem gebukt gaan onder een oncontroleerbare stress, vermoedelijk afkomstig van zijn militaire diensttijd, een scheiding, de ziekte of dood van een familielid.

Er was al heel wat gespeculeerd over de ware of symbolische betekenis van de letters C.A.T. Ik adviseerde de geheime dienst om daar niet te veel tijd in te steken, omdat het best mogelijk was dat ze helemaal niets betekenden. Er schijnt een neiging te bestaan te veel betekenis aan dergelijke details te hechten, terwijl het de UNSUB misschien alleen maar om de klank te doen was of om hoe het eruitzag als hij het had opgeschreven.

Waar het de geheime dienst in eerste instantie om ging, was de vraag of deze knaap echt gevaarlijk was of niet, aangezien zoveel mensen brieven schrijven met dreigementen die nooit ten uitvoer worden gebracht. Maar ik vertelde hun dat persoonlijkheden als deze altijd op zoek waren naar iets.

Ze sluiten zich aan bij politieke groeperingen of sekten, maar ook daar vinden ze het niet. Anderen vinden hen vreemd en nemen hen niet serieus, met het gevolg dat het probleem in de loop der jaren verergert. Ze concentreren zich op een missie die hun leven zin moet geven. Dit is de allereerste keer dat hij iets van macht voelt, en dat gevoel bevalt hem, zodat hij steeds meer risico's gaat nemen. En mensen die risico's nemen zijn gevaarlijk.

Ik vermoedde dat hij vertrouwd was met wapens en dat hij zou kiezen voor een aanslag van dichtbij, zelfs al betekende dat dat hij geen kans zou krijgen te ontsnappen. Omdat zijn missie een zelfmoordactie was, zou hij er een dagboek van bijhouden zodat na zijn dood de hele wereld zijn verhaal te horen zou krijgen. In tegenstelling tot een persoonlijkheid als de Tylenol-gifmoordenaar wilde C.A.T. niet anoniem blijven. En als zijn angst voor het leven groter was geworden dan die voor de dood, zou hij zijn gewelddadige missie ten uitvoer brengen. Kort voor zijn daad zou hij zich opmerkelijk rustig voelen. Hij zou zichzelf vermommen en opgaan in de menigte, en misschien zou hij zelfs een babbeltje maken met agenten van de politie of de geheime dienst, die in de buurt surveilleerden en die hem als doodgewoon en niet-bedreigend zouden ervaren.

In sommige opzichten was hij net zo'n type als John Hinckley, wiens proces erg veel in het nieuws was geweest. Hij leek ook gefixeerd op Hinckley, van wie we redelijk veel wisten. Ik dacht dat hij wel geïnteresseerd zou zijn in het vonnis en adviseerde de geheime dienst dat ze naar het Ford Theatre in Washington moesten gaan, waar de aanslag op Abraham Lincoln was gepleegd en waar Hinckley naartoe was gegaan voordat hij zijn aanslag op president Reagan pleegde. Ik zei ook dat ze het nabijgelegen hotel, waar Hinckley had gelogeerd, in de gaten moesten houden. Als er iemand naar Hinckleys kamer vroeg, was er een grote kans dat dat onze man was.

Het hotel meldde dat er iemand speciaal naar die kamer had gevraagd. Agenten van de geheime dienst stoven de kamer in en troffen daar een ouder echtpaar aan dat ooit in die kamer de huwelijksnacht had doorgebracht en er sindsdien regelmatig had gelogeerd.

In augustus onderschepte de geheime dienst weer twee brieven die geadresseerd waren aan het 'kantoor van de president, Washington D.C.' en die ondertekend waren met C.A.T. Ze droegen beide het poststempel van Bakersfield, Californië. Aangezien sluipmoordenaars vaak door het land

reisden om hun doelwit te achtervolgen, vermoedden we dat onze man dat ook had gedaan en onderweg ergens was blijven steken. In deze brieven schreef hij: ‘Beschikkend over een gezonde geest in een Gezond Lichaam heb [ik] het op mij genomen zo veel mogelijk Amerikaanse staatsburgers op de been te brengen en te bewapenen om de vijand van binnenuit te bestrijden.’

In zijn lange, paranoïde relaas had hij het over de ‘Helse Martelingen’ die hij doormaakte en het besef dat hij waarschijnlijk zou sterven ‘tijdens mijn pogingen het land te zuiveren van dat tuig aan de top’.

Ik las de brieven zorgvuldig na en kwam tot de conclusie dat we met een imitator te maken hadden. Ten eerste waren ze niet in blokletters geschreven, zoals de eerste brieven. Er werd aan president Reagan gerefereerd als ‘Ron’ in plaats van ‘de Duivel’ of ‘de Oude Man’. Ik sloot niet uit dat de schrijver een vrouw was en hoe onaangenaam de beschreven gevoelens en dreigementen ook waren, dacht ik niet dat deze persoon echt gevaarlijk was.

De echte C.A.T. was een heel ander verhaal. Ik dacht dat we hem het best konden benaderen door met hem in dialoog te gaan totdat we hem konden lokaliseren. We lieten een agent van de geheime dienst de rol van redacteur spelen en vertelden hem hoe hij zich moest gedragen en wat hij moest zeggen. Ik drong erop aan dat hij moest proberen een band met C.A.T. aan te knopen en hem te vertellen dat hij erg geïnteresseerd was in het ‘hele verhaal’ achter zijn acties. Als er eenmaal een zekere basis van vertrouwen was gelegd, moest onze ‘redacteur’ proberen een ontmoeting met hem te regelen, ’s avonds laat op een afgelegen plek, want hij was net zo gebrand op geheimhouding als C.A.T. zelf.

We plaatsten een zorgvuldig geformuleerde advertentie in de New York Post, waarop C.A.T. reageerde. Hij begon regelmatig op te bellen naar onze man. Ik vermoedde dat hij belde vanuit een groot, openbaar gebouw als het Grand Central of Pennsylvania Station, of een van de bibliotheken of musea.

Omstreeks deze tijd had de FBI advies ingewonnen bij dr. Murray Miron, de befaamde psycholinguïst van de universiteit van Syracuse. Murray en ik hadden al vaker samengewerkt en ik beschouwde hem als een van de besten op zijn vakgebied. Toen de telefonische dialoog was begonnen, stelde Murray in zijn analyse voor de FBI dat hij C.A.T. niet langer als een gevaar beschouwde maar als een publiciteitsgeile oplichter die een kick kreeg van

het manipuleren van mensen op hoge posities. Murray vond wel dat hij gepakt moest worden, maar hij vond hem lang niet zo bedreigend als ik.

Uiteindelijk lukte het ons om hem lang genoeg aan de telefoon te houden om hem te traceren. Op 21 oktober 1982 arresteerde een gezamenlijke eenheid van de geheime dienst en de FBI hem in een telefooncel op Pennsylvania Station, terwijl hij in gesprek was met onze ‘redacteur’. Hij heette Alphonse Amodio jr., een zevenentwintigjarige blanke man met een middelbare schoolopleiding, die geboren en getogen was in New York.

De agenten van de FBI en de geheime dienst bezochten zijn benauwde, van kakkerlakken wemelende appartement in Floral Park. Hij bleek afkomstig te zijn uit een slecht functionerend gezin en toen zijn moeder werd ondervraagd, gaf ze een beschrijving van haar zoon die exact aansloot bij ons profiel. ‘Hij haat de hele wereld en heeft het gevoel dat de hele wereld hem haat,’ zei ze tegen de agenten. Ze beschreef zijn plotselinge stemmingswisselingen en gewelddadige buien. Hij knipte al jaren artikelen uit allerlei kranten en had twee archiefkasten vol dossiermappen met de namen van alle mogelijke politici. Als kind had hij zo erg gestotterd dat hij niet eens naar school kon toen hij daar de leeftijd voor had. Hij was in het leger gegaan maar kort na zijn basisopleiding was hij ontslagen wegens ongeoorloofde afwezigheid. Behalve enkele verwijzingen naar zichzelf als een ‘zwerfkat’ in zijn dagboeken was er geen logische verklaring te vinden voor zijn bijnaam C.A.T.

Amodio werd opgenomen in de psychiatrische kliniek van het Bellevue-ziekenhuis. Voor het proces had rechter David Edelstein van het districtsgerechtshof Amodio laten onderzoeken door een psychiater, die de verdachte als ernstig emotioneel gestoord en daarom als een serieus gevaar voor de president en andere hooggeplaatste overheidsdienaren beschouwde.

Amodio bekende dat hij C.A.T. was. De agenten van de geheime dienst, die hem ondervroegen, konden geen enkel politiek motief achter zijn manier van denken ontdekken. Hij had het alleen maar gedaan uit een behoefte aan macht en aandacht.

Amodio is inmiddels ontslagen uit de psychiatrische kliniek. Is hij iemand die nog steeds als gevaarlijk beschouwd kan worden? Ik geloof niet dat hij een directe bedreiging vormt, maar als de stressors weer toenemen en hij geen manier weet om ermee om te gaan, dan zou ik me toch weer zorgen gaan maken.

Waar let ik in dat geval op? Een van de belangrijkste dingen is de toon van de brief. Als ik series brieven zie die aan politici, filmsterren, sporthelden en andere beroemdheden zijn gericht en ik merk dat de toon steeds verstarder en dwingender wordt – Je beantwoordt mijn brieven niet! –, dan neem ik ze serieus, omdat het zowel fysiek als mentaal steeds zwaarder wordt om die toon vol te houden. Na verloop van tijd zal die persoon op de rand van een zenuwinzinking komen te staan. Nogmaals, we kunnen dergelijk gedrag als een soort geestesziekte beschouwen, maar wat mij voornamelijk interesseert is de vraag of het echt gevaarlijk kan worden.

Hoewel we ook enkele vrouwelijke criminelen hebben gesproken, waaronder Lynette ‘Squeaky’ Fromme en Sarah Jane Moore van de Manson-familie, betreft onze gepubliceerde studie van veroordeelde criminelen alleen mannen. Ondanks het feit dat er vrouwen bestaan die zich aan gewelddadige misdaden schuldig maken, zal het u opgevallen zijn dat alle in dit boek behandelde seriemoorden en andere misdaden gepleegd zijn door mannen. Onze research heeft aangetoond dat vrijwel alle seriemoordenaars een achtergrond hebben van slecht functionerende gezinnen, lichamelijk of seksueel misbruik, drugs en alcoholisme, of soortgelijke problemen. Veel vrouwen hebben precies dezelfde achtergrond en meisjes zijn nog vaker het slachtoffer van seksueel misbruik en fysiek geweld dan mannen. Hoe komt het dan dat er maar zo weinig zijn die zich op latere leeftijd als seriemoordenaar ontpoppen? Een vrouwelijke seriemoordenaar als Aileen Wuornos, die werd verdacht van het vermoorden van mannen langs snelwegen in Florida, is zo zeldzaam, dat ze meteen opvalt.

Met dit onderwerp begeven we ons op gevaarlijk terrein, want er is nooit onderzoek naar gedaan en dus kunnen we geen verantwoord antwoord op die vraag geven. Soms wordt er gespeculeerd dat het testosteronniveau of de hormoonhuishouding ermee te maken heeft. Wat we wel met enige zekerheid kunnen zeggen is dat vrouwen anders om lijken te gaan met stressors. In plaats van die af te reageren op anderen hebben ze eerder de neiging ze binnen te houden en zichzelf te straffen door overmatig drank- of druggebruik, prostitutie of zelfmoord. Soms herhalen ze het geestelijke of lichamelijke misbruik dat ze als kind zelf hebben ervaren, zoals de moeder van Ed Kemper blijkbaar heeft gedaan. Voor iemands geestelijke gezondheid is dit uitermate gevaarlijk. Toch blijft het een feit dat vrouwen

niet op dezelfde manier seriemoorden plegen als mannen en in nauwelijks vergelijkbare aantallen.

Maar wat kan er worden gedaan aan het gevaarlijk zijn van potentiële seriemoordenaars? Hoe kunnen we ingrijpen voordat het te laat is als er sprake is van geestelijke labiliteit of persoonlijkheidsstoornissen? Jammer genoeg bestaat er op die vraag geen pasklaar antwoord. In veel gevallen wordt de frontlinie van orde en gezag niet door het gezin gevormd, maar door de wetshandhavende organen. Voor een samenleving is dat een gevaarlijke situatie, want tegen de tijd dat wij verschijnen, is het al te laat om nog iets goeds te doen. En het enige wat wij kunnen doen is voorkomen dat er nog meer leed wordt aangericht.

Het zou niet eerlijk zijn om die verantwoordelijkheid helemaal bij de scholen te leggen. Als je een kind hebt met een slechte achtergrond en je verlangt van een overwerkte leraar om daar in die zeven uur per dag een fatsoenlijk, gezagsgetrouw burger van te maken, dan is de kans dat hij daarin slaagt niet al te groot. Want hoe zit het met die andere zeventien uur van de dag?

Mensen vragen ons vaak of we door onze research en ervaring in staat zijn te voorspellen welke kinderen zullen opgroeien tot gevaarlijke criminelen. Roy Hazelwood antwoordt dan altijd: ‘Natuurlijk. Maar dat kan een goede onderwijzer van een basisschool ook.’ En als we ervoor zouden kunnen zorgen dat ze in een vroeg stadium een intensieve behandeling kregen, dan zou dat resultaat kunnen opleveren. Een volwassene die tijdens de vormende jaren als duidelijk voorbeeld dient, kan een wereld van verschil betekenen.

Bill Tafoya, onze ‘futuroloog’ op Quantico, heeft een minimaal tien jaar durende operatie ontwikkeld die in kosten en inzet vergelijkbaar is met onze acties en bemoeienissen in de Perzische Golf, en pleit voor een landelijke invoering van het Head Start-project, het meest effectieve lange-termijn antimisdaadprogramma in de Amerikaanse geschiedenis. Hij gelooft niet dat meer politie de oplossing is, maar hij wil wel een leger van sociaal-maatschappelijk werkers op de been brengen om hulp te bieden aan al die mishandelde vrouwen, dakloze gezinnen met kinderen en het zoeken van goede pleeggezinnen voor kinderen. En hij wil dat allemaal financieren door de belastingtarieven te verhogen.

Ik kan niet garanderen dat Tafoya’s plan de absolute oplossing is, maar het is in elk geval een goed begin. Want psychiaters kunnen knokken wat ze

willen en wij kunnen psychologie en gedragswetenschappen toepassen om misdadigers achter de tralies te krijgen, maar het blijft een deprimerend feit dat tegen de tijd dat wij in actie komen, het kwaad al is geschied.

19

Soms wint de draak

Toen in juli 1982 in Green River bij Seattle het lichaam van een zestienjarig meisje werd gevonden, verbond niemand daar veel conclusies aan. De rivier, die Mount Rainier met Puget Sound verbond, was een populaire illegale dumpplaats en het slachtoffer was een jonge prostituee. De betekenis van deze vondst werd pas duidelijk toen de politie enkele weken later, op 12 augustus, nog een vermoorde vrouw in de rivier aantrof en in de daaropvolgende drie dagen nog drie. De leeftijden en huidkleur verschilden, maar ze waren allemaal door verstikking om het leven gekomen. Sommige lijken waren verzwaard in een poging ze onder water te houden. Ze waren allemaal naakt en in twee gevallen werden er steentjes aangetroffen in de vagina’s van de slachtoffers.

Het seriële karakter van de moorden was nu niet langer te negeren en iedereen werd weer herinnerd aan de vorige seriemoordenaar die in de omgeving van Seattle had huisgehouden – iemand die alleen bekendstond als ‘Ted’ en die in 1974 in en rondom Seattle ten minste acht vrouwen had gekidnapt en vermoord. De zaak was vier jaar lang onopgelost gebleven, totdat een aantrekkelijke, welbespraakte jonge man met de naam Theodore Robert Bundy werd gearresteerd voor een hele reeks brute moorden op studentes in Florida. Tegen die tijd had hij zich al op diverse plekken in de Verenigde Staten gemanifesteerd en had hij ten minste drieëntwintig jonge vrouwen vermoord, waarmee hij een permanente plaats had verworven in de gruwelkamers van onze herinnering.

Majoor Richard Kraske van de criminele onderzoeksdivisie van de politie van King County had de leiding in dat onderzoek gehad en wilde nu toepassen wat hij had geleerd, dus hij wendde zich tot de FBI met het verzoek een psychologisch profiel van de UNSUB samen te stellen, die inmiddels de Green River-moordenaar werd genoemd. Hoewel de meningen van de onderzoekers van de voor dit doel speciaal opgerichte multi-jurisdictionele taakgroep verdeeld waren over de vraag of al deze zaken met elkaar in verband stonden, was er één duidelijke overeenkomst: alle slachtoffers waren prostituees die hadden gewerkt op Sea-Tac Strip, de snelweg langs de kust ter hoogte van de luchthaven van Seattle en Tacoma. Eveneens werd duidelijk dat er nog meer vrouwen werden vermist.

In september kwam Allen Whitaker, de SAC van het FBI-kantoor in Seattle, naar Quantico voor een lezing, waarna hij ons de gedetailleerde

feiten over de eerste vijf slachtoffers voorlegde. Zoals ik wel vaker deed als ik me goed wilde concentreren en niet voortdurend door telefoontjes of medewerkers van mijn eenheid gestoord wilde worden, trok ik me terug op de bovenste verdieping van de bibliotheek. Daar was ik alleen en kon ik me starend uit het raam, wat een prettige afwisseling is voor iemand die vrijwel altijd ondergronds werkt, verplaatsen in de gedachtewereld van de dader en zijn slachtoffers. Ik nam een dag de tijd om al het materiaal door te nemen – de locatieverslagen, de foto's, de autopsierapporten en de beschrijvingen van de slachtoffers. Ondanks de variaties in leeftijd, huidkleur en modus operandi, waren de overeenkomsten duidelijk genoeg om tot de conclusie te komen dat alle moorden door dezelfde persoon waren gepleegd.

Ik stelde een gedetailleerd profiel samen van een fysiek sterke, onvolwaardige blanke man met een slecht, onderbetaald baantje, die vertrouwd was met de rivier en die geen enkele wroeging had over wat hij had gedaan. Integendeel, het ging hier om een man die vernederende ervaringen met vrouwen had gehad en die zich tot taak had gesteld daar zo veel mogelijk andere vrouwen voor te straffen, bij voorkeur vrouwen die hij als een minderwaardige soort beschouwde. Maar ik waarschuwde de politie er ook voor dat door de aard van de moorden en de keuze van de slachtoffers, veel mannen aan dit profiel zouden beantwoorden. We hadden hier niet te maken met iemand die over een grote intelligentie beschikte, niet iemand die vergelijkbaar was met bijvoorbeeld Ed Kemper. Dit waren weinig geraffineerde moorden met een hoog risicogehalte. De nadruk moest liggen op proactieve technieken die de UNSUB op een of andere manier in contact moesten brengen met de politie. Whitaker vertrok weer naar Seattle en nam het profiel met zich mee.

Diezelfde maand werd in de omgeving van de leegstaande huizen in de buurt van het vliegveld het in verre staat van ontbinding verkerende lichaam van een andere jonge vrouw gevonden. Afgezien van twee zwarte herensokken die om haar nek waren geknoopt, was ze naakt. De patholoog-anatoom stelde vast dat ze ongeveer in dezelfde periode was vermoord als de slachtoffers die in de rivier waren aangetroffen. Misschien had de moordenaar zijn modus operandi veranderd toen hij had gehoord dat er bij de rivier werd gesurveilleerd.

Zoals beschreven staat in The Search for the Green River Killer, een zorgvuldig gedocumenteerd verslag van het onderzoek naar de moordenaar, geschreven door Carlton Smith en Thomas Guillen, was de hoofdverdachte

een vierenveertigjarige taxichauffeur die op vrijwel alle punten beantwoordde aan het profiel. Hij had zichzelf al in een vroeg stadium in het politieonderzoek gemengd, gaf de politie tips over hoe ze de dader zouden kunnen pakken en adviseerde hen zelfs andere taxichauffeurs in de gaten te houden. Hij hield zich vaak op in de buurt van de prostituees en zwervers op de Strip, leefde voornamelijk ’s nachts, reed dwangmatig rond in zijn taxi, dronk en rookte – zoals het profiel ook stelde – en had uiting gegeven aan zijn bezorgdheid over de veiligheid van de prostituees. Hij had vijf mislukte huwelijken achter de rug, was opgegroeid in de buurt van de rivier, woonde samen met zijn vader die weduwnaar was, reed in een oude onopvallende auto die niet goed was onderhouden, en hij volgde de berichtgeving van de pers over deze zaak op de voet.

De politie was van plan hem in september te verhoren en belde naar Quantico voor advies over de te volgen strategie. Ik reisde in die tijd in een koortsachtig tempo door de Verenigde Staten; bijna elke week moest ik erop uit om geen achterstand op te lopen met alle zaken die ik moest behandelen. Dus toen de politie belde, was ik de stad uit. Ze spraken met afdelingshoofd Roger Depue, die zei dat ik over een paar dagen weer terug zou zijn en dat ze er goed aan zouden doen het verhoor uit te stellen totdat ze een kans hadden gehad om met me te praten. Tot dat moment was de potentiële verdachte erg coöperatief geweest en hij scheen niet van plan te zijn de omgeving te verlaten.

Maar de politie besloot hem toch alvast te verhoren, wat een hele dag duurde en op niets uitdraaide. Achteraf gezien hadden ze dat beter niet kunnen doen. Een test aan de leugendetector leverde niets op en hoewel de politie hem voortdurend in de gaten hield en doorging met het verzamelen van indirect bewijs, lukte het niet om hem in staat van beschuldiging te stellen.

Aangezien ik niet betrokken was geweest bij dat deel van het onderzoek, kon ik niet zeggen of deze persoon een veelbelovende verdachte was of niet. Maar het gebrek aan coördinatie en richting torpedeerde de eerste stadia van het onderzoek, waarin een verdachte meestal het kwetsbaarst is. Hij maakt zich zorgen, weet niet wat hem te wachten staat en de ‘hete kolen’-factor is op zijn hoogst. Naarmate de tijd verstrijkt en de verdachte beseft dat ze hem niets kunnen maken, gaat hij zich steeds zelfverzekerder voelen. Hij wacht tot de storm is gaan liggen en ondertussen perfectioneert hij zijn MO.

In de eerste fase van het onderzoek had de politie niet eens een computer. En toen het onderzoek zich steeds verder uitbreidde, zou het hun vijftig jaar hebben gekost om alle aanwijzingen die ze hadden te evalueren. Als een dergelijk onderzoek nu zou plaatsvinden, weet ik zeker dat de organisatie efficiënter en de strategie strakker omlijnd zou zijn. Desondanks zou het een flinke klus blijven. Deze prostituees leidden een nomadisch bestaan. Vaak, als een vriend of pooier er een als vermist opgaf, was ze doelbewust verdwenen of had ze zich gewoon ergens anders gevestigd. Veel prostituees gebruikten schuilnamen, wat de identificatie van de lichamen en het opsporen van de vermisten tot een echte nachtmerrie maakte. Medische en tandarts-gegevens waren moeilijk te lokaliseren, evenals het bepalen van de echtheid ervan. En de verhoudingen en samenwerking tussen de politie en de wereld van de prostitutie waren niet bepaald goed te noemen.

In mei 1983 werd het lichaam van een jonge prostituee gevonden. Ze was volledig gekleed en er had een zorgvuldige enscenering plaatsgevonden: dwars over haar keel was een vis neergelegd, een tweede vis lag op haar linkerborst en tussen haar benen lag een wijnfles. Ze was gewurgd met een dun koord of touw. De politie schreef de moord toe aan de Green River-moordenaar. Hoewel ik het laatste slachtoffer dat op vaste bodem was aangetroffen wel aan hem had toegeschreven, leek dit me toch een moord met een meer persoonlijk karakter. Dit was geen toevallig slachtoffer. Er was hier sprake van te veel woede. De moordenaar had dit slachtoffer goed gekend.

Tegen het eind van 1983 was het aantal slachtoffers gestegen tot twaalf en waren zeven andere vrouwen als vermist opgegeven. Een van de vermoorde vrouwen was acht maanden zwanger geweest. De taakgroep vroeg me over te komen om ter plekke adviezen te geven. Zoals ik al eerder zei probeerde ik me in die periode bezig te houden met diverse onderzoeksstadia van de Wayne Williams-zaak in Atlanta, de .22-moorden in Buffalo, de Trailside-moordenaar in San Francisco, de Robert Hansen-zaak in Anchorage, een antisemitische seriepyromaan in Hartford en meer dan honderd andere lopende zaken. De enige manier om niet achterop te raken was door er ’s nachts over te dromen. Ik wist dat ik mezelf aan het overbelasten was, maar ik wist nog niet in welke mate en wanneer ik de grens van mijn uithoudingsvermogen zou bereiken. Dus toen de Green River-taakgroep zei dat ze me nodig hadden, perste ik die zaak er ook nog tussen.

Ik had er alle vertrouwen in dat mijn profiel van de moordenaar juist was, maar ik besefte ook dat er te veel mensen waren die eraan beantwoordden en dat er nu al meer dan één dader bij de zaak betrokken was. Hoe langer de zaak voortsleepte, hoe groter de kans werd dat er meer moordenaars bij betrokken raakten, ofwel als imitators of door het territorium en de keuze van de slachtoffers. De Sea-Tac Strip was een ideale plek voor een moordenaar. Als je de behoefte had om een moord te plegen, kon je daar je slachtoffer oppikken. Er waren altijd prostituees te vinden en aangezien de meesten van hen de hele Westkust afwerkten, van Vancouver tot San Diego in het zuiden, zou het niet gauw opvallen als er een meisje verdween.

Het leek mij dat proactieve technieken in dit geval belangrijker waren dan ooit. Die konden variëren van gespreksavonden in de plaatselijke scholen, het verstrekken van presentielijsten, het noteren van kentekennummers van automobilisten die in de buurt van de Sea-Tac Strip rondhingen, tot het inschakelen van de media om een onderzoeker naar voren te schuiven in een poging in contact te komen met de moordenaar, artikelen die de zwangere vrouw verpersoonlijkten om bij de moordenaar gevoelens van berouw te stimuleren en hem terug te lokken naar de moordlocaties en dumpplaatsen, surveillance op nog niet bekendgemaakte dumpplaatsen, politieagentes gebruiken als lokaas en nog een aantal andere mogelijkheden.

Ik was naar Seattle gegaan met Blaine McIlwain en Ron Walker, twee agenten van de nieuwste lichting profielschetsers, voor wie het me goed leek wat ervaring op locatie op te doen. Het was maar goed ook dat ik ze had meegenomen, alsof God of een andere kosmische grootheid het zo had gewild, want ze redden mijn leven.

Toen ze de afgesloten deur van mijn hotelkamer forceerden en me bewusteloos en stuiptrekkend op de vloer aantroffen, was ik al bijna dood door de koorts die mijn hersenen teisterde.

Tegen de tijd dat ik weer volledig hersteld was en in mei 1984 weer aan het werk ging, liep de Green River-moordenaar nog steeds vrij rond, en als ik dit meer dan tien jaar later opschrijf, doet hij dat nog steeds. Ik pakte de draad van mijn adviserende werk bij de Green River-taakgroep weer op en de zaak groeide uit tot een van de grootst opgezette mensenjachten in de Amerikaanse geschiedenis. Hoe langer het onderzoek voortduurde terwijl het aantal slachtoffers gestaag bleef groeien, hoe meer ik ervan overtuigd raakte dat er diverse moordenaars aan het werk waren die wel bepaalde

overeenkomsten met elkaar vertoonden, maar die zelfstandig opereerden. De politie van Spokane en die van Portland maakten melding van groepjes vermoorde en vermiste prostituees, maar ik zag geen duidelijk verband met de moorden in Seattle. Ook de politie van San Diego zat met een aantal vermoorde prostituees die met de zaak verband zouden kunnen houden. Al met al zat de Green River-taakgroep met een zaak waarin al meer dan vijftig slachtoffers waren gevallen. Een aantal van meer dan twaalfhonderd potentiële verdachten was teruggebracht tot tachtig. Deze varieerden van vriendjes en pooiers van de slachtoffers en een hoerenloper in Portland, die een prostituee met martelingen had gedreigd, tot een stroper die in de omgeving van Seattle opereerde. Op een zeker moment werden zelfs leden van het politiekorps als mogelijke verdachten beschouwd. Maar in geen van de tachtig gevallen was er voldoende bewijs om iemand op te pakken. Ik was er inmiddels van overtuigd dat er minstens drie moordenaars aan het werk waren, misschien zelfs meer.

De laatste grote proactieve tactiek vond plaats in december 1988, met een twee uur durend tv-programma dat over het hele land werd uitgezonden. Het programma heette Manhunt Live en het werd gepresenteerd door Dallas-acteur Patrick Duffy. In het programma werd informatie gegeven over de speurtocht naar de moordenaar of moordenaars en er verscheen een hele reeks gratis telefoonnummers in beeld waarop de kijkers hun tips en aanwijzingen kwijt konden. Ik verliet Seattle om in het tv-programma te verschijnen en de politiemensen te adviseren hoe ze snel konden bepalen of de telefoontjes echt waren en hoe ze de juiste vragen moesten stellen.

In de daaropvolgende week hadden er volgens berekeningen van de telefoondienst meer dan honderdduizend mensen geprobeerd op te bellen, maar het was nog geen tienduizend mensen gelukt contact te krijgen. En na drie weken waren er geen financiële middelen of vrijwilligers meer om de lijnen te bemannen. Dat bleek symbolisch voor diverse aspecten van de Green River-zaak – zoveel toegewijde mensen hadden zich zo lang ingezet voor deze zaak, maar uiteindelijk bleek het allemaal toch te weinig en te laat te zijn.

Jarenlang had Gregg McCrary op het prikbord in zijn kantoor een cartoon hangen die hij uit de krant had geknipt. Het was een tekening van een vuurspuwende draak die zich dreigend over een verslagen ridder boog. In het tekstwolkje stond alleen maar: ‘Soms wint de draak.’

Dit is een waarheid waaraan niemand van ons kan ontsnappen. We pakken ze niet allemaal, en degenen die we wel pakken, hebben gemoord en verkracht en gemarteld en verminkt, dus worden ze nooit vroeg genoeg gepakt. Dat gaat nu op, maar dat ging honderd jaar geleden ook al op, toen Jack the Ripper als eerste seriemoordenaar de gemoederen van het Britse publiek bezighield.

Hoewel Manhunt geen informatie opleverde waarmee we de Green River-moorden konden oplossen, verscheen ik datzelfde jaar wel in een ander tv-programma, waarin ik door toepassing van daderprofilering de identiteit probeerde te achterhalen van de beruchtste seriemoordenaar aller tijden. Het programma werd uitgezonden ter gelegenheid van het feit dat het honderd jaar geleden was dat Jack the Ripper de Whitechapel-moorden pleegde, wat betekende dat ik met mijn profiel maar een eeuw te laat was om nog iets zinnigs te kunnen doen.

De brute moorden op prostituees werden tussen 31 augustus en 9 november 1888 gepleegd in de door gaslantaarns verlichte straten en stegen van het ruige, drukbevolkte East End in het Victoriaanse Londen. In dat tijdsbestek van enkele maanden namen de gewelddadigheid van de moorden en de daaropvolgende verminkingen onrustbarend toe. In de vroege ochtend van 30 september vermoordde hij in minder dan twee uur tijd twee vrouwen, wat voor die tijd ongehoord was. De politie ontving enkele uitdagende, provocerende brieven, die in de kranten werden gepubliceerd, waarna de Jack the Ripper-zaak het gesprek van de dag werd. Ondanks de tomeloze inzet van Scotland Yard werd Jack the Ripper nooit gepakt en bleef zijn identiteit tot op heden een mysterie waar al een eeuw lang druk over werd gespeculeerd. Net als in de speurtocht naar de ‘ware’ identiteit van William Shakespeare, onthulde de keuze van mogelijke daders meer over het karakter van de mensen die deze speculaties deden dan over het mysterie zelf.

Een van de meest favoriete en fascinerende verdachten – een speculatie die jarenlang stand heeft gehouden – was prins Albert Victor, graaf van Clarence, de oudste kleinzoon van koningin Victoria en na zijn vader Edward, de prins van Wales, die Edward VII werd toen Victoria in 1901 was overleden, de eerste gegadigde voor de troon. Van Albert Victor wordt aangenomen dat hij is gestorven tijdens de grote griepepidemie van 1892, maar veel Jack the Ripper-theoretici beweren dat hij is gestorven aan syfilis

of door vergiftiging door een hofarts die de monarchie voor een schandaal wilde behoeden. Het is zeker een intrigerende mogelijkheid.

Onder de andere veelbelovende kandidaten bevonden zich Montague John Druit, een onderwijzer op een jongensschool, die beantwoordde aan de signalementen van ooggetuigen, dr. William Gull, hoofd van de koninklijke medische staf, Aaron Kosminski, een arme Poolse immigrant die herhaaldelijk was verpleegd in psychiatrische inrichtingen in de omgeving, en dr. Roslyn D'Onstan, een journalist van wie bekend was dat hij zich met zwarte magie bezighield.

Veel nadruk werd gelegd op het feit dat de Ripper-moorden plotseling stopten, wat leidde tot de speculatie dat hij zichzelf van het leven had beroofd, dat Albert Victor voor een koninklijk bezoek naar het buitenland was gestuurd, of dat een van de andere verdachten was overleden. Als we vanuit onze huidige ervaring terugkijken, is het volgens mij net zo goed mogelijk dat hij is opgepakt voor een minder ernstig vergrijp, wat tegenwoordig zo vaak gebeurt, en dat dat een einde maakte aan de moorden. Een ander belangrijk punt was het 'rippen' zelf, waaraan de moordenaar zijn naam dankte. Een van de redenen om extra aandacht te schenken aan iemand met een medische achtergrond waren de sectie-achtige verminkingen van de latere slachtoffers.

De opzet van The Secret Identity of Jack the Ripper, het tv-programma dat in oktober 1988 werd opgenomen, was het voorleggen van al het beschikbare bewijsmateriaal aan deskundigen van uiteenlopende disciplines om hen daarna hun analyses te laten geven over de ware identiteit van Jack en dit honderd jaar oude mysterie 'voor eens en voor altijd' op te lossen. Roy Hazelwood en ik waren uitgenodigd om aan het programma deel te nemen en de staf van de FBI dacht dat het een goede mogelijkheid was om onze huidige werkwijze aan het grote publiek te presenteren zonder schade te doen aan nog lopende onderzoeken en voorbereidingen op rechtszaken. Het twee uur durende liveprogramma werd gepresenteerd door acteur en regisseur Peter Ustinov, die naarmate het volledige drama zich ontvouwde, zich steeds meer betrokken ging voelen bij het mysterie.

Nu ben je met dit soort oefeningen gebonden aan dezelfde regels en beperkingen als in een echt onderzoek van tegenwoordig – wat inhoudt dat ons product slechts zo goed kan zijn als het bewijsmateriaal en de gegevens waarmee we moeten werken dat toelaten. Het forensische onderzoek van honderd jaar geleden was naar hedendaagse maatstaven natuurlijk vreselijk

primitief. Maar ik geloofde dat als we vandaag zo’n zaak voorgelegd zouden krijgen, we de zaak op basis van wat we wisten over de Ripper-moorden, vrijwel zeker zouden kunnen oplossen, dus ik dacht dat we een serieuze kans moesten wagen. En als je het soort werk doet wat wij doen en je voorhoudt dat je alleen het risico loopt dat je je publiekelijk belachelijk maakt – maar er geen onschuldige slachtoffers meer kunnen vallen –, kan een opdracht als deze een ontspannende, sportieve uitdaging zijn. Voordat het programma begon, stelde ik eenzelfde soort profiel samen als ik voor een echte zaak zou doen, met dezelfde koptekst:

UNSUB; ALIAS JACK THE RIPPER

SERIEMOORDEN

LONDEN, GROOT-BRITTANNIE

1888

NCAVC – MOORDZAKEN (CRIMINELE ONDERZOEKSANALYSE)

De afkorting NCAVC verwees naar het Nationaal Centrum voor de Analyse van Gewelddadige Misdaden, het overkoepelende programma dat sinds 1985 op Quantico in gebruik was en waaronder de afdeling gedragswetenschappen, de Investigative Support Unit, VICAP – het databaseprogramma voor uitwisseling van gegevens over gewelddadige misdaden – en andere snelle-reactieteams en -eenheden vielen.

Net als bij een echte profielschets stelde ik eerst mijn profiel samen en kreeg ik daarna pas de potentiële verdachten gepresenteerd. Hoe aantrekkelijk de graaf van Clarence er vanuit een dramatisch perspectief ook uitzag, kwamen Roy en ik na het analyseren van het beschikbare bewijsmateriaal onafhankelijk van elkaar op Aaron Kosminski als onze favoriete kandidaat.

Net als in de Yorkshire Ripper-zaak van negentig jaar later waren we er in deze ‘zaak’ van overtuigd dat de uitdagende brieven die naar de politie waren gestuurd waren geschreven door een oplichter en niet door de echte Jack. Het type individu dat deze misdaden had begaan had niet de persoonlijkheid om openlijk de uitdaging met de politie aan te gaan. De verminkingen wezen op een geestelijk gestoord, seksueel onvolwaardig persoon met een enorme hoeveelheid woede tegen vrouwen in het algemeen. De bliksemaanvallen vertelden ons dat hij bovendien aan tekortkomingen op het gebied van karakter en sociale vaardigheden leed. Dit was niet iemand die zich verbaal goed kon redden. De omstandigheden waarin de misdaden waren gepleegd, wezen erop dat er sprake was van

iemand die in zijn omgeving kon opgaan en die geen argwaan of angst bij de prostituees teweeg zou brengen. We hadden het hier over een stille eenling, geen brute slachter maar iemand die ’s nachts langs de straten zwierf en die zou terugkeren naar de plaats van de moorden. Er bestond geen twijfel dat de politie hem al had ondervraagd tijdens het onderzoek. Van alle mogelijkheden die ons ter beschikking stonden, paste Kosminski het beste bij het profiel. Wat betreft de medische kennis die nodig zou zijn voor de verminking en ontleding nadat de dood was ingetreden kwamen we tot de conclusie dat er hier sprake was van doodgewoon slagerswerk. We hadden inmiddels geleerd dat seriemoordenaars niets anders nodig hadden dan de wil en het verlangen om het lichaam te verminken. Ed Gein, Ed Kemper, Jeffrey Dahmer en Richard Marquette, om er maar eens een paar te noemen, lieten zich geen van allen weerhouden door een gebrek aan een medische opleiding.

Toen ik mijn analyse had gepresenteerd, moest ik terugkomen op mijn eerdere bewering en toegeven dat ik, vanuit mijn standpunt van een eeuw na de misdaad, niet met zekerheid kon zeggen dat Aaron Kosminski de dader was. Hij was gewoon een van de verdachten die ons was voorgelegd. Maar wat ik wel met een hoge mate van zelfvertrouwen kon stellen, was dat Jack the Ripper iemand was die leek op Kosminski. Als deze onderzoeksanalyse vandaag had plaatsgevonden, dan zouden de politie en Scotland Yard op grond van onze adviezen hun onderzoek in een bepaalde richting kunnen sturen en uiteindelijk de identiteit van de UNSUB wel kunnen achterhalen. Daarom durfde ik te beweren dat deze zaak volgens hedendaagse maatstaven oplosbaar was.

In sommige zaken kunnen we met onze werkwijze wel een type verdachte aanwijzen, maar niet genoeg bewijs leveren om hem te arresteren en in staat van beschuldiging te stellen. Dat was het geval met de BTK-moordenaar in Wichita, Kansas, halverwege de jaren zeventig.

Het begon op 15 januari 1974 met de moord op de familie Otero.

De achtendertigjarige Joseph Otero en zijn vrouw Julie waren vastgebonden en gewurgd met koorden van jaloezieën. Hun negenjarige zoon Joseph II werd aangetroffen in zijn slaapkamer, vastgebonden en met een plastic zak over zijn hoofd. Hun dochter, de elfjarige Josephine, was opgehangen aan een verwarmingspijp langs het plafond van de kelder; ze droeg alleen een sweatshirt en sokken. Al het bewijsmateriaal wees erop dat

dit geen impulsieve daad was. De telefoonleiding was doorgesneden en het touw was meegebracht naar de plaats van de moord.

Tien maanden later kreeg een redacteur van een plaatselijke krant een anoniem telefoontje met de mededeling dat hij in de openbare bibliotheek een bepaald boek moest opzoeken. In het boek zat een briefje van de UNSUB, waarin hij de moord op de familie Otero opeiste en meedeelde dat er meer moorden zouden volgen. Hij zou hierbij het BTK-principe volgen: vastbinden, martelen, doden (bind, torture, kill).

In de daaropvolgende drie jaar werd er nog een aantal jonge vrouwen vermoord, waarna hij een briefje naar een plaatselijk televisiestation stuurde. Daarin werd een aanzienlijk deel onthuld van de psyche van deze UNSUB, die zo goed had nagedacht over zijn eigen bijnaam. ‘Hoeveel moet ik er nog vermoorden voordat mijn naam in de krant komt en ik wat landelijke aandacht krijg?’ schreef hij.

In een van zijn gepubliceerde brieven vergeleek hij zijn werk met dat van Jack the Ripper, de Son of Sam en de Hillside Strangler – allemaal eeuwige verliezers die alleen door hun misdaden beroemdheden waren geworden. Hij schreef zijn daden toe aan een ‘demon’ en ‘factor X’, wat in de media tot uitgebreide psychologische speculaties over zijn persoonlijkheid leidde.

Maar hij stuurde ook tekeningen op van naakte vrouwen die vastgebonden waren en verkracht en gemarteld werden. Deze afgrijselijke tekeningen werden niet gepubliceerd, maar ze gaven mij een goed beeld van de soort UNSUB waarnaar we op zoek waren. Vanaf dat moment hoefden we alleen nog maar het aantal verdachten terug te brengen tot één.

Net als de moorden van zijn held Jack the Ripper hielden die van de BTK-moordenaar plotseling op. Ik ging ervan uit dat de politie hem al had ondervraagd, dat hij wist dat ze steeds dichter bij hem in de buurt kwamen en dat hij intelligent en geraffineerd genoeg was om te stoppen voordat ze met doorslaggevend bewijs tegen hem zouden komen. Ik hoop dat we hem ten minste geneutraliseerd hebben, maar ook wij moeten toegeven dat de draak soms wint.

Soms wint de draak ook in je privéleven. Als een moordenaar één mens doodt, maakt hij daarbij veel meer slachtoffers dan die ene persoon. Ik ben niet de enige in mijn eenheid die met ziekteverlof moest vanwege gezondheidsproblemen. En gezins- en huwelijksproblemen zijn zo talrijk dat het onmogelijk is je daar geen zorgen over te maken.

Mijn huwelijk met Pam liep in 1993 na tweeëntwintig jaar op de klippen. Ik denk dat we allebei onze eigen ideeën hebben over wat er tussen ons is misgegaan, maar er zijn dingen die ik onmogelijk kan ontkennen. Ik was veel te vaak weg toen onze dochters Erika en Lauren opgroeiden. En als ik er wel was, werd ik nog steeds zo in beslag genomen door mijn werk, dat Pam zich vaak een alleenstaande ouder voelde. Ze moest het huishouden doen, de rekeningen betalen, de meisjes van school halen, naar ouderavonden gaan en zorgen dat ze hun huiswerk maakten terwijl ze ook haar eigen werk als lerares had. Toen in januari 1987 onze zoon Jed werd geboren, hadden we meer profielschetsers, zodat ik niet meer zo vaak weg hoefde. Maar ik moet toegeven dat ik drie geweldige, leuke, intelligente kinderen had die ik nauwelijks kende en die ik eigenlijk pas leerde kennen kort voordat ik besloot mijn loopbaan bij het Bureau te beëindigen. Ik had al die jaren alleen maar tijd besteed aan de victimologie van dode kinderen terwijl ik mijn eigen levende kinderen veronachtzaamde en dus ernstig tekortdeed.

Hoe vaak was het niet voorgekomen dat Pam bij me kwam met zo’n typisch gezinsprobleempje; een van de kinderen was van een fiets gevallen en had daarbij een sneetje of schaafwond opgelopen. Door alle stress en druk waaronder ik toen leefde, gebeurde het nog wel eens dat ik dan tegen haar uitviel en haar de verminkte kinderen van dezelfde leeftijd beschreef die ik die dag had gezien. Begreep ze dan niet dat een val van een fiets heel normaal was en niets om je over op te winden?

Hoewel het ons nooit zal lukken om ons gevoelsmatig volledig af te sluiten voor de gruwelijkheden waarmee we zo vaak geconfronteerd zijn, hebben we onbewust toch een soort immuniteit ontwikkeld voor alles wat niet in die categorie past. We zaten een keer te eten met de kinderen en Pam was naar de keuken gegaan om een pak vruchtensap open te maken. Het mes schoot uit en ze bracht zichzelf een flinke snee toe. We hoorden haar gillen en renden allemaal naar de keuken. Maar toen ik zag dat het niet om een levensbedreigende verwonding ging, herinner ik me dat ik hevig geïnteresseerd raakte in het patroon van de bloedspetters op de vloer en die in gedachten meteen vergeleek met de druppelpatronen die ik op moordlocaties had gezien. Ik begon grapjes te maken om de spanning een beetje te verminderen. Ik legde haar en de kinderen uit dat er elke keer als ze haar hand bewoog een ander druppelpatroon ontstond en dat dat voor ons een manier was om na te gaan wat er tussen de aanvaller en het slachtoffer

was gebeurd. Maar ik geloof niet dat de anderen het zo nuchter opnamen als ik.

Om opgewassen te zijn tegen de gruwelijkheden die je dagelijks tegenkomt, probeer je een afweermechanisme te ontwikkelen, maar je moet dan wel uitkijken dat je dat niet te ver doorzet en ten slotte in een totaal ongevoelige klootzak verandert. Als je gezin goed draait en je huwelijk een solide basis vormt, kun je de meeste dingen die je op je werk ziet wel aan. Maar als er thuis problemen zijn, dan kunnen allerlei stressors verontrustende vormen aannemen, net als bij de mensen waar we jacht op maken.

Pam en ik hadden uiteindelijk elk onze eigen vriendenkring. In die van haar kon ik nooit praten over wat ik deed, dus zocht ik gezelschap bij mensen van mijn eigen soort. En als we eens op bezoek waren bij mensen die niets met het Bureau of enige andere vorm van wetshandhaving te maken hadden, merkte ik dat de alledaagse problemen die bij dat soort gelegenheden werden besproken, me algauw verveelden. Het mag misschien ongevoelig klinken, maar als je je dagen doorbrengt met het binnendringen van de gedachtewereld van moordenaars, je de plek waar de buurman zijn vuilnisbak neerzet of de kleur waarin hij zijn tuinhek schildert niet al te interessant vindt.

Het doet me plezier dat ik kan zeggen dat Pam en ik, nadat we allebei emotioneel door de wringer zijn gehaald, nu weer heel goede vrienden zijn. De kinderen wonen bij mij – behalve Erika, die woont in het studentenhuis van de middelbare school waar ze naartoe gaat – maar Pam en ik zijn het grootste deel van de tijd bij elkaar en we besteden nu beiden evenveel tijd aan de kinderen. Gelukkig zijn Lauren en Jed nog zo jong dat ik nog een paar jaar kan genieten van hun ontwikkelingsfase.

Van mijn eenzame positie in het begin van de jaren tachtig, toen ik in mijn eentje de voltallige staf vormde van de eenheid die zich met daderprofilering bezighield – soms geassisteerd door Roy Hazelwood, Bill Hagmaier en een paar anderen, als ze daar tijd voor hadden – groeide de eenheid uit tot meer dan tien personen. Dat is nog steeds niet genoeg voor de hoeveelheid zaken die ons worden voorgelegd, maar toch is het waarschijnlijk net genoeg om een goed persoonlijk contact te houden met elkaar en met de plaatselijke politiedepartementen die voor onze werkwijze zo belangrijk zijn. Veel korpschefs en rechercheurs die onze eenheid bellen, hebben ons voor het eerst ontmoet tijdens colleges op de National

Academy. Sheriff Jim Metts, die ons om hulp vroeg bij het vinden van de moordenaar van Shari Smith en Debra Helmick, en commandant Lynde Johnson, die met onze hulp probeerde te achterhalen wie de prostituees in Rochester afslachtte, deden dat omdat ze allebei waren afgestudeerd aan de National Academy.

In het midden van de jaren tachtig werd de afdeling gedragswetenschappen onderverdeeld in de Behavioral Science Instruction and Research Unit, eenheid voor gedragswetenschappelijk onderwijs en onderzoek, en de groep waarover ik de leiding had, de Behavioral Science Investigative Support Unit, het gedragswetenschappelijk onderzoekbijstandsteam. De andere twee eenheden binnen dit bijstandsteam waren VICAP, die Jim Wright van Bob Ressler had overgenomen, en de technische dienst. Roger Depue werd het hoofd van Instruction & Research en Alan ‘Smokey’ Burgess werd het hoofd van Investigative Support. (Hij is geen familie van Ann Burgess, maar haar man, Allen Burgess, was coauteur van het Crime Classification Manual. Is alles nog duidelijk?)

Hoe uitdagend mijn werk ook was en hoe argwanend het altijd door mijn meerderen was bekeken, toch had ik voor mezelf een mooie, bevredigende carrière opgebouwd. En het was me ook gelukt het onderdeel te vermijden waarmee vrijwel iedereen die een hoge positie in een organisatie wil bereiken, wordt geconfronteerd – papierwerk. Dat veranderde in het voorjaar van 1990. Op een stafvergadering kondigde Smokey Burgess aan dat hij met pensioen ging. Kort daarna liet Dave Kohl, de nieuwe adjunct-directeur die in Milwaukee mijn teamsupervisor was geweest en met wie ik samen in een SWAT-team had gezeten, me op zijn kantoor komen en hij vroeg me naar mijn toekomstplannen.

Ik vertelde hem dat ik aan het eind van mijn Latijn was en dat ik alles zo spuugzat was dat ik erover dacht een kantoorfunctie bij ‘gewelddadige misdaad’ te nemen om zo mijn tijd uit te dienen.

‘Dat lijkt me geen goed idee,’ zei Kohl me. ‘Dat is niets voor jou. Ik geloof dat je beter op je plaats zou zijn als eenheidshoofd.’

‘Ik weet niet of ik wel eenheidshoofd wil worden,’ zei ik. Ik deed al een aantal taken die tot die functie behoorden en trad min of meer op als het afdelingsgeheugen, omdat ik daar al zo lang was. Maar in deze fase van mijn carrière wilde ik niet in een moeras van administratief werk wegzinken. Burgess was een uitstekend administrateur geweest die in

lopende zaken altijd precies op tijd wist in te grijpen, zodat wij ongestoord ons werk konden doen.

‘Ik wil dat jij eenheidshoofd wordt,’ zei Kohl op zijn gebruikelijke onverzettelijke toon.

Ik zei dat ik zaken, procesvoorbereidingen, getuigenverklaringen en lezingen wilde blijven doen. Daar was ik goed in. Kohl verzekerde me dat dat kon en droeg me voor als eenheidshoofd.

Mijn eerste taak als eenheidshoofd was het wegwerken van het gedragswetenschappelijke tintje van onze naam, door de eenheid simpelweg de Investigative Support Unit te noemen. Ik wilde de plaatselijke politiekorpsen en de rest van de FBI duidelijk laten weten wie we waren en waar we voor stonden.

Met de hulp en de nimmer aflatende steun van Roberta Beadle van personeelszaken lukte het me de VICAP-staf uit te breiden van vier tot zestien personen. De rest van de eenheid werd ook uitgebreid en na enige tijd hadden we een totale bezetting van ongeveer veertig mannen en vrouwen. Om de administratieve rompslomp die door onze nieuwe grootte was ontstaan enigszins te beperken, stelde ik een regionaal managementprogramma in waarin individuele agenten de verantwoording kregen voor een bepaalde regio van het land.

Ik vond dat al deze mensen een ‘schaal 14’ verdienden, maar het hoofdkantoor wilde dit salaris maar aan vier of vijf mensen toekennen. Dus stelde ik voor de rest een gespecialiseerde tweejarige training te laten volgen waarna ze als experts en leidinggevende special agent aangemerkt konden worden, zodat ze alsnog in aanmerking kwamen voor een schaal 14-salaris. Het hoofdkantoor ging met dit voorstel akkoord. Deze training omvatte het bijwonen van alle lezingen over gedragswetenschappelijke onderwerpen op de National Academy, twee cursussen pathologie op het Instituut voor Gewapende Strijdkrachten, de studierichtingen psychiatrie en recht op de Universiteit van Virginia – waar Park Dietz in die tijd les gaf –, ondervragingstechnieken op het opleidingsinstituut van John Reed, sectie-onderzoek bij de autopsiedienst in Baltimore, stages op de afdeling moordzaken van de politie van New York en daderprofilering onder supervisie van een van de regionale managers.

We deden ook meer werk in het buitenland dan ooit tevoren. In het jaar voordat hij met pensioen ging, werkte Gregg McCrary bijvoorbeeld aan belangrijke seriemoordzaken in zowel Canada als Australië.

Wat werk betreft functioneerde de eenheid goed. Administratief schortte er wel het een en ander aan, wat voornamelijk te wijten was aan mijn instelling. Als ik zag dat iemand aan het eind van zijn Latijn was, negeerde ik de regels en liet ik hem vervangen, zodat hij een tijdje vrij kon nemen. Uiteindelijk zou blijken dat ze door deze benadering beter functioneerden dan wanneer ik alles volgens de regels deed. Als je met topmensen werkt die in verhouding te weinig verdienen, moet je andere manieren verzinnen om ze te belonen.

Ik heb het altijd goed kunnen vinden met de staf van de FBI, en toen ik met pensioen ging, leken zij het meest aangeslagen door mijn vertrek. Dit gaat waarschijnlijk terug tot mijn tijd bij de luchtmacht. Veel stafleden van het Bureau waren ex-legerofficieren – en er waren onder hen heel wat onderscheiden oorlogshelden, zoals mijn laatste SAC Robin Montgomery – die de zaken vanuit een militair perspectief benaderden. Daar is niets op tegen, want grote organisaties functioneren nu eenmaal minder soepel als alle afdelingshoofden net zo zijn als ik. Maar in hun ogen was ik nog altijd de doodgewone soldaat die zich zeker op het emotionele vlak inzette voor de mensen die onder hem werkten. Ik vermoed dat dat de reden was dat ik door hen vaker werd geholpen dan de andere stafleden.

Veel mensen denken dat de FBI net zo functioneert als bijvoorbeeld IBM; een grote, bureaucratische organisatie vol intelligente, toegewijde maar inwisselbare, humorloze mannen en vrouwen in witte overhemden, donkere pakken en zakelijke mantelpakjes. Ik heb echter het voorrecht gehad deel uit te maken van een kleine groep unieke individuen die ieder op hun eigen gebied fantastisch werk hebben gedaan. Naarmate de gedragswetenschappelijke benadering in de loop der jaren een steeds belangrijkere rol in de wetshandhaving ging vervullen, ontwikkelden wij allemaal op natuurlijke wijze onze eigen speciale interesses en specialismen.

Vanaf het begin van onze opleiding was Bob Ressler altijd meer geïnteresseerd geweest in research, terwijl ik me meer aangetrokken voelde tot de operationele kant van het werk. Roy Hazelwood is onze expert op het gebied van verkrachting en lustmoorden. Ken Lanning is een autoriteit op het gebied van misdaden tegen kinderen. Jim Reese begon als profielschetser maar merkte dat hij een grotere bijdrage aan het geheel kon leveren door zich te specialiseren in stress en stressmanagement voor politie- en federale agenten. Hij heeft zijn doctorsgraad gehaald, heeft veel

belangrijke wetenschappelijke artikelen gepubliceerd en wordt door de hele wetshandhavende gemeenschap hogelijk gewaardeerd om zijn deskundige adviezen. Toen Jim Wright bij onze eenheid kwam, nam hij niet alleen het opleiden van nieuwe profielschetsers voor zijn rekening, maar ontwikkelde hij zich tevens tot autoriteit op het gebied van besluipingen en achtervolgingen, een sector van ernstige misdrijven die in de laatste paar jaar een explosieve groei doormaakt. En ieder van ons heeft talloze persoonlijke relaties opgebouwd met FBI-regiokantoren, politiedepartementen, sheriffskantoren en onderzoeksagentschappen over het hele land, zodat een ambtenaar die ons belt voor hulp, bijna altijd iemand aan de lijn krijgt die hij of zij kent en vertrouwt.

Soms is het moeilijk voor de nieuwe mensen van onze eenheid om zich te meten met al deze ‘beroemdheden’, wat zeker het geval was toen de film The Silence of the Lambs uitkwam en ons werk zoveel publieke belangstelling kreeg. Maar wij proberen hen er meteen van te overtuigen dat ze zijn uitgekozen omdat wij denken dat ze over voldoende kwaliteiten beschikken om volwaardige leden van ons team te worden. Ze hebben allemaal ervaring met onderzoekswerk, en als ze bij ons komen, laten we hen eerst twee jaar meedraaien. Naast hun intelligentie, intuïtie, toewijding, integriteit en zelfvertrouwen moeten ze in gelijke mate beschikken over het vermogen om naar de visies van anderen te luisteren en die te evalueren. Wat de FBI-academie volgens mij tot zo’n uniek instituut maakt, is dat deze is opgezet door mensen die ieder hun eigen interesses en talenten gebruiken voor één gemeenschappelijk doel. En deze mensen stimuleren op hun beurt dezelfde kwaliteiten in de mensen die ze les geven. Ik heb er alle vertrouwen in dat de collegialiteit en wederzijdse hulpvaardigheid en steun zullen blijven bestaan als wij van de eerste generatie allemaal met pensioen zijn.

Op mijn afscheidsdiner op Quantico in juni 1995 hadden veel mensen heel aardige dingen over me te zeggen, waar ik verlegen van werd en wat me bijzonder ontroerde. Ik had er min of meer op gerekend dat ze deze gelegenheid zouden aangrijpen om me alle meningsverschillen die zich in de loop der jaren hadden voorgedaan, eens flink in te peperen. Toen ik naderhand op de gang Jud Ray tegen het lijf liep, zei hij dat hij nu al spijt had dat hij die kans voorbij had laten gaan. Toen het mijn beurt was om het woord te nemen, voelde ik dus geen enkele behoefte om me te verdedigen en gebruik te maken van alle spitsvondigheden die ik had bedacht om hun

eventuele aanvallen te pareren. Ik had die avond geen wijsheden te verkondigen en serieuze adviezen te geven; ik hoopte alleen maar dat ik erin geslaagd was een voorbeeld te geven dat nagevolgd zou worden.

Sinds ik gepensioneerd ben, kom ik nog regelmatig op Quantico om lezingen en adviezen te geven, en mijn collega's weten dat ze altijd een beroep op me kunnen doen. Ik bleef doceren zoals ik altijd heb gedaan en maakte daarbij gebruik van de vijfentwintig jaar ervaring die ik had opgedaan bij het graven in de gedachtewerelden van moordenaars. Hoewel ik niet meer voor de FBI werk, betwijfel ik of ik ooit zal kunnen stoppen met dat waarvoor ik ben opgeleid. Helaas lijkt dat wel een groei-industrie en zullen we voorlopig niet zonder klanten komen te zitten.

Mensen vragen mij vaak wat er gedaan kan worden aan die onrustbarend stijgende misdaadcijfers. Hoewel er zeker dingen zijn die kunnen en moeten worden gedaan, geloof ik dat ons misdaadprobleem alleen opgelost kan worden als genoeg mensen dat willen. Meer politie, meer gerechtshoven, meer gevangenissen en betere opsporings- en onderzoekstechnieken zijn prima, maar de enige manier om de misdaad een halt toe te roepen is door deze gewoon niet langer te accepteren en tolereren in onze gezinnen, families, vrienden- en werkkringen. Dat is de les die we hebben geleerd van andere landen met lagere misdaadcijfers dan de onze. Ik denk echt dat we alleen iets kunnen bereiken als we het probleem bij de wortel aanpakken. Misdaad is een moreel probleem dat alleen op een moreel niveau bestreden kan worden.

In al die jaren van onderzoek naar en omgang met gewelddadige misdadigers ben ik er nog nooit een tegengekomen met wat ik zou beschouwen als een goede achtergrond en afkomstig uit een goed functionerend, harmonieus gezin. Toch ben ik van mening dat ze verantwoordelijk zijn voor hun daden en de keuzes die ze maakten, en dat ze de consequenties daarvan moeten aanvaarden. Het is belachelijk om te beweren dat iemand de ernst van wat hij doet niet kan bevatten omdat hij pas veertien of vijftien is. Mijn zoon Jed, die nu acht is, weet al jaren wat goed en fout is.

Maar vijfentwintig jaar onderzoek heeft me ook geleerd dat criminelen eerder worden 'gemaakt' dan dat ze zo worden geboren, wat betekent dat ergens onderweg iemand een duidelijk negatieve invloed heeft uitgeoefend, terwijl deze persoon ook een positieve invloed had kunnen uitoefenen. Dus waar we in feite het meest behoefte aan hebben, naast meer geld voor meer

politie en meer gevangenissen, is begrip en liefde. Dat is geen te simplistische voorstelling van zaken; het is de kern van het probleem.

Nog niet zo lang geleden was ik uitgenodigd voor een spreekbeurt voor de New Yorkse afdeling van het Amerikaanse Genootschap van Schrijvers van Misdaadromans. De ontvangst was warm en hartelijk en de zaal was goed bezet. Al deze mannen en vrouwen die hun brood verdienden met het schrijven over moorden en andere ellende waren echt geïnteresseerd in dat wat iemand die duizenden echte zaken had behandeld, te vertellen had. Sinds Thomas Harris en zijn De schreeuw van het lam werden we op Quantico regelmatig bezocht door schrijvers, journalisten en filmmakers die naar ons toe kwamen voor het ‘echte verhaal’.

Maar toen ik inging op de details van enkele van mijn meer interessante en opmerkelijke zaken, merkte ik algauw dat veel van mijn toehoorders de blik afwendden en sommigen zelfs de zaal uitliepen. Ze waren diep geschokt toen ze hoorden met wat voor dingen mijn mensen en ik dagelijks werden geconfronteerd. Ik merkte dat ze die gruwelijke details helemaal niet wilden horen, en op dat moment moeten sommigen van hen hebben beseft dat ze eigenlijk niet wilden schrijven over hoe het in werkelijkheid was. Ik kon dat wel begrijpen. Ieder z’n vak.

De draak wint niet altijd en wij proberen al het mogelijke te doen om ervoor te zorgen dat hij steeds minder vaak wint. Maar het kwaad dat hij vertegenwoordigt en waarmee ik mijn hele carrière ben geconfronteerd, dat verdwijnt nooit, en daarom moet iemand het echte verhaal vertellen. Dat heb ik in dit boek geprobeerd, zoals ik het heb ervaren.

© 1995 Mindhunters, Inc.

This edition published by arrangement with the original publisher, Scribner, a Division of Simon & Schuster, Inc. New York

NETFLIX is a registered trademark of Netflix, Inc. and its affiliates

© 1996, 2017 Nederlandse vertaling

Uitgeverij Luitingh-Sijthoff B.V., Amsterdam

Oorspronkelijke titel: Mindhunter. Inside the FBI's Elite Serial Crime Unit

Vertaling: Martin Jansen in de Wal

Vertaling voorwoord: Floor Appelman

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Opmaak binnenwerk: ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 245 7710 1

ISBN 978 90 245 7711 8 (e-book)

NUR 339

www.lsamsterdam.nl

www.boekenwereld.com

This file was downloaded from Z-Library project

Your gateway to knowledge and culture. Accessible for everyone.

z-library.sk z-lib.gs z-lib.fm go-to-library.sk

Official Telegram channel

Z-Access

https://wikipedia.org/wiki/Z-Library